

**Міністерство освіти і науки, молоді та спорту
України**

**Кіровоградський національний
технічний університет**

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Випуск 11

ЧАСТИНА I

Кіровоград • 2011

Збірник є науковим виданням, в якому публікуються основні результати наукових робіт викладачів та студентів університету.

Редакційна колегія:

Черновол М.І.	д.т.н., професор (головний редактор)
Кропівний В.М.	к.т.н., професор (заступник головного редактора)
Будулатій В.В.	відповідальний секретар
Воробейчик В.Я.	к.ф-м.н., доцент
Гамалій В.Ф.	д.ф-м.н., професор
Давидов Г.М.	д.е.н., професор
Зіновік М.А.	д.х.н., професор
Златопольський Ф.Й.	к.т.н., доцент
Кириченко А.М.	к.т.н., доцент
Магопець С.О.	к.т.н., доцент
Мостіпан М.І.	к.б.н., доцент
Миценко І.М.	д.е.н., професор
Магопець О.С.	к.т.н., доцент
Миценко В.І.	к.п.н., доцент
Свіренко М.О.	к.т.н., доцент
Настоящий В.А.	к.т.н., доцент
Носуленко В.І.	д.т.н., професор
Осадчий С.І.	к.т.н., доцент
Павленко І.І.	д.т.н., професор
Пальчевич Г.Т.	к.е.н., доцент
Пальчук О.В.	к.е.н., доцент
Плешков П.Г.	к.т.н., доцент
Решетов О.О.	к.ф.н., доцент
Сидоренко В.В.	д.т.н., професор
Тарнавський М.П.	к.е.н., доцент
Федунець А.Д.	к.т.н., доцент
Фільштейн Л.М.	д.е.н., професор
Якименко С.М.	к.ф-м.н., доцент

УДК 336.228

Д.С. Насипайко, асист., С.В. Гречушкін, студ.гр. ФК-06-2
Кіровоградський національний технічний університет

Перспективи розвитку податкової служби України

В статті описано головні чинники, які зумовлюють необхідність податкової реформи в Україні. Демократизація українського суспільства, перехід до ринкових відносин потребує кардинальних змін у структурі державних органів, серед яких чинне місце посідають органи державної податкової служби. Доведена можливість вдосконалення системи оподаткування шляхом поступового зниження податкового тягаря. Визначено основні відправні елементи поетапної податкової реформи.

податкова служба, податкова система, податкова реформа

Нині в Україні створено податкову систему, яка дає змогу мобілізувати кошти в розпорядження держави, здійснювати їхній розподіл і перерозподіл на цілі економічного й соціального розвитку.

Податкова система України виявилася неадекватною щодо умов перехідної економіки, створила значні податкові навантаження на суб'єкти господарювання, призвела до невиправданого вилучення обігових коштів підприємств, виникнення додаткової потреби в кредитних ресурсах. Значними є деформації та нестабільність у ставках, визначенні бази й періодів оподаткування. Негативно вплинули на результати господарської діяльності підприємницьких структур значні нарахування на фонд оплати праці. Надмірна кількість податкових пільг зумовила необґрунтований перерозподіл валового внутрішнього продукту, створила неоднакові економічні умови для господарювання. Усе це призвело до виникнення значного неофіційного сектору економіки, ухилень від оподаткування, створення податкової заборгованості.

Аналіз економічного стану держави свідчить, що без реформування податкової системи змінити ситуацію на краще не можна. Серед головних чинників, які зумовлюють необхідність податкової реформи у будь-якій країні, є передусім такі:

- зміна форм власності, умов економічного розвитку та соціально-економічної організації суспільства, що створює об'єктивну основу для реформування податкової системи, визначає основні напрями та цілі податкової реформи, її глибину з урахуванням досягнутого рівня соціально-економічного розвитку країни, формує можливості реалізації наявного потенціалу її продуктивних сил;

- закономірний суспільний розвиток, що проявляється в постійному намаганні суспільства оптимізувати податкову систему і неможливості досягнути цього оптимуму. З розвитком суспільства змінюються критерії оптимальності податкової системи, що зумовлює необхідність постійного її вдосконалення;

- зміна концепції оподаткування, яка, як правило, має відображати об'єктивну економіко-політичну ситуацію в країні, соціально-економічний стан її населення та зміну пріоритетів держави. Податкова система формується під впливом цілого спектра політичних інтересів і поглядів різних структурованих груп населення, теоретичних шкіл і течій.

Треба зауважити, що у ході реформування податкової системи України йдеться не лише про зниження рівня оподаткування. Нинішній рівень оподаткування в Україні має свої об'єктивні межі, зумовлені системою витрат бюджету.

Суть питання в тому, що за нинішніх умов бюджет є майже єдиним джерелом фінансування витрат на потреби соціального захисту населення та утримання

соціально-культурної сфери. Ці витрати здійснюються нині за мінімальними нормативами щодо рівня соціальних благ і послуг, тому скорочення доходів бюджету може призвести до низки небажаних соціальних наслідків.

На будь-якому етапі розвитку держави є певна межа зниження витрат бюджету та рівня його дефіциту, перевищувати яку економічно недоцільно. Зниження рівня оподаткування, як підтвердив досвід проведення податкових реформ у розвинутих країнах, не супроводжується швидким зростанням податкових надходжень до бюджету через уповільнену реакцію економічних суб'єктів на зниження податків. Воно не впливає і на темпи економічного зростання. За оцінками різних економіко-математичних моделей, розрахованих для країн із розвинутою ринковою економікою, тривалість зовнішнього лагу – від моменту зміни податкової політики до зростання доходів бюджету становить 2,5 – 3 роки. Зміни ж у темпах економічного зростання настають ще пізніше.

Отже, значне зниження податкового тягаря в перші роки супроводжується, як правило, зменшенням податкових надходжень до бюджету. І якщо не вдається суттєво скоротити обсяг видатків, то зростають показники бюджетного дефіциту. Як правило, скорочення видатків бюджету намагаються компенсувати за рахунок скорочення соціальних програм. В Україні, де соціальні витрати зачіпають інтереси майже кожного громадянина, більш-менш значне їх скорочення імовірно лише за створення умов для нормальної праці, її пристойної оплати й забезпечення таким чином незалежності більшості громадян від державної допомоги.

Для задоволення передбачених чинним законодавством соціальних потреб за допомогою податкової системи треба перерозподіляти 39-40% від валового внутрішнього продукту, включаючи кошти Пенсійного фонду. Подальше зменшення питомої ваги обсягу перерозподілу ВВП через податки нереальне і може мати досить негативні й непередбачувані наслідки.

У ситуації, що склалася, стає дедалі очевиднішою необхідність науково-обґрунтованої концепції доходів держави. На нашу думку, ця концепція має враховувати умови економіки перехідного періоду, особливості й наслідки системи державного регулювання економічних і соціальних процесів, які були в минулому, та прогресивний зарубіжний досвід.

Основним положенням, що має визначати структуру податкової системи, є наявна система витрат держави на економічні й соціальні потреби, визначена законодавством. Без докорінної зміни складу й структури витрат держави не можна реформувати податкову систему.

Зміна бюджетних витрат держави в напрямі їх скорочення неможлива без значного збільшення фонду оплати праці, бо частина благ і послуг, що надаються за рахунок бюджету, мають задовольнятися за рахунок власних коштів населення. Тобто умовою зменшення податкового навантаження на виробника є зростання заробітної плати працівників. Мається на увазі, що кошти, які вивільнятимуться на підприємствах у результаті скорочення податків, повинні значною мірою спрямовуватися на забезпечення зростання оплати праці. Зростання оплати праці підвищуватиме суспільний добробут і суспільний попит, а попит, у свою чергу, поживляватиме виробництво.

Слід урахувати й те, що збільшення фонду оплати праці, з одного боку, зумовлює зростання надходжень до бюджету у формі податку на доходи громадян, а з другого – дає змогу скоротити бюджетні витрати на деякі соціальні потреби, які громадяни можуть оплачувати за рахунок власних коштів.

Вищезазначене є основною засадою податкової реформи, в результаті якої податкова система може бути побудована на загальновідомих, підтверджених світовою практикою принципах.

Удосконалення системи оподаткування має відбуватися шляхом поступового зниження податкового тягаря в процесі поетапної податкової реформи. Основними відправними елементами цієї реформи повинні бути:

- науково обґрунтована державна політика доходів, законодавче закріплення якої має бути відображене в Податковому кодексі;

- система оподаткування має сприяти розвитку певних галузей економіки. Необхідно посилити податкові методи регулювання темпів і пропорцій розвитку економіки. Держава повинна мати змогу впливати на всі складові процесу виробництва – оплату праці, виробничі основні й оборотні фонди, рівень прибутковості;

- система оподаткування повинна мати інвестиційну й соціальну спрямованість;

- зміни в системі оподаткування мають здійснюватися одночасно з реформуванням системи оплати праці, пенсійного забезпечення, вдосконаленням соціальної сфери;

- розширення неподаткових форм і методів мобілізації доходів бюджету за рахунок оренди державного майна, дивідендів від частки державної власності в акціонерних підприємствах, продажу державного майна;

- основу податкової системи мають становити прямі податки, тобто податки, де об'єктом оподаткування є дохід фізичної особи, прибуток юридичної особи, земля, майно та капітал;

- непрямі податки повинні використовуватися лише у формі акцизів для обмеження споживання деяких видів товарів, можливостей виробника-монополіста в одержанні необґрунтовано високих доходів, а також для оподаткування предметів розкоші, захисту власного виробника;

- потрібно збільшити перелік податків за забруднення навколишнього середовища, наприклад, засмічення місць суспільного призначення і т. ін. А також введення податку на види діяльності, які заборонені державою, наприклад, проституція. Краще отримувати від цього доходи у державний бюджет, аніж марно намагатися з цим боротися;

- застосування при оподаткуванні обґрунтованої різності ставок податків залежно від видів діяльності й розміру одержуваного прибутку або доходу;

- умови оподаткування мають бути прості й зрозумілі платникам, податок має стягуватися у зручний для платника час і прийнятним методом;

- чітке розмежування податків, що зараховуються до державного і місцевих бюджетів, розширення прав органів самоврядування у сфері оподаткування;

- подальше використання митних тарифів як механізму вдосконалення оподаткування у зовнішньоекономічній діяльності [1, 2, 3, 4].

Отже, реформування чинної системи оподаткування повинно здійснюватися у двох напрямках. По-перше, за допомогою вдосконалення обчислення і стягнення окремих податків; по-друге, за допомогою скасування деяких видів податків і зборів.

Крім того, основні функції податкової служби наразі неможливо було б виконувати без підрозділів податкової міліції, які беруть активну участь у здійсненні контролю за повнотою та своєчасністю надходжень до бюджету податків та зборів, забезпечують вилучення з тіньової економіки коштів, прихованих від оподаткування. З цією метою були впроваджені та відпрацьовані чіткі механізми взаємодії підрозділів податкової міліції з підрозділами аудиту, валютного контролю, ПДВ та економічного аналізу, що дозволило з максимальною ефективністю запобігати та виявляти злочини у сфері оподаткування та забезпечувати надходження до держбюджету додаткових коштів.

Для активізації протидії злочинності у сфері оподаткування, забезпечення мобілізації коштів до бюджету з тіньового сектора економіки в даний час вживаються організаційні та практичні заходи щодо підвищення ефективності та зміни пріоритетів в діяльності податкової міліції.

В основу організації виявлення і руйнування злочинних схем ухилення від сплати податків та забезпечення відшкодування збитків, завданих державі, покладається комплексне оперативно-економічне відпрацювання інформації про системно організовані злочинні дії міжрегіонального характеру, що призводять до значних втрат державного бюджету. При цьому особлива увага приділяється відпрацюванню транзитних підприємств та суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності. Саме ці ланки є інструментом, який використовується для ухилення від сплати податків, незаконного відшкодування податку на додану вартість та конвертації безготівкових коштів у готівку.

Разом з тим документування протиправної діяльності безпосередньо спрямовується на притягнення до кримінальної відповідальності організаторів злочинних схем та забезпечення можливості відшкодування завданих державі збитків за рахунок реально діючих підприємств – замовників послуг з конвертації грошових коштів та мінімізації податкових зобов'язань.

Схеми з мінімізації бази оподаткування в значній мірі побудовані і використовуються через недосконалість податкового законодавства. Щоб виявити і зруйнувати злочинний ланцюжок, усі його ланки потрібно відпрацьовувати одночасно. Якщо одна ланка працює в Харкові, а інша – у Львові, виходить, потрібно паралельно перевіряти як харківські, так і львівські «філії» угруповань. Необхідна комплексна робота по всій Україні, і лише тоді зможемо одержати реальні результати.

Боротьба з мінімізаторами вимагає якісно нового підходу до оцінки діяльності підприємств. Потрібно зосередити увагу на відпрацьовуванні саме тих підприємств, для яких ці схеми створюються. Тобто потрібно відстежити всі зв'язки мінімізатора і вийти на замовників послуг. Якщо ми ліквідуємо тільки мінімізатора, його клієнти просто знайдуть собі іншого виконавця. А в бюджет нічого не додасться.

Нині основні зусилля податкової міліції спрямовані на захист економіки країни, викриття злочинів у економічній сфері, забезпечення відшкодування завданих державі збитків.

З початку створення податкова міліція розкрила понад 90 тисяч злочинів у сфері оподаткування. Серед інших виявлено близько 30 фактів безпідставних заявок на відшкодування ПДВ на суму майже 13 мільярдів гривень. Припинено діяльність понад 40 тисяч підприємств з ознаками фіктивності, ліквідовано близько 2 тисяч конвертаційних центрів. Завдяки роботі підрозділів податкової міліції до бюджетів усіх рівнів надійшло понад 30 мільярдів гривень. За час існування податкової міліції в складі Державної податкової служби, рівень доходів до зведеного бюджету, мобілізованих державною податковою службою збільшився з 21,5 млрд. грн. в 1996 році до 96,1 млрд. грн. в 2006 році, тобто в 4,5 рази [5].

Податкова міліція, крім виконання основних функцій, здійснює дуже важливу на сучасному етапі розвитку держави роботу - боротьбу з корупцією в органах державної податкової служби.

Даючи оцінку роботі Державної податкової адміністрації України, боротьбу з корупцією в органах податкової служби керівництвом країни визначено одним із пріоритетних завдань. Над цим завданням активно працюють спеціальні підрозділи податкової міліції по боротьбі з корупцією, роблячи усе можливе для усунення причин та умов, завдяки яким існують об'єктивні чинники для проявів корупції в податковій системі.

Практика свідчить, що лише ретельно підготовлена, скоординована у часі діяльність оперативних і слідчих підрозділів податкової міліції у взаємодії з ревізорським апаратом податкової служби та іншими контролюючими органами призводить до бажаного результату.

Список літератури

1. Гега П.Т., Доля Л.М. Основи податкового права: навч. посіб. / П.Т. Гега, Л.М. Доля. – К.: Знання, 1998. – 273 с.
2. Реформування податкової та бюджетної сфери. – Режим доступа: <http://toloka.org.ua/ua/blog/vmax1/268>.
3. Концепція реформування податкової системи України. – Режим доступа: <http://dpa.lg.ua/inf/konzep.htm>.
4. Майстренко О. Деякі питання вирішення колізій у податковому законодавстві України / О.Майстренко // Право України. – 2005. – № 9. – С. 99.
5. Корячкін В.І. Функціональні пріоритети в діяльності державної податкової міліції. [Електронний ресурс] / Валерій Іванович Корячкін // Потребитель + власть. — 2007. — № 3-4. – Режим доступа: <http://www.vlasti.com.ua/arhiv.php?id=380&langid>.

Д. Насытайко, С. Гречушкин

Перспективы развития налоговой службы Украины

В статье описано главные факторы, которые обуславливают необходимость налоговой реформы в Украине. Демократизация украинского общества, переход к рыночным отношениям требует кардинальных изменений в структуре государственных органов, среди которых первое место занимают органы государственной налоговой службы. Доказана возможность усовершенствования системы налогообложения путём постепенного снижения налогового бремени. Определены основные отправные элементы поэтапной налоговой реформы.

D. Nasipayko, S. Grechushkin

Prospects of development of tax service of Ukraine

Main factors which predetermine the necessity of tax reform for Ukraine are described in the article. Democratization of the Ukrainian company, passing to the market relations needs cardinal changes in the structure of public organs among which an operating place is occupied by the organs of government tax service. The well-proven possibility of perfection of the system of taxation is by the gradual decline of tax load. Certainly basic elements of stage-by-stage tax reform.

Одержано 27.10.10

УДК 336.14.025.3

К. В. Самсонова, ст. гр. ФК-08-1

Кіровоградський національний технічний університет

Проблеми фінансування бюджетного дефіциту в Україні

У статті досліджено причини, наслідки та закордонний досвід боротьби з бюджетним дефіцитом, а також вивчаються основні джерела його фінансування в Україні.
фінансування, бюджетний дефіцит, державний борг

Постановка проблеми та її актуальність. В умовах ринкової економіки України бюджетний дефіцит негативно впливає на соціально-економічний розвиток держави. Тому в сучасних умовах господарювання питання розробки напрямів зниження і подолання бюджетного дефіциту набувають особливу актуальність.

Бюджетний фонд, що є матеріально-фінансовою базою діяльності держави, формувався виходячи із задач функціонування адміністративно-командної системи.

Його величина була орієнтована не на оптимальні пропорції, необхідні для регулювання економіки і вирішення соціальних проблем, а на витратний підхід, покликаний забезпечити фінансовими ресурсами діяльність багаточисельних органів державної влади [1, С. 99].

Проблеми фінансування дефіциту державного бюджету належать до досить гострих та дискусійних. Це пов'язане з тим, що дефіцитне бюджетне фінансування здійснює неоднозначний вплив на розвиток країни. Отже, питання бюджетного дефіциту і удосконалення підходів до його фінансування, зокрема, в Україні особливо актуальні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дефіцит державного бюджету та його особливості розглядалися у працях: Колеснікова Р, Білоусової Н., Федосова С, Опаріна С, Омельянович Л., Сафонової Л., Гордєєвої Л., Редіної Н., Павлової Л., Болдирева Б., Романенка О. та ін. Проте дана проблема потребує подальших досліджень.

Цілі статті. Метою статті є аналіз стану бюджетного дефіциту загалом та в Україні і визначення проблем його формування і покриття.

Виклад основного матеріалу. Дефіцит бюджету - це перевищення видатків бюджету над його доходами, а накопичена сума дефіцитів і бюджетних надлишків являє собою державний борг [2, С. 16].

Причинами появи бюджетного дефіциту є незбалансованість економіки, зниження доходів і різкого зростання видатків, викликаних безгосподарністю. Ринкова економіка зможе стабілізувати економіку й вирівняти видатки з доходами, користуючись жорстким режимом економії коштів, який повинні провадити всі владні і управлінські структури.

Існують різні оцінки граничного розміру рівня бюджетного дефіциту. Наприклад, Маастрихтський договір серед інших умов потенційним учасникам валютного союзу ставить таку, як межа дефіциту держбюджету 3 % від ВВП. Згідно з даними міжнародної статистики допустимою є величина бюджетного дефіциту, яка коливається у межах 3 – 4 % від розміру ВВП за середньосвітової його величини 4,5 %. Спостерігається тенденція до стабілізації бюджетного дефіциту в середньосвітовому вимірі в розмірі 3-5% [3, с. 74]. „Порогове“ значення індикатора дефіциту Державного бюджету України складає 3% до ВВП.

Слід зауважити, що розмір бюджетного дефіциту, який перевищує 3% валового національного продукту, призводить до зниження інвестиційної активності, розвитку інфляції. Такий дефіцит є гальмом економічного зростання держави [4, с. 19].

Дефіцит виступає чи не найважливішим чинником в системі загроз не лише бюджетній, а й фінансовій безпеці держави. Після вступу України до МВФ та Міжнародного банку реконструкції та розвитку дефіцит Державного бюджету офіційно фіксується, причому в такій формі, як це заведено в більшості країн, і встановлюються джерела його покриття.

Проблема подолання дефіциту бюджету в Україні є однією з найбільш важливих і спірних фінансових питань. При її обговоренні нерідко розглядають досвід інших країн, економіка яких функціонує нормально і при рівні бюджетного дефіциту в 5-10% від ВВП. Ситуацію загострюють ще й несприятливі чинники розвитку вітчизняної економіки: низький рівень ВВП, фінансових ресурсів як на рівні держави, так і суб'єктів господарювання.

Бюджетний дефіцит в Україні – це вимушений дефіцит. У нашій країні рівень оподаткування настільки високий, що далі підвищувати його практично неможливо. Недостатність доходів державного бюджету зумовлюється недостатнім обсягом доходів підприємств і громадян. А відтак бюджетний дефіцит походить не з фінансової політики держави у сфері доходів, а з дефіциту фінансових ресурсів у нашому суспільстві.

Основними причинами бюджетного дефіциту в Україні є: низький рівень життя більшої частини населення; зниження ефективності виробництва; скорочення об'ємів валового внутрішнього продукту; скорочення доходів в умовах кризисного стану економіки; значне зростання і нераціональна структура бюджетних витрат; наявність значного тіньового сектора в економіці; недосконале законодавство і податкова система [2,С.250].

Значний рівень дефіциту Державного бюджету та невиражена політика надання державних гарантій по зовнішніх запозиченнях були основними чинниками накопичення і зростання боргових зобов'язань держави та видатків на обслуговування боргу, що призвело до виникнення боргової проблеми у бюджетно-фінансовій системі України.

Значний вплив на бюджетний дефіцит робить безробіття. Його зростання призводить до збільшення витрат держави. А унаслідок зниження безробіття відбувається зростання доходів держави (працюючі громадяни отримуючи заробітну плату, мають можливість більше купувати товарів і отримувати послуг, а також сплачувати податки). Тому, зниження безробіття є важливим напрямом зниження бюджетного дефіциту.

До 2000 року спостерігалось поступове зменшення дефіциту; у період 2000 – 2003 рр. – незначні коливання близько нуля, що якраз і характеризують вдале використання держбюджету; у 2004 дефіцит різко зріс, до 2006 р. поступово зменшувався, а у 2007-2010 рр. знову помітно зростав [3,С.33].

Дефіцит загального фонду державного бюджету за підсумками 2009 року перевищив 28 млрд. грн, при тому що граничний показник на рік становить 9,2 млрд. грн. У Міністерстві фінансів запевняють, що настільки високий дефіцит загального фонду держбюджету - сезонне явище, і не бачать в цьому нічого критичного.

За даними Міністерства фінансів України, із запланованих 255,3 млрд. грн. доходів до державного бюджету фактично у 2009 році поступило 225,4 млрд. грн., що на 2,7%, або на 6,3 млрд. грн., менше, ніж в 2008 році. Із запланованих 184,6 млрд. грн. надходжень до загального фонду держбюджету в 2009 році фактично поступило 172,2 млрд. грн., що на 7,3%, або на 13,7 млрд. грн., менше, ніж в 2008 році. Рівень виконання прибуткової частини загального фонду держбюджету в цілому за 2009 рік склав 93,3%. Недовиконання складає 12,4 млрд. грн. Із запланованих 70,7 млрд. грн. надходжень до спеціального фонду держбюджету в 2009 році фактично поступило 53,1 млрд. грн.

Відповідно до оперативного звіту Державного казначейства України, витратна частина державного бюджету за 2009 рік виконана в об'ємі 242,4 млрд. грн., що на 0,9 млрд. грн. (на 0,4%) більше аналогічного показника попереднього року. Загальний фонд держбюджету в 2009 році був виконаний в об'ємі 187,7 млрд. грн., або 96,6% річного плану. За оперативними даними Міністерства фінансів, дефіцит державного бюджету України в 2010 р. склав 64 млрд 416,8 млн грн [9].

До способів фінансування бюджетного дефіциту належать: залучення позик; проведення державою активних операцій (повернення коштів з депозитів, розміщених у банках; пред'явлення цінних паперів з метою одержання доходів; використання коштів, накопичених на казначейському рахунку уряду); приватизація.

На особливу увагу заслуговує питання фінансування державного дефіциту за рахунок приватизації, адже залучення ресурсів у такий спосіб не передбачає повернення коштів позичальникам. Тому фінансування бюджету шляхом використання приватизації не спричиняє збільшення державного боргу, проте повинне мати цільовий характер.

Можна погодитись з усіма напрямками подолання дефіциту бюджету, окрім проведення грошово-кредитної емісії, бо це питання є дуже суперечливим стосовно наслідків, які воно спричинює. Це явище викликає знецінення грошей, яке породжує

неконтрольовану інфляцію, підриєв стимул-реакцій для інвестицій, знецінення заощаджень населення. Всі ці наслідки суттєво знижують національний дохід країни. Тому використання цього напрямку доцільно впроваджувати лише в крайньому випадку.

Світовий досвід вказує чотири основні способи вирішення проблеми бюджетного дефіциту: а) скорочення бюджетних витрат; б) пошук джерел додаткових доходів; в) випуск (емісія) незабезпечених грошей з метою використання для фінансування державних витрат; г) позика грошей у банків, господарських організацій, громадян, інших держав, іноземних та міжнародних фінансових організацій [4, с. 20].

Програма конкретних заходів щодо скорочення бюджетного дефіциту включає і послідовно проводить в життя заходи, що, з одного боку, стимулювали б приплив коштів у бюджетний фонд країни, а з іншого боку - сприяли скороченню державних витрат, тобто:

- зміна напрямків інвестування бюджетних засобів у галузі народного господарства з метою значного підвищення фінансової віддачі від кожної гривні;
- зниження воєнних витрат;
- зберігання фінансування лише найважливіших соціальних програм;
- мораторій на прийняття нових соціальних програм, що потребують значного бюджетного фінансування;
- заборона Центральному банку країни надавати кредити урядовим структурам будь-якого рівня без належного оформлення заборгованості державними цінними паперами.

Крім цього, варто враховувати, що у світовій практиці для зниження бюджетного дефіциту широко використовується така форма, як залучення в країну іноземного капіталу. З його допомогою вирішується одразу декілька задач, скорочуються бюджетні витрати, призначені на фінансування капіталовкладень (а отже, зменшується розрив між прибутками і витратами), розширюється база для виробництва товарів і послуг, з'являються нові платники податків (отже, збільшуються надходження в бюджет) [4, с. 20].

В останні роки в Україні прийнято курс на стабільне збільшення як доходів, так і видатків державного бюджету. Було затверджено також програми зростання обсягів державного кредитування. У свою чергу, для забезпечення таких операцій нарощувались обсяги фінансування дефіциту державного бюджету. Прийняті планові показники відповідають такій політиці. Проте в ході їх практичної реалізації затверджені законодавством показники фінансування бюджетного дефіциту не досягаються.

До основних напрямів активізації бюджетної політики з питань фінансування дефіциту державного бюджету слід віднести наступні:

- ресурси, залучені з метою фінансування дефіциту бюджету, доцільно направляти на посилення інвестиційної діяльності держави та поліпшення умов забезпечення економічного зростання;
- мобілізовані кошти необхідно використовувати для вирішення економічних і соціальних проблем з урахуванням не тільки поточних, але й середньо і довгострокових перспектив;
- у майбутньому погашення боргових зобов'язань має бути рівномірним і не призводити до перевантаження бюджетної системи у кожному конкретному періоді;
- залучення ресурсів державою не повинно негативно впливати на розвиток вітчизняного бізнесу та проведення міжнародних фінансових операцій;
- для стабілізації фінансового розвитку країни слід шляхом вжиття заходів щодо антиінфляційного регулювання обмежити вплив фінансування дефіциту бюджету на розбалансування її грошово-кредитної системи.

В Україні управління фінансуванням дефіциту державного бюджету доцільно зорієнтувати на запобігання загострення ситуації у фінансовій сфері. Для цього слід збільшити інвестиційні видатки бюджету і витрати на підтримку вітчизняного бізнесу, а також посилити стимулювання внутрішнього попиту. Необхідною є фінансова підтримка державних банківських установ, спрямована на зміцнення їх стійкості за рахунок нарощування статутних капіталів. Потребують підтримки програми стимулювання організованих заощаджень населення та обмеження відпливу депозитів.

Все вищеперераховане підтверджує той факт, що ідеального методу покриття дефіциту досі не існує. Всі з шляхів подолання дефіциту мають негативні наслідки. Нейтральне збалансування бюджету можливе лише в довгостроковому періоді.

Висновки. Бюджетний дефіцит є важливим інструментом державної фінансово кредитної політики, засобом впливу на економіко соціальне становище країни.

Значний рівень дефіциту бюджету суттєво впливає на стан економіки країни.

Зміст фінансування дефіциту бюджету зводиться до мобілізації ресурсів з метою забезпечення видатків, не покритих доходами, шляхом застосування особливих форм і методів. Бюджет зводиться з дефіцитом для забезпечення фінансування додаткових видатків, надання кредитів і погашення державного боргу.

В сучасних умовах уряд повинен постійно контролювати розмір бюджетного дефіциту, інакше він здійснюватиме дестабілізуючий вплив на соціально-економічний розвиток країни. Необхідно приділяти більше уваги збільшенню доходів держави шляхом подолання безробіття, поліпшення податкової системи, удосконалення приватизації державного житла, поліпшення фінансового стану суб'єктів господарювання та ін. З метою максимально ефективного управління дефіцитом державного бюджету необхідно застосовувати систему економічних заходів. Дефіцитне фінансування для України вкрай важливе і необхідне. Його слід не скорочувати, а переорієнтувати на вирішення основної проблеми нашої економіки — поживавлення інвестиційної діяльності.

Список літератури

1. Невінчаний І. С. Основні шляхи подолання бюджетного дефіциту в Україні / І. С. Невінчаний // Формування ринкових відносин в Україні. - 2009. - № 6. - С. 98-101.
2. Павлова Л. П. Економічна характеристика бюджетного дефіциту // Фінанси України. – 2008. - № 3. – С. 15-20.
3. Редіна Н. І., Гордєєва Л. П. Дефіцит бюджету й основні шляхи його подолання в Україні // Фінанси України. – 2009. - №5. – С. 93.
4. Федосов В., Гладченко Л. Бюджетний дефіцит у контексті західної фінансової теорії і практики // Финансовые риски. – 2009. - № 3. - С. 19-32.
5. Шелест В. В. Бюджетний дефіцит України // Актуальні проблеми економіки. – 2007. - № 3. – С.19.
6. Козир А.І., Британська Н.Н. Фінансування дефіциту державного бюджету // Електронний ресурс. – [Режим доступу]. - <http://intkonf.org/kozir-ai-britanska-nn-finansuvannya-defitsitu-derzhavnogo-byudzhetu/>
7. Огонь У. Домінанти фінансової стабільності в розвитку зобов'язань держави // Фінанси України. №5. –2008. – С. 32-41с.
8. Деменок О. В., Глухова В. І. Бюджетна безпека України як складова фінансової: стан та перспективи // Наука й економіка, - 2010. - № 1 (17). С. 16 – 21.
9. Дефіцит бюджету України в 2010 р. склав 64 млрд. грн. // Електронний ресурс. – [Режим доступу]. - <http://www.fisco-id.com/?module=news&action=view&id=8458>

Одержано 14.03.11

УДК 331

Г. І. Міокова, доц., канд. екон. наук, К. В. Самсонова, ст. гр. ФК-08-1

Кіровоградський національний технічний університет

Фактори впливу на фінансову стійкість підприємства

У статті розглянуто сутність фінансової стійкості підприємства, фактори, що її визначають та причини впливу ризиків на діяльність суб'єктів господарювання.

фінансова стійкість підприємства, фінансовий стан, зовнішні чинники, внутрішні чинники

Постановка проблеми та її актуальність. Діяльність будь-якого підприємства в умовах ринкової економіки постійно піддається впливу різноманітних факторів та невизначених чинників, зумовлених зростанням конкуренції на ринку або нестабільністю політичної ситуації в країні. Це може призвести як до позитивних, так і до негативних змін в організації. Збереження фінансової стійкості підприємства і мінімізація впливу фінансових ризиків на сьогоднішній день є необхідною умовою існування підприємства. Саме тому нагальною є потреба дослідження факторів і аналіз причин, що спричиняють появу негативних тенденцій і явищ у розвитку підприємств України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження фінансової стійкості підприємства зробили такі відомі вітчизняні та зарубіжні вчені, як Брікхейм Е.Р., Ван Хорн Джон, Артеменко В.Г., Савицька Г.В., Покроповний С.Ф., Ковальов В.В., Ізмайлова К.В., Василенко В.О., Лахтіонова Л.А. В їхніх дослідженнях надано визначення категорії „фінансова стійкість підприємства“ та розроблено рекомендації щодо її оцінки та збереження. Проте аналізу конкретного і точного переліку факторів, що можуть вплинути на діяльність організації, приділено недостатньо уваги. Тому важливим є саме розгляд чинників впливу на функціонування суб'єктів господарської діяльності.

Цілі статті. Метою дослідження є аналіз зовнішніх і внутрішніх факторів впливу на діяльність підприємств і на рівень їх фінансової стійкості.

Виклад основного матеріалу. Сутність поняття „стійкість“ полягає у здатності вистояти, протистояти і адаптуватися до дії екзогенних та ендогенних факторів. Як процес стійкість є наслідком взаємозв'язку взаємодіючих операцій системи, метою яких є генерація факторів рівноваги і створення фундаменту для подальшого розвитку [5, с. 407]. Що стосується поняття „фінансова стійкість підприємства“, то існують різні думки з цього приводу. Наприклад, А. Д. Шеремет і Р. С. Сафулін вважають, що фінансова стійкість – це результат, який свідчить про забезпечення підприємства власними фінансовими ресурсами, рівень їхнього використання та напрями розміщення [4, с. 276].

На думку іншої дослідниці М. С. Заюкової фінансова стійкість – це такий стан підприємства, за якого обсяг його власних коштів достатній для погашення зобов'язань у довготерміновому періоді, кошти вкладені в підприємницьку діяльність окупаються за рахунок грошових надходжень від господарської діяльності, а отриманий прибуток забезпечує самофінансування та незалежність підприємства від зовнішніх залучених джерел формування активів [4, с. 276]. Ще один вчений О.І. Яценко вважає, що фінансова стійкість передбачає здатність підприємства зберігати заданий режим функціонування за найважливішими фінансово-економічними показниками [3, с. 385].

На нашу думку, найточнішим і найповнішим визначенням фінансової стійкості

підприємства є наступне: властивість підприємства, яка відображає в процесі взаємодії зовнішніх і внутрішніх факторів впливу досягнення стану фінансової рівноваги і здатність не лише утримувати на відповідному рівні протягом деякого часу основні характеристики діяльності підприємства, але і функціонувати і розвиватися. З даного визначення чітко випливає, що на фінансову стійкість впливають зовнішні і внутрішні фактори. Ступінь впливу даних факторів і фінансових ризиків на фінансову діяльність підприємства залежить від кон'юнктури фінансового ринку і зміни економіко-політичної ситуації в країні.

Розглянемо сутність факторів, які тим або іншим чином можуть вплинути на фінансову стійкість підприємства. Однозначних думок вчених і дослідників щодо існування певних факторів впливу на фінансову стійкість немає. Одні вважають, що такими чинниками є міцне становище підприємства на ринку, налагодженість економічних зв'язків із партнерами, високий рівень матеріально-технічного оснащення виробництва і застосування передових технологій. Інші такими чинниками вважають стан майна, рівень гнучкості системи управління тощо.

Важливо зазначити, що діяльність підприємства можна розглядати як в зовнішньому, так і внутрішньому аспектах. Зовнішній аспект фінансової стійкості підприємства пов'язаний із стабільністю економічного середовища, в якому воно функціонує, що забезпечується відповідним державним макроекономічним регулюванням ринкової економіки.

Внутрішній аспект фінансової стійкості відображає такий стан його ресурсного потенціалу і таку його динаміку, при яких забезпечуються стабільно високі фінансово-господарські результати діяльності підприємства. Така конкретизація має на меті обґрунтування доцільності поділу чинників впливу на фінансову стійкість підприємства на 2 групи: внутрішні і зовнішні. До внутрішніх слід віднести інноваційні, виробничі, фінансові, реалізаційні, а до зовнішніх - законодавчо-адміністративні, політичні, соціально-демографічні фактори впливу. Якщо конкретизувати, то внутрішні фактори – це розміри підприємства, рівень гнучкості системи управління; рівень відповідності продукції запитам споживачів за якістю та ціною, стан матеріально-технологічної бази підприємства, новітність технологій, стан майна і фінансових ресурсів, ступінь залежності від зовнішніх кредиторів та інвесторів, ефективність господарських і фінансових операцій, рівень менеджменту та забезпеченість висококваліфікованими кадрами, корпоративна культура, ділова репутація підприємства, збалансованість внутрішніх можливостей із впливом зовнішніх загроз. Зовнішні чинники - соціально-економічна та політична стабільність в країні; рівень платоспроможного попиту, рівень конкуренції, податкова, кредитно-фінансова, облікова, інвестиційна політика; зовнішньоекономічна політика держави, ефективність економічних зв'язків, зміна умов експорту та імпорту, антимонопольна політика, ситуація на ринку постачальників; інвестиційний клімат, галузеві особливості, тип ринку, кредитна політика, валютна політика, рівень страхових тарифів, науково-технічний прогрес.

На сьогоднішній день найбільше впливають на фінансову стійкість підприємства економічні та фінансові чинники. Вони можуть зумовити виникнення кризових явищ, банкрутство і ліквідацію підприємства. Необхідно зауважити, що на сучасному етапі розвитку економіки України фінансова стійкість багатьох підприємств істотно погіршилася. Основними чинниками цього є світова фінансово-економічна криза, зростання інфляції, нестабільна державна податкова і кредитна політика. Нестабільність економічної ситуації в Україні зумовлює погіршення інвестиційного клімату в державі. Значний вплив на фінансову стійкість підприємств справляє також зовнішньоекономічна політика держави, яка охоплює експортну та імпорتنу політику. Така політика повинна бути спрямована на створення сприятливих умов для українських товаровиробників на світовому ринку. Особливо актуальною стала проблема підвищення ефективності цієї політики зі вступом України до СОТ. Її

належна реалізація може сприяти покращенню економічної ситуації в країні і, як наслідок, – підвищенню фінансової стійкості підприємств.

На фінансову стійкість підприємств істотно впливає фаза економічного циклу, в якій перебуває економіка держави. У період кризи існує відставання темпів реалізації продукції від темпів її виробництва, що спостерігається сьогодні в Україні. Зменшуються інвестиції в товарні запаси, що ще більше скорочує збут. Зменшуються також і доходи суб'єктів господарської діяльності, падають обсяги прибутку. Все це зумовлює зниження ліквідності підприємств, їхньої платоспроможності та формує передумови для масових банкрутств [4, с. 278].

Фінансова стійкість багатьох українських підприємств знижується також внаслідок низької конкурентоспроможності вітчизняних товарів і послуг на світовому ринку. Так, у 2009 р. на міжнародному рівні конкурентоспроможними визнано лише 1 % українських товарів і послуг [4, с. 278]. Це зумовлено застарілою виробничою базою більшості підприємств України і значною енергомісткістю виробництва, що не дає змоги виробляти продукцію, яка за якістю і за витратами відповідала б міжнародним стандартам. Для покращення ситуації вітчизняним підприємствам необхідно активізувати інноваційну діяльність, запроваджувати нові види технології та організації виробництва.

Звісно, підприємство може управляти безпосередньо лише внутрішніми чинниками впливу на фінансову стійкість. Саме тому найбільшій увазі необхідно приділяти саме цій групі чинників, адже забезпечення оптимального співвідношення між постійними і змінними витратами, вибір виду діяльності і структури продукції, ефективне управління необіговими активами, забезпечення раціональної структури капіталу, правильний вибір стратегії і тактики управління фінансовими ресурсами і прибутком, впровадження нових технологічних моделей та забезпечення випуску конкурентоспроможної продукції, дослідження і розробка можливих шляхів розвитку фінансів підприємства в перспективі – фактори, які повністю або частково залежать від підприємств.

Фінансова стійкість залежить від фінансового потенціалу підприємства. Фінансовий потенціал визначається обсягом власних, позичених та залучених фінансових ресурсів підприємства, якими воно може розпоряджатися для здійснення поточних та перспективних витрат. Зважаючи на це, ефективність управління фінансовою стійкістю підприємства залежить від раціональності управління його фінансовим потенціалом.

Одним з важливих компонентів фінансової стійкості є наявність необхідної кількості фінансових ресурсів, які можна сформувати лише за умови ефективної роботи підприємства та отримання прибутку. Саме прибуток підприємство використовує для погашення своїх зобов'язань перед банками та іншими фінансово-кредитними установами, а також зобов'язань перед акціонерами й інвесторами. Окрім цього прибуток є одним із основних джерел фінансування розширення діяльності підприємства, реконструкції і модернізації обладнання чи його заміни. Своєю чергою, для досягнення і підтримання фінансової стійкості важливий не тільки обсяг прибутку, але і його рівень щодо вкладеного капіталу або витрат, тобто рентабельність діяльності підприємства.

Варто зауважити, що величина чистого прибутку підприємства (як важливий показник фінансової стійкості) залежить від багатьох чинників. Одним із найважливіших з них є структура фінансових ресурсів. Для залучення коштів на підприємстві часто використовують позиковий капітал, оскільки в сучасних умовах саме він дає змогу акумулювати значні обсяги фінансових ресурсів, щоб реалізувати інвестиційні проекти. Однак у разі залучення таких ресурсів у великих обсягах, на підприємстві виникають фінансові витрати, пов'язані зі сплатою відсотків за кредит, що призводить до зменшення чистого прибутку, а отже, і до зниження рентабельності капіталу. Це, своєю чергою, зумовлює зниження фінансової стійкості підприємства.

Тому, для зміцнення своєї стійкості суб'єкту господарювання необхідно формувати оптимальне співвідношення між обсягами позикових і власних коштів.

Зростання фінансової стійкості підприємств залежить від багатьох факторів.

Найбільше темпи росту показників фінансової стійкості залежать від рентабельності продажу, обіговості капіталу, фінансової активності зі залучення коштів, норми розподілу прибутків на інвестиційні потреби. В умовах становлення ринкових відносин кожен суб'єкт господарювання повинен володіти достовірною інформацією про фінансову стійкість як власного підприємства, так і своїх партнерів. Оцінка фінансової стійкості дає змогу зовнішнім суб'єктам аналізу (банкам, партнерам із договірних відносин, контролюючим органам) визначити фінансові можливості підприємства на перспективу, дати оцінку фінансової незалежності від зовнішніх джерел, скласти в загальній формі прогноз майбутнього фінансового стану. У процесі управління підприємством вагоме місце виділяють стратегічному аналізу фінансової стійкості, який має опиратись на сучасне методологічне забезпечення економічного аналізу, завданням якого є розкриття причинно-наслідкових зв'язків між рівнем фінансової стійкості підприємства та факторами, що його обумовлюють [3, с. 386]. Аналіз фінансової стійкості дає змогу визначити фінансові можливості підприємства на відповідну перспективу.

Висновки. Фінансова стійкість підприємств - це властивість підприємства, яка відображає в процесі взаємодії зовнішніх і внутрішніх факторів впливу досягнення стану фінансової рівноваги і здатність не лише утримувати на відповідному рівні протягом деякого часу основні характеристики діяльності підприємства, але і функціонувати і розвиватися. На фінансову стійкість впливають різні чинники, як внутрішнього, так і зовнішнього, щодо підприємства походження: структура та динаміка витрат, галузева належність, структура послуг, розмір уставного капіталу, стан майна і фінансових ресурсів, рівень платоспроможного попиту, конкуренція, економічні умови господарювання, зовнішньоекономічні зв'язки, податкова, кредитно-фінансова, облікова, інвестиційна політика тощо.

Важливими чинниками, від яких залежить фінансова стійкість підприємства, є саме внутрішні чинники, такі, як якість управління прибутком підприємства та структурою його позикових і власних коштів. На підприємстві необхідно формувати ефективну систему управління фінансовою стійкістю, на основі застосування методів прогнозування, планування, регулювання, контролю та аналізу фінансової стійкості. Для зростання ефективності діяльності підприємства необхідно найретельніше аналізувати вплив тих чи інших чинників на фінансову стійкість протягом певного конкретного періоду для обґрунтування тих чи інших стратегій управління, складання прогнозів, виконання планів. На нашу думку, даний підхід унеможливить банкрутство, кризові ситуації та мінімізує вплив даних факторів у наступному періоді.

Список літератури

1. Валігура Н.М. Вплив ризиків на фінансову стійкість підприємства // Вісник Хмельницького національного університету. - 2009. - № 6. - С. 16-19.
2. Дуброва О. Стратегічна стійкість підприємства: складові та напрями її забезпечення // Вісник Хмельницького національного університету. - 2010. - № 1. - С. 15-19.
3. Мисак Н.В., Ященко О.І. Стратегічні аспекти досягнення стратегічної стійкості підприємства // Науковий вісник. - 2005. - Вип. 15.5. - С. 385 - 389.
4. Партин Г.О. Особливості впливу основних чинників на фінансову стійкість підприємства в умовах фінансово-економічної кризи // Збірник науково-технічних праць Національного лісотехнічного університету України. - 2010. - № 10 С. 276-279.
5. Тищенко О. М., Норік Л. О. Моделювання оцінки та прогнозування фінансової стійкості підприємств // Вісник Харківського національного економічного університету. - 2009. - №11. - С.407-415.

Одержано 28.03.11

УДК 621.9.06

І.А. Валявський, канд. техн. наук, І.І. Павленко, д-р техн. наук, В.В. Здоровенко, ст.гр. ТМ-06

Кіровоградський національний технічний університет

Модульна будова кінематичних ланок технологічного обладнання з паралельною кінематикою

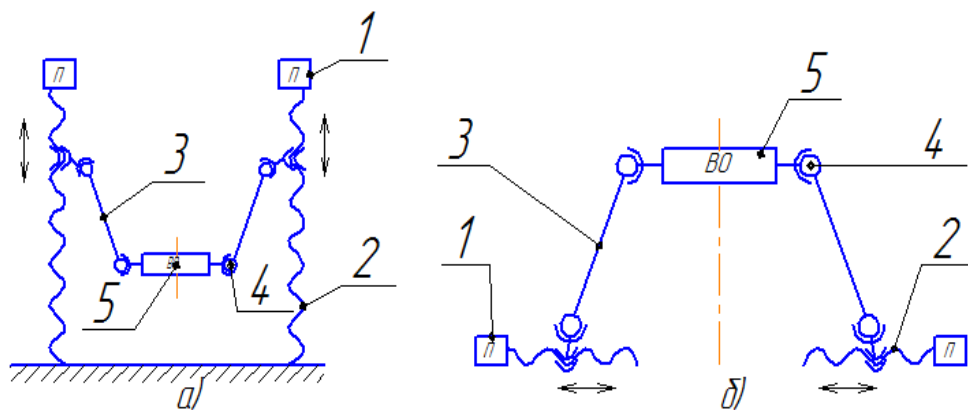
В статті розглянута модульна будова кінематичних ланок технологічного обладнання з паралельною кінематикою.

верстати з паралельною кінематикою, кінематичні ланки механізми лінійний переміщень, модулі кінематичних ланок

Технологічне обладнання з паралельною кінематикою є високо рухомою, багатфункціональною та багатопоточною технічною системою створеною на основі шарнірного з'єднання нерухокої несучої системи з рухомих виконавчим органом декількома кінематичними ланками побудованими у вигляді просторової стрижневої ферми. Рухомий виконавчий орган отримує необхідні транспортні та формоутворюючі рухи за допомогою паралельного (одночасного) переміщення складових елементів кінематичних ланок від їх індивідуального приводу, що складається з двигуна, передавального та перетворюючого механізмів.

За методом перетворення рухів виконавчого органу подібне технологічне обладнання підрозділяється на групи:

1. Шляхом зміни координат опорних шарнірів. У такому обладнанні кінематичні ланки складаються з стрижневої просторової форми постійної довжини (рис. 1).

а) з вертикальними напрямними; б) з горизонтальними напрямними.

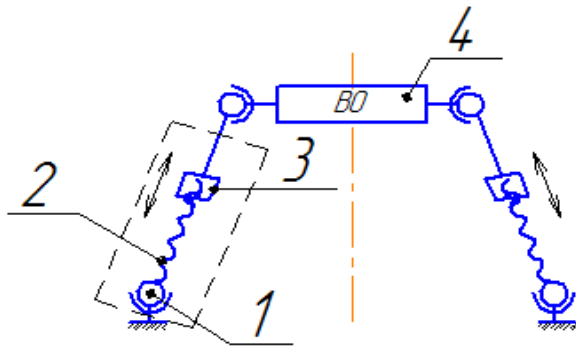
1 – привод; 2 – гвинт; 3 – кінематичних ланки; 4 – опорні шарніри; 5 – виконавчий орган

Рисунок 1 – Компоновочні схеми зі зміною координат опорних шарнірів

2. Виконавчий орган ВО змінює своє положення у просторі верстата залежно від заданих координат опорних шарнірів 4 відносно напрямних 2.

3. Шляхом зміни довжини (відстані між центрами опорних шарнірів змонтованих на несучій системі та виконавчому органі) кінематичних ланок. Кожна кінематична ланка виконана у вигляді стрижневої системи змінної довжини (рис. 2)

1. опорний шарнір;
2. перетворюючий механізм;
3. гайка кінематичної ланки;
4. виконавчі органи

Рисунок 2 – Компонована схема технологічного обладнання з кінематичними ланками змінної довжини

Положення виконавчого органу 4 залежить від конкретної довжини кожної кінематичної ланки, змінна якої реалізується за допомогою індивідуального приводу, який складається з двигуна, передавального та перетворюючого механізмів.

4. Шляхом примусового обертання опорного механізму змонтованого на нерухомій несучій системі обладнання. Кінематична ланка постійної довжини складається з двох стрижнів з'єднаних попарно-паралельно, аналогічно паралелограмному механізму (рис. 3).

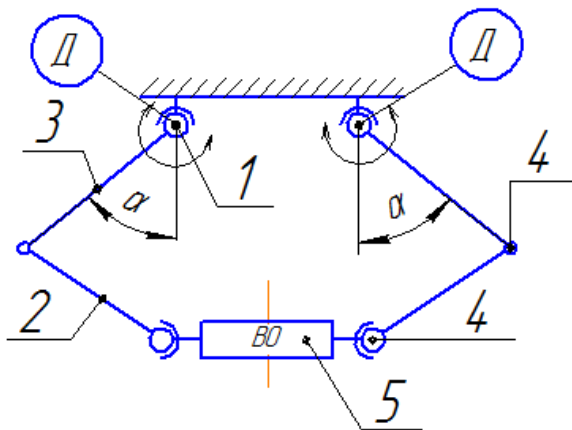
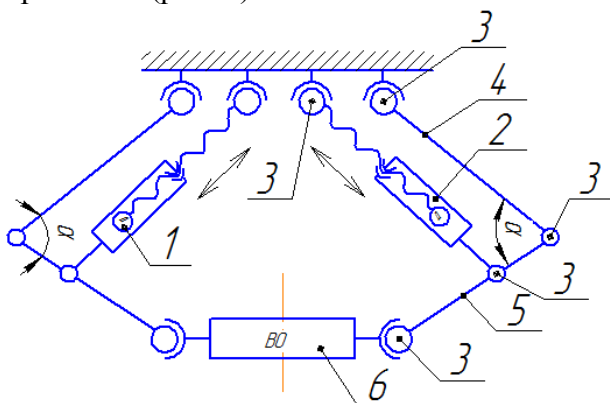

Рисунок 3 – Компоновачна схема технологічного обладнання з примусовим обертанням опорних шарнірів

Задане положення виконавчого органу 5 у просторі верстата залежать від кута повороту опорного шарніру 1.

5. Шляхом зміни кута між кінематичними ланками постійної довжини виконаних у вигляді двох шарнірно зв'язаних прямокутних пластин (V- подібний механізм), одна з яких з'єднана з нерухомою несучою системою, а інша-з виконавчим органом 5 (рис. 4)

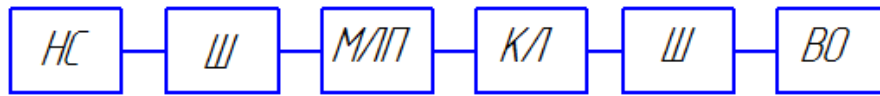
1. індивідуальний двигун;
2. додаткова кінематична ланка змінної довжини;
3. шарніри;
- 4-5. прямокутні елементи кінематичної ланки;
6. виконавчі органи

Рисунок 4 – Компоновачна схема технологічного обладнання з зміною кута між елементами кінематичної ланки

Задане положення виконавчого органу у просторі верстата забезпечується зміною кута α між двома елементами кінематичної ланки.

Аналіз наведених компоувальних схем верстатів з паралельною кінематикою показує, що усі вони складаються з різної кількості кінематичних ланок.

Отже, кінематичні ланки незалежно від компоувки та конструктивного виконання мають аналогічну узагальнену модульну будову (рис. 5).

НС – несуча система; Ш – опорні шарніри; МЛП – механізм лінійних переміщень;
КЛ – кінематична ланка; ВО – виконавчий орган

Рисунок 5 – Узагальнена схема модульної будови кінематичних ланок

На модульну будову конкретних кінематичних ланок впливає функціональне призначення, компоувка та їх конструктивне виконання, а також розташування у просторі обладнання і перетворення рухів виконавчого органу.

Розроблені схеми модульної будови кінематичних ланок для різних верстатів та шляхів перетворення рухів їх виконавчих органів наведені у таблиці 1.

Таблиця 1 - Схеми модульної будови кінематичних ланок

Метод перетворення рухів виконавчого органу	Структурна будова кінематичних ланок
Зміна координат опорних шарнірів.	
З примусовим обертанням опорного шарніру	
Зміна довжини кінематичних ланок	
Зміна кута між елементами кінематичної ланки	

У наведених схемах прийняти наступні позначення:

НС – несуча система; Н – напрямні; Ш – опорні шарніри; Д – двигун; ПД – передавальний механізм; ПВ – перетворюючий механізм; КЛС – стержнева кінематична ланка; КЛТ – телескопічна кінематична ланка; КЛПЛ – паралелограмна кінематична ланка; ВО – паралелограмна кінематична ланка;

Аналіз наведених схем модульної будови кінематичних ланок технологічної обладнання свідчить, що вони складаються незначної кількості уніфікованих вузлів-модулів конкретного функціонального призначення, а їх проектування реалізується оптимальним вибором відповідних уніфікованих елементів (модулів).

Список літератури

1. Технологічне обладнання з паралельною кінематикою: Навчальний посібник для ВНЗ. / [Крижанівський В.А., Кузнецов Ю.М., Валявський І.А., Склярів Р.А.]. – Кіровоград, 2004. – 449 с.

Одержано 23.11.10

УДК 331.101.264

І.М.Замкова, К.О.Федорова, студ.гр.УТ-06, С.С.Макаренко, викл.

Кіровоградський національний технічний університет

Підвищення ефективності використання трудового потенціалу в Кіровоградській області

В статті розглянуто сучасний стан використання трудового потенціалу в Кіровоградській області. Висвітлено процеси та головні чинники, які впливають на трудовий потенціал в умовах соціально-трудової кризи регіону. Розроблено теоретичні і практичні рекомендації щодо шляхів підвищення ефективності використання трудового потенціалу в Кіровоградській області.

трудоий потенціал, безробіття, суспільство, зайнятість, оплата праці

Сучасний етап реформування та оновлення українського суспільства з його непослідовними та нерішучими кроками входження в ринкове середовище характеризується макроекономічною кризою, спадом виробництва, офіційним та прихованим безробіттям, значним погіршенням рівня життя населення держави та її окремих регіонів. Кризова соціально-економічна ситуація в країні кардинально змінює умови відтворення і функціонування людини. Це проявляється в погіршенні медико-демографічних параметрів трудового потенціалу, активізації процесів трудової міграції, безповоротній втраті освітнього та професійно-кваліфікаційного, мотиваційного потенціалів, у широкому розповсюдженні маргіналізації населення. В цих умовах постановка та вирішення проблеми підвищення ефективності використання трудового потенціалу потребує глибоких змін у формах і методах управління та використання ним на державному та регіональному рівнях.

Різні аспекти досліджуваних питань широко відображені в працях вітчизняних учених: Д.Богині, С.Бандури, О.Бугуцького, О.Власюка, М.Долішнього, С.Злупка, Ю.Краснова, С.Копчака, Е.Лібанової, І.Лукінова, С.Вовканича, В.Мікловди,

В.Онiкiєнка, С.Писаренко, С.Пирожкова, М.Пiтюлича, Н.Тiтової, М.Романюка, О.Хомри, В.Стешенко, М.Шаленко, Л.Шепотько, К.Якуби та iнших. Концепцiя використання трудового потенцiалу в Украiнi в певнiй мiрi окреслена законодавчими актами, обгрунтована в низцi указiв Президента, зокрема, "Про основнi напрями розвитку трудового потенцiалу в Украiнi на перiод до 2010 року".

Актуальнiсть i наукова значущiсть комплексу проблем розвитку трудового потенцiалу зумовили вибiр теми статтi, визначили предмет i об'єкт, мету i конкретнi завдання дослiдження.

Мета статтi полягає в комплексному дослiдженнi соцiально-економiчних аспектiв використання трудового потенцiалу Кiровоградської облaстi в умовах ринкових перетворень i розробцi на цiй основi теоретичних i практичних рекомендацiй щодо шляхiв пiдвищення ефективностi його використання.

На рiвнi рiвнiю соцiально-економiчнi аспекти пiдвищення ефективностi використання трудового потенцiалу потребують комплексного дослiдження. Особливо це актуально для Кiровоградської облaстi, де рiвнiю особливостi використання трудового потенцiалу проявляються через призму складної взаємодiї соцiально-демографiчних, соцiально-економiчних, етнiчних, природних, iсторичних та iнших умов.

В умовах поглиблення соцiально-економiчної кризи реальним шляхом пiдвищення ефективностi використання трудового потенцiалу рiвнiю має стати збалансоване функцiонування його господарського комплексу з урахуванням специфiки соцiально-демографiчного, економiчного, природно-ресурсного, науково-технiчного, виробничого, екологiчного потенцiалiв.

Досягнення мети зумовило постановку i розв'язання таких завдань:

- узагальнити теоретико-методологiчнi пiдходи до поняття трудовий потенцiал;
- обгрунтувати необхiднiсть побудови реального балансу трудових ресурсiв на рiвнiю рiвнiю;
- виявити особливостi трудової мiграцiї населення Кiровоградської облaстi;
- визначити вплив зайнятостi на використання трудового потенцiалу Кiровоградської облaстi;
- розкрити роль оплати працi в ефективному використаннi трудового потенцiалу;
- узагальнити зарубiжний досвiд органiзацiї системи оплати працi i соцiального партнерства;
- обгрунтувати напрями вдосконалення управлiння використанням трудового потенцiалу рiвнiю.

Трудовий потенцiал – сукупнiсть працездатного населення з врахуванням iнтелектуального розвитку, здiбностей знань, умiнь, досвiду, духовних цiнностей, звичаїв традицiй, переконань i патрiотизму. Поняття «трудовий потенцiал» ширше нiж трудовi ресурси, тому що воно характеризується не тiльки загальною чисельнiстю, а й включає сукупнiсть рiзних якостей людей, що визначають працездатнiсть. По-перше, якiсть пов'язана iз здiбностями i бажанням до працi, станом здоров'я, типом нервової системи, тобто всiма якостями, що вiдображають фiзичний i психологiчний потенцiал. По-друге, це обсяг загальних та спецiальних знань людини, її трудових навичок та умiнь, здатнiсть до певного виду дiяльностi. По-третє, враховується рiвнiю свiдомостi, вiдповiдальностi, iнтересiв, потреб [6].

Предмет дослiдження – соцiально-економiчнi аспекти використання трудового потенцiалу рiвнiю, його соцiальна та економiчна ефективнiсть.

Об'єкт дослiдження – трудовий потенцiал Кiровоградської облaстi.

Теоретико-методологiчною основою статтi є концептуальнi положення сучасної економiчної теорiї щодо ефективностi використання трудового потенцiалу, зайнятостi

населення на ринку праці, пакет законодавчих і нормативних актів України, що регулюють соціально-трудова відносини.

Інформаційною базою статті є праці вітчизняних та зарубіжних вчених з проблем використання трудового потенціалу, статистичні дані Міністерства статистики та праці, звітна документація Кіровоградського обласного центру зайнятості населення, первинні документи галузевих управлінь обласної держадміністрації, матеріали власних соціологічних опитувань [1].

Сучасний етап реформування та оновлення українського суспільства з його непослідовними та нерішучими кроками входження в ринкове середовище характеризується макроекономічною кризою, спадом виробництва, офіційним та прихованим безробіттям, значним погіршенням рівня життя населення держави та її окремих регіонів. Кризова соціально-економічна ситуація в країні кардинально змінює умови відтворення і функціонування людини. Це проявляється в погіршенні медико-демографічних параметрів трудового потенціалу, активізації процесів трудової міграції, безповоротній втраті освітнього та професійно-кваліфікаційного, мотиваційного потенціалів, у широкому розповсюдженні маргіналізації населення. В цих умовах постановка та вирішення проблеми підвищення ефективності використання трудового потенціалу потребує глибоких змін у формах і методах управління та використання ним на державному та регіональному рівнях.

Ситуація, яка склалася сьогодні у розвитку трудового потенціалу України, стала справжнім потрясінням для більшості людей, що довгий час жили в умовах повної зайнятості, абсолютної довіри до державного контролю за цінами і розподілом товарів та послуг. Громадяни України відчули вплив відкритого безробіття і вкрай швидкого соціального розшарування.

Тому дослідження процесів формування і використання трудового потенціалу суспільства та підприємства є досить актуальним в сучасних умовах економічного розвитку України, оскільки підвищення ефективності використання трудового потенціалу на підприємстві та у суспільстві в цілому може забезпечити зростання індексу людського розвитку держави.

Трудовий потенціал - це ресурсна категорія; він повинен містити в собі джерела, засоби, ресурси праці, які можуть бути використані для рішення будь-якої задачі, досягнення визначеної мети, можливості окремої особи, суспільства, держави в конкретній області.

Трудовий потенціал складається з багатьох компонентів, головним з яких є: здоров'я, освіта, професіоналізм, моральність, вмотивованість, вміння працювати в колективі, творчий потенціал, активність, організованість, ресурси робочого часу.

Таким чином, розглянувши поняття «трудовий потенціал», його сутність, компоненти та значущість ми можемо ширше його розглянути на прикладі Кіровоградської області.

Кіровоградська область за географічним положенням розташована у центральній частині України на площі 24,6 тис.км². У складі області 21 адміністративний район. На території області розташовані 4 міста обласного, 8-районного підпорядкування, 26 селищ міського типу, 367 сільських рад та 1010 сільських населених пунктів із населенням 1067,2 тис. осіб. В області, що займає 4,1% території України і проживає 2,3% наявного населення, виробляється 1,6% валового регіонального продукту, питома вага області у випуску товарів і послуг України складає 1,5%, у валовій продукції сільського господарства – 4,2%.

З кількісної точки зору трудовий потенціал Кіровоградської області являє собою економічно активне населення, тобто всіх тих, хто працює або активно шукає роботу (зайняті і безробітні), включаючи осіб працездатного віку і старше працездатного віку.

Таблиця 1 – Населення Кіровоградської області за показниками економічної активності (тис.осіб)

Показники	2000	2003	2004	2005	2006	2006р. у % до 2000р.
Економічно активне населення	511,1	504,4	499,3	501,5	500,2	97,9
працездатного віку	493,3	471,6	467,7	460,0	460,1	93,3
старше працездатного віку	17,8	32,8	31,6	41,5	40,1	225,3
Зайняте населення	435,2	454,9	444,5	457,5	458,9	105,4
працездатного віку	419,0	422,1	413,7	416,0	418,8	100,0
старше працездатного віку	16,2	32,8	30,8	41,5	40,1	247,5
Безробітне населення (за методологією МОП)	75,9	49,5	54,8	44,0	41,3	54,4
працездатного віку	74,3	49,5	54,0	44,0	41,3	55,6
старше працездатного віку	1,6	-	0,8	-	-	-
Економічно неактивне населення	319,8	311,8	314,1	308,4	303,7	95,0
працездатного віку	156,2	171,0	172,0	173,4	168,6	107,9
старше працездатного віку	163,6	140,8	142,3	135,0	135,1	82,6

З огляду на дані таблиці 3.1., трудовий потенціал Кіровоградської області зменшується. У 2006 році трудовий потенціал регіону нарахував 500,2 тис.осіб, що на 2,1% або 10,9 осіб менше, ніж у 2000р. У складі трудового потенціалу області жінок – 49,5%, чоловіків – 50,5%, більша частка з них проживають у містах (62,6%), менша – у сільській місцевості (37,4%).

Вікові характеристики трудового потенціалу регіону такі : серед тих, хто працює або активно шукає роботу , 52% осіб мають вік від 30 до 50 років, 13,9% - вік від 15 до 24 років, 11,5% - вік від 25 до 29 років, 16,9% - вік від 50 до 59 років, 5,8% - вік від 60 до 70 (за даними обласного управління статистики за 2005 р.).

Поряд із кількісним зменшенням трудового потенціалу (табл. 3.1) можна побачити, що в його складі зросла більш як удвічі частка осіб старше працездатного віку (з 3,5% до 8,3%), тобто тих, хто старше 70 років і вимушений працювати заради більшої соціальної захищеності. Якщо у 2000 р. кожен 28-й носій трудового потенціалу був старше працездатного віку (70 років за методологією Міжнародної організації праці), то у 2005 р. - кожен 12-й. Кількісні та структурні зміни економічно активного населення зумовлені як демографічними, так і соціально-економічними наслідками ринкових перетворень в економіці країни загалом і регіону зокрема.

До позитивних змін у складі трудового потенціалу слід віднести зменшення кількості безробітних осіб майже у 2 рази (точніше в 1,84 рази, за методологією МОП) з 75,9 тис. осіб у 2000 р. до 41,3 тис. осіб в 2006 р. Серед безробітних частка жінок складає 42,6%, чоловіків - 57,4%. Зауважимо, що за даними обласного управління статистики за 2005 р. кожен другий безробітний в області має вік з 40 до 60 років, майже кожен третій - молода людина віком від 15 до 24 років.

Між тим, кількість економічно неактивного населення працездатного віку (від 15 до 70 років) зросла на 7,9% або на 12,4 тис. осіб (табл. 3.1). Цей факт може викликати занепокоєння, оскільки трудовий потенціал цієї частини населення недовикористовується в офіційному секторі економіки не тільки за рахунок продовження навчання у вищих навчальних закладах, самозайнятості, а й через причину наявності тіньової (незарєєстрованої) зайнятості.

Аналіз даних статистики дає змогу констатувати, що в Кіровоградській області стрімко зменшується кількість найманих працівників підприємств, установ, організацій. Йдеться про тих працівників, які уклали письмові трудові угоди (трудоий договір) на постійній або тимчасовій основі. За даними Кіровоградського обласного управління, середньорічна кількість найманих працівників, починаючи з 1990 р. до 2006 р. (включно), скоротилася у 2,5 р. (табл. 3.2). На нашу думку, такі тенденції теж відзеркалюють загальне кількісне зменшення трудового потенціалу області, задіяного в офіційному секторі економіки.

В умовах поглиблення соціально-економічної кризи реальним шляхом підвищення ефективності використання трудового потенціалу регіону має стати збалансоване функціонування його господарського комплексу з урахуванням специфіки соціально-демографічного, економічного, природно-ресурсного, науково-технічного, виробничого, екологічного потенціалів.

За сучасних умов трудовий потенціал Кіровоградської області не лише скорочується кількісно, а й руйнується якісно, не використовується повністю, ефективно та раціонально, частина його залишається в резервному, прихованому стані, не працюючи повною мірою на інтереси економіки регіону, засвоєння інноваційної моделі розвитку [5].

На основі вищевикладеного можна зробити висновок, практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що конкретні пропозиції щодо підвищення ефективності використання трудового потенціалу Кіровоградської області можуть бути застосовані для проведення аналогічних досліджень в інших регіонах країни в розрізі адміністративних районів, галузей, окремих підприємств. Пропозиції прикладного характеру можуть використовуватися управліннями економіки, іншими галузевими управліннями держадміністрацій обласного і районного рівнів, центрами зайнятості населення в процесі розробки заходів покращення використання трудового потенціалу, зменшення обсягів офіційного та прихованого безробіття.

Якісна визначеність трудового потенціалу формується в залежності від потреб виробництва, кон'юктури ринку праці, системи соціально-економічних відносин. Україна завжди відзначалася високою якістю трудового потенціалу з точки зору професійно-освітнього, кваліфікаційного та інтелектуального рівня робочої сили. В нових економічних умовах у зв'язку з вивільненням та трансформуванням надлишку висококваліфікованої робочої сили відбуваються стихійні явища, що ведуть до якісних змін у структурі трудових ресурсів. Управління ефективним використанням трудового потенціалу повинно виходити з оцінки його якості та забезпечувати її покращення. В системі ринкових відносин використання трудового потенціалу поєднується з функціонуванням різних форм власності із забезпеченням економічної зацікавленості в результатах праці та існуванням безробіття.

Збереження та відтворення трудового потенціалу повинно здійснюватись за такими напрямками:

- постійне відслідковування визначальних показників стану трудового потенціалу в галузях і регіонах, що дасть можливість їх оцінити і на цій основі розробляти відповідні заходи на державному та регіональному рівнях;
- впорядкування регулюючої функції мінімальної заробітної плати;
- обґрунтування міжгалузевої, міжкваліфікаційної та міжпосадової диференціації заробітної плати;
- застосування цілеспрямованої, суворо вибіркової підтримки висококваліфікованих трудових колективів та окремих категорій спеціалістів;
- перехід до нової моделі відтворення робочої сили, яка забезпечила б відповідність трудового потенціалу вимогам, пов'язаний із процесом входження України до світового економічного простору [2].

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що конкретні пропозиції щодо підвищення ефективності використання трудового потенціалу Кіровоградської області можуть бути застосовані для проведення аналогічних досліджень в інших регіонах країни в розрізі адміністративних районів, галузей, окремих підприємств. Пропозиції прикладного характеру можуть використовуватися управліннями економіки, іншими галузевими управліннями держадміністрацій обласного і районного рівнів, центрами зайнятості населення в процесі розробки заходів покращання використання трудового потенціалу, зменшення обсягів офіційного та прихованого безробіття.

Список літератури

1. Указ Президента "Про основні напрями розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року".
2. Богиня Д.П. Трудовий потенціал України: Соціально-демографічний аспект. – Львів, 1992. – 263 с.
3. Бандур С.І., Романенко О.М. Приватизація та потреба в робочій силі. – К.: 1995
4. Іванова О.Л. Соціальна політика: теоретичні аспекти. – К.: Академія, 2003. – 107 с.
5. Семикіна М.В. Трудовий потенціал Кіровоградської області: стан та перспективи розвитку (колективна монографія) – Кіровоград: ВАТ «Кіровоградське видавництво», 2008. – 304 с.
6. Скуратівський В., Палій О., Лібанова Е. Соціальна політика. – К.: УАДУ, 1997. – 360 с.

М.Дерев'янка, І.Замкова, Е.Фёдорова, С.Макаренко

Повышение эффективности использования трудового потенциала в Кировоградской области

В статье описано современное состояние использования трудового потенциала в Кировоградской области. Определены основные процессы и факторы, которые влияют на эффективность трудового потенциала при социально-трудовом кризисе, а также проблемы которые возникают в современных условиях развития рынка труда. Разработаны направления, которые способствуют эффективному использованию трудового потенциала в Кировоградской области.

M. Derevianko, J. Zamkova, E. Fedorova, S. Makarenko

Increasing efektivnosti use of labor capacity in Kirovograd region

This article describes the current state of the labor potential in Kirovograd region. The basic processes and factors that affect efektivnost labor potential for social and employment crisis and the problems that arise in today's labor market. The ways that contribute to efektivnomu use of labor capacity in the Kirovograd region.

Одержано 26.10.10

УДК.378.147

І.О. Головка, викл., В.О. Гребенюк, викл.

Кіровоградський національний технічний університет

Практичні вправи для подолання «культурного шоку» на заняттях з англійської мови

Стаття надає приклади умовно-комунікативних рецептивно-продуктивних вправ для розвитку навичок та вмінь діалогічного мовлення, які є необхідними для забезпечення ефективної міжкультурної комунікації.

умовно-комунікативна рецептивно-продуктивна вправа, мозковий штурм, «культурний шок», причинно-наслідкові зв'язки, міжкультурна комунікація

Майбутні менеджери та маркетологи вивчають ділову англійську мову як мову для професійного спілкування і, з огляду на специфіку курсу вивчення стандартів повсякденної комунікативної поведінки в США, є одним з аспектів формування соціокультурної компетенції майбутніх спеціалістів, що гармонійно вплітається в курс англійської мови, який вивчається студентами. Адже відповідно до Програми англійської мови для професійного спрямування формування соціокультурної компетенції передбачає розвиток розуміння і тлумачення різних аспектів культури і мовної поведінки у професійному середовищі, сприяючи розвитку вмінь, характерних для поведінки представників цільової культури в культурних та професійних ситуаціях комунікації, та реагування на них.

Виходячи з цього, на заняттях англійської мови викладачу треба вміло та гармонійно поєднати вивчення англійської мови з вихованням етно- та соціотолерантності у студентів. На думку методистів О.Б.Тарнопольського та О.П.Демиденко це можливо зробити за рахунок вдалого підбору типів вправ, які б створювали оптимальні умови для проведення в аудиторії дискусії англійською мовою, тим самим розвиваючи навички і вміння говоріння на досить високому рівні складності.

Вважаю за доцільне навести декілька прикладів з практичного застосування вправ, які були запропоновані О.П.Демиденком на заняттях з англійської мови та мали позитивний результат.

Приклад 1.

Тип і вид вправи. Умовно-комунікативна рецептивно-продуктивна вправа у створенні діаграм з опорою на текст.

Мета. Розвинути вміння логічного аналізу і структурування можливих причин виникнення явища «культурного шоку» та їх взаємозв'язку.

Task. Read the text. In teams discuss and try to understand the reasons of the culture shock and their interdependences/ then draw the Fishbone diagram showing the results of your discussion.

Спосіб виконання. Робота у командах.

Спосіб контролю. Контроль з боку викладача (шляхом корегування дій студентів у побудові діаграми).

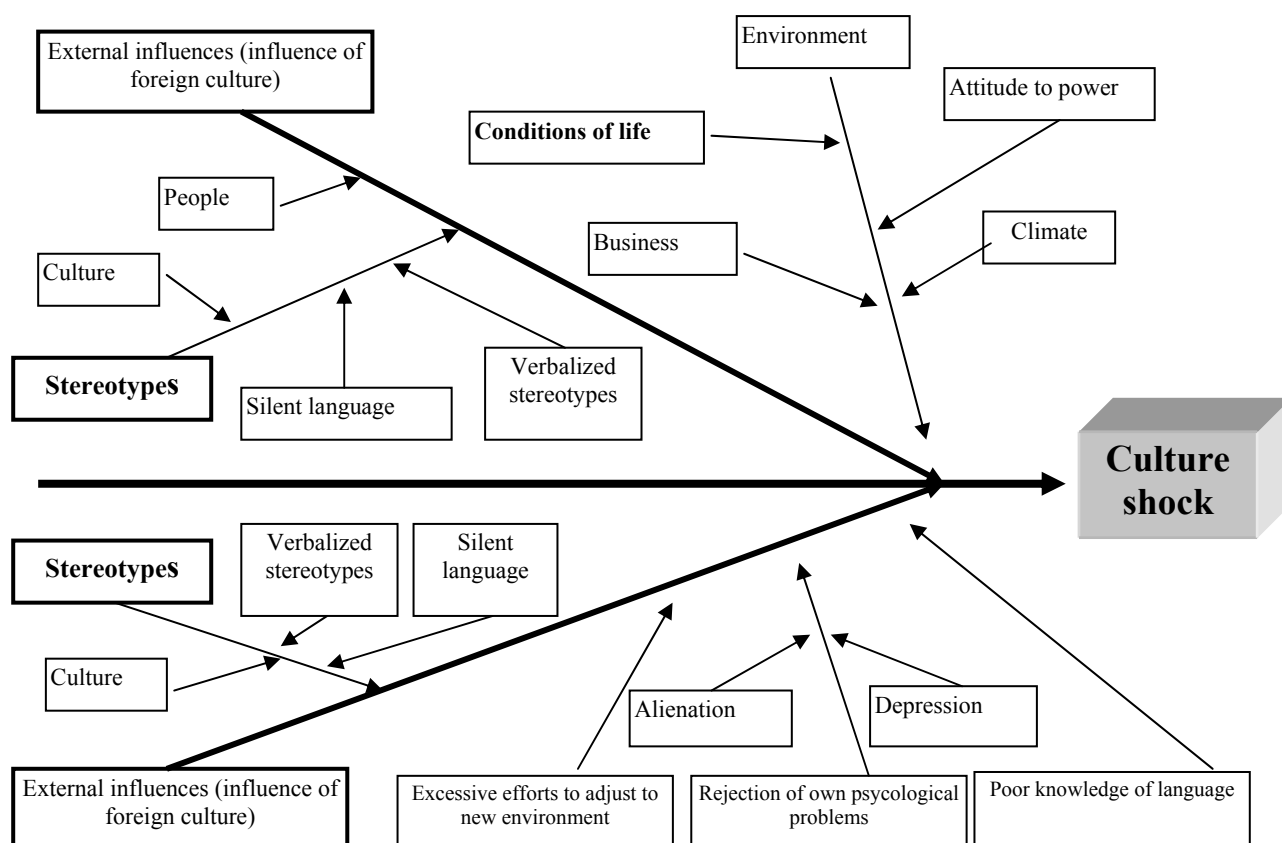

Рисунок 1 – Діаграма причинно-наслідкових зв'язків для ідентифікації причин, що викликають культурний шок

Після виконання такого завдання викладач пропонує студентам провести мозковий штурм (brainstorming). Ця технологія була створена для генерування великої кількості варіантів рішення проблеми. Викладач може виконувати роль лідера дискусії або призначити лідером одного із студентів та виконувати роль консультанта і коментатора.

Етапи мозкового штурму є такими. Спочатку обирається лідер дискусії. Вправа починається з роз'яснення студентам мети проведення обговорення, а також розподілу ролей. Для виконання завдання може використовуватись структурований або неструктурований підхід. При структурованому підході ті, хто навчаються, викладають свої ідеї щодо розв'язання проблеми по черзі. В такому випадку всі студенти мають однакові шанси на участь в обговоренні. При неструктурованому підході студентам дозволяється ділитися своїми ідеями по ходу їх виникнення. Це створює більш вільну атмосферу на заняттях, але при такому підході існує ризик активнішої участі одних членів команди та зменшення участі тих студентів, що менш упевнені в собі. Далі викладач разом зі студентами має встановити правила проведення обговорення. Для цього на дошці записуються основні правила й обговорюються зі студентами, в результаті чого можуть виникнути нові правила або коригуватися вже існуючі.

Наприклад, правила проведення обговорень можуть включати:

- висловлюватися по черзі ;
- поки мовець не виявить бажання реагувати на ремарки інших членів групи, його не слід перебивати ;

- учасники повинні серйозно ставитися до всіх запропонованих рішень ;
- учасники повинні говорити за себе, а не за інших учасників ;
- ідеї обговорюються послідовно ;
- всі ідеї цікаві ;
- жодна з ідей не повинна критикуватися ;
- кожен має брати участь в обговоренні ;
- всі ідеї слід записувати ;
- усі мають рівні права щодо участі в обговоренні .

Для ефективного управління мозковим штурмом доцільно враховувати такі рекомендації:

– при проведенні обговорень викладач або студент-лідер може ставити уточнюючі запитання, спрямовані на подолання будь-яких психологічних бар'єрів учасників стосовно вираження своїх ідей, підтримувати вже висловлені ідеї;

– список записаних ідей слід перечитувати декілька разів протягом виконання вправи, оскільки таке повторення (як елемент ретроспективного аналізу) іноді стимулює виникнення нових ідей. Ідеї та варіанти рішення не слід редагувати чи інтерпретувати. Вони повинні записуватися дослівно, а рішення стосовно якості ідей слід приймати в кінці обговорення. Але лідер дискусії може запитати, наприклад, чи можливо використовувати цей варіант рішення за інших обставин. Таким чином, студенти можуть генерувати нові ідеї;

– після того, як усі варіанти запишуться на дошці, їх необхідно повторно проаналізувати і визначити основні;

– варто пам'ятати, що на початку дискусії ідеї з'являються рідше, тому, щоб дати студентам можливість обдумати варіанти дій у тій чи іншій ситуації, доцільно проводити короткі сесії мозкового штурму по черзі з рольовими іграми. Рольові ігри дають можливість програвання вже сформульованих варіантів дій в тій чи іншій ситуації, підтвердження їх правильності або хибності та формулювання нових ідей при подальшому обговоренні;

– вправи мозкового штурму варто проводити на початку заняття перед читанням базового тексту, при виконанні вправ на порівняння та наприкінці заняття для обговорення вражень і формування нових ідей.

Ці вправи є комунікативними і рецептивно-продуктивними, що покращують засвоєння студентами навчального матеріалу, розвивають навички та вміння діалогічного мовлення, які є необхідними для забезпечення ефективної міжкультурної комунікації, посилюють мотивацію вивчення англійської мови (адже обговорення проводиться іноземною мовою і завжди проходить насичено і весело); вони допомагають студентам подолати власні психологічні бар'єри на заняттях у групі (наприклад, невпевненість, страх зробити помилку, висловити думку, яка відрізнятиметься від поглядів інших) і навчитися працювати в команді. Крім цього, під час виконання таких вправ студенти обговорюють відмінності в поведінці представників різних культур, визначають можливі причини такої поведінки і внаслідок цього починають краще розуміти і сприймати саме соціокультурну інформацію.

Приклад завдання для проведення мозкового штурму.

Приклад 2.

Тип і вид вправи. Комунікативна рецептивно-продуктивна з визначення позитивних і негативних стереотипів україномовного та англійського культурних середовищ.

Мета. Розвинути у студентів навички і вміння міжособистісного спілкування, ефективної міжкультурної комунікації, подолати психологічні бар'єри комунікації, покращити вміння говоріння та аудіювання.

Task. Try to suggest and summarize the differences in stereotypes of Americans and Ukrainians, make a short list of such differences and possible ways of coping with them. Note positive and negative stereotypes. Discuss if the possible stereotypes of one country could be negative for the other. One of the students will be the leader of the discussion.

Спосіб виконання. Робота в командах.

Спосіб контролю. З боку викладача і взаємоконтроль.

У рольових іграх студенти діляться на пари. За кожною з вказаних ситуацій одна пара студентів повинна обіграти неправильну поведінку в англійській країні, а інша – вказати на їхні помилки та розіграти ситуацію правильно. У ситуаціях міжкультурного спілкування, в яких важливу роль відіграють невербальні засоби комунікації, які також різні у різних мовних спільнот, засвоєння цих засобів ефективніше лише шляхом моделювання студентами комунікативної ситуації. Саме тому студентам пропонується не лише розігрувати подані викладачем ситуації, але й створювати свої власні, які моделюють правильну поведінку в іншомовному середовищі. Це не тільки підвищує зацікавленість студентів (що є впливовим психологічним фактором), але й покращує процес засвоєння матеріалу. При обговоренні неправильної поведінки може проводитися мозковий штурм або аналіз прорахунків (gap analysis). Такий вид обговорення проводиться між програванням ситуацій правильної і неправильної поведінки. Члени групи, які не брали участі у програванні ситуації малюють на дошці таблицю. У першій графі записуються усі дії учасників щодо використання вербальних і невербальних стандартів комунікативної поведінки; в останній графі необхідно записати правильні (з точки зору американців) аспекти відповідної поведінки; в середній записується те, що необхідно змінити для досягнення мети і забезпечення правильної комунікації.

Приклад проведення рольової гри та аналізу прорахунків.

Приклад 3.

Тип і вид вправи. Умовно-комунікативна рецептивно-репродуктивна або комунікативна рецептивно-репродуктивна з опорою на текст.

Мета вправи. Відпрацювати отримані відомості про правильну й неправильну поведінку в середовищі іншомовної культури, вдосконалити навички і вміння говоріння та аудіювання.

Task. In pairs play different situations related to the text basing your role-plays on previous discussions. Invent the situations yourself (not less than 6 different situations for the whole class) using a sample of the situation below as an example.

Sample situation. You are a Ukrainian and you've come to the USA on business (or as a tourist). You are invited to a party at your American colleague's home. It's not a celebration of a certain occasion – just a party, not an official meeting. Model the situation that would demonstrate a wrong kind of behavior from the point of view of Americans. (For instance, you bring a very expensive present or arrive 45 minutes late, or drink too much during the party.) Role-play the wrong behavior of a Ukrainian guest and the reaction of the Americans present. Optionally, try to reserve the situation: an American coming as a guest to a Ukrainian family and demonstrating a “wrong” kind of behavior.

Role-play several other situations of this kind inventing them yourselves.

Спосіб виконання. Робота в парах або в малих групах.

Спосіб контролю. Контроль з боку викладача і взаємоконтроль.

Приклад 4.

Тип і вид вправи. Умовно-комунікативна продуктивна вправа з опорою на результати попереднього обговорення.

Мета. Розвинути у студентів вміння аналізу своїх дій та факторів навколишньої дійсності.

Task. Perform gap analysis of the previous role-play and identify the steps necessary for improving communication with your American colleagues.

Спосіб виконання. Робота в парах або малих групах.

Спосіб контролю. Контроль з боку вчителя і взаємоконтроль.

1 Current state	2 Gap	3 Future state
<ol style="list-style-type: none"> 1. 45 minutes late. 2. Drinking too much. 3. Trying to talk about personal problems with unknown people. 4. Trying to embrace everyone coming to you. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Being late. 2. Drinking more than acceptable in the target culture. 3. Straining other people with your personal problems and asking them about their private life. 4. Not keeping proper personal distance acceptable in the target culture. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Being in time helps you not to be a black sheep among the others. 2. Drinking just a little wine or stronger drink, this helps to relax and communicate. 3. Don't bother other people with your own problems and respect their privacy, so it is easier to communicate. 4. Keep proper personal distance not approaching too close to unknown people and not touching them; this makes them feel more comfortable while talking to you.

При проведенні мозкового штурму і рольових ігор передбачається створення студентами діаграм аналізу рішення. Процес створення такої діаграми є таким. Ліворуч на дошці слід намалювати прямокутник, у якому вказується прийняте рішення. Від цього прямокутника проводиться праворуч горизонтальна стрілка. Після цього слід визначити основні категорії або підкатегорії наслідків такого рішення (як описано вище) і детально обговорити можливі наслідки. Після проведеного обговорення наслідки розподіляються на негативні і позитивні, після чого група приймає рішення або відхиляє його.

Приклад 5.

Тип і вид вправи. Умовно-комунікативна рецептивно-репродуктивна вправа з визначення наслідків прийнятого рішення з опорою на результати обговорення.

Мета. Розвинути вміння логічного аналізу та прогнозування можливих наслідків прийнятного варіанта поведінки у визначеній ситуації.

Task. Try to comprehend the results of the discussion/behavior made/ chosen during the previous discussion. Draw the diagram showing interdependences and the order of priority of such results.

Спосіб виконання. Робота в командах.

Спосіб контролю. Контроль з боку викладача і взаємоконтроль.

Слід зазначити, що такі вправи є надзвичайно ефективним засобом засвоєння складних питань і посилення мотивації студентів. Процес створення такої діаграми вимагає логічного мислення і глибокого аналізу поставленої проблеми. Студенти не лише розвивають свою логіку, але починають усвідомлювати причини появи тих чи інших явищ або результати тих чи інших дій. Це особливо стосується інформації щодо

культурних відмінностей, розбіжностей світосприйняття та інших явищ, що мають психологічне підґрунтя.

Таким чином, вправи, розглянуті вище, забезпечують не лише розвиток іншомовної комунікативної компетенції у цілому та вмінь використання стандартів повсякденної комунікативної поведінки зокрема, але й сприяють розвитку логічного мислення тих, хто навчається, створюючи підґрунтя для подальшого розвитку їхньої професійної компетенції у процесі навчання у ВНЗ економічного профілю.

Список літератури

1. Пасов В.И. Культуросообразная модель профессиональной подготовки учителя: философия, содержание, реализация // Иноземні мови. – 2002. - №4. – С.9.
2. Тарнопольский О.Б., Кожушко С.П. Методика обучения английскому языку для делового общения: Учебное пособие. – К.: Ленвит, 2004. – 192 с.
3. Скляренко Н.К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь // Иноземні мови. – 1999. - №3. – С.3-7.
4. Демиденко О.П. Навчання студентів вищих навчальних закладів економічного профілю стандартів комунікативної поведінки в США // Иноземні мови. Навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах. – 2008. - №4. – С.48-53.

Статья дает примеры условно-коммуникативных рецептивно-продуктивных упражнений для развития умений и навыков диалогической речи, которые являются необходимыми для обеспечения эффективной межкультурной коммуникации.

The article gives the examples of conditional-communicative receptional-productive exercises for developing the practical skills and abilities of dialogue speech necessary for providing effective intercultural communication.

Одержано 26.11.10

УДК.378.147

І.О. Головка, викл., В.О. Гребенюк, викл.

Кіровоградський національний технічний університет

Навчання студентів вищих навчальних закладів стандартів комунікативної поведінки в США

Стаття вказує на необхідність знання як ділової англійської мови для професійного спілкування, так і культурно-обумовлених особливостей поведінки закордонних ділових партнерів, що є запорукою успішної співпраці.

стандарті повсякденної комунікативної поведінки, тематико-ситуативні блоки, «культурний шок», особливості менталітету, діаграма причинно-наслідкових зв'язків

У контексті глобалізації суспільства і входження України до світової спільноти особливої актуальності набуває виконання вищими навчальними закладами (ВНЗ) замовлення суспільства на спеціалістів, спроможних ефективно спілкуватися в умовах іншомовного культурного середовища. Для цього необхідно не лише навчати студентів іноземної мови (ІМ), але й формувати в них глибоке розуміння відмінностей світосприйняття представників рідної та іншомовних культур, виховуючи етнотолерантне ставлення до «інакшості» інших людей. Саме тому на сьогоднішній

день акценти навчання ІМ зміщуються: виключно мовні знання, мовленнєві навички та вміння не забезпечують ефективної комунікації з представниками іншомовної культури без навчання міжкультурної комунікації.

Процес навчання ІМ неминує має перерости в процес навчання іншомовної культури, оскільки лише за таких умов можливе формування іншомовної комунікативної компетенції. Багато науковців, які займались вивченням та дослідженням проблеми адаптації до стандартів комунікативної поведінки в іншомовних країнах, зокрема В.І.Пассов, О.Н. Демиденко, Н.К.Скляренко та ін. підкреслюють, що іншомовна культура є тією частиною загальної культури людства, якою ті, хто навчаються, можуть оволодіти у процесі комунікативної іншомовної освіти в пізнавальному (культурознавчому), розвиваючому (психологічному), виховному (педагогічному), і навчальному (соціальному) аспектах. Отже, основним завданням сучасних викладачів ІМ є виховання студента як полікультурної особистості, психологічно стійкої до впливів іншомовного культурного середовища і культурного шоку як результату такого впливу, здатної розуміти і адекватно реагувати на культурно обумовлені дії представників іншої культури і долати лінгвоетнічні бар'єри комунікації. Це стосується не лише навчання студентів мовних спеціальностей, але й тих, хто обрав професію у сфері економіки, менеджменту і маркетингу, або ж будь-яку з технічних спеціальностей, оскільки володіння іншомовною комунікативною компетенцією такими спеціалістами сприяє налагодженню міжнародних професійних стосунків. Метою цієї статті є короткий опис методики навчання студентів І курсу ВНЗ економічного профілю стандартів повсякденної комунікативної поведінки у США та розгляд деяких вправ, виконання яких передбачається у процесі навчання за вказаною методикою. Конкретні цілі навчання стандартів повсякденної комунікативної поведінки можна сформулювати наступним чином:

- а) виховання у студентів толерантного ставлення до особливостей світогляду представників іншої культури;
- б) навчання студентів уникнення «комунікативних пасток» та зведення до мінімуму симптомів «культурного шоку» у майбутньому;
- в) усунення можливих помилок у процесі спілкування з представниками іншої культури, визначення методів виходу з культурно-конфліктних ситуацій;
- г) виховання у студентів здатності розпізнавати й адекватно реагувати на невербальні культурно обумовлені складники комунікації.

Слід зазначити, що комунікативні бар'єри, які можуть виникати при спілкуванні з носіями ІМ в умовах іншомовного культурного середовища, спричиняються стереотипними уявленнями представників різних культур один про одного і можуть бути як вербальними, так і невербальними. Цей аспект спілкування розглядався сучасними психологами (М.С.Андріанов, С.А. Золотухін, А.Піз), антропологами (Е.Т.Холл), але до недавнього часу залишався поза увагою методистів. Лише нещодавно з'явилися дослідження, присвячені навчанню особливостей невербальної поведінки у процесі формування іншомовної комунікативної компетенції (С.В.Соколова, О.Л.Красковська та ін.). Зокрема, відомий американський антрополог Е.Т.Холл підкреслює, що комунікація відбувається одночасно на різних рівнях свідомості. Вивчаючи взаємовпливи людини і культурного довкілля, учений вважає необхідним дослідження не лише вербальних, але й невербальних аспектів комунікації. При цьому він наголошує, що невербальний компонент є так само важливим для результату комунікативного акту, як і вербальний, оскільки лише за таких умов можливо зрозуміти інших людей як у межах, так і поза межами національних кордонів.

Отже **стандарти повсякденної комунікативної поведінки** (далі **СПКП**) можуть відзначатися як підсвідомий прояв культурної приналежності в ситуаціях реального спілкування, що активізується і актуалізується у процесі комунікації з представниками іншої культури.

Процес навчання СПКП за запропонованою методикою складається з декількох етапів. На етапі **ознайомлення** передбачається читання інформативно-пізнавальних текстів одночасно з використанням засобів наочності для покращення розуміння інформації, наведеної в текстах. При цьому використовують і відеоматеріали, що забезпечують не лише розуміння та наочну демонстрацію використання СПКП носіями американського варіанта англійської мови, але й створюють можливість проміжного контролю засвоєння інформації. Для досягнення цієї мети після завершення читання й опрацювання інформативно-пізнавальних текстів і перегляду відеосюжетів студентам пропонується прокоментувати поведінку дійових осіб відеосюжету з точки зору СПКП, доцільних в зображуваній ситуації, і визначити можливі розбіжності у використанні таких СПКП носіями англійської та української мов на основі інформації, отриманої з інформативно-пізнавальних текстів. Після етапу ознайомлення слідує етап **перевірки розуміння** отриманої інформації, що реалізується у формі тестових завдань різних типів. Далі має місце етап **тренування у спілкуванні**, що передбачає проведення рольових ігор та обговорень. На цьому етапі студенти на практиці реалізують набуті знання про використання СПКП, моделюючи тематично обумовлені ситуації реальної комунікації з представниками іншомовного культурного середовища. За ним слідує етап **розширення знань про СПКП**, протягом якого студенти мають здійснювати самостійний пошук інформації про них за тематикою знання в мережі Інтернет. На етапі **узагальнення і структурування** передбачається написання творів за тематикою заняття або на основі інформації, отриманої протягом усіх занять, що сприяє кращому запам'ятовуванню та узагальненню інформації по СПКП. Останній етап **контролю засвоєння** – передбачає проведення комплексної перевірки рівня сформованості знань про СПКП та вмінь використовувати їх в реальних ситуаціях спілкування. Крім цього варто зауважити, що з огляду на специфіку дослідження розроблена методика передбачає лише повне вдосконалення, а не формування мовленнєвої компетенції в аудіюванні, читанні, говорінні та письмі.

До тематико-ситуативних блоків, в яких найчастіше виникає дискомфорт культурного, а не мовного характеру, належать: приїзд до (або виїзд із) країни; пошук житла; користування громадським транспортом; відвідування магазинів; ведення фінансових справ; пошук і відвідування закладів харчування; відпочинок, туристичні та ділові послуги; отримання комунікаційних послуг.

Крім вищезазначених тематико-ситуативних блоків до змісту навчання має бути включено блок «Культурний шок і загальні особливості менталітету американців». До нього має входити інформація про фактори, що викликають культурний шок і його симптоми, а також про стандарти повсякденної поведінки, що не належать до конкретних ситуацій, але можуть викликати дискомфорт у процесі комунікації, якщо вони не усвідомлюються. Для розвитку вмінь використовувати належні стандарти комунікативної поведінки у дібраних ситуаціях спілкування вбачається необхідним відібрати відповідні інформативно-пізнавальні тексти і відповідну систему вправ. При доборі вправ треба керуватись сучасними вимогами до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь: комунікативність вправ, вмотивованість мовленнєвих дій студентів, створення комунікативної ситуації, новизна, наявність ігрового компонента, ступінь забезпечення необхідними опорами, культурологічна спрямованість. О.П.Демиденко у своїх дослідженнях з цього питання визнає культурологічну спрямованість обов'язковою. Крім цього, на його думку, до завдання і змісту вправи повинна висуватись така вимога як проблемність (на це звертають увагу такі методисти як О.В.Бирюк, О.П.Демиденко у своїх опрацюваннях досліджень), оскільки у багатьох вправах перед студентами ставляться саме проблемні завдання, внаслідок чого їм необхідно здійснювати певну *трансформацію* під час виконання завдання або визначити шляхи розв'язання поставленого завдання. О.П.Демиденком

була розроблена методика у підборі вправ, які зараз використовуються не лише для студентів, але і менеджерами, і маркетологами у щоденній практиці ведення бізнесу. Для закріплення інформації про стандарти повсякденної комунікативної поведінки та фактори, що спричиняють їх виникнення, студентам пропонується створити на дошці діаграму причинно-наслідкових зв'язків, що є не лише ефективним засобом засвоєння навчального матеріалу, але і вправою для тренування логічного мислення. Діаграми причинно-наслідкових зв'язків є графічним відображенням відносин між наслідком (проблемою) та можливими причинами її виникнення. Ці діаграми допомагають аналізувати проблеми шляхом визначення їх причин таким чином, щоб забезпечити можливість систематичного розгляду. Існує три типи діаграм причинно-наслідкових зв'язків: причинно-наслідкова діаграма, діаграма аналізу процесу та діаграма аналізу рішення. Використання звичайних діаграм причинно-наслідкових зв'язків є ефективним для навчального процесу, оскільки допомагає студентам визначити причини появи того чи іншого фактора і проаналізувати рішення, прийняті ними у процесі обговорення. Окрім того, обговорення ситуацій готує студентів як свідомо, так і підсвідомо до сприйняття особливостей менталітету нації, мову якої вони вивчають, а також застосування вправ, які створюють оптимальні умови для проведення в аудиторії дискусії англійською мовою, тим самим розвивають навички і вміння говоріння на досить високому рівні складності.

Список літератури

1. Пасов В.И. Культуросообразная модель профессиональной подготовки учителя: философия, содержание, реализация // Иноземні мови. – 2002. - №4. – С.9.
2. Тарнопольский О.Б., Кожушко С.П. Методика обучения английскому языку для делового общения: Учебное пособие. – К.: Ленвит, 2004. – 192 с.
3. Скляренко Н.К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь // Иноземні мови. – 1999. - №3. – С.3-7
4. Демиденко О.П. Навчання студентів вищих навчальних закладів економічного профілю стандартів комунікативної поведінки в США // Иноземні мови. Навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах. – 2008. - №4. – С.48-53

Статья указывает на необходимость знания как делового английского языка для профессионального общения, так и культурно-обусловленных особенностей поведения иностранных деловых партнеров, что является залогом успешного сотрудничества.

The article stresses the necessity of knowledge both business English for professional communication and acceptable in the target culture peculiarities of foreign partners' behavior as a guarantee of success in cooperation.

Одержано 26.10.10

УДК 323.21

В.Л.Штефан, доц., канд. іст. наук, І.С.Конобрицька, Н.В.Криворучко, студ. гр.ДІ-10
Кіровоградський національний технічний університет

Українське вільне козацтво в боротьбі за незалежність України(1917-1918 рр.)

У статті досліджується процес створення українських добровільних військово-міліційних формувань для захисту української держави, охорони порядку та проведення культурно-масової роботи Вільного козацтва, принципи їх формування, райони дислокації, чисельність та організаційна структура, дотримання козацького принципу виборності керівників-від сотні до полку-відносини з центральною владою, П.Скоропадським, більшовиками.

вільне козацтво, сотня, курінь, полк, отаман, організація, влада, формування

В буремні революційні роки 1917-1918р.р. в Україні виникають національно-патріотичні вільно козацькі формування-Вільне козацтво.

Вільне козацтво-це українські добровільні військово-міліційні з'єднання, створені для захисту Української держави і охорони правопорядку. Вільним козацтвом називалися і військові формування, що започаткували себе на Звенигородщині, Київської губернії у березні 1917 року. Ініціаторами руху виступали українська інтелігенція та радикально налаштовані представники селянства. Серед них селяни села Гусакове Смокній, комісар міської міліції С.Гризло, нащадок роду Великого Кобзаря селянин з Кирилівки М.Шевченко, повітовий комісар Тимчасового уряду, український есер Ковтуненко. Завдяки наполегливості та ентузіазму народних мас та їхніх ватажків було розгорнуто могутній народний рух за національне і соціальне визволення. Перший кіш народного козацтва було сформовано у квітні 1917 року. Кошовим отаманом став С. Гризло. В серпні 1917 року добре організовані козацькі підрозділи існували в Бердичівському, Бортнянському, Київському, Канівському, Черкаському, Ніжинському та Уманському повітах. Відділи вільного козацтва створювалися за територіальним принципом з національно свідомих селян і робітників віком старше 18 років.

По статуту, ухваленому Генеральним секретаріатом від 13 листопада 1917р., в місті Єлисаветграді також було започатковано створення Вільного козацтва в кількості 21 чол. Його основною функцією було нагляд за дотриманням порядку та спокою громадян, боротьба з дезертирством. (І.е.2) Вони ж мали право проводити лекції, збори, дбали про поширення газет, книжок, створювали кінні і піші загони козаків, козацької молоді.

Основним тактичним підрозділом вільного козацтва була сотня. Кількість бійців сотні могла бути різною-від55 до 700 чол.

Сотні однієї волості об'єднувалися у курінь, курені в полк, а полки цілої округи утворювали кіш. Старшина Вільного козацтва була виборна. Сотенна старшина складалася з п'яťох членів: сотника, писаря, скарбника, хорунжого і бібліотекаря. Сотня мала свій прапор, канцелярію і бібліотеку. Курінного старшину вибирали сотні волості, полкову- куренні повіту, а кошову-полки округу. В серпні-вересні 1917р вільно-козацький рух охопив всю Київщину, Чернігівщину, Катеринославщину, Херсонщину, Кубань. Були створені коші ім. Семена Палія, ім. гетьмана П.Сагайдачного та ін. Одним з найкращих був гайдамацький курінь на Херсонщині, який нараховував близько 8 тис бійців. У жовтні 1917 року у Чигирині відбувся Всеукраїнський з'їзд вільного козацтва,на який прибуло 200 делегатів, які представляли близько 60 тис. Вільних козаків. Було створено Генеральну раду Вільного козацтва з 12

осіб. Отаманом Вільного козацтва було обрано командира Першого Українського корпусу генерала П.Скоропадського.

Для розбудови Вільного козацтва у Звенигородському повіті на Київщині переказали 9 тисяч карбованців навіть мешканці єврейського походження. У гарних стосунках зі збройними загонами Вільних козаків вони вбачали запоруку особистої захищеності від єврейських погромів, що в часи розладу і криміналізації масової свідомості прокотилися колишньою Російською імперією. Завдяки цьому на Звенигородщині в 1917 р. козацтво від погромів утрималося.

Щоправда, взаємини з Центральною Радою і партіями, в ній представленими, у Вільного козацтва не склалися, вони не мали чіткого політичного обличчя. Лише у серпні 1917р. Центральна рада нарешті звернула увагу на новоявленого конкурента у боротьбі за вплив на маси, сподіваючись утримати його у відведених для неї рамках власної державної конструкції. З цією метою при Генеральному військовому комітеті було створено окрему посаду завідуючого з питань формування Вільного козацтва. Уповноваженому доручалося розробити такий проект статуту організації, який би унеможлилював претензії на опанування ширшими повноваженнями, ніж охорона правопорядку і боротьба з дезертирством у країні. Під цим кутом зору Генеральним секретаріатом розглядався 11 Всеукраїнський з'їзд Вільного козацтва, рішення якого не могли не задовольнити керівництво Центральної ради. Адже постанови представницького форуму в Чигирині неначе були виписані за його інструкціями. Вільні козаки висловили прагнення рішуче домагатися аби усі російські війська було негайно з території України виведено і на їхнє місце переведено українські частини, які перебувають у Росії.

Яскравим свідченням антибільшовицьких настроїв, що панували у козацькому середовищі, стали вибори наказного отамана. Делегати з'їзду перевагу віддали Павлу Скоропадському, особу, яку практично не знали. Однак його вдало проведена операція проти загонів більшовиків піднесла авторитет генерала царської армії до вершин отамана українського козацтва, повернутого із забуття.

Відведені Центральною радою межі чимраз ставали тіснішими для Вільного козацтва. Ухвалені Центральною радою положення 3-го Універсалу, доповнені згодом Земельним законом, унормували скасування приватної власності на засоби виробництва, у тому числі й на землю.

Спогади про козацьку славу, що підсвідомо жевріли в душах українців, спонукали до створення національної збройної організації. В основі ідеї вільного козацтва лежала потреба об'єднання розпорошеного національно-активного елемента в регіональні військово-патріотичні частини, аби відродити територіальне управління на зразок полкової козацької адміністрації часів української держави Б.Хмельницького.

Осередки Вільного козацтва виникали стихійно. Особливо активно вони з'являлись у тих місцевостях, де колись кувалась бойова звитяга запорожців, а саме, на Київщині і Катеринославщині. Лише в одному Звенигородському повіті, за свідченням отамана Юрка Тютюнника, взимку 1918 р. налічувалось близько 20 тисяч козаків. Навіть у столиці майбутнього махновського руху Гуляйполі з кінця 1917 р. існував вільно-козацький загін, що нараховував 280 осіб. Та й у самому Києві рух мав велику кількість прихильників. Тут вдалося організувати цілий полк Вільного козацтва, що складався переважно з молодих робітників київських фабрик і заводів. Він налічував 16 повноцінних куренів. Ще численнішим був робітничий полк у місті Єлисаветграді. Всього ж у козачих лавах перебувало близько 60 тисяч осіб.

Правила вступу до загонів Вільного козацтва зберігали відбиток давніх запорозьких традицій. Передусім, це виявлялось у дотриманні обов'язкових умов, висунутих товариством. Той, хто хотів покозачитися, повинен був визнавати себе українцем, виявляти готовність до боротьби за права українського народу та всього

трудящого люду республіки. Місцевий осередок утримувався за рахунок коштів, що вносилися його членами, та добровільних пожертв від прихильників.

Місцем розміщення управи було визначено Білу Церкву. З жовтня 1917 р. виходив щоденний часопис «Вільний козак» під редакцією М.Левицького. В січні 1918 року, у зв'язку з наступом більшовицьких військ^а розпорядженням Генерального секретаріату Військових Справ розпочато реорганізацію Вільного козацтва у регулярні військові частини - реєстрове Вільне козацтво. Взимку 1918 р. його частини чинили стійкий опір наступаючим більшовицьким військам.

У ході війни, яку розв'язав московський більшовизм проти Української народної республіки, Вільне козацтво вперше заявило про себе як реальну силу, здатну зброєю захищати рідний край від іноземних агресорів. Незважаючи на значні зусилля червоногвардійців, їм не покорилася Звенигородщина. Тут панувала українська влада і в часи окупації України більшовиками. Аж до приходу німців об'єднаний штаб Вільного козацтва контролював територію, що обмежувалася Дніпром та смугою Знамянка-Помішна-Христинівка-Канів. Підтримувалися тісні зв'язки з козацькими осередками південних повітів Київщини та північних Херсонщини.

У відповідь на спробу московських інтервентів нав'язати населенню Звенигородщини радянську форму влади, Вільні козаки вдалися до роззброєння червоногвардійців, які відступали під ударами німецьких та австро-угорських частин. Головнокомандуючий Муравйов так охарактеризував Вільне козацтво Звенигородщини: «Революційна Червона армія пройшла Україну, змітаючи на своєму шляху все, що носило на собі ознаку буржуазно-шовіністичного сепаратизму. Одне наближення червоних військ примушувало повіти, а то й цілі губернії визнавати нашу владу. Та інакше було в Звенигородському повіті, деукраїнський шовіністичний націоналізм збудував собі забороло у вигляді так званого Вільного козацтва. Ця організація не тільки не допустила нашої влади в повіті, навпаки, вона перейшла до наступу і наробила чимало шкоди нашим військам. Я дуже жалкую, що не встиг зруйнувати цього кубла».

На початку свого перебування в Україні німецьке та австро-угорське військове командування прихильно ставилося до діяльності загонів Вільних козаків. Визнаючи уряд Центральної ради як законну владу, козацтво виконувало своє завдання, охороняючи громадський порядок, запобігаючи самовільній експропріації поміщицького майна, припиняючи розгул кримінального елемента. Такий напрямок діяльності перегукувався з публічно декларованою метою перебування німців в Україні.

Задля припинення безчинств та встановлення порядку, загони Вільних козаків спершу часто взаємодіяли з підрозділами німецьких регулярних частин. За допомогою зброї об'єднаними силами вдалось відвернути спробу мешканців села Синява, що на Київщині, пограбувати цукроварню. В бою полягли як повстанці з одного боку, так і Вільні козаки та німці з іншого. Згодом, упевнившись, якою насправді була німецька та австро-угорська політика в Україні, Вільне козацтво не лише відвернулося від недавніх партнерів, а й почало збирати сили для боротьби з ним.

Коли гетьманська булава опинилася у наказного отамана Вільного козацтва, взаємини з українською владою і австро-німецьким командуванням, що підтримувало її, здавалося, повинні були б поліпшитись. Однак цього не сталося.

Скоропадський прилучився до табору консерваторів, а вільні козаки залишилися вірними попередньо обраним уподобанням, що відповідали їхнім національним прагненням та соціальним інтересам. З перших і до останніх днів правління Павла Скоропадського вільно-козачі загони були тим дестабілізуючим чинником, що постійно підточував підвалини гетьманського режиму. Уже у травні Катеринославський губернський староста доповідав військовому міністру, що колишні вільні козаки

намагаються підняти селян проти сучасної влади, закликають не виконувати її накази. Практична діяльність володаря гетьманської булави поглибила розмежування. У спогадах Скоропадський наголошував, що його не влаштовував якісний склад козаків, виборність старшинських посад, а головне-атмосфера демократія в козачих сотнях, що межувала з анархізмом. Відтак, першим кроком проти Вільного козацтва була урядова заборона на проведення всеукраїнського козацького з'їзду.

Козацтво, в свою чергу, схвально поставилося до намірів гетьмана відновити виробничі відносини дореволюційних часів, під ретушувавши їх під новітні соціально-економічні конструкції.

Адекватною реакцією на непопулярні кроки уряду української держави, на наругу і визиски збоку гетьманських гайдуків та каральних загонів відповіло українське село влітку 1918р. Центром зосередження повстанського руху став Звенигородський повіт на Київщині.

Активну участь у підготовці повстання брав колишній отаман Вільного козацтва, а на той час уповноважений Української держави Юрко Тютюнник. Розформовуючи вільно козацькі загони, він таємно передав у розпорядження селян 10 тисяч рушниць, 2 гармати, одну бронемашину і багато комплектів військового обмундирування. Деякий інший погляд на організацію руху опору мав член Центральної ради, яку вже було розігнано, військовий комендант Звенигородки Михайло Павловський. Вважаючи умови для загального виступу сприятливими, він у відозві до мешканців повіту закликав населення до збройної боротьби з режимом. Наступного дня на чолі підлеглої йому сотні кінних козаків комендант залишив Звенигородку. Він став своєрідним провісником наймасовішого за весь період селянського повстання українського народу 1917-1921рр.

Селянськими загонами, що брали участь у Звенигородсько-Таращанському повстанні, здебільшого керували колишні старшини Вільного козацтва: Шаповал, Кравченко, Задери голова, Сухо млин та інші. Виконувати обов'язки коменданта міста Звенигородки після його захоплення повсталі доручили онукові Тараса Шевченка по братові Левку Шевченку, а заступником був призначений отаман Вільного козацтва Онаній Шевченко. Прагнення більшості повсталих втілювалося у тексті звернення одного із революційних штабів Київщини. Його голова, Мозоль, 15 червня 1918 р. закликав підтримати розпочату акцію і пояснював сутність вимог повстанців. «Ми боремося за повернення всіх здобутків революції, висловлених у чотирьох Універсалах Центральної ради, за повернення прав Центральної ради і всіх демократичних інституцій. Ми не грабіжники і не насильники, а виховавши в своєму серці любов до вільного життя, рідного краю, є народ, котрий повстав проти гетьмана, його співробітників і гнобителів. Таким чином, повстання ініціювали вільно "козацькі загони, розформування яких розпочала Українська Центральна рада, а гетьманській організації довелося завершувати цей процес.

Створення формувань Вільного козацтва ще раз підтвердило невмиручість козацької ідеї боротьби за волю і незалежність України, стало своєрідним провісником наймасовішого за весь радянський період Холодноярівського селянського повстання українського народу 1917-1921 рр.

Список літератури

1. Кіровоградський облдержархів. Ф.78, оп 14, спр. 13.

Одержано 15.11.10

УДК 323.39

В.Л. Штефан, доц., канд. істор. наук, І.С.Конобрицька, Н.В.Криворучко, студ. гр. ДІ-10

Кіровоградський національний технічний університет

Національна еліта як основа державності: стан, проблеми її формування та завдання

Стаття піднімає одну з головних проблем нашої країни - формування відповідальної, компетентної, високопрофесійної, патріотичної еліти. На жаль, сучасні управлінці, в своїй масі, не відповідають цим вимогам. Чому? Що не дозволяє нам зробити прорив в економіці? Чим загрожує нам втрата інформаційного простору, русифікація, падіння моралі, корупція? На ці та ряд інших питань намагаються знайти відповідь автори статті.

еліта, номенклатурно-тоталітарна еліта, незалежність, менталітет, клан, управлінська еліта, національно-державна свідомість, політична нація, кадри

Історія свідчить: успішний розвиток держави, її здатність у світі залежить від того, яких поводитирів вона має, чи є у неї своя, патріотична еліта, бо від політичної еліти залежить майбутнє держави.

В 1991р. Україна успадкувала комуністичну номенклатурно-тоталітарну еліту, досить потужну, освічену, фахову і до деякої міри талановиту, яка у 80-х роках ХХ століття попала під вплив нового мислення і усвідомлення необхідності перебудови суспільства, ідеології. Взяття на озброєння національно-демократичних гасел дозволило їй залишитись при владі. Це вона проголосувала за суверенітет і незалежність («революція згори») і найбільше виграла: захопила керівні посади, матеріальні багатства, створила нову державу в своїх інтересах, а не в інтересах народу. Вона не позбулася ментальності України як провінції імперії, сприяє посиленню зросійщення українського суспільства, діє, в міру можливості, на користь Росії, її політики. Корумпованість, тінізація економіки, мафієзація влади, ігнорування інтересів держави і народу, союз з російськими кланами, привели до наростання невдоволення мас і помаранчевої революції. Влада, посади стають об'єктом торгу, купівлі-продажу, а відтак не піддаються реформуванню. Міняються тільки особи біля державного корита (по силі грошей). Боротьба за владу, як спосіб збагачення для сучасної еліти, стає головною метою її життя. Така еліта, як і в період горбачовських реформ, нездатна реформуватись. Нова ідеологія, нове мислення у владних структурах наштовхується на величезний супротив. Поступово старі кадри поступаються більш молодим - їх дітям, рідним, родичам, кумам, «любим друзям». Для цього у маси кидаються нові гасла: «бандитам - тюрми», «бізнес - від влади», яких ніхто і не думав виконувати. Замість вирішення корінних проблем, визначення стратегії і пріоритетів (як у Росії) держави і нації, йде постійна боротьба за владу, втрачаються позиції у міжнародних відносинах, посилюється залежність від Росії.

Міняються тільки особи біля державного корита (по силі грошей), боротьба за владу, як спосіб збагачення для сучасної еліти, стає головною метою її життя. Така еліта, як і в період горбачовських реформ, нездатна реформуватись, нова ідеологія, нове мислення у владних структурах наштовхується на величезний супротив. Поступово старі кадри поступаються більш молодим - їх дітям, рідним, родичам, кумам, «любим друзям». Для цього у маси кидаються нові гасла: «бандитам - тюрми»,

«бізнес - від влади», яких ніхто і не думав виконувати. Замість вирішення корінних проблем, визначення стратегії і пріоритетів (як у Росії) держави і нації, йде постійна боротьба за владу, втрачаються позиції у міжнародних відносинах, посилюється залежність від Росії.

Здавалось би, Україна, як ніяка інша республіка бувшого СРСР, повинна мати найбільш елітну управлінську еліту, бо це ж Київська Русь стала фундаментом цивілізаційних процесів у московитів. Та і вся історія Росії, (і більшовицької), це період «висмоктування» кращих національних кадрів з окраїн до Москви: цим самим збіднювалась національна еліта, а та, що забиравалась у Москву, втрачала свою ментальність, культуру, почуття національної Батьківщини. Народ України втрачав своїх поводитирів, бідніла культура, наука, мова, історична пам'ять. Все національно свідоме, горде, незалежне знищувалося фізично (починаючи від Калнишевського), ізолювалось у тюрмах, таборах ГУЛАГах, на «страйках комунізму», вивозилось в Росію на постійне поселення, знищувалося голодом, а на їх місце вповзав москаль, який не визнавав нашої мови, культури, звичаїв, їв наш хліб і сало, сміявся з нашої терплячості.

В історії відомо, що для українця характерною рисою був (і залишається) індивідуалізм («моя хата скраю»), який веде до браку дисципліни, обплывування власних авторитетів, невміння створювати свою владу, нездатність нації згуртуватися у найскладніші періоди своєї історії. Українець історично виявляє свою невпевненість, нездатність, неможливість, меншовартість і це більш небезпечно, чим ворог зовнішній.

Вразливою рисою українця є неповага до авторитетів. Багатівікове іноземне панування сприяло тому, що влада стала синонімом чужої влади. І сьогодні українські політичні авторитети, представники місцевої влади опоганюються українським суспільством, бо в них вбачають «агентів Москви чи Заходу», чому сприяє їх антинародна, антиукраїнська (в багатьох випадках) політика (власне збагачення, ігнорування інтересів народу і держави, млявість, низькопоклонство та інше).

Ще одна вразлива ланка в становленні української еліти - незавершеність формування дієздатної національної політичної влади, як носія усього нового, передового. Саме вона повинна нести відповідальність за всі ті негативні процеси, що мають місце в Україні, за втрачену можливість, «тінізацію» економіки, корупцію, відрив влади від суспільства, дряблість, нерішучість у відстоюванні національних інтересів. Кожний із можновладців діє так, немов би він прийшов до влади тимчасово і друге головне його завдання - збагатитися. Одна за одною створюється партії з єдиною метою - прийти до влади. І якщо говорити про майбутнє України то врешті-решт все буде залежати від того, чи зможемо ми створити українську правлячу еліту.

Що ж потрібно, щоб наша еліта відповідала інтересам України?

По-перше, еліта повинна мати почуття патріотизму, святості своєї Вітчизни. В наш час, на жаль, «українською рукою» паплюжиться складний процес становлення української влади в тому числі і з і Європейських трибун. Історія засвідчує, що втрата державницьких ідеалів ставала можливою через дії її керівної верхівки. Це добре розуміла Росія, яка основною своєю метою ставила «приватизацію» української еліти, культивування між нею згоди. «Задля нашої (російської) безпеки на Україні треба насамперед посіяти незгоду», говориться в циркулярі російського міністра Голицина (за часів Катерини II).

Друга вимога - здатність політичної еліти консолідувати суспільство. Коли провідники нації борються за повне визволення і за державну незалежність цілої нації - кожен член нації для них дорогий союзник, бієць однієї й тої самої армії, без якої здобуття незалежності неможливе. Нам, перш за все, сьогодні потрібно відірвати політичну еліту від Москви, перестати плазувати перед чужоземними, жити лише чужими ідеями і територіями. На жаль, наші політики намагаються знайти собі союзника поза межами України, запевняючи його у своїй безмежній відданості, намагаючись отримати допомогу в захопленні влади. Нам потрібно віддалитися від

Москви, але так, щоб не «утопитися» в Європі. Цього нам не вдавалося зробити століттями і не вдається сьогодні.

Третьою принциповою рисою, яка має бути притаманною політичній еліті, - це здатність генерувати і втілювати в життя суспільні інновації, бути «двигуном» суспільних зрушень.

Таким чином еліта - це найкращі представники нації, меншість, яка повинна розробляти та впроваджувати національну ідею. Чи можемо ми стверджувати, що така еліта у нас є! Поки що вона представлена бувшими партійними, комсомольськими та господарськими керівниками, яка не здатна творити нове, відповідати вимогам часу. З іншого боку, це управлінці, що стали ними завдяки нагромадженню багатства переважно нечесним шляхом. І ті, і інші не можуть мислити державними масштабами і діяти в інтересах суспільства. В цьому наша трагедія. Нині це одна з найслабкіших позицій державотворчого процесу. Формування нової еліти тільки розпочалося і цей процес тривалий. І все ж, якщо наш народ хоче мати свою країну, він мусить мати своїх патріотичних, національних лідерів, поводитирів. Без них, без їх політичної думки, ще ні одному (і, перш за все, нашому) народові не вдавалося і не вдасться мати свою державу. Для нас сьогодні історія немов би зупинилася і ми тупцюємо на місці, не знаємо, куди іти, що робити, як далі жити. Наша еліта та її поводитирі цей час використовують на власне збагачення, гублять не тільки економіку, а й народ, його віру в краще майбутнє. Уроки історії так і не засвоєні сучасними політичними діячами, а народ не в змозі віднайти національного патріота - лідера. Дивлячись на це приходиш до висновку: нам надто довго ще прийдеться чекати свого «Вашингтона з новими і праведними законами».

Труднощі сьогодні полягають і в тому, що вся наша «еліта» підготовлена, вихована радянською системою, вона носить «російську шинелю», якої не в змозі позбутися. Частина її не може уявити собі, як можна жити самостійним розумом, без угоди, копіювання, мати свою думку, захищати інтереси свого народу.

Сьогодні наша еліта виявилась нездатною консолідувати суспільство, більше того, вона паразитує на проблемах, на розмежованості нації, на мові, на регіональних інтересах. Головне тут - відірвати нашу еліту від Москви. Зробимо це - ми перемогли, бо нація, яка живе чужими ідеями і теоріями, не може мати своєї країни. Якщо на Заході еліта визначається якістю отриманої освіти, то в Україні це бувша партійно-комсомольська та господарська номенклатура, що не спромоглася на реформування періоду перебудови, але яка накрала багатства народу шляхом приватизації, далека від порядності та інтелектуальності еліти, від інтересів держави та народу. Чим скоріше вона буде змінена новою, молодого, патріотичною елітою, тим швидше Україна вийде з кризового стану. Слід бути дуже обережним і об'єктивним при підборі нової генерації еліти, яка в масі своїй стала такою ж, як і старі кадри. Цей процес, на наш погляд, може зайняти якщо не століття, то багато десятиліть. Але це не повинно нас лякати, адже мова йде про долю України і українців. Головні вимоги і оцінка еліти - уміння консолідувати суспільство, виховання українського громадянина-патріота.

Внаслідок відсутності і малочисельності національної патріотичної еліти, український народ неодноразово втрачав незалежність. Ситуація повторюється: якщо наша еліта буде і надалі формуватися за допомогою грошових мішків, є побоювання, що вона продасть спершу все те, що ще є в Україні, а потім і її саму найближчому покупцеві. Отже, формування національної еліти - вимога часу. Кадри вирішували і будуть вирішувати все.

Коли розмірковуєш над тим, чому нас так зневажає не тільки російський чи російськомовний народ, а й деякі представники російської еліти, то приходиш до висновку, що основна причина в нас самих, в нашій рабській мовчазності, в тому, що у нас поки що немає патріотичної еліти, яка виховувала б в українця гордість, патріотизм, здатність давати адекватну відповідь русофілам. Наші можновладці проявляють дряблість,

нездатність відстоювати свій народ, його історію, його культуру, мову, територію. Це приводить до того, що росіяни (особливо ті, що проживають у Криму) роблять у нас, що хочуть: принижують нас, глузують з нас, бо ми цього дійсно (поки що) варті.

В існуванні бандитсько-кримінальної влади винні не тільки робітничий клас та селянство (знищене Л.Кучмою, як клас) не тільки інтелігенція, а й вся українська еліта. Це з її мовчазної згоди, з споглядацької позиції (не висовуйся!) в Україні гуляє «антиукраїнський вітер» бувших ворогів незалежності, треба перестати обливати брудом людину тільки тому, що вона з іншої партії, нагнітати в суспільстві протистояння. Потрібно працювати в ім'я нової України спільно, не нав'язувати ярликів, будувати і вчитися жити в демократичному суспільстві. Тим більше, що наші партії вироджуються через люмпенізацію, відсутність у них потужного інтелектуального прошарку. Слабо знаючи історію, вони не розуміють того, що інтелігенція розробила теорію, давала ідею, кликала до змін.

Треба політизувати жіноцтво, яке у нас і освічене, і політизоване, але ще не стало генератором перетворень, залишається поза політикою, не може реально впливати на справи в державі.

Ситуація, що склалася в Україні, у сфері економіки, ідеології, моралі, науки (перелік можна продовжувати до нескінченності), свідчить про слабкість державного апарату, нездатність еліти виконувати покладені на неї функції. Даються в знаки століття перебування під іноземним ігом, незацікавленість метрополії мати національну політичну еліту. Історія свідчить, що першою запровадилась у пануючій державі наша еліта. Хто «не продався» - знищувався (морально чи фізично). Відкіля ж взятися патріотам? Ось чому в переломні моменти наш народ виявлявся неспроможним висунути із свого середовища таких політичних діячів, які б відповідали рівню поставлених завдань. Народ вибирає таких, які його достойні. Різні оцінки і погляди на всю нашу історію (Переяславська Рада, революція 1917-1920 рр., дії ОУН-УПА, голодомор, НАТО, ЄС) свідчать про те, що українське суспільство не відповідає поняттю єдиної політичної нації, яка в Україні поки що не склалася. Значна частина населення обрусіла, а еліта не може (чи не хоче) зрозуміти важливість етапу становлення нової держави.

Негативно впливає на формування національно-свідомого етносу і слабкість національної політичної еліти - основного носія системних перетворень, реформ. Багато зробивши позитивного на етапі становлення держави, вона несе найбільшу відповідальність за втрачені можливості і перспективи, що країна поринула у безладдя, а народ - у зневіру. Це ми сьогодні на перших місцях по корупції, беззаконню, хабарництву, «тінізації» економіки, низькому життєвому рівні та ін. . Особисте збагачення - ось головне кредо чиновника. І якби цього не було «наверху», був би порядок і «внизу». В кінцевому рахунку все залежатиме від того, чи здатні ми створити українську (!) правлячу еліту, чи буде вона патріотичною, чи матиме вона почуття святості до Вітчизни. Росія перш за все «скуповувала» еліту, мізки, висмоктувала кров нації.

Довгими роками нами правили і правлять недолугі, і помічників собі підібрали як і самі, і закони створювали під себе, і ніколи, хоч би яким бездарним не виявився, добровільно не відмовляються від влади. Розбрат, невміння і небажання власні інтереси підпорядкувати загальнодержавним, завдають нашій країні великого лиха, виставляють її на посміховище усьому світові. А наш же народ не гірше від інших, він має таке саме право на свою державність і добробут, як і інші державні народи. Державницька робота можновладців повинна бути рішучою, вираженою, з тверезим розрахунком і, саме головне, в ім'я народу, щоденна праця для народу і з народом. Поки що українська еліта (значна, переважна її частина) і народ зберігають колоніальну залежність чи то в питаннях зовнішньої політики, чи то в енергетиці, чи то в територіальній цілісності, в мові. Це наслідки перебування століттями під владою інших країн, особливо Росії. Таким народом легко управляти, ним легко маніпулювати.

На жаль, зусилля нашої творчої, політичної, ідеологічної еліти не відповідають вимогам часу, вона сидить в «окопах», не дає відсічі теоретикам автономізації, преса, радіо телебачення часто займають позицію стороннього спостерігача, тоді як наш ідейний противник сміється з нашої мови, відсутності єдності, невмінні відстоювати свої інтереси, дряблості. А це несе загрозу національній безпеці, це працює на ворогів нашої країни. До влади має прийти нова генерація, яка спроможна діяти адекватно вимогам часу.

Саме своєю непослідовністю та проведеними новаціями, як праві, так і ліві провладні сили фактично девальвували в очах громадськості основні цінності і політичної реформи, і помаранчевої революції... На часі - національне пробудження.

Список літератури

1. Іванченко Р.П. Я повертаю Україні те, що в неї викрадено.
2. Статті. Нариси. Роздуми. - К.: Український письменник, 2005.
3. Дугин А. Основы геополитики России.- М.: 1999.
4. Тузла: з Ким маємо справу? «День», 2003.

Одержано 15.11.10

УДК 316.4.063.4

В. Л.Штефан, доц., канд. іст. наук, А. М. Янкова, ст. гр. ДІ-10

Кіровоградського національного технічного університету

Такий рідний, близький і...незнаний

В статті автори на основі опублікованих, але маловідомих фактів, матеріалів спростовує усталену думку про В. І. Леніна як захисника селян, інтелігенції, російського народу взагалі, і показує його як людину, яка уміла провокувати народ на вбивство, бунт, заколот заради здобуття влади через створення кровавого терористичного режиму кучкою авантюристів.

ленін, класова боротьба, диктатура пролетаріату, ненависть, геноцид, терористичний режим, ЧК, демагогія, терор, репресії.

Сьогодні в нашому суспільстві і серед вчених існують різні, а часом і антагоністичні, погляди на радянську владу, систему і її вождя В. І. Леніна. Про Леніна, його ідеї та про створену ним партію написано багато не випадково: він «перевернув» весь світ. І щоб там не говорили, а без СРСР, без класової боротьби, диктатури пролетаріату та багато чого іншого, світ таким би не був. І у надто полярних поглядах на Леніна і його вчення є доля правди: так, він геній, неординарна особистість. Ленін не думав про те, що про нього скажуть нащадки. Ми ж це спробуємо зробити.

В марксистсько-ленінській теорії було те, що кликало кудись вперед, в незнане і це незнане захопило багато людей. Тисячі мрійників клали своє життя заради ідеї, до якої прилипли зграї шахраїв, авантюристів, кар'єристів, садистів, карних злочинців, які врешті-решт спотворили і саму ідею, створивши небачену у світі тоталітарну систему.

Тоталітарна система, впливаючи на людину з дня народження, міняла її свідомість, ментальність, поведінку, культуру, цінності, підірвала її генетичне коріння, основу. Були втрачені загальнолюдські цінності і принципи, зв'язок з світовою культурою та рівнем життя. Фінляндія, якій вдалося вирвати з об'ємів російських більшовиків, не дивлячись на відсутність природних ресурсів, досягла дивовижних

успіхів у своїй економіці, політичному житті, досягла небувалого високого рівня життя свого народу, в порівнянні з жебрацьким в СРСР.

Як Гітлер ненавидів євреїв, так Ленін весь народ і особливо селян – середняків і інтелігенцію. Любив люмпенів – вони не вміли думати, були безграмотні, легко піддавались «промивці» мізків, любили лозунг «граб награвлене», «віднімай і діли», робили все, що їм наказували. Ленін тільки жалів, що «... как невелик в стране этот слой «передових» рабочих». Патріотизм, порядність, традиції, працелюбність, віру в Бога, милосердя, співчуття, правдолюбство, національну спільність людей більшовики і Ленін руйнував послідовно і настирливо, оголошував їх проклятими і наслідком «обреченного старого мира». Натомість вбивство, грабунки, злодійство, брехня, наклепи, доноси, репресії постійного заохочувались і культивувались. Переповнений особистою ненавистю до основної маси людей, Ленін вимагав подібної ненависті і від усіх своїх соратників і підлеглих під загрозою зарахування їх в ряди контрреволюціонерів і застосування до них репресій.

Як уже згадувалось, Ленін особливо ненавидів селянство, називаючи його не інакше, як «кровопивцями», «кровососами», «вампірами», «багатіями», «шкідливими комахами», «паразитами», «ворогами народу». Своєї злобної ненависті він ніколи не приховував і навіть відкрито закликав до фізичного знищення селян.

За все своє життя Ленін ніде не працював, був тунеядцем, не заробив на життя ні карбованця, а вся його революційна діяльність була направлена на знищення того, що створювали своєю працею інші; направлена була на розкол, поділ народу на непримиренні частини, на цькування однієї частини на іншу, розпалюванням ворожнечі, ненависті, на терор і вбивство.

Це рідкий випадок в історії людства, коли голова уряду і держави підбурює своїх громадян до вбивства («Беспощадная война против «кулаков»! Смерть им»), до геноциду проти найбільш працелюбної верстви населення. «Мы должны расколоть деревню на два враждебных, непримиримых лагеря. Мы обязаны разжечь там, в деревне, ту же гражданскую войну, что мы смогли сделать в городе». [1.с. 130]. «Крестьяне, уклоняющиеся от сдачи хлеба... по установленным ценам (вкрай заниженным – авт.), объявляются врагами народа... вплоть до смертной казни, расстрела, повешения, длительного заключения в концлагерях особого назначения» [2. с.146]. «Повесить, непременно повесить не менее 100 заведомых кулаков, богатеев, кровопийц... отнять у них весь хлеб, назначить заложников»; «Решить проблему казачества путем поголовного его истреблением» .[3. с.54.]

Ленін брехав селянам, займався демагогією і шахрайством, обіцяючи селянам «вольный труд на вольной земле». А вже в листопаді 1917р. вимагав приміняти до селян вищу міру покарання – розстріл, повішання, концтабори.

Коли почалися повстання в Пензенській губернії (1918р.) В. Ленін вимагав «повесить богатеев, опубликовать их имена. Сделать так, чтобы на сотни верст кругом народ видел, знал, кричал. Найдите людей потверже для выполнения этого». Подібні повстання відбувалися в Нікополі, в селі Ново – Павлівці (1920р.), в Борисполі, де 500дворів було спалено, а учасників повстання розстріляно. За невиконання продподатку бралися заложники, які розстрілювалися, потім бралися інші. За 10 місяців 1921р. за методом Леніна було ліквідовано 444 керівників повстань. На українських землях гримів банкет Сатани, геноцид.

Ленін лютою ненавистю ненавидів народи Росії, називав росіян «русские дураки», «русские идиоты», «пригодные только на элементарную работу». «Можно уничтожить и 90% населения России, чтобы оставшимся в живых 10% удалось жить во всемирной коммунистической зоне»; «На Россию мне наплевать, ибо я – большевик!»; «Вся русская интеллигенция – это не мозг нации, а просто гавно»; «Русский человек плохой работник по сравнению с другими передовыми нациями!»; «Русские ленивы, безвольны и глупы. Умный русский – это почти всегда еврей или человек с еврейской

кровью в жилах»; «Надо русского дикаря учить с азов»; «Русский человек – рохля, тютя!» - подібних виразів можна привести ще десяткам, а то й сотнями, але навіщо? І так зрозуміло... [3.с.17; 4. с.184;]

Ленін був прихильником терору і жорстокості, з презирством і ненавистю ставився до свого народу.

Захопивши владу Росії, більшовицькі лідери не думали ні про неї, ні про добробут народу. Для них головним було захопити владу і сама влада. Народ був «гумусом» для їх процвітання, здійснення безглуздої ідеї світової революції, безжалісного кровавого терору, насилля, страху і диктатури. «Понятие диктатуры, - писал Ленин,- означает ни что иное, как ничем и никем неограниченную власть, никакими законами и никакими правилами нестесненную, непосредственно на насилие опирающуюся власть. [5.с.383]

Як уже тепер ми бачимо, у Леніна було багато гріхів, але самий більший – презирство і ненависть до людей. Чи бачили це дослідники його спадщини? Безумовно! Але що їх чекало в тій системі, якби вони насмілилися таке опублікувати! А в архівах ще зберігаються, закриті для нас, 3724 оригіналів, написаних Леніним і більш як 3000 документів, підписаних ним. І всі вони є речовим доказом старших злочинів і злочинів проти людності і людяності. Це з наказу Леніна було розстріляно більше 40 тис. священнослужителів та біля 100 тис. активних віруючих, на 7,5 млрд. рублів пограбовано церковних цінностей. [3.с.59,66,80,81,85-87.]

Полюбляв вождь пролетаріату усілякі провокації, як і давали можливість знищувати людей. Так, в листопаді 1920р. Ленін радить Ефраиму Склянському (зам. голови Реввійськради Лейби Давидовича Бронштейна) перейти кордон з Латвією і «повесить там сто, тысячу их чиновников и богачей». Були провокативні плани і по відношенню Польщі. «Под видом «зеленых» (мы потом на них и свалим) пройдем(через границу) на 10 – 12 верст и перевешаем кулаков, помещиков и попов. Премия – по 100 тысяч рублей за каждого повешенного». В країні, охопленій нечуваним голодом, де масовим явищем було людодіство, голова уряду видає премію в 100 тис. рублів за кожного повішеного громадянина чужої країни.[1.с.10.] В березні 1919р. в Кремлівському палаці відбувся прийом на честь делегатів Першого Конгресу Комінтерну. В цей час країну косив голод, людодіство, не опалювались будинки, а учасникам Конгресу було поставлено ікри – 170 пудів, поросят молочних – 800, риби червоної – 200 пудів. [6.с.14]. Ленін особисто слідкував, щоб в столову ЦК обов'язково доставлялось три сорти паюсної ікри, різні сорти м'яса, ковбас, сирів, делікатесних риб, мариновані і солоні гриби і три сорти кофе. Коли від голоду кожного дня вмирили десятки тисяч, вождь трудящихся жалівся, що «икра вчера имела странный запах» [Там же]

В декретах того часу, підписаних И. Леніним, найбільш часто вживається слово «розстріляти»: «за участь у заколоті», «за участь у змові», «за опір при арешті», «за зберігання зброї», «за неакуратність», «за непокору» і т. ін. [там же.с.358]

Люта ненависть до людей своєї держави проявлялась і в безпрецедентному у світовій історії пограбуванні, розкраданні, розбазарюванні, розпродажі, а то і знищенні безцінних культурних цінностей, реліквій, святинь, художніх шедеврів і скарбниць світової культури, зібраних народами Росії за всю свою багатотисячову історію. Гроші за їх продаж на аукціонах європейських країн йшли не на благо країни, а осідали в банках США та Європи.

Єдиний народ, якого Ленін цінував високо,були євреї, яких він цінував за «цепкость в революционной борьбе и их революционность». Євреї призначалися на всі керівні посади як партії, так і в уряді, в інших органах влади, в армії і репресивних органах. При чисельності 1,1% в складі населення країни, євреїв в складі Раднаркому було 77,2%; Наркомівоемору – 76,6%, Наркомінсправ – 81,2%, Наркомфіні-80%,

соцзабезпечення-100%, в репресивних і каральних органах НКВС-67%, в Управлінні концтаборів-євреї складала всі 100%. Євреями були і їх керівники: Ягода, Берман, Фірін, Коган, Френкель, та ін., які знищили мільйони неєвропейського населення. Та і сам прадід І. Леніна(про що нікому не повідомляється) по лінії матері був чистокровний єврей - Сруль Мойшкевич Бланк, який прийняв християнство і став Срулем Олександром Петровичем.

Виявляється, що Литвінов ніхто інший, як Мейер Моїсеевич Розенфельд, а Троцький-Лейба Давидович Бронштейн, Каменев-Лейба Борухович Розенфельд, Зіновев-Апфельбаум, Карл Маркс-Іцхак Мордихай і т. д.

Як повідомляв германський працівник МЗС Вальтер фон Кайзерлінк у Берлін «радянський режим створений євреями, із євреїв і для євреїв, представляє смертельну небезпеку».

Люто ненавидячи російський народ, стверджуючи, що він є неповноцінним, Ленін вимагав знищення російських людей і, навпроти, високо цінував, висував на ключові, керівні посади євреїв. Гітлер і в підметки не годиться Леніну, який за сім років свого правління знищив 13(по деяким даним 50) млн. людей. Чи не в цьому криється причина того, що в роки Другої світової війни радянські люди часто видавали німцям євреїв – чекістів, керівників? Це вони організовували і здійснювали необмежений, масовий, кровавий терор по відношенню до корінного населення Росії і росіян, українців, білорусів інших народів. Якщо висловлюватися сучасною мовою, то цю кучку європейських екстремістів, очолюваних Леніним, можна назвати європейською мафією. В цьому страшному кривавому шабаші активну участь брали жінки-єврейки, садистки, такі як Фрума Хайкіна (жінка Миколи Щорса), що очолювала саму криваву із усіх ЧК - Київську; Розалія Землячка-організатор і виконавець кривавого червоного терору в Криму; Євгенія Бош, що вирізнялися особливою жорстокістю і садизмом. Їх(і сотні їм подібних) руки і душі залиті кров'ю сотень тисяч невинних жертв корінних народів населення Росії і України. Це їх Ленін ставив на керівні посади взамін насильно вселених видатних російських діячів наук, мистецтва, культури, промисловості, організаторів виробництва і т.п. – цвіт нації, яких оголосив ворогами. Це вони своєю некомпетентністю, неуцтвом, без знань і досвіду привели до розвалу економічної системи величезної країни, розкрали її національне багатство. Звичайно, все це не відноситься до всіх євреїв, як нації. Мова йде тільки про невелику групу єврейських авантюристів, очолюваних Леніним.

Ленін уміло користувався тим, що могло роз'ярити народ, викликати у нього злобу, ненависть, жорстокість до інших людей, спровокувати їх на бунт, заколот, повстання і вбивство людей. А в разі невдачі у нього та його сподвижників було десятки іноземних паспортів і мільйони в європейських банках. Ленін, як самозванець, присвоїв собі право на роль керівника великої країни, видаючи себе за представника робітничого класу, до якого він не мав ніякого відношення. Ні народ, ні робочий клас його на цей пост не призначав і не обирав. Як туняєдець і утриманець, він проживав за кордоном на гроші своєї матері та «спонсорів» типу С. Морозова і німецького уряду. І сьогоднішній рівень життя пересічного українця, падіння культури і моралі, грубість, наглість більшості керівників усіх рівнів, вихованих радянським режимом є наслідком діяльності Леніна, Сталіна і його однопумців, вихованих радянським режимом, що знущався над народом протягом перебування їх у влади.

Леніна висувала і підтримувала жалюгідна купка таких же самозванців, авантюристів і пройдисвітів, що називала себе професійними революціонерами, котрі з корисних міркувань і жадоби влади примкнули до вчення Леніні про «світову революцію». В свій час О. Бісмарк сказав: «Дуже цікаве учення! Необхідно його випробувати на нації, якої не шкода. Бажано – на руських». Маніакальна жадоба до влади, некомпетентність і самовпевненість в поєднанні з безпрецедентною наглістю і цинізмом, привели до того, що в управлінні усім життям країни проводились і

проводяться численні експерименти шляхом «проб и ошибок». І сьогодні продовжується практика призначення на керівні пости часто безграмотних, некомпетентних осіб, єдиним записом у трудових книжках яких є «депутат» або «міністр». Існувала і існує система селекції, висування в керівні органи найбільш бездарних і нездатних для такої діяльності людей, типу Брежнєва, Черненко, які довели і Росію, і Україну до упадку, розвалу і краху економіки, жебрацького існування мас. Дорого обійшлися СРСР і Україні їх економічна безграмотність та некомпетентність. Де результат військової і економічної підтримки режимів, що йшли по шляху (немов би) соціалістичних революцій чи орієнтації на побудову соціалізму? Ні грошей, ні перемог, ні друзів – нічого. Крах і банкрутство більшовицьких ідей, нульовий результат.

На жаль, значна частина людей як вірила, так і вірить до цих пір в геніальність Леніна та його ідей.

Побачивши наш експеримент, інші народи (окрім Китаю та Куби) пішли своїм шляхом і досягли всього без крові, знищення людей, без диктатури, без « безсмертного » вчення Марксизму – Ленінізму. Ми ж опинились на історичному звалищі, втративши мільйони людей і $\frac{3}{4}$ століття. Якщо в Першій світовій війні загинуло 1 млн.. 300 тис. росіян, то в громадянській братовбивчій війні - 13 млн. До речі, до революції сім'я засудженого отримувала пожиттєву пенсію і не репресувалась. А у нас, де у влади самі « найгуманніші » ленінські послідовники?

Ленін і партія за кордоном жили за рахунок пограбованих банків, кас, поштових відділень, пароходів, а також добровільних пожертвувань громадян в т. ч. і Горького О. М .

Ленін вільного пересувався з однієї країни в іншу, проживав на курортах, в готелях, харчувався у ресторанах, користувався медичною допомогою, відвідував бібліотеки, музеї. Уже і в зрілому віці він все ще ніде не працював і жив за рахунок пенсії і прибутків пристарілої матері. «... Гуляю, купаюся и бездельничаю » - пише їй і з Женеві, і з Фінляндії. «...Здесь отдых чудесный, купания, прогулка, безделье и безлюдье. Безделье и безлюдье для меня лучше всего...»; из Ниццы: «...сизу на отдыхе в Ницце. Роскошно здесь: солнце, тепло, сухо, море южное». Можна продовжувати, але обсяг статті не дозволяє. Тепер уже відомо, які знущання терпіли наші політичні в'язні та зеки, що по волі партюкратів гинули в тюрмах: беззаконня, терор, холод, голод, катування, знущання, фізичне виснаження, хвороби, смерть, люта ненависть і презирство. І це далеко не повний перелік того «щасливого» життя, яке їм (і всьому народові) принесли більшовики. Створений Леніним кровавий тоталітарний режим диктатури купки жорстоких і озлоблених авантюристів і пройдисвітів понівечив життя великої країни і її народу, знищив мільйони самих здорових, самих розумних і сильних, самих талановитих та обдарованих і тим самим обрубав генетичне коріння нації, їх «гумус», закопавши його в ровах, траншеях, ямах від Магадану до Соловків. На зміну їм прийшла шушера, шушваль, гідні послідовники великого Леніна, що заради власного збагачення (про – окремо) довели до жебрацького стану, розорення, злиднів, повної втрати духовності, моралі, виродження і маразму, безробіття і наркоманії, проституції і алкоголізму, корупції, беззаконня і безвідповідальності. Мільйони людей

Для чого і в ім'я чого над нашим народом робиться черговий експеримент?

Кому це вигідно? Влада робить те, що народ їй дозволяє...

Список літератури

1. Волкоганов Д. Ленін – М.: «Новости», Кн., 1995.
2. Пайпс Ричард. Русская революция. Ч.11.- М.: «Росспен», 1994.
3. Бунич И. Полигон сатаны. Золото Партии.- М.: 1994.
4. Волкоганов Д. Ленін, кн.2 - М.: «Новости», 1995.
5. Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т.41 – М.: Изд. полит. лит-ры, 1974

6. А.Быков. такой неизвестный Ленин.- Луганск: Шлях, 1991.

Одержано 01.12.10

В.М.Пестунов, проф., канд.техн.наук, О.С. Стеценко, доц., канд.техн.наук
Кіровоградського на національного технічного університету

К.П. Дьомін, ст. викл.

Кіровоградський державний педагогічний університет

Екологія душі людини і «стихійні» процеси на Землі

В статті поставлена мета дати більше інформації про Космічні закони, про необхідність їх виконання, про те, яким чином вони впливають на життя і здоров'я людини. В статті приведені головні етапи духовного розвитку людини, що вінцем духовної досконалості є любов до всього суцього, безкорисна праця на благо всіх. Не виконання космічних законів, випромінювання негативних емоцій і думок викликають утворення на Землі стихійних лих, землетрусів, буревіїв. Таким чином, люди самі собі створюють екологічні негаразди і страждають від них.

Вулкани, землетруси, цунамі, буревії періодично виникають на Землі, завдають великої екологічної і економічної шкоди, приводять до загибелі великої кількості людей. Крім цього, всі стихійні процеси тримають людей у постійному страху, але чому і коли відбудеться те чи інше «стихійне» лихо ніхто не знає. Більшість мешканців планети Земля вважають, що всі аномальні природні явища керуються і здійснюються Вищими Божествами силами не підозрюючи, що всі страхітливі процеси викликані неправильною поведінкою і негативними думками самих людей. Отже, спасати і захищати людство потрібно не від природних екологічних явищ, а від самих себе.

Наш світ влаштований таким чином, що людина в ньому є частинкою Творця. З одного боку, людина виконує в системі певні функції, без яких система не може існувати, з другого боку вона повинна із божественної часточки, яка є в кожній людині виростити Творця. Таким чином, кожна людина виконує функції каналу для передачі енергії планеті Земля від Джерела і виконує материнські функції по вирощуванню Творця.

Виконання цих функцій дуже відповідальна задача, а на якість їх впливають кармічні характеристики кожної людини. Кармічну характеристику формує сама людина, перш за все, дотриманням Космічних законів[1].

Іншими словами, система багаторазово замкнута. Від того, як людина виконує космічні закони, такі вона одержить можливості по «чистоті» каналу передачі енергії від Творця і тривалість життя на Землі.

Що стосується формування, кармічної характеристики людини, то вона завжди індивідуальна, але має деякі загальні тенденції. Система кармінного впливу на людину спрацьовує не одразу, а при накопиченні певної кількості порушень Космічних законів (приблизно 1/3 можливої кількості). З цього моменту кармічне навантаження починає перебивати канал передачі енергії від Джерела планеті. Таке перекриття здійснюється з таким розрахунком, щоб при повному використанні допустимого ліміту порушень законів канал повністю перекрився з одночасним закінченням життя людини на Землі. При таких умовах нове повернення людини на Землю стає проблематичним.

Порушуючи Космічні закони, людина випромінює негативні енергії у зовнішній світ де вони накопичуються, утворюючи невидимий для людини екран ізолюючий планету і людей від енергії Джерела. Для захисту від смертельної ізоляції і

нейтралізації негативних енергій планета змушена використовувати стихійні явища в яких гинуть самі люди. Парадокс полягає в тому, що ми звертаємось до небесних сил захистити нас від стихій, які ми самі сформували на свою голову. Отже, якщо на нас обвалюються стихійні лиха, причину їх виникнення потрібно шукати в самих собі.

Щоб зрозуміти, яким чином людина впливає своєю поведінкою на виникнення різних катастроф, потрібно усвідомити з якою метою її послано на Землю і якими засобами вона буде досягати цієї мети. Для розуміння цієї проблеми необхідно розглянути модель взаємодії людини з Космосом.

Метою життя зазвичай є розвиток, параметром якого може бути підвищення духовного рівня до певної межі, а засобом досягнення мети виступає енергетичне забезпечення життя у відповідності з метою. Програма життя, людини на Землі складається із головних етапів її діяльності, місця, часу, сім'ї, професії і ін.

Складена з участю виконавця програма стає його долею, його Космічним законом. Крім цього на долю людини впливає невиконана програма її предками і всі її вчинки, які виходять за межі Космічних законів. Все це в цілому складає карму людини обов'язкову до виконання.

Духовний розвиток людини являється основною нелегкого шляху від первісного рівня до Творця. Вважається, що духовний рівень людини тим вищий, чим більше він дає переваги духовним цінностям над матеріальними. Але основним у визначеності духовного рівня людини є її розвиток.[2]

На початковому етапі вона веде себе як споживач матеріальних благ, потім починає розвивати матеріальне виробництво, з'являються елементи творчості, любов до природи і до Творця. На третьому етапі людина вступає в період творчого підходу до всього, чим вона займається. У неї розвиваються почуття любові до Творця, до природи, до суспільства. Вершиною духовної досконалості можна вважати глибоку любов людини до всього Суцього, безкорисна праця, на благо суспільства і співчуття до страждань інших людей. Таким чином, людина стає високодуховною істотою і може випромінювати позитивні емоції, любов, радість, доброзичливість і готовність на жертви заради інших.

Проте, в теперішній час існує багато людей, які мають низьку духовність і випромінюють негативні енергії – гнів, злість, жадібність, гординю, страх. Особливості цих енергій мають здатність накопичуватися по районах скупчення великої кількості людей, в місцях зібрань, стадіонах, вуличних демонстрацій.

Такі енергетичні випромінювання емоцій і думок утворюють величезні хмари негативної енергії з великим енергетичним потенціалом. В свою чергу цей потенціал управляє стихіями.

Потенціал негативних емоцій і думок викликає руйнівні стихії, повені, землетруси, буревії і пожежі. Потенціал позитивних емоцій і думок сприяє утворенню гарної погоди, помірні дощі, покращення життя людей.

Ось чому людям потрібно зрозуміти, що саме вони управляють природними стихіями і страждають від них, якщо посилають у навколишній світ негативні енергії.

Попередити стихії ніхто не може, тому що людину, яка володіє свободою волею, ніхто не може приборкати. На неї можна вплинути лише інформаційно, щоб вона зрозуміла причину і скоректувала свої вчинки. В цьому особливо небезпечні збори, мітинги і протестні походи. Якби люди знали, яку біду випадку вони на себе накликають випромінюючи енергію агресії і злості, не зважаючи на те на чію адресу вона направлена, вони б поводили себе по іншому. Особливо небезпечно мати політичних керівників, організаторів протестів, які не знають Космічних законів. По суті, всі ті вимоги, які висувають протестуючі, не варті втрачених життів людей. Потрібно завжди шукати компроміси, щоб в гармоній взаємодії розвивалась людина. На агресії і злості не можна побудувати щасливе життя на Землі. Потрібно знати, що ці

негативні енергії накопичуючись здатні викликати руйнування не тільки на Землі, але і в Космосі. Тому Космічна система змушена створювати захисні дії у вигляді природних стихій, які не можливо передбачити. Ось чому всі прогнозування виверження вулканів, землетрусів, цунамі і ураганів безперспективне. В динаміці зародження стихій, як правило, не враховується основний фактор виникнення стихій – людина. Саме людина своєю кармічною характеристикою може або прискорювати, або уповільнювати ці процеси.

Відомі приклади, коли в зоні зародження стихії знаходились один, або кілька людей з високим рівнем розвитку і високим вібраційним рівнем енергії, яку вони випромінювали, вони змогли знизити потужність стихії до безпечного для людей рівня. Таким чином, якщо в небезпечні зони посилати не вчених – дослідників, а людей з високим вібраційним рівнем розвитку, тоді приборкання стихії буде значно ефективнішим ніж пошуки захисту від неї.

Необхідно підкреслити, що духовному розвитку людини і підвищенню її вібраційного рівня сприяють такі фактори:

1. творчий підхід до роботи в будь – якій галузі людської діяльності;
2. взаємодопомога і співчуття безпорадним людям;
3. молитва або медитація;
4. фізичний розвиток і удосконалення тіла в гармонії з духовним розвитком.

Перепоною такого розвитку людини можуть бути – неуцтво в культурі дихання, в харчуванні, фізкультурі, у взаємодії між людьми, негативні думки і емоції, заздрість, злість, жадова, зневіра, гординя і блуд.

Звідси можна зробити висновок, що стихійні процеси на планеті Земля не будуть переслідувати тих людей, які живуть і розвиваються в рамках вимог Космічних законів. Але, щоб прийти до цього треба по – перше знати Космічні закони, а по – друге виконувати їх. Відомо, що існують планети, навіть в нашій сонячній системі, де не порушуються Космічні закони, нема агресії і конфліктів, а цивілізація живе щасливим життям без стихійних лих і потрясінь. Однією із таких планет є Венера.

Список літератури

1. В.М.Пестунов, Проблемы жизни человека. Издание 4 дополнительное. – Кировоград: Изд. «Код», - 2010.
2. О.С. Стеценко, Зцілення людини словом, музикою і співом. – Кировоград: Центрально – Українське видавництво. – 2008.

Одержано 01.12.10

О.О. Решетов, доц., канд. філос. наук, В.Т. Кирильчук, доц., канд. філос. наук, З.В.Стежко, доц., канд. філос. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Проблеми елліністичної та римської філософії

Криза рабовласницької демократії виявляється в підвищенні інтересу до проблем морально-етичного плану, до суб'єктивної тематики. Ця обставина чітко прослідковується в епікуреїзмі. Епікур (342–270 рр. до н.е.), в цілому дотримуючись атомізму Демокріта, все ж визнає можливість відхилення руху атомів під впливом сили тяжіння, що означало визнання свободи волі. Людина, користуючись свободою, може скерувати своє життя для максимального задоволення, бо саме в цьому є щастя. Епікур вважав, що основна мета філософії — вказати людям шляхи досягнення щастя. Але людям заважає страх перед силами природи, карою богів і страх смерті. Цього можна уникнути, якщо пізнати природу, не вірити в безсмертя душі та втручання богів в людські справи. Доброчинність потрібна не сама по собі, а тільки тому, що сприяє досягненню блаженства — насолоди. Насолода є початком і метою життєдіяльності людини. Але потрібно розрізняти істинні та неістинні, природні та суєтні насолоди. Всяка насолода по своїй природі є благом, але не всяка насолода прийнятна. Дійсно довгими і міцними можуть бути тільки духовні насолоди: знання і дружба. Вища форма блаженства — це стан душевного спокою і незворушності. Мудрість і щастя в тому, що людина досягає незалежності і спокою духу, уникає всього, що приносить страждання. Звідси виходить, що щастя не в гонитві за насолодами, а в свободі від страждань. Лише шляхом довгого навчання і вправ людина може стати мудрою і творити собі щасливе і добродійне життя.

Другою серед елліністичних шкіл філософії був стоїцизм. Засновником цієї школи був грецький філософ Зенон. Представниками стоїцизму були Клеанф, Хрісіпп, Посідоній, римські філософи Сенека (І ст. н.е.), Епіктет та імператор Марк Аврелій (2–3 ст. н.е.). Як і епікурейці, стоїки вбачали основне завдання філософії у побудові етики, що спирається на фізику і на вчення про пізнання — логіку. Природа — це комбінація чотирьох стихій: вогню, повітря, води і землі. Сумішшю вогню і повітря є пневма. Все виникає з вогню і через 10800 років все перетворюється у вогонь. Потім знову виникає Космос і т.д. Світ, Космос є цілісним, замкнутим. Його цілісність передбачає загальну узгодженість і симпатію, повний взаємозв'язок найменшої частинки світу з усім світом. У світі панує необхідність. Для стоїків свобода — це пізнання необхідності. Людина є пасивним знаряддям долі. Тому люди повинні скоритись долі, бути стійкими, мужніми і незворушними, що б не сталося. Як і людина, Космос пронизаний пневмою (душею), він живе і дихає. Пневма — це розум і голос Космосу. Тоді як чистий вогонь — це Бог. Бог стоїків — це вища розумна сила, яка все передбачає, всім керує, все визначає.

Засновником скептицизму був Піррон (360–270 рр. до н.е.). Скептицизм для Піррона — не тільки теоретична позиція, але й спосіб життя. В центрі уваги Піррона — щастя. Для його досягнення потрібно відповісти на три питання:

1. Що є те, що нас оточує?
2. Як ми повинні до нього відноситись?
3. Яку вигоду ми отримуємо від цього відношення?

Оскільки в світі все відносно і змінне, постільки світ і всі речі непізнаванні. А звідси наше відношення до них — в повній відмові не тільки від категоричних, але і проблематичних суджень. З цього слідує незворушність, холонокровність, спокій.

Атараксія (незворушність) Піррона відрізняється від атараксії Епікура тим, що Епікур йшов до неї через просвітництво і знання, а Піррон через відмову від знання. Специфіка скептиків у тому, що вони були вченими серед філософів, їхня діяльність проявлялась насамперед у протиставленні, а отже у виявленні протилежностей і суперечностей. Скептицизм гостро поставив проблему знання та істини, звернув увагу на філософський плюралізм, антидогматизм. Послідовниками Піррона були Енесідем і Агріппа.

Останнім впливовим напрямком античної філософії був неоплатонізм, представники якого — Плотін, Порфирій, Ямвлік, Прокл — у III–V ст. — запропонували оригінальну інтерпретацію платонізму.

Згідно з Плотінієм, ієрархія буття світу постає так, що на вершині знаходиться Єдине, яке неоплатоніки тлумачать як потойбічне, понадрозумне і навіть понадбуттєве першоначало всього сущого, яке непізнанне людським розумом і може бути сприйняте людиною лише в містичному екстазі. Єдине «переповнює» саме себе і шляхом еманції (випромінювання, витікання) виділяє з себе менш повне буття — світовий Розум, світову Душу, Природу (у Плотіна матерія і природа не є тотожними). Внизу знаходиться матерія як антипод Єдиному. До матерії еманція світла не доходить, через те вона є зосередженням усього нікчемного, гріховного. Метою людини, за неоплатонізмом, є звільнення від усього тілесного, досягнення блага — Єдиного шляхом злиття людської душі з божественною сутністю, яке відбувається завдяки містичному екстазу.

Отже, антична філософія вперше висунула і професійно обмірковувала проблеми онтології (вчення про буття), гносеології (теорії пізнання), логіки, антропології тощо. Тому антична філософія мала визначальний вплив на подальший розвиток усієї філософії.

Список літератури

1. Кондзволки В.В. Нариси античної філософії. — Львів, 1993.

Одержано 29.12.10

О.О. Решетов, доц., канд. філос. наук, В.Т. Кирильчук, доц., канд. філос. наук, З.В.Стежко, доц., канд. філос. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Філософія середньовіччя

Якщо антична філософія виникла на ґрунті рабовласницького суспільства, то філософська думка середніх віків належить до епохи феодалізму. Феодальний спосіб життя, на відміну від античності (орієнтованої на предметно-речове бачення світу), формував бачення реальності за образом і «подобою» духу. В цьому плані тогочасна людина постає «духовною» людиною, тобто такою, що усвідомлює себе насамперед «одухотвореною» (такою, що має душу), а не просто тілесною істотою. Тому ключ до розв'язання всіх проблем середньовіччя мислителі шукали в сфері духу.

На цьому ґрунті і починає формуватися нова філософська парадигма, ідейно-світоглядним змістом якої стає духовно-ідеальне тлумачення реальності. Саме буття має «двоїсту природу». Перш за все — це «справжній» (божественний, духовний, небесний, благий) і «несправжній» (земний, плотський, гріховний) світи.

Оскільки ці світи тлумачаться як несумірні, то необхідність їх співставлення породжувала містико-іраціоналістичні способи і шляхи їх «контактів».

Середньовічна філософія починається періодом апологетики, представники якої досить агресивно виступали із критикою античної культурно-філософської спадщини. До відомих апологетиків II–III ст. належать Тертуліан, Юстин, Климент, Татіан, Оріген. Апологетики виступали проти утиску на християнство як з боку світської влади, так і з боку «язичницьких», тобто античних філософів. Деякі твори апологетиків були спрямовані проти ранньохристиянських ересей. В боротьбі проти античної культури апологетики поступово перейшли до заперечення не тільки філософії, але й розуму взагалі. Тертуліану належить відомий вислів: «Вірую, тому що абсурдно». Але, незважаючи на вороже відношення до античної філософії, апологетики все ж не могли уникнути її впливу. Факти співпадіння деяких положень християнського віровчення з ідеями античної філософії апологетики пояснювали впливом християнства на філософію (Татіан).

Водночас апологетики інтенсивно шукали в античній спадщині ідеї, придатні для формування «нового філософського мислення» (Климент, Оріген). Так, Климент не відкидав, як Тертуліан, філософію, але підпорядковував її одкровенню, гадаючи, що в ньому істина дана цілком і безпосередньо, а в філософії — опосередковано і частково. Філософія, на його думку, сама по собі може бути тільки пропедевтикою (вступом) до християнства, але не може дати істинного гносису (знання), який насправді є навіть і не знанням, а станом душі: вищий ступінь віри, блаженства у душі як радісний і мирний настрій в душі, а після смерті — як вічний божественний спокій.

Виразною спробою філософського обґрунтування християнського світогляду була патристика. Вона була офіційно визнана церквою напрямком у філософії, який розроблявся «батьками церкви» (Василь Великий, Григорій Нисський, Августин Блаженний, Іоан Дамаскін, Афанасій Олександрійський та ін.). Вони і сформулювали висхідні принципи середньовічної манери філософування.

Одним з найбільш яскравих представників патристики був Аврелій Августин (354–430 рр.). Світогляд Августина глибоко теоцентричний: в центрі його роздумів — Бог як творець усього сущого. Проблеми Бога і його відношення до світу, згідно позиції Августина, є центральними. Августин розглядає Бога як нематеріальний Абсолют, який співвідноситься зі світом і людиною як своїм творінням. Августин критикує пантеїзм (тотожність Бога і світу). Бог, за Августином, є надприродною істотою, яка неперервно творить світ. Без процесу творіння світ перетворився б на хаос. Роздуми Августина про творіння світу Богом спонукала його до постановки філософської проблеми часу і вічності. Августин приходить до висновку, що світ обмежений в просторі, а його буття обмежене в часі. Простір і час існують тільки в світі і зі світом. Початок творіння світу є одночасно початком часу. Звідси виходить, що час є мірою руху і змін. Вічність мислиться Августином так: в божественній думці все є раз і назавжди — статична вічність (де немає поділу на часові форми — минуле, теперішнє і майбутнє), невіддільна від Бога. Таким чином, Августин розрізняє час земний і час небесний — вічність. Відмітимо, що думка Августина про час як міру руху, змін є плодотворною.

Августин, таким чином, дає принципово нове тлумачення часу — на відміну від циклічного його тлумачення, притаманного античності. Наголошуючи на лінійних (часових) ритмах, Августин підкреслює принципову можливість виникнення нового, ще ніколи не бувало. Згідно ж з циклічною концепцією часу все існуюче є повторенням чогось такого, що вже колись було. Таке розуміння часу означало його плин як поступ, а значить — історію. Вся історія для Августина — це боротьба між прибічниками християнської церкви, які будують «град божий» на землі, і прибічниками сатани, які організували світське життя на землі, світську земну державу.

Августин пропагує теократичну систему — верховенство церковної влади над світською.

Августину належить та заслуга, що він вказує на значення волі. Віра сама по собі мало що значить, для її зміцнення потрібні вольові дії людини, здатність критично осмислювати себе, щоб потім просити у Бога прощення через сповідь. Аналізуючи співвідношення розумово-мислительних і вольових характеристик людської душі, Августин віддає перевагу останньому. Звідси «виводиться» теза про незаперечну першість віри перед розумом.

Погляди Августина справили великий вплив на всю середньовічну філософію та ідеологію.

На початку VI ст. починає складатися система освіти епохи Середньовіччя. Римський письменник V ст. Марціал Капелла пропонує ідею «семи вільних мистецтв», серед яких важливе місце посідають три: граматики, риторика і діалектика. Остання тлумачиться як мистецтво логічного міркування і його вираження в мові, тобто як формальна логіка. Трохи пізніше в ряді міст Європи при монастирях виникають школи, які стають провідними центрами середньовічної культури і освіти, теоретичних досліджень свого часу. В цих школах зароджується специфічна система середньовічної філософсько-теологічної думки — схоластики.

Відмітимо, що розквіту схоластики в середньовічній філософії передували прогресивний розвиток арабської філософії і філософії Середньої Азії. Визначними представниками цього напрямку в середньовічній філософії були Аль-Кінді (IX ст.), Ібн-Рошд (Аверроес) (XII ст.), Аль-Фарабі (870–950 рр.), Ібн-Сіна (Авіценна) (980–1037 рр.). Так, Аль-Кінді, звернувшись до філософії Аристотеля (що було властиве всім арабським філософам цього періоду), обґрунтував причинно-наслідковий підхід до розуміння природних явищ. Після створення світу Богом він (світ) розвивається за власними законами. Аль-Фарабі доводив залежність душі від тіла і заперечував її безсмертя та існування потойбічного світу. Ібн-Рошд (Аверроес) стверджував, що матерія є вічною і співіснує з Богом. Світ обмежений в просторі і нескінченний в часі. Ібн-Сіна (Авіценна) заперечував конечність буття, «першодвигун» Аристотеля, визнавав об'єктивність природної закономірності, вніс значний вклад в теорію пізнання та логіку.

Одним із видатних діячів ранньої схоластики був філософ і богослов Іоанн Скот Еріугена (бл. 810–бл. 877 рр.), який створив першу філософську систему в середньовічній Європі, яка викладена в його головному творі «Про розділення природи». В цьому творі Еріугена змальовує світовий космічний процес, який починається з божественного Єдиного, що породжує божественний Ум, Логос — «другу природу». «Третя природа» — світ чуттєвих предметів. Існування світу речей Еріугена пов'язує з гріхопадінням людини, яке й привело до того, що цей світ відійшов від Бога. В кінцевому підсумку (на основі спокути) чуттєвий світ повертається до Бога. Таким чином, вченням Еріугени є платонізм і неоплатонізм, пристосовані до потреб християнства.

Одна з особливостей середньовічної філософії проявлялась в знаменитій дискусії між реалістами та номіналістами. Дискусія стосувалась природи універсалій тобто загальних понять. Реалісти (Еріугена, Ансельм Кентерберійський та ін.) доводили, що «універсалії», загальні поняття є реальними і існують незалежно від речей. Номіналізм був пов'язаний з матеріалістичними тенденціями, які визнавали первинність речі і вторинність поняття. Однак номіналісти не розуміли, що загальні поняття відображають реальні якості існуючих речей, і що окремі, одиничні речі невіддільні від загального. Як номіналісти, так і реалісти не розуміли діалектики загального та одиничного.

Крайній реалізм намагався замінити поміркованим видатний представник пізньої середньовічної схоластики Фома Аквінський (1225–1274 рр.). В своїх працях

Фома Аквінський, крім богослов'я і філософії, розглядав питання моралі, права, державного устрою та економіки.

Головним принципом у вченні Аквінського є «одкровення». Він розмежовує області теології і філософії, намагається поставити філософію на службу релігії. Але, визнаючи відмінність між ними, вбачає її лише в методах досягнення результатів. Що ж до предмета, то він розрізняється у філософії і теології лише частково. Фома визнає, що деякі з догматів теології можуть бути доведені філософією (буття Бога, безсмертя людської душі тощо). Більшість догматів, непідвладних філософським засобам доведення, досягаються вірою. Отже, Фома розрізняє істини розуму і істини віри. І хоча він намагається довести, що розум і віра не суперечать одне одному, що між ними повинна бути «гармонія», все ж істини розуму повинні бути підпорядковані істинам віри.

Фома вважав, що людська душа нематеріальна, самосуца і безсмертна. Вона — субстанція, яка досягає своєї повноти лише в єдності з тілом. Але тілесність має суттєве значення, саме в єдності його з душею існує людська особистість. Згідно Аквінського, думає, переживає не тіло і не душа самі по собі, а їх єдність.

Спираючись на положення Аристотеля про те, що загальне існує в єдності з одиничним, є його формою, Фома сформулював концепцію про три види існування універсалій. Універсалії існують «до речей» в божественному розумі, «в самих речах» як їхня сутність або форма, і «після речей» тобто в людському розумі як результат абстракції і узагальнення.

У своєму тлумаченні істини та процесу пізнання Фома погоджується з Аристотелем, визначаючи істину як «узгодженість», «адекватність» розуму та речі. Але речі в Аристотеля — це самостійні реальності, а у Фоми вони створені Богом, не мають власного буття і лише «беруть участь у бутті».

У своїх етичних міркуваннях Фома визнав принцип свободи волі людини, розумів Бога як абсолютне благо, а зло як відсутність блага. Важливою ідеєю в етиці Фоми є концепція, згідно якої божество є кінцевою метою людських прагнень. Воно досягається шляхом пізнання абсолютної істини тобто Бога.

На сучасному етапі розвитку філософії вчення Фоми трансформувалось у філософську течію «неотомізм». У цілому можна зробити такі висновки:

- 1) середньовічна філософія була теоцентричною;
- 2) вона була служницею богослов'я;
- 3) мала схоластичний характер;

Усе ж середньовічна філософія внесла суттєвий внесок в подальший розвиток філософських проблем і, навіть знаходячись під впливом християнства, дала яскраві плоди в своєму розвитку, підготувавши ґрунт для подальшого розвитку філософії. Наступні етапи розвитку філософської думки багато в чому завдячують у своєму існуванні радикальній переоцінці середньовічної культури взагалі і схоластичної філософії зокрема. Така переоцінка була зроблена, перш за все, гуманістами епохи Відродження. Тому антична філософія мала визначальний вплив на подальший розвиток усієї філософії.

Список літератури

1. Антологія світової філософії. Т.1, ч.1 Розд. Середньовічна філософія. — К., 1991.

Одержано 29.12.10

**О.О. Решетов, доц., канд. філос. наук, В.Т. Кирильчук, доц., канд. філос. наук,
З.В.Стежко, доц., канд. філос. наук**

Кіровоградський національний технічний університет

Про деякі проблеми філософської антропології

Поняття людини, насамперед, охоплює загальнородові риси, що відрізняють людину від інших живих істот: її біологічна структура, а також загальні прояви соціальної суті: свідомість, мова, здатність до праці та творчості. Прийнято говорити про біосоціальну природу людини, а точніше — соціо-біологічну, оскільки в сутності людини переважає соціальне.

Для характеристики людини як індивідуального феномена філософія використовує ряд понять. Найважливіші з них — «індивід», «особистість», «індивідуальність».

Поняття «індивід» використовується для позначення будь-якого окремо взятого представника людського роду. Це поняття підкреслює передусім біологічні характеристики людини: здоров'я, фізичну красу, задатки здібностей, успадковані особливості психіки тощо.

Поняття «особистість» містить у собі сукупність усіх соціальних ролей даної людини, всіх суспільних відносин, а також настанов суспільної моралі. Тобто людина як особистість — це суб'єкт суспільних відносин.

Поняття «індивідуальність» визначає зміст неповторного духовного світу людини, воно акцентує увагу на тому особливому, специфічному, своєрідному, що відрізняє дану конкретну людину від інших людей. В індивідуальності ми відмічаємо її самобутність та оригінальність. Вони є наслідком соціально значущих рис індивіда, які комбінуються в ньому десь несподівано та непрогнозовано, визначаючи духовну своєрідність та соціальну відмінність.

Оскільки пріоритетну роль серед характеристик людини займає особистісна, важливою є проблема соціалізації людини, тобто залучення її до суспільного життя. Найперше вона соціалізується через посередництво форм, вироблених соціальним досвідом попередніх поколінь (звичаї, традиції).

Іншою формою соціалізації людини є соціалізація через соціально-правові норми. Вони виникають у класовому суспільстві і на відміну від попередніх форм є завжди осмисленими і законодавчо оформленими.

І, нарешті, ще одна, найбільш значуща форма соціалізації— мова як особлива інфраструктура суспільства. Як засіб комунікації мова поєднує суспільну та індивідуальну свідомість, робить людину по-справжньому соціальною.

Відомий французький філософ А.Камю пише в есе «Міф про Сізіфа» — «Є тільки одне фундаментальне питання філософії. Це питання про те, варте чи не варте життя того, щоб його прожити. Усе інше — чи має світ три виміри, чи час вічний — другорядне». Це ключове питання має й іншу трактовку: в чому сенс (сенсація) життя? Сама постановка цього питання свідчить про те, що існують сумніви в наявності такого сенсу. Серед багатьох підходів до вирішення цієї складної проблеми можна виділити три головних: сенс життя споконвічно властивий життю в його глибинних основах; сенс життя є поза межами життя; сенс життя створюється самим суб'єктом. Об'єднує всі три підходи фактична згода з думкою, що життя є безглуздим — за формулою Еклезіаста: «Все суєта та ловля вітру».

Для першого підходу найбільш характерним є релігійне тлумачення життя.

Єдине, що надає життю абсолютний смисл, це дієва співучасть у справах божих, бо це дає надію на вічне потойбічне життя в раю. Емпіричне життя є безглуздом. В основі другого підходу лежить секуляризована (тобто переведена в ранг світської) релігійна ідея — людина здатна побудувати рай на землі, бо потойбічного світу немає. Це суспільство, побудоване на началах добра та справедливості (комунізм, досконала демократія тощо) можливе тільки в майбутньому, але шлях до цього світлого майбутнього є прогресом, який припускає мету, а мета надає смисл людському життю. Теперішнє, реальне життя самостійного смислу не має.

Відповідно до третього підходу (який поділяється сучасним філософським матеріалізмом), життя не має сенсу, який витікає з минулого чи майбутнього, тим більше, з потойбічного світу. В житті самому по собі взагалі немає ніякого, раз і назавжди заданого, колись визначеного сенсу. Тільки ми самі свідомо чи стихійно самими способами нашого буття надаємо йому сенс. Але тут виникає питання: чому ж більшість людей живе змістовним, смислонаповненим життям? Відчуття смислонаповненості людині надає той факт, що на протязі свого індивідуального життя вона ніколи не досягає «цілей» життя родового, історичного; в цьому аспекті людина є істотою, адекватно нереалізованою. Нереалізованість, незадоволеність собою містять у собі спонукальні причини постійної творчої діяльності, яка приводить до відчуття смислонаповненості життя. Крім цього, для людини має сенс цінність життя самого по собі. В цьому полягає сенс життя окремої особистості, який вона реалізує через суспільство, але в принципі таким же є і сенс життя суспільства, людства в цілому, який вони реалізують в історично неоднозначних формах. Міра єдності особистого та суспільного, неоднакова на різних етапах історії, і визначає цінність людського життя.

Формами існування людства є соціально-етнічні спільноти. Людство — не механічний агрегат індивідів, а своєрідне поєднання родоплемінних колективів, народів, націй. Такий стан людства є результатом усієї світової історії. Соціально-етнічні спільноти — це такі групи людей, які виникли в минулому внаслідок відносної ізоляції і відрізняються від інших груп мовою, особливою культурою та своєрідністю історичного розвитку.

Історично першою соціально-етнічною формою людей є рід. Він заснований на кровнородових зв'язках і веде своє походження по одній лінії — материнській чи батьківській, має спільну мову, спільні звички, релігійні вірування та деякі елементи первісної культури. Виник рід із первісного людського стада, а з певної сукупності пов'язаних шлюбними відносинами родів виникає плем'я. Крім рис, властивих роду, плем'я має і нову якість — племінне самоуправління, виникнення патріархальної сім'ї та майнової нерівності. Саме ці риси підривають родовий устрій із середини (мається на увазі поява міжсемеїних територіальних стосунків та виникнення приватної власності). На зміну родовій організації людства приходять нові соціально-етнічні спільноти — народності. Народність характеризується спільністю території, єдиною мовою (поряд з існуванням різних діалектів племен, що входять у народність), елементами єдиної культури. Кожна народність має також свій побутовий спосіб (уклад) життя, свої обряди, традиції, свою збірну назву.

Процес ліквідації економічної роздробленості, зміцнення господарських зв'язків між окремими народностями, об'єднання місцевих ринків у загальнонаціональний та інші фактори привели до появи більш зрілої, розвиненої соціально-етнічної спільності людей — нації.

Останні живуть на певній території, мають спільну мову та історичну долю, беруть участь у єдиному культуротворчому процесі, формуванні й розвитку певного економічного укладу, є носіями своєрідних вірувань, звичаїв та традицій.

Але найбільш сталою рисою нації вважається національний характер, який об'єднує в собі такі риси нації як національні почуття, національну самосвідомість.

Таким чином, ми теоретично зафіксували логіко-історичну послідовність виникнення якісно своєрідних спільностей людей (рід — плем'я — народність — нація). Проте її не слід абсолютизувати. Розвиток і зміна одних спільностей людей іншими — це складний, несинхронізований процес, внаслідок якого поряд із сучасними спільнотами, тобто націями, існують як архаїчні родоплемінні спільноти, так і народності.

Окремо треба виділити таке поняття як народ, оскільки використовується воно в різних значеннях. По-перше, воно позначає населення певної країни і в цьому розумінні включає всі нації та народності, які проживають на території країни і на засадах рівності або пригноблення беруть участь в економічному, політичному, культурному житті. По-друге, поняття «народ» використовують для призначення різних форм спільності людей, таких як плем'я, народність, нація. Нарешті, цим поняттям позначають найбільш активну й впливову в соціально-політичному відношенні частину населення.

Список літератури

1. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. — М., 1991.

Одержано 29.12.10

О.О. Решетов, доц., канд. філос. наук, В.Т. Кирильчук, доц., канд. філос. наук, З.В.Стежко, доц., канд. філос. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Джерела та рушійні сили розвитку суспільства

Саморозвиток суспільства означає лише ті зміни, що є результатом розгортання власних можливостей. А це означає, що джерело розвитку суспільства знаходиться в самій системі суспільства і є причиною його самопородження. Соціальна філософія прийшла до висновку, що основним джерелом розвитку суспільства виступають суспільні суперечності. Пріоритетну роль серед них відіграють суперечності власності (економічна сфера) — саме вони визначають всі інші суспільні суперечності, а їх розв'язання — основне джерело розвитку і в інших сферах: соціальній, політичній та духовній. Такий соціальний процес триває від первісного до сучасного цивілізованого суспільства.

Важливою проблемою соціальної філософії є проблема детермінантів або рушійних сил соціального процесу. В різні часи філософи вважали рушійними силами суспільства Божественний розум, ідеї, географічне середовище, потреби та інтереси, продуктивні сили, соціальні революції тощо.

Сучасна соціальна філософія прийшла до висновку, що під рушійними силами, насамперед, розуміється діяльність людей з їх спонукальними мотивами — потребами та інтересами. Залежність безпосередньої життєдіяльності людини від соціальних умов життя виражається саме в інтересі. Зміст інтересу визначається тим, в якій мірі соціальні умови життя забезпечують потреби людини. Якщо суспільний лад задовольняє потреби, в інтересах людини його зміцнювати і навпаки. Інтерес існує об'єктивно, незалежно від того, усвідомлений він чи ні. Усвідомлення інтересу перетворює його на головну рушійну силу діяльності людей. А матеріальний інтерес

тобто відносини власності є пріоритетною причиною, яка поєднує людей у різні соціальні спільноти чи роз'єднує їх. Але тут необхідно підкреслити діалектичний зв'язок рушійної сили з джерелом розвитку суспільства: причиною розвитку є не сам по собі інтерес, а суперечність між ним та неможливістю реалізувати його в даний момент.

Інтереси, потреби, мотиви та ін. існують не самі по собі, а як «переплавлені» в духовне життя кожної особистості. Тому в питанні про детермінанти суспільного розвитку необхідно включити питання про суб'єкти суспільного розвитку, одним з яких і є особистість. Саме від особистості, від її дій залежить неповторний колорит суспільного життя, саме в діях особистостей знаходить своє втілення роль народних мас, груп, інших спільнот в історії. Активна роль особистості проявляється і в сфері матеріального виробництва, і в політичній сфері, і в духовній.

Особливе місце в соціальній філософії займає проблема видатних та історичних особистостей. Роль таких особистостей настільки велика та очевидна, що більшість саме в них бачить творчу силу та двигун історії. Але правильнішою є точка зору, що видатна особистість не може змінити історію в масштабі всесвітньо-історичному, зруйнувати загальну об'єктивну логіку, проте в реальній історії країн та народів вона може зробити надзвичайно багато. При цьому її роль буде своєрідним результатом двох складових: соціальних умов, суспільних потреб, з одного боку, і якостей конкретної особистості — з іншого.

Переходячи до аналізу ролі інших чинників суспільного розвитку, уточнимо поняття «суб'єкт». Оскільки мова йде про творчість в історії, неправомірно було б зводити це поняття до індивідуальності. Суб'єктом (тільки вже не індивідуальним, а соціальним) може бути і група, якщо вона являє собою деяку цілісність, яка базується на спільних інтересах. Таким чином, може бути декілька соціальних суб'єктів — від народу до людства, — а тут і класи, і соціальні прошарки, і етносоціальні спільноти, і покоління тощо.

Особливо виділимо питання про роль народних мас в історії. У сучасній філософії досить поширеним є розуміння народу як справжнього суб'єкта історії. Адже його діяльність створює спадкоємність розвитку суспільства, тобто народ є творцем історії. Саме він створює всі матеріальні цінності, є головною продуктивною силою суспільства. Саме праця народу є основою існування і розвитку суспільства.

Народ — вирішальна сила всіх соціально-політичних діянь, яка здійснює всі глибокі соціальні перетворення. І чим глибшим є перетворення, тим більшим є обсяг маси, яка приймає участь в ньому. Але тут, правда, згадується гегелівська «іронія долі» чи відомий вислів Ф.Енгельса про те, що коли революціонери здійснять революцію, то дивуються, а інколи навіть з жахом бачать, що досягнуте є зовсім не тим, до чого вони прагнули (згадаймо, наприклад, сталінізм як «втілення» марксизму).

Нарешті, ще одна теза соціальної філософії — народ є творцем усіх духовних цінностей. Її, безумовно, треба розуміти не зовсім буквально. Переважна маса духовних цінностей (крім фольклору) створюється професіоналами, народ же у кінцевому підсумку відіграє роль своєрідного «фільтра», сприймаючи чи не сприймаючи певні твори мистецтва (які для нього ж і створюються).

Список літератури

1. Блюмкін В.А. Мир моральных ценностей. — М., 1981.

Одержано 29.12.10

О.Г. Боднарів, доц. канд. філософ. наук, Т.А. Потапчук, студ. гр. ДІ-07
Кіровоградський національний технічний університет

Політичні та правові вчення Спінози

В статті розглянути політичні та правові вчення Спінози його основні концепції, способи раціонального пізнання природи та її сутності основи договірної теорії та її використання, закони нові підходи до проблем суспільства, держави та права.

спіноза, суспільство, закони, теорія, держава, право, політичні мислителі, правові вчення, пізнання природи

Новий раціоналістичний підхід до проблем суспільства, держави і права отримав свій подальший розвиток в творчості великого голландського філософа і політичного мислителя Баруха (Бенедікта) Спінози (1632-1677).

Його політико-правові погляди викладені в «Богословсько-политическом трактате» (1670), «Этике, доказанной геометрическим методом» (1675) и «Политическом трактате» (1677).

Єдиним адекватним способом раціонального пізнання природи, де все здійснюється за необхідності, є відповідно Спінозі, дедуктивно-аксіоматичний математичний («геометричний») метод. Але при розгляді проблеми держави і права він намагався врахувати специфіку даної предметної області пізнання. Так, він поділяв всі (на речі, що можна досягнути) на ті, що (законно доводяться), і на ті, які приймаються на основі (моральної достовірності), хоча вони «ні яким чином не можуть бути доведені». В цьому зв'язку він зазначав, що наприклад, теореми Евкліда усіма пізнаннями і без доказів, а потім і доводяться, а «права, постановлення и нравы я зову постижимыми и ясными хотя они не могут быть доказаны математически».

Закони природи він характеризував як «рішення Бога, відкриття природньо світом», тобто відкриті людським розумом, а не надані божою відвертістю. Разом з тим закони і правила природи за якими віками все відбувається, ця «сила і могутність дії» самої природи.

На такому розумінні законів природи будується і трактується Спінозою природного права, оскільки людина – це частинка природи і на нього, як і на всю решту природи, розповсюджуються всі природні закономірності і необхідності. « А тепер – писав Спіноза - під правом природи я розумію закони чи правила, згідно яким все здійснюється, тобто сама міць природи». І тому природне право всієї природи, кожного індивіда простягається настільки далеко, настільки далеко простягається їх міць».

Природне право забороняє тільки те, що ніхто не бажає і на що ніхто не спроможний. За природою і природою права люди-вороги, і їх природно-правові взаємовідносини в оцінці Спінози по суті співпадають з гоббсівським трактуванням «війни проти всіх» в природному стані, де «людина людині – вовк».

В природньому стані відповідно Спінози, всі (люди і інші природні істоти, розумні і не розумні, сильні та слабкі) дорівнюють тій змістовності, що всі однаково, за однією і тією ж основою мають право на всі по своєму свавіллi і бажанні, хоча реально зміст і об'єм цих природних прав різних людей (та інших природних істот) різноманітні і залежать від розміру їх фактичної міцності (розумової і фізичної).

В цій постійній боротьбі окремих сил-прав «найвищий закон природи» складається з прагнення кожного до самозбереження, до того, щоб «залишатися в своєму стані, не рахуючись ні з чим іншим, а тільки з собою».

Але в природньому стані, де відсутнє будь-яке спільне право, збереження людей,

досягнення ними своїх бажань і безпечного існування не можуть бути забезпечені. Разом з тим сама природа і природна необхідність показують і диктують людям спосіб і шлях виходу з глухого кута природного стану і переходу через посередництво спільного договору в стані громадянське (тобто до суспільства і держави, які у вченнях Спінози не відрізняються), узгоджене з незнищенними вимогами природи і природного права кожного. «Всезагальний закон людської природи, - стверджував Спіноза, - такий, що ніхто не нехтує будь-чим, що він вважає за благо, лише тільки в надії на більше благо чи із-за страху перед великою шкодою, і не переносить будь-якого зла, крім як у уникнення більшого або в надії на більше благо». Це означає, що кожний обере з двох благ те, яке він сам вважає великим, з двох зол те, яке здається йому меншим». Це закон, за оцінкою Спінози, відноситься до числа вікових істин, він міцно начертаний людській природі, і його знають всі.

Помилка сучасних вчень про політику, за оцінкою Спінози, складалася з того, що їх автори при висвітленні людської природи брали людей не такими, якими вони суть, а якими вони хотіли б їх бачити. Тому їм не вдалося створити теорію політики, яка знайшла б практичне застосування: їх політика може зійти за примару або здійснитися в Утопії чи в тому золотому віці поетів, де вона менш всього необхідна.

Для його реалістично орієнтованої теорії політики, держави і права досить характерне, що він заперечував різного роду ідеальні і утопічні проекти організації держави, на розумних початках і вважав, що попередній досвід уже показав «всі види держав» і засобів управління, необхідні для відповідного життя людей і стриманість їх в певній мірі. В цьому зв'язку він підкреслював неможливість «силою думки досягти в цій області чого-небудь такого, що йде в розріз з досвідом чи практикою, не було б, до цих пір досліджено та випробувано».

Посилаючись на досвід, Спіноза зауважував, що всі люди (як варвари, так і цивілізовані) будь-де знаходять в спілкуванні і живуть в визначеному громадянському стані. Звідси, заключає він «зрозуміло, що причин і природних основ держави слідує шукати не у вказанні розуму (*ratio*), але виводить із загальної природи або строю людей».

Вимоги розуму, розмірковував він, істинна користь людей, і ніхто не сумнівається, що жити за цими вимогами корисніше, ніж за природним правом. Але щоб перейти до життя за законами розуму, тобто до життя в світі, безпечності і взагалі найкращим образом, люди повинні були домовитись про це. «Итак, писал Спіноза, - этим способом общество может быть роздано без всякого противоречия с естественным правом, а всякий договор может быть соблюдаем всегда с величайшей верностью, если, конечно каждый перенесет на общество всю мощь, какую он имеет; оно, стало быть, одно будет иметь высшее естественное право на все, тобто высшее господство котрому каждый будет обязан повиноватся или добровільно, или под страхом высшего наказания».

Відмінною ознакою громадянського стану – наявність верховної влади (*imperium*), сукупне тіло яке є, згідно Спінозі, держава (*civitas*). Під верховною владою (і верховним правом, оскільки право – це сила, міць влади), при цьому, по суті, мається на увазі суверенітет держави.

Важливою особливістю спінозівської договірної теорії держави складається з того, що «природне право кожного... в громадському стані не зупиняється», оскільки як в природньому, так і в громадянському станах людина діє за законами своєї природи, поєднуючись зі своєю користю, викликається страхом чи надією. Головна різниця між цими двома станами закладається в тому, що в громадянському стані мається на увазі договірно установлене вище (суверенне) природне право держави, тобто тут з'являється загальне для всіх право і загальний вклад, загальний гарант і захисник безпеки, і все боїться одного й того ж – верховної (суверенної) влади.

Верховна влада є тією душею держави, якій всі повинні керуватися. Тільки вона має право вирішувати, що є добром і що злом, що добре, що погане, що справедливо, що не справедливо, що слідує робити і від чого потрібно втриматись кожному окремо і всім разом. В веденні верховної влади знаходяться будівлі, тлумачення і відміна законів, питання і правосуддя та інші державні справи, обрані високопоставлені особи, право війни і миру та ін.

Верховна влада згідно Спінози, « не пов'язується ніяким чином, але всі повинні їй у всьому коритись »; всі «повинні обов'язково виконувати всі накази верховної влади, хоч як би вона веліла виконувати найбільшу несенітницю».

Після договірне право громадяна, називається Спінозой «приватним громадським правом», він характеризує як «свободу кожного зберігають в своєму стані, визначену наказами верховної влади і захищену тільки її авторитетом ». Це громадське право – частина загального права; і те і інше, як і взагалі будь-яке право (крім божественного, права) в природньому і громадському станах, є по своїй субстанції правом природнім, правом-силою. Приватне громадське право, тобто зброя». Але оскільки власне благодіяння є найвищий закон будь-якої держави, воно керується страхом зашкодити, чи надією на вигоду, може як укластись союз, так і з повним правом порушити його, якщо ця диктується користю держави в змінених умовах.

Спіноза виступає за взаємодопомогу держав і відмічає, що разом вони мають більше права, ніж кожне з них окремо. «Чим більше держав укладають разом мир, - писав Спіноза, - тим менше страху навіює кожне окремо всім іншим, або влади у кожного почати війну, але тим паче воно повинне слідувати умовам миру, тобто воно своєрідне, але тим паче повинне пристосовуватись до загальної волі союзних держав».

В історію політичної і правової думки Спіноза увійшов як прогресивний мислитель-гуманіст, критик теологічних політико-правових ідей, один із творців світської доктрини держави і права.

Список літератури

1. Димерець Р.Й. Спінозівська концепція природної могутності (potentia) і трансформація поняття природи в натурфілософії XVI – XVII століть // Sententiae. – № 2 (XI). – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2004. – С. 83-101
2. Спиноза Б. Политический трактат // Избранные произведения. — М., 1957. — Т. 2.
3. Дымерец Р. К вопросу о концепции творения в философии Бенедикта Спинозы // Sententiae. – № 1-2 (VIII-IX), 1 (X). – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2003-2004. – С. 43-60.

О.Боднарів, Т.Потапчук

Политические и правовые учения Спинозы

В статье рассмотрены политические и правовые учения Спинозы его основные концепции, способы рационального познания природы и ее сущности основы договорной теории и ее использования, законы новые подходы к проблемам общества, государства и права.

O.Bodnarov, T.Potapchuk

Political and legal doctrine of Spinoza

The article deals with political and legal doctrine of Spinoza its basic concepts, methods rational knowledge of the nature and essence of the contractual basis of the theory and its application, the laws of new approaches to social problems, and state law.

Одержано 28.12.10

О.Г. Боднарів, доц. канд. філософ. наук, Н.В. Полторак, студ. гр. ДІ-07
Кіровоградський національний технічний університет

Своєрідність німецької ідеології на рубежі XVIII- XIX ст.

Своєрідність німецької ідеології на рубежі XVIII- XIX ст. визначалося специфікою розвитку капіталістичних відносин у Німеччині. Після релігійних і соціальних рухів XVI- XVII ст. у країні установився кріпосницький лад. Зміцнення влади феодалів спричинило посилення політичної роздробленості, ослаблення бюргерства та, як наслідок, зниження темпів розвитку промисловості.

Економічна відсталість Німеччини з усією очевидністю виявилася після Великої французької революції, особливо в ході завойовницьких воєн Наполеона, коли частина німецьких земель була відірвана Францією. Погроза повної втрати незалежності, що нависла над Німеччиною, змусила правлячу верхівку ужити заходів по обмеженню кріпосництва й подоланню феодальної роздробленості. У той же час німецька буржуазія витягла уроки з досвіду Великої французької революції й, прагнучи запобігти залученню широких народних мас у політику, домогалася компромісу із дворянством. Вигідні для себе перетворення вона сподівалася здійснити за допомогою поступових реформ зверху, шляхом часткових поступок зі сторони королівської влади. Відбиттям цієї лінії з'явилася примиренська позиція німецького бюргерства стосовно правлячих кіл.

Особливості німецької ідеології XVIII – початку XIX ст. визначалися й тим, що в країні затверджувалися відносини віротерпимості між католиками й протестантами. Релігійний плюралізм в етнічно однорідному середовищі створював сприятливі умови для розвитку теоретичної думки, оскільки звільняв філософію від необхідності суворо дотримуватися догматів релігії й одночасно підвищував вимоги до аргументації віровчень. Внаслідок цього в суспільній свідомості на перший план висувалися проблеми світоглядного порядку.

У соціально-політичній теорії ці тенденції збільшувала роздробленість країни (її закріпили рішенням Віденського конгресу 1815 р., відповідно до якого створювався Німецький союз із 39 незалежних держав). Розмаїття місцевих умов, що склалися в різних частинах Німеччини, спонукало філософів займатися обґрунтуванням концептуальних побудов, залишаючи практико-прикладні питання на розсуд регіональних політиків. На рівні теоретичних узагальнень буржуазна ідеологія увійшла у форму спекулятивної, тобто відірваної від запитів практики, філософії.

Німецька класична філософія відіграла значну роль у розвитку суспільної теорії. Критично переосмисливши попередні доктрини, німецькі філософи приступили до систематичної розробки методології теоретичного пізнання. Найбільш повну реалізацію ця тенденція одержала в працях представників класичного німецького ідеалізму. У філософських концепціях Й. Канта та Г. Гегеля були вперше поставлені проблеми активного, творчого характеру свідомості людини й специфіки законів, що діють у суспільстві, у порівнянні із законами природи. Найбільшим досягненням класичної німецької філософії з'явилося вчення Г. Гегеля про діалектику.

Програмні вимоги у філософських доктринах, як правило, не відрізнялися послідовністю. Буржуазній політико-правовій ідеології того часу властиве сполучення

прогресивних концептуальних подань (наприклад, теоретичне виправдання революцій, принципів лібералізму) з помірними, а часом і консервативними практико-ідеологічними установками. Політиці-Правові доктрини Канта й Гегеля дотепер залишаються предметом пильної уваги, вивчення, обговорення, дискусій.

З філософією Канта зв'язаний ціннісний підхід до права й до людини. Зрозуміло, конкретні правові погляди Канта не виходили за межі його епохи, та й тоді не могли вважатися самими радикальними. Вірно й те, що формалізм його правової теорії згодом послужив методологічною основою нормативізму й деяких позитивістських шкіл. Проте до проблем аксіології, розроблений Кантом етичний підхід до права має саме пряме й тісне відношення.

"Дві речі наповнюють нашу душу завжди новими подивом та захопленням, - писав Кант. - Вони здійснюються тим вище, ніж частіше й наполегливіше займається ними наше міркування. Це - зоряне небо над нами й моральний закон у нас". На людину повинне дивитися як на мету тому, що кожна людина, будучи носієм вільної волі й морального закону, настільки ж великий і невичерпний, як космос. Звідси й погляд на право як на умову суспільного буття автономних і коштовних по своїй сутності особистостей, спосіб забезпечення рівної для всіх волі.

Чи не ці положення філософії Канта обумовили її популярність у другій половині XIX ст., коли стали поширюватися соціологічні концепції, що підкоряють особистість соціальним спільнотам закономірностям?

Не менш сильний вплив Канта на розвиток ідей правової держави. Сам цей термін з'явився пізніше, а ідея заснована на правах і волі режиму, якому повинне бути підлегле й держава, виникла задовго до Канта. Але ніхто, як Кант, не побудував логічний ланцюг: моральна воля, що становить сутність людини, вимагає зовнішніх умов її реалізації, які створюються рівним для всіх правом, що забезпечує загальну волю; з необхідності права треба існування держави, що не має іншої мети, крім підтримки й охорони волі й рівності людей. Із всіх цих логічних побудов виразно треба, що якщо вже людьми треба управляти, обмежуючи їхню волю, те нехай це робить не державу, а рівне для всіх право, якому повинне бути підлегле й сама держава. Чи не є це один зі шляхів до подолання політичного відчуження?

Глибокі й не вичерпані наступним розвитком політико-правової ідеології й інші теоретичні побудови Канта. Багато говорилося про утопізм мрії Канта про "вічний світ", але здійснення цієї мрії в наш час - необхідність, умовою виживання людства. Не до кінця осмислений і горезвісний реформізм Канта, його осуд революцій. Чи не так вже опортуністичне звучать його судження про тупість урядів, що борються із проведенням назрілих реформ, що й породжує кривавий хаос революцій.

Його політико-правові концепції часто звертали увагу на протиріччя між діалектикою Гегеля й системою його філософії, побудованої так, що вона як би завершує весь розвиток досить помірним політичним ідеалом конституційної монархії англійського зразка зі збереженням ряду пруських установ. При всьому багатстві змісту "Філософія права" (вчення про об'єктивний дух) - це краща частина гегелівської філософії; занадто докладно й конкретно в ній виражені помірні політичні погляди великого філософа. Але вірно й те, що подане всьому змісту "Філософії права" знамените положення Гегеля "що розумно, те дійсно; і що дійсно, те розумно" дає підстави не тільки для консервативних, але й для прогресивних висновків.

Проблему політичного відчуження Гегель вирішував більше теоретично, ніж у реальному плані. Ця проблема розглядалася усередині концепції переходу самосвідомості в інше буття, що представляє собою «предметність». Прикладами такого переходу в процесі соціально-політичної активності й праці названі держава й приватна власність ("багатство"). Але сам Гегель не вважав їхнім проявом ворожого людям відчуження; це відчуження переборюється у свідомості примиренням з розумною дійсністю. "Розумне призначення людини - жити в державі... Індивід лише

остільки щиро й морально, оскільки він є член держави". Метою держави не є забезпечення інтересів одиничних людей, їхнього життя, власності й особистої волі. "Скоріше, навпаки, держава є те найвище, котре виявляє домагання також і на саме це життя й саме цю власність і жадає від індивіда, щоб він приніс їх у жертву". Держава - це "абсолютна нерухлива самоціль, у якій воля досягає найвищого, належного їй права, так само як ця самоціль має найвищу правоту відносно одиничної людини, найвищим обов'язком якого є бути членом держави".

Ці положення гегелівської філософії не раз протиставлялися етиці Канта, що затверджує волю, автономію й самоцінність особистості. Таке протиставлення обґрунтовано при порівнянні майже протилежних вихідних пунктів політико-правових концепцій: автономна особистість - у Канта, світовий дух, здійснює себе як розум і воля, - у Гегеля. Але чи не знімається це протиставлення в процесі зустрічного розгортання філософських категорій? у Канта й Гегеля суть історії, по суті, та сама, з тією різницею, що в Канта повне здійснення ідеалів волі - у майбутньому, у Гегеля несвобода – у минулому.

Сама історія в розумінні Гегеля є впровадження й проникнення принципу волі в мирські відношення. Суть всесвітньої історії - "прогрес у свідомості волі". Уряд і держава не відразу організувалися розумно, довгі століття вони не ґрунтувалися на принципі волі. У контексті гегелівської філософії погляд на історію як на ходу волі містить постановку найважливішої проблеми: чи може бути вільна людина серед невірних політичних і суспільних установ?

Але в Гегеля та ж проблема повертається й іншою стороною: чи здатний невірний народ одержати вільний державний устрій? "Вигадлива думка дати народу більш-менш розумне по своєму змісті державний устрій не бере до уваги саме того моменту, завдяки якому воно є щось більше, ніж дозвольна вигадка. Кожний народ має той державний устрій, що йому в пору й підходить йому... Народ повинен у відношенні свого державного устрою почувати, що це його власне право і його стан; у протилежному випадку воно може, правда зовні, бути в наявності, але не володіє яким би те не було значенням, не має ніякої цінності".

Історія ХІХ ст. залишила за подання Канта й Гегеля про конкретний політико-правовий ідеал. Але вплив методології й теоретичного змісту політичних і правових доктрин великих філософів на розвиток політико-правової ідеології виявилось тривалим і глибоким. Незважаючи на застарілість поглядів Гегеля на суспільство й державу тої епохи, його висновки про самостійність цивільного суспільства як сфери приватних інтересів стосовно держави (втіленню публічного інтересу), про залежність суспільного лада від поділу праці стали величезним кроком у розвитку соціології. Крім цього, вони вплинули навіть на різні напрямки соціалістичної політико-правової ідеології. Сам Гегель, як відзначено, аж ніяк не був супротивником буржуазного суспільства й до того ж дотримувався помірньо-консервативних політичних ідеалів. Однак його погляд на державу як на втілення публічного інтересу (на противагу еґоїзму цивільного суспільства) став основною ідеєю теоретика соціальної демократії Лассаля. Важко визнати випадковим і те, що прихильники найбільш радикального варіанта подолання політичного відчуження - видні теоретики анархізму (Прудон, Штернер, Бакунін) та прибічники ідеї відмирання держави (Маркс, Енгельс) пройшли школу гегелівської філософії, були гегельянами лівого напрямку. Справді, якщо держава й суспільство не збігаються й можуть розглядатися окремо одне від іншого, те чому неможлива заміна політичної влади громадським самоврядуванням.

У середині 60-х рр. ХІХ ст., у західноєвропейській філософії пролунав заклик "назад до Канта!". Незабаром утворилась неокантианські школи, що зробили великий вплив на розвиток теорії права й держави. На початку ХХ ст. стало формуватися неогегельянство.

Висновки: Розглянувши в роботі основні напрями німецької, філософської та політико-правової думки на рубежі XVIII - XIX ст. і проаналізувавши основні їх тенденції на прикладі праць Канта і Гегеля ми можемо зробити наступні висновки, що долі ідей класиків німецької філософії були різні. Ідеологи різних класів зазіхали на частині їхньої духовної спадщини. Були спроби з'єднати філософії Канта й Гегеля, хоча не тільки філософські, але й політико-правові ідеї Канта й Гегеля розходяться в рішенні багатьох проблем. І все-таки ці два імені майже завжди стоять поруч. В області політико-правової ідеології їх поєднують ненависть до рабства, сваволі, до феодального гніта, ідея волі людини й людства, повага до законності, упевненість, що держава може й повинне стати розумним.

Список літератури

1. Ашин Г.К. Критика буржуазной философской мысли: Критический очерк / Г.К. Ашин. – М.: Международные отношения, 1985. – 145 с.
2. Гаман – Голутвина О.В. Политические элиты России: Вехи исторической эволюции / О.В. Гаман – Голутвина. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2006. – 448 с.
3. Понеделков А.В., Старостин А.М. Западноевропейская философская мысль XVIII-XIX века/ А.В. Понеделков, А.М. Старостин // «Полис» («Политические исследования»). – 2008. - №6. – С. 86– 99.
4. Философский Энциклопедический словарь/ (РОССПЭН), 1998. – 654 с.
5. Симонян Р.Х. История правовой мысли. Практикум/ Р.Х. Симонян // Общественные науки и современность. – 2009. - №2. – С. 114 – 125.

Одержано 28.12.10

УДК 336.143

В.О. Буряк, студ. гр. ФК 08-1

Кіровоградський національний технічний університет

Соціальна складова бюджетної політики України

У статті досліджується соціальна складова бюджетної політики, визначаються основні передумови нерівності громадян, проаналізовано вплив бюджетної політики на рівень життя населення.

бюджет, бюджетна політика, соціальна нерівність

Постановка проблеми та її актуальність. Ефективність економічних перетворень великою мірою залежить від доцільної соціальної політики. Рівень життя населення змінюється відповідно до соціального забезпечення різних верств громадян [4, С.194]. Він залежить від різних чинників, ключову роль серед них відіграє саме бюджетна політика, а точніше, її соціальний елемент. Важлива складова бюджетної політики – соціальні видатки: забезпечення мінімальних соціальних стандартів, виплата соціальної допомоги визначеним законодавством верствам населення, фінансування розвитку науки, системи охорони здоров'я тощо. Саме від обсягів даних видатків залежить рівень життя та розвитку суспільства.

На сьогодні актуальна проблема з'ясування оптимальної частки витрат бюджету на соціальні видатки, а також існує необхідність аналізу стану фінансування соціальної сфери за рахунок коштів державного бюджету. Звідси випливає актуальність даного дослідження, в якому осмислюються визначені аспекти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню соціальної складової бюджетної політики України присвячені праці багатьох науковців, зокрема О.Мельниченка, Л. Качан, В. Дудіна, О.Д. Гордея, І.І. Кичко та інших.

Отже, дослідження соціальної складової бюджетної політики як одного із важелів впливу на розвиток суспільства – об'єкт інтересу багатьох дослідників, що черговий раз підтверджує актуальність цієї наукової проблеми.

Мета нашого дослідження полягає в аналізі соціальної складової бюджетної політики України та визначенні її впливу на рівень життя населення.

Виклад основного матеріалу. Економічні реформи, що проводилися в Україні, передбачають поступовий перехід від соціального бюджету до бюджету розвитку. Виходячи з об'єктивних реалій сьогодення, виникає безліч суперечностей, пов'язаних з вибором такої бюджетної політики, яка б не зменшувала рівня життя населення [4, с.196].

Перевагами „бюджету розвитку” можна вважати фінансування таких напрямів, як удосконалення технічної бази виробництва, розвитку пріоритетних секторів економіки, політики зайнятості населення, удосконалення соціально-трудова відносин. Основним недоліком є недофінансування соціальних статей, яке призведе до соціальної напруженості, а часовий лаг між впровадженням і виконанням даного бюджету зумовить сповільнення або повне призупинення зростання рівня життя населення на певний період часу.

Перевагами „соціального бюджету” є фінансове забезпечення політики розвитку соціальної сфери; регіональної соціальної політики; підтримки системи соціальних гарантій (мінімальних соціальних стандартів); системи соціальної допомоги (уніфіковані підходи до визначення малозабезпечених груп населення та надання їм відповідної допомоги). Недоліком можна назвати сповільнення економічного розвитку суспільства та фінансування лише мінімальних потреб суспільства.

Отже, виникає необхідність розробки такої бюджетної політики, що передбачатиме розвиток не тільки економічної, а й соціальної сфери.

Фінансові параметри бюджетної політики та рівень життя населення тісно взаємопов'язані. Важливе значення у подоланні соціальної нерівності та забезпеченні особистих потреб населення належить бюджетному регулюванню. Соціально-економічний зміст бюджетного регулювання потреб населення полягає в участі держави у процесі суспільного відтворення шляхом формування та витрачання грошових коштів, призначених для фінансового забезпечення потреб конкретної особи.

Серед методів державного регулювання особистих потреб найбільш об'ємними заходами є бюджетна частина (бюджетне планування та прогнозування, бюджетне регулювання).

Бюджетне планування особистих потреб – це комплекс організаційно-технічних методичних і методологічних заходів з визначення доходів і видатків бюджетів на забезпечення особистих потреб на всіх стадіях бюджетного процесу.

Бюджетне прогнозування особистих потреб – це визначення вірогідних показників доходів бюджетів і видатків бюджету на ці цілі на перспективу.

На сьогодні існує об'єктивна необхідність збільшення соціальних видатків для підтримки рівня життя населення, яку диктує особлива демографічна ситуація, що склалася в Україні. Елла Лібанова – директор Інституту демографії та соціальних досліджень Національної академії наук України, стверджує, що на сьогодні існують негативні явища у соціальній сфері України: зменшується кількість населення, скорочується тривалість життя, збільшується частка працездатних і людей похилого віку. У Європі передчасною визнається будь-яка смерть у віці до 65 років, в Україні ця вікова межа стає майже синонімом смерті. На сьогодні 55% новонароджених мають мало шансів дожити до 65 років. Система охорони здоров'я позбавлена належного фінансування, що призводить до таких ганебних демографічних показників. У соціальній структурі є низка відчутних недоліків: існує спадкова бідність – у бідних сім'ях можливості дітей обмежені соціальним статусом їх батьків. Рівень освіти падає з кожним роком, на ринку праці відчувається різка нестача кваліфікованої робочої сили [5, с.8]. Отже, існування даних явищ спричинене, недостатньо розвинутою соціальною складовою бюджетної політики.

У 2009 році відбулося покращення фінансування соціальної сфери, за рахунок коштів державного бюджету. Касові видатки соціального спрямування за загальним фондом державного бюджету за 2009 рік проведено у сумі 91595,2 млн. грн., що становить 99,4% річних планових показників і перевищує на 6374,7 млн. грн., або на 7,5%, річний показник 2008 року. Ресурси державного бюджету спрямовувались, у першу чергу, на фінансування основних захищених статей бюджету (стаття 27 Закону України „Про Державний бюджет України на 2009 рік”), зокрема заробітної плати з нарахуваннями, грошового забезпечення військовослужбовців, пенсій, стипендій, придбання медикаментів та перев’язувальних матеріалів тощо [3, с.8].

Згідно з законом про бюджет на 2009 рік розміри прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати підвищувалися протягом року, відповідно збільшувалися соціальні допомоги населенню, грошове утримання військовослужбовців, пенсійні виплати. Так, розміри мінімальної заробітної плати протягом року зросли на 139 грн. (з 605 до 744 грн.), а розміри прожиткового мінімуму для працездатних осіб – на 75 грн. (з 669 до 744 грн.). Незважаючи на кризу, у 2009 році, вперше за роки незалежності України, розміри мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму для працездатних осіб було вирівняно, і з 1 листопада вони дорівнювали 744 грн. [3, с.8].

У 2009 році для забезпечення виплати допомоги сім’ям з дітьми, малозабезпеченим сім’ям, інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам і тимчасової державної допомоги дітям спрямовано 16,6 млрд. грн., що повністю відповідає обсягу відповідних фінансових зобов’язань місцевих бюджетів за зазначеними видатками.

За рахунок цих коштів забезпечено виплати:

- 1) допомоги при народженні дитини у розмірі 12240 грн. – на першу дитину, 25000 грн. – на другу та 50000 грн. – на третю і наступну дитину [2];
- 2) допомоги по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку. З 1 січня 2009 року максимальний розмір цієї допомоги становив 75% прожиткового мінімуму для працездатних осіб проти 50% прожиткового мінімуму для працездатних осіб у 2008 році [3];
- 3) допомоги на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування. З 1 січня 2009 року розмір цієї допомоги зріс до двох прожиткових мінімумів для дитини відповідного віку, тоді як у 2008 році розмір вказаної допомоги відповідав прожитковому мінімуму;
- 4) державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім’ям;
- 5) державної соціальної допомоги інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам у розмірах, передбачених Законом України „Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам” [1].

У Держбюджеті-2010 з’явився новий соціальний стандарт – погодинна оплата праці, тобто, роботодавець має оплачувати найману працю не нижче мінімального рівня за кожну відпрацьовану годину. Урядовою постановою від 05.05.2010 р. №330 регламентується, що мінімальний розмір погодинної оплати праці обчислюється з розміру мінімальної зарплати на місяць і середньомісячної норми тривалості робочого часу при 40-годинному робочому тижні.

Мінімальна зарплата в погодинному розмірі згідно з урядовою постановою застосовується:

- на підприємствах усіх форм власності у разі встановлення в колективних договорах (або за погодженням з профспілковими чи іншими органами, уповноваженими на представництво трудовим колективом) погодинної оплати праці із застосуванням відповідних нормованих завдань та обліку фактичного робочого часу;
- у фізичних осіб, які використовують найману працю з погодинною оплатою;
- в установах і організаціях, що фінансуються з бюджету, в разі прийняття Кабінетом Міністрів рішення про встановлення працівникам погодинної оплати праці [6,с.5].

Таким чином, у 2009 році завдяки бюджетним коштам було профінансовано розвиток соціальної сфери країни. У Держбюджет 2010 року було введено новий соціальний стандарт (мінімальну заробітну плату в погодинному розмірі), що свідчить про позитивні тенденції у соціальному спрямуванні бюджетної політики.

Висновки. Отже, важливу роль у розвитку країни займає не лише економічний, але й соціальний аспект. Бюджетна політика виступає тим механізмом за допомогою якого регулюється перерозподіл коштів між різними сферами господарського життя держави. За допомогою бюджетної політики координуються такі показники як рівень народжуваності, смертності, міграції, захворюваності населення. Раціональна та ефективна бюджетна політика, яка має соціальне спрямування забезпечує належний рівень життя населення, розвиток системи охорони здоров'я та освіти та ін.

Список літератури

1. Закон України „Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам” від 16.11.2000 № 2109-III, зі змінами та доповненнями від 16.04.2009 №12176-VI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2109-14>.
2. Закон України „Про державну допомогу сім'ям з дітьми” від 21.11.1992 року № 2811-XII, зі змінами та доповненнями від 21.05.2009 № 1390-VI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2811-12>.
3. Інформація Міністерства фінансів України щодо виконання державного бюджету у 2009 році // Урядовий кур'єр. – 2010. – 26 лютого. – №37. – С.8.
4. Гордей О.Д. Соціальний аспект бюджетної політики // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №6 (108). – С.194–198.
5. Дудін В. Бюджетна політика та соціальні перспективи // Юридичний вісник України. – 2008. – 29 березня-4 квітня. – №13. – С.8.
6. Качан Л. Бюджет 2010: державні соціальні стандарти та гарантії // Соціальний захист. – 2010. – №5. – С.3–8.

Одержано 31.03.11

УДК 336

Г. І. Міокова, доц., канд. екон. наук, В.О. Буряк, студ. гр. ФК 08-1
Кіровоградський національний технічний університет

Принципи організації оборотних активів

У статті досліджується економічна сутність поняття «оборотні активи», розглядаються принципи їх організації на підприємстві та пропонуються шляхи покращення ефективності управління даними активами.

підприємство, активи, оборотні активи

Постановка проблеми та її актуальність. Розвиток ринкових відносин в Україні вимагає нових підходів до управління економікою як на макрорівні, так і на рівні окремих підприємств. Особливого значення набувають проблеми створення таких механізмів управління фінансами підприємств, які б відповідали ринковим умовам господарювання та забезпечували достатній рівень платоспроможності, ліквідності, прибутковості. У сучасних умовах для більшості вітчизняних підприємств типовим наслідком кризових явищ їхнього економічного розвитку стала гостра нестача необхідного обсягу оборотних активів, що істотно позначається на ефективності їхнього господарювання. Разом із цим низька забезпеченість виробничих підприємств оборотними активами супроводжується низьким рівнем їх використання та, відповідно, непослідовним застосуванням принципів організації оборотних активів. Тому одним із найактуальніших завдань у напрямі забезпечення ефективного функціонування та фінансової стійкості вітчизняних підприємств є суттєве вдосконалення механізму управління оборотними активами та принципів їх організації [4, с. 43].

Таким чином, важливість і актуальність проблеми ефективної організації оборотних коштів на підприємстві є беззаперечною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню оборотних активів як невід'ємної складової фінансів будь-якого підприємства, зокрема принципів їх організації присвячені праці багатьох науковців: Головченко Т.М., Іваньчука О.Й., Кваші Ю.В., Крамзіної Н.О., Мисловської А.В. [8], Нестеренко С.С., Пельтек Л.В., Писаренко С.М., Поважного О.С., Шурпенкової Р.К. та інших.

Поважний О.С., Крамзіна Н.О. та Кваша Ю.В. визначили сутність поняття «оборотні активи», охарактеризували структуру оборотних активів підприємства і проаналізували змістове наповнення таких економічних термінів, як «оборотні активи», «оборотні кошти» та «оборотний капітал» [5].

Шурпенкова Р. К та Іваньчук О. Й. створили класифікацію оборотних коштів та основи їх організації [7]. Учені дійшли висновку, що ефективність організації та управління оборотними коштами підприємства залежить від рівня організаційності та узгодженості процесів їх аналізу в попередньому періоді, планування, контролю за виконанням планів та прийняттям управлінських рішень щодо підвищення ефективності використання оборотних коштів.

Головченко Т.М. й Мисловська А.В. з'ясували сутність поняття «оборотні активи», дослідили їх структуру та динаміку. Науковцями виявлено, що останнім часом у структурі оборотних активів підприємств, як на макро-, так і на мікрорівні простежується тенденція до значного скорочення товарно-матеріальних цінностей та зростання дебіторської заборгованості. Учені запропонували шляхи розв'язання даної проблеми [8].

Отже, дослідження ефективності організації оборотних активів підприємства, зокрема принципів їх організації – об'єкт інтересу багатьох науковців, що черговий раз підтверджує актуальність цієї наукової проблеми.

Мета нашого дослідження полягає у з'ясуванні сутності поняття «оборотні активи», аналізі принципів організації оборотних активів на підприємстві та визначенні шляхів підвищення ефективності управління оборотними активами підприємства.

Виклад основного матеріалу. Діяльність суб'єктів господарювання щодо створення та реалізації продукції здійснюється в процесі поєднання основних виробничих фондів, оборотних фондів і самої праці.

Безперервність процесу виробничої та комерційної діяльності потребує постійного інвестування коштів у ці елементи для здійснення розширеного їхнього відтворення. На відміну від основних виробничих фондів оборотні фонди споживаються в одному виробничому циклі і їхня вартість повністю переноситься на вартість виготовленої продукції. При цьому одна їхня частина в речовій формі входить у створений продукт і набирає товарної форми, в якій її буде використано споживачем. Інша частина також повністю споживається в процесі виробництва, але, втрачаючи свою споживну вартість, у речовій формі в продукт праці не входить (наприклад, паливо) [11].

Поняття оборотні активи зустрічається в економічній літературі приблизно з початку минулого століття. Термін “оборотні активи” трактувався по-різному, в залежності від етапів розвитку економіки. В умовах адміністративно-командної системи поширеним було досить вузьке поняття “оборотні кошти”. Основною функцією вважалось розрахунково-платіжне обслуговування кругообігу коштів, фінансування поточних витрат підприємства. До складу оборотних коштів включали грошові суми, які необхідні на покупку матеріалів, сировини, на заробітну плату виробничому і адміністративному персоналу, на сплату податків і інших витрат підприємства, оплачених у поточному періоді [6].

З початку 50-х років між вченими-економістами виникла дискусія щодо доцільності застосування відповідних термінів, у результаті чого з'явилися багато

конкуруючих понять і визначень оборотних коштів. Так, наприклад, В.П. Дяченко стверджує: “Вартість оборотних фондів і фондів обігу складає в сукупності оборотні засоби підприємств”. У підручнику політичної економії 1954 р. подано таку дефініцію: “Виробничі оборотні фонди і фонди обігу у їх сукупності складають оборотні засоби підприємства”. М.М. Уоскін уточнює це визначення: “сукупність оборотних фондів і фондів обігу у їх грошовому виразі складає оборотні кошти підприємства” [5, с. 41].

У сучасній економічній літературі використовується досить велика кількість понять, серед яких можна виділити такі: «оборотні кошти», «оборотні активи», «оборотні засоби», «поточні активи», «оборотні фонди і фонди обігу» та «оборотний капітал». Більшість економістів розглядає їх як синоніми, проте деякі науковці вважають недопустимим їх ототожнення (Поважний О.С., Крамзіна Н.О., Кваша Ю.В. та ін.).

Найчастіше оборотні активи підприємства визначаються як грошові ресурси або група мобільних активів підприємства, із періодом використання до одного року, які безпосередньо обслуговують операційну діяльність підприємства і внаслідок високого рівня ліквідності повинні забезпечувати його платоспроможність за поточними фінансовими зобов'язаннями. Виходячи з цього визначення, бачимо, що оборотні активи підприємства займають вагомe місце у системі управління та потребують значної уваги.

Загалом на сьогодні не існує єдиної думки щодо економічної сутності поняття «оборотні активи».

Мельничук К.С. визначає оборотні активи як грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу, чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу [3, с.110].

На думку Головченка, оборотні активи – це сукупність майнових цінностей підприємства, що обслуговують поточний господарський процес протягом одного операційного (виробничо-комерційного) циклу [8].

Узагальнюючи дані визначення, можна зробити висновок, що оборотні активи – це грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Розглядаючи оборотні кошти важливо розрізнити їх склад і структуру. Під складом оборотних коштів розуміють сукупність елементів, що утворюють оборотні кошти. Розмір оборотних коштів, зайнятих у виробництві, визначається в основному тривалістю виробничих циклів виготовлення виробів, рівнем розвитку техніки, досконалістю технології й організації праці. Сума засобів обігу залежить головним чином від умов реалізації продукції і рівня організації системи постачання і збуту продукції [2].

Співвідношення між окремими елементами оборотних коштів, виражене у відсотках, називається структурою оборотних коштів. Різниця в структурах оборотних коштів обумовлюється багатьма факторами, зокрема, особливостями організації виробничого процесу, умовами постачання і збуту, місцезнаходженням постачальників і споживачів, структурою витрат на виробництво. Класифікація оборотних коштів наведена на рис.1.

Рисунок 1 – Класифікація оборотних коштів

За даними Державного комітету статистики, станом на 30 вересня 2009р. загальна сума оборотних активів підприємств України складала 1149427,7 млн.грн., а на 30 вересня 2010 р. – 1378202,2 млн. грн., що на 228774,5 млн.грн. або на 19,9% більше ніж у 2009 році. У 2010 р. найбільше акумулювання оборотних активів спостерігалось у промисловості – 577602,0 млн. грн., що становить 41,9% загального обсягу оборотних активів, а також у сфері торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – 433346,0 млн. грн., тобто 31,4% загального обсягу оборотних активів. Найменше накопичення оборотних активів спостерігалось у сфері освіти – 413,9 млн. грн., тобто лише 0,03% від їх загального обсягу [9].

У 2007 році у структурі оборотних активів підприємств України найбільшу питому вагу займала дебіторська заборгованість і становила – 59%, товарно-матеріальні цінності склали 23%, грошові кошти – 8%, поточні фінансові інвестиції – 6%, інші оборотні активи – 4%. У 2010 році у структурі оборотних активів підприємств України найбільшу питому вагу також складала дебіторська заборгованість – 64,9%, товарно-матеріальні цінності склали 22,3%, грошові кошти – 6,2%, поточні фінансові інвестиції – 3,6%, інші оборотні активи склали 3% [9].

Отже, структура оборотних активів підприємств на макрорівні має тенденцію до значного скорочення товарно-матеріальних цінностей та зростання дебіторської заборгованості. На такі зміни вплинула передусім світова фінансово-економічна криза, яка розпочалася у 2008 році. Наслідками даних процесів є зниження виробництва та криза неплатежів.

Збільшення дебіторської заборгованості у структурі оборотних активів підприємства призводить до зменшення власного оборотного капіталу у сфері виробництва, внаслідок чого підприємству необхідно залучати додаткові джерела фінансування оборотного капіталу, наприклад, використовувати кредиторську заборгованість іншим підприємствам, що негативно впливає на фінансовий стан підприємства та спричинює замкнутий кругообіг коштів.

Сутність управління дебіторською заборгованістю підприємства полягає у застосуванні комплексної системи принципів і методів підготовки й реалізації управлінських рішень, що приймаються на стадії формування та інкасації дебіторської заборгованості та направлені на забезпечення: зростання обсягів товарообороту, що зумовлено застосуванням більш сприятливих умов для покупців і як наслідок зростання конкурентоспроможності підприємства, а також ефективне управління дебіторською заборгованістю, що направлено, в першу чергу, на оптимізацію її обсягів та структури тощо.

При управлінні дебіторською заборгованістю необхідно контролювати стан розрахунків з покупцями за простроченою заборгованістю; орієнтуватися на якомога більшу кількість покупців, щоб понизити ризик несплати одним або декількома крупними покупцями; стежити за співвідношенням дебіторської і кредиторської заборгованості; надавати знижки при достроковій оплаті і т.д..

Для ефективного управління дебіторською заборгованістю підприємствам необхідно розробити стратегію кредитної політики, яка передбачає такі основні складові щодо контрагентів:

- 1) період кредитування – дорівнює середньому періоду погашення дебіторської заборгованості у днях;
- 2) стандарти кредитоспроможності: для зменшення ризику неповернення коштів за реалізовану продукцію необхідно здійснювати аналіз платоспроможності та фінансової стійкості покупців
- 3) політика інкасації – визначення умов розрахунків зі своїми клієнтами.

На нашу думку, для пришвидшення повернення коштів від дебіторів, підприємствам необхідно застосовувати пільги у розрахунках, наприклад, знижки за оплату рахунків раніше встановленого терміну. Також, на наш погляд, для дебіторів, які несвоєчасно сплачують кошти, буде доцільно застосовувати різні штрафні санкції у вигляді штрафів, пені тощо. Таким чином, всі зазначені методи сприятимуть зменшенню дебіторської заборгованості підприємства.

Розвиток ринкових відносин визначає нові умови організації оборотних коштів підприємства. Оборотні кошти є однією зі складових частин майна підприємства. Стан і ефективність їхнього використання – одна з головних умов успішної діяльності підприємства.

Основними позитивними характеристиками оборотних активів підприємства є те, що вони:

- мають високу ліквідність;
- відносно легко можуть бути трансформовані з одного виду в інший;
- порівняно легко керовані, у зв'язку з чим може регулюватися швидкість їхньої оборотності;
- більш легко адаптуються у порівнянні з необоротними активами до змін кон'юнктури товарного і фінансового ринків.

Система організації оборотних коштів побудована на таких принципах:

- надання підприємствам самостійності щодо розпорядження, управління оборотними коштами;
  - визначення планової потреби та розміщення оборотних коштів за окремими елементами й підрозділами;
  - коригування розрахованих і чинних нормативів з урахуванням вимог господарювання, що змінюються: обсягів виробництва, цін на сировину та матеріали; постачальників і споживачів; форм застосовуваних розрахунків;
  - раціональна система фінансування оборотних коштів;
  - контроль за раціональним розміщенням і використанням оборотних коштів [1].
- Розглянемо кожен з даних принципів більш детально.

Перший принцип означає оперативну самостійність у використанні оборотних коштів. Кожне підприємство самостійно вирішує, що як і на які потреби воно буде витратити свої оборотні активи.

Другий принцип означає, що має розраховуватися оптимальна потреба в оборотних коштах, яка б забезпечила безперервність процесу виробництва, виконання планових завдань за ритмічної роботи (розробка норм тривалої дії та щорічних нормативів). Відбувається процес нормування оборотного капіталу, тобто визначення оптимальної потреби у ньому.

Необхідною умовою для підвищення ефективності використання оборотних активів є продумане економічне визначення потреби в них, тобто визначення такого їх оптимального розміру, який би при мінімальному запасі забезпечив безперервне виробництво. У цьому полягає суть нормування оборотних активів, яке в умовах ринку має розглядатися не лише як економічний метод обчислення необхідного розміру оборотних активів, а переважно як спосіб виявлення і мобілізації на підприємстві внутрішніх резервів підвищення ефективності виробництва [10].

Планування потреби в оборотних активах дуже важливе, адже правильне співвідношення розміру оборотних активів з обсягом виробництва має принципове значення для нормального виробництва та реалізації продукції. Ефективне управління оборотними активами передбачає вибір і здійснення певної фінансової політики. Суть такої політики полягає в пошуку оптимальної величини та оптимальної структури оборотних активів. З позиції повсякденної діяльності однією з найважливіших фінансово-господарських характеристик підприємства є його ліквідність. Втрата ліквідності може призвести не лише до додаткових витрат, а й до погіршення фінансового стану підприємства.

Якщо грошові кошти, дебіторська заборгованість і виробничо-матеріальні запаси підтримуються на досить низьких рівнях, то імовірність неплатоспроможності чи нестачі коштів для здійснення рентабельної діяльності висока. Із зростанням величини власних оборотних активів ризик втрати ліквідності зменшується.

Отже, основною метою управління оборотними активами має слугувати забезпечення оптимальних обсягів усіх складових, які сприятимуть підвищенню економічної вигоди підприємства. Визначення такої мети пов'язане з двома основними фактами. По-перше, швидка зміна зовнішнього середовища обумовлює прийняття рішень щодо обсягів всіх складових оборотних активів та пропорції між ними, які повинні забезпечувати безперервність діяльності підприємства та забезпечувати достатній рівень його ліквідності, платоспроможності. По-друге, управління оборотними активами має спрямовуватися на забезпечення потенційної можливості отримання підприємством грошових надходжень від використання кожної їхньої складової [4, с. 45].

Третій принцип передбачає своєчасне коригування розрахованих і чинних нормативів з урахуванням вимог господарювання, що змінюються адже швидка зміна зовнішнього середовища обумовлює прийняття рішень щодо обсягів всіх складових

оборотних активів та пропорції між ними, які повинні забезпечувати безперервність діяльності підприємства та забезпечувати достатній рівень його ліквідності, платоспроможності. Управління оборотними активами має спрямовуватися на забезпечення потенційної можливості отримання підприємством грошових надходжень від використання кожної їхньої складової [4, с. 46].

Четвертий принцип означає формування оборотних коштів за рахунок власних ресурсів і залучених коштів у розмірах, що забезпечують нормальний фінансовий стан підприємства. Відповідно пропорція даних джерел фінансування оборотних активів має бути добре спланованою.

П'ятий принцип передбачає проведення аналізу ефективності кругообороту коштів, що використовуються, з метою прискорення їхнього обертання [1].

Ефективність використання оборотних активів підприємства аналізують на основі розрахунку таких показників: коефіцієнта оборотності та періоду обороту оборотних активів. На даному етапі аналізу встановлюється загальна тривалість і структура операційного, виробничого й фінансового циклів підприємства; досліджуються основні фактори, що впливають на тривалість цих циклів.

Від швидкості обороту капіталу і його складових частин залежать фінансовий стан підприємства, його ліквідність і платоспроможність, потреба в додаткових джерелах фінансування, рівень податкових виплат та ін..

Чим вища швидкість обороту капіталу, тим менше коштів потрібно для здійснення господарської діяльності, нижча собівартість і вищі кінцеві фінансові результати. Саме тому на підприємствах часто проводиться політика прискорення оборотності оборотних активів в цілому і їх окремих елементів (запасів матеріалів, незавершеного виробництва, готової продукції, дебіторської заборгованості, грошових коштів).

До основних напрямків підвищення оборотності оборотних коштів належать: зменшення витрат на замовлення і зберігання товарно-матеріальних запасів на основі їх формування з використанням оптимальної партії замовлення; встановлення прогресивних норм витрат сировини, матеріалів, пального; заміна дорогих видів матеріалів і пального на дешевші без зниження якості продукції; систематична перевірка стану складських запасів; зменшення суми оборотних коштів, що відволікаються у незавершене виробництво; удосконалення виробничого менеджменту і менеджменту персоналу; удосконалення кредитної політики підприємства тощо.

Прискорення оборотності оборотних активів, що є метою управління їх оборотністю, призводить до економії оборотного капіталу.

На сьогодні важливим напрямом удосконалення функціонування оборотного капіталу та підвищення його організації в умовах трансформації економіки України є комплекс заходів, пов'язаних з підвищенням наукового рівня нормування і планування оборотного капіталу, а також застосування повною мірою класичних принципів організації оборотного капіталу.

Висновки. наявність у підприємства достатніх оборотних коштів оптимальної структури – необхідна передумова для його нормального функціонування та фінансової стійкості в умовах ринкової економіки.

Отже, вищезазначені принципи організації оборотних активів на вітчизняних підприємствах застосовуються не у повній мірі, що знижує ефективність використання оборотного капіталу та результативність діяльності підприємства в цілому.

Фінансовий стан підприємств, їх ліквідність і платоспроможність безпосередньо залежать від того наскільки ефективною застосовуються система принципів організації оборотних активів. Підприємства, що працюють в сучасних умовах, повинні визначати необхідність в оборотних активах за всіма елементами та дотримуватись політики управління активами. Наслідком впровадження ефективної політики організації

оборотних активів стануть забезпечення безперервного процесу виробництва і реалізації продукції, оптимізація загального розміру дебіторської заборгованості та забезпечення своєчасної інкасації боргу, посилення контролю за збереженням запасів.

Вдале використання принципів організації оборотних активів забезпечує пошук компромісу між ризиком втрати ліквідності і ефективністю роботи, що зводиться до вирішення таких важливих задач, як забезпечення платоспроможності та прийнятної обсягу, структури і рентабельності активів.

Список літератури

1. Фінанси підприємств: Підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. 3-тє вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2000. – 460 с.
2. Карбовник А.М. Питання забезпечення обіговими коштами підприємств в умовах сучасної української економіки // Регіональна економіка. – 2000. – № 2. – С.165-168.
3. Мельничук К.С. Управління оборотними активами підприємства як необхідна складова забезпечення їх ефективної діяльності // Наука й економіка. – 2009.– № 4(16). – Т. 2. – С.108-112.
4. Пельтек Л.В., Писаренко С. М. Методологічні аспекти формування системи управління оборотними активами підприємства // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – №1(5). – С. 43-49.
5. Поважний О.С., Крамзіна Н.О., Кваша Ю.В. Особливості визначення сутності та складу поняття «оборотні активи» // Економічний простір. – 2008. – № 12/2. – С.41-52.
6. Сироткин С.А. Оборотные средства и оборотные активы в современной экономике // Региональная экономика и управление: электр. науч. журн. – 2007. – № 1 (9). – С 65.
7. Шурпенкова Р. К., Іваньчук О. Й. Сутність та сонови організації аналізу оборотних активів // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – №3(7). – С. 150-154.
8. Головченко Т.М., Мисловська А.В. Оборотні активи підприємства: сутність, структура та динаміка (на прикладі Херсонської області) // Таврійський науковий вісник. – 2009. – Вип. 63, ч.2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Tavnv/2009_63_2/63_2_28.pdf.
9. Державний комітет статистики України. Офіційний веб-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Матукова Г.І., Костюченко Д.В. Управління оборотним капіталом підприємства в умовах кризи // Економіка Криму. – 2010. – №1(30). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Ekonk/2010_30/047_matukova.pdf.
11. Нестеренко С.С. Оборотні кошти в умовах формування ринкової економіки // Науковий вісник Академії муніципального управління. – 2009. – Вип. 7. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu/Ekon/2009_7/09nssome.pdf.

Одержано 31.03.11

УДК 336.22

Д.С. Насипайко, к.е.н., В.О. Буряк, студ. гр. ФК 08-1

Кіровоградський національний технічний університет

Переваги та недоліки Податкового кодексу України

У статті аналізується Податковий кодекс України, визначаються його основні позитивні та негативні сторони, а також аргументовано необхідність подальшої роботи з його вдосконалення **податки, податкова система, податкова політика, Податковий кодекс**

Постановка проблеми та її актуальність. На сьогодні однією з найсуттєвіших і водночас складних проблем є вдосконалення взаємовідносин між платниками податку та державою. Сучасна система оподаткування фізичних та юридичних осіб в Україні

має ряд суттєвих недоліків: слабка соціальна спрямованість податку на доходи громадян, існуюча спрощена система оподаткування доходів юридичних та фізичних осіб, надмірність податкового тягаря, що є однією з причин фінансової нестабільності підприємств, зменшення сукупного попиту та частини податкових надходжень до бюджету. Також велика кількість пільг та постійні зміни податкового законодавства перешкоджають стабільному функціонуванню податкової системи [6, с. 186].

З метою подолання вищенаведених недоліків було розроблено Податковий кодекс України, який набрав чинності 2 грудня 2010 року [1]. Даний законодавчий документ містить багато нововведень, саме тому, нині вся увага уряду, науковців, підприємців та пересічних громадян України спрямована на вивчення та аналіз Податкового кодексу. Даний кодекс покликаний гармонізувати інтереси держави та населення. Відповідно його прийняття – необхідний крок до стабілізації податкової системи України, проте деякі його положення викликають ряд питань та непорозумінь, що і зумовлює актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Переваги та недоліки Податкового кодексу України у своїх працях досліджувало багато науковців, зокрема Ю.В. Борисейко [7], Н.А. Вахновська [8], М.О. Змієнко [9], Р.В. Тульчинський [9], О.П. Угровецький [5], О.В.Шкарупа [6] та інші.

Н.А. Вахновська обґрунтувала основні напрямки вдосконалення податкової системи держави у контексті реалізації окремих положень Податкового кодексу [8]. О.П. Угровецький у своїй роботі проаналізував деякі аспекти Податкового кодексу та запропонував шляхи його удосконалення [5, с. 15]. О.В. Шкарупа та А.В. Романченко розглядали недоліки системи оподаткування в Україні [6, с. 185].

Отже, дослідження соціальної складової бюджетної політики як одного із важелів впливу на розвиток суспільства – об'єкт інтересу багатьох дослідників, що черговий раз підтверджує актуальність цієї наукової проблеми.

Мета дослідження полягає в аналізі положень Податкового кодексу України, а саме: визначенні переваг та недоліків і наданні рекомендацій щодо його покращення.

Виклад основного матеріалу. Проблема оподаткування в усі часи була надзвичайно актуальною, адже саме податки є тим джерелом надходження коштів до державної скарбниці, без якого неможливо уявити процвітаючу та стабільну країну [9].

За ринкових умов господарювання роль податків як основного джерела поповнення доходів державного бюджету, а також знаряддя регулювання соціально-економічних процесів у суспільстві зростає. Приклад розвинених країн Заходу свідчить, що податки можна ефективно використовувати і на благо громадян. Для виконання цих завдань система оподаткування повинна мати міцну наукову базу та кваліфікованих фахівців на всіх рівнях. На сьогодні ж вітчизняна діюча система оподаткування повною мірою не може забезпечити реалізацію ні цілей державної політики, ні прав та цілей платників податків [6, с. 187].

Загалом з самого початку побудови податкової системи України Закон України «Про систему оподаткування» від 25 липня 1991 року № 1251-ХІІ був фіскально орієнтований. Податкова система почала набувати конфіскаційного характеру. Сучасна податкова система позбавлена стимулюючої основи, яка в нинішніх умовах розвитку повинна розкриватися у взаємозв'язку усіх основних функцій оподаткування [8].

Податковий кодекс України було прийнято 02.12.2010 р. Він регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема, визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю, а також відповідальність за порушення податкового законодавства [1].

Проаналізувавши зміст прийнятого Податкового кодексу, можна виділити таке позитивне зрушення податкової системи як скорочення кількості податків і зборів та зниження податкового тиску на економіку. Так, замість 28 загальнодержавних та 14 місцевих обов'язкових платежів, що були закріплені Законом України «Про систему оподаткування» [3], Податковим кодексом запроваджено відповідно 18 та 5 платежів.

Стаття 9 даного кодексу визначені наступні загальнодержавні податки та збори:

1. Податок на прибуток підприємств.
2. Податок на доходи фізичних осіб.
3. Податок на додану вартість.
4. Акцизний податок.
5. Збір за першу реєстрацію транспортного засобу.
6. Екологічний податок.
7. Рентна плата за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами і нафтопродуктопроводами, транзитне транспортування трубопроводами природного газу та аміаку територією України.
8. Рентна плата за нафту, природний газ та газовий конденсат, що видобуваються в Україні.
9. Плата за користування надрами.
10. Плата за землю.
11. Збір за користування радіочастотним ресурсом України.
12. Збір за спеціальне використання води.
13. Збір за спеціальне використання лісових ресурсів.
14. Фіксований сільськогосподарський податок.
15. Збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства.
16. Мито.
17. Збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну й теплову енергію, крім електроенергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками.
18. Збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на природний газ для споживачів усіх форм власності.

Стаття 10 даного кодексу визначає такі місцеві податки та збори:

1. Податок на нерухоме майно, що відрізняється від земельної ділянки.
2. Єдиний податок.
3. Збір за здійснення деяких видів підприємницької діяльності.
4. Збір за місця для паркування транспортних засобів.
5. Туристичний збір [1].

Як бачимо, перелік істотно відрізняється від того, що існував раніше. Перш за все це викликано тим, що деякі податки тепер просто не справлятимуться. Прикладом таких платежів є комунальний податок і податок на рекламу, ринковий збір, збір за право використання місцевої символіки та збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі: за періоди після 01.01.2011 р. їх сплачувати не потрібно.

Іншу частину обов'язкових платежів просто названо по-іншому. Причому у деяких випадках зміна назви має істотне значення внаслідок зміни порядку сплати податку (наприклад, податок з власників транспортних засобів, замінено збором за першу реєстрацію транспортного засобу; нова назва цього платежу говорить сама за себе). В інших випадках – це більше нагадує формальне перейменування податку, що принципово не змінює по суті (наприклад, плату за торгові патенти названо збором за здійснення деяких видів підприємницької діяльності).

До 2015 року скасовано буде ще один державний та два місцевих збори, таким чином кількість державних місцевих платежів складе 17 та 3 відповідно.

Наступним позитивним моментом Податкового кодексу є те, що за порушення податкового законодавства за період з 1 січня по 30 червня 2011 р. штрафи

застосовуватимуться у символічному розмірі – 1 грн., а для платників податку на прибуток і тих, хто перейшов з єдиного податку на загальну систему, вони взагалі не застосовуються за порушення.

Позитивним напрямком податкової реформи стало зменшення ставки податку на прибуток з 2011 року із 25 до 19%, потім адекватно з 2014 року до 18%, а потім до 17%. Податок на додану вартість з 2014 року знизиться із 20 до 17%.

Одночасне зниження ставок податку на прибуток підприємств та ПДВ (до кінцевих значень) призведе до падіння доходів державного бюджету. У Податковому кодексі не обумовлено компенсаційні джерела, які дозволили б покрити втрату доходів.

Сумнівним, також, з точки зору доцільності та ефективності є положення стосовно зниження ставки ПДВ. Даний податок є одним з непрямих податків, тому фактичним суб'єктом оподаткування є кінцевий споживач, а не підприємство, що його сплачує. Таким чином, зниження ставки ПДВ до 17% в умовах гострого дефіциту ресурсів не є оптимальним з точки зору економічної ефективності. Необхідно зосередитися на зниженні імпліцитної ставки податку на прибуток і лише за наявності ресурсів переходити до зниження ставки ПДВ, але в довгостроковій перспективі.

За даними дослідження Paying Taxes 2010, середньостатистичне українське підприємство протягом року сплачувало 147 податків та платежів, що є найгіршим показником у світі (183 місце). Для порівняння, у Росії кількість платежів складає – 11, Польщі – 40, Чехії – 12, Білорусі – 107, Грузії – 18, США – 10, Франції – 7. Більша частина податків та внесків (96 %) в Україні пов'язана з оподаткуванням праці [8].

Доцільно здійснити порівняння умов сплати податків передбачених вітчизняним Податковим кодексом з податковим законодавством інших країн, для прикладу візьмемо Грузію (табл 1).

Таблиця 1 – Порівняння законодавства, що регулює сплату податків Грузії та України

Показники	Грузія	Україна
Кількість податків	5 (прибутковий, на прибуток компаній, ПДВ, на майно та акциз)	18 загальних та 5 місцевих
Сумарний податок на заробітну плату	20% (прибутковий податок)	40% (складається з єдиного соціального платежу та прибуткового податку)
ПДВ	18%	20%
Податок на прибуток компаній	15%	23%
Податкові пільги для окремих видів бізнесу	Ні	Так
Митне законодавство	Митний кодекс (255 статей) Планують ліквідувати: залишиться лише Податковий кодекс	Митний кодекс (432 статті)
Кількість ставок імпортного тарифу	2 (максимальна ставка 12%). Прописані у Податковому кодексі	38 (максимальна ставка 50%). Описані в Законі України «Про митний тариф» (1368 сторінок)
Середній тариф на імпорт сільськогосподарської продукції	9,8%	23,4% (рекорд Європи і СНД)
Прибутковий податок об'єднаний із соціальним	Так	Ні
Місце в рейтингу (легкості ведення бізнесу) DoingBusiness-2011	12	145

Дані представлені у таблиці свідчать про надмірну складність та громіздкість податкового законодавства нашої держави, що в свою чергу ускладнює ведення бізнесу

про, що свідчить 145 з 183 місць у всесвітньому рейтингу легкості ведення бізнесу. Також дані таблиці демонструють функціонування надто високих податкових ставок, які у поєднанні з несприятливими економічними процесами спонукають до переходу легально діючих суб'єктів господарювання у тіньовий сектор. Ці процеси відповідно зумовлюють зменшення кількості податкових надходжень, збільшення чисельності осіб зайнятих у тіньовому секторі, які отримують заробітну плату «у конвертах», зменшення офіційного ВВП та інші негативні тенденції.

Одним з недоліків Податкового кодексу України є відсутність визначення поняття «прибуток. Відповідно до Податкового кодексу України, до доходів від операційної діяльності включаються доходи від реалізації товарів, виконаних робіт, наданих послуг, причому немає жодної згадки про реалізацію продукції, що є одним з упущень законотворців. На нашу думку дані положення, викладені у Податковому кодексі України є помилковими, оскільки поняття операційних доходів значно ширше ніж зазначене. До операційних доходів, зокрема, включаються: доходи від реалізації оборотних активів, доходи від операцій з іноземною валютою, дохід від операційної оренди активів, одержані штрафи, пені неустойки, відшкодування раніше списаних активів, дохід від списання кредиторської заборгованості, інші доходи операційної діяльності. Таким чином, поняття операційної діяльності за П(С)БО не відповідає аналогічному поняттю в Податковому кодексі.

Податковим кодексом створені несприятливі умови для малого бізнесу. У частини населення складається враження, що на сьогодні вирішили ліквідувати дрібний бізнес. Глава 1 розділу 14 чітко передбачає, що таке фізичні особи-підприємці, тобто малий бізнес і з 2016 року, згідно з цим кодексом, таких підприємців-фізичних осіб уже не має бути, бо навіть самого визначення не буде існувати у Податковому кодексі.

Малий та середній бізнес у країнах ЄС становлять основу соціально-економічного розвитку. В ЄС знаходиться більше ніж 20 млн. підприємств малого та середнього бізнесу, що дають більше половини загального обороту та доданої вартості. Також кількість зайнятого населення на цих підприємствах сягає 70%. Малий бізнес у Європі стимулює розвиток конкуренції. Ефективність економіки ЄС прямо залежить від успішної діяльності малого та середнього бізнесу [4, с.57]. В Україні ж складається незрозуміла ситуація стосовно середнього та малого бізнесу зокрема. На противагу стимулюванню розвитку, держава ускладнює його діяльність та спонукає виникненню ситуації, коли малий бізнес має не функціонувати, а просто таки «виживати».

Відповідно до Закону України «Про державну підтримку малого підприємництва» [2] юридичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності будь-якої організаційно-правової форми власності, у яких середньооблікова кількість працюючих за звітний період не перевищує 50 осіб, а обсяг річного валового доходу – 500 тис.грн., мають право користуватися спрощеною системою оподаткування. У Податковому кодексі спрощена податкова система та фіксований сільськогосподарський податок зберігаються, але вони обмежені цілим переліком заборон, зокрема, спрощеною системою оподаткування забороняється користуватись 20 категоріям підприємств, починаючи від аудиторів і закінчуючи особами без громадянства. І при чинних сьогодні нормах закону про спрощене оподаткування цим режимом оподаткування користуються відносно невелика частина суб'єктів малого підприємництва [5, с.17].

Доцільно запровадити диференційоване оподаткування ПДВ на окремі групи товарів, що рівнозначно наданню податкових пільг певним галузям. Також доцільно було б звільнити від оподаткування прибутку (повністю або частково), ту частину прибутку, яка направлятиметься на інноваційну діяльність

Висновки. Податковий кодекс є передумовою виконання завдань податкової реформи і кроком на шляху до створення більш досконалої системи оподаткування. Податковий кодекс має ряд переваг: зменшення кількості податків, зниження певних податкових ставок, символічну плату за порушення Податкового кодексу у першому

півріччі тощо. Проте не зважаючи на ці переваги, даний законодавчий документ має низку серйозних недоліків (негативні умови оподаткування для середнього та особливо малого бізнесу, суперечність певних його положень П(С)БО, невизначеність поняття «доходи» тощо). Таким чином, навіть ці окремі зауваження щодо Податкового кодексу свідчать про необхідність подальшої роботи над його вдосконаленням.

Список літератури

1. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року №2755-VI зі змінами та доповненнями від 01 січня 2011 року.
2. Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» 19 жовтня 2000 року №2063-III зі змінами та доповненнями від 07 жовтня 2008 року.
3. Закон України «Про систему оподаткування» від 25.06.1991 р. №1251-XII (втратив чинність).
4. Карамішева Г.М., Новікова А.Г. Проблеми кредитування малого та середнього бізнесу в умовах посткризового стану економіки // Часопис економічних реформ. – 2011. – №1. – С.54-59.
5. Угровецький О.П. До окремих питань проекту Податкового кодексу // Держава та регіони. – 2009. – №3. – С. 15-17.
6. Шкарупа О.В., Романченко А.В. Аналіз проблем та напрямків удосконалення системи оподаткування в Україні // Механізм регулювання економіки. – 2010. – № 1. – С. 185-191.
7. Борисейко Ю.В. Доходи в податкових кодексах України та Російської федерації: переваги і недоліки // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2010. – Вип. 3 (18). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ptmbo/2010_3/6.pdf.
8. Вахновська Н.А. Податковий кодекс в контексті реформування податкової системи України // Економічний форум. – 2011. – Вип. 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekfor/2011_1/23.pdf
9. Тульчинський Р.В., Змієнко М.О. Податкова система України, її недоліки та шляхи реформування // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». – 2009. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evkpi/2009/88.pdf.

УДК 330.35:001.92.001.76

В. М. Лисенко, ас., К.В. Самсонова, ст. гр. ФК-08-1

Кіровоградський національний технічний університет

Інформатизація в Україні: основні тенденції та проблеми

У статті окреслено роль інформатизації суспільства, її стан та особливості в Україні. Досліджено переваги та недоліки інформатизації українського суспільства для швидшої адаптації держави до глобалізаційних процесів.

інформація, економіка, комп'ютеризація, автоматизація, інформатизація

Постановка проблеми та її актуальність. На сьогоднішній день питання інформатизації належить до одних із найактуальніших в житті суспільства. Процес інформатизації – це явище, яке охопило майже всі сфери діяльності людини і пов'язане із застосуванням новітніх інформаційних технологій. Проблема інформатизації і безпосередньо пов'язана з нею комп'ютеризація всіх сфер людської діяльності є однією з глобальних проблем сучасного світу. Причина тому - нечуване для попередніх епох підвищення ролі інформації, перетворення її в одну з найважливіших рушійних сил

всього виробничого і суспільного життя. Актуальність дослідження даної проблеми не викликає сумнівів, адже в сучасному українському суспільстві інформатизація є важливим засобом організації і регулювання приватної і суспільної життєдіяльності, однією із форм закріплення і розповсюдження знань, дієвим інструментом і „матерією“ управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням процесів інформатизації в українському суспільстві займалися такі вчені, як: Пожуєв В., Гор А., Красноступ Г., К.І. Беляков, В.М. Брижко, В.Д. Гавловський, І.В. Арістова, В.С. Цимбалюк, М.Я. Швець.

Метою статті є аналіз інформатизації як ресурсу сучасного розвитку суспільства, розкриття сутності і значення інформації, обґрунтування шляхів і напрямів оптимізації інформатизації в сучасному українському суспільстві.

Виклад основного матеріалу. У Законі України “Про Національну програму інформатизації” зазначається, що “інформатизація” – це сукупність взаємозв'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян і суспільства на основі створення, розвитку й використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки. Часто термін „інформатизація“ вживається разом із терміном “комп'ютеризація”, який позначає процес розвитку та впровадження комп'ютерів, що забезпечують автоматизацію інформаційних процесів і технологій у різних сферах людської діяльності.

Наприкінці ХХ століття інформатизація стала важливою галуззю економіки розвинених країн і визначальною сферою суспільного життя, оскільки дає змогу заощаджувати основні види ресурсів, забезпечувати ефективне адміністративне і господарське управління та знижувати соціальну напруженість. Тому інформатизація стає важливою функцією держави, фактором забезпечення її безпеки та суверенітету.

Мета створення і розповсюдження інформаційних технологій полягає у вирішенні проблем інформатизації суспільства і життєдіяльності в країні. Закон України “Про інформацію” визначає основні принципи державної політики в галузі інформатизації:

- інформаційна свобода — „Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір“ (ст. 34 Конституції України);
- невтручання в особисте життя — „Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди...“ (ст. 32 Конституції України);
- відкритість і доступність інформації — “Кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе...” (ст. 32 Конституції України);
- інформаційна безпека — обмеження інформаційної свободи, відкритості й доступності інформації, режим використання персональних даних в інтересах національної безпеки, економічної доцільності й захисту прав інших людей;
- відповідальність власників інформаційних ресурсів за якість інформації;
- гармонізація інформаційного законодавства із законодавством інших країн.

Інформатизація в усіх сферах діяльності людини дозволяє активно і широко застосовувати все багатство інтелектуального наслідування і уроків розвитку нашого суспільства. З цією метою все ширше розгортається використання інформаційних технологій в усіх сферах людської діяльності (проведення референдумів, опитування суспільної думки, впровадження інформаційних систем). Використання електронних систем в бібліотеках, музеях і створення інтелектуальних відеоігор відкриває якісно

нові форми творчого розвитку людини, збереження багатств вітчизняної та світової культури.

Для прискорення процесу інформатизації в основу державної політики має бути покладено регулювання процесів інформатизації на основі поєднання принципів централізації, самофінансування, державної підтримки через систему пільг та кредитів.

Входження України у світове інформаційне середовище на початковому етапі можливе шляхом придбання державою ліцензій у провідних світових виробників інформаційних продуктів з подальшим їх впровадженням на вітчизняному ринку.

Аналіз стану інформатизації та розбудови інформаційного суспільства в Україні свідчить про наявність всіх необхідних передумов для успішної побудови інформаційного суспільства: діяльність всесвітньо відомої школи кібернетики; сформовано певні правові засади інформаційного суспільства, які, зокрема, регулюють суспільні відносини щодо створення інформаційних електронних ресурсів, захисту прав інтелектуальної власності на них, впровадження електронного документообігу на основі електронного цифрового підпису, захисту інформації; ведеться удосконалення системи управління інформаційною сферою; готується значна кількість висококваліфікованих фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій, математики, кібернетики; постійно зростає та поновлюється парк комп'ютерної техніки, сучасних систем та засобів телекомунікації, зв'язку; динамічно поширюється Інтернет та впроваджуються елементи технології електронного урядування тощо. Разом з тим, ефективність реалізації НПП, як і в цілому процесу розбудови інформаційного суспільства, офіційно визначеного Законом України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки", Постановою Верховної Ради України від 01.12.2005 "Про рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства", Програмою діяльності Уряду та іншими документами, є недостатньою і не відповідає потенціалу і можливостям України.

Проблеми і труднощі соціально-економічного розвитку українського суспільства пов'язані з недосконалістю використання інформаційно-технологічної складової і самої інфраструктури інформатизації, незважаючи на існування Національної програми інформатизації і законів, що мають регулювати її виконання. Йдеться перш за все про відсутність системного підходу. Вже вкладено мільярдні кошти, а глобальна інформатизація в Україні так і не відбулась. Замість неї мали місце малопродуктивна компанія загальної комп'ютеризації, зосереджена на вирішенні елементарних задач поверхневого рівня, нестримне зростання послуг мобільного зв'язку, на що щорічно витрачається більше десяти мільярдів гривень. Відхід від вироблених і прийнятих принципів державного регулювання процесів інформатизації, упущення в механізмах координації, безумовно, не сприяло консолідації зусиль у суспільстві та раціональному використанню фінансових і трудових ресурсів, тому не розвивалися принципи самооплатності проектів, повернення засобів у бюджет.

Зараз проекти інформатизації розробляються в багатьох галузях і територіальних ланках за фундаментальними та цільовими програмами, які здебільшого виконуються розрізнено, без додержання єдиної державної науково-технічної політики, належного залучення до функціональних завдань відповідних органів управління, зокрема регіонами, що призводить до значних соціально-економічних, моральних та інших витрат. Сьогодні відсутнє чітке бачення механізмів стимулювання інформатизації на регіональному рівні.

Відсутність послідовної державної політики в Україні призвела до спонтанного розвитку лише окремих фрагментів інформаційного суспільства, не вирішивши головної задачі – підйому економіки і добробуту життя громадян. Створення багатофункціональних цифрових мереж, спеціальних інформаційно-аналітичних та телекомунікаційних систем органів виконавчої влади (МОН, МЗС, Мінпромполітики,

ДПА), введення в дію магістральних і регіональних волоконнооптичних каналів відіграли свою позитивну роль для майбутнього інформатизації. Належним чином не узгоджено діяльність установ та організацій щодо формування, використання та обліку електронних інформаційних ресурсів, що призводить до труднощів у формуванні єдиного інформаційного простору і, як наслідок, до низького рівня інформаційного забезпечення діяльності державних органів. Невизначеність правової та фінансово-економічної основи діяльності суб'єктів у сфері інформатизації призводить до інформаційного монополізму управлінських та комерційних структур на відкриті інформаційні ресурси загального користування і одночасно до знецінення товарної власності інформаційних ресурсів держави. Відсутня розгалужена мережа інформаційних центрів, як типових осередків ефективного використання і комерціалізації інформаційних ресурсів. Державні відомства будують свої інформаційно-комунікаційні системи незалежно та ізольовано один від одного, орієнтуючись на власні потреби. Такий підхід забезпечує захищеність цих систем, проте робить проблематичною організацію міжвідомчої взаємодії на будь-якому рівні адміністративно-територіального устрою (відомство, регіон, область, місто, селище).

Незважаючи на складності, обумовлені впливом фінансово-економічної кризи та її проявами в Україні, у 2008-2010 роках відбувалось поглиблення процесу інформатизації та розвитку інформаційного суспільства, формування сучасної інформаційно-комунікаційної інфраструктури країни та створення передумов надання державних інформаційних та адміністративних послуг електронними засобами з метою підвищення добробуту та життєдіяльності громадян і стимулювання росту економіки. Зменшення державних інвестицій у сферу інформатизації та розвитку інформаційного суспільства майже вдвічі призвело з одного боку до втрати позицій держави на ринку ІКТ, стримуванню процесів у цій сфері, а з іншого боку стимулювало інвентаризацію програм та проектів інформатизації, посилило контроль за кінцевими результатами їх виконання, концентрацію ресурсів та зусиль на найбільш пріоритетних напрямках. Іншим висновком є важливість використання інформатизації як одного з інструментів виходу з кризи та подальшого розвитку країни. Це вимагає формування та реалізації науково - обґрунтованої та ресурсно забезпеченої державної політики. Відсутність стратегії розвитку інформаційного суспільства, а також загальнодержавної програми, планів та бюджетних програм з її реалізації, таких базових законів Україна як закони "Про інформаційну систему "Електронний уряд", "Про персональні дані", "Про електронну торгівлю" знижують ефективність імплементації політики інформатизації та розвитку інформаційного суспільства. Тому основними заходами у цій сфері слід вважати:

- удосконалення системи державного управління шляхом її інформатизації на єдиній концептуальній основі, впровадження електронного Уряду як засобу інтерактивного спілкування з громадськістю та бізнесом;
- розробка основ національної стратегії становлення інформаційного суспільства з урахуванням його впливу на всі сфери життєдіяльності населення, підприємств, організацій, в тому числі органів влади;
- створення національної системи електронних інформаційних ресурсів на базі Національного депозитарію інформаційних електронних ресурсів та підвищення їх якості та доступності, створення рівних умов для доступу споживачів до послуг, що надаються з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій;
- збільшення різноманітності та кількості послуг населенню та бізнесу, що надаються за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій, становлення електронних форм взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами;
- розвиток національної інформаційної інфраструктури і її інтеграція зі світовою;

- забезпечення формування єдиного національного інформаційного простору, інтегрованого в європейський та світовий інформаційний простір, насамперед з питань стимулювання інноваційно-інвестиційного розвитку національної економіки;
- розвиток та широке використання інформаційно-телекомунікаційних технологій у науково-технічній та інноваційній діяльності;
- створення робочих місць, пов'язаних з інтенсивним використанням інноваційних інформаційних технологій;
- створення системи безперервної освіти протягом всього життя, зокрема, забезпечення можливостей для дистанційного навчання.

Реалізація проектів інформатизації забезпечить: якісно новий рівень управління державою та суспільством взагалі; сприяння демократизації суспільства та доступність національних і світових інформаційних ресурсів для широкого кола користувачів; зростання якості навчання на всіх рівнях освіти та підвищення кваліфікації; розширення міжнародної співпраці науковців і нарощування експортного потенціалу країни.

Інформатизація повинна забезпечити широкий доступ громадян до накопиченого в суспільстві знання (інформаційних ресурсів), знати організаційні, технологічні, політичні та інші обмеження у сфері циркулювання інформації в соціальному організмі країни. Слід забезпечити інформаційну захищеність людини з урахуванням інтересів держави та її установ, тих даних, які не підлягають розголошенню.

Висновки. Отже, інформація як ресурс суспільства направлена на постійний розвиток і удосконалення інформаційних систем, які являють собою складні динамічні системи із зворотним зв'язком, що використовуються для забезпечення інформацією процесів ефективного управління в суспільстві.

Стан інформатизації та розбудови інформаційного суспільства в Україні свідчить про наявність всіх необхідних передумов для успішної побудови інформаційного суспільства, проте її ефективність реалізації, як і в цілому процесу розбудови інформаційного суспільства, є недостатньою і не відповідає потенціалу і можливостям України. Тому необхідно прискорити процеси інформатизації шляхом зростання державної підтримки і вдосконалення нормативно-законодавчої бази.

Список літератури

1. Беляков К. І. Інформатизації в Україні: проблеми організаційного, правового та наукового забезпечення : монографія / К. І. Беляков. – К. : КВЦІ, 2008. – 576 с.
2. Гор А. Атака на разум.- СПб- Амфора, 2008.- С. 123-125.
3. Едомский Е. В. Информатизация общества – становление инфорынка // Правовые проблемы программирования вычислительной техники и изобретательства : (труды по социальным проблемам кибернетики) : статьи / [под ред. И. Э. Мамяофы]. – Тарту : Тартурский ун-т, 1988. – 153 с.
4. Закон України „Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки“ № 537-V від 09.01.2007 р. // Голос України. – 2007. – № 21. – С. 8–10.
5. Кремень В.Г.Суспільство знань і якісна освіта // Освіта. – 2007. – № 13–14.
6. Пожуев В.І. Інформатизація як ресурс розвитку сучасного українського суспільства // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2009. – Вип. 38. – С. 4 – 11.

Одержано 31.03.11

УДК 378.147

В.М.Пестунов, проф., канд.техн.наук, О.С. Стеценко, доц., канд.техн. наук

Кіровоградський національний технічний університет

К.П. Дьомін, ст. викл.

Кіровоградський державний педагогічний університет

Шляхи подолання негараздів і «страждань» в житті людини

В статті автори поставили мету пояснити причини виникнення хвороб і різних життєвих негараздів. Пояснити, що причиною страждань є низька духовність людей, невиконання космічних законів. Даються рекомендації, як позбутися негативних енергій страху, злості, ненависті, випромінювати позитивну енергію любові і добра, і тим самим позбутися хвороб і продовжити тривалість життя.

Люди зазвичай вважають, що їхні страждання припиняться лише тоді, коли зникне «нечестивий», який несе людині зло. Але це справедливо лише в тому випадку, коли зникне людина. Справа в тому, що людина це багатополюсна система, в якій у відносній рівновазі знаходяться добро і зло, агресивність і миролюбність, страх і любов, сум і радість і ін. Людина, яка володіє свободою волі, може силою свого наміру зміщувати рівновагу позитивної і негативної енергії в той чи інший бік. Оскільки людина випромінює у зовнішній світ те, що вона має всередині себе, тоді ця енергія забарвлюється у відповідності з її настроєм. Наші думки, вчинки і дії замикаються на кармінній системі, а вона забезпечує нам те, що маємо в житті на Землі. Тому єдиний шлях вирішити наші життєві проблеми - це очистити голову від негативних думок, емоцій і почуттів. Але ми не можемо і не хочемо цього робити, тому маємо те, що маємо. Зрозуміло, що все це витікає від нашого неуцтва і незнання та невиконання космічних законів [1].

Тому головна задача - це пізнання і розуміння космічних законів і перевірка їхньої ефективності на собі. Переконавшись у їхній божественній силі, ми менше будемо їх порушувати, а головне зрозуміти, що такі негаразди відповідають нашому відношенню до космічних законів - знайти в собі Творця. Зрозумівши і виконуючи космічні закони, ми забезпечимо собі щасливе життя на Землі. Але дивно те, що людство не хоче жити щасливо, не вірить в таку можливість.

Багато прикладів, які дають наші учителі і відповідні літературні джерела, не переконують людей у тому, що потрібно не тільки шанувати, але й виконувати Космічні закони,

Відомо, що з розвитком людини підвищується її вібраційний рівень, збільшуються розміри її енергоінформаційного поля. Це приводить до того, що їхні енергетичні поля перетинаються, і люди автоматично обмінюються Інформацією. їхні ідеї стають загальними і вони інтуїтивно починають розуміти, що вони є єдиною сім'єю, скорочуються непорозуміння та конфлікти. Адаже вияснити відносини можуть тільки недорозвинені люди з низьким вібраційним рівнем. Ось чому конфлікти, на якій завгодно основі, свідчать про низький духовний і вібраційний рівень розвитку тих, хто створює конфлікти [2].

Підвищуючи рівень розвитку, ми можемо усунути основу виникнення конфліктів. Звідси виникає висновок, що потрібно більше звертати увагу не на обороноздатність, а підвищувати духовний рівень людей. Необхідно знайти шлях до Творця і шукати його не у зовнішньому світі, а у самому собі. Необхідно нагадати, що у кожної людини є часточка Творця і кожен з нас відповідальний за правильний духовний розвиток. Кожна людина повинна відчувати відповідальність за свої вчинки, і

усвідомити, що все те, що з нами відбувається є наслідком того, що ми чинимо в цьому світі. В цей перехідний період потрібно більше прислухатися до себе.

У перехідний період відбувається зміна енергій і інструментів нашого впливу на оточуючий нас світ. Нам важко зрозуміти, що в певний період часу ми втрачаємо стару енергію і потрібно починати все спочатку. Все що ми знали перестало працювати, а новий досвід ми ще не придбали. У перехідний період навіть ліки перестають лікувати, знижується ефективність масажу, медитації і т.ін. Все це потрібно зрозуміти і змінити себе духовно. По мірі духовного розвитку відкриваються нові функціональні можливості і людина уже не може утримувати в собі стільки світла. Світло будуть бачити оточуючі люди і по - різному будуть його сприймати. Одні намагатимуться йти до світла, а інших від буде лякати, тому що вони звикли жити в темряві. Проте, необхідно пояснювати звідки і чому так відбувається - але це не так просто.

Разом з тим у суспільстві можуть проявлятися ідеологічні і матеріальні інтереси, які приводять до напруги і конфліктів. Але духовний розвиток людей зменшує їхню агресивність і злість. Людство все більше починає розуміти свою єдність і необхідність компромісу. Інакше кажучи, поступово зникає основа всіх конфліктів, але не зникають протиріччя як у духовній, так і у матеріальній сфері. Тому залишається необхідність у військовому захисті.

Не дивлячись на те, що негаразди і страждання люди створюють собі самі, але вони в це не вірять і продовжують «шукати» кращих керівників, які приведуть їх до щасливого життя. При цьому, як правило, порівнюють умови життя з передовими країнами, забуваючи про те, що вони самі для себе створили такі умови, які викликають у нас заздрість. А це негативне почуття, в свою чергу, не дасть очікуваного покращення життя.

Найбільш руйнівною в нашому житті є енергія страху, негативну енергію якого можна урівноважити енергією любові. Для цього людина думками і словами повинна виражати чіткий намір подолати енергію страху, або іншої негативної енергії. Якщо у людини не достатньо енергії любові, для того щоб урівноважити енергії страху, тоді в тілі людини включаються механізми захисту. Це може бути, наприклад, збільшення ваги тіла з наступними негативними наслідками - зростає навантаження на серце, ускладнюється робота серцево-судинної системи. Не випадково кажуть, що життя людини скорочується у скільки разів, наскільки вага вашого тіла перевищує нормальну. Зрозуміло, що всі ці розрахунки досить приблизні, тому що тривалість нашого життя залежить від багатьох факторів і фізичне навантаження, зв'язане із надмірною вагою, можна поставити на друге місце після кармічного «навантаження».

Саме карма, в першу чергу, визначає скільки нам залишилося жити в цьому світі. Якщо очистити карму, то, як правило, зникає страх і приходять у норму вага тіла. Тому потрібно пам'ятати, що у кожної проблеми є духовна причина і, відповідно, шляхи її вирішення. Ось чому вирішення якої завгодно проблеми необхідно починати з ліквідації неосвідченості у пізнанні і використанні Космічних законів. Оскільки у нашій кармі головну її частину займають негативні думки, то вирішення проблеми необхідно починати з очищення своєї голови від негативних думок. Проте це не так просто, але за багато тисяч років людство відпрацювало методи приборкання некерованих думок. До цих методів належать такі заходи:

- творча робота в якій завгодно галузі людської діяльності;
- медитації або молитви;

Медитацію можна проводити на іменах наших Учителів. При цьому важливо підбирати певні звукові сполучення. Найбільше розповсюдження знайшли звукові сполучення - О - М - М; ОМ - НАМАХ, ОМ - МАНІ - ПАДМЕ -ХУМ та ін. Вибір мантри для медитації, а також вибір молитви кожна людина повинна вибрати собі сама, сприйняти її душею і серцем. Що стосується тривалості медитації або молитви - це теж суцього індивідуально, але головне - необхідно забрати у мозку можливість думати «ні про що», усунути хаотичність думок, тобто забрати у нього увесь «вільний час». Такі

дії в значній мірі будуть «очищати» карму, автоматично будуть знижувати важкість кармічного навантаження, покращуватимуть якість і тривалість нашого життя.

Досвід показує, що радість життя це найкращий засіб збільшення тривалості життя. Хороший результат дає пряма розмова з клітинами. Потрібно уголос виразити намір мати міцне здоров'я. Клітинам потрібна глобальна постановка задачі, тоді слова трансформуються у наміри, а наміри перетворюються в реальність. Коли людина виражає намір і промовляє: «Я можу змінити структуру свого тіла. Я можу позбавитись від хвороби. Я відчуваю свої здорові клітини. Я здатний зцілити своє тіло.» Слова, які ви промовляєте, створюють звукові акорди, які передаються клітинній структурі людини. Якщо словами ви створите правильний акорд звуків, тоді клітинна структура буде реагувати певним чином і відповідати вібраціям високої частоти, а ці частоти будуть виконувати оздоровчі функції на тому чи іншому органі людини.

Усі хвороби людини виникають спочатку на енергетичному рівні, в ефірному тілі, а вже пізніше починає хворіти певний орган у фізичному тілі. А інформація про хворобу передається з одного тіла людини до іншого на рівні клітин шляхом вібрації певної частоти [2]. Справа в тому, що кожна речовина чи жива істота випромінює у навколишній світ вібрації певної частоти. Саме ці коливання вміщують закодовану інформацію, вібрації кожного органу тіла людини, мають певну, тільки йому властиву, частоту, а при його захворюванні частота вібрації знижується. Хімічний склад клітин і інтенсивність біохімічних процесів призводить до зміни спектру випромінюваних цим органом вібрацій. Якщо чутливими приладами уловлювати і реєструвати ці сигнали, тоді можна діагностувати хворобу і лікувати.

Прикладом зовнішнього впливу на органи тіла людини, і підвищення їхньої частоти вібрації і приведення до здорового стану є акупунктура [3]. Точковим масажем впливають на акупунктурні точки (чакри) на тілі людини, які мають енергетичний зв'язок із внутрішніми органами. Але треба знати, яка точка з яким органом тіла має зв'язок. Таким чином, підвищується вібрація хворого органу і він оздоровлюється.

Другим прикладом енергоінформаційного лікування є використання ліків на основі лікувальних квітів [3]. Носіями необхідної інформації є розчини квітів, які мають певну частоту вібрацій, яка викликає резонанс у хворому органі. Аналогічний оздоровчий ефект дають настоянки із дорогоцінного каміння. Вони мають власні частоти вібрацій і ефективно використовуються при лікуванні певних хвороб. До такого принципу дії відноситься і ароматерапія, при якій використовуються ефірні олії. Вдихаючи випаровування ароматної олії, вони впливають на емоції людини, збуджують її, підвищують частоту вібрацій і дають оздоровчий ефект.

Останнім часом з'явилося багато приладів, за допомогою яких підвищують частоту вібрацій, як окремих органів, так і всього тіла людини, оздоровлюючи її. До них відносяться ультразвукові, світлові, теплові, звукові і лазерні прилади.

Але, якщо людина не змінює напрямку своїх думок і вчинків, має лихі наміри, злість, ненависть, страх, тобто випромінює низькочастотні вібрації, то ніякі методи терапії, ніякі заходи направлені на підвищення частоти вібрації тіла не допоможуть, людину постійно будуть долати хвороби, вона постійно буде страждати.

Такий механізм виникнення хвороб з енергетичної точки зору і шляхи подолання усіх негараздів і страждань. Закликаємо їх виконувати!

Список літератури

1. В.М. Пестунов. Проблеми жизни человека. 4 изд. — Кировоград:, Код, 2010 — (Человек и окружающий его мир).
2. О.С. Стеценко, Зцілення людини словом, музикою і піснею, - Кіровоград: Центрально- українське видавництво, - 2008.
3. А.Г. Свияш, Здоровье в голове, а не в аптеке. - М: ЗАО Центрполиграф, 2007 -(Ступени в разумный мир).

Одержано 08.02.11

УДК 541.148

А.В. Галико, доц., канд. техн.наук

Кіровоградський національний технічний університет

Деякі принципи раціонального легування і термічної обробки швидкоріжучих сталей

У статті розглядається сучасний стан і напрямки розробки нових продуктивних і економічних швидкоріжучих сталей та їх термічної обробки

Застосування у промисловості різних матеріалів, особливо тих, що важко оброблюються і постійне зростання продуктивності праці, зокрема в процесах обробки металів різанням, вимагає створення нових методів обробки і нових металоріжучих інструментів з більш ефективних інструментальних матеріалів. Продуктивність інструмента в значній мірі залежить від його здатності зберігати певний час ріжучі властивості. Ріжучі властивості погіршуються не тільки під впливом високої температури, яка сприяє зниженню твердості інструмента, але і таких, як адгезія, дифузія, абразивно-механічне зношування ріжучої кромки і поверхонь інструменту. Таким чином, інструментальні матеріали, які призначені для обробки різанням, повинні мати високу твердість (HRC 60-65), високу зносостійкість, теплостійкість і механічну міцність.

На сьогодні близько 70 % ріжучого інструменту виготовляють із сталей, серед яких питома вага швидкоріжучих сталей складає понад 80 %, тобто основним матеріалом для ріжучого інструменту є швидкоріжуча сталь. Як відомо, основним хімічним елементом у складі швидкоріжучих сталей є вольфрам, який забезпечує підвищену (600-630°) теплостійкість, що дає змогу зберігати високу твердість, необхідну для обробки металевих заготовок з високою швидкістю. Але вольфрам елемент дорогий, а тому довгий час номенклатура швидкоріжучих сталей була обмеженою (P9, P12, P18). Пізніше почали розробляти маловольфрамові сталі, які мають у своєму складі і молібден. Так з'явилися P6M5, P6M3, P6M5Ф3 та ін. Але у всіх і раніше і пізніше розроблених сталей має місце два серйозних недоліки: карбідна неоднорідність і висока (1220-1260 °С) температура для гартування. Карбідну неоднорідність намагаються усунути багаторазовим куванням, зменшенням ваги злитків, але досягти рівномірного розподілення карбідів в повній мірі не вдається. А це сприяє утворенню анізотропії і зниженню механічних властивостей.

Одним із напрямків підвищення однорідності є також виготовлення швидкоріжучих сталей методом порошкової металургії. Такі сталі краще шліфуються, мають більш високу технологічну пластичність і механічні властивості. Вторинна твердість і теплостійкість на рівні литих сталей, зменшується час розчинення при гартуванні карбідів і підвищується загальна стійкість. Це сталі P6M5-K5-МП, P6M5Ф3-МП та ін.

Перспективним є виробництво ріжучого інструменту із сталей з меншою кількістю вуглецю, легованих по типу швидкоріжучих. Необхідна кількість вуглецю у робочих частинах інструменту потім досягається за допомогою цементації на стадії термічної обробки. При цьому усувається відомий недолік швидкоріжучих сталей-карбідна неоднорідність. Такі сталі кристалізуються без утворення евтектики, а

карбідна складова формується при науглецюванні у твердому стані. При цементації формуються глобулярні, розташовані у матриці карбіди, що забезпечить після остаточної термічної обробки високий рівень механічних властивостей, а також теплостійкість. Стійкість у порівнянні з стандартною Р6М5 підвищується на 20-25 %. В зв'язку з тим, що ці сталі мають достатню пластичність і легко оброблюються як у гарячому так і холодному стані, то полегшується їх виробництво на металургійних заводах, ковка замінюється прокатуванням, що є більш економічним процесом.

Суттєвим недоліком існуючих швидкоріжучих сталей є те, що біля 50 % дорогих легуючих елементів (W, Mo) знаходиться у нерозчинених карбідах, а це нераціонально і неекономічно. Враховуючи велику дефіцитність вольфраму проводяться розробки безвольфрамкових швидкоріжучих сталей з молібденом, наприклад 11М5Ф. Ці сталі теж кристалізуються без карбідної евтектики, а тому відсутні нерозчинні карбіди. Карбіди молібдену розчиняються при більш низьких температурах (1100-1170 °С), а це зменшує температуру гартування і дає можливість отримати дрібнозернисту структуру.

Відомо, що інтенсивне зношування інструменту відбувається при рекристалізації, яка залежить від температури фазових перетворень. Крім кобальту, який є у деяких швидкоріжучих сталях, температуру рекристалізації підвищує також алюміній. Алюміній додають до складу сталей і це підвищує теплостійкість на 50-100 °С і знижує вартість. Наприклад, сталь 11М5ФЮ має теплостійкість 620-640 °С.

Останнім часом застосовують швидкоріжучі сталі, теплостійкість і ріжучі властивості яких ґрунтуються на принципі дисперсійного твердіння за рахунок виділення інтерметалідних фаз при відпусканні, тоді як у сталей карбідного класу висока вторинна твердість і зміцнення відбувається за рахунок виділення карбідів легуючих елементів. Ці сталі відрізняються від швидкоріжучих сталей з карбідним зміцненням хімічним складом, багатьма основними і технологічними властивостями і областю застосування. До нових швидкоріжучих сталей з дисперсійним твердінням відносяться безуглецеві сталі додатково леговані нікелем, хромом, титаном (ОЗН10Х11М2Т2, В4М12К13, Н8К14М18Т). Ці сталі теж вимагають високої температури нагрівання при гартуванні, але ефект зміцнення вищий і твердість збільшується. Таким сталям властива відсутність помітних термічних об'ємних змін, а відповідно, і деформації при гартуванні і відпусканні, а теж незначний вплив знеуглецювання. По теплостійкості вони займають проміжне положення між сталями з карбідним зміцненням і твердими сплавами. Інструменти з нових дисперсійнозміцнених сталей використовують при фрезеруванні, точінні, струганні матеріалів, які важко оброблюються. Велика їх перевага спостерігається при різанні без охолодження і з меншими подачами.

Таким чином, такі підходи до принципів створення швидкоріжучих сталей дають можливість використовувати у металообробці більш дешеві і технологічні інструментальні сталі без втрати теплостійкості і ріжучих властивостей.

Список літератури

1. Геллер Ю.А. Инструментальные стали. М.: Металлургия, 1983. – 526 с.
2. Мойсеенко О.И., Чкалова О.И. Инструментальные материалы. Киев, «Вища школа». 1983. – 192 с.

Одержано 14.02.11

УДК 621.9.06 - 114

В.М.Пестунов, проф., канд.техн.наук, О.С. Стеценко, доц., канд.техн.наук
Кіровоградський національний технічний університет

Багатоопераційні верстати розроблені на кафедрі «Верстати та системи» КНТУ

В статті описані конструкції багатоопераційних верстатів на базі токарного верстату з програмних числовим управлінням, які дають можливість токарної обробки зубчатих коліс і нарізання зубців, що скорочує підготовчі роботи і підвищує їх продуктивність.

Багатоопераційні верстати – це верстати для комплексної механічної обробки заготовок з числовим програмним керуванням і автоматичною зміною інструментів.

Багатоопераційні верстати відрізняються особливо високою концентрацією обробних операцій. На них виконують чорнову, напівчистову і чистову обробку корпусних заготовок складної форми, які мають багато оброблюваних поверхонь.

На кафедрі «Верстатів та систем» КНТУ розроблені і запатентовані [2,3] два багатоопераційних верстата. В одному з них суміщаються токарні і зубодовбальні операції, а в другому токарні і зубофрезерні операції. Конструкції цих верстатів, мають майже повний технологічний цикл токарних і зубооброблюючих операцій.

В основі конструкції першого верстата поставлена мета, розширення технологічних можливостей та підвищення точності обробки шляхом виконання на верстаті токарних і зубодовбальних технологічних операцій без переустановки заготовки.

Поставлена задача вирішується установкою на токарний верстат з ЧПУ додаткового супорта (рис 1), з розташованим на ньому зубодовбальним модулем 2, в склад якого входять кінематичні ланцюги зворотньо-поступального руху, руху обкатки, радіальної та колової подачі довбача 3. Крім цього в механізмі повздовжнього переміщення задньої бабки передбачено автоматичне перезакріплення заготовки в разі обробки по всьому контуру. Після обробки частини заготовки, задня бабка 4 пересувається до заготівки 5 за допомогою гвинтової передачі 6 від електродвигуна 7. Після цього заготовка перезакріплюється з патрона токарного шпінделя 8 в патрон шпінделя задньої бабки 9 і подальша обробка ведеться від електродвигуна 10.

Запропонована конструкція верстата представлена на графічних матеріалах, де на рис. 1 зображено загальний вигляд, на рис. 2 зображена кінематична схема верстата.

Верстат працює таким чином:

При виконанні токарних операцій від асинхронного електродвигуна М1 (рис.2) через клинопасову передачу 1, коробку швидкостей 2 приводиться в обертання шпіндель із заготівкою 4 і забезпечує задану швидкість різання.

Приводи поперечної та повздовжньої подачі здійснюються від електродвигунів М2 і М4 і системи ЧПУ одночасно або по черзі, надаючи інструменту, закріпленому в револьверній головці 5, поперечну та повздовжню подачу, у відповідності з програмою токарної обробки.

При виконанні зубодовбальних операцій заготівка перезакріплюється в патроні 6 задньої бабки 7 і в центрі патрона шпінделя 3, а токарний супорт 9 встановлюється в крайній лівій позиції і не приймає участь в роботі.

При включенні електромuftи 13 додатковий супорт 12 переміщується по

напрямним станини у вихідне положення від електродвигунів М2 і М5.

Після цього штосель 14 із довбачем 11 приводиться у зворотно-поступальний рух від електродвигуна М7 через кривошипний механізм, а обертання заготовки виконується від електродвигуна М8 і узгоджується системою ЧПУ з обертанням штоселя 14 від електродвигуна М7. Одночасно двигуни М7 і М8 здійснюють колову подачу заготовки і довбача відповідно. Радіальні переміщення штоселя 14 з довбачем 11 здійснюються від електродвигуна М5 через гвинтову передачу. Ці переміщення складаються із швидкого підведення, радіальної подачі і відведення довбача від заготовки.

При досягненні довбачем заданої глибини процес врізання автоматично припиняється, після чого шпіндель із заготовкою виконує один повний оберт. Всі рухи узгоджені між собою за допомогою системи ЧПУ.

Таким чином, обумовлене конструкцією, суміщення основних ознак дає можливість за одну установку заготовки змінювати в якій-завгодно послідовності токарні та зубодовбальні технологічні операції. Це забезпечує істотне підвищення точності за рахунок виключення похибок від переустановки заготовки.

Економічна ефективність досягається за рахунок підвищення точності та розширення технологічних можливостей. Використання запропонованого верстата приведе до скорочення кількості верстатів і необхідних виробничих площ.

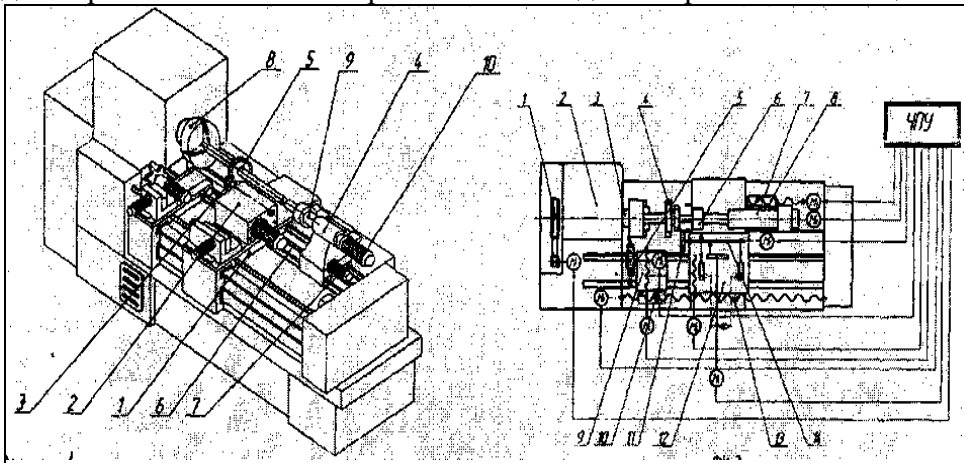

Рисунок 1 – Загальний вигляд верстата

Рисунок 2 – Кінематична схема верстата

В конструкції другого багатоопераційного верстата розробленого авторами статті закладена можливість токарної обробки зубчатих коліс і фрезерування зубців, а також свердління, розточування, зенкерування, розвертування і нарізання різьби.

Поставлена мета вирішується шляхом установки на станині токарного верстата фрезерного модуля із поворотною фрезерною головкою, яка легко і швидко повертається на 180° змінюючи розташування шпинделя з вертикального у горизонтальне, а також може виконувати функції задньої бабки. Крім цього на токарному супорті встановлено стіл для закріплення заготовки при фрезеруванні, який здійснює повздовжню і поперечну подачі, а вертикальну подачу здійснює фрезерна головка.

Конструкція запропонованого верстата представлена на рис. 3 (загальний вигляд) і рис. 4 (кінематична схема).

Верстат, складається із станини 1 (Рис. 3) на який встановлена передня бабка 2, а на напрямних станини зліва розташований супорт 3 з револьверною головкою 4 і столом для закріплення деталей при фрезеруванні 5, справа фрезерний модуль 6 з вертикальним супортом 7 і поворотною фрезерною головкою 8.

Повздовжня і поперечна подачі при фрезеруванні виконуються переміщенням токарного супорта 3, а вертикальна подача переміщенням вертикального супорта 7.

Працює верстат таким чином:

Токарний шпиндель закріплений в передній бабці 1 (рис.3) одержує обертовий рух від електродвигуна М1 через пасову передачу. Заготовка закріплюється в патроні 2 і одержує обертовий рух з частотою, що забезпечує задану швидкість різання.

Приводи повздовжньої і поперечної подачі здійснюються від електродвигунів М2 і М3 і системи ЧПУ одночасно або по черзі, надаючи інструменту, установленому в револьверній головці 3, необхідну подачу у відповідності з програмою токарної обробки. Поворот револьверної головки з необхідним інструментом в робочу позицію можливий від електродвигуна М4 по команді від ЧПУ.

При виконанні таких операцій як свердління, зенкерування, розвертання або нарізання внутрішньої різі, заготовка закріплюється у патроні шпинделя 2 і отримує обертання від електродвигуна М1, а осьовий інструмент закріплюється у шпинделі фрезерної головки і одержує головний рух від електродвигуна М6 через конічну зубчасту передачу. При обробці заготовки в центрах в шпиндель фрезерної головки встановлюється обертаючий центр.

При виконанні фрезерних робіт оброблювана деталь закріплюється на столі 4 і разом з ним може пересуватися вправо-вліво і вперед-назад, здійснюючи повздовжню і поперечну подачу через гвинтові передачі від електродвигунів М2 і М3 і керується від ЧПУ.

В залежності від габаритних розмірів деталі, яка фрезується, або при фрезеруванні з вертикальною подачею, фрезерна головка 7 разом з вертикальним супортом 8 може переміщатися вгору або вниз за допомогою гвинтової передачі 10 від електродвигуна М5.

Фрезерний шпиндель обертається від асинхронного електродвигуна М6 по команді від ЧПУ. При необхідності верстат можна оснастити круглим поворотним столом з приводом від електродвигуна М3 через черв'ячну передачу, що дасть можливість фрезерувати складні поверхні з круговою подачею.

Таким чином, суміщення основних операцій, дає можливість виконувати в які завгодно послідовності токарні і фрезерні технологічні операції. Такі конструктивні особливості запропонованого верстата забезпечують високу продуктивність, скорочення міжверстатного транспортування деталей і скорочення цехових площ під верстатами.

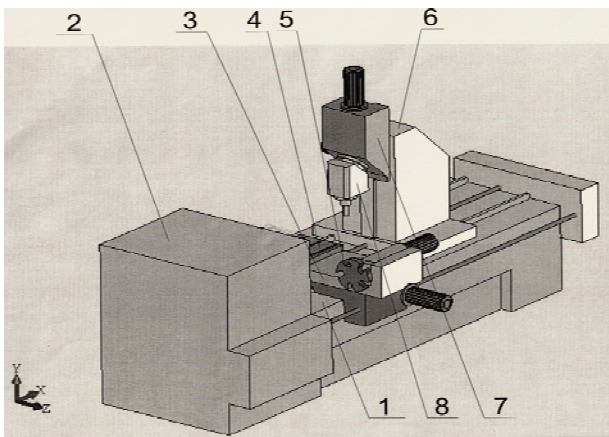

Рисунок 3 – Загальний вигляд верстата

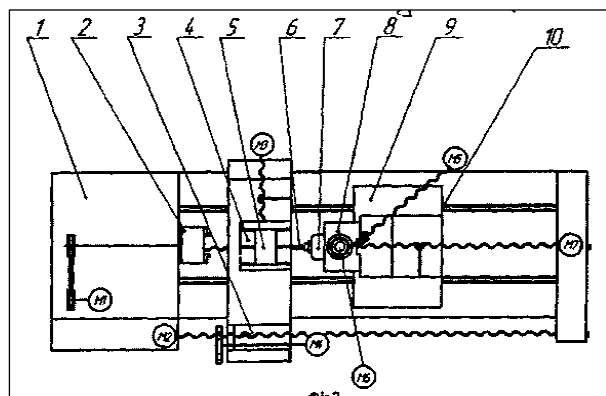

Рисунок 4 – Кінематична схема верстата

Список літератури

1. Колка И.А., Кувшинський В.В., Многооперационные станки. – М.: Машиностроения, 1983. – 136с.
2. Патент на корисну модель № 20437 Бюл. №1, 2007.
3. Патент на корисну модель № 19411 Бюл. №12, 2006.

Одержано 01.02.11

Ю.А. Головин, инж.

м.Кировоград

О звездах и планетах

В статье рассматривается методика расчета некоторых параметров звезд, а также гипотеза эволюции планет и причин землетрясений.

звезда, масса, гипотеза, планета

В предыдущей статье [1] мы привели формулу зависимости светимости звезды (мощности излучения) от ее массы, полученную путем аппроксимации значений светимости и масс 11 известных звезд [5]

$$E = E_c \left(\frac{M}{M_c} \right)^4 (1)$$

где E – определяемая светимость звезды, ватт

E_c - светимость Солнца, $E_c = 3,83 \cdot 10^{26}$ ватт

M – масса звезды, кг

M_c - масса Солнца, $M_c = 2 \cdot 10^{30}$ кг

Формула позволяет определять не только светимость звезды по ее массе, но и решать обратную задачу – находить массу звезды по ее светимости. Как раз с определением массы звезды у астрономов возникают большие трудности. Достаточно точно можно рассчитать массы двойных звезд, используя закон Кеплера, а массу одиночной звезды астрономы определяют «на глазок», ориентируясь на ее светимость, т.е. интуитивно связывая эти две величины. Наша формула позволяет находить массу звезды более точно, по крайней мере в пределах погрешности указанной светимости. Для примера приведем расчет массы недавно открытой астрономами звезды «коричневый карлик» Gliese 229 B [4]. Светимость его в 160 000 раз меньше солнечной, а масса оценивается в (0,03-0,06) M_c . Подставив в формулу значение светимости Gliese 229 B, легко находим его массу: она равна 0,05 M_c .

В классификации астрономических объектов зияет большая «дыра». Астрономам до недавнего времени были известны самые малые звезды с массой 0,3 M_c и самая большая планета солнечной системы Юпитер с массой 0,001 M_c . Промежуточные объекты не были известны науке. С открытием коричневых карликов этот промежуток сократился. В соответствии с предложенной нами гипотезой [1] большинство звезд проходят свой эволюционный путь, начиная от формирования из газопылевого облака и кончая небесным телом размером с Луну. А значит, существуют небесные тела, масса которых находится в промежутке между массами коричневых карликов и Юпитера. Трудность их обнаружения состоит в том, что таких объектов нет в солнечной системе, а обнаружить их на расстоянии в десятки и сотни световых лет чрезвычайно трудно, т.к. они обладают слабой светимостью. Но они будут непременно обнаружены. Это только вопрос времени.

Юпитер окружен плотной атмосферой и является источником довольно мощного излучения в инфракрасном и радиодиапазоне. Современная наука объясняет разогрев Юпитера за счет гравитационного сжатия. Но гравитация не имеет источника энергии и не может разогревать космические объекты. Закон сохранения энергии не позволяет нам делать такие заключения. Автор [5] указывает, что химический состав атмосферы Юпитера, исследованный американской межпланетной станцией «Пионер-10», «до удивления похож на солнечный». В этом нет ничего удивительного, если рассматривать Юпитер как умирающую звезду, подобную Солнцу, в недрах которой происходит тот же процесс эволюционной аннигиляции вещества (ЭАВ), т.е.

превращения массы в энергию. Светимость Юпитера в таком случае можно определить по формуле (1). Она оказалась равной $4 \cdot 10^{14}$ ватт. Используя закон Стефана-Больцмана, можно определить температуру наружного слоя атмосферы планеты

Закон Стефана-Больцмана

$$E = C \cdot S \cdot T^4 \quad (2)$$

где E – полная энергия излучения черного тела, ватт;

C – постоянная Больцмана, $C = 5,7 \cdot 10^{-8}$ ватт/м²·град⁴;

S – площадь поверхности тела, м²

T – температура поверхности, град (по шкале Кельвина).

Расчеты показывают, что для обеспечения указанной светимости достаточно, чтобы температура наружного слоя атмосферы составляла всего лишь 17°К. В центральных областях температура несомненно гораздо выше.

Поскольку Юпитер является миниатюрной звездой с газообразной структурой подобной Солнцу, то логично предположить, что плотность его вещества должна быть такой же, как у Солнца (1410 кг/м³). Указанная в справочной литературе плотность вещества планеты (1251) явилась, скорее всего, результатом измерения диаметра по наружному слою атмосферы, имеющей гораздо меньшую плотность. Это допущение позволяет нам определить толщину атмосферы Юпитера: она оказалась равной 2800 км.

Формула (1) позволяет также рассчитывать время жизни звезды на определенном этапе ее эволюции. Задаваясь массой звезды, по формуле (1) можно найти ее светимость, а по светимости – массу аннигилирующего вещества в данный момент. По количеству аннигилирующего вещества нетрудно рассчитать время, за которое звезда «сжигает» определенную долю своей массы. Следует только иметь ввиду, что светимость, а значит и масса аннигилирующего вещества, непрерывно изменяются в соответствии с закономерностью формулы (1). Зная массу звезды, можно вычислить площадь ее поверхности (при условии, что она сохраняет плотность своего вещества – 1410), и по формуле (2) определить температуру поверхности.

Интересны результаты расчетов параметров нашего Солнца в тот момент, когда масса его была, например, в 2 и в 4 раза больше, чем сейчас, и для будущего Солнца, когда масса его будет в 2 раза меньше, чем сегодня. Предположить, что в прошлом Солнце было в 2 и в 4 раза больше, чем сейчас, вполне допустимо, поскольку оно находится в середине Главной последовательности на диаграмме Герцшпрунга-Рессела [5], по которой идет эволюция звезд. Наше Солнце с массой 4 Мс имело температуру наружной поверхности 18260°К, а свой «жизненный путь» до массы 2 Мс оно прошло за 538 млрд. лет. Солнце с массой 2 Мс имело температуру наружной поверхности 10270°К, а путь до нынешнего состояния прошло за 4,11 трлн. лет. В будущем, когда масса его уменьшится наполовину, температура поверхности понизится до 3240°К. Этот отрезок пути наше светило пройдет за 31,68 трлн. лет. Заметьте, в прошлом Солнце за более короткий промежуток времени «сожгло» гораздо больше своей массы, чем оно «сожжет» в будущем. Такие сроки жизни звезды только на небольшом отрезке ее эволюционного пути делают бессмысленными разговоры о том, что наша Вселенная возникла в результате Большого взрыва около 14 млрд. лет назад. Вселенная гораздо старше, и никакого Большого взрыва не было.

По результатам расчетов построим диаграмму превращения массы Солнца в излучение (Рис. 1). Для сравнения приводим диаграмму превращения массы радиоактивного элемента в излучение (Рис. 2). Как видим, эти диаграммы идентичны, обе имеют параболический характер, что может говорить о единой природе этих процессов, не связанной с реакциями термоядерного синтеза.

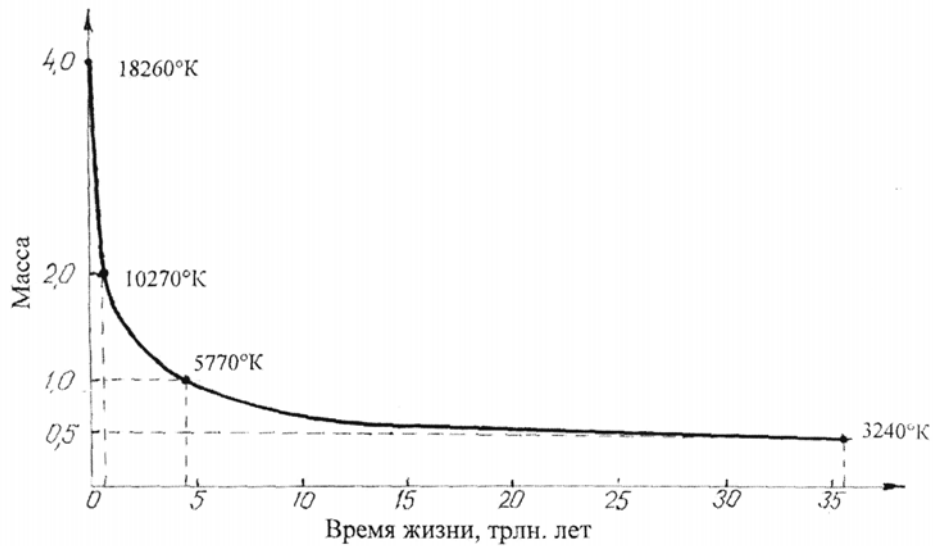

Рисунок 1 – Диаграмма превращения массы Солнца в излучение

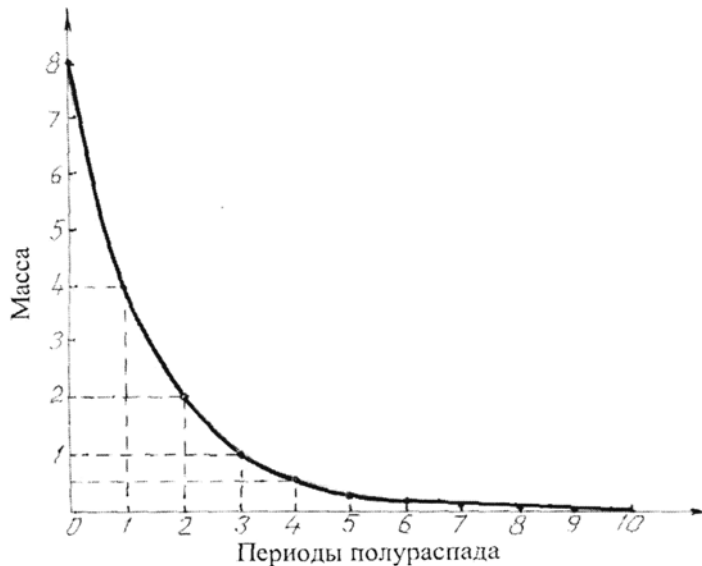

Рисунок 2 – Диаграмма превращения массы радиоактивного элемента в излучение

Наша Земля – это бывшая звезда на последнем этапе ее эволюции. Но попытка определить ее светимость по формуле (1) дает нулевой результат. В самом деле, Земля покрыта корой и не может излучать в оптическом диапазоне. Однако она почти целиком состоит из расплавленной магмы, а, значит, генерирует огромное количество энергии. Плотность магмы выше плотности вещества Солнца, поэтому формула (1) не «срабатывает». Процесс ЭАВ зависит от массы объекта и его плотности: чем больше масса и плотность, тем больше энергии генерируется. По этой причине, по нашему мнению, звезды, так называемые «белые карлики», весьма скромных размеров, но с чрезвычайно большой плотностью вещества, излучают огромное количество энергии благодаря очень высокой температуре поверхности. Если все планеты солнечной системы являются умершими звездами, то у малых планет с твердой поверхностью, как и у Земли, может быть расплавленное магматическое ядро. Масса такого ядра должна быть пропорциональна количеству генерируемой планетой энергии, которая, в свою

очередь, подчиняется зависимости формулы (1). Зная массу магматического ядра Земли и подставив ее значение в формулу (1) вместо величины E_s , и массу Земли вместо M_s , можно вычислить массу (а значит и размеры) магматического ядра другой планеты. Расчеты показывают, что размер магматического ядра Марса должен составлять 640 км, а Луны – 35 км (при условии, что плотность магмы у всех планет одинакова).

Светимость магматического ядра Земли можно определить по формуле (2), приняв радиус ядра равным 6300 км и температуру его поверхности - 2700°К. Она оказалась равной $4,64 \cdot 10^{19}$ ватт. Для того, чтобы поддерживать такой уровень излучения, магматическое ядро Земли должно расходовать 515 кг своей массы каждую секунду, или 44500 тонн в сутки, т.е. наша Земля «худеет» в результате уменьшения размеров магматического ядра.

Такое заключение приводит нас к гипотезе причины возникновения землетрясений. Земная кора – довольно хрупкая и непрочная структура. Она состоит из материковых плавающих в магме плит, соединенных тонкой (до 10 км) корой, лежащей под дном океанов. При уменьшении размеров магматического ядра кора на какое-то время «зависает» над магмой, а затем наиболее слабо скрепленные между собой участки ее «обрушиваются». Это напоминает эффект обрушения тонкого льда в закрытом водоеме, из которого уходит вода. Обрушение вызывает первый и самый сильный толчок землетрясения. По инерции обрушившийся в магму участок коры погружается ниже «ватерлинии», затем начинает всплывать, вызывая повторные, как правило, более слабые толчки. Поскольку Земля представляет собой «закрытый сосуд», наполненный жидкостью, то обрушения коры должны вызывать временное повышение давления в магме. Магма будет искать выход на поверхность. Следовательно, после ряда крупных землетрясений следует ожидать усиления вулканической активности.

В ходе эволюции Земли кора ее будет становиться все толще и прочнее. Обрушения, а значит и землетрясения, будут происходить все реже, но с более разрушительными последствиями. Шкалу Рихтера, определяющую силу землетрясения, по нашему мнению, придется расширить. Наконец, наступит такой момент, когда кора станет настолько толстой и прочной, что перестанет обрушиваться. Землетрясения прекратятся вовсе. И тогда должно возникнуть очень интересное, просто фантастическое явление: если кора сохраняет свои размеры, а магматическое ядро продолжает уменьшаться, то мы неизбежно придем к мысли о том, что между корой и магматическим ядром должна возникнуть пустота. Неожиданно косвенное подтверждение такому выводу было обнаружено в материалах бурения сверхглубокой скважины на Кольском полуострове. Оказалось, что после 10-километровой отметки земная кора пронизана большим количеством трещин и пустот. Быть может возникновением пустот внутри планет объясняется тот факт, что средняя плотность вещества Луны – 3350 кг/м³, Марса – 3930, между тем как плотность вещества Земли – 5518, Венеры – 5280. Если принять плотность вещества Луны равную земной, то можно вычислить размеры гипотетической пустоты. Расчеты показывают, что в этом случае толщина лунной коры составляет около 500 км, дальше к центру (около 1250 км) – пустота, в центре которой «болтается» магматическое ядро. Фантастический внутрипланетный мир с тусклым светилом в зените. Если в такую пустотелую планету ударит крупный астероид, то она может расколоться, как орех. Как знать, быть может, именно так погибла гипотетическая планета Фазтон, два бесформенных обломка которой попали в поле притяжения Марса и стали его спутниками.

Локация Луны и Марса могла бы подтвердить или опровергнуть приведенные здесь гипотезы. Хочется надеяться, что это произойдет в недалеком будущем. Уменьшение массы небесного тела вследствие процесса ЭАВ приводит к ослаблению его силового поля. Если такое небесное тело имеет спутник, масса которого тоже уменьшается, то ослабление силовых полей неизбежно приведет к изменению

параметров орбиты спутника: скорее всего спутник будет постепенно удаляться от своего «сюзерена». Измерения последних лет, проведенные с помощью лазерного отражателя, установленного на Луне, подтвердили этот вывод – наш спутник удаляется от Земли на 1-3 см в год. Такое явление должно быть присуще всем планетам солнечной системы – радиусы их орбит должны постоянно увеличиваться. Строго говоря, все планеты и звезды (звезды даже в большей степени) движутся вокруг центра вращения не по круговым орбитам, а по спиралям. Именно по этой причине, по нашему мнению, галактики имеют спиралевидную структуру.

Список литературы

1. Головин Ю.А. Об эволюции звезд // Наукові записки. – вип. 10. Частина II. – Кіровоград: КНТУ, 2010, - С. 25-29.
2. Козлов И.И. Формула мироздания, или «Ньютон, прости, ты был не прав!» // Ветеран. – 1992. - № 31 (239). - С. 10-11.
3. Максимов Н. Шаг вперед – два шага вниз // Вокруг света. – 2010. - № 11. – С. 166-171.
4. Сурдин В. Карлики звездного мира // Вокруг света. – 2008. - № 6. – С. 22-28.
5. Шкловский И.С. Вселенная, жизнь, разум – М.: Наука, 1976. – 368 с.

УДК: 621.785.725

В.В. Мошнягул, доц., канд. техн. наук, Т.Г. Сабірзянов, проф., д-р техн. наук
Кіровоградський національний технічний університет

До питання про підвищення надійності та довговічності двигунів внутрішнього згорання

Розглядаються питання використання дифузійного хромування деталей двигунів внутрішнього згорання з метою підвищення їх строку служби та економії високолегованих сталей, із яких традиційно виготовляють ці деталі.

сталі, дифузійне хромування, мікроструктури, деталі двигунів

Підвищення надійності та довговічності двигунів внутрішнього згорання (ДВЗ) залишається актуальною проблемою, оскільки від її вирішення залежить, по-перше, безпека руху і, по-друге, економія високолегованих сталей, які працюють в агресивному середовищі при досить високих температурах.

Принциповою особливістю ДВЗ є те, що рідке паливо згорає в циліндрі і отримана при цьому теплота перетворюється в механічну роботу руху поршня і колінчастого вала двигуна. За способом виконання робочого процесу (циклу) ДВЗ поділяються на двотактні та чотиритактні, тобто за два або чотири ходи поршня колінчастий вал робить один оберт. За призначенням – на стаціонарні нереверсивні (з обертанням вала в один бік) і реверсивні (з обертанням в обидва боки – судові); автотракторні; тепловозні; авіаційні. За видом палива – на газові, а також такі, що працюють на рідкому легкому паливі (бензин) і на важкому (дизельне паливо); за розташуванням робочих циліндрів – на вертикальні, горизонтальні, з нахилом циліндрів і тандем-машини з послідовним розташуванням циліндрів; за кількістю робочих порожнин – простої дії (з роботою газів в один бік поршня), подвійної дії (з роботою газів на два боки поршня); за кількістю циліндрів – одноциліндрові та

багатоциліндрові; за способом розпилення рідкого палива – на компресорні дизелі і безкомпресорні дизелі. В двигунах високого тиску повітря може нагріватись до 500...600 °С [1]. Температура стінок камери згорання може досягати 400 °С, деякі деталі можуть нагріватись відхідними газами до 900 °С. Враховуючи ці фактори, нами були проведені дослідження на зразках із сталі ШХ9 такого хімічного складу: 1,05...1,1 %С; 0,9...1,2 % Cr; 0,2...0,4 % Mn; 0,17...0,37 % Si.

Одним із шляхів підвищення надійності та довговічності деталей ДВЗ є дифузійне хромування [2, 3].

В даній роботі дифузійне хромування проводили в порошковій суміші, яка складалась із 50 % ферохрому, 49 оксиду алюмінію та 1 % хлористого амонію при температурі 1100 ± 20 °С з витримкою 8 год.

Мікроструктура дифузійних шарів, наведена на рисунку, свідчить про суттєву різницю мікротвердості по глибині дифузійного покриття. Так, зовнішній шар має мікротвердість $H_{20} = 1600...1700$ кгс/мм² зі структурою карбідів хрому (Cr, Fe)₇ C₃ або (Cr, Fe)₄ C; перехідна зона – $H_{20} = 1000...1100$ кгс/мм², структура – карбіди (Cr, Fe)₄ C та твердий розчин і, нарешті, евтектоїдний підшар – $H_{20} = 700...800$ кгс/мм². Загальна товщина дифузійного покриття – біля 2 мм. Вміст хрому в покритті знаходиться в межах від 23 до 63 %, тоді як нержавіючі хромові сталі мають у своєму складі 12...14 % Cr.

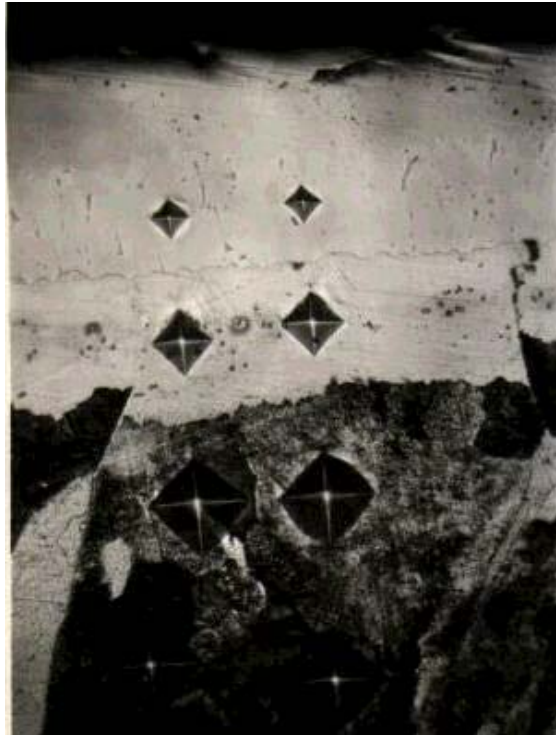

Рисунок 1 - Мікроструктура дифузійних шарів сталі ШХ9

Окрім того, при випробуваннях хромованих зразків при підвищених температурах (800...950 °С) установлено, що відбувається дифузія хрому в глибину шару, тобто збагачення хромом перехідних шарів покриття, що також позитивно впливає на довговічність деталей ДВЗ.

Висновки

Проведено експериментальне дослідження поверхневого дифузійного хромування зразків із сталі марки ШХ9. Одержані результати можуть бути використані при вирішенні проблеми підвищення надійності та довговічності ДВЗ.

Список літератури

1. Швець І.Т. та ін. Теплотехніка. – Київ: Вища школа, 1976. – 518 с.
2. Лахтин Ю.М., Леонтьева В.П. Материаловедение. – М.: Машиностроение, 1980. – 491 с.
3. Термическая обработка в машиностроении: Справочник / А.П. Гуляев, И.С. Козловский, Ю.М. Лахтин и др. – М.: Машиностроение, 1980. – 72 с.

Рассматриваются вопросы использования диффузионного хромирования деталей двигателей внутреннего сгорания с целью повышения их срока службы и экономии высоколегированных сталей, из которых традиционно изготавливают эти детали.

In the work diffusion chromating of the internal combustion engines details is investigated. The obtained results gives a possibility to increase of the engines safety and longevity at economical expenditure of multicomponent steels for production of the details.

Одержано 25.02.11

УДК 32.001

О.Г. Боднарів, доц., канд. філ. наук

Кіровоградський національний технічний університет

США: прімерієс 2009

На прикладі проміжних виробів в США у 2009 році розкриваються процеси виявлення думки населення та залучення маси до управління державою. Поміжні вибори у США є засобом політичної соціалізації населення, забезпечують корегування політики яку проводять представники влади.

вибори, політичні вибори, президентські вибори, електорат, політичне відчуження, чергові вибори, додаткові вибори, проміжні вибори (primeries), абсентеїзм

2 листопада 2010 року в США відбулися проміжні вибори, за підсумками яких переконливу перемогу отримала Республіканська партія.

На цю кампанію американці витратили 4 мільярди доларів. На вибори вони витрачали не бюджетні кошти, а свої власні. Навіть, коли кандидат погоджується обмежити свої витрати в обмін на державне фінансування, федеральна субсидія видається йому з фонду, сформованого платниками податків на добровільній основі – для цього треба лише поставити галочку у відповідній графі податкової декларації: сума такого внеску сьогодні становить 3 долари.

Але навіщо вони взагалі американцям ці проміжні вибори в Конгрес?

Європейці звично пояснюють цей дивний звичай загальним архаїзмом виборчої системи США: мовляв, у них там все не як у людей, а відмовитися не хочуть, тому що так придумали батьки-засновники І Джеферсон, Д.Медісон, О. Гамільтон. А батьки засновники для американців все одно, що Маркс-Енгельс-Ленін для більшовиків.

Тим часом у батьків є цілком розумне пояснення. Вони, треба сказати, не схильні були покладатися на такі не надійні, ефемерні й суб'єктивні поняття, як чесність або відповідальність політиків, і намагалися поставити їх у такі умови, коли вони змушені або їм буде вигідно мати всі ці якості. Більше того: вони виходили з презумпції винності державних мужів і постійно міркували, як уберегти державу від змов і зради виборних осіб.

Однак, не меншою мірою їх турбувала інша напасть, яку французький історик і -

мислитель Алексіс де Токвіль, який скоїв у 30-х роках позаминулого століття подорож по Сполучених Штатах, назвав «тиранією більшості». Ця проблема була однією з центральних у дискусіях державних мужів, які зібралися в 1787 році на Конституційний конвент. Своєрідність моменту полягала у тому, що в союз об'єднувалися 13 самостійних держав-штатів, кожна зі своєю конституцією, парламентом, урядом і судовою системою. Штати делегували федеральній владі частину своїх повноважень, при цьому бажали зберегти максимум впливу на рішення цієї влади. «Одним з лих, властивих республіканської форми правління, писав Д-Медісон, – є те, що ті, які стоять біля керма, легко можуть забути про свої зобов'язання перед виборцями і потоптати надану їм високу довіру».

Щоб уникнути забудькуватості членів нижньої палати, термін їх повноважень і був визначений у два роки. І це ще багато: на конвенті обговорювалося і рік, і навіть півроку – передбачалося, що палата буде складатися не з професійних політиків, а просто з авторитетних, шанованих громадян країни; так ось, щоб вони не втратили зв'язок з їх народом, їх слід змінювати частіше. До того ж найшвидшим способом пересування були коні, і народним обранцям було не з руки надовго залишати рідні краї і налагоджену справу.

Але настрої виборців мінливі, а часта зміна законодавців не дає їм можливості здійснювати довгострокові програми і ретельно працювати над законами. Тому сенатори обираються на шість років.

Сенату відводилася роль стримуючого початку. «Хіба не благотворно буде, – розвивав свою думку Медісон, – мати на випадок критичного становища орган влади, який вішався і осадив бурхливі пристрасті, який би затримав руку, занесену народом над самим собою, поки народу не повернувся здоровий глузд, свідомість справедливості й істина?»

З цієї ж причини Конституція передбачає віковий ценз – 25 років для конгресмена і 30 для сенатора – і встановлює, що конгресмен повинен полягати в американському громадянстві не менше семи років, а сенатор – не менше 9 років. Сенат, на відміну від Палати представників, формується на основі рівного представництва – по два сенатори від штату. Таким чином забезпечуються інтереси малих штатів, представлених у нижній палаті найчастіше лише одним конгресменом. Поступове оновлення складу верхньої палати має забезпечувати йому велику стійкість. Щоб почати цей виборчий цикл, сенатори першого Конгресу кидають жереб: комусь випадало звільнити місце вже через два роки, комусь – через чотири.

Рядові американці, ймовірно, не знайомі з аргументацією, і якщо запитати їх, навіщо потрібні проміжні вибори: дадуть відповідь просто: для рівноваги. Два роки тому державний корабель США дав різкий крен, і ось тепер виборці перебігали на другий борт, щоб забезпечити йому стійкий хід. Вертикаль – хитка конструкція. Їй потрібні противаги, щоб Конгрес працював, а не перетворювався на «гумовий штампель» щодо схвалення рішень партії та уряду.

Весь останній рік рейтинг Конгресу неухильно знижувався, все більше людей говорили, що країна йде в неправильному напрямку. Це було схоже на якесь наслання або чаклунство. Чи давно американці тріумфували з нагоди обрання молодого, харизматичного президента, який обіцяв зміни? Президент такий самий, але виборець від нього відвернувся. І ось ентузіазм електорату змінився смутком, в Білому домі панував настрій, близький до паніки, аналітики дружно пророкували, що битва за Капітолійський пагорб завершиться поразкою демократів, а вожді республіканців гордо казали про реванш.

Навіть таке безсумнівне досягнення Обама, як поліпшення міжнародної репутації США, більше не котирується в самій Америці. «Під час президентської кампанії виражалося багато невдоволення з приводу падіння престижу Америки в очах

населення всього світу, насамперед у зв'язку з Іраком – каже один із експертів у галузі державного управління Томас Манн. – Барак Обама збирався виправити становище. Він його виправив, але народ більше не вважає це важливим завданням».

Два роки тому Америка опинилася фактично в однопартійній системі. Отримавши контроль над Білим домом і обома палатами Конгресу, демократи миттю забули обіцянки працювати спільно з республіканцями і загнали республіканців у глуху резервацію. Найважливіші закони, що визначають соціально-економічну політику країни на покоління вперед приймалися виключно голосами фракції більшості.

Але демократія – це не влада більшості. Це влада народу, а народ – це і більшість і меншість. Республіканці не пролізли до Конгресу тихою сапою. Їх теж вибрав народ. На президентських виборах за кандидата республіканців проголосувало 46 відсотків виборців, або 56343 тисячі 671 особа. Вони теж мають право на представництво.

Ранньою весною минулого року на авансцену вийшов опозиційний рух «Чаювання» – консервативна позасистемна опозиція, яка назвала себе так за аналогією з Бостонським чаюванням – поворотним пунктом американської історії.

Нагадаю: у травні 1773 англійський парламент прийняв «Чайний закон», який дозволяв збанкрутілій Ост-Індійській компанії ввезти у північноамериканські колонії півмільйона фунтів чаю фактично безмитно. У грудні того ж року члени таємної організації «Сини свободи», переодягнувшись індіями, піднялися на борт трьох англійських кораблів, завантажених чаєм, і викинули в море 342 тюка чаю вартістю 18 тисяч фунтів стерлінгів. У відповідь Лондон прийняв так звані «Нестерпні акти», одним з яких бостонський порт був закритий аж до покриття збитків за зіпсований чай. Подальше зростання напруженості між колоніями і метрополією зрештою призвів до Війни за незалежність.

Як бачимо, зв'язок між Бостонським і нинішнім чаюванням є: тоді протестували проти самоуправства Англії, тепер – проти надмірної ролі федерального уряду.

Спочатку американська, а тим більше іноземна преса тримала активістів руху за диваків і маргіналів. Адже і назвали їх по-російськи «чайники», тобто дилетанти. «Чайники» заявили про себе галасливими і сумбурними акціями, в яких спочатку ніхто не побачив серйозної політичної сили або загрози усталеній політичній системі, що балансує між двома основними партіями. Влітку, коли законодавці за традицією вирушили у свої виборчі округи зустрічатися з населенням, «чайники» були на кожній зустрічі демократів і мордували їх каверзними питаннями й гнівними викриваннями, головним предметом яких була реформа охорони здоров'я. Демократи нервували, зривалися на крик і хамство, обзивали «чайників» нацистами і стоеросовими киями. Були спроби знайти ляльководів, які смикали за невидимі нитки, розкрити таємні зв'язки «чайників» з праворадикальним крилом Республіканської партії. Але так ні до чого не докопалися.

Сьогодні вже ясно, що «Чаювання» –по-справжньому народний, низовий, масовий рух. А професійні політики ще тільки намагаються осідлати цього норовистого коня. За останніми опитуваннями, прихильниками «Чаювання» вважають себе 19 відсотків американських виборців. Такої третьої сили в Америці не було давно. Хто такі ці люди? Чого вони хочуть? Хто ними керує і куди веде?

Журналіст New York Times Кейт Зернікі спостерігала за «чайниками» з самого початку, а нещодавно опублікувала книгу про них. За її наполяганням і за участю NYT, провела опитування і з'ясувала, що більшість «чайників» – білі чоловіки старше 45 років, а серед них переважають люди старше 65 років. Але багато й жінок, головним чином домогосподарок. «Хоча говорять про непропорційно високу присутності в русі чоловіків, – каже Кейт, – організаційною роботою там, головним чином, займаються жінки. Далеко не всі вони вважають себе республіканцями. Просто їх дуже турбує економіка і те, в якому стані від нас отримають країну наші діти».

Так, плачевний стан економіки – це головна причина розчарування виборця в реформаторському курсі Обама. Ейфорія 2008 вичерпалася. Антикризисний план не спрацював. Його команду покинули ключові економічні радники. Безробіття тримається на рівні 10 відсотків і збити її не вдається ніякими зусиллями. А в січні гряде підвищення податків, точніше – минає термінів дії податкових пільг, введених при Буші.

«Ми вже почали політику змін і домоглися результатів – дайте нам можливість продовжувати», – говорили демократи. «Досить з нас ваших змін». – відповідали їм республіканці і «чайники».

При цьому в політичних і економічних поглядах «чайників» панує повна еkleктика. «Одне з головних протиріч руху. – говорить К. Зернікі, – полягає в тому, що вони виступають за скорочення державного апарату, скорочення його витрат і обмеження його втручання в наше приватне життя, але в той же час половина людей, які його підтримують, отримують державну медичну страховку по старості і пенсію. А це дві найбільші державні соціальні програми в країні. Саме витрати на них в першу чергу збільшують національний борг».

Серед ініціаторів руху чимало молодих лібертаріанців, які вважають згубним будь-яке втручання держави в ринкову економіку. Але для маси, що хлинула в рух пізніше, характерні насамперед тривога за завтрашній день, невдоволення станом економіки. Грунтовної програми в них немає – є відчуття, що демократи покермували достатньо, нехай тепер керують разом з республіканцями, можливо, користі вийде більше. Величезність обамівських планів їм не до смаку просто тому, що вони вважають їх не своєчасними.

«Чаювання» не дивлячись на подвійний сенс своєї назви (Tea Party – не тільки чаювання, а й Чайна партія), партією поки не стало. Кандидати «чайників» брали участь у виборах під республіканським прапором. Вожді Республіканської партії цьому, однак, не особливо раділи: їм ніяк не вдавалося взяти рух під контроль, і анархістів, нехай і своїх союзників, партійні боси не люблять і дивляться на них з побоюванням. «Чайні» кандидати стрімко набирали популярність і вигравали первинні вибори у наставників керівництва партії. В одних випадках ставка виборців себе виправдала, в інших виявилася явно програшною – у фіналі їх кандидати поступилися демократам.

Перший тривожний дзвінок для президентської партії грянув у січні цього року, коли в штаті Массачусетс відбулися спеціальні сенатські вибори у зв'язку зі смертю Е. Кеннеді.

Місце сенатора від Массачусетсу протягом 55 років було вотчиною братів Кеннеді, спочатку Джона, а потім Едварда. У 1960 році, коли старший брат був обраний президентом, а молодшому не виповнилося 30 років, які необхідні для обрання до Сенату, «гріти крісло» для нього довірили другу сім'ї і вірному члену партії Б. Сміту. Через два роки, в листопаді 1962 року. Сміт покірливо звільнив крісло і був винагороджений посадою посла. З тих пір Тед Кеннеді не знав конкурентів. Він обирався на шестирічний термін дев'ять разів і був сенатором 46 років аж до самої смерті в серпні минулого року. Вождям демократичної партії не приходило до голови, що в Сенат від Массачусетсу може бути обраний республіканець. Але політик-початківець Скотт Браун не просто виграв у кандидата демократів Марти Коллі – він виграв переконливо, вражаюче, недвозначно.

Перемога С. Брауна означала для демократів втрату кваліфікованої більшості в Сенаті: було 60 голосів із ста, стало 59. Після массачусетського афронту коментатори стали гадати: яким шляхом піде президент Обама? Чи буде гнути свою лінію у що б не стало чи дасть сигнал до тактичного відступу, перегрупування сил, сформує порядок денний заново.

Барак Обама давав інтерв'ю каналу ABC рівно через рік після своєї інавгурації. І саме в цей день виборці Массачусетсу піднесли йому подарунок у вигляді обрання Брауна. «Та ж сила, що внесла на новий пост С. Брауна, внесла і мене на мій, – сказав президент з досить кислою посмішкою. – Люди роздратовані, вони зневірилися. Не тільки тим, що відбулося за останні рік-два, але тим, що відбулося за останніх вісім років».

Таким чином, ставка була зроблена на ту ж риторику, що і два роки тому, під час президентської кампанії: республіканці – це повернення в епоху Буша. Але Буш – перегорнута сторінка, повернення в епоху неможливо, і час припинити списувати власні невдачі на помилки колишнього керівництва. Урок Массачусетсу не пішов на користь. Для експертів, як уже сказано, підсумки виборів у Конгрес не стали несподіванкою – несподіванкою став масштаб поразки президентської партії. У Сенаті демократи зберегли більшість, але втратили шість місць, і республіканці тепер мають процедурну можливість заблокувати будь-яке рішення. У нижній палаті фракція демократів перетворилася на меншість – їх втрати склали 60 місць. Республіканці тепер займуть ключові пости в профільних комітетах і разом зі спікером-республіканцем будуть формувати порядок денний палати.

На губернаторських виборах демократи втратили шість штатів. Але найбільш вражаючим виявився результат виборів до законодавчих зборів штатів. Республіканці отримали контроль над 19 палатами в доповненні до тих, які вони вже контролюють, що в перерахунку на голоси становить в цілому більше 650 місць.

Республіканцям, насидівшись в опозиції, тепер в свою чергу доведеться розділити відповідальність за стан справ у країні. Ну, а не вийде співробітництва – через два роки народ знову скаже своє вагоме слово.

Список літератури

1. Потемкина А. Черный день Барака Обамы. Секретные материалы №24(301) – 2010 г.
2. Токвиль А. де. О демократии в Америке. – М. 1992.
3. Федералист. Политическое эссе А. Гамильтона, Дж. Мэдисона и Дж. Джея. – М.: 2000.

Одержано 10.03.11

УДК 32.001

О.Г. Боднаров, доц., канд. філ. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Становлення категорії політичного інституту

Розглядається становлення поняття «політичний інститут» в теорії. Нормативно-юридичний підхід Т.Гоббса та соціологічний підхід Е.Дюркгейма і М.Вебера.

Політичний інститут, регулювання загальних інтересів, інститут виконавчої влади, інститут судової влади, громадянське суспільство, права держава, політичні партії, суспільний договір

Багато явищ в житті суспільства по-науковому можна назвати інститутами. Таким чином, ця категорія розглядається в цілому ряді дисциплін (політологія, соціологія, юриспруденція і т.д.).

Наведене в Словнику визначення (інститут (лат. Institutum – встановлення, установа) – сукупність фундаментальних форм або структур громадської організації, встановлених законом або звичаями конкретного людського суспільства. У політології – певна організація діяльності та відносин у сфері політики, яка втілює суспільні норми і правила поведінки людей. С. 334) вказує на подвійний характер поняття інституту, взятого в самому широкому сенсі, – встановлений законом або звичаєм. Це означає, що в соціальному плані інститут можна витлумачити як колективну поведінку, яка в силу своєї повторюваності і стійкості призводить до утвердження якогось соціального феномена (наприклад, англійська традиція пити чай о 5 годині пополудні – файф-о-клок – вплинула на організацію праці і ритм життя людей у цілому). Більш вузьким є юридичне розуміння інституту як такого – мова йде про точну формалізацію очевидного і тривалого характеру інституту, вже визнаного у соціальному плані (скажімо, коли люди колективно виявили проблеми зі станом навколишнього середовища, це стало спонукальною причиною створення екологічних міністерств в урядах багатьох країн). У реальності співвідношення між двома значеннями інституту може мати три види наслідків: соціальний інститут безпосередньо не набуває правового закріплення (адже файф-о-клок законодавчо не встановлено); юридичний інститут вінчає попередню суспільну практику (найпоширеніший випадок); юридичний інститут орієнтує майбутню поведінку людей на певні норми і правила. З останніми двома аспектами безпосередньо пов'язаний термін інституціоналізація.

Латинсько-російський словник О. Петрученко, виданий в 1914 р., дає цікаві переклади слова institutum на російську мову: 1) звичаєм, постановою, викликаний механізм, порядок домашнього або цивільного життя; 2) підприємство, починання, план; 3) наставляння .

Багатовимірний аналіз політичних інститутів – одне з провідних напрямків сучасної політології. Разом з тим питання про суспільну необхідність таких інститутів був поставлений ще багато століть тому, коли люди, що живуть разом, на одній території і в силу самої людської природи схильні до суперечок, виявили, що для безконфліктного, безкровного вирішення протиріч між ними потрібні певні всіма прийнятні механізми, ті чи інші форми громадського розпорядку, оскільки вони – в їх колективних інтересах. Так виникали політичні інститути.

Члени громади переконуються в тому, що для відстоювання спільних інтересів їм необхідно чотири основоположних типи політичних інститутів. Потреба у створенні

першого з них визначається необхідністю прийняття рішень про те, яким чином слід регулювати загальні інтереси (інститути законодавчої влади). Другий тип інститутів необхідний для втілення цих рішень у життя (інститути виконавчої влади). Третій потрібен для врегулювання спірних питань з проблем та інтерпретації застосування загальних правил, розроблених органом законодавчої влади, до кожного конкретного випадку (інститути судової влади). І, нарешті, четвертий тип потрібно для того, щоб карати порушників загальноприйнятих правил незалежно від того, чи належать вони до членів даної групи людей чи ні (інститути примусу).

До проблеми політичних інститутів дуже давно звернулися і соціальні мислителі. Перш за все їх цікавило питання про співвідношення того сутнісного (субстанціонального) змісту політики, що, з одного боку, пов'язано зі спілкуванням людей та їх груп з приводу влади, а з іншого – з інституційними формами політики, за якими стоять власне інститути та конкретні структури.

Серед основних проблем класичної політичної теорії – визначення того, які політичні інститути здатні сприяти вдосконаленню суспільства і людини. Центральними об'єктами осмислення були держава, конституція, уряд. Ось тільки два приклади з античності. У творі «Держава» Платон порівнював різні форми правління, а в «Законах» – конституції. Його роздуми зводилися до того, що саме державі належить піклуватися про громадянські чесноти, а також забезпечувати внутрішній мир і захист від зовнішніх ворогів. Аристотель продовжив цю традицію. У «Політиці» при розгляді законів полісів Еллади він намагався з'ясувати, яка саме конституція є «правильною» (тобто ідеальною), який найкращий тип уряду, а головне – які інститути повинні бути в органах дорадчої, виконавчої та судової влади.

Аж до кінця ХІХ - початку ХХ ст. в науці все ще панувало уявлення про державу як про першооснову політичного життя, а під інститутами розумілися лише адміністративні установи та юридичні норми. Ці судження можна з упевненістю пов'язати з ім'ям видатного мислителя Томаса Гоббса, автора знаменитої праці про державу «Левіафан». До цього дня деякі політичні публіцисти вважають державу подобою біблійного чудовиська.

У Енциклопедичному словнику «Християнство» (1995) зазначається: Левіафан – євр. лівьятан; ймовірно, «зв'язаний», «звивистий», – а далі даються три трактування відповідно до згадок про Левіафана в Біблії: чудовисько, що живе в морі; змії, вражений Богом; чудовисько, що є об'єктом магічних операцій.

Гоббс в цілому бачив у політичних інститутах тільки установи, на які поширюються повноваження державної влади, тобто легальні, дозволені державою організації і структури, і фактично став одним з основоположників нормативно-юридичного підходу.

ГОББС (Hobbes), Томас (1588, Вестпорт – 1679, Хардвік) – англійський мислитель, котрий вніс значний вплив на формування європейської політичної філософії Нового часу.

Автор багатьох творів, серед яких: «Елементи законів, природних і політичних» (1640); «Про громадянина» (1642); «Про тіло» (1655) «Про людину» (1658); «Людська природа» (1650) «Про політичне тіло» (1650); «Левіафан» (1651). «Про свободу і необхідність» (1656); «Бегемот, або Довгий парламент» (1668).

Внесок у розвиток політичної думки. Мета усієї творчості Гоббса – створення філософського підходу до вивчення політики, який був би вільний від постійно спірних суб'єктивних оцінок. Тому зразком для політичної науки мислитель назвав точні методи геометрії Евкліда і механіки Галілея, на основі яких має з'явитися нове знання про політику, суспільство і право, здатне запобігати громадянські війни і забезпечувати мир. Подібний намір, зрозуміло, значною мірою утопічний, бо навіть учений не може бути повністю нейтральний по відношенню до політичної реальності. Це підтвердили

життя і твори самого Гоббса. Разом з тим у працях філософа був проголошений один з головних принципів епохи Просвітництва – переконання у всесиллі розуму і науки.

Філософію як «науку про тіла» Гоббс розділяв на дві тісно зв'язані частини: філософію природи, мислячу про природні тіла, і філософію держави і суспільства (лат. *Philosophia civilis*) як вчення про штучне тіло – Державу (політика) і природно тіло – Людину (етика). Людина у Гоббса – частина природи і підкоряється її природним законам. Заради розуміння людини мислитель розглядав взаємопов'язані філософські, соціальні, правові, політичні та психологічні аспекти.

В основі політичної філософії Гоббса – песимістичне уявлення про природу людини, що перебуває у владі пристрастей і прагне до їх максимального задоволення. Тому всякі міжособистісні відношення містять потужний конфліктний потенціал: «людина людині – вовк» (лат. *homo homini lupus est*), який на рівні суспільства, не обмеженого ніякою владою або силою, тобто в природному стані, реалізується як «війна всіх проти всіх» (лат. *bellum omnia contra omnes*). Самі по собі природні закони недостатні для виходу з такого стану: потрібна влада, яка служила б гарантом дотримання угод між людьми, застосовуючи силу для збереження або відновлення справедливості. Влада покладається на одного правителя або асамблею («збори людей»).

Влада утворюється шляхом суспільного договору (точніше, безлічі договорів) між людьми, які взаємно відмовляються від своїх природних прав (свобод), передаючи їх правителю, який не є учасником такого договору підданих (щоб уникнути негараздів і суперечок в управлінні ними), а значить, продовжує розпоряджатися всією повнотою природних прав, від яких відмовилися піддані. У силу цього джерело легітимності влади – тільки факт суспільного договору, отже, така влада абсолютна (єдина, неподільна, поширюється на всіх, включаючи навіть церкву), тому що з'являється там і тоді, де і коли укладено договір. Влада припускає наявність держави (англ. *Commonwealth*) як «безлічі людей, об'єднаних в одній особі», створення якого вінчає перехід від природного до громадянського стану: «Держава це єдине обличчя, відповідальним за дії якого зробили себе шляхом взаємного договору між собою величезна безліч людей, з тим щоб ця особа могла використовувати силу і засоби всіх їх так, як вважатиме за необхідне для їх миру і загального захисту» («Левіафан», глава XVII). Суверен в подібних умовах – «носіє цієї особи», який «має верховну владу». Держава формується або шляхом «придбання» (верховна влада завойована силою), або «встановлення» (в результаті добровільної угоди людей зі страху один перед одним). Гоббс запропонував класифікацію держав: монархія (суверен – одна людина, причому це найкращий вид, оскільки забезпечує більшу наступність і компетентність влади, зменшує небезпеку громадянської війни, так як монарх не може не прийти до згоди з самим собою і т.д.); демократія («народоправство», тобто влада в руках всіх, хто хоче її представляти); аристократія («верховна влада належить зборам лише частини громадян»). Незалежно від способу встановлення і виду держави, вона має виконувати функції охорони миру і забезпечення блага народу як вищого державного закону. Гоббс уподібнює державу Левіафану (біблійного чудовиська) і «смертному» (земному) Когу, а також штучному тілу, в якому розвинена спеціалізація всіх частин – «органів» (закони виконують роль нервів, розуму і волі, суверен – душа держави і т.п.) і для якого характерні подібні з людським стан (мир між підданими – здоров'я, внутрішньополітична нестабільність – хвороба, а громадянська війна – смерть). Раз Левіафан – одночасно і чудовисько, і «смертний бог», то його сила має «епістемологічний характер», тому що укладена в здатності визначати значення слів у мові людей і примушувати (в т.ч. силою) всіх підданих погодитися з відомим розумінням добра і зла, що означає зменшення або навіть відсутність якої б то не було фракційності, що веде до громадянської війни.

У цілому політичний порядок (організація) виступає у Гоббса штучним утворенням, створюваним людьми шляхом відмови від «прав на все», і чинником миру, без якого неможливо забезпечити індивідуальну та колективну безпеку. Основна риса політичної організації – суверенітет як влада, що має абсолютний і примусовий характер.

Можна стверджувати, що концепція влади і держави Гоббса стала однією з перших сучасних моделей держави, до якої звертаються до цього дня.

Починаючи з класичних робіт Еміля Дюркгейма і Макса Вебера, в політології та соціології, на протигагу державно-правовому або адміністративно-юридичному розумінні політичних інститутів, намітився соціологічний підхід до інститутів, який вивів проблему співвідношення змісту і форми у політичних контактах на новий теоретичний рівень.

Вебер визначив інститути дуже близько до латинського змісту слова, зазначивши: держава як «чистий» інститут – це спільнота людей, поведінка яких ґрунтується на раціональних установленнях (нормах конституції, законах і т.д.). За поглядами Дюркгейма, інститути, з одного боку, являють собою якість ідеального утворення у вигляді звичаїв і вірувань, а з іншого – такі звичаї і стереотипи матеріалізуються в діяльності соціальних організацій різних часів і народів. Дане судження стало принциповим вихідним положенням школи французького «соціального інституціоналізму», яка протиставила свої підходи нормативно-юридичної традиції і яскраво проявила себе в 1950-1970-і рр..

Французькі політологи Марсель Прело, Жорж Бурдо, Моріс Дюверже слідом за Дюркгеймом виділили два компоненти змісту політичного інституту: по-перше, як ідеальної моделі самої системи політичних відносин, по-друге, як власне організаційних структур, які відтворюються у колективній політичній практиці відповідно до загальних характеристик згаданого зразка.

У книзі «Політична соціологія» (1968) Дюверже дав своє відоме визначення політичних інститутів: вони виступають в якості «моделі людських відносин, з яких копіюються конкретні зв'язки, набуваючи, таким чином, характер стабільних, стійких і міцних».

При всіх протиріччях оцінок інститутів політологи виробили спільну, здавалося б, думку: це неформальні та формальні правила гри. Адже більшість людей дотримується якихось поведінкових норм, причому багато з них не закріплені у вигляді законів, постанов і т.д. Їх найчастіше називають звичаями, традиціями. Проте цілий ряд авторитетних політологів продовжує вважати: політичні інститути є не що інше, як формальна сфера соціальних відносин.

Політичні інститути є формальні угоди між групами людей, поведінка яких регулюється чітко визначеними правилами і самим процесом прийняття рішень, що забезпечено повноваженнями однієї особи або групи осіб, знов-таки формально наділених владою.

Таким чином, в класичній і сучасній політичній науці представлено безліч різних інституційних підходів і трактувань змісту категорії політичного інституту. Це насамперед пов'язано з поширеністю та багатогранністю самого поняття, а також з наявністю в самій політології цілого спектру субдисциплін.

З якою б ситуацією ні стикався фахівець у галузі політичної науки, вона так чи інакше буде пов'язана з політичними інститутами. Тому можна сказати, що основною проблемою політичної науки є специфічні характеристики політичних інститутів в реальному світі в усьому їх різноманітті, що визначається часом і місцем.

У силу об'єктивно сформованого розмаїття підходів до розуміння політичного інституту як такого навряд чи допустимо вичерпне, «кінцеве» визначення цієї категорії. Разом з тим якщо спробувати об'єднати основні характеристики інституціональності, то в конкретних випадках можлива їхня робоча дефініція.

Інститут в політиці фіксує реальний статус-кво, що склався у владарюванні і в політичних відносинах між індивідами, соціальними групами і суспільством в цілому. Центральними політичними інститутами є держава і пов'язані з його діяльністю структури, а також недержавні інститути, які виступають в якості суб'єктів і об'єктів політичного впливу.

Список літератури

1. Гоббс Т. Левиафан. – Гоббс Т. Сочинения. – Т. 2. – М., 1991.
2. Дюверже М. Политические институты и конституционное право. – Аннотация мировой политической мысли. – Т. – М., 1997.
3. Политические институты. – Политическая наука: новые направления. – М.
4. Політологічний словник / За ред. М.Ф. Головатого та О.В. Антонюка. – К.: МАУП, 2005.

Одержано 10.03.11

УДК: 004.78:33

К.Ю. Полоз, студ.гр.ФК-08-2, О.В. Яцун, студ.гр.ФК-08-2

Кіровоградський національний технічний університет

Бюджетування для торгівельних підприємств України

В статті розглядається впровадження сучасної системи фінансового менеджменту на підприємствах торгівлі. Розвиток підприємств в кризових умовах економіки, загострення конкуренції, труднощі з одержанням кредитів, високий рівень інфляції та неплатоспроможність населення поставили перед підприємствами торгівлі складні задачі маневрування різними напрямками бізнесу.

фінансовий менеджмент, бюджетування, бюджет, зведений бюджет, центри фінансової відповідальності

Бюджет є інструментом управління на основі аналізу причин відхилення значень фактичних показників від планових. Популярність бюджетів в управлінському обліку та фінансовому менеджменті обумовлена можливістю управляти грошовими потоками за допомогою бюджетних інструментів.

Бюджетування - це технологія управління бізнесом на всіх рівнях компанії, що забезпечує досягнення її стратегічних цілей за допомогою бюджетів, на основі збалансованих фінансових показників. Сьогодні вже недостатньо вести облік, він повинен підпорядковуватись стратегічним цілям. Проблеми бюджетування розглядаються багатьма науковими школами, їх розглядають консалтингові фірми як спеціальну послугу [1], але проблема комплексної концепції бюджетування для підприємств залишається відкритою.

Розробка стратегії найважливіший етап бюджетування. Тут розробляється фінансова структура і визначається система показників, які будуть брати участь в оцінці бізнесу, а значить повинні входити в ті або інші статті і бюджети. Саме тому, впровадження такої системи на підприємствах торгівлі є актуальним питанням і дозволяє систематизувати свою діяльність, визначити структуру та слабкі місця

фінансового менеджменту підприємства. Розробка системи бюджетування для торговельних підприємств потребує свого дослідження, врахування особливостей різних видів торгівлі, продуктових напрямів тощо.

Моделі планування можуть бути різні (з нуля, від попереднього періоду, від плану закупівель, від плану виробництва і т.п.) І включати в себе варіанти планування (оптимістичний, песимістичний). Тут повинні використовуватися (розроблятися) операційні норми (страховий запас, витрата матеріалу на одиницю виробу, і т.п.).

Фактичні дані вносяться до системи з систем бух обліку та оперативного обліку або вручну. Аналіз, як правило, будується на порівнянні плану з фактом і з'ясуванні причин відхилень.

Система бюджетування повинна бути максимально простою і автоматизованою, щоб витрати на неї не перевищили прибуток від її впровадження.

Операційний бюджет - бюджет, що описує в натуральних і фінансових показниках бізнес-процес (БП) або напрямок бізнесу (сукупність БП).

Фінансовий бюджет - бюджет, що описує у фінансових показниках грошовий потік в рамках ЦФВ. Управління операційною ефективністю (БДВ), платоспроможністю і ліквідністю (БРГК) і вартістю активів компанії (ББЛ).

Базовий бюджет - бюджет, який планується першим, оскільки від нього залежить побудова інших бюджетів (залежних).

Залежний бюджет - бюджет, показники якого при плануванні у цілому обчислюються на основі інших бюджетів, по заданих формулах.

СЗП умовно розбивається на два сегменти: фінансові й натуральні показники.

У натуральних показниках зручніше планувати виробництво. Вони важливі для аналізу самі по собі, наприклад: число постійних клієнтів, кількість рекламацій і т.п. Фінансові показники необхідні в кінцевому рахунку, щоб оцінити фінансовий результат (прибуток, збитки). Але крім цього цікаві статті заборгованості, валовий дохід, маржинальний дохід, рентабельність, вартість бізнесу і т.п.

Часто натуральні показники беруть участь у розрахунку фінансових показників.

СЗП повинна розроблятися так, щоб зафіксувати всі основні (керовані) параметри об'єктів і напрямків бізнесу. Особливо важливо контролювати витрати, щоб мати можливість оптимізувати їх величину, без втрати якості продуктів (послуг).

Набір показників тільки тоді стає системою, коли ми виявимо зв'язку і залежності між цими показниками. Наприклад, збільшення складських приміщень може призвести до збільшення обсягу продажів, тільки якщо в цілому спостерігається висока оборотність товарів. Економія витрат може призвести до зменшення прибутку і т.п.

Система показників перетвориться в збалансовану систему (СЗП) тільки тоді, коли ми визначимо норми динамічного розвитку показників, збалансовані між собою. Наприклад, норма страхового запасу повинна бути збалансована за тимчасовим періодам з купівельним попитом і часом доставки відповідних товарів. Фінансові показники балансуються на рівні планового балансового бюджету, в розрізі статей активів і пасивів підприємства. Розглянемо приклад застосування цього методу, використовуючи за результуючий показник обсяг прибутку.

За допомогою методів прогнозування визначається ймовірний рівень майбутнього прибутку. Здійснюється вибір найбільш вірогідного варіанту. Якщо цей варіант задовольняє керівників, то можна діяти відповідно до головного («генерального») плану та пакету бюджетів, але якщо найбільш вірогідний варіант розвитку подій не задовольняє керівників або протягом прогнозованого періоду виникають небажані зміни величини прибутку, то необхідно впроваджувати відповідні сценарії. Насамперед, визначаються чинники небажаних змін, що мають негативні наслідки. Стосовно прибутку такими чинниками можуть бути: попит, доходи, витрати тощо. Вказані чинники знаходяться під впливом інших, тому сценарії обов'язково

мають включати в себе пункт про дослідження впливу чинників на результуючий показник. Сценарії взаємодоповнюють один одного та мають використовуватись комплексно. Розглянемо цю ситуацію докладніше. Обсяг прибутку залежить від рівня попиту, який в свою чергу теж залежить від декількох чинників.

Попит може бути стабільно високим, середнім чи низьким або змінюватись протягом планового періоду. Чинниками зниження попиту можуть бути об'єктивні зміни ринкового середовища, а також дії конкурентів (поява альтернативних послуг, зниження цін тощо), погіршення якості обслуговування, вплив чинників зовнішнього середовища в межах міста, регіону, держави, на світовому ринку і т.п. У разі виникнення подібної ситуації підприємство або втратить частину прибутку, або зазнає збитків.

Здебільшого бюджетування на підприємствах в Україні вирішує такі завдання:

- здійснення цільової орієнтації та координації всіх подій на підприємстві;
- сприяння виявленню ризиків та зниженню ймовірності їх настання;
- підвищення гнучкості, пристосованості до впливу зовнішніх і внутрішніх чинників;
- оперативний моніторинг фінансового стану підприємства;
- визначення обсягу запланованих надходжень і витрат грошових коштів (у розрізі всіх джерел та видів діяльності) виходячи із прогнозованого обсягу виробництва;
- встановлення оптимальних пропорцій у розподілі фінансових ресурсів;
- обґрунтування на короткострокові періоди рівноваги надходження та витрачання грошових коштів для забезпечення платоспроможності підприємства, досягнення стійкості його фінансового стану;
- оперативний контроль за відхиленнями бюджетованих показників;
- мотивація працівників на досягнення загальної мети підприємства.

Ефект від впровадження бюджетування полягає в підвищенні гнучкості підприємства за рахунок можливості передбачення результатів майбутніх управлінських дій, визначення базових показників кожного з напрямів діяльності підприємства та розрахунки різних варіантів, передбачивши відповідні дії на можливі зміни у внутрішньому і зовнішньому оточенні підприємства.

Бюджетування сприяє не тільки підвищенню ефективності фінансової роботи на підприємстві, забезпечуючи регулярне надходження достовірної інформації про результати фінансово-господарської діяльності, а й дає змогу:

- оперативно аналізувати й контролювати фінансові потоки підприємства;
- ефективно управляти оборотними коштами, в тому числі витратами на виробництво,
- запасами, дебіторською та кредиторською заборгованістю;
- здійснювати оптимізацію оподаткування;
- управляти документообігом у середині підприємства;
- здійснювати контроль за ефективністю роботи підрозділів на всіх стадіях реалізації бюджету.

У цілому особливістю бюджетування як підходу до управління фінансово-господарською діяльністю є: комплексна взаємодія планування, обліку, контролю, аналізу й регулювання діяльності щодо управління фінансовими результатами й фінансовим станом на рівні не тільки підприємства, а й кожного підрозділу (центру відповідальності); координація основних сторін діяльності підприємства (виробництво, збут, фінанси) на основі координації відповідних бюджетів; орієнтація при прийнятті рішень на кожному рівні управління (в тому числі на рівні підрозділів) на досягнення загальних фінансових цілей підприємства, а також широке залучення до процесу планування, контролю, аналізу менеджерів усіх рівнів управління.

Бюджетування на підприємстві потрібно розглядати щонайменше із двох боків: по-перше, бюджетування — це процес (розробка та складання бюджетів, кошторисів, калькуляцій тощо), по-друге, - це управлінська технологія (основа для прийняття обґрунтованих управлінських рішень).

Бюджетуванню як процесу властива значна кількість об'єктів, а саме: підприємства чи організації в цілому (бюджети суб'єктів господарювання), їх структурні підрозділи (бюджети відділів, цехів, дільниць), програми робіт чи видів діяльності (бюджет реалізації, бюджет матеріалів, бюджет капітальних вкладень тощо), окремі угоди та виділені центри відповідальності (центри прибутку, обліку, витрат, венчурцентри тощо). Бюджетування як управлінська технологія концентрує свою увагу на цілях відповідного рівня управління підприємством, а тому важливим є визначення відповідних рівнів деталізації, складання та консолідації бюджетів. На великих підприємствах суб'єктом управління виступатиме спеціально створений орган управління - бюджетний комітет, до складу якого мають входити керівники вищого рівня управління.

Бюджетування організаційних одиниць (структурних підрозділів) є найбільш поширеним підходом у практиці західних компаній. Він реалізується з використанням трьох способів:

- розробка бюджетів «з нуля»;
- розробка бюджетів «від досягнутого»;
- бюджетування з маркетинговою підтримкою.

Бюджетування «з нуля» переважно використовують при створенні нового. Звичайно, єдиного порядку розробки й форми подання бюджетів у підприємствах за різними галузями чи організаційними формами просто не може існувати. В узагальненому варіанті в плані організаційних процедур при впровадженні бюджетування можна виділити певні етапи. Перший етап може бути реалізовано через організацію засідань вищого рівня менеджменту чи серії засідань менеджерів нижньої, середньої й вищої ланок з використанням результатів стратегічного аналізу. На цьому етапі розробляються й доводяться вищим рівнем менеджменту до нижніх рівнів загальні короткострокові цілі підприємства, розроблені на основі стратегічних цілей, а також встановлюються межі економічних та інших показників щодо продукції, персоналу, засобів виробництва тощо.

Другий етап пов'язаний із виявленням «вузьких місць» та розробкою шляхів їх усунення. Діагностика стану існуючої системи планування та контролю полягає в оцінці функцій, які виконуються відділами, їх взаємозв'язків з іншими підрозділами підприємства загальною структурою і менеджментом, постановки процесу планування та контролю, переліку показників і методики їх розрахунку. Третій етап полягає у проектуванні й затвердженні змін організаційної структури, визначенні центрів відповідальності, в розрізі яких здійснюватиметься бюджетування діяльності та формування фактичної облікової, аналітичної інформації та контрольованих величин (вибір критеріїв оцінки результатів діяльності), а також виділення окремих підрозділів й визначення додаткових функцій існуючих підрозділів, які пов'язані з підтримкою функціонування системи бюджетування.

Четвертий етап пов'язаний із безпосереднім упровадженням в дію бюджетування й потребує певних змін у системах обліку й контролю та навчанні спеціалістів, які відповідають за складання бюджетів, керівників центрів відповідальності й вищого рівня управління основам планування, організації контролю та аналізу. Центр відповідальності доцільно виокремлювати в структурі підприємства та делегувати повноваження і відповідальність за результати роботи керівнику.

Структура сукупності бюджетів та ступінь деталізації їх складових визначається особливостями торгово-виробничого процесу.

В основу концепції бюджетування покладено забезпечення успішного функціонування підприємства шляхом: формалізації та узгодження стратегічних планів з поточними та оперативними; координації та інтеграції поточних планів за різними напрямками бізнесу; створення системи якісного інформаційного забезпечення менеджерів різних рівнів управління в необхідні строки; створення системи контролю за виконанням поставлених фінансових завдань.

Дана концептуальна модель системи фінансового менеджменту може бути використана для формування системи бюджетування та реалізації запропонованих блоків в системі господарювання конкретних підприємств.

Функції фінансового менеджера та концептуальна модель дозволяють чітко сформулювати систему дій та документів для реалізації задач фінансового менеджменту в конкретних ділових ситуаціях діяльності підприємства.

Основна мета побудови фінансової структури компанії - управління фінансовим результатом компанії, за допомогою надання відповідальності і повноважень менеджменту з управління доходами та витратами, прибутком та інвестиціями компанії.

Наукова новизна роботи полягає у запропонованих моделях фінансового та управлінського менеджменту, алгоритмах впровадження системи комплексного бюджетування різнопланових напрямків діяльності підприємства.

В стратегію розвитку підприємств необхідно додати ціль, систематизувати грошові потоки та послідовно впровадити консолідовану та прозору систему фінансового менеджменту; запровадити інформаційну систему фінансового менеджменту.

Список літератури

1. Дишкант О. Фінансові ресурси: регулювання їх формування і використання (державний і регіональний аспект) // Регіональна політика України: наукові основи, методи, механізм: Зб. наукових праць за матеріалами доповідей Міжнародної наук.-практ. конф. м. Львів, 21–23 травня 1998 року: в 3-х ч. / Інститут регіональних досліджень НАН України. Відп. ред. М. Долішній. — Львів, 1998. — С. 43–51.
2. Сороко Э.М. Золотые сечения, процессы самоорганизации и эволюции систем: Введение в общую теорию гармонии систем. Изд. 2-е. — М.: Ком. Книга, 2006. — 264 с.
3. УКРАЇНА – ЄС: Економічне співробітництво/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eu.org.ua/ecu/>.

К. Полоз, О. Яцун

Бюджетирование для торговых предприятий Украины

В статье рассматривается внедрение современной системы финансового менеджмента на предприятиях торговли. Развитие предприятий в кризисных условиях экономики, обострение конкуренции, трудности с получением кредитов, высокий уровень инфляции и неплатежеспособность населения поставили перед предприятиями торговли сложные задачи маневрирования различным направлениям бизнеса.

K. Poloz, O. Yatsun

Budgeting for trading enterprises in Ukraine

This article describes the implementation of modern financial management system in the trade. The development of enterprises in crisis economic conditions, increased competition, difficulties in obtaining loans, high inflation and population insolvency set trade enterprises challenges of maneuvering in different business areas.

Одержано 14.03.11

УДК 338.45:330.341.1

К.Ю. Полоз, студ. гр. ФК-08-2, О.В. Яцун, студ. гр. ФК-08-2

Кіровоградський національний технічний університет

Соціальні та економічні наслідки податкової реформи в Україні

У статті розглядається місце і роль податкової системи, особливості Податкового Кодексу України та висвітлюються його перспективи впливу на економіку і життя її громадян України. **податкова система, оподаткування, податкове навантаження, податкові ви-моги, доходи, прибуток, податкова політика, платник податків, податкове законодавство, податковий кодекс**

Як відомо, чим більш розвинена в державі економіка, тим краще почувають себе її громадяни. На теперішньому етапі розвитку України і українського суспільства важливе значення має розвиток та стабілізація економіки країни. А для цього потрібні інвестиції і інновації в економічному і політичному просторі. Одним з головних факторів рівня інвестування економіки є Податковий кодекс. Як відомо, нещодавно відбулося прийняття нового Податкового кодексу. Це створить нові можливості для розвитку, або може, навпаки, їх зменшити. І тому важливо визначити, як саме може вплинути на економіку і на життя нашого суспільства його прийняття.

Мета статті полягає в дослідженні позитивного та негативного впливу нового Податкового кодексу України на її економіку і життя її громадян.

Податковий кодекс України – це закон України, який регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів. Це цілісний, гармонійно пов'язаний та комплексний документ, який забезпечує досягнення балансу інтересів держави та платників податків. Саме тому проект Податкового кодексу передбачає ряд нововведень, які спрямовані на підвищення ефективності адміністрування та захист інтересів платників.

На даний момент думки різних економістів відносно прийняття нового Податкового кодексу розходяться в сторону позитивного чи негативного результату. Прийнятий Верховною Радою Податковий кодекс чинитиме змішаний вплив на українську економіку.

Кодекс пропонує новації, які дозволять суттєво знизити податкове навантаження на економіку за рахунок запровадження податкових преференцій усім верствам платників податків; вивільнити додаткові фінансові ресурси, спрямовані на збільшення заробітної плати працівників та створення нових робочих місць, усунути адміністративні перешкоди в оподаткуванні; створити сприятливі умови для громадян, що бажають розпочати власний бізнес, запровадити систему, спрямовану на захист законних прав й інтересів громадян [1].

В новому Податковому кодексі передбачається зниження ставки податку на прибуток підприємств. Так, 1 січня 2011 року ставку податку було знижено з 25% до 23%. В майбутньому планується здійснювати зниження податку на прибуток підприємств. Тобто в наступному році цей податок буде знижено ще на 2%, через рік ще на 2%. І такий процес буде повторюватись до 2014 року. А у 2014 році зменшення планується не на 2%, як в попередніх роках, а на 3%. На цьому зниження ставки податку на прибуток буде припинено, і вона зупиниться на рівні 16%.

Є сподівання, що ці зміни будуть стимулювати економіку до розвитку в майбутньому. Зниження ставки податку на прибуток дозволить здійснити ривок у розвитку

підприємництва в Україні, і збільшити кількість інвестиційних надходження в країну.

Крім цього, в Податковому кодексі є ще досить велика кількість змін, які теж впливають на стан економіки і життя суспільства.

З першого погляду на зміни в податковому кодексі України, складається відносно позитивне враження, але у в ньому не все так добре, як здається. Як себе покажуть нові податки на практиці, і які точно будуть результати в майбутньому – ще невідомо.

Прийняття нового Податкового кодексу не є однозначним, він може вплинути на економіку як позитивно, так і негативно. Якщо він принесе позитивний ефект, то тоді економіка отримає великий поштовх, що дасть перспективний результат, інвестиційні надходження, забезпечення економічного зростання країни, і рівень якості життя громадян з часом буде зростати. А якщо негативний, то наслідки швидше за все приведуть до зростання затрат на виробництво. І через це зростуть ціни, податковий тиск занадто сильно вплине на частину дрібних і середніх підприємств, що зумовить їхнє вибуття з ринку. Результатом буде зниження конкуренції, що теж негативно вплине на економіку і життя громадян.

Взяти хоча б те, що за новим Податковим кодексом великі підприємства фактично перестануть співпрацювати з підприємствами, які утримуються на єдиному податку (мова йде про малий і середній бізнес). Це станеться через те, що за новим Податковим кодексом підприємства, що сплачують податки за спрощеною системою, позбавляються права на сплату ПДВ. І через це платники податку за загальною системою будуть вимушені шукати партнерів, які сплачують ПДВ. Тобто бізнес партнерів у обох сторін поменшає, що значно звузить можливості підприємців.

Отже, прийняття нового Податкового кодексу України може принести в наше життя багато змін як позитивних, так і не дуже, тобто результат може бути різним. Все залежить від ставлення громадян до нього: якщо суспільство буде довіряти уряду, то результат змусить чекати на себе, і зміни будуть тільки позитивні. Подальші дослідження повинні розроблятися на основі постійно обновлюваних даних та чинного податкового законодавства України.

Список літератури

1. Ільєнко Р.В. Сторонянська І.З. Активізація діяльності інноваційних підприємств важелями податкового стимулювання :
2. [Електронний ресурс] // Режим доступу до тексту : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vnuvgrp/ekon/2009_2/v46ek40.pdf
3. Податковий кодекс України: [Електронний ресурс] // Режим доступу до тексту : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>
4. Чуркіна І. С. Вплив системи оподаткування доходів фізичних осіб на формування інвестиційних ресурсів держави: [Електронний ресурс] // Режим доступу до тексту : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npndfi/2009_1/Statti/Churkina.pdf

К. Полоз, О. Яцун

Социальные и экономические последствия налоговой реформы в Украине

В статье рассматривается место и роль налоговой системы, особенности Налогового Кодекса Украины и освещаются его перспективы влияния на экономику и жизнь ее граждан в Украине.

K. Poloz, O. Yatsun

Social and economic consequences of tax reform in Ukraine

The place and role of the tax system, especially the Tax Code of Ukraine was and highlights its impact on economic prospects and the lives of its nationals Ukraine.

Одержано 14.03.11

УДК 378.147

Л.В.Філіппова, викл.

Кіровоградський національний технічний університет

Методичні основи переходу від читання текстів до усного мовлення

Стаття розглядає способи розвитку репродуктивних вмінь на основі читання як розмірковування, рецептивні і репродуктивні вміння, розмірковування, вербальні операції

Добре відомо, що читання є звичною діяльністю людини і одним з основних джерел інформації. Це особливо стосується спеціаліста-інженера, вченого, викладача та інших, мислення яких дуже часто пов'язане з процесом, який ми називаємо "читання". З текстів зазвичай набираються нові слова та словосполучення для збагачення лексичного запасу студентів; граматичні знання та вміння поглиблюються та закріплюються в результаті роботи зі зв'язними текстами.

Однак, використання текстів для розвитку вмінь та навичок експресивного усного мовлення привело до менш задовільних результатів. Після опрацювання тексту, після читання, перекладу, відповідей на запитання студенти в змозі переказати текст, але не можуть вільно говорити на аналогічні теми. Вони не можуть перенести вміння використовувати вивчений з тексту мовний матеріал в мовну ситуацію.

Певно, шукати причину незадовільних результатів потрібно в характері учбової роботи з текстом, в методичній основі цієї роботи. В більшості, якщо не у всіх випадках, післятекстові вправи спрямовані на розуміння, повторення та запам'ятовування мовного матеріалу тексту. Ця робота необхідна – не можна говорити, не запам'ятавши слів, не засвоївши граматичні форми. Але вона недостатня для побудови самостійного виступу або для участі у вільному діалозі. Вирішення цих задач вимагає, по-перше, активного відношення читача до тексту, що читається, активного розвитку творчих розумових дій. По-друге, треба, щоб усне мовлення було побудоване не тільки на базі запам'ятовування фактів і мовного матеріалу тексту, а й на основі цих же розумових дій.

Таке вирішення задачі означало б максимальне зближення рецептивних та репродуктивних вмінь, при цьому одні й ті ж розумові дії приймали б участь як у процесі читання, так і в процесі усного мовлення.

Використання тексту для розвитку усного мовлення вимагає певного «підходу» читача, використання певних розумових дій для здійснення смислових операцій. Багаторічні дослідження методистів привели до визначення цих операцій на основі умінь, що називають «вербальними». Вони включають 1) перевірку валідності; 2) оцінку; 3) складання припущень; 4) висновки. Відомий психолог і психолінгвіст Дж.Карролл вважає, що ці чотири дії складають «розмірковування», вміння реагувати на те, що читається.

1) Перевірка валідності означає вивчення тексту для того, щоб перевірити відповідність змісту назві тексту; перевірка можливості вважати всю інформацію тексту релевантною (тобто такою, що відноситься до даної теми) та виявлення того, що є нерелевантним в даному тексті.

2) Оцінка вимагає розмірковування про те, чи дається в тексті достатня для потреб даного читача інформація. Окрім того, з її допомогою можна визначити наукову цінність тексту.

3) Складання припущень – один з найбільш творчих видів розумової діяльності. В ньому міститься пошук причин представлених результатів, а також можливий хід думки, що привів до даного результату. Чим більше припущень робить читач в процесі читання, тим більш активним, творчим є його сприйняття, тим більш «читанням як розмірковуванням» (reading as reasoning) стає його читання.

4) Останнє вербальне вміння – вміння робити висновки – теж є досить творчою діяльністю; між припущеннями та висновками існує тісний зв'язок, але, якщо припущення робляться ще до кінця розмірковування, то висновки йдуть після закінчення процесу розмірковування або, коли ми вважаємо завершеною достатню частину процесу, щоб обґрунтувати наш висновок.

Вербальні вміння складають не тільки «читання як розмірковування», але ще й базу для використання читання при навчанні усного мовлення. Перед викладачем стоять два завдання: 1) аналіз тексту для читання, щоб вирішити, які вербальні вміння можуть бути використані більш ефективно для розвитку усного мовлення і 2) формулювання завдань, які вимагають виявлення вербальних вмінь в процесі читання для підготовки студента до виступу у зв'язку з текстом. Стосовно другого завдання можна встановити деякі параметри, які складають основний зміст вправ.

1. Вправи спрямовані на розмірковування над смисловим змістом тексту, на розвиток активного, творчого відношення до того, що читається.

2. При виконанні вправ діяльність спрямована в першу чергу на екстралінгвістичні об'єкти; мовні явища тексту вивчаються і використовуються в мовленні завжди стосовно певного, релевантного змісту.

3. Основою для вправ може бути будь-який технічний чи науковий текст, а також оригінальні чи близькі до оригінальних художні тексти.

4. Вправи можуть використовуватись для розвитку одного чи кількох вербальних вмінь на базі одного окремого тексту.

5. Вправи за своєю природою проблемні; вони часто допускають різноманітні рішення і можуть використовуватись для організації вільної дискусії студентів.

6. Текст інструкцій вправ ґрунтується на такому мовному матеріалі, котрий, як припускається, частково увійде до мовлення студентів.

Подібні вправи могли б принести значну користь в процесі навчання з ряду причин. По-перше, вправи дають можливість зменшити або зовсім скасувати роботу в режимі «питання – відповідь», яка припускає, що викладач-лінгвіст знає більше за спеціальністю студента, ніж сам студент. Тут викладач може виконувати свої найважливіші обов'язки – виправляти, радити, забезпечувати необхідну мовну інформацію, свій обов'язок навчати тому, як говорити, а не що говорити.

По-друге, вправи стимулюють творчу розумову діяльність. Вирішення проблеми і вираження цього рішення на іноземній мові дають більше задоволення (безпосереднього підкріплення), ніж заучування. Це призводить до кращого запам'ятовування мовного матеріалу.

Крім того, подібна організація педагогічного процесу дозволяє викладачу зосередити зусилля на навчанні іноземній мові, а не технічним спеціальностям.

Список літератури

1. Шубин Э.П. Основные принципы обучения иностранным языкам. М., Учпедгиз, 1963.
2. Уайзер Г.М. От чтения текста к устной речи. М., 1979.
3. Carroll J.B. The nature of the reading process. In: Singer H.S. and Ruddell R.B. Theoretical Models and Processes of Reading, Newark, Delaware, 1970.

Статья рассматривает способы развития репродуктивных умений на основе чтения как размышления.

The article deals with the ways of developing reproductive skills on the basis of reading as thinking over.

Одержано 15.03.11

УДК 574:539.1.04

А.С. Кондрашова, магістр гр. ОМ-06, А.П. Мартиненко, доц.
Кіровоградський національний технічний університет

Прогнозування радіонуклідного забруднення Кіровоградщини

Розглядаються основні джерела радіонуклідів природного походження, які формують радіоекологічну ситуацію на території Кіровограду.
природні радіонукліди, радіоекологічна ситуація

Процеси розвідки, видобутку і первинної переробки радіоактивних руд супроводжуються дією іонізуючого випромінювання на організм людини як внутрішнім, так і зовнішнім.

Радіоактивні елементи присутні в атмосфері у газоподібній і аерозольній фазах. У кожній з радіоактивних родин урану, торію і актиноурану при розпаді утворюється один газоподібний нуклід - відповідно радон (${}_{86}^{222}\text{Rn}$), торон (${}_{86}^{220}\text{Tn}$) і актинон (${}_{86}^{219}\text{An}$). Накопичуючись в породах, вони з поверхонь вироблень і відбитої руди поступають в атмосферу. Найбільш радіаційно – небезпечним є радон.

Маючи період напіврозпаду 3,82 діб, радон може поширюватися на значні відстані від місця утворення і створювати в атмосфері високі концентрації. Торон і актинон з періодами напіврозпаду 54,5 і 3,92 с відповідно, не утворюють в повітрі значних концентрацій і в звичайних умовах при оцінці радіаційної небезпеки можуть не прийматись до уваги.

З інших радіоактивних речовин, присутніх в атмосфері, одні пов'язані з процесами виймання руд (уран, радій і інші елементи ряду, що містяться в пилові), а інші - з розпадом радону (RaA, RaB і т. д).

Атмосферне повітря містить велике число аерозольних часток, особливо малого розміру (порядку 10^8 і більше в 1 л). Число атомів продуктів розпаду радону при звичайних концентраціях його в повітрі набагато менше. При концентрації радону $3 \cdot 10^{11}$ Кі /л в 1 л повітря міститься (у рівновазі) близько 300 атомів RaA, 2700 атомів RaB і 2000 атомів RaC. Таким чином, поведінка атомів продуктів розпаду, пов'язаних з аерозольними частками, визначається особливостями аерозольної забрудненості повітря. Найбільша частина природної активності (85%) в атмосферному повітрі пов'язана з аерозольними частками діаметром 0,005 — 0,035 мкм (табл.1).

Таблиця 1- Розподіл природної активності між частками різного розміру

Діаметр часток, мкм	Розподіл активності, %
<0,005	5
0,005-0,015	25
0,015-0,025	50
0,025-0,035	10
<0,35	10

Дочірні продукти радону майже цілком пов'язані з фракціями аерозолів, що мають розміри часток менше 1 мкм. На долю пилових частинок розміром більше 0,8-1 мкм доводиться лише 14 - 3,4% активності дочірніх продуктів радону, а 80- 97% дочірніх продуктів радону пов'язані з частками меншого розміру. На рис. 1 приведені криві накопичення RaA, RaB і RaC з початково чистого радону.

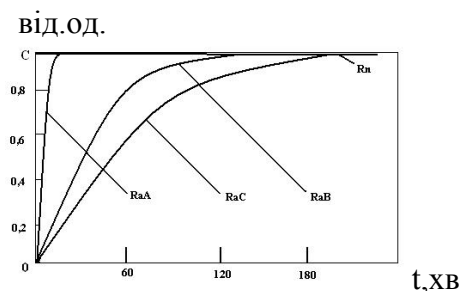

Рисунок 1 – накопичення RaA, RaB і RaC з початково чистого радону

Накопичення RaC' відбувається по тому ж закону, що і RaC, оскільки період напіврозпаду RaC' значно менший, ніж RaC, і внаслідок цього між ними завжди існує рівновага. Як видно з рис. 1, в повітрі, що спочатку містило лише радон, рівновага між ним і короткоживучими продуктами розпаду встановлюється приблизно через 3 год.

Видобуток і первинна переробка руди пов'язана з багатьма процесами, в результаті яких в повітря може надходити пил, що складається з дрібних часток руди і вміщуючих порід.

Джерелами найбільш інтенсивного пиловиділення при видобутку руди є буропідривні і навантажувально-розвантажувальні роботи, транспортування руди.

Помітний вклад в запилену шахтну атмосферу може давати вторинне здування потоками повітря пилу, що осів на стінки гірських вироблень. На стадіях первинної переробки пил утворюється при перевантаженні руди, дробленні, подрібненні, грохоченні і транспортуванні. Не дивлячись на значні зусилля, що витрачаються на пилоподавлення, ця проблема в гірничорудній промисловості повністю ще не вирішена, хоча у багатьох випадках досягнуті рівні запиленості нижчі за санітарні норми.

Небезпека проведення робіт в умовах запиленого повітряного середовища пилом уранової руди посилюється тією обставиною, що в доповнення до звичайного ушкоджувального ефекту (силікоз, пилові бронхіти) рудний пил, будучи аерозолем радіоактивних нуклідів урану і його дочірніх продуктів, обумовлює також внутрішнє опромінення організму.

На відміну від аерозолів короткоживучих дочірніх продуктів радону, що утворюються при розпаді радону в повітрі, аерозолі, утворені урановою рудою, прийнято називати аерозолями довгоживучих радіоактивних нуклідів, хоча ця назва не зовсім точна, оскільки в складі руди знаходяться всі члени уранового ряду, у тому числі і короткоживучі. В урановому ряду налічуються 8 α - активних і 6 β - активних нуклідів. Крім того, невеликий вклад в сумарну активність дає α - і β -випромінювання актиноуранового ряду, родоначальником якого є ^{235}U .

Радіаційна дія аерозолів уранової руди на організм може відбуватися двояким чином. Уран і продукти його розпаду у багатьох типах руд знаходяться у вигляді окремих вкраплень у великій масі неактивного важкорозчинного (зазвичай силікатного) матеріалу. У зв'язку з цим частинки рудного пилу, затримавшись в органах дихання, опромінують легені α - і β -частками, що є продуктами розпаду урану. З іншого боку, за час перебування рудного пилу в легенях радіоактивні речовини можуть вилугуватися легеневою рідиною і потім поводитися в організмі самостійно відповідно до їх хімічних і біохімічних властивостей. Через декілька місяців після інгаляції рудного пилу в печінці, нирках, селезінці виявляються підвищені концентрації (^{230}Th), RaD (^{210}Pb) і ^{210}Po . Концентрація торію у всіх органах, включаючи легені в 5 - 25 разів вище за концентрації урану, тоді як у вихідній руді всі члени уранового ряду знаходяться в радіоактивній рівновазі. Якщо при відсутності в легенях вилугування урану і його дочірніх продуктів з рудного пилу радіаційна дія визначається всією сумою випромінювання уранового ряду, то за наявності цього процесу радіаційна дія зв'язана з сумарним випромінюванням рудного пилу, що залишається в легенях, і надходженням в різні органи довгоживучих членів уранового ряду — торію, полонію і самого урану.

При видобутку і первинній переробці уранової руди фактичні концентрації довгоживучих радіоактивних аерозолів в повітряному середовищі гірських вироблень і виробничих приміщень визначаються трьома чинниками: рівнем загальної запиленості, вмістом урану в пилові і радіоактивною рівновагою між членами уранового ряду в пилоутворюючому матеріалі.

У окремих пробах пилу, відібраних протягом порівняльно коротких проміжків часу, співвідношення між ураном і його дочірніми продуктами можуть істотно відрізнятися від середніх значень, характерних для даного типу родовища або руди, що переробляється.

При усереднюванні пилових проб, відібраних на одній і тій же робочій ділянці, за досить тривалі проміжки часу (квартал, рік) співвідношення між ураном і його дочірніми продуктами в пилові дуже точно відповідають значенням, характерним для даного типу руд, що добуваються або переробляються. Сказане не відноситься до виділення з пилу радону (еманації пилу) і подальшого розпаду його короткоживучих дочірніх продуктів, позбавлених свого материнського ізотопу. При 100%-ій еманации сумарна α -активність пилу за рахунок цього чинника може зменшитися в порівнянні з рівноважною майже на 40%.

На рис. 2 показана залежність сумарної концентрації довгоживучих α -активних аерозолів від масової запиленості повітря при вмісті рівноважного урану в пилові 0,01; 0,1 і 1 %.

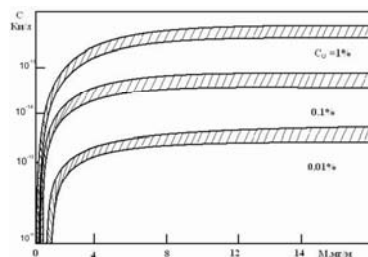

Рисунок 2 - Залежність сумарної концентрації довгоживучих α -активних аерозолів C_{α} від запиленості повітря M

Середньорічна допустима концентрація довгоживучих аерозолів складає по сумі α -активних нуклідів уранового ряду величину порядку 10^{-14} Ки/л. З рис. 2 видно, що при вмісті урану в пилові менше 0,1 % радіоактивні властивості аерозолів уранової руди можуть мати істотне значення лише при рівнях запиленості, значно перевищуючих допустиме значення (2 мг/м^3). В той же час при високому вмісті урану в пилові перевищення середньорічної допустимої концентрації довгоживучих аерозолів може мати місце навіть при дотриманні санітарного нормативу запиленого повітря.

Вміст урану і його дочірніх продуктів в пилові навіть в усереднених пилових накриттях може збігатися з вмістом в пилоутворюючому матеріалі лише при однорідності останнього. На практиці внаслідок нерівномірності зруденіння, а також в результаті таких процесів, як вибіркове подрібнення (переважне роздроблення крихкіших компонентів руди і породи) і селективне осадження (швидке видалення з повітря за рахунок гравітаційного осадження найбільш важких аерозольних часток), вміст урану в пилові може бути як більше, так і менше його вмісту в пилоутворюючому матеріалі.

Видобуток і первинна переробка уранової руди пов'язані з можливістю зовнішнього опромінення. Більш ніж на 90% сумарне γ -випромінювання ряду обумовлено короткоживучими дочірніми продуктами радону. Самоослаблення і багатократне розсіяння γ -випромінювання у об'ємних рудних тілах приводять до того, що його спектральний склад істотно відрізняється від лінійчатого спектру первинного випромінювання уранового ряду, тобто спектра γ - випромінювання "точкового" рудного зразка.

У спектрі об'ємних рудних тіл разом з первинними лініями з'являється безперервний розподіл розсіяного γ -випромінювання, причому доля його зростає із збільшенням об'єму тіла до деякої межі, при якій щільність потоку і спектральний склад γ -квантів відповідає випромінюванню нескінченно рудного середовища. Для нескінченно протяжного рудного шару його товщина, практично еквівалентна нескінченній, складає по щільності потоку γ -квантів 80- 120 г/см², а по дозовому спектру 30 - 40 г/см², що при щільності руди 2 - 3 г/см³ відповідає в першому випадку товщині шару руди 30 - 60 см, а в другому 10 -20см. Дозові спектри γ -випромінювання точкового рудного джерела і нескінченно рудного середовища приведені на рис. 3.

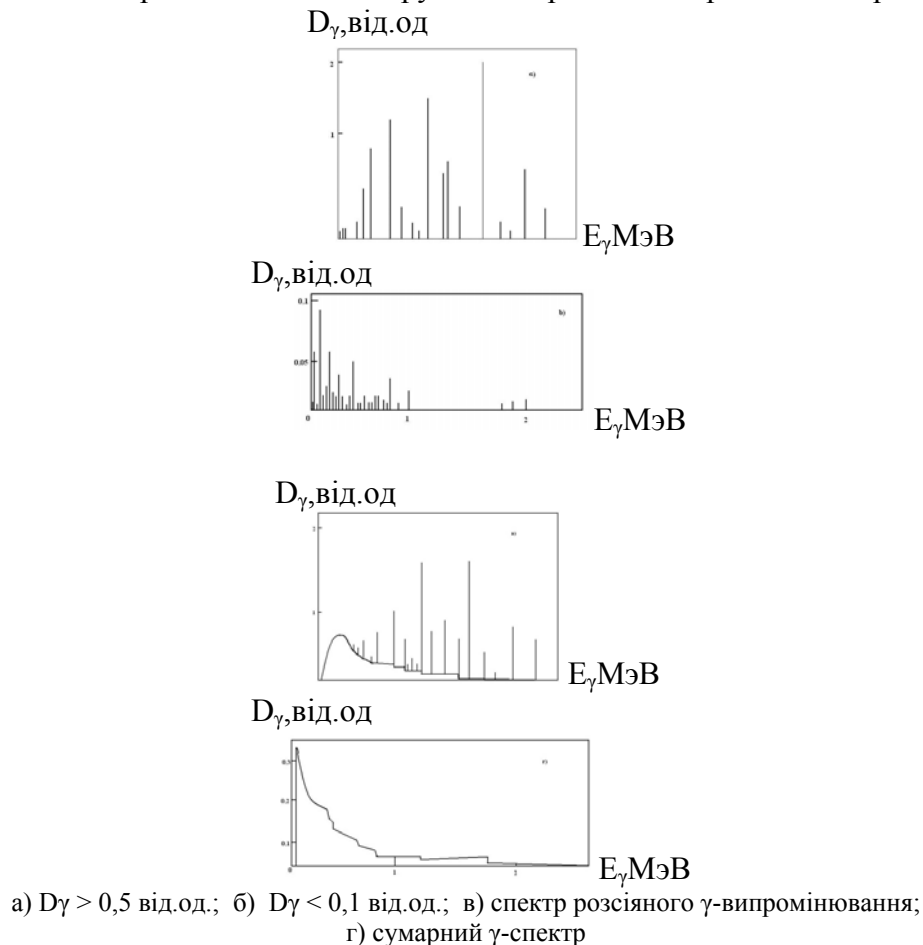

Рисунок - 3 Дозовий спектр γ -випромінювання рівноважної уранової руди для «точкового» джерела (а,б) і нескінченно рудного середовища (в,г)

Вклад в сумарне випромінювання γ -квантів наступних енергетичних діапазонів: менше 0,3; 0,3 - 1 і більше 1 МеВ складає відповідно для точкового джерела 40, 30 і 30% по потоку γ -квантів і 10, 28 і 62% по дозі, а для нескінченного середовища – відповідно 72, 17 і 11% по потоку γ -квантів і 27, 28 і 45% по дозі. Середня енергія γ -випромінювання точкового джерела (рівноважного уранового ряду) 0,72 МеВ/ γ -квант, нескінченного рудного середовища — 0,33 МеВ/ γ -квант.

При видобутку і переробці уранових руд із-за сильного послаблення потоку β -часток із збільшенням відстані до джерела в різних поглинаючих матеріалах. β -опромінювання не грає істотної ролі в порівнянні з γ -опромінюванням. Виняток становлять ручні операції з дуже багатими зразками руди, коли за рахунок β -опромінювання при прямому контакті незахищених рук із зразком поглинання шкірою доза може досягати значних величин (до декількох раз за 1 г контакту при вмісті рівноважного урану в зразку порядку 10%).

На рис. 4 показана залежність потужності дози, що створюється в повітрі γ -випромінюванням нескінченного і напівнескінченного рудного пласта і точкового рудного зразка, від вмісту рівноважного урану і відстані до зразка, що містить 1 г і 1 кг урану. Середньорічна потужність дози, відповідна річній допустимій дозі зовнішнього опромінювання, складає 2,4 - 2,8 мР/год. Як видно з рис. 4 потужність дози γ -випромінювання рудних пластів не може перевищувати допустимих величин при вмісті урану в руді менше 0,15 — 0,2%, а окремих рудних зразків на відстані 1 — 2 см — при вмісті урану в зразку менше 1 г і на відстані 30 — 40см – при вмісті урану менше 1 кг.

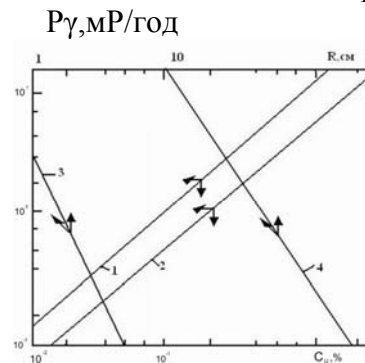

Рисунок 4 - Залежність потужності дози γ -випромінювання R_γ від вмісту рівноважного урану C_u у руді для нескінченного(1) і напівнескінченного(2) рудного пласта і від відстані до точкового зразка рівноважної уранової руди R , яка містить 1г (3) і 1 кг (4) урану

При оцінці радіаційної небезпеки забруднення поверхонь рудним пилом визначальним чинником є її α -активність, оскільки допустимі рівні поверхневого забруднення β -активними ізотопами в 20 — 50 разів вище, ніж α -активними членами уранового ряду. На рис. 5 показана залежність рівня поверхневого радіоактивного забруднення від кількості рівноважної уранової руди на поверхні.

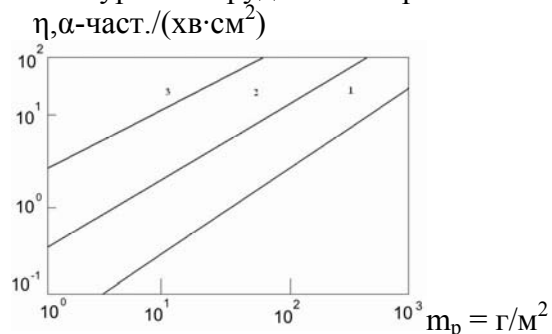

Рисунок 5 - Залежність рівня поверхневого α -активного забруднення η від кількості рівноважної уранової руди m_p на поверхні при вмісті урану у руді 0,01% (1), 0,1% (2) і 1% (3)

Дослідження показують, що в умовах рудоперероблюваних підприємств відношення кількості радіоактивного забруднення, що переходить за зміну із забруднених поверхонь і спецодягу на руки в цілому, до середнього рівня поверхневої забрудненості, розрахованому на 1 см^2 поверхні, складає 10^2 - 10^3 , а відношення кількості забруднення, що потрапляє за зміну з рук всередину організму, до середньої її кількості, що знаходилася протягом зміни на руках, може досягати $n \cdot 10^{-3}$ - $n \cdot 10^{-2}$.

Сучасні методи видобутку і первинної переробки уранових руд пов'язані з утворенням деякої кількості радіоактивних відходів, що поступають в зовнішнє середовище підприємств. Основними джерелами радіоактивного забруднення зовнішнього середовища гірничорудних підприємств є вентиляційні викиди, склади руди, відвали забалансових руд і порожніх порід, шахтні води, а також втрати при транспортуванні руди і різні забруднені матеріали і устаткування, що потрапляють за межі промайданчика або місць зберігання відходів.

З вентиляційними викидами в атмосферу поступає пил і радон з короткоживучими дочірніми продуктами. У загальнокопальневих витікаючих струменях концентрація радону досягає $n \cdot 10^{-10}$ Ки/л, а запиленість 2 - 4 мг/м³. При цьому загальнокопальневі дебіти радону лежать в межах $n \cdot 10^{-7}$ - $n \cdot 10^{-4}$ Ки/с (до декількох кюрі в добу), а потрапляння пилу в атмосферу складає 10 - 100 кг/добу. Додатковим джерелом забруднення атмосферного повітря радоном і пилом є складовані на поверхні рудничні відвали і вентиляційні викиди з ділянок сортування, дроблення і збагачення руд. Проте, рівні радіоактивного забруднення повітря, що помітно перевищують фонові значення, навіть в разі таких порівняно потужних джерел, як вентиляційні викиди копалень, внаслідок швидкого розбавлення в атмосфері просліджуються всього в межах перших десятків метрів (максимальний до 100 - 150 м) від точки викиду. По абсолютній величині потрапляння природних радіоактивних ізотопів в атмосферу від гірничорудних підприємств не настільки вже великий: досить порівняти приведені вище величини загальнокопальневого дебіту радону з його природним виділенням з ґрунтів, що складає 10^{-7} - 10^{-6} Ки/(с·км²).

Осадження рудного пилу, що поступає в повітря, і втрати руди при її транспортуванні приводять до забруднення території довкола підприємств. Перевищення природного фону спостерігається лише на відстанях до 100 - 200 м від джерел доступу рудного пилу в повітря, а також упродовж транспортних магістралей. Крім того, можливі локальні забруднення невеликих ділянок території, зв'язані з тимчасовими складами руди і відвальних порід або ліквідованими виробничими ділянками. По абсолютній величині рівні радіоактивного забруднення ґрунтів довкола гірничорудних підприємств зазвичай незначні і перевищують природний фон, характерний для даної місцевості, приблизно на один порядок. Істотного підвищення природної радіоактивності рослинності на забруднених ділянках території довкола шахти, не спостерігається, за винятком випадків її поверхневого забруднення пилом уранової руди.

Концентрація урану в шахтних водах лежить зазвичай в межах від десятих часток до одиниць міліграмів на 1 л, а таких його продуктів розпаду, як ²³⁰Th, ²³⁶Ra, ²¹⁰Pb і ²¹⁰Po — від $n \cdot 10^{-12}$ Ки/л до 10^{-10} Ки/л, тобто максимальні рівні радіоактивного забруднення шахтних вод можуть бути вище відповідних ДК суміші урану і його дочірніх продуктів, при яких вирішується скидання стічних вод у відкриті водоймища. При цьому дебіт шахтних вод може складати десятки і навіть сотні кубічних метрів в годину.

Зливові змивання з шахтних відвалів також містять підвищені концентрації урану і його дочірніх продуктів за рахунок вилуговування їх з великої маси подрібненої породи і забалансових руд. Рівні забруднення цих вод окремими нуклідами можуть бути порівнянні з концентрацією їх в шахтних водах.

Скидання без відповідного очищення сильно забруднених шахтних вод в гідромережу району розташування підприємства приводить до помітного збільшення вмісту природних радіонуклідів у воді довколишніх водоймищ, в їх донних відкладеннях, а також в гідробіонтах і береговій рослинності. Величина цього підвищення і відстань, на яку воно розповсюджується, залежать від міри розбавлення шахтних вод в точці їх скидання. При скиданні шахтних вод в маловодні річки і струмки збільшений вміст урану і його дочірніх продуктів у воді і донних відкладах може бути виявлений навіть впродовж декількох десятків кілометрів вниз за течією від місця скидання.

Ще одним джерелом радіоактивного забруднення різних об'єктів зовнішнього середовища можуть стати забруднений металобрухт, витягнуті копальневі кріплення, демонтовані будівельні конструкції і матеріали, а також інші види відходів, що утворюються в процесі видобутку і первинної переробки уранової руди. За відсутності належного контролю ці матеріали можуть бути використані для побутових потреб і створити підвищений радіаційний фон в районах мешкання населення.

Вміст природних радіонуклідів в поверхневих водах, як правило, невеликий.

Найбільший вклад до формування дози опромінення за рахунок споживання питної води вносять ізотопи урану (^{238}U і ^{234}U), радію (^{226}Ra і ^{228}Ra), радону (^{222}Rn) і полонію (^{210}Po), в меншій міри свинцю (^{210}Pb), а також ізотопи торію. Вміст природних радіонуклідів у воді джерел водопостачання може підвищуватися в результаті скидань і викидів виробничих підприємств.

При вмісті природних і штучних радіонуклідів в питній воді, що створюють ефективну дозу опромінення населення менше 0,1 мЗв/год, не вимагається проведення заходів по зниженню її радіоактивності. Якщо вміст природних радіонуклідів в питній воді створює ефективну дозу опромінення населення більше 1,0 мЗв/год, то пошук і перехід на альтернативне джерело водопостачання населення здійснюється в невідкладному порядку.

Список літератури

1. Кутлахмедов Ю. О. та ін. Основи радіоекології. – К.:Вища шк., 2003. – 319с.
2. Коваленко Г.Д. Радиоэкология Укр. – Х.: ИД «Инжэк», 2008. – 264с.
3. Кічно В. О., Поліщук С. В., Гудков І. М. Основи радіобіології та радіоекології. – К.: «Хай – Тек Прес», 2009. – 320с.
4. Барановский В. А., Бобильова О. А., Омелянець М. І., Табачний Л. Я. Радіаційна небезпека. – К.:Укр., 2004. – 35с.
5. Комиссаренко К. П. Радиация и иммунитет человека. – К.: Наукова думка, 1994. – 111с.
6. Краснов А. И. и др. Аэрогеофизические методы прогнозирования месторождений урана. – М.: Атомиздат, 1980. – 301с.

Рассмотрены основные источники радионуклидов природного происхождения, формирующие радиоэкологическую обстановку на территории Кировограда.

Reviews the issues of an environmental behavior and human exposure to major radionuclides sources of natural origin, which determine radioecological situation on the territory of Kirovograd.

Одержано 12.03.11

УДК 330.141.1

О.В.Яцун, ст.гр.ФК-08-2, М.В. Горпинченко, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Основні аспекти формування фінансового ринку як форми переміщення фінансового капіталу

У статті розглядаються сутність категорії «фінансовий ринок» і сфера прояву окремих сторін сутності фінансового капіталу.

ринок, фінансовий ринок, капітал, фінансовий капітал

Сучасні фінансові ринки є складною динамічною системою, яка постійно зазнає змін і трансформацій. Із кінця ХХ ст. на цих ринках спостерігаються численні інновації, спричинені інституційними трансформаціями як на міжнародному рівні, так і в окремих країнах, що й визначає актуальність дослідження. До того ж, як слушно зауважує І. О. Лютий, інтеграція фінансового ринку, фінансової системи України в міжнародну фінансову систему визначається адекватністю національних фінансових інститутів та механізмів їх взаємодії світовим стандартам і тенденціям розвитку [3].

Хоча нові тенденції на фінансових ринках часто пояснюють лише процесами глобалізації, це не зовсім коректно. Проблема полягає в тому, що зміни на цих ринках виникають не лише внаслідок глобалізації, а й зі становленням постіндустріальної економіки. Глобалізація відбувається синхронно із формуванням постіндустріальної економіки, але вона не тотожна йому, оскільки є іншим аспектом соціально-економічних процесів у сучасному світі [1].

Деякі питання теми запропонованої статті досліджують такі вчені, як: Л. Алексєєнко, А. Бузгалін, С. Глазьєва, А. Колганов, З. Луцишин, І. Лютий, Д. Михайлов.

Сучасний фінансовий ринок являє собою сферу реалізації економічних відносин, що виражаються фінансовим капіталом, сферу прояву окремих сторін сутності фінансового капіталу. Іншими словами, це сфера реалізації функцій фінансового капіталу [2].

З практичної точки зору фінансовий ринок означає операції із цінними паперами. Оскільки операції із цінними паперами здійснюються конкретними економічними суб'єктами, які мають відповідне право на здійснення таких операцій, то існує інституціональна структура фінансового ринку, що являє собою сукупність інвестиційних фірм і фондових бірж.

Специфіка фінансового капіталу накладає відбиток на функціонування фінансового ринку. Фінансовий ринок як сукупність операцій з купівлі-продажу цінних паперів врівноважує фінансовий попит та пропозицію. Оскільки, завдяки властивостям фінансового капіталу, інвестиційна пропозиція на фінансових ринках (призначені для продажу цінних паперів) очищена від різноманітних матеріальних оболонок, то за рівнем однорідності вона уподібнюється інвестиційному попиту (позичковому капіталу). Звідси виникає, по-перше, можливість швидкого поєднання фінансового попиту та пропозиції на базі ціни рівноваги, що до речі, і визначає змінний характер загальної величини фінансового капіталу; і, по-друге, можливість взаємної конверсії цінних паперів (тобто широкого розвитку обмінних операцій), а також їхньої конверсії в позичковий капітал. Останнє ще більше підвищує двосторонню еластичність фінансового попиту та пропозиції.

Зазначені обставини визначають особливості операцій на фінансовому ринку. Існує два типи операцій: первинне розміщення і вторинний ринок. За допомогою операцій на первинному ринку задовольняється попит на позичковий капітал з боку підприємців. Перетікання позичкового капіталу в конкретну сферу підприємництва здійснюється шляхом емісії і розміщення цінних паперів. В загальному випадку, у процесі акумуляції позичкового капіталу конкретною корпорацією, на первинному фінансовому ринку протистоять один одному позичковий і фінансовий капітали рівної вартості.

Швидкість акумуляції позичкового капіталу, тобто швидкість розміщення емітованих цінних паперів, визначається двома групами факторів. З одного боку, вона залежить від кон'юнктури фінансового ринку, від рівня ринкового ризику, а з іншого боку, перебуває під впливом умов конкретного бізнесу, тобто під впливом факторів ділового ризику. Найвища швидкість розміщення цінних паперів, а, отже, акумуляція позичкового капіталу, досягається за інших рівних умов, при мінімізації обох груп ризику. Таким чином, виникає необхідність компромісу інтересів інвесторів у частині мінімізації ризиків і максимізації доходів та приросту капіталу. Характеристики нового випуску підбираються таким чином, аби досягти оптимального за даного кон'юнктурного моменту балансу інтересів (інвестиційних цілей). Комбінація інвестиційних цілей у конкретному випуску цінних паперів є одночасно і способом задоволення інтересів емітентів швидко, відносно недорого і на достатній термін мобілізувати капітал, необхідний для здійснення підприємницької діяльності.

На відміну від процесів, що відбуваються на первинних ринках, переливів капіталів безпосередньо у сферу реального сектору економіки, на вторинних ринках здійснюється, головним чином, переміщення власності на капітал. Перегрупування власників фіксує на кожний даний момент зміну ринкових позицій будь-якого емітента, тобто зміну абсолютної і відносної величин фінансового капіталу даного емітента. Зростання або зменшення фінансового капіталу будь-якого емітента, що відбивається на зміні курсів його цінних паперів, формують нові переваги інвесторів і тим самим викликають нові перегрупування власників капіталу.

У перспективі ринок позичкових капіталів, що існує нині у двох частинах як грошовий ринок і як ринок капіталів перетвориться в єдиний фінансовий ринок з тісними взаємозв'язками всіх його елементів. Це обумовлює необхідність збалансованого єдиного управління всіма потоками капіталів на основі точної індикації ринкової кон'юнктури. У цьому зв'язку ще більше підвищиться роль фондової біржі як реєстратора і регулятора кон'юнктури. Одночасно ще більший розвиток отримають усілякі інвестиційні та фінансові інститути, що функціонують виходячи із принципу єдності всіх грошових потоків і тому надзвичайно широко диверсифікують свою діяльність не лише у сфері виробничих інвестицій.

Список літератури

1. Алексеенко Л. М. Актуальні проблеми мобілізації фінансового капіталу // Фінанси України. – 2004. – № 5. – С. 30–37.
2. Алексеенко Л. М. Ринок фінансового капіталу: становлення, проблеми та перспективи розвитку: Монографія. – К.: Вид. буд-к «Максимум»; Тернопіль: Економічна думка, 2004. – 424 с.
3. Лютий І. О., Міщенко В. І. Проблеми розвитку сучасного міжнародного фінансового ринку та інтеграційний курс України // Фінанси України. 2006. №5. С. 21-31.

О.Яцун, М.Горпинченко

Основные аспекты формирования финансового рынка как формы перемещения финансового капитала

В статье рассматриваются сущность категории «финансовый рынок» и сфера проявления отдельных сторон сущности финансового капитала.

O.Yatsun, M.Horpynchenko

Basic aspects of forming of financial market as forms of moving of financial capital

In the article are examined essence of category «financial market» and sphere of display of separate sides of essence of financial capital.

Одержано 15.03.11

УДК 911.3:314

Л.Д. Збаржевецька, викл, М.В. Горпинченко, асп., О.В. Яцун, ст.гр.ФК-08-2
Кіровоградський національний технічний університет

Оцінка міграційних процесів в Україні

У статті дається історичний огляд міграційних процесів в Україні, розглядаються питання, пов'язані з вивченням особливостей механічного руху населення.
міграція, міжнародні міграції, еміграція, ринкова економіка

Міграції населення є важливим чинником суспільного розвитку. Здійснюючи вплив на економіку, народонаселення та інші соціальні системи, міграції сприяють їх ефективному функціонуванню. В умовах ринкової економіки і формування ринку праці вони стануть засобом активної підтримки територіально-галузевої збалансованості трудових ресурсів у національному господарстві.

Мета і завдання досліджень вивчити з суспільно-географічних позицій міграційні процеси в Україні та їх напрямки, як внутрішні, так і зовнішні; зробити історичний огляд міграційних процесів на території колишнього СРСР.

Міжнародні міграції є широко розповсюдженим у світі явищем. Із розвитком транспорту і зв'язку вони охопили величезну масу людей. За даними Організації Об'єднаних Націй, майже 1000 млн. жителів Землі проживають не в тих країнах, де вони народилися. Пересування людей з однієї держави до іншої, як і будь-які інші переселення, мають на меті пошук сприятливіших соціальних та економічних умов життя, безпеки та стабільності. Вони є відображенням нерівності демографічного, економічного, політичного розвитку різних країн і регіонів, регулюють попит і пропозиції робочої сили на світовому ринку праці.

Соціальні дослідження закономірностей міграційних рухів населення на різних етапах розвитку суспільства (від індустріального (аграрного) до постіндустріального) виявили відмінності в інтенсивності й напрямках цих рухів. Була сформульована так звана концепція „міграційного переходу“.

Міграції суттєво впливають на геодемографічну ситуацію. Вони тісно взаємозв'язані з відтворенням населення. „Міграційна рухливість детермінована певними подіями життєвого циклу людини, наприклад, закінченням навчального закладу, початком або завершенням трудової діяльності, служби в армії тощо. Демографічний цикл - укладання шлюбу, народження дітей, припинення шлюбу та інші події - становить важливу частину життєвого циклу. Тому демографічні параметри - статеві-вікова структура, шлюбний стан, кількість дітей у сім'ї та їхній вік - помітно впливають на міграційні процеси, вони є одним з істотних критеріїв виокремлення груп населення у вивченні міграцій" [1].

З початком т.з. перебудови в Україні, як і в інших республіках СРСР,

активізувався рух за демократизацію суспільного життя, пошвабилися зв'язки із закордоном. З 1987 р. почала діяти інструкція щодо оформлення виїзних документів, яка значно розширила можливості виїзду людей з причини возз'єднання сімей. Цією інструкцією допускалося видавати дозволи на виїзд за запрошеннями не тільки безпосереднім родичам - батькам, дітям, чоловікам, дружинам, але й братам, сестрам тощо. Закон СРСР «Про в'їзд і виїзд» став початком перегляду політики режиму відносно еміграції. З його прийняттям держава відмовлялася від надання своїм громадянам дозволу на еміграцію, залишаючи за ними право на вибір країни проживання, а також від трактування емігрантів як зрадників батьківщини, що самим фактом еміграції позбавлялися всіх громадянських прав. Новий Закон гарантував емігрантам збереження радянського громадянства, а також житла, майна на території СРСР, крім того, можливість повернення на батьківщину. Новим у Законі було також надання громадянам права на тимчасовий виїзд за кордон у так званих особистих справах, що раніше не дозволялося.

За даними статистики України, яке досліджувало наприкінці 1991 р. причини міграції населення в Україні, 70,8% тих, хто переселився у її межі, були вихідці з Росії, 6,4% - з Молдови, 2,2% - з країн Балтії, 3,6% - з Грузії, 3,4% - з Азербайджану, 1,6% - з Вірменії, 3,3% - з Казахстану, 4,0% - з Білорусії, 4,7% - з країн Середньої Азії. Основна частина мігрантів, що переселилися в Україну (49,6%), мотивувала свій переїзд сімейними обставинами, 18,8% - зміною місця роботи, 12,6% - загостренням міжнаціональних відносин, 12,4% - необлаштованістю побуту, 9,1% - необхідністю зміни клімату в зв'язку зі станом здоров'я [2, с. 232]. Такі параметри характеризують міграційний процес наприкінці 1991 р. На початку літа 1991 р. розпалюється збройний конфлікт у Придністров'ї, в Україні з'являються біженці, у кінці липня їхня кількість становила близько 60 тис. осіб.

У роки державної незалежності України характер, склад та спрямованість внутрішніх і зовнішніх міграційних потоків у зв'язку з трансформацією суспільно-економічних відносин, демократизацією суспільного життя, спрощеністю виїзду за кордон та зміни місця проживання, економічною кризою та падінням життєвого рівня населення зазнали суттєвих змін і набули нового значення. Для сучасних міграцій населення України характерною є зміна як спрямованості, так й інтенсивності міграційних потоків.

По-перше, в 2-3 рази зменшилися обсяги щоденних потоків трудової маятникової міграції до великих міст України (Києва, Харкова, Одеси), у міських агломераціях Донбасу і Придніпров'я, а також у західних областях.

По-друге, практично припинився масовий відплив сільських жителів до міст, а натомість існує переорієнтація міграційних потоків населення з міських поселень у сільську місцевість. За 1991-1998 роки завдяки міграційним процесам чисельність сільського населення збільшилась на 174 тис. осіб, з яких 50,3 тис. склали особи, що брали участь у міжрегіональних міграційних потоках „місто-село" [3, с.3].

По-третє, у кілька разів зросли обсяги сезонної трудової міграції та трудових поїздок населення за кордон.

У сучасних умовах криза міграції в Україні знаходить своє відображення у зменшенні інтенсивності як внутрірегіональної, так і міжрегіональної міграції.

Список літератури

1. Малиновська О. Україна і світ: Характер і напрямки еміграцій // Відродження. – 1999. - № 3.
2. Прибиткова І.М. Основи демографії: Посібник для студ. ВНЗ. – К.: АртЕК, 1997. – С. 231-235.
3. Про іміграцію: Закон України, 7 червня 2001р. // Офіц. вісник України. – 2001. - № 27. – С.1-8.

Л. Збаржевецька, М.Горпинченко, О.Яцун

Оценка миграционных процессов в Украине

В статье дается исторический обзор миграционных процессов в Украине, рассматриваются вопросы, связанные с изучением особенностей механического движения населения.

L.Zborgevetska, M.Horpynchenko, O.Yatsun
Estimation of migratory processes in Ukraine

In article the historical review of migratory processes in Ukraine is given, questions connected with studying features of mechanical movement of the population and their regional features.

Одержано 15.03.11

УДК 378.058:316

М.В. Горпинченко, асп., О.В.Яцун, ст.гр.ФК-08-2
Кіровоградський національний технічний університет

Особливості розвитку трудового потенціалу закладів вищої освіти у сучасній Україні

У статті розглядається питання підготовки нових професійних орієнтованих до нових умов кваліфікованих кадрів.

ринкова економіка, ВНЗ, трудові ресурси, державні інвестиції

З переходом економіки до ринку всі суб'єкти господарської діяльності змушені функціонувати за принципово нових умов. Нові зобов'язання і можливості дозволили далеко не всім підприємствам і організаціям успішно пристосуватися до нових економічних умов. Але стверджувати, що становлення і формування розвиненої ринкової економіки торкнулося лише галузей матеріального виробництва, є принципово невірним. Бюджетна сфера є невід'ємною ланкою економічної системи країни, а це означає, що ринкові процеси прямо впливають на стан всіх її складових, включаючи і систему вищої освіти.

Різні аспекти висококваліфікованого кадрового забезпечення були висвітлені у працях В.С.Бабкової, В.І.Васильєва, Б.А.Гаєвського, В.Н.Гусарова, Л.М.Давиденка.

Метою даної статті є дослідження сучасного стану трудових ресурсів та перспективи покращення рівня освіти для більшої конкурентоспроможності на ринку праці.

Особливість освітньої галузі полягає в тому, що основною метою роботи ВНЗ є підготовка інтелектуальних кваліфікованих трудових ресурсів, а отримання доходів від позабюджетних операцій і формування прибутку виступає допоміжною функцією, що дозволяє ВНЗ в ринкових умовах забезпечити нормальне здійснення своїх першочергових завдань.

Наприкінці ХХ століття в системах вищої освіти багатьох країн виявилися нові тенденції: падіння частки державного бюджетного фінансування; державні інвестиції в освіту хоч і залишаються пріоритетом соціальної політики, проте частка вкладень у вищу освіту в загальному об'ємі інвестицій скоротилася; збільшення вимог до якості освіти і якості викладання, що проявилось у зміні процесу формування і структури викладацького складу, нормативів навчальних навантажень і планів; невідповідність галузі вищої освіти вимогам суспільства, яке стає все більш вимогливим і

багатогранним впровадження новітніх технологій у всі сфери вищої освіти тощо [1, с.30]. Освіта є сферою, де відбувається формування та розвиток трудового потенціалу. Вона є фундаментом людського розвитку і розглядається на сучасному етапі як одна з головних цінностей, без яких неможливий розвиток суспільства. Важлива роль, з точки зору формування та розвитку трудового потенціалу окремої людини та суспільства, належить дошкільній, середній, позашкільній, професійно-технічній, вищій та післядипломній освіті.

Вища освіта має пристосовуватися до ринкової лібералізації і реструктуризації, до завдання розвитку наукоємних галузей та інноваційної спрямованості економіки. На перший план висувається відповідність програм навчання потребам ринку праці та вимогам роботодавців. Для того, щоб забезпечити випускникам можливість працевлаштування, вузівські програми повинні містити затребувані працедавцями компетенції. Визначення компетенцій випускників у свою чергу залежить від уявлень ВНЗ про потреби ринку праці. Ринок трудових ресурсів, що формується в Україні, містить в собі комплекс проблем, пов'язаних з переходом до розвинутої, соціально-орієнтованої ринкової економіки: безробіття, регіональні диспропорції зайнятості, старіння економічно активного населення, демографічні та міграційні проблеми й т. ін. Йому властиві також всі основні тенденції ринків праці розвинутих країн світу, а саме:

- посилення конкуренції як серед працівників, так і серед працедавців;
- ускладнення форм трудової діяльності й трудових відносин;
- посилення впливу на нього соціальних, правових, психологічних і демографічних чинників: зниження темпів і обсягів відтворення трудових ресурсів [2, с. 12].

За умов значних перетворень ВНЗ доводиться змінити стратегію розвитку не тільки за змістом знань, структурою і управлінням, масштабом і чисельністю, але і переглянути саму сутність функціонування. У розвинутих країнах цей процес продовжується вже декілька років. П. Еккель та його прибічники виділили чотири напрями можливих змін в діяльності ВНЗ: корегування - видозміна або модифікація будь-якої сфери діяльності ВНЗ, для якої не характерна глибина або протяжність; ізолювана зміна, яку обмежено впливом на одну структуру або одну сферу діяльності, і тому вона не є всеосяжною; зміна широкого ступеня протяжності, що носить широкий характер, але що не впливає на організацію достатньо глибоко; трансформаційна зміна, яка відбувається тільки тоді, коли перетворення характеризуються як глибиною, так і широким ступенем обсягу [1, с. 34].

Такі особливості функціонування ВНЗ дозволяють зробити висновок про складність і суперечність процесів їх становлення в сучасних соціально-економічних умовах. Їх розвиток залежить від того, яке місце займає вища школа в сучасному громадському порядку і наскільки ефективні методи застосовуються в управлінні. При цьому ефективність може бути досягнута у разі впровадження високих технологій, реалізації інноваційних принципів розвитку, становлення відповідних організаційних структур і форм, застосуванні нових економічних механізмів функціонування. Проблеми вдосконалення навчального процесу, механізмів фінансування, розвитку нових організаційних форм не можуть вирішуватися ізолювано, оскільки вони представляють компоненти цілісної освітньої системи.

Список літератури

1. Еккель П. На пути к трансформации / П. Еккель, В.Хилл, М.Грин// Университетское управление: практика и анализ. - 1999. № 1(8).
2. Лысенко Ю.Г. Модели управления квалифицированной рабочей силой : монография / Ю.Г. Лысенко, Ю.Т. Олейник, А.Е. Алтухов ; под ред. Ю.Г. Лысенко. - Донецк : ООО «Юго-Восток, Лтд», 2005. - 183 с.
3. Johustone D. Вгъсе The Costs of Higher Education / D. Brase Johustone ; in Philip G. Altbach, ed. // International Higher Education: An Encyclopedia : Vol. 1. N. Y. : Garland Publishing, Inc., 1998. P. 59-89.

М.Горпинченко, О.Яцун

Особенности развития трудового потенциала заведений высшего образования в современной Украине

В статье рассматривается вопрос подготовки новых профессиональных ориентированных к новым условиям квалифицированных кадров.

М.Horpynchenko, O.Yatsun

Features of development potential of establishments of higher education in the modern Ukraine

The question of training of the new professional skilled personnels oriented to the new terms is examined In the article.

Одержано 15.03.11

УДК 336.7

О.В. Яцун, ст.гр.ФК-08-2, М.В. Горпинченко, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Взаємозв'язок валютного регулювання та фондового ринку в Україні

Успішне функціонування економіки в умовах ринку не можливе без розвиненого й стійкого фінансового ринку. Для стабілізації фінансового становища постає необхідність забезпечити розширене відтворення.

українська міжбанківська валютна біржа, система підтвердження угод, середній курс іноземних валют, трейдер

Основним завданням статті є визначення впливу валютного регулювання на фондовий ринок на основі аналізу діяльності Української міжбанківської валютної біржі.

В економічній літературі проблеми валютного регулювання та фондового ринку досліджені у працях таких вчених як Долан Е.Дж., Елайбер Р.З., Ікенгрін, Шаров О.М.

Метою створення УМВБ була необхідність проведення процесу курсоутворення. Заснували біржу 40 найбільших банків України.

Головним завданням УМВБ була організація роботи по проведенню операцій уповноваженими банками з купівлі і продажу іноземної валюти та внесення пропозиції Національному банку України щодо встановлення курсу національної валюти відносно іноземних валют.

У 2008 році біржа активно співробітнічає з NASDAQ OMX з метою створення в Україні цілісної сучасної структури фондового ринку та якісного обслуговування потреб професійних учасників учасників, інвесторів та емітентів. УМВБ разом з НБУ та провідними учасниками фондового ринку приймає участь у створенні ВАТ «Всеукраїнський депозитарій цінних паперів як майбутнього центрального депозитарію України.

На сьогодні, у 2009 році, створено групу „Українська міжбанківська валютна біржа”. До складу цієї групи належать ЗАТ "Українська міжбанківська валютна біржа", "Універсальна товарна біржа "Контрактовий дім УМВБ" та компанія FTN Monitor Limited.

Відповідно до положення групи УМВБ, головною метою її діяльності є сприяння створенню на Україні цивілізованих засад функціонування біржового ринку й формування сучасної ринкової інфраструктури як невід'ємної складової економічної політики країни з метою надання суспільству індикаторів стану та тенденцій на фінансовому на товарних ринках і дієвих ринкових механізмів регулювання Уряду.

В даний час УМВБ активно проводить операції у фондовій, товарній та строковій секціях, але не здійснює операції з торгівлі валютою. Так, відповідно до Постанови НБУ від 2 червня 2008 року № 153 „Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України” Національний банк України не тільки підтвердив головну роль на міжбанківському валютному ринку, а й став головним учасником в системі підтвердження угод на міжбанківському валютному ринку України[3].

Згідно з Положенням НБУ від 10 серпня 2005 року № 281 „Про порядок та умови торгівлі іноземною валютою” за редакцією від 26 жовтня 2009 року, система підтвердження угод на міжбанківському валютному ринку України НБУ - це комплекс організаційно-технічних засобів, який забезпечує підтвердження договорів (угод) про купівлю-продаж іноземної валюти та банківських металів за безготівкові гривні протягом часу, що встановлюється і змінюється на підставі постанови Правління Національного банку України. Також, відповідно до законодавства, виключно Національному банку та суб'єктам ринку, або з такими суб'єктами, дозволяється здійснювати торгівлю іноземною валютою на міжбанківському валютному ринку України та на міжнародному валютному ринку [1].

Особливе значення для нормального функціонування біржі має законодавчо врегульований процес здійснення операцій на УМВБ. Тобто, проводити операції на біржі мають право лише її члени. Членом біржі може бути юридична особа, що має відповідну ліцензію. Банківські та фінансові установи, спеціалізовані брокерські контори мають надати ліцензію від ДКЦПФР на провадження професійної діяльності на фондовому ринку – діяльності з торгівлі цінними паперами. При цьому, кандидата може бути прийнято до членів біржі не раніше, як через три місяці після видачі ліцензії. Для банківських установ також необхідною є ліцензія на проведення банківських операцій, що видана НБУ. При цьому, кандидата в члени біржі може бути прийнято не раніше, як через шість місяців після видачі ліцензії [3,с.204].

Безпосередніми учасниками торгів у фондовій секції та секції строкових контрактів є трейдери. Трейдери – це уповноважені представники членів біржі, які мають право укладати угоди на торгах за дорученням членів біржі, і не мають права працювати від свого імені та за власні кошти [2].

Кожного банківського дня на біржі здійснюється розрахунок середніх курсів іноземних валют за міжбанківськими котируваннями, які можуть використовуватися в якості базового активу для ф'ючерсних контрактів.

В разі неможливості передачі інформації засобами БЕСТ, в той же термін банк повинен надавати інформацію на електронну адресу біржі, зазначену в договорі на надання інформації. На вимогу біржі, протягом 2 годин з моменту надходження такої вимоги, банки – учасники пулу зобов'язані надати цю інформацію в паперовому вигляді, та засвідчити її достовірність.

Таким чином, завдяки діяльності Української міжбанківської валютної біржі сформовано не лише стійкі основи валютного ринку в Україні, але й започатковано сучасні торговельні відносини на фондовому ринку, враховуючи особливості та пріоритети валютного регулювання. Тобто, валютне регулювання, в контексті формування валютного курсу, має значний вплив на фондовий ринок в Україні.

Список літератури

1. Положення НБУ „Про порядок та умови торгівлі іноземною валютою” від 10 серпня 2005 року № 281(зі змінами та доповненнями).
2. Положення „Про членство в ЗАТ „Українська Міжбанківська Валютна Біржа”
3. Методика розрахунку середніх курсів іноземних валют за міжбанківським котируванням.

О.Яцун, М.Горпинченко

Взаимосвязь валютной регуляции и фондового рынка в Украине

Успешное функционирование экономики в условиях рынка не возможно без развитого и стойкого финансового рынка. Для стабилизации финансового положения появляется необходимость обеспечить расширенное воссоздание

O.Yatsun, M.Horpynchenko

Intercommunication of the currency adjusting and fund market in Ukraine

The Successful functioning of economy in the conditions of market is not possible without the developed and proof financial market. For stabilizing of financial position a necessity to provide recreation

Одержано 15.03.11

УДК 005.95:005.591.3

Л.Д. Збаржевецька, викл, О.В. Яцун, ст.гр.ФК-08-2

Кіровоградський національний технічний університет

Основні тенденції розвитку персоналу

Реалізація управлінських повноважень в сфері менеджменту персоналу повинна спиратися не тільки на мистецтво управління керівних кадрів.

розвиток персоналу, принципи, функцій та моделі управління розвитком персоналу

Важливим аспектом якості кадрової роботи виступає вибір моделей розвитку персоналу як важливого елемента формування компетенцій, підвищення освітньо-професійного, інтелектуального та креативного рівня працівників в контексті прямування до інформаційної економіки, де ці якості виступають конкурентними перевагами на ринку праці й створюють всі можливості для самовдосконалення. Доцільність проведення обґрунтовується тільки з метою практичної реалізації, актуальним виступає вивчення й аналіз поглядів відомих вчених та економістів щодо синтезу науки й емпіричних результатів управління розвитком персоналу. Незважаючи на опрацьованість науково-методологічного інструментарію управління та його частина, яка стосується управління розвитком персоналу потребує більш детального вивчення через пріоритетність такого фактору виробництва, як праця, особливо в знанневомісткій економіці, до якої прямує Україна.

Виходячи з актуальності дослідження у сфері управління розвитком персоналом з наукової точки зору, використовуючи мистецтво менеджерського впливу на працівників, метою статті виступає обґрунтування набору принципів, функцій та моделей розвитку персоналу з урахуванням перспектив використання господарюючими суб'єктами інтелектуаломістких та інформаційних технологій. Дослідження здійснено з використанням методів системно-логічного та історико-економічного аналізу, синтезу, графічного зображення.

Деякі автори [2] наголошують на важливості відокремлення принципу пропорційності в процесі розвитку, який означає наявність певних кількісних співвідношень між частинами цілого, інші [1] – наукові погляди базують на концепції сталого розвитку суспільства, серед яких відокремлюють територіальне управління економікою, безпеку, відповідальність, розширені потреби людини, справедливість, інноваційність, рівність, двовекторність, узгодженість інтересів (співробітництво), інституціоналізм тощо.

Відповідно до проблематики використання й розвитку персоналу Залознова Ю. С. [3] пропонує використовувати наступну систему принципів: орієнтація на збалансованість інтересів роботодавця та працівників, формування сприятливих умов збереження, ефективного розвитку працівників і виробництва; розвиток виробничої демократії; справедливість; збалансованість ефективності всіх видів діяльності з відповідним розвитком персоналу; комплексність; профілактичний характер діяльності; страхування ризиків; відповідальність персоналу за якість та результативність праці; інноваційність у розвитку виробництва та персоналу тощо. Мартиненко В. П. [3] конкретизує принципи в контексті управління стійким розвитком промислових підприємств та зводить їх до таких: системності, компетентності, ієрархічності, зворотного зв'язку.

Неоднозначне тлумачення специфіки набору принципів ускладнює управління, призводить до вибору стратегій, неадекватних існуючим умовам. Розв'язання цих проблем дозволить вибрати оптимальні моделі розвитку персоналу, що спростить процес взаємодії об'єкту та суб'єкту. Автором до специфічних принципів управління розвитком персоналу віднесено наступні: науковість, функціональність, економічність, адаптивність, комплексність, відповідальність, справедливість, інноваційність, двовекторність, безперервність.

Принцип економічності повинен забезпечити раціональне використання коштів на розвиток персоналу з тим, щоб досягнути максимально можливого ефекту за критерієм “витрати-результат”. При цьому фінансування програм з розвитку персоналу не повинне здійснюватися за остаточним принципом після реалізації цілей з інноваційної, маркетингової, виробничо-господарської діяльності тощо, в іншому випадку такий підхід суперечить сучасному постулату в сфері менеджменту персоналу “працівники – ключовий актив підприємства”. Застосування моделей, додержання певних підходів та способів з розвитку персоналу повинно здійснюватися з урахуванням вимог внутрішнього та зовнішнього середовища системи, а зарубіжний досвід – в найбільшому ступені пристосований до вітчизняної дійсності. Ці умови виконуються за додержання принципу адаптивності управління розвитком персоналу.

Базуючись на засадах наукового менеджменту та застосовуючи спеціально розроблений інструментарій управління розвитком персоналу – принципи, функції, моделі – з'являється можливість організації роботи підприємства в контексті знанневоорієнтованого управління, на чому ґрунтується діяльність провідних корпорацій світу та політичних спрямувань країн заходу. Автором запропоновано використовувати комплексну дію загальних, конкретних та специфічних функцій, а також принципів, які в сукупності дозволять вирішити проблеми розвитку персоналу в умовах обмеженості фінансових ресурсів, нестабільності зовнішнього середовища, особливо політико-законодавчого поля, зниження мотивації персоналу до високопродуктивної праці, соціальної напруженості в суспільстві. Розроблені моделі розвитку персоналу, що описують специфіку кількісно-якісних перетворень в кадровій роботі та наборі компетентнісно-функціональних характеристик, дозволять власникам бізнесу та менеджерам визначитися з тим, який вектор діяльності є провідним в їх функціональній області.

Список літератури

1. Вахович І. М. Теоретичні засади формування моделі сталого розвитку суспільства / І. М. Вахович // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2009. – № 15. – С. 17-27.
2. Гавкалова Н. Л. Соціально-економічний механізм ефективності менеджменту персоналу: методологія та концепція формування / Н. Л. Гавкалова. Наукове видання. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2007. – 400 с. (Укр. мов).
3. Залознова Ю. С. Управління персоналом вугільної шахти: оцінка стану та стратегії розвитку: Монографія НАН України. Ін-т економіки промисловості / Ю. С. Залознова. – Донецьк, 2008.

Л. Збаржевецкая, О.Яцун

Основные тенденции развития персонала

Реализация управленческих полномочий в сфере менеджмента персонала должна опираться не только на искусство управления руководящих кадров.

L.Zbargevetska, O.Yatsun

Basic progress of personnel trends

Realization of administrative plenary powers in the sphere of management of personnel must lean not only against the art of department of leading personnels.

Одержано 15.03.11

УДК 378.147

В.В. Підоренко, викл.

Кіровоградський національний технічний університет

Обучение иностранным языкам в техническом вузе на современном этапе – проблемы, тенденции развития

В статье говорится о проблемах и требованиях к изучению иностранного языка в высшей школе. **глобализация, социальные компетенции, творческий подход, профессиональная компетентность**

Система образования в нашей стране сейчас проходит стадию реформирования – меняются требования к результатам обучения, совершенствуются программы обучения, перенимается опыт зарубежных высших учебных заведений, происходит сближение отечественных и иностранных университетов в рамках Болонского процесса. Все перечисленные процессы в образовании являются реакцией на явление глобализации в сфере экономики и рынка труда. Среди представителей различных отраслей промышленности существует серьезная обеспокоенность тем, что молодые специалисты – выпускники технических вузов не обладают не только достаточным уровнем социальных компетенций, необходимых для эффективного общения, но и умениями работать в коллективе, успешно решать стоящие задачи.

1) В теории и практике обучение иностранному языку в неязыковом вузе процесс изучения особенностей профессионального общения специалистов технических специальностей затронул, как и процесс глобализации, практически все уголки земного

шара. Так китайские ученые акцентируют своё внимание на выявлении тех видов речевой деятельности, умения и навыки в которых развиты у специалистов неязыкового профиля недостаточно и требуют совершенствования в контексте профессиональной деятельности. В результате проведённого ими анализа потребностей выяснилось, что для успешного осуществления англоязычного общения в технической сфере специалистам необходимо усовершенствовать свои навыки и умения прежде всего в понимании речи на слух, говорении и письме. Таким образом была проведена корректировка и оптимизация курса ЕТС (English for Technical Communication).

2) Большое внимания умению общаться на разных языках (в т.ч. и межкультурном)

как необходимому качеству инженера – профессионала уделяется не только в научных исследованиях, но и в уже существующих нормативных документах. Так, например, Совет инженеров Великобритании разработал «Стандарт профессиональных компетенций инженеров». Среди компетенций выделяется «эффективное использование коммуникативных и межличностных умений в общении». на практике наличие этих умений должно выражаться в способности вести обсуждения; провести презентацию; обобщить прочитанное; написать различные виду документов. Кроме того, в рассматриваемом стандарте описаны правила поведения, которые должны соблюдаться лицензированными Советом инженерами. Среди прочих – «относится ко всем людям справедливо, без предубеждений, но с уважением. По возможности избежать реального или потенциального конфликта инженеров.

Требования к специалистам технических специальностей постоянно растут, им уделяется много внимания различными компетентными организациями. Так, в последнее десятилетие под эгидой ЮНЭСКО разработаны требования к инженеру XXI века. Они сформулированы специалистами авторитетных международных организаций FEAN и АВЕТ:

- устойчивое, осознанное и позитивное отношение к своей профессии, стремление к постоянному личностному и профессиональному совершенствованию и развитию своего интеллектуального потенциала;
- высокая профессиональная компетентность;
- творческий подход к решению профессиональных задач, умение ориентироваться в нестандартных условиях;
- высокая коммуникативная готовность к работе в профессиональной и социальной среде.

В настоящее время требования ,предъявляемые к будущим специалистам в разных странах, практически не отличаются между собой. Представители промышленности, бизнеса и образования заявляют, что профессионал на современном этапе – это не только узкий специалист в своей области, но инициативная, умеющая работать в команде и готовая к постоянному развитию личность.

Промышленность нуждается в большом количестве хорошо образованных учёных и инженеров. Однако, количество – это не самое главное, намного важнее имеющиеся у специалистов компетенции.

Умение сотрудничать, креативность, ответственность – это те требования, которые являются жизненно важными на современном этапе. Среди социальных компетенций выделяются высокий уровень владения языком и культурой.

В настоящий момент обучение иностранным языкам проходит стадию реформирования в связи с вхождением в единое образовательное пространство. Традиционное преподавание иностранных языков сводилось к чтению текстов. Иностранный язык всегда выступал неотъемлемым компонентом профессиональной подготовки студента-не-лингвиста, однако в процессе обучения реализовывалась, в основном, только одна функция – информативная, поскольку четырёх умений владения

языком(чтение, письмо, говорение, понимание на слух) развивалось только одно, пассивное, ориентированное на узнавание – чтение.

В современном контексте развития есть все основания рассматривать владение английским языком, как необходимое условие профессиональной деятельности выпускников технических вузов, которые являются потенциальными участниками межкультурного профессионального общения, что значительно повышает требования к обучению именно этому виду деятельности.

Несмотря на существующие проблемы иноязычной подготовки специалистов технического профиля, есть все основания для её модернизации и совершенствования на основе сближения рынка труда и высшей школы.

Список литературы

1. Engineering Technician Standard. Engineering Council UK, London, 2005.
2. Modeer, Camilla. Federation of Swedish industries, Stockholm. Competence demands for today and tomorrow, 1999
3. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. – И.: Издательство МГУ, 2004.

В статті йдеться про проблеми та вимоги до вивчення іноземної мови у вищій школі.

The article deals with the problems and demands to teaching foreign languages in high schools.

Одержано 18.11.03

УДК 378.147

В.В. Підоренко, викл.

Кіровоградський національний технічний університет

Сучасні технології викладання іноземних мов у вищій школі

В статті йдеться про сучасні методи та технології в освіті.
освітні технології, модульно-рейтингова система, професійно-орієнтоване навчання, комп'ютерні програми, дистанційні технології

Потреби нашої держави у висококваліфікованих спеціалістах, здатних до встановлення ділових контактів та ділового співробітництва з іноземними партнерами, спеціалістах, що володіють іноземною мовою на фаховому рівні, знаходять відображення в робочих навчальних програмах ВНЗ країни. Іноземна мова сьогодні є запорука успіху, майбутньої вдалої кар'єри студентів.

Досягнення високого рівня володіння іноземною мовою не можливе без фундаментальної мовної підготовки в вищій школі.

В умовах реформування вищої школи мають змінюватися освітні технології викладання іноземних мов. Сама мовна освіта поступово модернізується через впровадження модульно-рейтингової системи навчання іноземних мов.

Це ставить до викладання та викладача іноземної мови в вузах нові вимоги. Якісна мовна підготовка студентів не можлива без використання сучасних освітніх технологій. Сучасні технології в освіті – це професійно-орієнтоване навчання іноземної

мови, проектна робота в навчанні, застосування інформаційних та телекомунікаційних технологій, робота з навчальними комп'ютерними програмами з іноземних мов, дистанційні технології в навчанні іноземних мов, створення презентацій в програмі Power Point, використання інтернет-ресурсів, навчання іноземної мови в комп'ютерному середовищі (форуми, блоги, електронна пошта), новітні тестові технології (створення банку діагностичних матеріалів з курсу навчального предмета «Іноземна мова» для проведення комп'ютерного тестування з метою контролю ЗУН студентів).

На даному етапі розвитку методичної науки основними методами навчання іноземних мов є комунікативний та конструктивістський методи.

Комунікативний метод.

Навчальна ціль: оволодіння комунікативною компетенцією.

Переваги методу: студенти вдосконалюють навички усного мовлення, долається страх перед помилками.

Недоліки методу: не надається належної уваги якості мови.

Конструктивістський метод.

Навчальна ціль: в основі методу перебуває власне активне навчання студентів. Завдання викладача не навчити, а сприяти навчальному процесу. Урок виступає орієнтованим на дію.

Переваги методу: підготовка студентів до реального життя, реальних життєвих ситуацій.

Прикладом конструктивістського методу може слугувати проектне навчання: організація уроку як роботи над проектом.

Ознаки проектного методу:

- Орієнтованість на дію.
- Робота в команді.
- Самоорганізація студентів.
- Ситуативна спрямованість.
- Інтердисциплінарність.
- Цілісність.
- Орієнтованість на продукт, результат.

Для викладача сьогодні важливо постійно вдосконалювати власні знання про методи навчання іноземних мов, впроваджувати у власну викладацьку практику новітні освітні концепції, йти в ногу з часом.

Список літератури

1. Волкова Н.П. Педагогіка: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2007.
2. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. – К.: Знання-Прес, 2008.
3. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник / кол. авторів під керівництвом С.Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 1999.

В статье говорится о современных методах и технологиях в образовании.

The article deals with modern methods and technologies in education.

Одержано 18.11.03

УДК 621.9.06

А.І. Валявский, доц., канд. техн. наук., В.С. Кожанов, ст.гр. ТМ-06

Кіровоградський національний технічний університет

Кінематично-структурні схеми верстатних систем з паралельною кінематикою типу «Дельта»

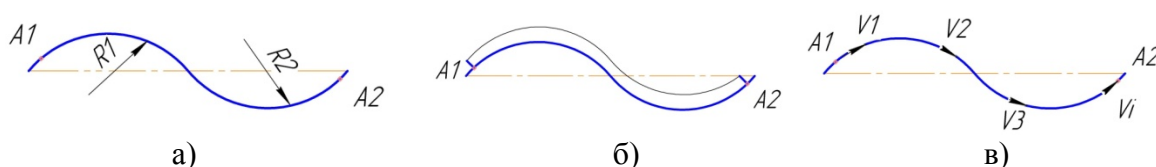
У статті розглянуті питання розробки кінематично-структурних схем верстатів типу «Дельта». верстати з паралельною кінематикою, кінематично-структурні схеми верстати типу «Дельта»

Підвищення конкурентоспроможності машинобудівної продукції висуває перед верстатобудуванням нові вимоги по якості верстатних систем. Передумовою створення верстатів є їх кінематично-структурних схем, які визначають виконавчі рухи інструмента та заготовки необхідних для формоутворення поверхонь деталей, які обробляються, а також методи їх реалізації. Кінематична структура верстатної системи базується на основі загальних кінематичних залежностей, які визначають взаємозв'язок між конструкторсько-технологічними параметрами деталі, формою поверхні, параметрами та формою різального інструмента, методами технологічного впливу та кінематичною схемою і компоновкою верстатної системи.

Формоутворення поверхонь вимагає значної кількості рухів не тільки виконавчих рухів (інструмент-заготовка), але і інших механізмів та кінематичних ланок, а також елементів верстатної системи.

Кожен рух (виконавчий або формоутворюючий) складових механізмів верстатної системи визначається за допомогою наступних параметрів (рис. 1):

- траєкторія, що визначає форму переміщення конкретної точки механізму;
- шлях – довжина траєкторії між початковою та кінцевою точками руху;
- швидкість переміщення точки відносно траєкторії;
- напрямок руху;
- вихідне положення руху точки механізму;

а) форма шляху руху виконавчого органу; б) довжина переміщення; в) швидкість руху

Рисунок 1 – Параметри руху виконавчого органу в просторі

Кожний з наведених параметрів виконавчого руху має кількісну та якісну характеристику (шлях і швидкість).

Кількісні характеристики визначаються напрямком рухів та вихідним і кінцевим положенням виконавчого органу.

Якісні характеристики визначаються моментом початку рухів та характером рухів у часі (постійним або змінним).

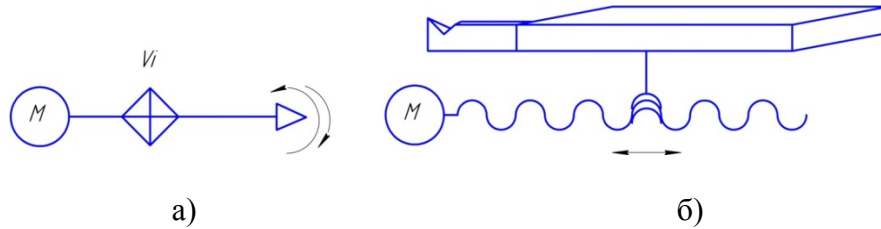
Таким чином, переміщення виконавчих рухів слід розглядати значною кількістю параметрів у часі і просторі.

Слід відмітити, що траєкторія переміщень виконавчих органів залежить від параметрів складових елементарних рухів, а саме:

- кількість рухів;
- форми траєкторії;
- вихідного положення траєкторії;
- співвідношенням між швидкостями;
- законів зміни швидкостей та напрямків.

Зміна одного з цих параметрів обумовлює зміну траєкторії складного виконавчого руху.

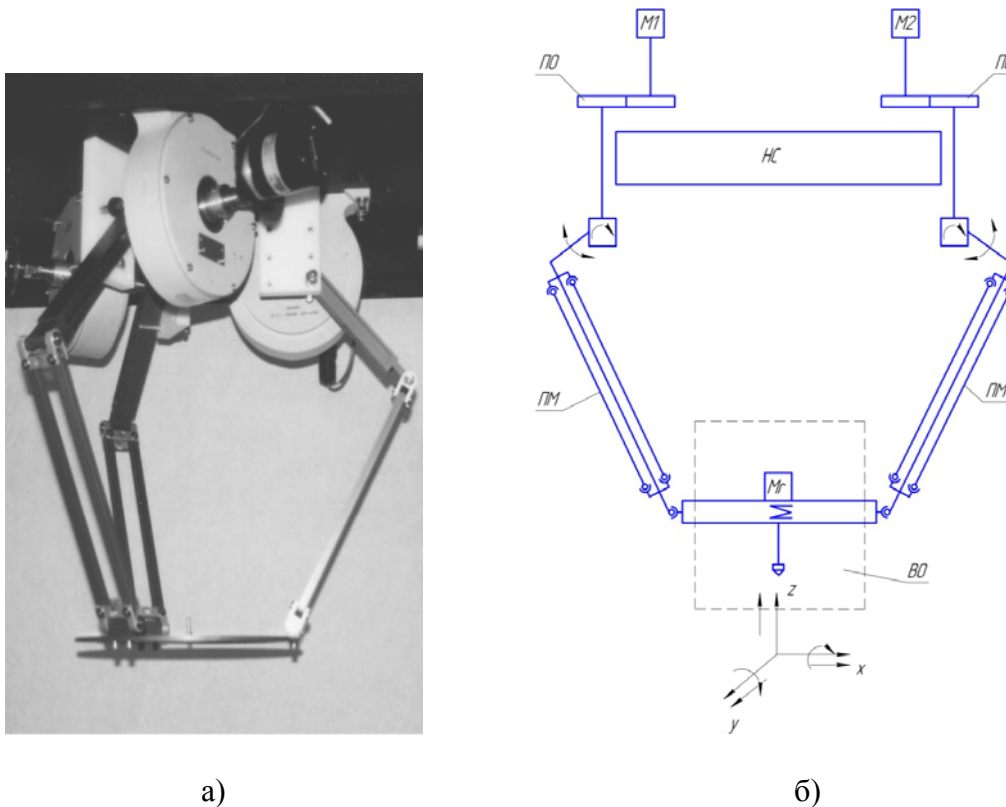
Отже, у верстатах традиційної компоновки кожний рух виконавчого органу здійснюється за допомогою окремого механізму з відповідним приводом (рис. 2).

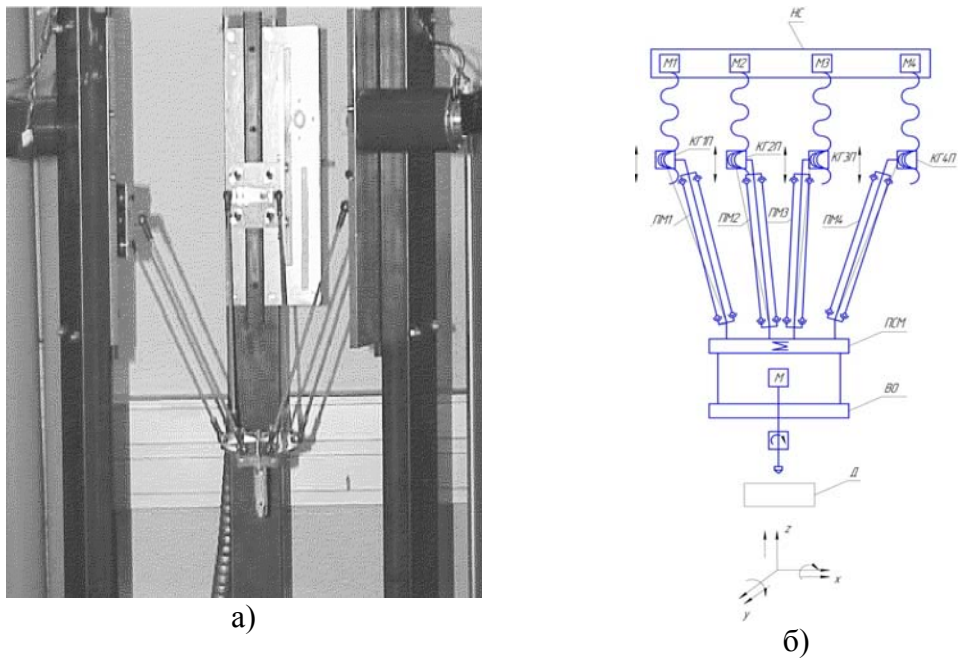
а) кінематична структура ланки головного руху; б) матеріалізація приводу подачі
Рисунок 2 – Структурна схема приводів верстатів традиційної компоновки

Характерною особливістю верстатів з паралельною кінематикою є те, що усі необхідні рухи виконавчого органу виконує один механізм паралельної структури, де усі кінематичні ланки працюють однаково (паралельно).

Тому і кінематично-структурні схеми подібних верстатів будуть значно відрізнятися від схем верстатів традиційної компоновки (рис. 3, 4).

а) зовнішній вигляд; б) кінематично-структурна схема
Рисунок 3 – Верстат з примусовим обертальним рухом опорних шарнірів

а) зовнішній вигляд; б) кінематично-структурна схема
Рисунок 4 – Верстат з вертикальними напрямними

Приклад кінематично-структурної схеми верстата з горизонтальними напрямними наведений на рис. 5.

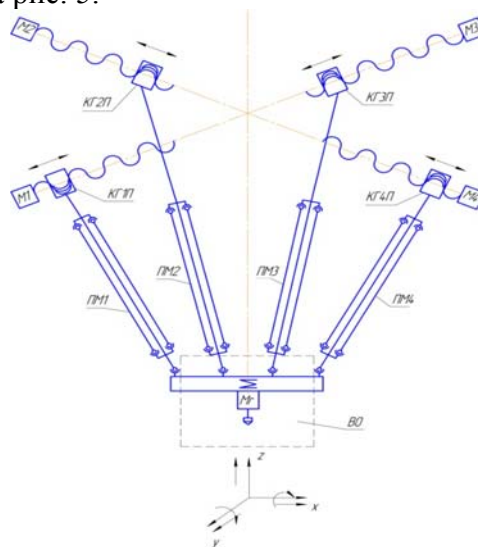

Рисунок 5 – Кінематично-структурна схема верстата з горизонтальними напрямними типу «Дельта»

На основі розроблених кінематично-структурних схем верстатів з паралельною кінематикою типу «Дельта» можна реалізувати їх подальше удосконалення, а також створити нові верстатні системи з значно ширшими функціональними можливостями.

Список літератури

1. Технологічне обладнання з паралельною кінематикою: Навчальний посібник для ВНЗ. / [Крижанівський В.А., Кузнецов Ю.М., Валявський І.А., Складов Р.А.]. – Кіровоград, 2004. – 449 с.

Одержано 25.03.11

УДК 621.9.06

А.І. Валявський, доц., канд. техн. наук. С.С. Шматько, ст.гр. ТМ-06
 Кіровоградський національний технічний університет

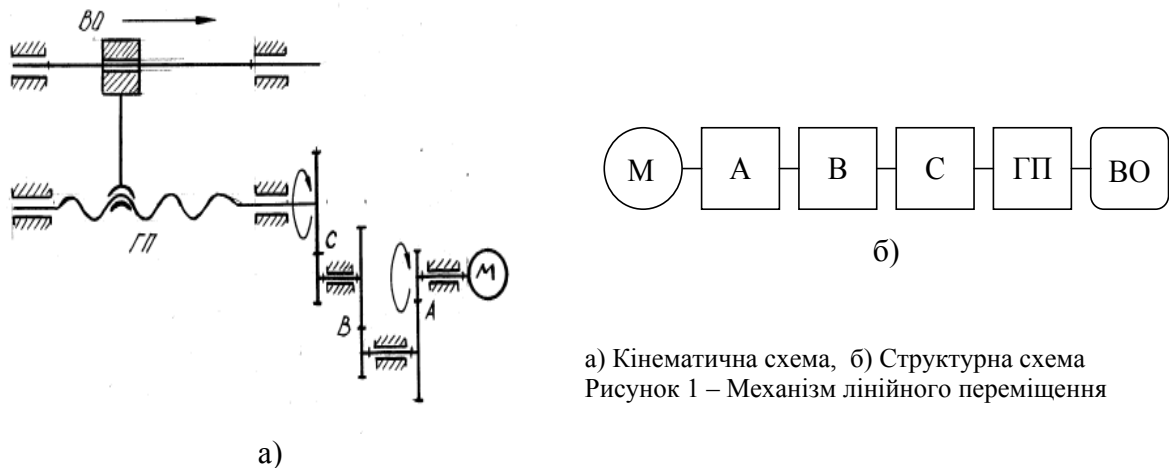
Порівняльний аналіз будови механізмів паралельної структури з механізмами традиційної компоновки

В статті наведені результати порівняльного аналізу механізмів паралельної структури та механізмів традиційної компоновки.

механізми паралельної структури, з'єднання механізмів

У технологічному обладнанні використовуються різноманітні механізми, які відрізняються службовим призначенням, технологічними і функціональними можливостями, кінематичними структурами, принципом дії та конструктивним виконанням.

Одним з основних елементів верстатної системи механізм реалізації лінійного переміщення виконавчих органів технологічного обладнання (рис. 1). Він перетворює обертальний рух двигуна у поступальний рух виконавчого органу та складається з: приводу, трьох зубчастих передач, гвинтової пари та виконавчого органу.

Механізми з послідовним з'єднанням кінематичних ланок мають такі особливості: положення, швидкість та прискорення вихідної ланки попереднього механізму співпадають з відповідними величинами вхідної ланки наступного механізму. Передаточне відношення сукупності послідовно з'єднаних механізмів дорівнює добутку передаточних відношень усіх механізмів системи.

Такі механізми мають одне функціональне призначення: передача потоку рухів та сил одним кінематичним ланцюгом, тому необхідна кількість функцій технологічного обладнання, реалізується аналогічною кількістю механізмів.

Схема механізму для реалізації 3-координатного переміщення виконавчого органу верстату наведена на рис. 2.

Виконавчий орган ВО і кожний із складових елементів механізму характеризується масою (GY, GX, GZ) та G, та похибкою позиціонування (ΔY , ΔX та

Порівняльний аналіз переваг та недоліків механізмів з їх послідовним та паралельним з'єднанням показує, що найбільш ефективно функціонують останні, які дозволяють зменшити енергетичні витрати на переміщення рухомих мас виконавчих органів, забезпечити мінімальну матеріалоемність та збільшити коефіцієнт корисної дії, та точність позиціонування виконавчого органу

Наведеним вимогам повністю відповідають механізми паралельної структури, які є принципово новим класом просторових механізмів, фізична сутність яких полягає у тому, що рухомий виконавчий орган шарнірно пов'язаний з його нерухомою системою кінематичними ланками, кожний з яких має індивідуальний привод.

Багатопоточність та паралельність передачі навантажень у таких механізмах дозволяє їм оптимізувати перерозподіл сил та рухів на декілька кінематичних ланок, а їх замкненість обумовлює створення симетричної конструкції верстатної системи. Усі кінематичні ланки механізму працюють одночасно (паралельно), що дозволяє виконавчому органу рухатись у просторі, забезпечуючи необхідний закон переміщення.

Таким чином на основі механізмів паралельної структури можна створити високорухому, багатопоточну та багатofункціональну верстатну систему з високим спектром технологічних можливостей.

Список літератури

1. Технологічне обладнання з паралельною кінематикою: Навчальний посібник для ВНЗ. / [Крижанівський В.А., Кузнєцов Ю.М., Валявський І.А., Склярів Р.А.]. – Кіровоград, 2004. – 449 с.

Одержано 25.03.11

УДК 621.9.06

І. А. Валявський, ст. викл., канд. техн. наук., С.А. Сачок, ст.гр. ТМ-06
Кіровоградський національний технічний університет

Методика проведення експериментальних досліджень параметрів та форми робочого простору верстата з паралельною кінематикою типу «Дельта»

В статті розглянута запропонована методика експериментального дослідження параметрів робочого простору верстатів типу «Дельта».

верстати з паралельною кінематикою, верстат типу «Дельта», робочий простір

Верстати з паралельною кінематикою типу «Дельта», відрізняються від інших типів подібних верстатів застосуванням у кінематичних ланках паралелограмного механізму, що обумовлює значно ширший спектр рухових можливостей порівняно з верстатами традиційної компоновки і навіть з верстатами з паралельною кінематикою інших типів. Вони дозволяють обробляти складно-фасонні поверхні деталей розташовані під кутом до $180-210^{\circ}$ відносно осі симетрії компоновки без їх перевстановлення на даному робочому місці та передачі на інші верстати, що свідчить про високий рівень інтеграції технологічних методів з різним технологічним впливом. Під час обробки поверхонь деталей, виконавчий орган верстату реалізує необхідні формоутворюючі

рухи у межах робочого простору верстату. Слід відмітити, що на сьогодні на теренах України практично відсутні дослідження параметрів та форми робочого простору подібних верстатів, тому проведення подібних досліджень є важливою науково-практичною задачею.

Мета експериментальних досліджень полягає у визначенні форми та параметрів робочого простору верстатів типу «Дельта» залежно від поточного положення виконавчого органу, а результати досліджень дозволять визначити вплив поточного положення виконавчого органу на форму та параметри робочого простору верстата типу «Дельта».

Першим кроком у вирішенні поставленої задачі є визначення факторів, які впливають на форму та параметри робочого простору. До них у першу чергу відносять:

- компоновочна схема верстата;
- параметри несучої системи, та виконавчого органу які характеризуються координатами розташування опорних шарнірів кінематичних ланок;
- конструктивні параметри кінематичні ланки, що визначаються довжинами поворотної штанги та стрижнів паралелограмного механізму;
- конструктивне виконання опорних шарнірів, що враховують рухові характеристики кінематичних ланок;

Крім конструктивних параметрів та компоновки верстата на форму та параметри робочого простору також впливають:

- конструктивне виконання опорних шарнірів;
- розташування опорних шарнірів несучої системи та виконавчого органу відносно системи координат несучої системи;
- габаритні розміри та маса приводу головного руху, а також його розташування (на несучій системі або на виконавчому органі);
- конструктивні параметри паралелограмного механізму;
- габаритні розміри відповідно інструменту.

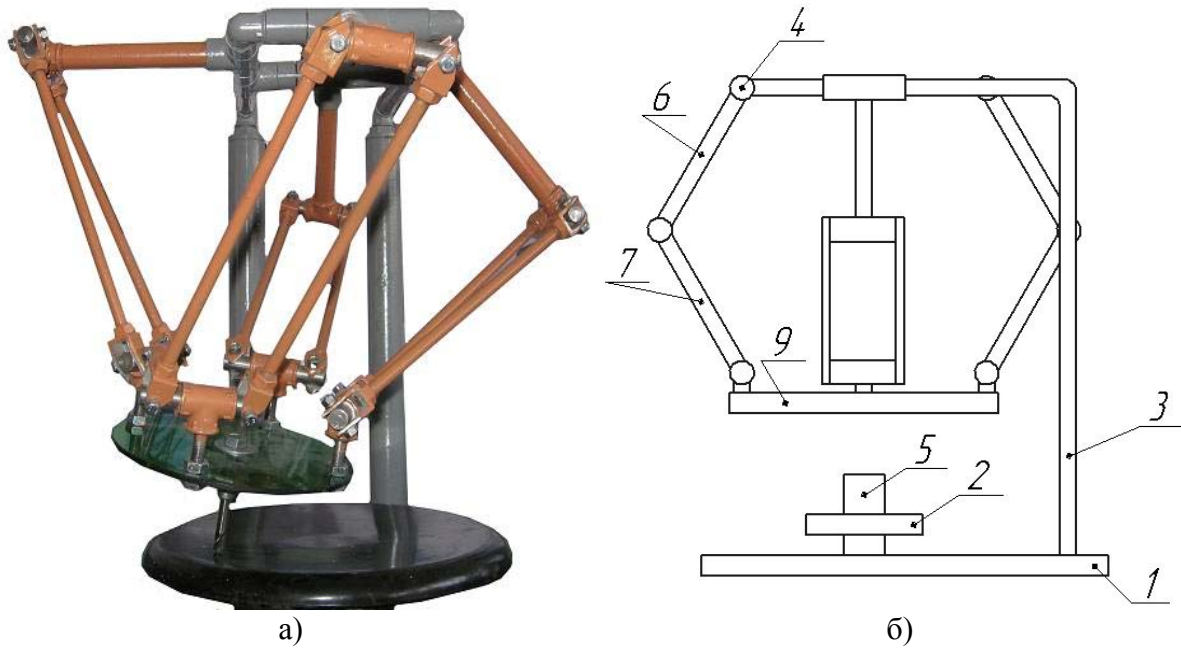
Для конкретної компоновки та конструктивного виконання основних конструктивних елементів верстата вплив деяких факторів доцільно не враховувати, тому, що вони залишаються постійними під час проведення експериментальних досліджень параметрів робочого простору та його форми.

Таким чином, форми і параметри робочого простору верстату типу «Дельта» змінюється лише при зміні кута повороту опорного шарніру, який зв'язує несучу систему з кінематичною ланкою та кута нахилу вісі виконавчого органу верстату.

Враховуючи, що на машинобудівних підприємствах України відсутнє технологічне обладнання з паралельною кінематикою, для проведення експериментальних досліджень параметрів робочого простору верстата з паралельною кінематикою типу «Дельта» розроблена конструкція подібного верстату та виготовлений його макет.

Експериментальний макет верстата типу «Дельта» спроможний відтворити реальні процеси, що відбуваються під час функціонування верстата подібного типу (рис. 1).

а) зовнішній вигляд, б) компоновка схема
Рисунок 1 – Верстатна система типу «Дельта»

Експериментальний макет верстата з паралельною кінематикою складається з несучої системи 1, робочого столу 2, вертикальних Г-подібних колон 3, механізму паралельної структури та виконавчого органу 9

Розглянемо окремо призначення кожної складової верстата.

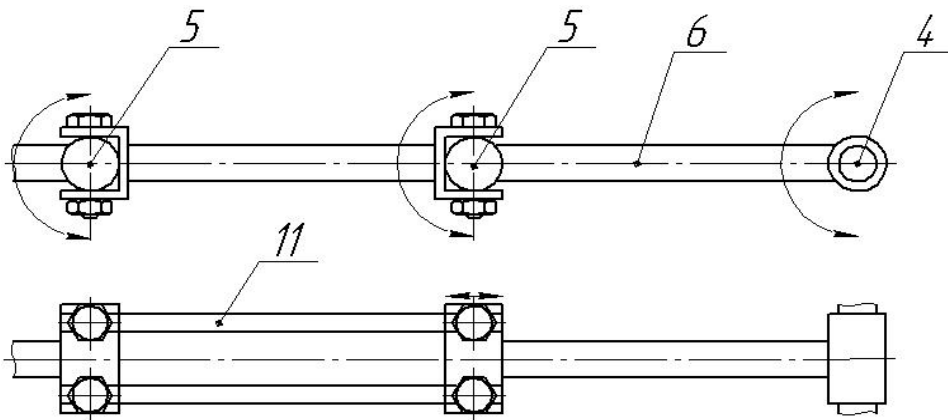
Несуча система 1 призначена для монтажу робочого столу 2 та вертикальних колон 3 на яких монтується механізм паралельної структури та відповідний привод обертання опорних шарнірів кінематичних ланок.

На робочому столі 2 закріплюється деталь, яка обробляється. Стіл має можливість переміщатись у вертикальному напрямку відносно координатної вісі Z.

Механізм паралельної структури виконаний за принципом «дельта-структур» призначений для реалізації необхідних для обробки для обробки поверхонь деталей формують рухів. Цей механізм шарнірно зв'язаний з несучою системою 1 та виконавчим органом 9 є найбільш складним та відповідальним елементом верстату.

Обертовий опорний шарнір 4, що зв'язує несучу систему з механізмом паралельної структури отримує обертовий рух від відповідного приводу з кроковим двигуном, що забезпечує обертовий рух поворотної штанги 6 яка реалізує зміну кута між нею та стрижнями паралелограмного механізму 7, що обумовлює необхідне переміщення виконавчого органу 9. Привод обертання поворотної штанги, як правило, монтується на нерухомій несучій системі 1, внаслідок чого маса приводу не впливає на динамічні характеристики верстата.

Механізм паралельної структури макету верстата типу «Дельта» складається з чотирьох кінематичних ланок аналогічного конструкторського виконання, кожна з яких містить опорний шарнір обертової дії 4, поворотну штангу 6, шарнір 5, паралелограмний механізм, що складається з двох попарно-паралельно з'єднаних стрижнів 11 та шарніру 5, який з'єднує паралелограмний механізм з виконавчим органом (рис. 2).

4 – обертовий опорний шарнір; 5 – шарнір; 6 – поворотна штанга;
11 – попарно-паралельні стрижні

Рисунок 2 – Компонувальна схема кінематичної ланки

Отже, дослідження форми та параметрів робочого простору слід виконувати за наступним загальним алгоритмом:

1. Встановлення конкретного параметру впливу від зміни якого змінюється форма і параметри робочого простору, а саме: величину, граничні значення та інтервал зміни;

– Кут повороту опорного шарніру змінюється від 0 до 300° з інтервалом 15°

– Кут нахилу вісі виконавчого органу відносно осі симетрії компоновки верстата змінюється від 0 до 90° з інтервалом 15°

2. При кожному фіксованому значенні визначеного параметру, що впливає на зміну форми та параметрів робочого простору досліджується реальна форма поперечного перерізу робочого простору у відповідній площині.

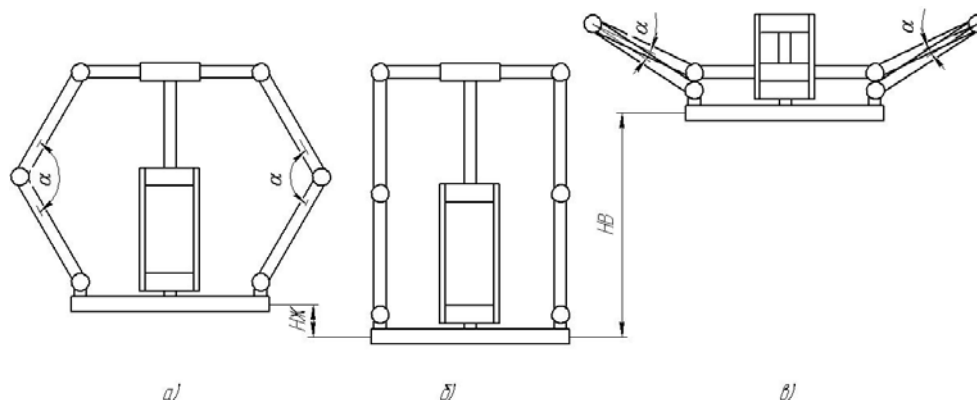
– Граничні значення поперечного перерізу визначаються з інтервалом 15°

3. Сукупність поперечних перерізів у вертикальній площині дозволяє отримати реальні форму, розміри та розташування робочого простору у загальному просторі верстата та його розташування відносно координатних осей компоновки.

– Поперечні перерізи робочого простору досліджуються від нижнього до верхнього положення виконавчого органу з інтервалом 5 см.

Реалізація формоутворюючих рухів виконавчого органу наведено на рис. 3 та 4.

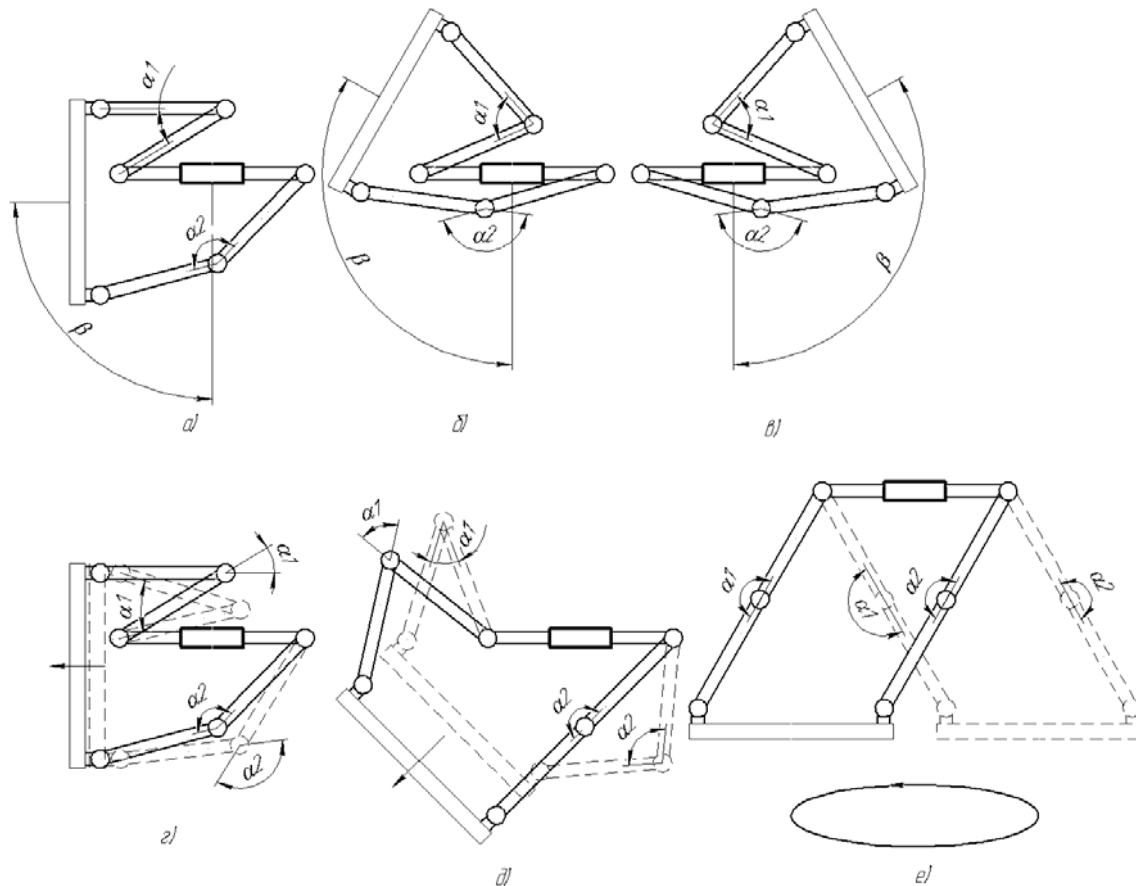
Слід відмітити, що при одночасному обертанні усіх чотирьох опорних шарнірів, зв'язаних з несучою системою, при умові аналогічного напрямку та величині кута повороту виконавчий орган 9 переміщується у вертикальному напрямку на осі симетрії верстата.

а) вихідне положення; б) нижнє положення; в) верхнє положення

Рисунок 3 – Схема розташування елементів кінематичних ланок та виконавчого органу

У випадку, коли кожний опорний шарнір 4 обертається по окремому закону, тоді виконавчий орган переміщується у робочому просторі верстата, і може займати будь-яке задане положення (рис. 4.10).

а) поворот на 90° ; б) поворот на 120° вліво; в) поворот на 120° вправо; г) переміщення відносно осі Х;
д) переміщення під кутом 45°

Рисунок 4 – Схема зміни вірогідних положень виконавчого органа

Таким чином, спостерігаються значні рухові можливості виконавчого органа верстатів з паралельною кінематикою типу «Дельта», які перевищують рухові можливості верстатів з паралельною кінематикою інших типів.

Але на теперішній час в Україні практично відсутні дослідження рухових характеристик та робочого простору верстатів з паралельною кінематикою типу «Дельта».

Запропонована методика дозволяє виконати експериментальні дослідження форми та параметрів робочого простору верстату з паралельною кінематикою типу «Дельта», який не має матеріальних напрямних, а формоутворюючі рухи виконавчого органу реалізується шляхом повороту опорного шарніру на заданий кут, залежно від реального положення виконавчого органу.

Список літератури

1. Технологічне обладнання з паралельною кінематикою: Навчальний посібник для ВНЗ. / [Крижанівський В.А., Кузнецов Ю.М., Валявський І.А., Склярів Р.А.]. – Кіровоград, 2004. – 449 с.

Одержано 25.03.11

УДК 327.4.1

С.П. Попова, асист., К.Ю.Полоз, ст.гр.ФК-08-2, О.В. Яцун, ст. гр.ФК-08-2
Кіровоградський національний технічний університет

Стан та проблеми державного фінансового контролю на регіональному рівні

В даній статті досліджено існуючий стан державного фінансового контролю на регіональному та місцевому рівні. Виявлено проблеми, які перешкоджають підвищенню дієвості та ефективності фінансового контролю. Визначено найбільш поширені порушення фінансово-бюджетної дисципліни в регіонах. Запропоновано шляхи підвищення ефективності державного фінансового контролю, які сприятимуть стабілізації фінансово-бюджетної дисципліни на регіональному і місцевому рівні.

Система державного фінансового контролю, яка побудована в Україні, не повною мірою забезпечує на належному рівні фінансово-бюджетну дисципліну як в цілому в державі, так і на регіональному рівні зокрема. Це є наслідком низки проблем, які створюють тенденції щодо зростання кількості та обсягів основних фінансових порушень.

Основною метою діяльності державного фінансового контролю необхідно визначити забезпечення попередження та недопущення фінансово-бюджетних порушень. Проблема полягає в тому, що система державного фінансового контролю не відповідає основним сучасним європейським вимогам.

Розгляду даного питання присвячені наукові праці таких науковців: О. П. Гетьманець [3], В. М. Король [4], А. О. Монаєнко [5,6], В. Ф. Піхоцький, С. Подковенко, Ю. О. Соболевська.

Проблема полягає в тому, що невизначеність механізму встановлення відповідальності посадових осіб, уповноважених на здійснення державного фінансового контролю на місцевому рівні, створюють умови для значного зниження рівня фінансово-бюджетної дисципліни як в цілому по країні, так і в переважній більшості регіонів.

Мета даної публікації полягає в проведенні аналізу проблем державного фінансового контролю на регіональному та місцевому рівні та визначенні шляхів підвищення його ефективності.

Так, кількість бюджетних установ, у яких виявлено фінансові порушення збільшилась у 2010 році на 3,4 % до показника 2009 року і складає 78,9 % від загальної кількості перевірених. Частка бюджетних установ, у яких виявлено незаконні та нецільові витрати бюджетних коштів в загальній кількості перевірених бюджетних установ у 2010 році збільшилась порівняно з попереднім роком, відповідно, з 60,9 % до 68,3 %. Наведені факти, що встановлені контрольними органами, відбувалися при одночасному скороченні загальної кількості проведених перевірок у бюджетних установах у порівняльних періодах на 2517 (а це майже на 14 %)[1, с. 35].

Серед порушень, що призвели до втрат бюджетних ресурсів, найбільшими за обсягами становлять незаконні і нецільові витрати бюджетних ресурсів. У 2009 році обсяг виявлених у бюджетних установах незаконних і нецільових витрат бюджетних ресурсів склав 1 млрд. 316 млн. грн. або 72,7 % у загальному обсязі фінансових порушень, що призвели до збитків. Протягом січня-вересня 2010 року, у ході реалізації

контрольних заходів, спрямованих на здійснення державного контролю за дотриманням бюджетного законодавства, встановлено фінансових порушень у використанні бюджетних коштів, що призвели до втрат, загалом на 394,9 млн. грн., з яких 279,3 млн. грн. (70,7 %) – ресурси державного бюджету.

Слід зазначити, що збільшення нецільових та незаконних витрат бюджетних коштів відбулося за рахунок порушень, як у частині державних, так і місцевих бюджетів. Зокрема, збільшення обсягу виявленого нецільового використання коштів місцевих бюджетів у 2010 році, порівняно з 2009 роком, складає 63,8 % або 17,9 млн. грн. Відповідні показники виявлених незаконних витрат коштів місцевих бюджетів збільшились на 32,1 % або 24,3 млн. гривень [2, с.56]

За останні 5 років порівняльний аналіз у розрізі регіонів показав, що при фактичному зменшенні у 24 областях, АР Крим та місті Києві кількості перевірених підприємств і організацій у 20 регіонах зросла частка підприємств, у яких виявили незаконне та нецільове використання коштів. Зокрема, у Кіровоградській області, при зменшенні на 46,6 % кількості перевірених підприємств і організацій за період 2005–2010 років частка підприємств і організацій, у яких виявлено незаконні та нецільові витрати, зросла на 30,5 % У Житомирській області відповідні показники складають 51,1 % та 16,8 %. У Херсонській області – 32,2 % та 33,8 % [2, с.67].

Найбільш поширеними порушеннями фінансово-бюджетної дисципліни в регіонах залишаються:

- порушення норм Бюджетного кодексу та іншого бюджетного законодавства;
- недотримання порядку та процедур державних закупівель;
- порушення порядку розмежування доходів між бюджетами різного рівня, між загальним і спеціальним фондами бюджету.

Відсутність з боку органів місцевого самоврядування та виконавчих органів, належного контролю за станом та платою за використання комунального майна, договорами купівлі-продажу землі призводить до значних втрат доходів місцевих бюджетів.

Найпоширенішим заходом, що застосовується органами Державної контрольно-ревізійної служби України за результатами контрольних заходів залишається притягнення посадових осіб до адміністративної відповідальності. Кількість посадових осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності, постійно зростає, і у 2008 році цей показник становив 17429 осіб, що на 773 особи більше, ніж у 2007 році. При цьому не забезпечується в повному обсязі сплата адміністративних штрафів за фінансово-бюджетні порушення і в середньому частка їх сплати складає 90 відсотків.

Вживаючи заходи, спрямовані на посилення персональної відповідальності порушників фінансової дисципліни, в 2010 році до правоохоронних органів передано 6,2 тис. ревізійних матеріалів, за результатами розгляду яких порушено 443 кримінальних справи. До адміністративної відповідальності притягнуто понад 14,8 тис. посадових осіб, до дисциплінарної та матеріальної – понад 7,6 тис. осіб.

Однією з причин малоефективного внутрішнього фінансового контролю за витрачанням коштів місцевих бюджетів є несформованість інституцій, які б забезпечили його ефективність і дієвість у окремому регіоні.

На думку О. П. Гетьманець, «існує декілька концепцій щодо розподілу повноважень між гілками влади різних рівнів. Стосовно першої концепції муніципальна влада залежить повністю від закону та перебуває під захистом уряду, але не підконтрольна йому. Друга концепція визначає наявність та необхідність контролю центральної влади над місцевою. У сучасних умовах влада органів місцевого самоврядування у бюджетному процесі знаходиться під тиском центральної державної влади» [3, с. 136].

Наведене дає підстави говорити про «деформований сценарій» розвитку, закладений у реформі системи державного фінансового контролю, що започаткована на

даний час в Україні. Проаналізувавши модель, що закладена в основу реформи, можна спрогнозувати наступні ризики негативних наслідків від її впровадження.

По-перше, утримання такої системи потребуватиме значних матеріальних та фінансових ресурсів як з боку держави, так і з боку платників податків.

По-друге, поєднання двох різних за своєю суттю систем, одна з яких має на меті не допускати порушення, а в разі виявлення – виправляти, а друга система має на меті виявити порушника і покарати його. Така полярність в підходах призведе до глибинного конфлікту як у самій системі контролю, так і між суб'єктами і об'єктами контролю.

По-третє, нагромадження у системі значної кількості видів, форм і методів контролю, як застарілих (командно-адміністративних), так і сучасних, що матиме наслідком неефективність та недовірність контрольних заходів.

Вочевидь, що при прийнятті Концепції, усі перелічені ризики не враховувалися, що є наслідком недостатньої участі науковців та експертів при розробці цього документу.

Стабілізації фінансово-бюджетної дисципліни на регіональному і місцевому рівні можливо досягти за умов ефективної державної політики у сфері державного фінансового контролю та розробленого довгострокового плану дій з оздоровлення фінансово-бюджетної сфери, що доцільно викласти у відповідній стратегії розвитку. Розвиток муніципального фінансового контролю як основи забезпечення функціонування важливої складової бюджетної системи місцевих бюджетів повинен стати одним з пріоритетних напрямів такої стратегії. Це дозволить визначити механізми та інструменти муніципального фінансового контролю.

Сучасна модель системи державного фінансового контролю повинна відповідати принципу децентралізації. Виходячи з цього, необхідно будувати систему на базі розвитку внутрішнього управління та контролю на регіональному рівні. Мова йде про створення в органах місцевої влади всіх рівнів системи внутрішнього контролю за витрачанням коштів місцевих бюджетів та комунального майна і системи зовнішнього незалежного контролю на регіональному та місцевому рівнях.

Подальші дослідження в даному напрямі вбачаємо у визначенні моделі муніципального фінансового контролю та заходів щодо її впровадження, в окресленні кола законодавчих та нормативних актів, що забезпечуватимуть необхідну правову базу.

Список літератури

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 2007 р. № 698 «Про затвердження Порядку проведення органами державної контрольно-ревізійної служби державного фінансового аудиту виконання місцевих бюджетів»: Офіц. текст. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
2. Гетьманець О. П. Законодавче забезпечення контрольної функції органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в управлінні бюджетним процесом в Україні. // Теорія та практика державного управління. – Х., 2009. – Вип. 1 (10). – С. 134–137.
3. Король В. М. Правові колізії у діяльності органів державної контрольно-ревізійної служби в Україні // Держава і право: Зб. наук. праць: Юридичні і політичні науки. Вип. 29. – К., 2010. – С. 290–294.
4. Монаєнко А. О. Правове регулювання фінансового контролю в Україні/ Монаєнко А. // Вісник НАДУ. – 2009. – № 3. – С. 244–250.
5. Монаєнко А. О. Роль фінансового контролю у забезпеченні фінансової дисципліни в Україні // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. праць. Вип. 2 (24). – Д., 2009. – С. 160–164.
6. Піхоцький В. Ф. Удосконалення і розвиток державного фінансового контролю та аудиту за надходженням коштів Державного бюджету України та їх використанням // Фінанси України. – 2009. – № 3. – С. 75–82.

УДК 338.5

Г.І. Міокова, доц., кан. екон. наук, О.В. Яцун, ст. гр.ФК-08-2
Кіровоградський національний технічний університет

Контроль за якістю прибутку

У статті розглядається формування та використання прибутку підприємства, система і методи контролінгу за якістю прибутку.

прибуток, якість прибутку, контролінг, критерії оцінки

Забезпечення динаміки сталого розвитку підприємства визначається його спроможністю здійснювати фінансування відтворювального процесу на розширеній основі. А для цього необхідно, в першу чергу, отримувати прибуток, що забезпечує розширене відтворення підприємства, тобто прибуток певної величини і якості.

Проблеми формування і використання прибутку підприємства, його прибуткової діяльності в різних аспектах досліджувалися науковцями України і зарубіжжя. Серед них визначимо: Г. Азгальдова, Б. Данилишина, Дж. Джурана, С. Дорогунцова, І. Каца, А. Маршалову, Н. Менкью, А. Поддєрьогіна, Р. Солоу, А. Садекова, Р. Сайфуліна. За межами сучасних досліджень залишаються поєднання якісної та кількісної характеристик прибутку, що поширює не тільки систему об'єктів якості, а й просуває показник прибутку на принципово новий рівень і місце у фінансовому механізмі підприємства.

Функціонування будь-якого суб'єкта підприємства передбачає генерування грошових потоків. Одним із напрямів оптимізації грошових потоків є забезпечення отримання чистого грошового потоку, основним елементом якого є прибуток. Основна, фінансова та інвестиційна діяльність дістають остаточну грошову оцінку в сукупності показників фінансових результатів, заключним етапом аналізу формування яких є оцінка якості прибутку. Ціллю такої оцінки є прогнозування можливості підприємства отримувати та нарощувати прибуток, а тому її об'єктивність важлива не лише для внутрішніх користувачів інформації, а й для зовнішніх (потенційних інвесторів та кредиторів).

Не приділяється належна увага дослідженню напрямів оптимізації витрат як важливого критерію оцінки формування фінансових результатів; в основу оцінки якості прибутку покладені кількісні методи (експертні оцінки), які не є достатньо точними і потребують залучення висококваліфікованих спеціалістів.

Виходячи з цього, завданням даної статті є аналіз аналітичної оцінки якості прибутку та контролю за цим процесом.

У складі механізмів управління прибутком підприємства важлива роль приділяється системам і методам його контролінгу[6]. Внутрішній контроль прибутку являє собою процес перевірки й забезпечення реалізації всіх управлінських рішень в області його формування, розподілу й використання на підприємстві. Створення систем внутрішнього контролю є невід'ємною складовою частиною побудови всієї системи керування підприємством з метою забезпечення його ефективності. Системи внутрішнього контролю створюються на підприємстві по лінійному й функціональному принципу або одночасно поєднують у собі обидва ці принципи. В основі цих систем лежить поділ контрольних обов'язків окремих служб і їх менеджерів. У цих традиційних системах внутрішнього контролю органічною складовою частиною є й

система контролю над прибутком.

Основні критерії оцінки якості прибутку зводяться, як правило, до дослідження достовірності (реальності) показників фінансових результатів, відображених у звітності, впливу облікової політики підприємства на формування прибутку (збитку), стабільності основних складових фінансового результату, ділового іміджу адміністрації [4].

Концепція управління якістю кінцевого фінансового результату підприємства наведена на рисунку 1.

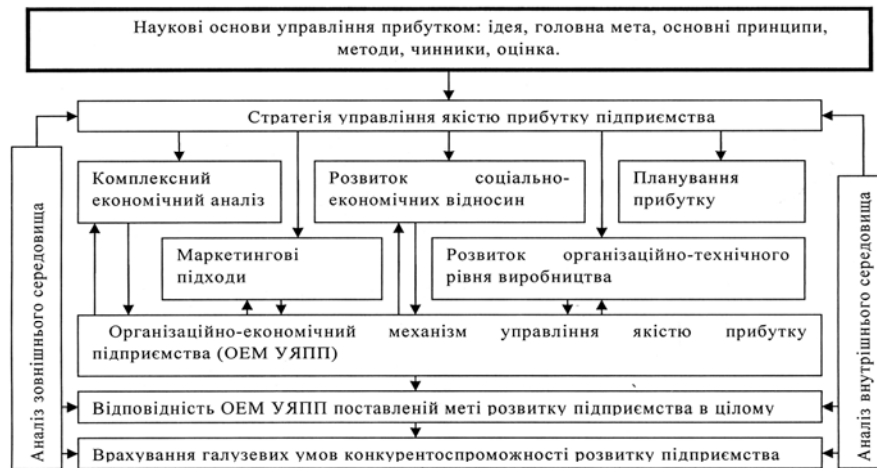

Рисунок 1-Концепція управління якістю кінцевого фінансового результату підприємства

В останні роки в практиці країн з розвинутою ринковою економікою широке поширення одержала нова прогресивна комплексна система внутрішнього контролю, організована в компаніях і фірмах, яка називається "контролінг". Концепція котролінга була розроблена в 80- ті роки як засіб активного запобігання кризових ситуацій, що приводять підприємство до банкрутства. Принципом цієї концепції, що одержала назву "керування по відхиленнях", є оперативне порівняння основних планових (нормативних) і фактичних показників з метою виявлення відхилень між ними й визначення взаємозв'язку й взаємозалежності цих відхилень на підприємстві з метою впливу на вузлові фактори нормалізації діяльності. Система контролінга починає впроваджуватися й у нашу практику. Оскільки головним об'єктом контролінга є прибуток підприємства, у загальній його системі можна виділити центральний блок — "контролінг прибутку". Його зміст можна сформулювати в такий спосіб: "Контролінг прибутку являє собою систему внутрішнього контролю, що забезпечує концентрацію контрольних дій на найбільш пріоритетних напрямках формування й використання прибутку підприємства, своєчасне виявлення відхилень фактичних результатів від передбачених оперативних управлінських рішень по виконанню встановлених завдань."

Одним з важливих критеріїв високої якості прибутку є реальність відображення фінансових результатів у звітності підприємства. Підтвердження достовірності такої інформації здійснюється аудитором на основі перевірки правильності та реальності показників, зафіксованих у формі фінансової звітності 2 "Звіт про фінансові результати".

Істотний вплив на формування фінансових результатів господарюючого суб'єкта здійснює облікова політика - "сукупність принципів, методів і процедур, які використовуються підприємством для складання і подання фінансової звітності"[1], яка визначається у відповідності з національними стандартами бухгалтерського обліку та нормами чинного законодавства. На величину прибутку впливають такі основні положення облікової політики підприємства:

- вибір методу нарахування амортизації основних засобів та нематеріальних активів;
- критерії визнання та вибір методу оцінки вибуття запасів;
- встановлення бази розподілу змінних і постійних загальнопромислових витрат;
- критерії визнання доходу, включаючи спосіб визначення ступеня завершеності робіт (послуг), дохід від виконання і надання яких визначається за ступенем завершеності;
- застосовувані методи визнання та оцінки фінансових інструментів;
- порядок формування резервів для забезпечення майбутніх витрат і платежів.

В процесі оцінки відповідності облікової політики суб'єкта господарювання діючим нормативно-законодавчим положенням виявляються відхилення від них, досліджується вплив змін в обліковій політиці на формування фінансових результатів та їх динаміку.

Побудова системи контролінга прибутку на підприємстві вимагає обліку певних пропонованих до нього вимог, основними з яких є: спрямованість системи контролінга на реалізацію розробленої на підприємстві; забезпечення багатофункціональності контролінга прибутку; орієнтованість контролінга прибутку на кількісні стандарти; відповідність методів контролінга специфіці методів аналізу й планування прибутку; своєчасність операцій контролінга; гнучкість побудови контролінг; простота побудови контролінга; економічність контролінга.

Приклад формування системи пріоритетів контрольованого показника суми чистому прибутку по операційній діяльності наведено в таблиці 1.

Таблиця 1- Приклад формування системи пріоритетів контрольованого показника суми чистому прибутку по операційній діяльності підприємства

Пріоритети першого порядку	Пріоритети другого порядку	Пріоритети третього порядку	И т. д.
Сума чистого прибутку	Сума прибутку	Рівень цін на продукцію Об'єм реалізації продукції Структура реалізації продукції	
	Сума витрат	Рівень цін та тарифів на послуги Об'єм виробництва продукції Структура виробництва продукції	
	Сума податкових платежів	Зміни системи податків Зміни ставок оподаткування Зміни системи податкових пільг	

Суттєво знижує якість прибутку необґрунтована структура капіталу та джерел його формування, низькі показники управління активами, платоспроможності, ліквідності, фінансової стійкості, рентабельності протягом тривалого періоду. Крім того, в акціонерних товариствах повинна досліджуватись динаміка виплат власникам, величини реінвестованого прибутку, коефіцієнтів реінвестованого прибутку, чистого та скоригованого прибутку (збитку) на одну просту акцію, дивідендів на одну просту акцію, коефіцієнтів дивідендного доходу та котирування акцій.

Кількісну оцінку якості прибутку теоретично пропонується здійснювати із застосуванням різних видів експертних оцінок: методу одержання абсолютних оцінок експертів, методу одержання часткових відносних оцінок, методу бальних оцінок, рангового порядку чи парних порівнянь. У той же час, використання запропонованих методів потребує залучення висококваліфікованих спеціалістів, а отже значної кількості коштів. Крім того, результати такої оцінки недостатньо точні[7].

Для потенційних інвесторів, на нашу думку, доцільно застосовувати багатомірні порівняння для рейтингової оцінки результатів господарювання окремих підприємств.

Методика багатомірного порівняльного аналізу базується на включенні у розрахунок системи "однонаправлених" показників, а її практичне застосування апробоване Савицькою Г.В.[5]. Нарощування чистого прибутку, його висока якість є сталим джерелом фінансування розвитку виробництва, виплат власникам, задоволення матеріальних і соціальних потреб працівників.

Узагальнюючи викладений матеріал, можна зробити наступні висновки:

- при здійсненні аналітичної оцінки якості прибутку необхідно приділяти значну увагу дослідженню напрямів оптимізації витрат як важливого критерію оцінки формування фінансових результатів, що повинні базуватись на результатах багатофакторного аналізу собівартості виробництва варіантним методом;

- для оцінки якості прибутку досліджують реальність та основні складові фінансових результатів, вплив на їх формування облікової політики підприємства та ділового іміджу. При здійсненні аналізу фінансових результатів пропонуємо застосувати балансовий прийом з урахуванням алгоритму формування чистого прибутку (збитку), виходячи із норм чинного П(С)БО 3;

- з метою поглибленої оцінки якості прибутку необхідно застосовувати сукупність показників фінансового аналізу;

- додаткові показники інвестиційної привабливості;

- кількісна оцінка якості прибутку із застосуванням експертних методів не є достатньо точною. Проте для потенційних інвесторів можна вважати обґрунтованим використання методики багатомірного факторного аналізу в процесі рейтингової оцінки результатів господарювання сукупності підприємств.

Перспективою подальших досліджень у даному напрямку є чітке визначення переліку і вагомості критеріїв, а також розробка загальної та часткових методик аналітичної оцінки якості прибутку.

Впровадження контролінгу прибутку на підприємстві дають можливість на основі проведеного аналізу, виявлення факторів впливу на відхилення фактичних результатів від передбачених сформувати систему алгоритмів дій спрямованих на забезпечення отримання запланованих фінансових результатів.

Список літератури

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності", затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 "Звіт про фінансові результати", затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999р. №87.
3. Ізмайлова К.В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. - 2-ге вид.-К.: МАУП, 2001. -152 с.
4. Русак Н.А., Русак В.А. Оценка качества прибыли //Финансовый анализ субъекта хозяйствования: справ. пособие. - Мн.: Высш. шк., 1997. - С. 183-186.
5. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: 2-е изд., перераб. и доп. - Мн.: ИП «Экоперспектива», 1997. - 498 с.
6. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навчальний посібник.- К.:КНЕУ,2003.-554с.

7.

Г. Миокова, О. Яцун

В статье рассматривается формирование и использование прибыли предприятия, система и методы контролингу, по качеству прибыли

G.Miokova, O. Yatsun

In the article, forming and use of income of enterprise, system and methods of kontrolingu, is examined in quality of income

Одержано 24.03.11

УДК 378.147

Л.В.Філіппова, викл.

Кіровоградський національний технічний університет

Методичні аспекти застосування комп'ютера у навчанні іноземним мовам

Стаття розглядає методичні аспекти діалогового спілкування з комп'ютером при навчанні іноземним мовам.

діалог, комунікативна діяльність, комбіноване спілкування

Комунікативна діяльність мовою вивчення – головна мета навчання іноземній мові. В результаті навчання учень повинен навчитися розв'язувати різноманітні комунікативні завдання мовою вивчення. Водночас, комунікативна діяльність являє собою засіб досягнення мети навчання, оскільки саме у процесі розв'язання навчальних мовленнєво-поведінкових завдань, при виконанні комунікативних вправ відбувається формування відповідних вмінь і мовленнєвої діяльності.

Розв'язання комунікативного завдання відбувається, як правило, в процесі діалогічного спілкування між партнерами. Діалог – це і процес, і водночас результат розмовної діяльності двох партнерів. У традиційному навчанні партнери учня з навчального спілкування, перш за все, - викладач, потім – товариші у навчальній групі, і, нарешті, - носії мови. У КНІМ (комп'ютерному навчанні іноземним мовам) таким партнером є комп'ютер із закладеною в нього комунікативною програмою.

Головна функція в КНІМ полягає у керуванні навчальною мовленнєвою діяльністю учня у процесі його діалогічної взаємодії з комп'ютером на підставі закладеного в нього АНК (автоматизованого навчального курсу), комунікативного завдання і комунікативної компетенції учня. Це керування здійснюється з врахуванням завдань АНК і мовленнєвої поведінки учня у навчальній комунікативній ситуації шляхом справляння відповідних керуючих впливів.

З появою комп'ютера стала можливою організація писемного діалогу, втілюваного в процесі взаємодії людини з машиною. Ми можемо сформулювати вимоги до підтримання «людинно-машинного» діалогу:

- аутентичність мовного матеріалу, що використовується під час діалогу;
- «здатність» комп'ютера правильно розуміти введені в нього повідомлення і адекватно реагувати на них;
- ситуативне оформлення діалогу (створення комунікативного середовища, яке імітує реальні умови акту комунікації);
- широке використання у повідомленнях комп'ютера формул мовленнєвого етикету, ідіоматичних виразів і фраз з певним емоційним навантаженням;
- персоніфікація комп'ютера шляхом задавання його ролі (рольова гра);
- «знайомство» комп'ютера з кожним учнем, тобто звернення до учня на ім'я і збереження інформації про попередні контакти;
- неформальність і дружність спілкування комп'ютера з учнем.

Нині «людинно-машинний» діалог реалізується головним чином у формі письмової мови і зводиться, по суті, до навчання перш а все двом різновидам мовленнєвої діяльності – читанню та письму. Проте, застосування комп'ютера у навчанні письмовій мові має як самостійне, так і загально методичне значення. З

одного боку, у взаємопов'язаному навчанні різновидам мовної діяльності читання і письмо посідають важливе місце. З іншого боку, навчання читання та письму, завдяки переносу навичок, справляє суттєвий вплив на обидва інші різновиди мовленнєвої діяльності – аудіювання та вимовляння, а також на формування комунікативної компетенції загалом. Слід звернути увагу на той факт, що недостатній розвиток писемно-мовленнєвих навичок і вмінь у курсі іноземної мови, навіть за інтенсивного навчання, призводить до помітного зниження якості усної мови.

Письмовий діалог характеризується, з одного боку, ознаками письмової мови (сприйняття тексту з екрана монітора являє собою, по суті, читання друкованого тексту), а з іншого боку, письмовий діалог людини з комп'ютером має виражені особливості усного діалогу (комбінування сприйняття і породження мови, негайний зворотній зв'язок у вигляді оперативної реакції на мовні вчинки кожного з комунікантів). Водночас, спілкуючись з машиною, учень може вести з нею діалог у посиленому для нього темпі, що важко втілити в усному діалозі без порушення природності спілкування, а також за необхідності зупинитися, розмірковувати, перепитувати, повторювати і повертатися, що в усному спілкуванні практично неможливо. В цьому полягає значний дидактичний ефект навчального писемно-мовленнєвого «людинно-машинного» спілкування.

Список літератури

1. Компьютеры в обучении языку: проблемы и решения. Москва, Русский язык, 1990.
2. Машбиц Е.И. Диалог в обучающей системе. Киев, Выща школа, 1989.

Статья рассматривает методические аспекты диалогического общения с компьютером при обучении иностранным языкам.

The article considers methodical aspects of dialogue communication with computer in the process of teaching foreign languages.

Одержано 28.03.11

УДК 621.74

В. Н. Ломакин, доц., канд. техн. наук, В. В. Пукалов, доц., канд. техн. наук

Кировоградский национальный технический университет

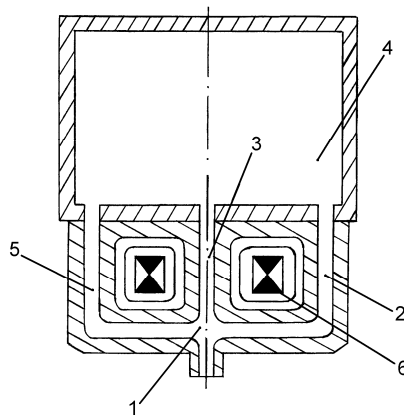
Растворение феррохрома в потоке жидкого чугуна

В действующих литейных технологиях вопросам качественного приготовления легированных расплавов уделяется недостаточное внимание, а время растворения ферросплавов, используемых при легировании, не является критерием оптимизации производственных процессов литья, так как оно не известно. Это, по-видимому, можно объяснить тем, что на разных предприятиях металлические расплавы легируют в различной степени и различными способами (печное, ковшовое легирование и др.). При этом время растворения и усвоения одних и тех же ферросплавов естественно различно. Использовать же для оптимизации технологии изготовления отливок кинетические параметры растворения ферросплавов из литературных источников не

совсем корректно, так как они соотносятся с конкретными условиями процесса легирования.

Процесс усвоения феррохрома при вводе в ванну с металлическим расплавом состоит из трех одновременно протекающих стадий: растворения, диффузии в пограничном слое и конвективного переноса растворенного вещества по объему ванны. В первом периоде растворения твердая корка чугуна замерзает на кусок феррохрома, а затем плавится. При этом вначале тугоплавкий ферросплав прогревается за счет теплоты, поступающей от жидкого чугуна путем конвекции и кристаллизации его на поверхности. Во второй половине периода теплота от железоуглеродистого расплава расходуется на прогрев куска феррохрома и плавление корки. Окончание первого периода определяется моментом времени полного оплавления корки. Во втором периоде кусок феррохрома, температура плавления которого много выше температуры плавления жидкого чугуна, растворяется без плавления. Атомы хрома, находящиеся на поверхности куска, отрываются от кристаллической решетки и переходят в расплав с образованием вблизи поверхности твердого тела раствора, насыщенного атомами растворяемого вещества. В это время возможно образование легкоплавких соединений.

Магнитодинамическая установка типа МДН–6Ф (рис. 1) позволяет легко интенсифицировать тепло- и массообменные процессы, происходящие между кусками ферросплава и жидким чугуном, за счет регулируемого индукционного нагрева и электромагнитного перемешивания последнего.

1 – активная зона; 2 – правый боковой канал; 3 – центральный канал;
4 – ванна; 5 – левый боковой канал, 6 – индукторы

Рисунок 1 – Схема установки МДН–6Ф

Перемешивание жидкого металла организуется путем нагнетания расплава-растворителя по одному из каналов в ванну агрегата. Куски феррохрома в ванне МГД-установки в процессе такого перемешивания расплава двигаются хаотически и при разной температуре растворяются с различной скоростью. Поэтому экспериментально определить оптимальную температуру плавки и скорость подачи (или расход) металлического расплава в ванну агрегата, для получения минимального времени растворения феррохрома и максимальной производительности процесса очень сложно. Необходим достоверный расчет.

Анализ заимствованных экспериментальных данных показал, что при диффузионном режиме растворения тугоплавкого феррохрома эффективный коэффициент диффузии Φ существенно зависит не только от температуры металла-растворителя, но в значительной степени и от массовой доли хрома в чугуне.

Таким образом, при фиксированной температуре легирования чугуна в ванне магнитодинамической установки коэффициент диффузии хрома будет величиной переменной, и зависимой от количества растворенного в чугуне хрома в большей степени, чем при растворении феррохрома в небольшом объеме растворителя.

Расчет времени растворения присадок феррохрома по известным формулам не может быть достоверным если при этом не учитывается такое значительное изменение

эффективного коэффициента диффузии в процессе легирования чугуна. Учитывая важность установления оптимальных параметров такого процесса и трудоемкость натуральных экспериментов авторами данной работы проведена обработка известных экспериментальных данных [1, 2]. Для диффузионного режима растворения феррохрома приняли, что на эффективный коэффициент диффузии хрома оказывают влияние температура металла-растворителя (T_p , °C) и концентрация хрома в расплаве (Cr, %).

При обработке экспериментальных данных установили, что определить функциональную зависимость между указанными факторами достаточно сложно, так как их влияние на диффузию хрома может быть одинаковым и противоположным. Например, при сравнительно высоких температурах легирования 1420–1450 °C увеличение содержания хрома в расплаве-растворителе с 16% до 23% приводит к резкому увеличению эффективного коэффициента диффузии. В то же время при понижении температуры легирования с 1450 °C до 1350 °C такое увеличение массовой доли хрома в расплаве-растворителе никак не сказывается на процессе растворения [2].

С учетом сказанного интервал возможного изменения содержания хрома (0–30%) в жидком чугуне разделили на два: $\leq 15\%$ и 16–30% Cr. Это позволило получить по выборочным экспериментальным данным приближенные зависимости в виде полиномов, которые, как показывают сравнительные расчеты, достаточно точно отражают влияние указанных факторов на диффузионный режим растворения феррохрома:

$$\Phi = 9.29 \cdot 10^{-10} T_p + 5.052 \cdot 10^{-9} Cr - 1.203 \cdot 10^{-6}, \text{ при } 0 < Cr \leq 15\%; \quad (1)$$

$$\Phi = -9.64 \cdot 10^{-8} + 1.942 \cdot 10^{-9} \cdot Cr^2, \text{ при } 16 \leq Cr \leq 30\%. \quad (2)$$

На рис. 2 показано изменение эффективного коэффициент диффузии при увеличении массовой доли растворенного в жидком чугуне хрома от нуля до 15% для некоторых фиксированных температур легирования расплава.

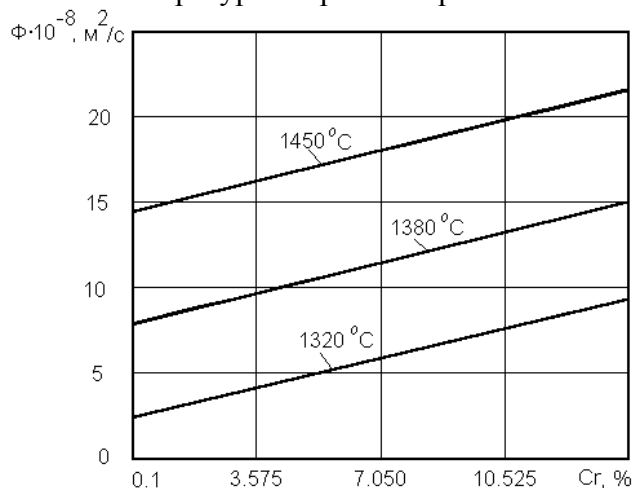

Рисунок 2 – Изменение эффективного коэффициента диффузии

На рис. 3 показана зависимость эффективного параметра растворения от содержания в расплаве хрома при получении высоколегированных хромом чугунов (16–30%) типа ИЧХ15Г4, ИЧХ15М3, ИЧХ16МТ ИЧХ28Н2 и др.

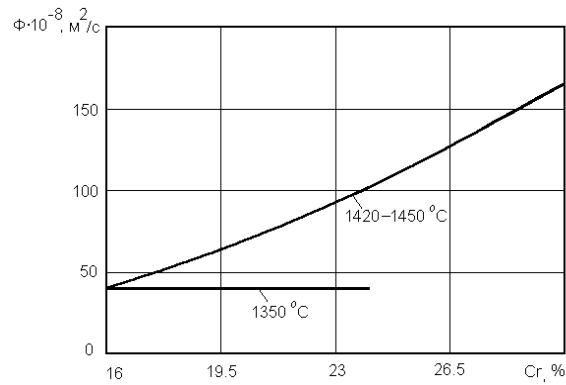

Рисунок 3 – Изменение эффективного коэффициента диффузии

На основе полученных зависимостей рассчитаны периоды растворения твердой шихты феррохрома в магнитодинамической установке. При этом сделаны допущения: а) температура расплава постоянна во времени и объеме ванны; б) твердая завалка находится на поверхности в состоянии покоя; в) нагрев и растворение твердой шихты происходит одновременно. Для расчета использовали формулу растворения пластины [3, 4].

Полученные расчетные данные были использованы при отработке технологии получения легированных хромом сплавов для мелющих тел, что позволило оптимизировать работу магнитодинамической установки и обеспечить ее высокую производительность.

Список литературы

1. Билецкий А.К., Дубоделов В.И., Должиков А. А., Верховлюк А. М. Получение хромосодержащей лигатуры в магнитодинамической установке //Изв. Вузов. Черная металлургия. – 1985. – №3. – С.8-11.
2. Должиков А. А., Верховлюк А. М. Исследование процессов массопереноса при приготовлении жидких ферросплавов. – Сб. МГД в литейном производстве и металлургии. – К.: ИПЛ АН УССР. – 1984. – С. 48-49.
3. Левич В. Г. Физико-химическая гидродинамика. – М.: Физматгиз. – 1959. – 669 с.
4. Филиппов С. И., Арсентьев П. П., Яковлев В. В., Крашениников М. Г. Физико-химические методы исследования металлургических процессов. – М.: Металлургия. –1968. – 551 с.

Одержано 28.03.11

УДК 502.3

А.С. Виговська, магістр.гр. ОС 06, А.П. Мартиненко, доц.
Кіровоградський національний технічний університет

Екологічні наслідки реконструкції магістралі Київ-Одеса на території Кіровоградської області

У роботі проаналізовано негативний вплив автомагістралі та викладено прийнятні заходи по зниженню цих впливів.

викиди при спалюванні палива, акустичний вплив, вібрація, перешкоди для шляхів міграції, скиди стічних вод

Автомобільна дорога державного значення Київ-Одеса є складовою міжнародного транспортного коридору Гельсинки-Київ-Одеса. Це важлива магістраль у системі дорожньої мережі України, що пов'язує між собою великі промислові та адміністративні центри, перетинає низку доріг державного і місцевого значення, забезпечує вихід до Чорноморського узбережжя. У зв'язку з очікуванням зростання обсягів перевезень пасажирів та вантажів інтенсивність руху на даній ділянці до 2023 р. досягне 28,3 тис. авто/добу, що відповідає 37,5 тис. авто/добу, приведених до легкового автомобіля.

Об'єктом дослідження стала ділянка магістралі, розташована в межах Ульянівського району Кіровоградської області.

Існуючий дорожній одяг шириною 7м, побудований у 60-х роках, складається з цементобетонного покриття товщиною 20 см на основі піску товщиною 18 см.

Реконструкцією передбачено влаштування двох конструкцій робочого одягу. Одна конструкція по новому лівому проїзду, а друга з поширенням його до загальної ширини 9,25 м та вирівнюванням і підсиленням. Верхній шар асфальтобетону типу Б марки І з використанням модифікованого бітуму з полімерними і адгезійними добавками. Для вирішення проблеми з деформаційними швами і повздовжніми тріщинами на них укладена армуюча геосітка «Natelit» шириною 1 м. Для відводу води з конструкції дорожнього одягу підстилаючий шар з піску влаштований на всю ширину земляного полотна. Збоку узбіччя та 1 м з сторони розділювальної смуги влаштована укріплювальна смуга шириною 0,75 м. Передбачене укріплення узбіччя до лицевої сторони огороження шириною 0,75 м з влаштуванням піску товщиною 20 см, основи з щебене-піщаної суміші С-5 товщиною 40 см, нижнього шару покриття з гарячого грубозернистого щільного асфальтобетону тип Б марки І товщиною 6 см, верхнього шару з гарячого дрібнозернистого щільного асфальтобетону тип Б марки І з використанням модифікованого бітуму з полімерними добавками типу «Елвассой» та адгезійними УДОМ товщиною 5 см. Залишок узбіччя та розділювальної смуги укріплені щебенем товщиною 0,1 м.

Згідно з дорожньо-кліматичним районуванням території України ділянка дослідження відноситься до зони V-II. Клімат району характеризується такими показниками: середньорічна температура повітря +7,2 °С (мінімальна -37°С, максимальна + 38°С). Дати переходу середньодобової температури : через 0°С – 10.03-20.12; через 10°С – 20.04-20.11. Переважний напрямок вітрів південно-східний – 18%, північно-західний – 21%. Середньорічна кількість опадів 591мм, з яких в теплий період

року випадає 361мм, в холодний – 230 мм. Середня з найбільших висот снігового покриву 60 см. Середня дата формування снігового покриву 28.12 і руйнування 2.03. Нормативна глибина промерзання ґрунту 80 см. Тип місцевості за характером і ступенем зволоження – 1, в пониженнях – 2 і 3.

Техногенні ґрунти (tQ_{IV}) розповсюджені лише в межах досліджуваної ділянки і представлені 2 різновидностями насипних ґрунтів:

1. Дорожній одяг представлений 2 конструктивними типами:
  - цементобетон – 22 см, пісок – 22 см (в смугу шириною 7 м);
  - асфальтобетон – 12 см, щебінь – 18 см, пісок – 24 см (зліва в смугі шириною 2 м);

2. Землеполотно висотою до 2,3 м відсипане з суглинків з включенням щебеню.

Чорноземи (S_{01}) шаром від 0,3 до 0,7 м зліва розповсюджені в придорожній лісосмугі. Чорнозем знімався і використовувався для укріплення укосів землеполотна та розподільної смуги. залишок розрівняний в придорожній смугі. Елювіально-делювіальні відклади ($eol Q_{II-III}$) представлені глинами легкими пілуватими лесовидними жовто-сірими з твердою консистенцією.

Ґрунт для зведення земляного полотна використовували з резерву Д. Балки, що розміщений на віддалі 5,5 км від км 261+000 автомагістралі Київ-Одеса.

Земляні роботи виконувалися протягом всього року. Перед досипкою насипу знімався родючий шар ґрунту з подальшим очікуванням. Взимку відслідковувалася якість укладеного ґрунту, його ущільнення і товщина шару. Відкоси закріплені засівом багаторічних трав по родючому шарові ґрунту. Решта знятого ґрунту використовувалася для землювання малопродуктивних земель. Для реконструкції додатково відведено 6,5 га земель у постійне користування. На прилеглих ділянках вздовж дороги в межах смуги відводу вирубано 836 дерев м'яких порід (тополя) з трелюванням на відстані 100 м, корчуванням пнів, оббивкою землі, засипкою підкореневих ям та вивозом пнів. Перед корчуванням пнів виконані пам'ятниково-охоронні роботи стародавніх курганів, розташованих в межах 250,5-250,9 км.

Основними джерелами забруднення поверхневого стоку з автомагістралей є:

- продукти руйнування дорожніх покриттів;
- продукти ерозії ґрунтових поверхонь;
- викиди речовин автотранспортом;
- втрати сипких і рідких речовин, що транспортуються.

Скидання стічних вод у водні об'єкти відноситься до одного з видів спеціального водокористування. Відведення стічних вод у водні об'єкти регламентується нормами гранично допустимих скидів (ГДС).

Дані, що визначають вплив магістралі на конкретні водотоки в місцях перетину наведені в табл. 2. При розрахунках збору стоку з полотна приймалось досить консервативне допущення про його повний збір в межах обгородженої ділянки. З урахуванням конструкції дорожнього полотна і нормативних значень середньозважене значення коефіцієнту стоку ϵ обрано рівним 0,63, для всієї території водозбору ϵ дорівнює 0,2. Концентрації ЗР в водотоці наведені для найбільш критичного режиму - сніготанення. Для дощового стоку у відповідності до табл. 2 ці значення будуть в 2-3 рази нижче.

Таблиця 1 - Концентрації ЗР в поверхневих стоках з автошляхів у порівнянні з ГДК

Речовина	Концентрація в дощових стоках, г/м ³	Концентрація в стоках сніготанення, г/м ³	Гранично допустима концентрація, г/м ³	
			побутові води	рибогосподарські
Зависи	1500	3000		
ХСК	500	1100	30	15
БСК ₅	75	200	6,0	3
Нафтопродукти	12	35	0,3	0,05

Таблиця 2 - Параметри, що визначають вплив автомагістралі на водотоки

Довжина траси у водозборі, км	Площа траси у водозборі, км ² (Y=0,63)	Площа одночасного водозбору, км ² (Y=0,2)	Коефіцієнт розбавлення	Концентрація ЗР в водотоці за рахунок змиву з полотна, г/м ³			
				Зависи	ХСК	БСК	Нафтопродукти
2,1	0,048	86	0,0018	2,7	0,88	0,13	0,021
0,7	0,016	17,7	0,0029	4,3	1,4	0,21	0,034
1,2	0,028	53,8	0,0016	2,4	0,81	0,12	0,019
1,1	0,025	29,2	0,0028	4,1	1,4	0,20	0,033
0,1	0,0023	4,8	0,0015	2,3	0,75	0,11	0,018

Як видно з табл. 2 навіть при найжорсткішому нормуванні концентрація ЗР в водотоках значно нижче ГДК. До того ж треба враховувати, що стічні води з полотна скидаються не у водотік, на береговій ділянці буде відбуватись додаткове їх очищення елементами рельєфу.

Таблиця 3 - Орієнтовні значення річних скидів ЗР з автодороги в малі водотоки

Річний стік води, м ³	Річний скид ЗР, т/рік			
	Зависи речовини	ХСК	БСК ₅	Нафтопродукти
18000	34	12	2,0	0,33
6000	11	4,0	0,65	0,11
10300	20	6,8	1,1	0,19
9450	18	6,2	1,0	0,17
860	1,6	0,57	0,093	0,016

Наведені вище оцінки впливу на поверхневі води носять консервативний характер, так як не враховують проектні заходи з очищення стічних вод на очисних спорудах та відведення поверхневого стоку за межі водоохоронних зон.

Результати розрахунків концентрацій ЗР у частках ГДК на різних відстанях від полотна траси представлені в табл. 4. Перші чотири ЗР обчислені безпосередньо програмним модулем. Результати для двох останніх забруднюючих речовин отримані доопрацюванням програмних даних та даних по валових викидах (табл. 4) і структурі потоку.

У випадках, коли для речовини не встановлені максимально разові граничні концентрації (бенз(а)пірен), замість них використовувались значення середньодобових, помножені на 10.

Розсіювання ЗР обчислювалось для відкритої території, і отримані значення характеризують їх максимальні концентрації при найбільш несприятливих метеорологічних умовах: швидкість вітру - 0,5 м/с, напрямок вітру - фронтальний з магістралі в точку розрахунку.

Таблиця 4 - Концентрації ЗР на різних відстанях від краю полотна траси

ЗР	Концентрація ЗР, частки ГДК				
	0 м	20 м	40 м	100 м	250 м
СО	2,0-3,8	1,8-3,6	1,4-2,8	0,42 - 0,80	0,20-0,38
NO ₂	34-79	32 - 74	26-61	5,5-13	2,0-4,9
C _x H _y	0,78-1,4	0,72-1,3	0,55-1,1	0,13-0,24	0,05-0,10
Сажа	0,39-0,72	0,36-0,65	0,27-0,55	0,065-0,12	0,026 - 0,06
SO ₂	0,8-1,6	0,7-1,4	0,6-1,2	0,15-0,28	0,06-0,12
Бенз(а)пірен	0,5-1	0,4 - 0,9	0,3-0,8	0,07-0,2	0,03-0,07

Найбільш вагомий внесок у забруднення атмосферного повітря припадає на діоксид азоту, відносна гігієнічна значущість інших менша, як мінімум, на порядок величини.

Максимальні концентрації діоксиду азоту відповідають рівним ділянкам траси і не співпадають з піковими значеннями інших ЗР (з викидами оксиду вуглецю вони взагалі йдуть у протифазі). Ця обставина дещо пом'якшує комбіновану дію суміші ЗР.

При несприятливих метеорологічних умовах (штилі, низькі інверсії тощо) концентрації ЗР в атмосфері придорожніх ділянок можуть підвищуватись вище значень, наданих у табл. 4.

Інтенсивність транспортного потоку зараз на трасі приблизно втричі менша. Таким чином викиди і концентрації ЗР в перші роки експлуатації магістралі будуть відповідно також втричі нижче наданих у табл. 4.

На рис. 1 надано хід відносного спаду концентрації будь-якої ЗР у повітрі на значних відстанях від краю дорожнього полотна. Концентрація ЗР на відстані 100 м прийнята рівною 1. Для моделювання застосована програма "Еол+". Джерело викиду приймалося лінійним, що на таких відстанях являє собою досить точне наближення. Як видно, на відстані 1000 м концентрація ЗР у повітрі становить 4% від її значень на відстані 100 м.

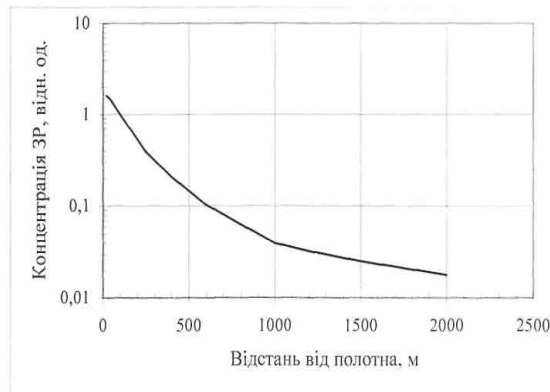

Рисунок 1- Залежність концентрації забруднювачів у повітрі від відстані від полотна дороги

Результати розрахунків автотранспортного шуму на різних відстанях від краю полотна траси представлені в табл. 5. Перше обчислення виконане для вільного розповсюдження звуку на відкритій території. В якості цих початкових значень обрані розрахункові результати, усереднені по точкам траси. Розбіг значень шумового навантаження в залежності від профілю не перевищує 0,5 дБА від середніх. Другий і третій рядки в табл.5 відповідають шумовому навантаженню за умови застосування шумозахисної стінки висотою 2 м і 6 м відповідно на відстані приблизно 2 м від краю полотна. Четверте - для однорядної зеленої смуги дерев із кущами, ширина посадки - 3-4 м. Останнє - для трирядної смуги дерев із двома рядами кущів на газоні 10-12 м завширшки. В обох останніх випадках відстань від краю полотна до зеленої смуги складала 20 м. Висота точки захисту обиралася 2 м.

Таблиця 5 - Розрахункові рівні автотранспортного шуму на різних відстанях від краю дорожнього полотна

Захисні заходи	Рівні шуму від автомагістралі, дБА								
	6 м	22 м	50 м	100 м	200 м	300 м	400 м	500 м	1000 м
Без захисту	77,1	75,0	72,8	70,4	68,1	66,2	65,1	64,2	61,6
Стінка 2 м	66,9	64,8	62,5	60,1	57,9	56,0	54,9	54,0	51,4
Стінка 6 м	57,8	55,7	53,4	51,0	48,8	46,9	45,8	44,9	42,3
Однорядна смуга	77,1	73,0	70,8	68,4	66,1	64,2	63,1	62,2	59,6
Трирядна смуга	77,1	73,0	64,8	62,4	60,1	58,2	57,1	56,2	53,6

Якщо використовується комбінація захисних елементів (стінка та зелена смуга), то сумарне зниження шуму буде дорівнювати сумі різниць між рівнями шуму без захисту та з кожним захисним заходом нарізно. Наприклад, при застосуванні 2м-стінки і трирядної зеленої смуги на відстані 50 м рівень шуму складатиме:

$$72,8 - (72,8 - 62,5) - (72,8 - 64,8) = 54,5 \text{ (дБА)}.$$

Дані, наведені в табл. 5, відповідають середній швидкості транспортного потоку 60 км/год, яка характерна для трас загального призначення в районах населених пунктів (саме в цих місцях шумовий вплив найбільш критичний). З огляду на подальше перетворення магістралі в автобан, відокремлений огорожею, середня швидкість має помітно зрости. З урахуванням досить значної частки вантажних автомобілів та автобусів вона орієнтовно становитиме близько 100 км/год. За таких умов рівні шуму мають підвищитись орієнтовно на 5 - 6 дБА в порівнянні з наведеними в табл. 5. Але тут необхідно зазначити, що в розрахунковому модулі "Кредо" прийняті надто консервативні коефіцієнти затухання шуму з відстанню. Для порівняння, зниження шуму від автомагістралі на відстанях 50, 100 та 500 м з урахуванням акустично м'якої поверхні території становить відповідно 10, 16 та 26 дБА, в той час як за програмними розрахунками ці значення складають 6, 8 та 14 дБА. З огляду на це можна прийняти, що на відстанях 50 - 500 м результати, наведені в табл. 5, приблизно характеризують шумовий вплив саме швидкісного автотранспортного потоку.

Шумові характеристики (табл.5) отримані для прогнозованого в 2023 р. транспортного потоку. Якщо прийняти фактичні на даний момент показники, то рівні шуму знизяться орієнтовно на 4 дБА в кожній розрахунковій точці.

Для більшості тварин дорожнє полотно представляє постійну перешкоду під час сезонних міграцій. Інколи переміщення тварин набувають масового характеру.

Так, ряд видів амфібій (сіра і зелена ропухи, часникова жаба, бурі жаби, квакша) для весняного розмноження виходять на суходіл і займають певні біотопи, іноді досить віддалені від водойм. Пізніше, у липні-серпні з води виходять цьогорічки, які розселяються по інших водоймах та суходолу, здійснюючи тривалі міграції. Саме у ці моменти амфібії часто гинуть на дорогах. Круті схили дорожнього насипу, які перетинають балки є нездоланною перешкодою для більшості амфібій. Періодичні міграції також здійснюють дрібні гризуни: восени з полів вони переміщуються ближче до населених пунктів, а навесні повертаються до агроценозів. Великі ссавці (лосі, козулі, кабани) у зимовий період долають значні відстані, часто безпосередньо перетинаючи дороги.

Деякі тварини часто здійснюють неперіодичні масові міграції та переселення, які пов'язані зі спалахами чисельності, або порушенням місць мешкання, що призводить до масового переселення тварин. Такими факторами можуть бути сприятливі кліматичні умови певного року, в результаті чого знижується смертність тварин і вони розселяються на великі території (мишоподібні гризуни, жаби, слимаки). Порушенням біотопів може бути пересихання водойм, в результаті чого амфібії переселяються до інших, або початок збирання врожаю, коли сільськогосподарська техніка виганяє великих копитних, зайців та хижаків з полів у інші біотопи.

Під час здійснення міграції тварини притримуються певних коридорів, які характеризуються специфічними умовами. У степових ділянках такими міграційними коридорами є балки та лісосмуги. Перерізання таких коридорів дорогою припиняє переміщення тварин та створює умови звуження ареалу та видового пригнічення.

Треба зазначити, що саме розширення траси досить несуттєво вплине на ситуацію, що вже склалася так як внаслідок впливу вже існуючої дороги склалася біотопа, які в ряді випадків замкнулися по той або інший бік дороги, в ряді випадків пристосувалися до перетину. Більш істотний вплив на тваринний світ зробить другий етап реконструкції, коли вся траса буде огорожена. На другому етапі проектування

належно передбачити організацію огорожі таким чином, щоб рухомі потоки тварин, що прагнуть перетнути дорогу, були спрямовані у відповідні коридори (біопереходи).

Для проходу тварин в умовах пересіченої місцевості можна використовувати вже існуючі підшляхові водопропускні споруди, переходи для людей, скотопрогони, для яких застосовуються кілька типів пристроїв: круглі залізобетонні труби діаметром 1,5 м та прямокутні залізобетонні труби різних перерізів: 2,0x2,0; 3,2x2,5 4,0x2,5, 5,2x4,0 і т.ін. Різні конструкції та розміри біопереходів забезпечують оптимальні умови для міграції лише певних видів. Деякі з них передбачено модифікувати з метою приваблення тварин та покращення пропускної здатності цих споруд.

Трубчасті водопропускні споруди діаметром 1,5 м є найпоширенішим видом споруд. Модернізація водопропускних споруд до трубчастих біопереходів полягає в додатковому укріпленні шляхом бетонування проходів до нього, що дозволить дрібним тваринам підійматися до рівня переходу.

В работе анализируется отрицательное воздействие магистрали и изложены способы снижения этих воздействий.

Одержано 28.03.11

УДК. 621.564.2

В.І. Кравченко, доц., канд. техн. наук, В.В. Рошак, студ. гр. ЕНМ-07
Кіровоградський національний технічний університет

Вибір холодоагентів для теплових насосів

За проведеним аналізом холодоагентів визначено їх представники, які можуть застосовуватися в теплових насосах і сприяють економічній їх роботі у заданому температурному діапазоні.

тепловий насос, холодоагент, нормальна температура кипіння, температура кипіння, температура конденсації, ступінь підвищення тиску

Одним з першочергових енергозберігаючих заходів, спрямованих на підвищення ефективності виробництва і споживання енергії є оптимізація тепло- та гарячого водопостачання підприємств та ЖКГ за рахунок використання теплових насосів і теплової енергії ВЕР.

Важливим питанням, що виникає при створенні теплового насоса (ТН), є вибір робочих речовин (холодоагентів), які сприяють надійній і економічній роботі машини у заданому температурному діапазоні. Досвід свідчить, що доцільно використовувати ТН для одержання теплоти в діапазоні температур від 50 до 110 °С [1], але кожна робоча речовина може забезпечити ефективну його роботу у доволі вузькому температурному діапазоні.

Достатньо ефективним у термодинамічному відношенні робочим тілом є аміак NH₃, що знайшов широке застосування у холодильних машинах. Однак через токсичність, горючість та вибухонебезпечність, а також корозійну активність по відношенню до кольорових металів аміак замінюється фреонами.

Фреонами є галоїдні з'єднання насичених вуглеводнів, в основному, метану CH₄, етану C₂H₆, а також пропану C₃H₈ і бутану C₄H₁₀, одержані в результаті заміщення атомів водню атомами фтору, хлору і бромю. Відомо кілька десятків різних фреонів, що являють собою гази або рідини без кольору і запаху.

Холодоагенти, призначені для теплових насосів, повинні відповідати наступним основним вимогам [2]:

- володіти хімічною стабільністю і інертністю до основних конструкційних матеріалів і мастильним маслам;
- мати допустимі значення робочих тисків, різниці і відношення тисків нагнітання і всмоктування;
- не чинити негативної дії на навколишнє середовище і людину;
- бути негорючими і вибухобезпечними;
- мати високу ступінь термодинамічної досконалості, велику об'ємну теплопродуктивність;
- мати сприятливе сполучення теплофізичних властивостей, що впливають на масу і габарити теплообмінної апаратури;
- випускатися промисловістю і мати відносно низьку ціну.

Звичайно застосовують робочі речовини, що задовольняють лише найбільш важливим вимогам. Розглянемо як основні робочі речовини теплового насоса фреони, широко розповсюджені як холодоагенти (табл.1) [3].

За робочими температурами теплові насоси поділяють на середньотемпературні і високотемпературні. Відповідно на такі ж групи можна поділити і робочі речовини ТН.

Таблиця1 - Холодоагенти, що можуть використовуватись в теплових насосах

Позначення	Молекулярна маса, кг/кмоль	Нормальна температура кипіння, $t_{нк}$ °С	Критична температура, $t_{кр}$ °С	Критичний тиск, $p_{кр}$, МПа
Середньотемпературні робочі речовини				
R502	111,63	-45,69	82,16	4,01
R22	86,47	-40,81	96,13	4,99
R12	120,91	-29,74	112,3	4,12
RA1	156,0	-13,85	113,5	3,29
R245	134,0	-17,1	124,83	3,20
R506	93,69	-12,4	142,2	5,24
Високотемпературні робочі речовини				
R114	170,92	3,63	145,7	3,33
R21	102,92	8,73	178,5	5,17
R11	137,37	23,65	198,0	4,37
R113	187,38	46,8	214,0	3,39

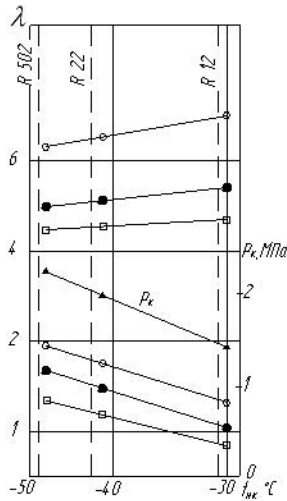
До перших відносяться робочі речовини з нормальною температурою кипіння нижче -10 °С, до других – з нормальною температурою кипіння вище -10 °С.

Температурний діапазон застосування будь-якої робочої речовини обмежується допустимими робочими тисками, різницею і відношенням тисків кипіння і конденсації (ступінь підвищення тиску).

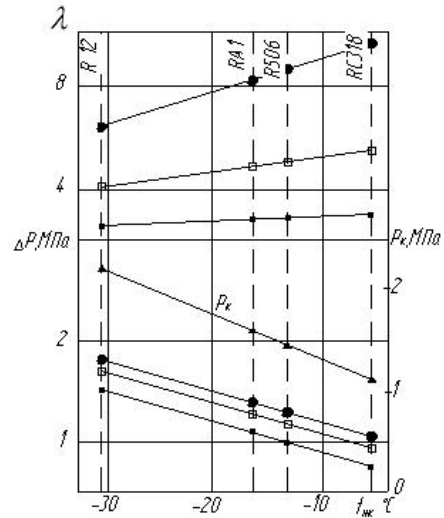
Граничний тиск конденсації визначає масу і габарити компресора і ТН в цілому, а гранична різниця тисків – навантаження на робочі елементи компресора. Ступінь підвищення тисків впливає на об'ємні і енергетичні коефіцієнти компресора і роботу, що витрачається.

Враховуючи регламентовані стандартами допустимі значення тисків конденсації p_k і різниці тисків конденсації і кипіння Δp для теплового насоса з поршневими компресорами можна рекомендувати середньотемпературні робочі речовини – для одержання теплоти температурою 50...70 °С і високотемпературні – для одержання теплоти температурою 90...110 °С.

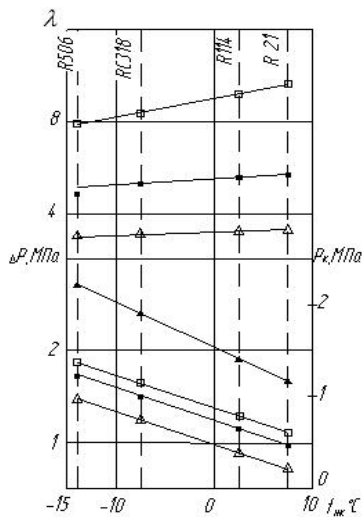
На графіках для різних температур кипіння і конденсації показані залежності p_k , Δp і ступеня підвищення тиску λ від нормальної температури кипіння $t_{нк}$ для низки робочих речовин. Нижнє значення температур кипіння T_0 прийняті з умови забезпечення коефіцієнта перетворення циклу Карно $\mu = T_k/(T_k-T_0) > 4,6$, що відповідає значення дійсного ефективного коефіцієнта перетворення $\mu > 2,5$, що є прийнятний для умов експлуатації.

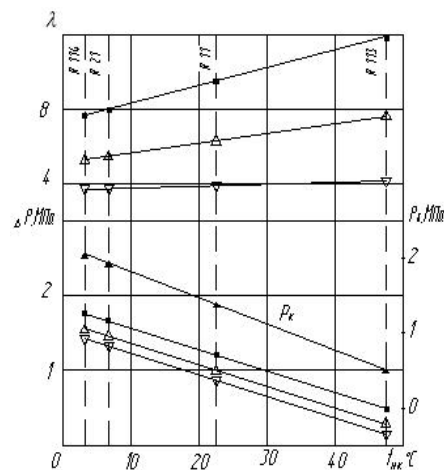
а)

б)

в)

г)

Залежність тиску конденсації P_k , різниці тисків конденсації і кипіння ΔP і ступеня підвищення тиску λ від нормальної температури кипіння $t_{нк}$ для робочих речовин:

- а) - $t_k=55^\circ\text{C}$;   б) - $t_k=75^\circ\text{C}$;   в) - $t_k=95^\circ\text{C}$;   г) - $t_k=115^\circ\text{C}$.
 о - $t_0=-15^\circ\text{C}$;   ● - $t_0=0^\circ\text{C}$;   □ - $t_0=15^\circ\text{C}$;   ■ - $t_0=30^\circ\text{C}$;   Δ - $t_0=45^\circ\text{C}$;   ▽ - $t_0=60^\circ\text{C}$.

Аналіз наданих на графіках залежностей показує наступне:

- зі зниженням температури $t_{нк}$ значення p_k і Δp зростають, а λ знижуються. Отже, у кожній групі потрібно вибирати робочі речовини з малими значеннями λ і за умови, що значення p_k і Δp знаходяться у допустимих межах. Це забезпечує найбільш високі об'ємні і енергетичні коефіцієнти компресорів, об'ємну теплопродуктивність, також найбільш низьку роботу стиснення.

Висновки:

- Використовувати високотемпературні робочі речовини при низьких температурах кипіння у теплових насосах недоцільно внаслідок зниження показників по об'ємній теплопродуктивності.

- При високих температурах конденсації доцільно застосовувати холодоагенти R506 ($t_k = 90^\circ\text{C}$) і R114 ($t_k = 115^\circ\text{C}$).

- Для одержання більш високих температур конденсації доцільно підвищувати допустимі тиски конденсації до 2,3...2,6 МПа.

Список літератури

1. Д. Рей, Д. Макмайкл. Тепловые насосы. – М.: Энергоиздат, 1982. - 218 с.
2. Янтовский Е.И., Пустовалов Ю.В. Парокомпрессионные теплонасосные установки. – М.: Энергоиздат, 1982. - 144 с.
3. Перельштейн И.И., Парушин Е.Б. Термодинамические и теплофизические свойства рабочих веществ холодильных машин и тепловых насосов. – М.: Легкая и пищевая промышленность, 1984. – 123 с.

В. Кравченко, В. Рошак

Выбор хладагентов для тепловых насосов

По проведенному анализу хладагентов определены их представители, которые могут использоваться в тепловых насосах и способствуют экономической их работе в заданном температурном диапазоне.

V. Kravchenko, V. Roshak

Choice of cool agents for thermal pumps

On the conducted analysis of cool agents their representatives which can be used in thermal pumps and instrumental in their economical work in the set temperature range are certain.

Одержано 28.03.11

УДК 421.3

К.Ю.Полоз, ст.гр.ФК-08-2, О.В. Яцун, ст. гр.ФК-08-2

Кіровоградський національний технічний університет

Необхідність фінансового планування на підприємстві

Фінансова стабільність є важливою передумовою успішного ведення господарської діяльності. Вона формує імідж господарюючого суб'єкта, є його візитною карткою. Тому підприємствам і організаціям необхідно постійно дбати про фінансову стабільність, вживати заходи для її зміцнення. У контексті фінансової стабільності фінансовому плануванню має відводитися особлива роль.

Кожне підприємство, починаючи свою діяльність, зобов'язане чітко представляти потребу на перспективу у фінансових, трудових та інтелектуальних ресурсах, джерела їхнього одержання, а також уміти точно розраховувати ефективність використання наявних засобів у процесі роботи свого підприємства. У ринковій економіці підприємці не можуть домогтися стабільного успіху, якщо не будуть чітко й ефективно планувати свою діяльність, постійно збирати й акумулювати інформацію як про стан цільових ринків, положенні на них конкурентів, так і про власні перспективи і можливості. [1, с. 89]

Фінансове планування як складова бізнес-планування є одним із найбільш ефективних інструментів менеджменту. Залучення як оперативного так і стратегічного фінансового планування систематизує та впорядковує процес прийняття рішень на підприємстві, що є основною перевагою його використання.

Як показує вітчизняна практика, в дрібних підприємствах функція фінансового планування або взагалі відсутня, або її виконує власник. Однак, не завжди такий підхід є виправданим. Відмова від використання загальноприйнятого європейського підходу до планування діяльності підприємства повинна бути зваженим рішенням, викликаним простотою господарської діяльності або відсутністю необхідності планувати взагалі. У випадках, коли підприємство розраховує на збільшення прибутковості та оптимізацію бізнес-процесів відмова від фінансового планування заздалегідь буде мати гальмівний вплив на його розвиток. Виконання такої функції власником, також не завжди є вірним. Відмова від делегування повноважень може негативно позначитися на недостатній увазі власника на загально-управлінську діяльність, що в свою чергу може вплинути на результат роботи. [2, с. 14]

Отже, використання фінансового планування як ефективного засобу фінансового менеджменту є виправданим.

Фінансове планування - це технологія планування, обліку та контролю за грошима та фінансовими результатами. Фінансовий план - план діяльності та розвитку підприємства на визначений період, виражений в грошовій формі. Він виконує такі функції внутрішньофірмового планування як: фінансовий план як економічний прогноз; фінансовий план як основа для контролю; фінансовий план як засіб координації і фінансовий план як основа для постановки задачі. [2, с. 15]

Взагалі фінансовий план починається із розділу, де збираються в єдине ціле всі припущення (ключові і вторинні), які зроблені в процесі розробки планів підрозділів. Ключові припущення - зроблені при формуванні загальної цілі підприємства, тобто це кількісний вираз загальної цілі. Вторинні припущення - пов'язані із цільовими задачами

окремих підрозділів та які, як правило, автоматично змінюються при зміні ключових припущень. Після формування стандартних і додаткових фінансових документів здійснюється складання плану грошових потоків, що являє собою математичний вигляд всіх компонентів фінансового плану та може складатися на місячній, тижневій, денній основі.

Слід зазначити, що комплексне фінансове планування потребує фахового підходу. У процесі розробки плану і контролю за ходом його виконання у полі зору фінансиста повинна бути вся різнобічна фінансово-господарська діяльність підприємства. Першочерговим його завданням має бути забезпечення фінансової стабільності суб'єкта господарювання шляхом максимального використання внутрішніх важелів ресурсного забезпечення кругообігу виробничих фондів, підвищення фондівіддачі і рентабельності активів, забезпечення високої ліквідності боргових зобов'язань. Водночас фінансовий менеджер повинен аналізувати доступну інформацію про діяльність конкурентів підприємства, прогнозувати вплив зовнішніх чинників на фінансовий стан підприємства, розробляти запобіжні чи альтернативні заходи, щоб забезпечити фінансову стійкість і конкурентоспроможність. [3, с. 78]

Отже, в центрі всієї системи планування на підприємстві стоїть фінансовий план. Він дійсно є ключовою ланкою всього процесу планування, що дозволяє з'єднати стратегічне мислення із здатністю розробити конкретний план дій на плановий період. Тому він має величезне значення в ході господарської діяльності підприємства. І правильне використання механізмів фінансового планування дозволить підприємству досягти довгострокових позитивних результатів та зайняти стійке становище на ринку.

Список літератури

1. Осовська Г. В. Основи менеджменту / Навчальний посібник / Київ: „Кондор”, 2003. - с. 89-91 - 553 с.
2. Теличко Р. К. Фінансове планування на малих та середніх підприємствах / Економіка, фінанси, право: Щомісячний інформаційно-аналітичний журнал / Київ: АФ „Аналітик”. - № 8, серпень 2007. - с. 14-16 - 45с.
3. Біла О. Г. Фінансове планування і фінансова стабільність підприємств / Фінанси України: Науково-теоретичний та інформаційно-практичний журнал. - 4 (137) квітень 2007. - с. 73-79,- 158 с.

Одержано 28.03.11

УДК 325.4.1

К.Ю.Полоз, ст.гр.ФК-08-2, О.В. Яцун, ст. гр.ФК-08-2

Кіровоградський національний технічний університет

Маркетинговий потенціал як складова ресурсного потенціалу підприємства

Актуальність розвитку маркетингового потенціалу вітчизняних підприємств обумовлена тим, що ефективність управління ним впливає на конкурентоспроможність підприємства в умовах нестабільного оточуючого середовища. Увага до цієї проблематики породжена скоріше не намаганням копіювати зарубіжний досвід, а наступним етапом розвитку економіки нашої країни. В сучасних умовах формування в Україні ринкових відносин маркетинговий потенціал є інструментом, за допомогою якого підприємство зможе визначити свій існуючий стан, виявити невикористанні резерви і розробити ефективні стратегії розвитку.

Метою є виявити значення маркетингового потенціалу як складову ресурсного потенціалу підприємства. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- виявити «ресурсний потенціал підприємства» як економічну категорію та його складові;

- визначити сутність маркетингового потенціалу та його вплив на розвиток підприємства.

У ринкових умовах категорія «ресурсний потенціал підприємства» здобуває актуальність як одна з основних характеристик стабільності підприємства і, головне, можливостей його подальшого розвитку.

Отже, ресурсний потенціал - це сукупність ресурсів (трудових, матеріальних, технічних, фінансових, інноваційних), навичок і можливостей керівників, фахівців та інших категорій виробничого потенціалу для виконання робіт (послуг), одержання максимального доходу або прибутку і забезпечення функціонування й розвитку підприємства або - сукупність економічних ресурсів і виробничих можливостей фірми, що можуть бути використані для досягнення цілей фірми і її розвитку [3, ст. 6].

У найбільш загальній постановці, всі ресурси, що яким-небудь чином пов'язані з функціонуванням і розвитком підприємства можна вважати елементами потенціалу підприємства.

Всі ресурси функціонують одночасно й в сукупності. Отже, закономірності розвитку потенціалу можуть бути розкриті не як окремо взяті закономірності розвитку його складових, а тільки як їх сполучення. Тому найбільш об'єктивним методом дослідження складу елементів ресурсного потенціалу підприємства як складової системи являється системний підхід.

Потенціал будь-якого рівня ієрархії (підприємство, цех, дільниця) включає [2, ст. 7]:

1. Технічні ресурси - виробниче устаткування, матеріали.
2. Енергетичні ресурси.
3. Технологічні ресурси - динамічність методів технології, наявність конкурентоспроможних ідей, наукові напрацювання.

4. Кадрові ресурси - кваліфікаційний, демографічний склад працівників, їхня здатність адаптуватися до зміни цілей потенціалу підприємства; підприємницька здатність.

5. Просторові ресурси - характер виробничих приміщень, території підприємства, комунікацій, можливостей розширення.

6. Ресурси організаційної структури системи керування - характер і гнучкість керуючої системи, швидкість проходження керуючих впливів.

7. Інформаційні ресурси - характер розташованої інформації про сам потенціал підприємства і зовнішнє середовище, можливість її розширення і підвищення вірогідності.

8. Фінансові ресурси - стан активів, ліквідність, наявність кредитних ліній.

Кожен із зазначених видів ресурсів являє собою сукупність можливих досягнень цілей потенціалу підприємства.

В результаті взаємодії всіх складових системи ресурсного потенціалу підприємства досягається ефект цілісності, тобто виникають нові властивості, якими кожен окремий вид ресурсу не володіє.

Маркетинговий потенціал є невід'ємною складовою частиною загального потенціалу підприємства. Його доцільно розглядати у вузькому і широкому змісті. У вузькому змісті комплексний маркетинговий потенціал являє собою сукупний потенціал маркетингових ресурсів і сукупний потенціал маркетингових зусиль підприємства, ефективне використання якого забезпечить досягнення корпоративних цілей. У широкому змісті маркетинговий потенціал - це декомпозиція маркетингових ресурсів і маркетингових зусиль на окремі потенціали [1, ст. 5].

Сутність маркетингового потенціалу підприємства полягає у максимальній спроможності підприємства використовувати всі провідні досягнення у галузі маркетингу.

Маркетинговий потенціал підприємства слід розглядати як низку із окремих потенціалів, які характеризують: ступінь готовності маркетингових ресурсів, організаційного механізму маркетингу і спроможності досягати необхідних маркетингових результатів.

Маркетингові ресурси підприємства являють собою частину ресурсів підприємства, які спрямовані на забезпечення його ефективної маркетингової діяльності. До складу маркетингових ресурсів входять: трудові, фінансові, матеріальні, інформаційні, інноваційні і часові ресурси.

Класифікація маркетингових потенціалів за різними критеріями наведено у таблиці 1 [1, ст. 14].

Така класифікація дозволяє навіть за відсутності кваліфікованих фахівців зробити оцінку маркетингового потенціалу підприємства. Щоб виявити резерви підвищення конкурентоспроможності підприємства слід зробити його діагностику за кожним елементом з класифікаційної таблиці.

Виявлення маркетингового потенціалу на підприємстві відіграє важливу роль для його розвитку. На кожному етапі виробничого циклу на підприємстві, починаючи з виготовлення продукції і закінчуючи її реалізацією, правильність використання маркетингового потенціалу дає можливість підприємству підвищити ефективність використання його ресурсів задля досягнення корпоративних цілей та зміцнення ринкових позицій.

Таблиця 1- Дослідження маркетингового потенціалу підприємства за основними класифікаційними ознаками

Класифікаційна ознака	Вид маркетингового потенціалу
За ступенем реалізації	Досягнутий потенціал
	Перспективний потенціал
За функціями маркетингу	Маркетинговий потенціал, який характеризує спроможність маркетингової системи виконувати свої функції
За критерієм життєвого циклу	Оцінка маркетингового потенціалу у розрізі життєвого циклу виробу
	Оцінка маркетингового потенціалу у розрізі життєвого циклу організації
За методами дослідження	Результативний підхід до оцінки маркетингового потенціалу
	Діагностичний підхід до оцінки маркетингового потенціалу
	Системний підхід до оцінки маркетингового потенціалу
За критеріями оцінки	Маркетинговий потенціал загального управління організацією
	Маркетинговий потенціал персоналу
	Потенціал маркетингового інструментарію
	Потенціал фінансово-матеріальних ресурсів

Сучасний етап розвитку економіки диктує нові вимоги та правила до механізмів формування й функціонування підприємств в умовах ринкового господарювання. З огляду на це пріоритетним завданням керівника підприємства будь-якого сектора економіки стає своєчасна оцінка ресурсного потенціалу з метою підвищення ефективності функціонування та конкурентоспроможності його на ринку. Ресурсний потенціал являє собою сукупну підприємств здійснювати виробничо-економічну діяльність, виробляти продукцію, товари, послуги, задовольняти запити населення, суспільні потреби, забезпечувати розвиток виробництва та споживання.

Невід'ємною складовою ресурсного потенціалу підприємства є маркетинговий потенціал. На особливу увагу заслуговує його дослідження і моніторинг, що допомагає зробити оцінку ефективності та механізмів функціонування підприємства, а також вивчення кон'юнктури ринку в умовах фінансово-економічної кризи з метою вибору перспективних ринків збуту конкурентоспроможної продукції. З цього виходить, що своєчасне виявлення та застосування маркетингового потенціалу на підприємстві дозволяє підвищити його конкурентоспроможність.

Список літератури

1. Балабанова Л.В. Управління маркетинговим потенціалом підприємства: Навч. посібник/ - К: Професіонал, 2006 - 288с.
2. Добикіна О.К., Рижиков В.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навч. посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2007. - 208с.
3. Должанський І.В. Управління потенціалом підприємства. - К.: Центр навчальної літератури, 2006, -326с.
4. Голда Н. Маркетинговий аспект в управлінні конкурентоспроможністю // Галицький економічний вісник. - 2008 - №2 - С. 49-54.
5. Туницький Н.О. Системний підхід до організації маркетингу підприємства // Актуальні проблеми економіки. - 2008 - №4 - С.29-33.

Одержано 28.03.11

УДК 621.9.06

І.А. Валявський, канд. техн. наук, І.І. Павленко, д-р. техн. наук, В.В. Здоровенко,
ст. гр. ТМ-06

Кіровоградський національний технічний університет

Методика вибору раціональної модульної будови кінематичних ланок верстатів з паралельною кінематикою

В статті розглянуті характеристики основних елементів кінематичних ланок верстатів з паралельною кінематикою та запропоновано методику раціонального вибору модулів кінематичних ланок. **Верстати з паралельною кінематикою, кінематичні ланки механізми лінійних переміщень, модулі кінематичних ланок**

Аналіз структурно-модульної будови, компоновок та конструктивного виконання кінематичних ланок верстатів з паралельною кінематикою показує що вони складаються з незначної кількості модулів (вузлів) конкретного функціонального призначення. Функціональні можливості та технічні характеристики верстатів залежать від раціонального вибору їх структурно-модульної будови, оптимального комплексу складових елементів та компоновки. Основними складовими елементами кінематичних ланок є: механізмами лінійних переміщень, приводи перетворюючі та передавальні механізми.

Механізми лінійних переміщень призначені для зміни довжини кінематичних ланок закріплюються на рухомих елементах кінематичних ланок. Недоліком такого розташування механізмів є те, що вони впливають на рухому масу, внаслідок чого погіршується динамічні характеристики обладнання (швидкість, прискорення та точність позиціонування виконавчого органу). Для зміни координат опорних шарнірів кінематичних ланок відносно напрямних механізм лінійних переміщень закріплюється на нерухомій несучій системі, що значно покращує динамічні характеристики обладнання, але з точки зору компоновки та конструктивного виконання ці механізми аналогічні.

Для зміни координат опорних шарнірів або зміни довжини кінематичних ланок використовують електроприводи лінійних переміщень, пневмо- і гідроприводи, та різні їх конфігурації.

На їх вибір приводу впливають наступні фактори:

4. характер навантажень на виконавчий орган та його складові елементи;
5. кінематичні характеристики (кутові та лінійні переміщення, швидкості, прискорення, задані закони переміщень, виконавчого органу, а також перехідні процеси (розгін та гальмування));
6. кількість координатних переміщень та їх напрямків;
7. умови експлуатації.

За видом виконавчих двигунів, вони підрозділяються на: з двигуном прямолінійного переміщення (гідроциліндри, пневмоциліндри, лінійні електродвигуни), з обертальними двигунами (роторні гідроциліндри, роторні пневмоциліндри, радіально-поршневі гідромотори), з високошвидкісними обертальними двигунами (електродвигуни, аксіально-поршневі гідромотори,

пневмодвигуни), які можуть бути безпосередньо з'єднані з виконавчими органами або з передавальними та перетворюючими механізмами, залежно від функціонального призначення та технічних характеристик верстатів.

Порівняний аналіз наведених приводів показує, що найбільш доцільним є використання електромеханічних приводів, але однозначного рішення щодо переваг того чи іншого типу привода не існує, тому що, кожний привод має особливості, переваги та недоліки, а «універсального» механізму лінійних переміщень, який працює у будь-яких умовах функціонування не існує (він не може мати номінальну потужність та великий пусковий момент і швидкість працюючи довгий час під великим навантаженням).

Для перетворення обертального руху двигуна у лінійні переміщення (зміна координат опорних шарнірів або зміна довжини кінематичної ланки) використовуються: гвинтові, рейкові, ланцюгові, пасові, тросові, зубчасті, черв'ячні та хвильові передачі.

Найбільш поширеними механізмами, які перетворюють обертаний рух двигуна у лінійні переміщення є гвинтові передачі, які підрозділяються на: гвинт-гайка ковзання, диференціальні гвинтові передачі, інтегральні гвинтові передачі.

Диференціальна гвинтова передача складається з гвинта, що має дві ділянки різьби різного кроку, але одного напрямку, а інтегральна гвинтова передача за конструктивним виконанням аналогічна диференціальній передачі, але має дві ділянки з одним кроком, але різного напрямку (лівим і правим).

У верстатах з паралельною кінематикою застосовують надшвидкісні електромотори з частотою обертання до $150000 \div 200000$ хв⁻¹ (для головного руху). Враховуючи високі швидкості двигунів та низькі робочі швидкості механізмів лінійних переміщень, для їх узгодження слід застосовувати передаточні механізми (редуктори). При незначних передаточних відношеннях (до $i = 100$) використовують зубчасті циліндричні передачі, але вони мають значні габаритні розміри та масу порівняно з іншими видами передач. Планетарні та хвильові передачі застосовують при передаточному відношенні $i = 50 \div 1000$. Потрібні передачі мають ККД $\eta = 0,7 \div 0,98$, що значно більше порівняно з зубчастими циліндричними передачами. Черв'ячні передачі займають проміжне положення за характеристиками між зубчастими та хвильовими перевагами.

Проектування кінематичних ланок подібного обладнання починається з розробки його структурно-модульної будови.

Схема модульної будови кінематичної ланки постійної довжини не передбачає у своєму складі механізм лінійних переміщень, тому що він розташований на нерухомій несучій системі (рис. 1).

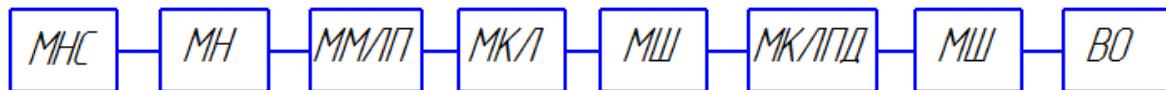

Рисунок 1 – Модульна будова кінематичної ланки постійної довжини

Кінематична ланка змінної довжини має механізм лінійних переміщень, тому її компоновальна схема модульної будови має досить складне виконання (рис. 2).

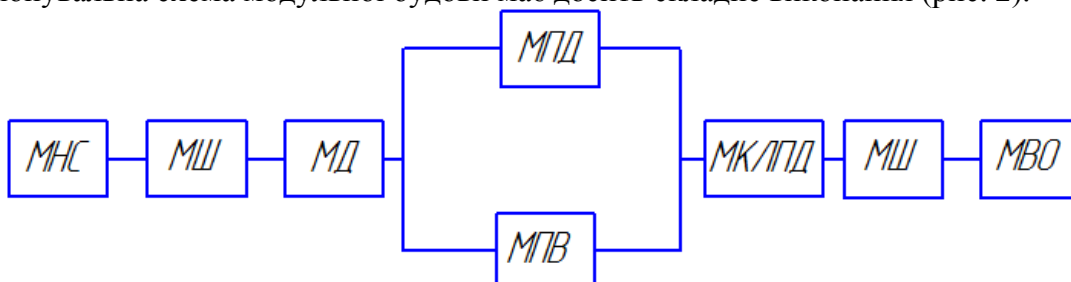

Рисунок 2 – Модульна будова кінематичної ланки змінної довжини

На наведених схемах прийняті наступні позначення: МНС – модуль несучої системи, МН – модуль напрямних, ММЛП – механізму лінійних переміщень, МШ – модуль опорних шарнірів, МКЛПД – модуль кінематичних ланок постійної довжини, МВО – модуль виконавчого органу, МД – модуль джерела енергії, МПД – модуль передавального механізму, МПВ – модуль перетворюючого механізму.

Таким чином, проектування кінематичних ланок технологічного обладнання починається з розробки раціональної компоувальної схеми структурно-модульної будови, яка залежить від технологічних та функціональних можливостей верстату.

На вибір раціонального комплекту складових модулів кінематичних ланок впливають наступні чинники: компоувальна схема верстатів, номенклатура деталей, розташування та габаритні розміри поверхонь деталей відносно системи координат обладнання, мінімальна та максимальна величина координатних переміщень виконавчого органу, величина навантаження кінематичних ланок під час функціонування обладнання. Вибір раціональної компоувки обладнання та структурно-модульної будови його кінематичних ланок можна реалізувати згідно запропонованої методики (таблиця 1).

Таблиця 1 - Вибір комплекту модулів кінематичних ланок верстатів з паралельною кінематикою

Джерело енергії та вид приводу	Напрявні	Передавальний механізм	Перетворюючий механізм	Опорні шарніри	Кінематичні ланки
1	2	3	4	5	6
Пневопривод лінійний	Ковзання	Зубчастий	Гвинт-гайка ковзання	Сферичний ковзання	Стержнева система
Пневопривод роторний	Кочення	Черв'ячний	Гвинт-гайка кочення	Сферичний кочення	Паралелограмний механізм
Гідропривід радіально-поршневий	Гідро-статичні	Планетарний	Рейково-зубчаста	Універсальний (кардан) ковзання	З двох шарнірно зв'язаних пластин
Гідропривід аксіально-поршневий		Хвильовий зубчастий	Гвинт-рейка Диференціальна гвинтова	Універсальний (кардан) кочення	Телескопічні ланки
Електродвигун постійного току		Зубчасто-пасовий	Інтегральна гвинтова	Універсальний сферичний	
Електродвигун асинхронний		Тросовий		Пасова	Комбінований
Електродвигун кроковий				Хвильова гвинтова	Спеціальний

Застосовуючи запроповану методику можна визначити оптимальну модульну будову кінематичної ланки верстату з паралельною кінематикою залежно від технологічних та функціональних задач, які висуваються при його проектуванні.

Список літератури

1. Технологічне обладнання з паралельною кінематикою: Навчальний посібник для ВНЗ. / [Крижанівський В.А., Кузнецов Ю.М., Валявський І.А., Склярів Р.А.]. – Кіровоград, 2004. – 449 с.

Одержано 30.03.11

УДК 312

М.В. Горпинченко, асп., О.В.Яцун, ст.гр.ФК-08-2, К.Ю. Полоз, ст.гр. ФК-08-2
Кіровоградський національний технічний університет

Система ризиків при управлінні дебіторською заборгованістю на автотранспортних підприємствах

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин в Україні однією із важливих причин незадовільного фінансового стану більшості підприємств, в т. ч. автомобільного транспорту, стало значне зростання рівня їх дебіторської заборгованості. Однак як у практичному, так і науковому плані питанням ефективного управління заборгованістю приділяється недостатньо уваги. Таке положення пояснюється тим, що за часів планової економіки фонди обігу, до яких відноситься дебіторська заборгованість, на підприємствах не планувалися, а отже було відсутнє наукове управління ними. На сьогодні існують окремі розробки вчених України та країн СНД, серед яких дослідження І.А. Бланка, Є.О. Іванова, М.Д. Білик, С.Л. Берези, Т.В. Момот, М.М. Уткіної [1-5] та інших, що пов'язані з пошуком пріоритетних напрямків підвищення ефективності використання оборотних активів, в т.ч. дебіторської заборгованості.

Аналіз світового досвіду [7-9] засвідчує про наявність великої кількості методів та прийомів управління дебіторською заборгованістю. Проте рекомендації західних вчених не завжди прийнятні для підприємств України: по-перше, в той час як ринкові методики розраховані на платоспроможних клієнтів, значна кількість вітчизняних підприємств мають низьку платоспроможність; по-друге, в країні ще не набув широкого застосування вексельний кредит; по-третє, до теперішнього часу не існує чіткої правової та виконавчої бази для стягнення боргів в разі несплати наданих послуг.

Враховуючи теоретичні надбання в питанні методології управління дебіторською заборгованістю, в статті ставиться за мету систематизувати фактори, що впливають на рівень дебіторської заборгованості та узагальнити класифікацію ризиків при управлінні нею.

Подолання платіжної кризи, поліпшення фінансового стану автотранспортних підприємств є головною умовою сталого розвитку. Але платіжна криза в Україні має системний характер, й вийти з неї можна лише завдяки системним регуляторам, тобто впливаючи на умови, що її обумовлюють. Уважаємо за доцільне дослідити фактори впливу на рівень дебіторської заборгованості автотранспортних підприємств. Як прийнято вважати, утворення дебіторської заборгованості обумовлюють зовнішні та внутрішні фактори. Зовнішні фактори не залежать від діяльності підприємства, і обмежити їх вплив практично неможливо. На протипагу зовнішнім факторам, вплив внутрішніх факторів впливу на рівень дебіторської заборгованості може корегуватися в процесі прийняття управлінських рішень. Дослідження зовнішніх факторів та аналіз специфіки діяльності автотранспортних підприємств дозволили виділити фактори впливу на рівень дебіторської заборгованості вищезазначених підприємств, а саме:

1. Загальний стан економіки в країні; в умовах суцільного зниження економічної активності, підприємства, як правило, одержують менше прибутку та грошових потоків, а ліквідність активів в цілому самого господарюючого суб'єкта знижується. У зв'язку з тим, що підприємства не одержують своєчасно оплату за надані послуги,

виникає ланцюгова реакція неплатежів, що призводить до утворення дебіторської заборгованості та затримки розрахунків зі своїми кредиторами;

2. Інфляційні процеси. Під впливом інфляції зменшується реальна вартість дебіторської заборгованості;

3. Коливання курсу валют. Незважаючи на те, що даний фактор є похідним від фактору «стан економіки», вважаємо за доцільно виокремити його вплив на загальний рівень дебіторської заборгованості, оскільки девальвація національної валюти призводить до зниження купівельної спроможності при подорожчанні вартості палива;

4. Висока вартість кредитних ресурсів. Не сприяє залученню додаткових оборотних коштів, що призводить до уповільнення оборотності дебіторської заборгованості;

5. Ринкова кон'юнктура, ємність ринку та ступінь його насиченості диктують умови щодо надання відстрочки платежу, збільшення або зменшення строків кредитування, кредитних лімітів, знижок за дострокове погашення боргу, можливості пролонгації боргу;

6. Нормативно-правове поле держави. Недосконалість законодавчо-нормативної бази, корумпованість органів Феміди не сприяють підвищенню відповідальності сторін, і тим самим криза взаємонеplateжів набирає обертів.

Серед внутрішніх факторів, що впливають на рівень дебіторської заборгованості автотранспортних підприємств можна виокремити:

1. Обсяг реалізації послуг з відстрочкою платежу. Абсолютна величина дебіторської заборгованості знаходиться в прямопропорційній залежності від обсягів реалізованих послуг у кредит;

2. Існуюча система розрахунків та її стан. Саме від того, які форми розрахунків застосовує підприємство, залежить період операційного та фінансового циклів, й відповідно, період оборотності дебіторської заборгованості;

3. Фінансовий стан підприємства (зокрема, його платоспроможність і кредитоспроможність); стійке фінансове положення підприємства свідчить про його високу платоспроможність і кредитоспроможність, що дозволяє своєчасно розраховуватися з контрагентами і контролювати величину як дебіторської, так і кредиторської заборгованостей;

4. Кредитна політика підприємства. Незважена та неефективно розроблена кредитна політика, а саме: нераціональні та необґрунтовані строки надання відстрочки платежу, кредитні ліміти, недосконалість стандартів оцінки кредитоспроможності покупців та диференціації умов надання кредитів призводять до зростання дебіторської заборгованості й, що важливіше простроченої заборгованості;

5. Інкасаційна політика. Відсутність або недосконалість механізму інкасації дебіторської заборгованості, нехтування сучасними методами та інструментами управління дебіторською заборгованістю призводить до зростання частки прострочених та безнадійних боргів;

6. Активність, зацікавленість та кваліфікованість керівників щодо управління підприємством; чим вище зацікавленість керівників в управлінні підприємством, тим вище рівень системи внутрішнього контролю та стан розрахункової дисципліни.

Також одним з ключових аспектів управління дебіторською заборгованістю підприємств є пошук механізмів зниження ризиків, пов'язаних з наявністю дебіторської заборгованості на підприємствах, для управління якими пропонується наступна класифікація, що передбачає виділення таких класифікаційних ознак: зовнішні ризики; загальноекономічні ризики; внутрішні ризики. В свою чергу, до зовнішніх належать наступні: форс-мажорні обставини, інформаційні ризики. До загальноекономічних ризиків можна віднести: ринкові ризики, інфляційні ризики, юридичні та валютні

ризиків. Серед внутрішніх ризиків можна виділити: ризики втрачених можливостей, процентні та кредитні ризики, операційні ризики.

Для оцінки ризиків, що виникають в процесі управління дебіторською заборгованістю на автотранспортних підприємствах пропонується використовувати методичний підхід: виявлення основних видів ризиків згідно з запропонованою класифікацією; встановлення ймовірності виникнення ризиків шляхом виявлення їх вагомості для кожного виду ризиків з використанням методу експертних оцінок; розрахунок величини питомої ваги усіх ризиків з метою визначення вагомості пріоритетів у подальших розрахунках.

Грунтуючись на вивченні досвіду вітчизняних автотранспортних підприємств щодо процесів формування та погашення дебіторської заборгованості можна відзначити наступні ризики, що представляють найбільшу загрозу в процесі управління дебіторською заборгованістю, а саме: несвоєчасна сплата боргів, зниження розмірів виручки у зв'язку з іммобілізацією оборотних коштів у дебіторську заборгованість, неможливість збору повної інформації щодо фінансового стану дебіторів, зниження абсолютної ліквідності у зв'язку зі значним обсягом дебіторської заборгованості, низька результативність та ефективність механізмів формування та інкасації дебіторської заборгованості.

Базуючись на вищенаведених даних пропонуються наступні заходи щодо підвищення ефективності процесу управління дебіторською заборгованістю та зниження впливу факторів, ризиків на фінансову діяльність автотранспортних підприємств: моніторинг клієнтської бази, науково обґрунтований підхід щодо визначення умов надання відстрочки платежу; вибір найбільш доцільної форми оплати послуг, розробка заходів дій працівників у випадку порушення договірних умов й, відповідно, системи їх мотивації; використання спонтанного фінансування за дострокове погашення заборгованості; поповнення інформаційної бази. Таким чином, систематизовані фактори впливу на рівень дебіторської заборгованості, а також класифікація ризиків при управлінні нею будуть покладені в основу розробки системи управління дебіторською заборгованістю автотранспортних підприємств, що знайде своє відображення в подальших дослідженнях.

Список літератури

1. Бланк И. А. Финансовый менеджмент: Ученый курс. – 2 – е изд., перераб. и доп. – К.: Эльга, Ника – центр, 2004. – 656 с.
2. Іванов С. О. Класифікація факторів, що впливають на загальний рівень дебіторської заборгованості підприємства / С. О. Іванов // Вісник МСУ, економічні науки. – 2005. – Т. VIII, № 1–2. – С. 35–38.
3. Білик М. Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств / М. Д. Білик // Фінанси України. – 2003. – № 12. – С. 24 – 36.
4. Береза С. Л. Проблеми визнання дебіторської заборгованості в обліку / С. Л. Береза // Вісник ЖДТУ. – 2003. – № 4 (26). – С. 32 – 37.
5. Момот Т. В. Сучасні моделі управління дебіторською заборгованістю підприємства / Т. В. Момот, Г. М. Бреславська // Коммунальное хозяйство городов. – Серия: Экономические науки. – 2008. – Выпуск 85. – С. 207–211.
6. Уткіна М. М. Планування дебіторської заборгованості в умовах вантажних автотранспортних підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / М. М. Уткіна. — Київ, 2005. — 23 с.
7. Brealey R.A., Myers S.C., Allen F. Corporate Finance: Eighth edition – McGraw-Hill Irwin, 2005. – 1028 p.
8. Financial management: concepts and applications / Ramesh K. S. Rao. – 3 rd ed. – Cincinnati, Ohio – South-Western College Publishing, 1995. – 836 p.
9. Understanding financial statements / Lyn M. Fraser, Aileen Ormiston. – 5th ed. – Upper Saddle River, New Jersey – Prentice-Hall, 1998. – 348 p.

Одержано 30.03.11

К.Ю.Полоз, ст.гр.ФК-08-2, О.В. Яцун, ст. гр.ФК-08-2

Кіровоградський національний технічний університет

Перспективи та основні принципи побудови стійкого фахового конкурентного середовища

В Україні організаційна структура державного апарату управління протягом останніх 10 років зазнала достатньої кількості трансформацій. Такі ж зміни відбулися в системі управління галузями і сферами діяльності. Проте й після проведених реорганізацій вітчизняне державне й галузеве управління не відповідає стратегічному курсу країни до європейських стандартів демократичного врядування, залишається неефективним, схильним до корупції, внутрішньо суперечливим через, можливо навіть, штучний конфлікт інтересів, є надмірно централізованим, закритим від суспільства, громіздким, відірваним від потреб громадян і виробника.

Крім того, в Україні не створюється фахове середовище, розбалансоване інституційне середовище, держава зволікає із заходами щодо його адаптації до вимог сьогодення. На державному рівні не популяризується необхідність формування й підтримки соціально відповідального та стійкого конкурентного середовища. При цьому для виробничих об'єднань законодавчо не визначено місця й ролі в загальнодержавній системі управління та в системах управління галузей і сфер діяльності.

Парадокс ситуації виявляється ще й у тому, що в Україні достатньо активно відбувається приватизація більшості промислових підприємств, нерухомого майна, розпаювання земель сільськогосподарського призначення, підготовка до політичної асоціації та створення зони вільної торгівлі з Європейським Союзом.

Щоб не допустити подальшого розбалансування економічної системи, відірваності систем управління галузей або сфер діяльності від загальнодержавної системи управління нами пропонується вирішити цю проблему в кілька етапів, а саме:

- розпочати реалізацію загальнодержавної програми щодо формування фахового, інституційно спроможного, соціально відповідального, конкурентного середовища для всіх діючих об'єднань в Україні;
- паралельно зі створенням такого середовища провести правову легалізацію в Україні «фахових», «самоврядних» або «саморегульованих» формувань, яким державні інституції на нормативно-правовій основі делегуватимуть частину своїх повноважень, чим визнають об'єднання дійсними регуляторами економічної системи.

Для цього необхідно стандартизувати підхід до визначення відповідного рівня розвитку об'єднання за критеріями фаховості, інституційної спроможності та соціальної відповідальності. Головне при цьому не допустити помилки при встановленні переліку цих критеріїв, щоб вони були зрозумілі й прийнятні до виконання керівниками об'єднань та не провокували появу нових ризиків або посилення вже існуючих. Стандартизація цього процесу повинна бути об'єктивною, прозорою і цілеспрямованою на створення фахового стійкого конкурентного середовища.

При такому підході державні інституції матимуть об'єктивні можливості реально оцінити коефіцієнт корисної дії об'єднань та встановити: може чи не може формування, базуючись на своєму ресурсному потенціалі, виконувати роль ефективного регулятора економічної системи або забезпечувати необхідний рівень

самоврядності за конкретним професійним спрямуванням.

Фактично потрібно весь механізм функціонування діючої економічної системи привести у відповідність до норм «золотої пропорції» («золотого перерізу») [1]. У своїх дослідженнях директор Інституту проблем управління ім. В.А. Трапезнікова Російської академії наук, віце-президент Академії наук Грузії, віце-президент Міжнародної Інженерної академії, заслужений діяч науки і техніки РРФСР, доктор технічних наук, професор, академік АН Грузії, академік ряду російських, міжнародних і зарубіжних академії Івері Варламович Прангішвілі, розглядаючи методи підвищення ефективності управління, першим науковим методом визнає правило «золотого перерізу» або «золотої пропорції». Прангішвілі І.В. зазначає, що «це правило відоме з часів Леонардо да Вінчі й давно використовується в музиці, архітектурі. Але ніхто не застосовує це правило для управління економічними й соціальними системами. Про що говорить золота пропорція? Якщо є складна проблема, необхідно всі фактори, що визначають її розв'язання, розподілити по золотому перерізу у пропорції 60 і 40. Наприклад: як розділити власність між державою і приватним підприємництвом та отримати стійку систему відносин? Метод вже успішно працює у Швеції. Державна структура тут складає 60 %, приватна власність – 40 %. Німеччина, Франція, Америка, Японія – там навпаки: 60 % у приватній власності, 40 % у держави. І в тому, і в іншому випадку ситуація стійка[3].

Намагання сьогодні окремих керівників об'єднань відразу отримати статус «самоврядного» або «саморегульованого», не підтвердивши або не здобувши рівень «фаховості», знову призведе до несприйняття цього процесу ні державними службовцями, ні споживачами. Крім того, спрощення процедури отримання відповідного статусу може призвести до появи ризиків: виникнення кишенькових «фахових» «саморегульованих» або «самоврядних» об'єднань; нових корупційних механізмів регулювання економічною системою, що ускладнить взаємодію між учасниками ринку; посилення конфліктів інтересів, картельних змов та бар'єрів для входу нових учасників.

Механізм стандартизації рівня фаховості об'єднань може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Позитивним результатом таких заходів буде побудова збалансованої системи управління галузей. При цьому держава:

- зменшить витрати на утримання апарату службовців конкретного міністерства (звільнені службовці можуть реалізувати себе у фахових формуваннях);
- отримає умови, за яких чиновник втратить монополію впливу на функціонування системи управління галузі (сфери діяльності), що призведе до нівелювання корупційних схем;
- перекаже об'єктивно міру відповідальності за економічний стан галузі (сфери діяльності) на фахове об'єднання;
- зніме свої соціальні зобов'язання перед працівниками галузі (сфери діяльності);
- отримає умови для виходу економіки з тіні;
- матиме можливість для перерозподілу вивільнених ресурсів на інші стратегічно важливі програми.

Виробник:

- стане рівноправним учасником економічної системи з усіма мотивуючими наслідками такого статусу;
- виступить повноправним регулятором систем управління галузей (сфери діяльності);
- отримає можливість максимально позбавитись діючих корупційних схем регулювання зі сторони чинників;

- законодавчо визначеним шляхом візьме на себе відповідний еквівалент міри відповідальності за соціально-економічний стан конкретної галузі (сфери діяльності), її працівників та членів їх сімей.

Споживач:

- отримає можливість безпосередньо співпрацювати з виробником, виконуючи функції одного з головних оцінювачів рівня фаховості конкретного об'єднання;

- впливатиме на стратегії розвитку галузей (сфери діяльності) залежно від своїх потреб;

- виступатиме рівноправним партнером державних інституцій та фахових об'єднань.

Види відповідальності найбільш активно використовують діючі саморегулювні об'єднання у розвинутих країнах світу.

Негативні наслідки можуть проявитися у тому, що запропонований механізм спонукатиме появу нового додаткового регулятора, який своїми діями:

- збільшить фінансове навантаження на суб'єкти господарювання;

- посилить ймовірність появи нових корупційних схем;

- буде чинити адміністративний тиск на учасників об'єднань, що створить умови для погіршення бізнес-клімату;

- зменшить конкурентоспроможність суб'єктів господарювання.

Процедуру атестації діючих об'єднань доцільно проводити уповноваженому координуючому органу для фахових об'єднань, який має формуватися за квотним принципом із представників Президента України, Верховної Ради, Кабінету Міністрів, міністерств і відомств, діючих об'єднань, громадських організацій, що представляють інтереси споживачів і представників наукових та навчальних установ. Квота вищезазначених представників в уповноваженому координуючому органі для фахових об'єднань має становити:

- 25 % - представники діючих об'єднань;

- 25 % - представники державних установ;

- 25 % - представники громадських організацій по захисту прав споживачів;

- 25 % - представники наукових та навчальних установ[2].

Зазначена пропорція має збалансувати інтереси всіх зацікавлених сторін, які мають пряме відношення до формування дієвої економічної системи нашої країни та унеможливить появу органу, який буде протистояти державним інституціям, виробникам, споживачам, суспільству.

Даний механізм стандартизації рівня дієвості об'єднань за критеріями фаховості, інституційної спроможності й соціальної відповідальності доцільно реалізовувати не відразу після дати прийняття відповідного Закону України, а через певний термін часу. Цей термін має бути узгоджений і прийнятний для головних регуляторів економічної системи як по галузям, так і по сферам діяльності. Такий підхід дасть можливість зберегти наявний потенціал та підготувати підґрунтя для проведення системних заходів по об'єктивній атестації об'єднань. Крім того, цей термін потрібен для якісного формування первинного складу уповноваженого координуючого органу для фахових об'єднань, його легалізації та організації роботи, а головне – для підготовки керівних органів і учасників об'єднань до такої атестації та для формування стійкого бажання будувати фахове конкурентне середовище всіма учасниками економічної системи.

Список літератури

1. Прангишвили И.В. Системный подход и повышение эффективности управления. Институт проблем управления им.В.А.Трапезникова РАН. М.: Наука, 2005. – 422 с.
2. Міненко М.А. Загальні критерії професійної відповідності виробничих об'єднань в Україні. Труді VI-ї міжнародної науково-практичної конференції 3-5 грудня 2008 р.-Харків: НТУ «ХПІ», 2008 р. – 241 с.

3. Міненко М.А. Фахові виробничі об'єднання (теорія, методологія, практика): монографія / Міненко М.А. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 370 с.

Одержано 30.03.11

УДК 6.030508

Д.С. Насипайко, канд.екон.наук., Є.С. Кузьмін, асист., А.О. Могилей, ст.гр. ФК 09-1
Кіровоградський національний технічний університет

Економічна безпека України: стан та перспективи

У статті проаналізовано сучасні підходи до визначення категорії “економічна безпека” й основні функції системи економічної безпеки, обґрунтовано доцільність використання в теоретичних дослідженнях і практичній діяльності терміна “національна економічна безпека”.

економічна національна безпека, економічна система, інтереси держави, вітчизняна економіка

Постановка проблеми та її актуальність. Економічна безпека є одним із визначальних складових елементів системи національної безпеки, який пов'язує економічний розвиток країни з її внутрішнім і міжнародним суспільнополітичним і військовим потенціалом, тому не можна не погодитися з висновками вітчизняних дослідників, що “усі види національної безпеки базуються на економічній безпеці” і „поняття економічної безпеки набуває виняткового значення як аргумент прийняття політичних рішень” [1, с. 12-14].

Конституція України визначає: “Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу” [3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сьогодні проводять багато досліджень у сфері економічної безпеки та її складових. Вагомий внесок у її теорію та практику економічної безпеки зробили провідні західні та російські вчені: Дж. Ван Хорн, Й. Шумпетер, Л. Абалкін і О. Лепіхов та інші [5, ст. 12-23]. Важливу роль у теоретичному та емпіричному дослідженні відіграють праці сучасних вітчизняних учених та практиків, а саме: І. Ф Бінька, Ф. Бланка, О. Г. Власюка, В. І Грушка, М. П Денисенка, М. М. Єрмошенка, С. А. Єрохіна, А. І Сухорукова, В. С. Сідака, В. А. Тимошенко та інших [5, с. 7-14].

Водночас, попри велику кількість публікацій залишається багато невирішених проблем у теорії та практиці економічної безпеки, яка є основною складовою національної безпеки України. Окрім того, ситуацію ускладнює відсутність системності стосовно понятійного апарату у цій сфері, а також обґрунтованих пропозицій щодо впровадження сучасних методів та моделей управління економічною безпекою держави на всіх рівнях управління економікою. Все це і зумовило актуальність вибраної нами теми дослідження.

Метою даної статті є вивчення проблем та особливостей шляхів забезпечення економічної безпеки України та аналіз сучасного стану економічної безпеки нашої держави.

Виклад основного матеріалу. Головним національним інтересом є сталий розвиток економіки та добробут громадян України. Забезпечення національних інтересів та економічної безпеки - найважливіші функції держави, реалізація яких

покликана посилювати позиції в міжнародному співтоваристві. Національна безпека України як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз - необхідна умова збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей.

Узагальнення думок учених і експертів щодо джерел виникнення загроз економічній безпеці дає змогу стверджувати, що головна загроза полягає у відсутності цілеспрямованої політики державного регулювання економічними процесами в контексті реалізації проголошених стратегій соціально-економічного розвитку країни. Визначальним у проведенні економічних реформ повинно стати поєднання прагматичної політики захисту національних інтересів з конструктивним курсом на зростання добробуту широких верств населення країни. Матеріальною основою цього процесу має бути відродження та прискорений розвиток перспективних секторів національної економіки за наявності конструктивних програм реструктуризації господарського комплексу країни.

У стратегічному плані економічну безпеку гарантує лише конкурентоспроможна економіка. Натомість нині спостерігається тенденція реалізувати лише тактичні заходи щодо соціально-економічного розвитку економіки. Такий стан справ обумовлений здебільшого чинниками об'єктивного характеру, однак не можна відкидати і суб'єктивні чинники.

Основне завдання держави в контексті забезпечення економічної безпеки - створення такого економічного, політичного та правового середовища й інституційної інфраструктури, які б стимулювали найбільш життєздатні підприємства, інвестиційні процеси, виробництво перспективних конкурентоспроможних товарів. Цей процес має супроводжуватися реалізацією низки заходів, серед яких найактуальнішими є:

- діагностика галузевої конкурентоспроможності, створення умов для входження до світової господарської системи;
- вибір пріоритетних сфер, галузей, комплексів, які в змозі забезпечити вихід на світові ринки;
- розробка програм та механізмів їх реалізації відповідно до обраних пріоритетів;
- забезпечення активної участі в реалізації програм держави та інших суб'єктів господарської діяльності.

На даному етапі розвитку економічна безпека України перебуває на недостатньому рівні. Постійно погіршувались показники ефективності функціонування народного господарства внаслідок старіння основного капіталу, погіршення конкурентної спроможності національної економіки, «утікання» інвестиційного капіталу за кордон, непривабливості українського ринку для іноземного капіталу, відтоку наукових і висококваліфікованих робітничих кадрів, а також високий рівень в країні тінізації й криміналізації. Передумови такої ситуації країні, це те, що не було чітко сформульовано національної ідеї, українських державних пріоритетів, недостатньо уваги приділялось усуненню злочинного впливу, використанню державного економічного потенціалу і майна для особистого збагачення, не було сформовано правового поля захисту національних економічних інтересів на усіх рівнях - від індивідуального до міжнародного. Ціла низка тимчасових чинників перетворилась у постійно діючі джерела економічної небезпеки на рівні держави.

Першим і головним серед них стало політичне протистояння гілок влади. Немає більш небезпечної загрози на державному рівні для економічного життя країни, як протистояння законодавчої і виконавчої гілок влади. Взаємні протидії, відсутність ефективної правової бази складають головну небезпеку реалізації макроекономічних цілей розвитку національної економіки. Наступною і найбільш небезпечною загрозою економічній системі України є деформація структури суспільного виробництва

відносно потреб держави та населення. Іншою складовою структурної деформації економіки України є орієнтація її промислового і науково-технічного потенціалу на традиційні фабричні технології виробництва сировини, напівфабрикатів і комплектуючих виробів. Найбільшу небезпеку для економічного розвитку України складає процес деіндустріалізації. Його характерними ознаками є руйнація науково-технічного потенціалу, старіння основного капіталу, перехід від високих до примітивних технологій тощо. Дуже важливим чинником економічної безпеки держави на усіх рівнях її організації є дестабілізація грошово-кредитної системи. В умовах нестабільного функціонування національної економіки у населення формується недовіра до національної валюти, а це посилює небезпеку розвитку економіки.

Нагальність зміцнення системи фінансової безпеки в Україні обумовлюється існуючими недоліками у фінансово-економічній сфері, а саме:

- 1) розладом фінансів держави, місцевого самоврядування та приватних підприємницьких структур, що, зокрема, проявляється в недосконалості міжбюджетних відносин та дефіциті бюджетів усіх рівнів;
- 2) втратами внутрішньої та зовнішньої платоспроможності, яка загрожує банкрутством;
- 3) послабленням контролю у сфері розрахунків між економічними агентами;
- 4) загостренням кризи платіжної системи;
- 5) нерозвиненістю фондового ринку;
- 6) домінуванням негрошових відносин в економіці;
- 7) "втечею" національного капіталу за кордон;
- 8) втратою довіри населення до національної грошової одиниці, фінансових інституцій тощо. [11, с. 71-84].

Сьогодні потрібно враховувати, що місце країни в сучасному світі визначається якістю людського капіталу, станом освіти і ступенем використання науки і техніки у виробництві. Достатня кількість робочої сили і сировинних матеріалів усе менше розцінюється як конкурентна перевага. [12, с. 26-34].

Загрозу стабільному, безпечному розвитку України останніми роками складає усталена негативна тенденція до погіршення стану трудового потенціалу країни та нарощення людського капіталу. Серед чинників, що негативно впливають на стан трудового потенціалу слід відзначити погіршення природної бази формування робочої сили; зниження реальних доходів населення; невідповідність рівня заробітної плати її відтворювальній, стимулюючій та регулюючій функціям (що призводить до неповноцінного відтворення робочої сили, низької мотивації до праці, незацікавленості у технологічному оновленні виробництва, низької якості виконуваних робіт.); поширення масштабів безробіття; падіння ефективності використання робочої сили, зниження її професійно-кваліфікаційного рівня. Також загрозу становить відтік за кордон кваліфікованої робочої сили на більш низькі професійні позиції, на некваліфіковані роботи, від'їзд за індивідуальними запрошеннями на роботу молоді і висококваліфікованих кадрів, зокрема науковців.

До основних проблем конкурентоспроможності України у світовому господарстві відносять:

- 1) нагальність зміцнення системи фінансової безпеки в Україні, що обумовлюється існуючими недоліками у фінансово-економічній сфері, а саме: розладом фінансів держави, місцевого самоврядування та приватних підприємницьких структур, втратами внутрішньої та зовнішньої платоспроможності, яка загрожує банкрутством; послабленням контролю у сфері розрахунків між економічними агентами; загостренням кризи платіжної системи; нерозвиненістю фондового ринку та ін.;
- 2) розв'язання енергетичної залежності. Небезпеку в енергетиці обумовлює домінування енергоємних галузей економіки і нестача енергетичних ресурсів -

енергетична криза. Хронічною до останнього часу залишається проблема стабільного забезпечення електростанцій паливом. Недостатня увага приділяється й проблемі енергозбереження. При цьому ніби забувається, що заходи з налагодження енергопостачання втрачають сенс, якщо енергія використовуватиметься неефективно. Досі не запроваджено механізму економічного стимулювання ощадливого споживання енергоресурсів. Не налагоджено комплексної ув'язки заходів з енергозбереження і зусиль щодо подолання тіньової економіки та економічної злочинності. Серед чинників, які загострюють проблеми в енергетиці, виділяється недосконалість системи ціноутворення. Тарифи - це єдине, що стабільно підвищується, але їх підвищення відбувається безсистемно. Це підтверджується не тільки усвідомленням кризового становища в галузі, а й жорсткою позицією іноземних інвесторів, які заявляють про нереальність вкладання коштів в енергетику, якщо в її тарифній політиці не відбудеться докорінних змін.

3) розв'язання соціальних аспектів економічної безпеки. Серед заходів нормалізації демографічного відтворення населення та збереження демографічного потенціалу України можна визначити: генетичний моніторинг населення; підвищення розмірів допомоги сім'ям з дітьми; пільгове оподаткування батьків, що мають дітей, за прогресивною шкалою залежно від кількості дітей; надання пільгових кредитів на придбання житла молодим, перспективним щодо дітонародження сім'ям; створення безпечних умов праці; поліпшення побутових умов; посилення профілактичної спрямованості заходів охорони здоров'я.

4) розв'язання продовольчої проблеми України. Сьогодні в Україні відсутнє законодавче визначення терміна "продовольча безпека", не кажучи вже про нормативно-правову визначеність параметрів продовольчого забезпечення населення, що ускладнює проведення реальної оцінки стану продовольчої безпеки та формування об'єктивної аграрної політики держави.

5) розв'язання екологічних та техногенних аспектів економічної безпеки. Оцінка загального стану техногенно-екологічної безпеки є фундаментом, на якому будуються стратегія і тактика державної політики в галузі захисту населення і території України від надзвичайних ситуацій. Нетрадиційність проблеми, розширення спектра національних інтересів, накопичення внутрішніх загроз (із значною питомою вагою загроз техногенного та природного характеру) викликали необхідність переосмислення і переорієнтування стратегії усунення аварій, катастроф та мінімізації наслідків стихійного лиха. Перед державою постає гостра потреба визначення пріоритетів у сфері захисту від екологічної кризи та надзвичайних ситуацій, що дасть змогу ефективніше і обгрунтованіше приймати рішення щодо впровадження заходів, які ведуть до сталого розвитку, встановлення прийнятної ризику і техногенно-екологічного благополуччя [14, с. 84-86].

Однією з головних причин виникнення тих проблем, які існують в Україні в економічній сфері, є недосконалість державного регулювання соціально-економічних процесів.

Для покращення економічної безпеки України необхідно, в першу чергу:

- поновлення відтворювальних процесів в економіці;
- розширення платоспроможного внутрішнього попиту;
- перехід до стимулюючої виробництво грошово-кредитної політики та нарощування національного фінансового капіталу, зокрема, через легалізацію його тіньової складової;
- формування ефективної структури економіки;
- створення умов для стійкого економічного зростання;
- реалізація ефективної інвестиційної та інноваційної політики [7, с. 46-51].

У найближчій перспективі потрібно завершити створення політико-правових та адміністративно-управлінських засад ефективно функціонуючої системи забезпечення економічної безпеки, здатної адекватно реагувати на виклики і загрози, що існують і виникатимуть.

Необхідна також науково-методична розробка механізмів і шляхів реалізації пріоритетів конкретних етапів економічної стратегії. Слід констатувати відсутність чіткої організації наукових досліджень у сфері національної безпеки взагалі, і економічної безпеки зокрема, що має бути подолано найближчим часом. Актуальним питанням, яке потребує першочергового вирішення, є також розбудова системи підготовки спеціалістів у сфері національної та економічної безпеки. Невід'ємним елементом системи забезпечення економічної безпеки держави має стати система стратегічного планування і прогнозування. [9, с. 2-11].

Висновки. В підсумку слід зазначити, економічна безпека країни – це складна багатофакторна категорія, яка характеризує здатність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою збалансованого задоволення потреб власного населення держави на якомусь визначеному рівні, з метою протистояння дестабілізуючій дії різноманітних чинників, внутрішніх та зовнішніх, а також з метою забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання. Головне завдання економіки є не просто відбивати небезпеку, а формувати здатність досягати власних макроекономічних цілей розвитку у контексті світових тенденцій прогресу.

Список літератури

1. Данільян О.Г., Дзьобань О. П., Панов М. І. Національна безпека України: структура та напрямки реалізації.– Х.: Фоліо, 2002.– 285 с.
2. Жаліло Я. Стратегія забезпечення економічної безпеки України. Пріоритети та проблеми імплементації // Стратегія нац. безпеки України в контексті досвіду світової спільноти.– К.: Сатсанга, 2001.– 224 с.
3. Конституція України, прийнята 28 черв. 1996 р.
4. Пороховський А. Россия и современный мир // Вопр. економіки.– 1995.– № 1.– С. 127–134.
5. Лепіхов О. Технологічна незалежність як елемент економічної безпеки // Економіка України.– 1994.– № 11.– С. 80.
6. Городецкий А. Вопросы безопасности экономики Украины// Экономист.– 1995.– № 10.– С. 46.
7. Пирумов В. С. Методология комплексного исследования проблем безопасности России.– М.: ИНИОН РАН, 1996.– 70 с.
8. Абалкин Л. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение // Вопр. економіки.– 1994.– № 12.– С. 4–13.
9. Геєць В. М., Кизим М. О., Клебанова Т. С., Черняк О. І. та ін. Моделирование економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / За ред. В. М. Геєця.– Х.: ВД “Інжек”, 2006.– 240 с.
10. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення.– К., 2001.– 309 с.
11. Концепція економічної безпеки України / Ін-т екон. прогнозування НАН України, кер. проекту В. М. Геєць.– К.: Логос, 1999.– 56 с.
12. Шлемко В. Т., Білько І. Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення.– К.: НІСД, 1997.– 144 с.
13. Пастернак-Таранущенко Г. А. Економічна безпека держави.– К.: ІДУСКМУ, 1994.– 160 с.
14. Ипполитов К. Х. Экономическая безопасность: стратегия возрождения России.– М.: РСРБ, 1996.– 220 с.

Одержано 18.04.11

УДК 6.030.508

С.П. Римар, доц., канд. екон. наук, А.О. Могилей, ст. гр. ФК-09-1

Кіровоградський національний технічний університет

Людський чинник в економіці ХХІ століття

Обґрунтовано зростаючу роль людського чинника в економіці останніх десятиліть, пошук шляхів максимально ефективного використання людського капіталу}, проаналізовано світовий досвід та можливості його використання в економіці України.

економічна теорія, людський чинник, політика зайнятості, організація праці

Постановка проблеми та її актуальність. Проблема людини традиційно займала провідне місце в економічній теорії. Але сьогодні, коли людський розвиток визнається головною характеристикою соціального та економічного поступу суспільства, а людський капітал - інституційною складовою останнього, дослідження теорії людського капіталу набуває першочергового значення.

Природно, що навколо цієї теорії відбуваються теоретичні дискусії. Їй присвячуються численні наукові публікації, і, до речі, отримуються доволі суперечливі результати. Процес дослідження місця і ролі людини взагалі в економіці має глибокі історичні корні, Перші спроби окреслити роль людини в розвитку економіки зроблені ще класиками економічної теорії. А. Сміт і його послідовники вважали людину не тільки джерелом, але й частиною суспільного багатства. Саме А. Сміт вперше сформував концепцію "економічної людини".

Родоначальником теорії "економіки знань" вважають Френсіса Бекона, який в XVI - XVII ст. обґрунтовано довів необхідність і важливість одержання і використання інформації, тобто знань, в усіх сферах суспільного життя і прогнозував посилення цих процесів у майбутньому, а також розробив вдалу класифікацію знань. Довгий час ідеї Френсіса Бекона не отримували своїх послідовників. Розповсюдженою думкою є те, що сучасне уявлення про економіку знань бере свій початок у працях американського вченого Т. Шульца.

Сьогодні, українські вчені недостатньо приділяли уваги тим явищам, які мають істотний вплив власне на процес матеріального виробництва, зокрема ролі людського чинника у підвищенні ефективності виробництва. Нинішній рівень виробництва і реалістичні наукові прогнози показують, що в найближчі десятиліття, незважаючи на зростаючу роль інформації та інших техногенних чинників, людський чинник залишається (на жаль чи слава Богу) вирішальним у виробничому процесі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Певний внесок у розвиток теорії "економічна людина" зробив В. І. Вернадський у 20-30-х роках ХХ ст. Жодного разу не використавши термін "економіка знань", він доклав немало зусиль до формування теорії ноосфери, в центрі уваги якої - розумна людина, яка впливає на своє оточення. Вчення В. І. Вернадського не було спрямовано на формування концепції "економічна людина", проте підтвердило її життєздатність.

Її коріння простежується ще в працях класиків стосовно ролі продуктивних здібностей в економіці, а виникнення пов'язують з іменами Т. Шульца та Г. Беккера. Істотний внесок у становлення загальних методологічних і теоретичних основ теорії людського капіталу належить У. Боуену, Дж. Мінцеру, Л. Гуроу, І. Фішеру, Дж.Кендріку, Ф. Махлупу та ін. Різноманітні аспекти теорії людського капіталу також висвітлюються в працях вітчизняних науковців: В. В. Андріанової, Г.В. Назарової,

О.В. Бервено, В. В.Близнюка, О.А. Грішнєвої, О.І. Добриніна, С.О.Дятлова, Г.І. Євтушенко, А.В. Коровського, В.І. Куценко, В.Н. Харченко, І.В. Ільїнського.

Проте, незважаючи на певні здобутки в дослідженні питань сутності, особливостей ролі та розвитку людини в економіці. залишаються недостатньо розробленими проблеми пошуку універсального поняття «економічна людина», інституційного забезпечення її формування та розвитку, напрямків інвестування та джерел фінансування.

У цьому контексті **метою нашого дослідження** є узагальнення теоретико-методологічних засад вивчення ролі людини як інституційної складової соціально-економічного поступу сучасного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Теорія «економічної людини» поєднує різноманітні погляди, ідеї, положення про процес формування, використання знань, навичок, здібностей людини як джерела майбутніх доходів і привласнення економічних благ [1]. її створення - одна із видатних подій в історії економічної думки останніх десятиріч ХХ ст. . а її вплив на подальший розвиток економічної науки - дійсно революційний. Ось декілька аргументів на підтвердження цієї думки По-перше, категорія «економічна людина» найбільш комплексно та узагальнено відображає істотні зміни місця і ролі людини в економіці та суспільстві, що відбуваються з переходом до нової моделі людського розвитку - інформаційного суспільства По-друге, «економічна людина» є головною цінністю, фактором соціально-економічного розвитку, а також стратегічним ресурсом конкурентоспроможності країни в умовах жорсткої конкурентної боротьби.

Слід зазначити, що серед вчених немає єдиного підходу до визначення змісту цієї форми капіталу і, відповідно, єдиної точки зору щодо шляхів його формування та розвитку. Найбільш точним, узагальнюючим визначенням цієї категорії, на наш погляд, є таке: економічна людина - це сформована і розвинена за рахунок інвестицій та накопичення запас знань, умінь, навичок, інтелекту, творчого потенціалу, мотивації і енергії, що ефективно і доцільно використовується в певній сфері діяльності. [2].

Останнє десятиліття характеризуються появою на Заході нових теорій і практики організації та стимулювання праці. З одного боку, це є наслідком розвитку попередніх форм і методів раціоналізації виробництва, а з іншого - відображає зміни, які відбуваються у суспільному виробництві й становищі найманих працівників.

Йдеться, насамперед, про новий підхід до використання людського чинника. Він став можливим внаслідок орієнтації на нові виробничі принципи і сам характер інформаційних технологій. Вперше з'явилась реальна можливість планувати і змінювати функції робітника, виходячи з його кваліфікації та освіти з врахуванням соціальної обстановки на підприємстві. Нові технології здебільшого підвищують ступінь виробничої автономії працівника, що об'єктивно вимагає більшої його участі у прийнятті виробничих рішень. З іншого боку, тільки за наявності реальної автономності робітників у процесі праці проблема мотивації отримує смисл і важливість, на відміну від ситуації жорсткого контролю за працівником і процесом його праці, який диктується традиційними технологіями.

Одним з найважливіших чинників, які обумовили пошук нетрадиційних підходів до управління працею в умовах сучасного етапу НТР. є істотна якісна трансформація всієї робочої сили. Йдеться про значно вищий освітній та кваліфікаційний рівень багатьох професійних категорій зайнятих. Зокрема, середній рівень освіти у США на початку 90-х років перевищив 12.7 років навчання, питома вага осіб, які отримали середню освіту у структурі робочої сили, становила більше 75 %. а вищу освіту - майже 20 %. Зрозуміло, що система управління і мотивації сучасної робочої сили повинна враховувати її освітній кваліфікаційний рівень, як з точки зору соціально-психологічних вимог робітників до своєї праці, так і з точки зору реалізації їх творчого потенціалу.

Теоретичні концепції низки американських економістів, соціологів та психологів періоду 80-90-х рр.. незважаючи на певні відмінності у підході до організації праці, об'єднують нові принципи положення. Ці концепції, які отримали назви теорії "якості життя", "збагачення змісту праці", "гуманізації праці", "співучасті" трудящих, декларують, насамперед тезу, про необхідність соціальної та виробничої активності людини-робітника (зрозуміло, в напрямку, вигідному підприємцю), про важливість чиннику змісту праці для повного розкриття всіх можливостей і задатків робітника, а значить і для ефективного його використання капіталом. Власне, цей аспект і відрізняє ці концепції від попередніх теорій "людських відносин".

Сучасні методи раціоналізації праці й активізації людського чинника у виробництві дуже різноманітні їх можна систематизувати таким чином:

- програми професійного розвитку робочої сили;
- програми, здатні реконструювати сам процес праці (розширення "горизонтального" і "вертикального" набору обов'язків, виробнича ротація робітників, заміна конвеєрного виробництва груповою зборкою і т.п.);
- програми, які передбачають ширше залучення робітників в управління виробництвом (створення автономних бригад, функціонування "гуртків якості", створення змішаних комітетів за участю представників адміністрації та робітників і т.п.);
- методи матеріального стимулювання (групове стимулювання, участь у прибутках, участь робітників у володінні акціями);
- нетрадиційні форми організації робочого часу (рухливий графік робочого часу, графік неповного робочого дня, робота вдома і т.п.).

Ці методи використовуються як у комбінації один з одним, так і ізольовано. При цьому менеджери корпорацій роблять наголос на поєднанні морально - психологічних стимулів до праці й методів матеріального стимулювання, причому в останніх все більшого значення надається різним формам колективної мотивації поведінки робітників. Таким чином, робляться спроби створити деяку "синтетичну" модель організації праці, яка створює максимальні можливості для росту ефективності. Зазвичай, як свідчать дослідження, головним результатом використання нових методів організації праці якраз і є зниження текучості кадрів, підвищення якості продукції й продуктивності праці, а також й інтенсивності. Таким чином досягається основна мета організаційних нововведень.

Серед методів активізації ролі людини у виробництві процес реконструкції самого процесу праці є одним з найбільш складних і дорогих. Однак і віддача від нього може бути дуже істотною. У західній практиці нагромаджено значний досвід реконструкції процесу праці. Він включає у себе і відносно прості форми, наприклад, розширення набору трудових функцій по горизонталі й вертикалі, поєднання професій, так і більш складні форми реконструкції процесу праці й його організації, які зв'язані зі зміною виробничої техніки і технології, із створенням нових соціально-технічних систем.

Політика компаній у галузі зайнятості й використання робочої сили стала більш гнучкою. Підвищення гнучкості ринку (його флексібілізація, згідно введеного в обіг нового терміну) здійснюється у двох напрямках кількісному і функціональному. Кількісно гнучкість означає зміну чисельності працюючих або тривалості робочого часу відповідно з рівнем попиту на працю. Значення цього чиннику в останні роки зросло \ зв'язку з загостренням умов конкуренції, посиленням коливань виробництва, поширенням комп'ютерних та інформаційних технологій з високим працезберігаючим ефектом з середини 70-х років у багатьох розвинутих країнах, особливо у Західній Європі, в безпрецедентних масштабах проходило скорочення робочих місць у ключових галузях промисловості.

У стратегії компаній в області зайнятості спостерігаються і нові тенденції. Якщо у перші повоєнні десятиліття панівною була постійна, протягом всього життя і повна зайнятість з 40-годинним робочим тижнем, то з другої половини 70-их років росте абсолютно і відносно, чисельність робітників і службовців, охоплених нетрадиційними формами зайнятості (часткова, почасова, надомна). При цьому їх роль і зміст стають іншими, відображаючи зміни у виробництві. В умовах нестійкості економічної ситуації нові форми зайнятості стали важливим регулятором ринку праці, загального рівня зайнятості.

Другою важливою формою організації праці є залучення робітників і службовців у процес прийняття рішень. Залучення працівників до управління - найбільш сучасний напрям стратегії менеджменту, який відповідає об'єктивним потребам сучасного стану науково-технічної революції. Ця участь здійснюється на різних рівнях: бригад, дільниць, цехів, підприємств і фірм. Найбільш поширеним є нижчий рівень участі у прийнятті виробничих рішень. На нижчому рівні високу ефективність показали напівавтономні самоуправляючі бригади, які обслуговують певний виробничий цикл і несуть повну відповідальність за кількість і якість продукції, безперебійну роботу і збереженість обладнання.

Застосування принципу самоуправління замість традиційного адміністрування зв'язане не тільки з мотивацією праці, але й з техніко-економічними причинами. Досвід використання робототехніки і гнучких виробничих систем у промислово розвинутих країнах показує, що результати праці залежать від об'єднаних зусиль всієї бригади, а не від індивідуальної продуктивності кожного з її членів. Звідси - необхідність колективних форм організації й мотивації.

Участь в управлінні на рівні підприємств і фірм проявляється у функціонуванні спеціальних органів - виробничих рад, консультативних комітетів і т.п. При всіх особливостях систем участі в Японії, Німеччині, Франції та інших країнах у них є спільні риси. Так, право прийняття рішення реалізується в найбільш повному об'ємі в тих сферах, які стосуються праці, його регламентації, форм і рівня заробітної плати. Представники робітників іноді залучаються до консультацій по питаннях науково-технічних програм і політики зайнятості. Але вирішальні галузі управління, включаючи інвестиційну, технічну, кадрову політику і розподіл доходів, повністю знаходяться у компетентності адміністрації.

Висновки. Отже, людський чинник у системі економіки країни відіграє на сьогоднішній день вирішальну роль, а збереження людського потенціалу виступає пріоритетним завданням національної економіки. Майбутнє України нерозривно пов'язане із розвитком інтелекту нації - найдорожчого капіталу країни. Збільшення інвестицій у людський капітал, створення належних умов його розвитку, має головним завданням державної політики. Саме ці заходи в найбільшій ступені допоможуть вийти економіці України на новий, продуктивний розвиток.

Список літератури

1. Вавканич С. Соціогуманістичний аспект наукомісткої економіки інноваційного суспільства" Економіка України. № 2. - 2005. - С. 53-58.
2. Данилишин Б., Куценко В. Інтелектуальні ресурси в економічному зростанні: шляхи поліпшення їх використання" Економіка України. № 1. - 2006. - С-71-79.
3. Кендюхов О. Мотивація творчої інтелектуальної праці: дослідження основних підходів// Економіка України. № 3. - 2005. - С. 49-55.

Одержано 18.04.11

УДК 6.030508

Н.В. Гаврилова, канд.екон.наук, А.О. Могилей, ст. гр. ФК 09-1
Кіровоградський національний технічний університет

Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: правовий аспект

Пенсійна система України знаходиться в процесі реформування, результатом якої має бути створення нових фінансових інститутів – недержавних пенсійних фондів. Ці фонди мають не лише залучати кошти громадян, з метою формування додаткових пенсійних заощаджень, але й стати джерелом інвестиційних ресурсів, що в свою чергу сприятиме економічному розвитку держави.
недержавні пенсійні фонди, корпоративні пенсійні фонди, реформа пенсійної системи, недержавне пенсійне забезпечення, потенціал фінансових ресурсів, активи НПФ, джерело інвестиційних ресурсів

Сьогодні в Україні законодавчо пропонується реформування системи пенсійного забезпечення. Важливу частину реформи загальнодержавної пенсійної системи України складає недержавне або приватне пенсійне забезпечення.

Система недержавного пенсійного забезпечення — є складовою частиною системи накопичувального пенсійного забезпечення, що ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб.

Дослідженню різних аспектів правового регулювання недержавної пенсійної системи України присвячено праці відомих вітчизняних та іноземних вчених-економістів: Г.М Терещенко, Т.А. Мусатов., М.І. Мальований, Д. Ганаковська, Н.П. Борецької, М. Вінера, В.І. Грушка, Б.О. Зайчука, В.Б. Івашкевича, В.А. Колбуна, Е.М. Лібанової, М. Мак Таггарта, Б.О. Надточія, В.П. Яценка . А також М.В. Лазебної, Д.А. Леонова, М.О. Свердела, А.А. Федоренка. [3].

Проблема реформування наявної пенсійної системи актуальна не перший рік. Про соціальну необхідність реформи свідчить рівень нинішніх пенсій, які становлять суму, нижчу за прожитковий мінімум. На державному рівні задекларовані основні напрями пенсійної реформи, зокрема, створення трирівневої системи пенсійного забезпечення, важливим елементом якої мають стати недержавні пенсійні фонди (НПФ).

На сьогоднішній день в Україні налічується понад 100 НПФ, проте вже котрий рік вони приречені на роботу за умов правового вакууму. На сучасному етапі розвитку України програми приватного пенсійного забезпечення розглядаються лише як додаток (хоча і вагомий) до державної системи пенсійного забезпечення, а успіхи приватних програм залежать від загальної економічної ситуації, зокрема, від інфляційних явищ.

Проаналізувавши досвід розвинутих країн, які з успіхом ввели елемент недержавного пенсійного страхування до загальної системи пенсійного забезпечення, на нашу думку, слід дотримуватися таких принципів побудови системи приватних пенсійних фондів, а саме:

- розробка всеохоплюючого і гнучкого законодавства;
- впровадження додаткових рівнів пенсійного забезпечення населення;
- розмежування довгострокових і короткострокових заходів стимулювання розвитку приватних пенсійних систем;

- чітке визначення меж державного регулювання діяльністю приватних пенсійних фондів.

- захист інтересів учасників-вкладників приватних пенсійних фондів.

Загалом, система регулювання недержавних пенсійних фондів у більшості розвинених країн охоплює:

- ліцензування;
- правила адміністративного управління;
- забезпечення надійного зовнішнього (незалежного) аудиту й послуг актуаріїв;
- вимоги про розкриття інформації;
- регулювання інвестицій;
- фінансові гарантії учасникам, податкові пільги для стимулювання;
- регулювання адміністративних видатків і комісійних виплат [3, с. 14]

На нашу думку, існують значні перешкоди, що стоять на шляху ефективного розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення на сучасному етапі розвитку України. До таких перешкод відносять:

1. Недостатній рівень державної підтримки в сфері пропаганди НПЗ. Населення здебільшого є непоінформованим про концепцію пенсійної реформи в Україні та значення у ній системи недержавного пенсійного забезпечення, що гальмує подальший її розвиток. Органи, що здійснюють державний нагляд та контроль за діяльністю у сфері недержавного пенсійного забезпечення, зобов'язані:

- надавати один одному інформацію, яка є необхідною для здійснення ними регулювання у сфері недержавного пенсійного забезпечення, та необхідні консультації;

- оприлюднювати перелік юридичних осіб, які провадять діяльність у сфері недержавного пенсійного забезпечення;

- здійснювати інші дії з координації своєї діяльності, передбачені законодавством з регулювання ринків фінансових послуг, у тому числі спільні перевірки відповідних осіб, що надають послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення [3].

2. Недосконалість нормативно-правової бази з питань НПЗ. Сьогодні існує нагальна потреба в опрацюванні та удосконаленні нормативної бази системи НПЗ.

3. Неефективність системи тарифів оплати послуг адміністратора. Система нарахування винагороди адміністраторам не стимулює якісну роботу з обслуговування учасників НПФ, особливо на етапі виплат. Це робить діяльність з адміністрування економічно непривабливою, що може негативно вплинути на якість та ефективність системи;

4. Оподаткування. Невирішені питання стосовно оподаткування та надання податкових пільг у системі недержавного пенсійного забезпечення.

5. Неефективна діяльність фінансового ринку. Досить складною і проблематичною залишається процедура доступу недержавних пенсійних фондів до зовнішніх фінансових ринків, тобто до іноземних інвесторів. Про що свідчить факт, що у інвестиційних портфелях недержавних пенсійних фондів практично відсутні іноземні цінні папери.

6. Низький рівень довіри населення до нового фінансового ринку як споживача його послуг. Урядом країни проводиться активна робота щодо подальшого розвитку недержавного пенсійного забезпечення. Розробляється концепція активного впровадження пенсійної реформи, її удосконалення, яка спрямована на підвищення значення та ролі недержавних пенсійних фондів [1].

Головними принципами розбудови недержавного пенсійного забезпечення в Україні мають бути: поступовість, системність, максимальне врахування світового досвіду, зокрема, щодо гарантування інтересів учасників пенсійних фондів.

Основними методами державного нагляду недержавних пенсійних фондів має стати метод реагування на порушення встановлених законодавством правил

функціонування всіх суб'єктів системи накопичувального пенсійного страхування та метод запобігання та попередження можливих порушень правил функціонування всіх суб'єктів системи накопичувального пенсійного страхування, які встановлені законодавством. Застосування першого методу є простішим, але його застосування є дуже ризикованим у країнах, де керівництво суб'єктів системи, включаючи недержавні пенсійні фонди, є ще недостатньо професійним. При застосуванні другого методу, уповноважені державні органи наглядають за роботою кожного суб'єкта системи, постійно збираючи та аналізуючи їх звіти та іншу інформацію, яка одержується з вищезазначених джерел. Це дає змогу державним органам реагувати навіть на тенденцію до погіршення роботи суб'єктів системи – тобто на ранніх стадіях ускладнень в їх роботі, що підвищить загальну надійність системи та довіру населення до неї.

На нашу думку, основними передумовами формування ефективної системи недержавного пенсійного забезпечення з боку держави повинно стати: прийняття відповідних законодавчих актів, підвищення рівня життя населення, відновлення довіри громадян до діяльності фінансових інститутів, активізація ринку капіталу.

Створення ефективного механізму функціонування недержавних пенсійних фондів вимагає розробки та реалізації комплексу першочергових заходів від державного апарату, зокрема:

- визначити єдиний уповноважений орган державної влади, що буде здійснювати контроль та нагляд за діяльністю недержавних пенсійних фондів. Законодавчо визначити правовий статус активів пенсійних фондів як приватної власності їх учасників;

- запровадити обов'язковий рейтинг фінансових інструментів, що є об'єктом інвестування коштів недержавних пенсійних фондів, емітентів цих інструментів та компаній - адміністраторів недержавних пенсійних фондів;

- обґрунтувати вимоги до обсягів мінімального статутного та власного капіталу компаній-адміністраторів пенсійних фондів та зберігачів пенсійних активів. Нині діюча в Україні пенсійна система в правовому, організаційному, економічному та соціальному відношеннях потребує принципових змін. Ці зміни повинні проводитися перш за все на державному рівні. Наша держава має провести ряд організаційних питань і прийняти ряд законів за такими напрямками:

- формування інфраструктури, яка б забезпечила економічну стійкість і надійність роботи фондів.

- створення економічних стимулів для роботодавців і працівників з метою формування додаткових пенсійних накопичень;

- забезпечення системного характеру розвитку НПФ.

Необхідними умовами для реалізації таких напрямків повинно стати вирішення проблеми підвищення і оптимізації доходів населення, зниження необґрунтованої диференціації заробітної плати, підвищення відповідності розмірів пенсії величині заробітної плати.

Список літератури

1. Закон України "Про страхування" від 07.03.1996 р. (в ред. Закону від 04.10.2001 р.) // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 7. – Ст.50.
2. Бабірад М.М. Оцінка стану недержавного пенсійного забезпечення в Україні та перспективи його розвитку / М.М. Бабірад, В.В. Оліярник // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.9. – С. 174-180.
3. Бахмач А. Недержавні пенсійні фонди: статистика, перспективи / А. Бахмач // Вісник Пенсійного фонду України. – 2008. – № 9. – С. 14-15.

Одержано 18.04.11

УДК 639.3

І.О. Черненко, магістр гр.ОС, В.П. Резніченко, канд.с/г наук
Кіровоградський національний технічний університет

Етичні і соціальні проблеми браконьєрства

У статті розглянуті екологічні методи запобігання рибного браконьєрства. Основним фактором виникнення браконьєрства - є безнаказаність і легкодоступність до риби, завдяки технічній високоорганізованості злочинців. Нові методи запобігання браконьєрським діям забезпечать нормальний розвиток та життєдіяльність риб та поліпшать екологічну ситуацію пов'язану з цими проблемами.

рибне браконьєрство, аматорсько-рекреаційне рибальство, плідники, нерестові ставки, аераторна установка.

Рибне браконьєрство - це незаконний вилов риби, тобто лов риби в місцях забороненими способами. Найбільшою загрозою є промислове браконьєрство. Крім промислового (перевищення квот лову, вилов у заборонених місцях і т. д.), Існує і побутове браконьєрство [1, 3,4].

Основна проблема - це хижацький, масовий вилов риби. Широко застосовуючи мережі, електровудки, вибухові речовини та інші заборонені знаряддя лову, браконьєри виснажують біоресурси морів, річок та озер. Крім того водойми засмічені обривками сіток, в яких постійно заплутується і гине риба [1, 2].

Сучасне браконьєрство можна охарактеризувати як стійку злочинну систему, оновлюючи свої способи вчинення злочинів, що використовує новітні технічні пристосування (новітні морські прилади навігації, супутниковий зв'язок, швидкохідні автомобілі, катери, всюдиходи, вертольоти, електровудки, ехолоти, автомати, гранатомети). В даний час кожен рік в Україні займається браконьєрством близько 15 млн. чоловік, тобто половина дорослого населення країни. При цьому розкриття злочинності браконьєрства становить близько 1%. Щорічно в Україну офіційно затримують близько 11 тис. мисливських браконьєрів, близько 30 тис. лісових, близько 100 тис. рибних, більше 5,5 тис. квіткових, близько 1 тис. порушників природно-заповідного фонду, що в цілому становить близько 150 тис. чоловік на рік. З кожним роком збільшуються масштаби браконьєрства. У 2008 р. в Україні було затримано 15 тис. рибних браконьєрів, у 2009 - 30 тис., у 2010 р. - 100 тис. чоловік. Вкрай низькою є караність браконьєрів.

Щорічно в Україні вилучається близько 100 тис. браконьєрських снастей, разом з тим на руках у рибних браконьєрів знаходиться до 10 млн. заборонених снастей. Браконьєрами щороку виловується стільки риби, скільки її ловлять промисловці - близько 200 тис. тонн.

Щорічно в Україні рибними браконьєрами ловиться 197 тис. тонн риби, у той час як рибної промисловістю на рік вилловлюється близько 200 тис. тонн риби.

За ситуацією, що склалась у внутрішніх водоймах, самостійне відновлення популяцій риб неможливе: сітки заповнили їх простір, причому кількість їх не контролювана, і переважають маловічкові. Їх наявність у водоймах сприяє вироджуванню природних популяцій риб, зменшенню їх різноманіття, наслідком чого є обезриблення внутрішніх водойм України.

Однією з причин зменшення запасів, розмірів і маси одновікових груп риб є селективна (відбірна) дія сіткових знарядь лову, в наслідок браконьєрських дій, які відбирають у першу чергу тих особин, що ростуть швидко, внаслідок чого змінюється

генофонд популяції (стада) у бік збільшення кількості особин, що характеризуються сповільненим темпом росту. Відбирання тих особин, які швидко ростуть, зумовлене тим, що особини з високим темпом росту відрізняються від тих, що росли повільніше, за формою тіла, зокрема більшою її висотою і товщиною. Внаслідок цього особини одного розміру, але з вищим темпом росту в індивідуальному розвитку, у зв'язку з тим, що у них вище і товще тіло, у першу чергу відбираються промислом.

Селективна дія сіткових знарядь лову негативно впливає на відтворювальні властивості популяцій риб, скорочуючи темп їх росту, збільшуючи строк дозрівання таких особин, погіршуючи якість статевих продуктів плідників, а також життєздатність і чисельність їх потомства. Подолати зазначене популяція здатна за умови відсутності селективного промислу або збільшення мінімального розміру риб, що дозволені для вилову. Це могло б сприяти відновленню характерного для видів співвідношення частот генотипів трансферинів, відновленню популяцій риб.

З метою відновлення риб у природних водоймах, зокрема створення умов для повноцінного відтворення найсприятливішої розмірно-масової і вікової структури їх стад (принаймні для нагромадження у них особин старших вікових груп) необхідно:

1) припинити ведення рибного промислу, створивши усі передумови для розвитку аматорсько-рекреаційного рибальства на ресурсно-ощадливих технологіях;

2) посилити кримінальну відповідальність за рибальство сітками, електричними знаряддями та підводними рушницями, як найзгубнішими засобами добування риби, що ведуть до прямого знищення рибного населення і через порушення генетичної структури його стад;

3) ввести кримінальну відповідальність за безконтрольне виробництво, завезення і реалізацію через роздрібну торгівлю і ринки сіткоматеріалів і сіток.

У практику аматорсько-рекреаційного рибальства на внутрішніх водоймах України необхідно втілювати технології, які сприяли б найповноціннішому природному відтворенню їх рибних ресурсів: будь-який рибний промисел має базуватись на особинах, які дозрівають (здатні виметувати ікру) вдруге чи втретє, чим забезпечується одержання найжиттєздатнішого потомства. Серед таких заходів найважливішим є заборона виловлювання риб при найменшій довжині тіла, коли вони вперше досягають статевої зрілості, і дозвіл на їх виловлювання при довжині тіла, яка враховувала б найкращу відтворювальну здатність їх стад і вік найбільшого приросту маси стадом.

Для відновлення промислових видів риб пропонується проведення нересту у плідниках в нерестових ставках, оскільки в природних умовах промислові види риб самостійно не розмножуються [5,6].

Підготовчі роботи з нересту з плідниками у наступному році розпочинаються з часу посадки їх у поточному році. Умови вихову плідників у період, що передуює нерестовому сезону, мають вирішальне значення, пов'язане з фізіологічним станом риби, а також якістю її статевих продуктів. Підготовка плідників риб до нересту навесні розпочинається після облову зимувальних ставків. В цей час проводиться інвентаризація маточного поголів'я, бонітування плідників, розділ за статтю та пересадка їх у ставки для перед нерестового утримання. Плідників виловлюють із зимувальних ставків за температури води 8-10°C. не допускається занадто довга перетримка їх у зимувалах за умови підвищення температури води [8, 9].

Важливе значення для успішного проведення нерестової компанії має безпосередньо переднерестове утримання плідників, для чого використовують зимувальні ставки, звільнені від риби посадкового матеріалу. Ставки попередньо дезинфікують негашеним вапном або хлорним вапном. Більш доцільно для попереднього утримання плідників риб мати спеціальні переднерестові ставки площею

до 0,1 га. Норми посадки самок у цих ставках складають 300 екз./га, самців – 500екз./га.

Природний нерест риби проводять у нерестових ставках, його результати залежать як від якості плідників, так і від правильної підготовки нерестових ставків. Вони повинні мати площу до 0,1 га і бути мілководними, добре прогріватися. Їх використовують короткочасно. Навесні у цих ставках прибирають усю відмерлу рослинність, ретельно очищають дно від сміття, розчищають осушувальну мережу. Дно ставку боронують, обробляють його негашеним вапном з розрахунку 50 г вапна на 1 м². Вапнування нерестових ставків проводять приблизно за місяць до нересту. Ложе ставка бажано засіяти м'якою луговою рослинністю, яка буде використовуватись як субстрат для ікри риби.

Ставки заливають водою за умови досягнення стабільної температури води не нижче 18°C. заповнення їх водою проводиться обов'язково через систему фільтрів, з метою попередження попадання до ставків пуголовків, хижої та смітної риби. Як правило, заливають нерестові ставки водою за 1 добу до посадки в них плідників на нерест. У нерестові ставки площею 0,1 га рекомендується поміщати 2 гнізда (гніздо – 1 + і 2) плідників. Перед посадкою на нерест плідників обробляють у сольових ваннах 35% розчином кухонної солі впродовж 5 хв. Посадку плідників краще проводити у передвечірні години, перед заходом соня. Запліднена ікра риби за рахунок клейкості прикріплюється до рослин і на них розвивається. Нерест риби проходить впродовж 3-5 год. Після нересту плідників видаляють із ставка і висаджують у літньо-маточні ставки на вигул.

Для вилову личинок із нерестових ставків використовують сачки, а також личинко вловлювачі. Підрахунок личинок, виловлених у ставках, проводять об'ємним та еталонним методами. За методом еталону необхідно мати декілька однакових ємностей (наприклад 1 тис. екз.), а інших порівнюють їх концентрацію з еталоном. Для підрахування об'ємним методом використовують невеликі мірні калібровані посудини. Вихід життєздатних личинок у нерестових ставках, з розрахунку на одне гніздо плідників, складає 100-150 тис. екз [8, 10].

У природні та штучних водоймах, спостерігаються заморів явища, що виникають наслідку нестачі кисню у воді. Замори риби виникають як в літній, так і в зимовий період, що супроводжуються загибеллю риби. В цей період часу риба стає дуже вразливою. При зменшенні БПК₅ до 20 мг/л спостерігається так зване засинання риби, і вона стає легкодоступними діям браконьєрів. Зимою цей період відзначаються в лютому – березні, при глибокому промерзанні води і значному сніговому покриві в суворі зими. Влітку ці явища відзначаються в період високих температур води і повітря, при відсутності або слабкому перемішуванні шарів води в безвітряну погоду.

З метою запобігання загибелі риби від заморів проводять роботи з аерації води - насичення її киснем. При цьому взимку застосовують аераційні пристрої або розкривають лід на великій площі заморні ділянки водоймища за допомогою криголамів.

Список літератури

1. А м б р о з А. И. Рыбы Днепра, Южного Буга и Днепроовско-Бугского лимана.—К.: Изд-во АН УССР, 1956.— 405 с.
2. Анисимова И. М., Лавровский В. В. Ихтиология: Учеб. пособие для с.-х. вузов.— М.: Высш. шк., 1983.— 255 с.
3. Зайцев Ю. П. Жизнь морской поверхности.— К: Наук, думка, 1974.— 111 с.
4. Жизнь животных: Рыбы: В 6 т.— М.: Просвещение. 1971.— Т. 4, ч. 1.— 655 с.
5. Жуков П. И. Рыбы Белоруссии.— Минск: Наука и техника, 1965.— 415 с.
6. Рыбы, земноводные, пресмыкающиеся /Бодареу Н. Н., Владимиров М. З., Ганя И. М. и др.— Кишинев: Штиинца, 1981.— 224 с— (Животный мир Молдавии).
7. Ведемейер Г. А., М е й е р Ф. П., Смит Л. Стресс и болезни рыб.— М.: Легкая и пищевая промышленность, 1981.— 128 с.

8. Никольский Г. В. Экология рыб.— М.: Высш. шк., 1963.— 368 с.
9. Павлов Д. С, Решетников Ю. С, Шатуновский М. И. Охрана рыб и Красная книга СССР // Природа.— 1983.—№ П.—С. 3—10.
10. Промышленные рыбы СССР.— М.: Пищепромиздат, 1949.— 787 с.

Рыбное браконьерство, аматорсько-рекреаційна риболовля, виробничі пруды, нерестові пруды, аераторна установка

В статье рассмотрены экологические методы предотвращения рыбного браконьерства. Основным фактором возникновения браконьерства - есть безнаказанность и легкодоступность к рыбе, благодаря технической высокоорганизованности преступников. Новые методы предотвращения браконьерскими действиями обеспечат нормальное развитие и жизнедеятельность рыб и улучшат экологическую ситуацию связанную с этими проблемами.

Fish poaching, sire, spawn rate aeratorna installation

The article rozlyanuti environmental practices for preventing fish brakonerstva. The main factor of brakonyerstvaye - is beznakazanist and accessibility to fish through technical vysokoorganizovanosti criminals. New methods of preventing poaching actions will ensure normal development and vital activity of fish and improve the environmental situation in relation to these problems.

Одержано 14.04.11

УДК 631.317

О.М. Васильковський, доц., канд. техн. наук, А.С. Кожанова, ст. гр. МТ-06
Кіровоградський національний технічний університет

Перспективи застосування фрезерних агрегатів в Україні

В статті наведені результати критичного аналізу перспектив і місця застосування фрезерних агрегатів в ґрунтово-кліматичних зонах України
фрезерні агрегати, питома потужність, ґрунтові умови, перспективи застосування

Якісний передпосівний обробіток ґрунту є однією з найбільш важливих складових у створенні оптимальних умов вирощування будь-яких сільськогосподарських культур.

За довгий час розвитку ґрунтообробної техніки створено велику кількість машин, які відрізняються певними характерними конструктивними ознаками. Особливе місце серед них посідають фрезерні агрегати, оснащені активними робочими органами.

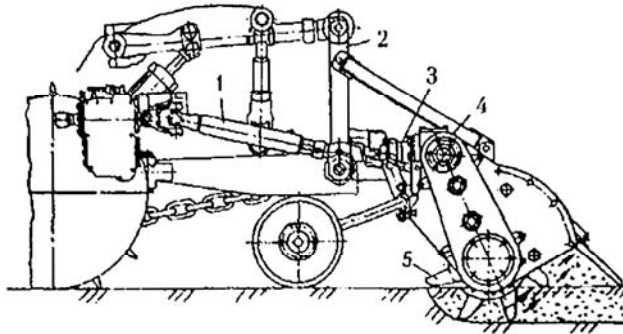
Загальновідомо, що використання фрезерних агрегатів дозволяє досягти якісного розпушення ґрунту, знищення бур'янів, покращити повітряний та водний режим і т. д. При цьому даний обробіток ефективно замінює такі проміжні операції як культивування та боронування, забезпечуючи гладку поверхню поля, готову до посіву сільськогосподарських культур.

За своїм призначенням та конструктивними особливостями фрезерні машини поділяють на:

- фрези для суцільного обробітку ґрунту – лісові, луго-болотні, польові, каменезбиральні;

- фрези для міжрядного обробітку ґрунту – садово-ягідні та для догляду за просапними культурами;
- комбіновані – посівні агрегати, фрези-розрихлювачі, фрези-культиватори.

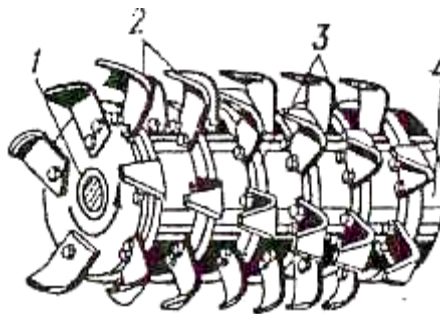
Характерною особливістю машин першої групи (рис.1) є те, що їх робочий орган – фрезерний ножовий барабан має незначну швидкість обертання, а ножі виготовлені із спеціальної зносостійкої сталі з високою ударною густиною.

1 – карданний вал; 2 – начіпний пристрій; 3 – центральний редуктор; 4 – боковий редуктор; 5 – ножі ротора

Рисунок 1 – Ротаційний болотний культиватор (фреза болотна) ФБН – 2.0

Робочими органами фрез є Г-подібні ножі (рис.2) із загостреними різальними крайками, що нерухомо закріплені до дисків 3. Кілька дисків змонтовані на валу 1, утворюють барабан, який приводиться в дію від вала відбору потужності трактора. Диски 3 на валу 1 розміщують на деякій відстані один від одного, а між ними встановлюють фрикційні диски 4, які жорстко спряжені з валом 1.

1 – вал; 2 – ножі; 3, 4 – диски

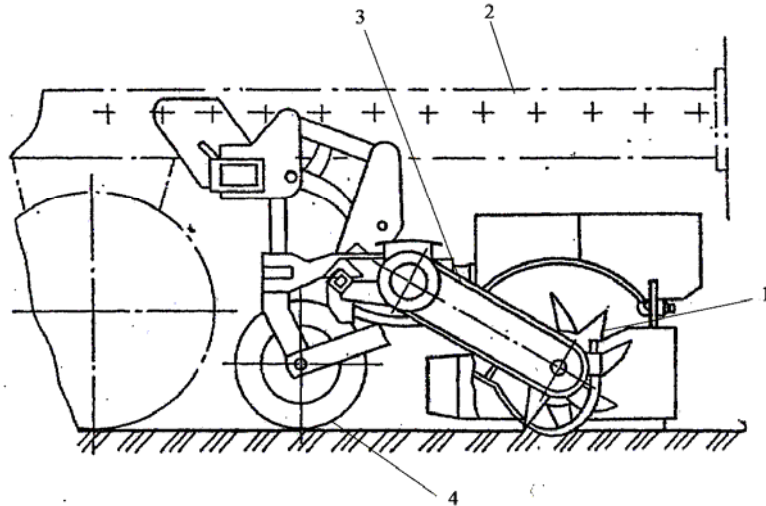
Рисунок 2 – Фрезерний барабан

При зустрічі з твердими предметами (камінь, товстий корінь та ін.) ножові диски пробуксовують і запобігають поломці. Після подолання перешкоди диски знову починають обертатися.

У фрезерному барабані каменезбиральної машини робочі органи виконані у вигляді фрезерних ножів, просторово та паралельно з'єднаних між собою з відповідним зазором для сепарування ґрунту та дрібних камінців. Таке розміщення сприяє зменшенню опору при суцільному обробітку та витрат потужності на привід.

В зонах садів та виноградників технологічний процес обробітку ґрунту ускладнений тим, що підземна частина деяких культурних насаджень розміщена на малій глибині – майже на поверхні. Щоб уникнути пошкоджень кореневої системи біля

захисної зони, ґрунт потрібно обробляти на меншу глибину, для чого використовують фрези для міжрядного обробітку (рис. 3).

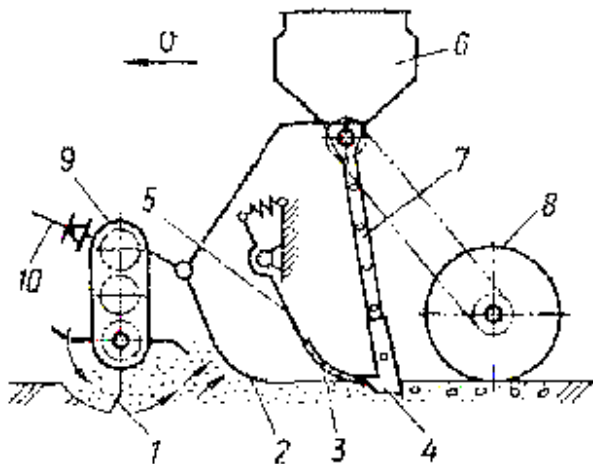

1 – фреза; 2 – рама; 3 – підвіска; 4 – копіювальне колесо

Рисунок 3 – Фрезерний культиватор ФКШ – 2,7

Суміщення кількох технологічних операцій дозволяє забезпечити якісну підготовку ґрунту, знизити шкідливу дію ходових систем агрегатів на поверхню поля, забезпечити добре розпушення колії трактора.

Найбільш поширеним представником групи комбінованих машин, де суміщені обробіток ґрунту з сівбою вирощуваної культури є агрегат КФС – 3,6 (рис. 4).

1 – фрезерний барабан; 2 – щиток – вирівнювач; 3 – башмак; 4 – сошники; 5 – повідки; 6 – бункер для насіння; 7 – насіннепроводи; 8 – прикочувальні котки; 9 – редуктор; 10 – карданний вал

Рисунок 4 – Комбінований агрегат для обробітку ґрунту та сівби КФС – 3,6

Незважаючи на високу ефективність роботи фрез їх суттєвим недоліком, що стримує масове використання, вважається значна енергоємність роботи. За літературними даними [1, 2] питома потужність, необхідна для приводу фрезерних

агрегатів складає 5–18 кВт/м, що на 10-75 % вище, ніж у культиваторів, борін та інших машин, оснащених пасивними робочими органами, що особливо, в умовах енергетичної кризи, обумовлює їх рідке використання в господарствах.

Однак, не завжди в ґрунтових умовах України можна повноцінно замінити фрезерні агрегати менш енергоємними, оскільки склад та стан ґрунту в різних регіонах країни має суттєві відмінності.

В Україні виділяють Поліську, Лісостепову і Степову ґрунтові зони, а також Карпатську і Кримську гірські області, які характеризуються своїми властивими особливостями.

На Поліссі найбільш поширені дерново-підзолисті, болотні та торфоболотні ґрунти, які погано піддаються обробці пасивними робочими органами.

У Лісостепу та Степу України переважають різні типи чорноземних ґрунтів. Ці ґрунти не перезволожені, мають найвищу природну родючість і не потребують застосування спеціальних меліоративних заходів. Але Донецькій височині, що знаходиться у цій області, притаманні ґрунти зі значною щебенюватістю, які ефективно можна обробити лише робочими органами із спеціальної зносостійкої сталі.

В українських Карпатах характер ґрунтового покриву, утворений на вивітрянні гірських порід, змінюється з висотою. В умовах цієї зони необхідно використовувати фрезерні машини з каменезбирачами, для ефективного обробки.

ґрунтовий покрив Криму має добре виражену вертикальну зональність. Верхня його зона вкрита дерново-карбонатними ґрунтами, які характеризуються щебенюватістю та потребують обробки фрезерними машинами з шарнірно закріпленими зубцями на барабані, що дозволяє рихлити ґрунт і пропускати каміння.

Виходячи з зазначеного вище зазначимо, що сфери доцільного і обґрунтованого використання фрезерних агрегатів в умовах України можуть бути наступними.

Фрези для суцільного обробітку ґрунту 1 (рис. 5), а саме каменезбиральні, доцільно застосовувати на Донецькій височині, Степовому Криму, Кримських передгір'ях та Карпатах, адже саме там ґрунтовий покрив характеризується значною щебенюватістю.

Рисунок 5 – Рекомендовані зони використання фрезерних агрегатів в ґрунтових умовах України

Болотні фрези необхідні у зоні Полісся в долинах річок, на межирічних зниженнях, на вершинах і плоских вершинних схилах хребтів Карпат, де поширені перезволожені ґрунти.

Ґрунти придатні для садів і виноградників, притаманні нижньому поясу південного схилу Кримських гір до висоти 300 м, найкраще обробляти фрезами для міжрядного обробітку 2.

Фрезерні комбіновані машини 3 доцільно використовувати на півночі рівнинної України, на Поліссі – на дерново-підзолистих ґрунтах, що вимагають підвищення шляхом внесення мінеральних добрив.

Проаналізувавши зональні умови сучасної України можемо зазначити, що використання фрезерних агрегатів не є доцільним на більшій її частині, оскільки в центральних областях, що знаходяться у Лісостеповій та Степовій зонах, переважають чорноземні ґрунти, які достатньо ефективно обробляються менш енергоємними знаряддями. Доцільними зонами використання фрезерних агрегатів є: Донецька височина, Полісся, а також передгір'я Криму і Карпат.

Список літератури

1. Листопад Д. Н. Фрезерные почвообрабатывающие машины / Листопад Д. Н. , Бубнов М. П., Лювасенко О. П. – К: Урожай. – 1985. – 64 с.
2. Сисолін П. В. Сільськогосподарські машини: теоретичні основи, конструкція, проектування. , В. М. Сало, В. М. Кропівний. Том 1. - 2001. – 384 с.

В статті наведені результати критичного аналізу перспектив і місця застосування фрезерних агрегатів в ґрунтово-кліматичних зонах України

A. Васильковський, А. Кожанова

Перспективы применения фрезерных агрегатов в Украине

В статье приведены результаты критического анализа перспектив и места применения фрезерных агрегатов в почвенно-климатических зонах Украины

A. Vasilkovskiy, A. Kozhanova

Prospects of application millings aggregates in Ukraine

In the article the results of walkthrough of prospects and place of application millings aggregates are resulted in the soil-climatic areas of Ukraine

Одержано 16.03.11

УДК 65.015.2

Л. М. Фільштейн, проф., д-р. екон. наук, Т. В. Іванова, ст. гр. УТ-06
Кіровоградський національний технічний університет

Особливості використання робочого часу на підприємствах енергопостачання (регіональний аспект)

В статті проаналізовано процес використання робочого часу підприємствами енергопостачання Кіровоградської області. Виявлено основні проблеми та недоліки в його використанні та запропоновано ряд заходів підвищення ефективності використання робочого часу підприємствами енергопостачання області.

робочий час, режим праці і відпочинку, діагностика часу

Відпрацьований працівниками час є основним та універсальним вимірником праці. Рівень обліку та аналіз використання робочого часу впливає на ефективність виробництва, стан трудової дисципліни та є одним з основних державних регуляторів. Недоліки в обліку робочого часу не тільки не дозволяють оцінити фактичні резерви економії праці, але іноді впливають на достовірність оцінювання діяльності всього підприємства.

Питання раціонального використання робочого часу є складовою процесу організації виробництва та основним сегментом управління персоналом. Останнім часом в літературі з'явилися роботи, де обґрунтовано важливість цієї проблеми. Питання ефективності використання робочого часу висвітлено такими авторами: В. М. Абрамов, В. М. Данюк, В.К. Гупалов, Л.А. Лутай, Ю. В. Малаховський, Л. М. Фільштейн. Але на сьогодні недостатньо висвітлено причини втрат робочого часу та їх складові, вплив на ефективність роботи персоналу, не розглядаються питання повноти та достовірності обліку робочого часу підприємств сфери послуг, а особливо - енергопостачання. Сьогодні при вирішенні питання робочого часу потребує більш повного врахування глобалізації та широкого впровадження інформаційних технологій у сферу обслуговування, зростання впровадження новітніх технологій енергопостачання, які забезпечують раціональне використання робочого часу.

Метою статті є охарактеризувати специфіку використання робочого часу підприємств галузі енергопостачання, детально дослідивши матеріали підприємств Кіровоградської області, та подати механізм раціоналізації цього процесу.

Універсальною мірою кількості праці є робочий час. Робочий час – встановлена в законодавчому порядку тривалість робочого дня, протягом якого персонал зобов'язаний виконувати свої виробничі чи службові обов'язки. Тривалість робочого дня, тижня в різних країнах неоднакова і відрізняється за галузями, умовами роботи, віком працівників та регулюється національним законодавством, яке визначає його граничну величину. Відповідно до трудового законодавства України нормальна тривалість робочого часу – 40 годин на тиждень, а для окремих категорій працівників (зайнятих на робочих місцях із шкідливими умовами праці) встановлюється скорочена тривалість робочого часу згідно із статтею 51 Кодексу законів про працю України. У разі шкідливих умов праці передбачається зменшення загальної норми робочого часу, вона не може перевищувати 36 год. на тиждень [2, ст. 116].

Важливим завданням у підвищенні ефективності діяльності підприємств є

© Л. М. Фільштейн, Т. В. Іванова, 2011

встановлення найдоцільніших режимів праці та відпочинку. Режим праці і відпочинку протягом робочої зміни визначається такими факторами, як тривалість робочого дня, час початку і закінчення роботи, час надання і тривалість обідньої перерви, кількість і тривалість регламентованих перерв на відпочинок (макропауз), наявність мікропауз у трудовому процесі. Тижневий режим праці і відпочинку характеризується встановленою кількістю робочих днів і годин, порядком чергування днів роботи і відпочинку, чергуванням роботи в різні зміни. Річний режим праці і відпочинку характеризується загальною кількістю днів і годин роботи, періодичністю і тривалістю основної і додаткових відпусток. Розрізняють змінний, добовий, тижневий та місячний режими праці та відпочинку. Вони формуються з урахуванням працездатності людини, яка змінюється протягом доби, що береться до уваги передусім у змінному та добовому режимах.

Робочий час складається з часу роботи і часу перерв. До часу роботи включається основний, допоміжний, підготовчо-заклучний час і час обслуговування робочого місця. Час перерв складається з часу технологічних і часу організаційних перерв [7, ст. 105].

Ефективне та раціональне використання робочого часу – це проблема як внутрішнього управління підприємством, так і його зовнішнього менеджменту, особливо це важливо для підприємств у галузі енергопостачання. Для внутрішнього управління це є довічною проблемою, а для зовнішнього менеджменту її актуальність зростає в умовах глобалізації економічних відносин, бо збільшується вартість кожної хвилини праці. Ефективне використання робочого часу відповідає зростанню ритмічності виробництва, підвищенню якості праці, чіткому співвідношенню між складовими виробничого процесу, зменшенню впливу стохастичних чинників, які не тільки спотворюють виробництво, але й впливають на соціально-психологічний клімат у виробничих колективах та в цілому на економічний та фінансовий стан підприємства.

Електроенергетика займає специфічне місце в системі суспільного виробництва, що вимагає уточнення категорії ефективності інноваційного розвитку цієї сфери. Структура енергетики України включає виробників електричної і теплової енергії, ДП «Енергоринок» та 27 обласних енергетичних компаній. ДП «Енергоринок» купує електричну енергію у виробників та продає обласним енергетичним компаніям, які в свою чергу реалізують електричну енергію кінцевим споживачам. Ефективність електроенергетики слід розглядати на рівні національної економіки, галузевому рівні, а також на рівні окремих електроенергетичних підприємств – електростанцій і енергокомпаній. При цьому аналізувати ефективність роботи в галузі енергопостачання слід як з техніко-технологічних, так і соціально-економічних аспектів.

Режим робочого часу енергетиків визначається умовами та специфікою їхньої праці, спрямованої на надання послуг населенню з виробництва електричної енергії, та встановлюється режимом роботи у галузі енергопостачання у порядку локального регулювання. Залежно від сфери застосування, режими робочого часу поділяють на загальні та спеціальні. При загальних режимах робочого часу розподіл норми його тривалості відбувається за тижневий або інший обліковий період. До загальних режимів робочого часу належить 5-денний робочий тиждень, 6 - денний робочий тиждень та підсумований облік робочого часу. Спеціальними режимами робочого часу є: ненормований робочий день, перервний робочий день, гнучкий графік роботи, вахтовий метод організації роботи [2, ст. 119].

Щодо обліку робочого часу електриків, як правило, робочий час електромонтажника залежить від графіка роботи на об'єкті, електрика з обслуговування – від графіка роботи підприємства. В більшості випадків електрики працюють 40 годин на тиждень, понаднормова робота оплачується окремо. Роботи можуть проводитися

також вночі і у вихідні. Також можуть бути екстрені виклики.

Для працівників у галузі енергопостачання установлюється п'ятиденний робочий тиждень з двома вихідними днями. При п'ятиденному робочому тижні тривалість щоденної роботи (зміни) визначається правилами внутрішнього трудового розпорядку або графіками змінності, які затверджує власник або уповноважений ним орган за погодженням з профспілковим комітетом підприємства, установи, організації з додержанням установленної тривалості робочого тижня.

Раціональне використання робочого часу передбачає попереднє вивчення та облік витрат часу на окремі види робіт, виконуваних згідно з функціональними обов'язками, і наступний аналіз даних обліку. Тому необхідно проаналізувати використання робочого часу в галузі енергопостачання, розглянути проблеми, які виникають, це і втрати робочого часу, і порушення трудової дисципліни, і низька організація планування робочого часу. Адже на будь-якому підприємстві важливим елементом роботи є раціональне використання робочого часу, особливо в галузі енергопостачання.

Для аналізу використання робочого часу в галузі енергопостачання в Кіровоградській області скористаємось таблицею 1.

Таблиця 1 – Показники використання робочого часу в галузі енергопостачання
(в середньому на одного працівника)

№	Показники	Роки				Відносне відхилення (%)			Абсолютне відхилення (+,-)		
		2006	2007	2008	2009	2009/ 2008	2008/ 2007	2007/ 2006	2009/ 2008	2008/ 2007	2007/ 2006
1.	Фонд робочого часу (явки та неявки), год	1967	2013	2020	2007	0,994	1,003	1,023	-13	7	46
2.	Відпрацьовано всього, год	1703	1753	1767	1734	0,981	1,008	1,029	-33	14	50
3.	Питома вага відпрацьованого робочого часу до ФРЧ, %	86,6	87,1	87,5	86,4	0,987	1,005	1,006	-1,1	0,4	0,5
4.	Втрати робочого часу, год	30	16	18	42	2,333	1,125	0,533	24	2	-14
5.	Неявки з поважних причин всього, год в тому числі:	233	244	235	231	0,983	0,963	1,047	-4	-9	11
6.	щорічні відпустки (основні та додаткові)	165	158	157	152	0,968	0,994	0,958	-5	-1	-7
7.	тимчасова непрацездатність	56	64	67	68	1,015	1,047	1,143	1	3	8
8.	навчальні відпустки та інші неявки, передбачені законодавством	12	22	11	11	1	0,5	1,833	0	-11	10
9.	Питома вага невідпрацьованого робочого часу до ФРЧ, %	11,845	12,121	11,634	11,510	0,989	0,960	1,023	-0,124	-0,487	0,276

Фонд робочого часу за досліджуваний період збільшився, що викликано збільшенням кількості відпрацьованого часу, що в свою чергу пов'язано зі збільшенням кількості штатних працівників облікового складу. Невідпрацьований робочий час у 2009 році порівняно з 2008, 2007 та 2006 роками зменшився, що викликано зменшенням щорічних відпусток (основних та додаткових), зростанням тимчасової непрацездатності. Навчальні відпустки та інші неявки, передбачені законодавством також зменшились. Це говорить про зменшення кількості працівників, які пройшли навчання, тобто первинну професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації. Втрати робочого часу у 2009 році зросли в порівнянні з 2008, 2007 та 2006 роками зростають, що негативно позначається на використанні робочого часу в галузі енергопостачання.

Таким чином дослідивши використання робочого часу в галузі

енергопостачання Кіровоградської області, можна зробити висновки: використання робочого часу у 2009 році стало менш ефективне, ніж у попередніх роках, втрати робочого часу за аналізовані роки зросли, це пов'язано з тим, що за всі проаналізовані роки відбувались прогули на підприємствах в галузі енергопостачання, так як вони є незапланованими, необхідно звернути увагу на дисципліну праці. Аналіз показників кількості невиходів через тимчасову непрацездатність дає підстави для висновків, що на підприємствах в галузі енергопостачання Кіровоградської області необхідно поліпшувати та раціоналізувати механізм використання робочого часу.

Основними причинами втрат часу є:

- нечітка постановка цілей і визначення пріоритетів, у результаті чого люди не можуть правильно зорієнтуватися в ситуації, а тому беруть на себе або занадто багато, або занадто мало роботи, тонуть у дрібницях;

- незадовільна організація планування, у результаті чого працівники підприємства не справляються з розподілом часу на виконання тих або інших справ;

- відсутність необхідної інформації для прийняття рішень, у результаті чого їх доводиться постійно відкладати;

Також однією з проблем використання робочого часу в галузі енергопостачання є низька організація планування робочого часу на предмет того, чи передбачаються в планах дійсно важливі і необхідні задачі; чи відповідає фактично витрачений час тому, що був запланований; чи раціональні навантаження на виконавців; чому було втрачено час; чи можна було зробити більше.

Слабка організація і дисципліна працівників призводить до багатократного виконання однієї і тієї ж роботи та до зростання прогулів працівників, а це, в свою чергу, призводить до зниження ефективності управління персоналом підприємства та негативно позначається на діяльності підприємства в галузі енергопостачання.

Зростання тимчасової непрацездатності працівників на підприємствах пов'язано з низькою організацією праці по дотриманню належних умов праці. Вивчення арсеналу засобів і методів удосконалення організації праці, перш за все, за такими напрямками, як поліпшення умов праці та раціоналізація режимів праці та відпочинку, диференціація матеріального та морального стимулювання працівників з урахуванням існуючих умов праці, підготовка кадрів і підвищення їх кваліфікації з урахуванням основних правил безпеки праці. Але на підприємствах енергопостачання розробкою та впровадженням заходів щодо попередження травматизму займається в основному служба техніки безпеки, а сили служби організації праці спрямовані на оплату праці, її нормування та забезпечення росту продуктивності праці.

Отже, дослідивши використання робочого часу в галузі енергопостачання можна виділити такі основні проблеми, як: прогули працівників, зростання тимчасової непрацездатності, втрати робочого часу, низька організація планування робочого часу. Тому надзвичайно актуальним завданням є раціональне використання робочого часу, адже це має велике значення для підвищення ефективності виробництва, ефективності використання обладнання, прибутку та інших економічних показників.

Після з'ясування основних недоліків використання робочого часу в галузі енергопостачання можна запропонувати наступні заходи щодо поліпшення використання робочого часу:

- для зниження втрат часу необхідно здійснити діагностику часу;
- щоб запобігти прогулам та ефективно використовувати робочий час необхідно приділити увагу дисципліні працюючих;

- щоб запобігти зростанню тимчасової непрацездатності та ефективно використовувати робочий час необхідно поліпшувати умови праці на підприємствах;

- для покращення використання робочого часу в галузі енергопостачання

необхідно здійснювати планування часу працівників;

- одним із заходів зменшення втрат робочого часу є використання тимчасової робочої сили за контрактами.

Так як втрати робочого часу є основною проблемою, яка негативно позначається на діяльності підприємств в галузі енергопостачання, необхідно здійснювати діагностику часу. Виявлення видів діяльності, на які час витрачається даремно, який можуть (можливо, із великим успіхом) виконувати інші особи, який віднімає час в інших, називається діагностикою часу. Для полегшення діагностики, час, що затрачається працівниками, необхідно розподіляти за окремими функціями. Після угруповання робіт їм дається оцінка на предмет їхньої необхідності, доцільності, співвідношення що передбачалися і фактичних затрат часу. У процесі аналізу визначається, які чинники обумовлюють найбільші втрати часу і є в цьому змісті самими "дорогими": візити, зустрічі, телефонні розмови, відвідувачі, підпорядковані і т.п. Їхнє виявлення дозволяти шукати засоби зміни структури затрат часу, яка б найбільшою мірою сприяла досягненню цілей підприємства, і приборкати найбільше злісних його "розкрадачів" [4, ст. 68].

Також однією з проблем, що стосується наявного складу трудових ресурсів в галузі енергопостачання є зростання тимчасової непрацездатності, зростання кількості осіб, які отримують пенсію по інвалідності та кількості осіб, які працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам. Щоб запобігти цій проблемі та ефективно використовувати робочий час в галузі енергопостачання необхідно приділити увагу умовам праці на підприємствах. Недотримання належним чином умов та охорони праці стає причиною підвищеного виробничого травматизму, який в свою чергу, часто призводить до передчасного вибування із сфери виробництва робочої сили та скорочення показників використання робочого часу підприємств. Генеральним напрямком роботи з корінного поліпшення умов праці є профілактичні заходи технічного характеру, так як вони спрямовані на усунення причин, що формують несприятливі умови праці.

Основними заходами, що спрямовані на поліпшення умов праці є:

- подальше удосконалення нормативно-правового регламентування умов праці;
- посилення попереджувального та оперативного нагляду за дотриманням трудового законодавства, встановлених норм, правил, що здійснюється відповідними державними та гроамдськими органами;

- удосконалення системи і практики надання багаточисельних пільг, компенсацій за роботу в несприятливих умовах праці;

- покращення методів матеріального та морального стимулювання роботи щодо поліпшення умов праці в поєднанні з посиленням матеріальної відповідальності за створення і довготривалість дії несприятливих умов праці [2, ст. 356].

Одним із заходів покращення використання робочого часу в галузі енергопостачання є і планування часу працівників. Процес планування часу починається з постановки задач, для чого на майбутній період складається перелік справ і можливих перешкод, на подолання яких піде визначений час. Планування часу дозволить працівникам підприємств критично осмислити власні цілі і знайти більш ефективні засоби їхньої реалізації, що дозволяють не тільки своєчасно з ними справитися, але і створити необхідні резерви для вирішення непередбачених проблем, що підвищить ефективність використання фонду робочого часу підприємств[3, ст. 65].

Також одним із заходів зменшення втрат робочого часу є використання тимчасової робочої сили за контрактами, що дозволяє скоротити витрати часу на входження в роботу тієї тимчасової робочої сили, яка звикла до частоті зміни робочих місць.

Отже, основними напрямками поліпшення використання робочого часу в галузі енергопостачання Кіровоградської області є:

- поліпшення організації та обслуговування робочих місць;
- вивчення і поширення передових прийомів та методів праці;
- підготовка та підвищення кваліфікації кадрів;
- удосконалення методів матеріального і морального стимулювання праці;
- поліпшення умов праці, впровадження фізіологічно обґрунтованих режимів праці та відпочинку;

- широке застосування методів прямого нормування, що дає змогу визначати трудомісткість робіт і нормованих завдань, установлювати оптимальне завантаження працівників, ширше використовувати прогресивні форми матеріального стимулювання.

Отже, для того, щоб процес використання робочого часу в галузі енергопостачання відповідав сучасним вимогам необхідно прийняти до уваги всі визначені недоліки використання робочого часу і застосувати необхідні заходи. Рациональне використання робочого часу дасть можливість одночасно вирішувати дві основні задачі – досягнути максимального результату за мінімальний час та відтворити нормальне суспільне положення працюючих.

Список літератури

1. Абрамов В. М., Данюк В. М., Гриненко А. М., Колот А. М., Чернов В. І. Нормування праці: Підручник/ За ред. В. М. Данюка і В. М. Абрамова. – К.: ВІПОЛ – прес, 1995. – 208 с.
2. Бондар Н. М. Економіка підприємства: Підручник – Видавництво 2-ге, перероблене і доповнене – К.: КНЕУ, 2004. – 528с., іл.
3. Вишневская Н. Динамика рабочего времени: сравнительный анализ // Мировая экономика и международные отношения. – 2001. – № 2. – С. 61–72.
4. Гупалов В.К. Управление рабочим временем. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 240 с.
5. Лутай Л.А. Дисципліна відносин: стратегія розвитку та механізм забезпечення : монографія: Донец. нац. ун-т економіки та торгівлі ім. М. Тугай-Барановського. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2007. – 377 с.
6. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2009 рік / За ред. Л. Б. Дівель. – Кіровоград: Головне управління статистики у Кіровоградській області, 2010. – 522 с.
7. Фільштейн Л. М., Малаховський Ю. В. Економіка праці в машинобудівному комплексі: навч.-метод. видання. – Кіровоград, 2004. – 272 с.

Л. Фільштейн, Т. Иванова

Особенности использования рабочего времени на предприятиях энергоснабжения (региональный аспект)

В статье проанализирован процесс использования рабочего времени предприятиями энергоснабжения Кировоградской области. Определены основные проблемы и недостатки в его использовании и предложен ряд мероприятий повышения эффективности использования рабочего времени предприятиями энергоснабжения области

L. Filshtein, T. Ivanova

Features of the working time on the enterprises of energy supply (regional aspect)

In this article the process of working time in the energy supply sector, Kirovograd region. The main problems that arise when using work time and suggested activities to promote the efficient use of working time in the energy supply sector, Kirovograd region.

Одержано 06.04.11

УДК 336.14

С.П. Попова, ас., В.О. Буряк, студ. гр. ФК 08-1

Кіровоградський національний технічний університет

Сутність та необхідність фінансового вирівнювання в Україні

У статті розглядається економічна сутність поняття «фінансове вирівнювання», визначаються причини та необхідність здійснення фінансового вирівнювання, аналізується його сучасний стан та основні проблеми, які існують у цій сфері фінансової політики держави, а також пропонуються шляхи їх вирішення

міжбюджетні відносини, фінансове вирівнювання, бюджетне регулювання, місцеві бюджети

Постановка проблеми та її актуальність. Останнім часом в Україні набула великої актуальності проблема нестачі фінансових ресурсів в органів місцевого самоврядування. За таких умов серйозним чинником стабілізації економічної ситуації в країні має стати ефективне формування місцевих бюджетів, здатне перетворити територіальні громади з дотаційних на суб'єкти, які самостійно, за рахунок власних доходів, спроможні розв'язувати будь-які соціально-економічні проблеми. У розвинених країнах світу територіальні громади, котрі опираються на власні фінанси, є стабілізатором соціально-політичного ладу та фінансово-економічної ситуації у державі. Для розв'язання даних проблем постає необхідність створення умов для оптимальної економічної самостійності регіонів, вжиття організаційних, правових та економічних заходів для забезпечення ефективного регулювання процесів регіонального розвитку країни й координації міжрегіональних зв'язків, тобто опрацювання засад продуманої регіональної бюджетної політики, головним інструментом якої має стати науково обґрунтоване та справедливе фінансове вирівнювання економічного розвитку регіонів країни [9].

У цілому сучасний стан державного управління регіональним розвитком та процеси децентралізації гостро вирізняють проблему бюджетного регулювання регіонального розвитку. Забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку країни можливе за умови проведення активної державної політики підтримки регіонів через механізм фінансового вирівнювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти фінансового вирівнювання та проблеми, що існують у цій сфері у своїх працях досліджувало багато науковців, зокрема Балацький Є.О. [8], Воліна І.М. [10], Заброцька О.В. [3], Івахненко І.С. [4], Ільшанко В.А. [5], Клівіденко Л.М. [9], Наркізов М.М. [6], Сенюк Г.А. [7], Фролов С.М. [10] та ін..

Л.М. Клівіденко досліджувала основні проблеми формування фінансових ресурсів місцевих органів влади та шляхи їх вирішення на основі вдосконалення формування доходів місцевих бюджетів і підвищення ефективності місцевих запозичень [9].

М.М. Наркізов розглянув особливості впливу фінансового вирівнювання на економічний потенціал регіонів [6].

С.М. Фролов та І.М. Воліна проаналізували проблеми формування ефективного механізму міжбюджетного регулювання та обґрунтували напрями становлення такого механізму з метою підвищення ефективності державної регіональної економічної політики та зростання ролі місцевих органів влади у вирішенні проблем регіонального

розвитку [10].

Отже, дослідження різних сторін фінансового вирівнювання економічного розвитку регіонів – об'єкт інтересу багатьох дослідників, що черговий раз підтверджує актуальність цієї наукової проблеми.

Мета дослідження полягає у визначенні економічної сутності поняття «фінансове вирівнювання», необхідності та методів його здійснення, оцінці сучасного стану фінансового вирівнювання в Україні.

Виклад основного матеріалу. У межах будь-якої країни, навіть незначної за розмірами, завжди спостерігаються об'єктивні розбіжності у фінансовому потенціалі окремих територій, а отже, і у можливостях задоволення різноманітних місцевих потреб [6, с. 195].

Необхідність згладжування відмінностей у фінансових потребах і фінансових можливостях регіонів зумовлюється як політичними, так і економічними причинами. Зокрема, стабільність держави спирається на підтримку більшості громадян у всіх регіонах. У нетоталітарній державі цього можна очікувати тоді, коли різні регіони несуть однакове податкове навантаження та мають досить узгоджені рівні забезпечення суспільними благами та послугами.

Як свідчить зарубіжний досвід, економічний розвиток більшості країн світу супроводжується зростанням територіальної компоненти та фінансів місцевих органів влади в розв'язанні соціально-економічних завдань розвитку регіонів. Таким чином, на сучасному етапі дедалі більше важелів впливу на фінансову базу переміщується на регіональний рівень. Запровадження ринкових відносин, зміцнення ринкового механізму господарювання зумовило загострення проблем фінансового забезпечення розвитку регіонів.

Поглибилась диференціація регіонів країни за рівнем фінансового забезпечення, збільшилася регіональна асиметрія у формуванні фінансових ресурсів регіону. На сьогодні в Україні місцеві бюджети демонструють низький рівень наповнення дохідної частини, що зумовлено:

- недосконалістю фінансового та податкового законодавства;
- проблематикою формування місцевого податкового поля;
- порушенням термінів сплати податків;
- тінізацією економіки;
- погіршенням розрахунково-платіжної дисципліни та наявністю

заборгованості підприємств перед бюджетом тощо.

У зв'язку з цим виникає потреба у фінансовому вирівнюванні.

Стаття 66 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» декларує, що місцеві бюджети мають бути достатніми для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування наданих їм законом повноважень та забезпечення населення послугами не нижче рівня мінімальних соціальних потреб. У разі, коли вичерпано можливості збалансування доходів і видатків місцевих бюджетів і при цьому не забезпечується покриття видатків, потрібних для здійснення органами місцевого самоврядування наданих їм законом повноважень та забезпечення населення послугами не нижче рівня мінімальних соціальних потреб, держава забезпечує збалансування місцевих бюджетів шляхом передачі відповідно до закону необхідних коштів до відповідних місцевих бюджетів у вигляді дотацій, субвенцій, субсидій [2].

Для забезпечення принципу самостійності місцевих бюджетів і надання фінансової незалежності органам місцевого самоврядування при виконанні покладених на них функцій значна увага має бути надана саме вдосконаленню механізмів збалансування місцевих бюджетів, одним із яких виступає фінансове вирівнювання [7, с.108].

У Бюджетному кодексі серед одинадцяти принципів побудови бюджетної системи України є принцип збалансованості, який передбачає, що повноваження на здійснення витрат бюджету повинні відповідати обсягу надходжень до бюджету на відповідний бюджетний період [1].

Фінансове вирівнювання – приведення у відповідність витрат місцевих бюджетів (за економічною та функціональною класифікаціями) до гарантованого державою мінімального рівня соціальних послуг на одного мешканця, ліквідація значних диспропорцій у здійсненні бюджетних видатків за окремими територіями [3, с. 5]. Мета фінансового вирівнювання – забезпечити виконання кількісних параметрів державних соціальних гарантій, публічних послуг. Сьогодні таких параметрів – стандартів та методології визначення вартості публічних послуг – в Україні немає, тому мета фінансового вирівнювання еквівалентна наближенню у розрахунку на душу населення видатків місцевих бюджетів до середнього рівня у країні. Розрахунком потреб населення відповідно до норм видатків визначається обсяг трансфертів з державного бюджету. Даний розрахунок є гарантією одержання місцевим бюджетом достатньої величини ресурсів для виконання визначеного рівня видатків.

За кордоном під фінансовим вирівнюванням розуміється система інструментів і заходів, за допомогою якої усуваються фіскальні дисбаланси шляхом перерозподілу фінансових ресурсів по вертикалі бюджетної системи і по горизонталі між адміністративно-територіальними одиницями. При цьому метою фінансового вирівнювання є досягнення ситуації, коли обсяг місцевих податків відтворює лише результат власного вибору громади, але жодним чином не позначається на рівні наданих місцевою владою послуг, на ефективності використання ресурсів чи на економічному результаті діяльності місцевої влади.

Ми погоджуємося з думкою Заброцької О.В., що вирівнювання фінансового розвитку регіонів має здійснюватися у такому обсязі, щоб в органів місцевої влади залишалися стимули для покращення податкової бази та адміністрування податків [3].

При розподілі доходів необхідно забезпечити максимально можливу територіальну відповідність між тими економічними суб'єктами, які користуються суспільними благами, і тими, які сплачують податки для їх фінансування.

Фінансове вирівнювання є головним інструментом реалізації раціональної соціальної політики, використання якого здійснюється в рамках загального механізму сформованих відносин на базі принципів бюджетного федералізму. За допомогою бюджетного вирівнювання вирішуються такі проблеми, як:

- оцінка реальних потреб регіонів у бюджетних ресурсах;
- розмежування відповідальності між регіонами і їх суб'єктами за фінансування соціально-значимих видатків;
- вироблення критеріїв для визначення обсягу регіональної допомоги по поточних витратах [4, с. 204].

Унаслідок значних відмінностей у розвитку фінансової системи кожного окремо взятого регіону держава довгий проміжок часу збалансовувала регіональні фінансові системи лише за допомогою міжбюджетних розрахунків – надання дотацій і субвенцій, щоправда, останніми роками у визначених за допомогою ґрунтовних розрахунків обсягах. А пошук внутрішньорегіональних причин розбалансованості, на жаль, ще досі не проводився, як і не відбувалися спроби визначення величини збалансованості фінансової системи регіону.

Нині чи не єдиним способом збалансування місцевих бюджетів на регіональному рівні є застосування системи міжбюджетних розрахунків. Подібний метод далеко не розв'язує всіх проблем, а подекуди навіть і загострює їх. Регіони, що за економічним потенціалом спроможні самостійно покривати видатки свого бюджету, змушені спочатку перераховувати значну частку доходів до бюджетів вищого рівня, а

потім звертатися з проханнями повернути необхідні суми коштів для покриття поточних видатків, обов'язково детально обґрунтувавши доцільність їх проведення.

Подібна ситуація вигідна лише для економічно слабших регіонів, оскільки вони у такому разі отримують додаткові кошти понад зароблені на покриття видатків. При цьому на місцях немає будь-яких стимулів для пошуку шляхів додаткової акумуляції коштів, через що країна в цілому змушена постійно збільшувати як внутрішній, так і зовнішній борг для покриття хоча б першочергових видатків.

Фінансове вирівнювання у теорії державних фінансів визначається як процес перерозподілу фінансових ресурсів центральними органами державної влади на користь адміністративно-територіальних одиниць, які не мають достатніх власних доходів [6, с. 196].

Виділяють такі причини здійснення політики вирівнювання:

1) вертикальний фіскальний дисбаланс, який означає недостатність фінансових ресурсів певного рівня влади для забезпечення суспільних послуг у межах його видаткових повноважень. Він обумовлений існуванням в будь-якій моделі бюджетної системи відмінностей у функціях різних рівнів влади;

2) горизонтальний фіскальний дисбаланс, що являє собою невідповідність між обсягами фінансових ресурсів територіальних одиниць, що мають однакові обсяги покладених на них завдань [7, с. 108].

Горизонтальний фіскальний дисбаланс виникає тоді, коли:

- одна або кілька територій того ж рівня не мають достатніх фінансових ресурсів для надання державних і громадських послуг в обсягах, що надаються іншими територіями відповідно до певних стандартів;
- існують так звані «бідні» і «багаті» території;
- деякі території мають більші потреби, ніж інші;
- існує більш висока вартість державних і громадських послуг у межах одних територій порівняно з іншими.

Горизонтальні фіскальні дисбаланси можна усунути вищими податковими ставками в межах відповідних територій, проте це буде несправедливо щодо населення цих територій. Тому держава зобов'язана долати такі дисбаланси у рамках політики фінансового вирівнювання;

3) надання суспільних послуг у сфері житлово-комунального, соціально-культурного та побутового обслуговування, охорони здоров'я та освіти на гарантованому державою рівні на підставі соціальних норм і нормативів, які є базою для розрахунку видатків та формування на їх основі бюджетів усіх рівнів.

Водночас існуючі в Україні «єдині нормативи видатків» та «фінансові нормативи бюджетної забезпеченості» фактично не є нормативами для забезпечення потреб на рівні державних стандартів, оскільки визначаються окремо для кожної галузі, виходячи з загальних ресурсів зведеного бюджету та першочерговості соціальних видатків. Цих ресурсів недостатньо для фінансування надання на належному рівні суспільних послуг, а також компенсації зовнішніх ефектів та «міжмуніципальних ефектів «переливу», виникнення яких обумовлено нееквівалентністю між витратами і корисністю для регіонів, виробника суспільних благ і споживача «зовнішніх» ефектів;

4) макроекономічні цілі, для досягнення яких зусиль лише центрального уряду не вистачає. Оскільки їх досягнення є завданням центральної влади, то фінансування цих видатків на місцевому рівні повинно здійснюватись за рахунок централізованих коштів шляхом надання міжбюджетних трансфертів [6, с. 195].

У процесі фінансового вирівнювання здійснюються заходи з перерозподілу фінансових ресурсів між так званими «бідними» і «багатими» територіями.

Потреба запровадження фінансового вирівнювання в Україні, зумовлена низкою об'єктивних причин.

1. Нерівномірність територіального розміщення продуктивних сил, що зумовлює диференціювання податкової бази регіонів та територій України. Причому, як свідчить досвід, диференціація податкової бази зростає. Зміщуються центри її розміщення. Порівняно зменшується роль традиційних індустріальних областей і зростає значення столиці держави. Ще більш занепадає податкова база аграрних регіонів України.

2. Потреба фінансового вирівнювання зумовлюється значною диференціацією обсягів витрат у сфері надання державних і громадських послуг та цін на ці послуги. З урахуванням екологічної забрудненості більш високі витрати на ці послуги несуть східні регіони України та регіони зони Чорнобильської катастрофи. Зростає ціна таких послуг у столиці держави та в інших великих міських агломераціях.

3. Гарантовані Конституцією України соціально-економічні права громадян України зумовлюють проведення центральною владою ефективних заходів з забезпечення єдиних стандартів державних і громадських послуг на всій території держави.

У сучасних умовах такі стандарти не розроблено і вони не забезпечуються. Внаслідок цього сформувався й поглиблюється розрив у рівнях життя в окремих регіонах України, у міській і сільській місцевостях.

4. Потреба фінансового вирівнювання зумовлюється необхідністю передачі від центральної влади на місцевий рівень значної частини видатків, не властивих для її конституційних функцій, що більш ефективно здійснюватимуться на місцевому рівні. Це стосується видатків з фінансування освіти, культури, охорони здоров'я, фізкультури і спорту та деяких інших [7, с. 109-110].

Потреба фінансового вирівнювання зумовлена і так званими зовнішніми ефектами соціальних виплат. Це означає, що послугами, які фінансуються з бюджету однієї адміністративно-територіальної одиниці, користуються і жителі інших територіальних одиниць, але їхні владні органи при цьому не несуть ніяких витрат.

В Україні немає розроблених нормативів фінансового забезпечення існуючих державних соціальних стандартів і, відповідно, неможливо визначити нормативи мінімального бюджетного забезпечення, саме тому видаткова частини місцевих бюджетів формується за галузевим принципом на формульній основі, на основі галузевих фінансових нормативів бюджетної забезпеченості на одного мешканця або споживача соціальних послуг з коригувальними коефіцієнтами, що враховують відмінності у вартості надання соціальних послуг різними адміністративно-територіальними одиницями із задіянням процедури фінансового вирівнювання за видатками, які враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів.

Діюча модель фінансового вирівнювання не дає жодної фінансової самостійності органам місцевого самоврядування, вони залежать від розрахованого Мінфіном та місцевими державними адміністраціями обсягу дотації вирівнювання (або обсягу коштів, що вилучаються до державного бюджету) і не виконує головної функції – надання жителям соціальних послуг на рівні державних соціальних стандартів, незалежно від місця їх проживання.

На сьогодні постала нагальна потреба в організації бюджетного вирівнювання в Україні. Проблема досягнення збалансованості фінансової системи держави в цілому й кожного регіону є надзвичайно актуальною хоча б з огляду на нераціональність наявної політики урядових інституцій щодо акумуляції та розподілу бюджетних коштів.

Висновки. Отже, фінансове вирівнювання виступає складовою частиною міжбюджетних відносин у системі бюджетного регулювання. Воно відображає сукупність соціально-економічних процесів, які впливають на розвиток регіонального потенціалу та підвищення рівня життя населення, нівелює територіальні дисбаланси та згладжує розбіжності у фінансових можливостях територій, сприяє виконанню загальнодержавних цілей.

У межах системи фінансового вирівнювання розглядаються питання нівелювання різниці у фінансовій спроможності (в т. ч. місцевих баз оподаткування) та необхідних видатках. На сьогодні політика підтримки регіонального розвитку має спрямовуватися на активізацію усього ресурсного потенціалу регіонів як основи зміцнення їх конкурентоспроможності, що призведе до збільшення власних доходів регіонів. При цьому державна підтримка повинна бути додатковим джерелом фінансових ресурсів.

Список літератури

1. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI зі змінами та доповненнями від 01 січня 2011 року.
2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР зі змінами та доповненнями від 12 березня 2011 р.
3. Заброцька О.В. Фінансове вирівнювання як фактор забезпечення локальної безпеки України // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – №2. – С. 1-9.
4. Івахненко І.С. Оцінка рівня розвитку фінансового потенціалу регіону // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2009. – №19. – С. 203-208.
5. Ляшенко В.А. Бюджетне фінансування органів місцевого самоврядування України // Держава та регіони. – 2010. – №4. – С.118-123.
6. Наркізов М.М. Інститут фінансового вирівнювання як інструмент державного регулювання розвитку регіонів // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 31. – С. 194-197.
7. Сенюк Г.А. Теоретичні основи збалансованості місцевих бюджетів // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. – 2010. – №1(2). – С. 105-111.
8. Балацький Є.О. Особливості бюджетного федералізму деяких країн світу // Вісник Української академії банківської справи. – №2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VUABS/2009_2/27.3.06.pdf.
9. Клівіденко Л.М. Місцеві фінансові ресурси – основа самостійності місцевих органів влади // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2009. – Вип. 5. – Том.2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apre/2009_5_2/47.pdf.
10. Фролов С.М., Воліна І.М. Проблеми формування ефективного механізму міжбюджетного регулювання в Україні та шляхи їх вирішення // Вісник Української академії банківської справи 2009. – №2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VUABS/2009_2/27.1.04.pdf.

С. Попова, В. Буряк

Сущность и необходимость финансового выравнивания в Украине

В статье рассматривается экономическая сущность понятия «финансовое выравнивание», определяются причины и необходимость осуществления финансового выравнивания, анализируется его современное состояние и основные проблемы, существующие в этой сфере финансовой политики государства, а также предлагаются пути их решения.

S. Popova, V. Buryak

The essence and the need for financial equalization in Ukraine

The article deals with the economic essence of "financial equalization", determined by reasons and need for financial equalization, analyzed its current state and problems that exist in this area of financial policy, and suggests ways to address them.

Одержано 18.04.11

УДК 364.242 (477.65.)

А.О. Дудкін, ст. гр. УТ- 06, С.С. Макаренко, викладач
Кіровоградський Національний Технічний Університет

Бідність в Кіровоградській області та шляхи вирішення цієї проблеми

У статті розглянуто сучасний стан бідності населення в Кіровоградській області. Виявлено основні причини бідності в умовах соціально-трудоваї кризи регіону. Розроблено рекомендації та пропозиції щодо усунення зростання та подолання бідності в Кіровоградській області, та по Україні в цілому.

бідність, безробіття, зайнятість, оплата праці

В сучасних умовах бідність часто стає на перешкоді стабільності суспільства і його подальшого розвитку. Навіть в економічно розвинених країнах бідність стає загрозою, коли вона перетворюється на застійну, тобто спостерігається довготривалий стан бідності індивідів, сімей, де бідним є не одне покоління. Люди, які тривалий час перебувають у стані бідності, соціально деградують, перетворюються на люмпенів, злочинців, які становлять загрозу для добропорядних громадян.

Боротьба з бідністю нині є складовою соціальної політики в усіх цивілізованих суспільствах.

На сьогоднішній день проблема бідності в Україні набирає актуальності, хоча б тому, що зараз бідність – це не суто економічна чи політична проблема, а та, яка має перш за все соціальний характер.

Мета статті полягає в комплексному дослідженні соціально-економічного явища - бідність в межах регіону в умовах ринкових перетворень і розробці на цій основі теоретичних і практичних рекомендацій щодо виявлення шляхів подолання цієї проблеми.

Дослідженню проблеми бідності населення приділяли увагу такі вчені, як Сьомін С., Остроухов В., Кравченко А.И., Іванкевич В., Кир'ян Т., Шаповал М., Князев В.М., Колот А.

Бідність визначається як неможливість через брак коштів підтримувати спосіб життя, притаманний конкретному суспільству в конкретний період часу. До бідних верств суспільства належать ті, хто не з власної волі позбавлений необхідного: нормального житла, їжі, одягу, здоров'я, можливості здобувати освіту. Крім того, бідність — це ще й страх перед майбутнім, обумовлений непевністю людини у своїх можливостях уберегти себе та близьких від нестатків...[4]

Особливість бідності в Кіровоградській області полягає у значному скороченні доходу більшості населення, яке при цьому зберігає відносно високий соціальний статус (рівень освіти, кваліфікації, соціальні зв'язки). Зубожіння значної частини населення відбувається за значного майнового розшарування й появи нечисленних, але справді багатих прошарків. Реальний стан доходів населення дуже важко піддається статистичній оцінці через наявність значного обсягу неформальних джерел доходу. Обстеження свідчать, що бідними себе вважають приблизно 90 % населення Кіровоградської області. Феномен цього полягає в тому, що люди порівнюють свій нинішній матеріальний стан не у просторі (із станом інших людей), а в часі, тобто зі своїм станом до економічної кризи.

За складом серед бідних найбільше сімей з дітьми (у тому числі багатодітних) — 43,4 % загальної кількості бідних домогосподарств, сімей пенсіонерів — 29,1 % і сімей без утриманців — 27,6 %.

Головними причинами бідності в нашій області, як і в Україні в цілому, є неефективна зайнятість і низька ефективність керування економікою.

Більшість кіровоградських громадян мають грошові доходи нижче встановленого рівня. Тобто кожен третій працюючий не може не тільки утримувати родину, але навіть прокормити себе. У результаті практично 50% родин кіровоградської області не можуть нормально харчуватися, удыгатися, оплачувати послуги ЖЕК, поправляти здоров'я на курорті, і т.д.

Уже зараз стає ясно, що ситуація в сфері оплати праці фактично є не тільки гальмом соціально-економічного розвитку країни, але і реальною погрозою національної безпеки країни. Без рішення цієї, на наш погляд, ключової проблеми економічний прорив досить сумнівний.[2]

Через низькі доходи населення Кіровоградської області страждає в першу чергу головний соціальний осередок суспільства – родина. Важка соціально-економічна петля лягла на її шию. Якщо в 1980 році на харчування витрачалося 20% грошових доходів середньостатистичної родини, а інше йшло на придбання речей тривалого користування, на навчання, відпочинок і т.д., то після 1991 року - уже понад 80% доходів родини, де всі дорослі працюють і одержують зарплату, а старі – пенсію, витрачається на їжу. А в родині “бюджетника” зараз практично всі 100% доходів ідуть на харчування.

Це перерозподіл видаткової частини сімейного бюджету не могло не позначитися і на народжуваності. Так, наприклад, у 2009 році дітей народилося в 2 рази менше, ніж у 2000 році. І це скорочення відбулося, незважаючи на істотне збільшення репродуктивних контингентів. Крім того, у 2009 році в порівнянні з 2001 роком, загальний коефіцієнт брачності знизився майже на 35%. Молоді пари всі частіше відмовляються від офіційної реєстрації шлюбних відносин. У результаті, як факт, поширення дошлюбних співжиттів і не оформлених юридично шлюбів. Сьогодні кожна четверта дитина народжується поза шлюбом.

Фактично ми спостерігаємо руйнування того фундаменту, на якому будується будь-як держава – родини. Це дуже тривожні тенденції, і з ними необхідно боротися.

Виходячи з концепції абсолютної бідності, до числа бідних області можна віднести 32 % населення, що мають середньодушеві доходи нижче прожиткового мінімуму. У їхньому числі – працівники бюджетної сфери (медичні, соціальні працівники, працівники культури, освіти), багатодітні родини, самотні батьки, інваліди, пенсіонери, студенти. Використання прожиткового мінімуму як критерія оцінки бідності має на увазі, що витрати на освіту, медобслуговування, якісне житло є ознаками достатку. Використання як критерій оцінки рівня бідності мінімального споживчого бюджету, що має на увазі витрати не тільки на фізичне відтворення робочої сили, але і її розвиток, збільшує частку бідного населення як мінімум у два рази.[1]

Бідність – це не тільки характеристика об'єктивних умов життя, але і суб'єктивний стан. Тому можна говорити про відносну бідність, що визначається істотним розшаруванням суспільства і суб'єктивних переживань, зв'язаними з цим розшаруванням. Співвідношення доходів найбільше і найменш забезпеченого населення в області складає 1:8,5. Значну роль у розшаруванні суспільства грає розрив, що збільшується, у рівнях оплати праці і ступінь доступності до неформальних джерел доходів. У різних галузях економіки областей рівень максимальної зарплати перевищує мінімальну в 6–8 разів, а серед працівників однієї спеціальності, зайнятих на різних підприємствах, – більш, ніж у 10 разів.

Бідність можна описати і через наявні відносні позбавлення: людина вважається бідною, якщо в неї не вистачає грошових ресурсів для повноцінного раціону харчування, оплати житла і послуг, для життєдіяльності в тій соціальній групі, до якої він себе відносить.[5]

В умовах обмеженості бюджетних засобів виникає необхідність використання комбінованої оцінки бідності, що дозволяла б виключити з числа, що претендують на одержання соціальної допомоги і формально мають доходи нижче величини прожиткового мінімуму тих, хто одержує доходи від неформальної зайнятості, особистого підсобного господарства і не має значного числа позбавлень.

На наш погляд, бідність, у першу чергу, виникає з існуючих трудових відносин і нерівності в доступі до ринків праці.

Неефективна зайнятість веде до формування армії бідних людей, що по суті справи освоюють бідність як довгостроковий стан, тому що неефективна зайнятість веде до втрати кваліфікації, конкурентноздатності, зниженню самооцінки.

Що можна й потрібно робити? В основі стратегії подолання бідності має бути визнання того, що цієї мети не можна досягти виключно шляхом підтримки знедолених. Необхідний комплексний підхід, орієнтований як на бідні, так і на відносно забезпечені верстви суспільства. Зусилля держави з підвищення рівня життя всіх верств населення незалежно від їхнього матеріального становища мають спиратися на забезпечення стійкого економічного зростання, всебічний розвиток і максимальне повне використання трудового потенціалу країни, поліпшення ситуації на ринку праці.

Слід, нарешті, відмовитися від практики регулювання оплати праці виключно шляхом підвищення мінімальної зарплати. Такий підхід уже призвів до того, що співвідношення мінімальної та середньої зарплат в Україні становило в 2007 році 51,3%, хоча нормальним вважається 30—35%. Особливо загострилася ситуація в бюджетній сфері: в освіті — 75,5%, в охороні здоров'я — 84,8, у соціальному забезпеченні — 99,2, у культурі — 100%. Абсолютно очевидно, що за таких умов зарплата аж ніяк не може стимулювати ефективну працю, творчу активність — фактично вона давно перетворилася на засіб соціальної підтримки працівників бюджетних галузей.

Однак...саме по собі економічне зростання ніде й ніколи не вирішувало соціальних завдань. Цілком можливою (особливо за умов України) вбачається ситуація, коли його плодами скористається дуже обмежене коло людей. Цей прошарок буде прискореними темпами накопичувати у своїх руках багатство, а бідні так і залишатимуться бідними.

Отже, поряд із реформуванням системи оплати праці, концепція якого розроблена й затверджена Президентом, необхідно добиватися зниження економічної нерівності шляхом упровадження гнучкої податкової політики, раціональних соціальних трансфертів, стимулювання малого та середнього бізнесу, захисту прав дрібних акціонерів.

Першочерговим завданням є проведення повномасштабної пенсійної реформи, оскільки лише в такий спосіб можна кардинально поліпшити становище сьогodнішніх пенсіонерів при стимулюванні економічної активності населення працездатного віку.

Слід запроваджувати — спочатку добровільну, а за кілька років і обов'язкову — накопичувальну систему пенсійного забезпечення, яка спонукатиме населення реєструвати свої доходи й забезпечить необхідний зв'язок між характером трудової діяльності (тривалістю стажу та сумою внесків до Пенсійного фонду) і матеріальним забезпеченням у старості. Нині вже діє цілий ряд так званих недержавних пенсійних фондів, але через відсутність необхідних законів держава ніяк не регулює їхню діяльність.[3]

Необхідно принципово змінити діючу систему пільг. Існування розвиненої системи пільг (в оподатковуванні, в оплаті цілої низки послуг тощо) є однією з

болючих точок нинішньої соціальної політики. Прибічники її збереження підкреслюють, що в багатьох країнах військовим, приміром, крім зарплати надається ціла низка пільг. Однак, по-перше, відповідна галузь відшкодовує збитки, яких могли б зазнати через це, скажімо, транспортники. Тобто фактично відбувається перерозподіл коштів галузі між прямими й непрямими витратами на оплату праці. По-друге, і вартість, і обсяги використання цих пільг чітко визначені. У нас же й збитків галузь не відшкодовує, і вартість наданих пільг ніхто не рахує. При цьому не прагнуть до наведення порядку в обліку використаних (а не просто продекларованих) пільг насамперед ті структури, які їх надають.

Нині в українському законодавстві передбачено дев'ять видів багаторазових і чотири види одноразових пільг. Частина їх має забезпечувати певні привілеї особам, які й без того мають досить коштів для існування, а частина спрямована на соціальну підтримку малозабезпечених верств населення. Найпоширеніші пільги на оплату проїзду в міському та приміському пасажирському транспорті, право на які має третина населення країни (фактично використовує ледь більше половини цієї третини); право на пільговий проїзд у міжміському транспорті (мають 13% населення, а використовують його лише 2,5%). На відміну від цього пільги на оплату житлово-комунальних послуг використовують 94% тих, хто має на них право (приблизно 8% населення, а з урахуванням членів родин — 14%). Взагалі лише 43% населення використовує своє право на ті чи інші пільги, причому їхня питома вага значно вища серед більш заможних верств населення.[6]

Понад 70% отримувачів пільг — цілком забезпечені за українськими стандартами люди, а, приміром, серед тих, хто користується пільгами на оплату житлово-комунальних послуг, частка небідних сягає 77%.

Підбиваючи підсумки, хочим підкреслити необхідність мінімізації пільг і заміни їх грошовими виплатами. Крім усього іншого, пільга обмежує право вибору, приміром, пенсіонера між проїздом на трамваї та покупкою будь-яких товарів чи оплатою послуг.

Ті ж пільги, які будуть збережені, необхідно обліковувати. Так, одним із напрямків упорядкування компенсацій транспортникам за безплатний проїзд пенсіонерів може стати видача кожному пенсіонеру певної — можна й необмеженої, але фіксованої — кількості талонів на проїзд, що відрізняються від загальних (аби запобігти їхньому використанню іншими громадянами). Такі талони слід буде здавати водієві чи кондуктору при проїзді, і в такий спосіб вони потраплятимуть на транспортне підприємство. Тільки за фактичною вартістю пред'явлених талонів і має здійснюватися бюджетна компенсація цьому підприємству витрачених коштів.

Система соціальної підтримки вразливих верств населення повинна бути орієнтована на справді нужденних. Необхідно, щоб парламентарії нарешті подолали свою «сором'язливість» і назвали бідність бідністю. За цим має йти затвердження офіційних критеріїв і межі бідності, розробка механізму державної підтримки бідних верств суспільства.

Метою соціальної підтримки має стати максимально повне охоплення усіх, хто потребує допомоги. Тобто всіх бідних, хто не в змозі самостійно забезпечити собі та своїм утриманцям (насамперед дітям) хоча б такий рівень життя, який відповідає встановленим державним гарантіям. Таким чином, в ідеалі всі нужденні повинні отримувати допомогу. Вона може надаватися в різних формах:

- безпосередня допомога грошима чи товарами повсякденного попиту;
- забезпечення доступу до послуг охорони здоров'я, освіти тощо — для цього на пільгових умовах (чи взагалі безплатно) надаються ліки, шкільні підручники, створюється система фінансування охорони здоров'я, яка враховувала б ризики, що не підлягають страхуванню;
- допомога у працевлаштуванні чи самозайнятості особам працездатного віку;

- централізований перерозподіл коштів на користь найбідніших регіонів країни.

Необхідність одночасного вирішення двох завдань — подолання бідності й обмеження бюджетних витрат — зумовлює особливу роль адресної соціальної допомоги. Адресність потребує насамперед точної ідентифікації бідних, яка в принципі може досягатися кількома способами.[8]

Базою для ідентифікації є оцінка рівня доходів (чи споживання) окремих родин чи домогосподарств. Безумовною перевагою такого підходу є максимально точна спрямованість допомоги. Проте є й ціла низка проблем. У нашій країні доходи населення не відбивають реального рівня життя внаслідок поширеності так званих «натуральних доходів» від особистого підсобного господарства, доходів від неформальної та тіньової економічної діяльності тощо. Орієнтація ж на рівень споживання також пов'язана з багатьма труднощами, оскільки ця характеристика рівня життя та добробуту не підтверджується документально і, відповідно, не може використовуватися в процедурі призначення допомоги. Можливо (і в багатьох країнах така практика існує), проблему буде вирішено завдяки використанню показника доходу в поєднанні з хоча б вибіркоким застосуванням перевірок реального рівня життя. Проте це вимагає відповідних коректив у законодавстві, істотного збільшення адміністративних витрат. Крім того, не можна не враховувати, що такий підхід аж ніяк не популярний у суспільстві.

Альтернативний підхід спирається на так звані індикатори бідності, тобто на наявність у родині (домогосподарстві) однієї або кількох характеристик, що тісно корелюють із бідністю, — приміром, не менше ніж п'ятеро дітей у сім'ї, родина пенсіонерів (чи самотні пенсіонери) старші від 75 років і т.п. Перевага такого підходу — у спрощенні процедури надання допомоги і, відповідно, скороченні адміністративних витрат. А недоліки пов'язані з тим, що всі індикатори бідності є лише непрямими її характеристиками. Відповідно можуть виникати помилки в забезпеченні адресності — або неповнота охоплення бідних, або, навпаки, надання допомоги небідним.

Значною мірою попередити розпорошення коштів може так званий механізм самоідентифікації чи самоадресності. Його ідея зводиться до формування таких видів допомоги, отримувати які прагнуть лише справді бідні верстви населення. Приміром, працездатним можуть бути запропоновані громадські роботи з оплатою, яка не перевищує межі бідності.[7]

Кажучи про ефективність надання соціальної допомоги, слід підкреслити два основні її прояви: максимальне охоплення всіх нужденних і мінімальне надання допомоги тим, хто її не потребує. При цьому йдеться не про порушення чинного законодавства і випадки невинуватого призначення допомоги (субсидії). За умов існування різноманітної системи підтримки доходів населення (неоднакових критеріїв надання різних видів допомоги та різних граничних значень доходу родини) важливо націлити її саме на бідні верстви суспільства.

Можна зробити висновок що подолання бідності — завдання не одного дня. На наш погляд, настійно необхідною є координація різнопланових зусиль, визначення пріоритетів на коротко-, середньо- і довгострокову перспективу. Досить швидко адресними діями (переважно пасивного характеру — грошовими виплатами, субсидіями, допомогою продуктами, одягом тощо) можна викоренити абсолютну бідність у найгостріших її проявах. Пом'якшення ж відносної бідності, пов'язаної насамперед з економічною нерівністю населення, потребує більше часу й зусиль в основному активного характеру (допомоги у працевлаштуванні, відкритті власної справи, отриманні необхідної кваліфікації). Що ж до суб'єктивної бідності, то для попередження викликаних нею соціальних конфліктів потрібні час, довіра до влади на всіх рівнях та узгоджені дії майже всіх соціальних інститутів суспільства.

Президент зробив перший крок — розуміючи важливість проблеми, включив відповідну тематичну доповідь до свого щорічного послання Верховній Раді. Тепер треба чекати на реакцію інших ланок влади: законодавців, Кабінету міністрів, місцевих органів. А може, не чекати? Може, слід згадати заповіт Гіппократа: лікарю, допоможи собі сам...

Список літератури

1. Зайнятість та ринок праці: Міжвід. наук. зб. / Відп. ред. В. В. Онікієн-ко. — К, 2001. — Вип. 15.
2. ИмсД., Крептул А. Система помощи лицам и семьям с низкими доходами в Канаде // Пробл. теории и практики управления. — 2000. — № 1.
2. Іванкевич В. Пенсійна реформа в Україні // Україна: аспекти праці. — 2001.—№2.
3. Катин В. Главная проблема человечества // Вестн. РАН. — 1998. —№ 3.
4. Кир'ян Т., Шаповал М. Рівень життя— обличчя держави // Уряд, кур'єр.—2001.—№137.
5. Кодекс законів про працю в Україні та інше законодавство про працю. — К., 1995.
6. Колот А. Глобалізація економіки та її вплив на соціально-трудоу сферу // Україна: аспекти праці. — 2001. — № 3.
7. Колот А. Розвиток виробничої демократії як чинник удосконалення соціально-трудоу відносин // Україна: аспекти праці. — 2001. — № 6.
8. пекти праці. — 2001. — №3.

А. Дудкин, С. Макаренко

Бедность в Кировоградской области и пути решения этой проблемы

В статье рассмотрено современное состояние бедности населения в Кировоградской области. Выявлены основные причины бедности в условиях социаль-нотрудового кризиса региона. Разработаны рекомендации и предложения относительно устранения роста и преодоления бедности в Кировоградской области, и по Украине в целом.

A. Dudkin, S. Makarenko

Poverty in the Kirovohrad area and ways of decision of this problem

In the article the modern state of poverty of population is considered in the Kirovohrad area. Principal reasons of poverty are educed in the conditions of sociallabour crisis of region. Recommendations and suggestions are worked out in relation to the removal of increase and overcoming of poverty in the Kirovohrad area, and on Ukraine on the whole.

Одержано 04.11.10

УДК 621.795

Е.С.Ігнат'єв, ст., О.В. Лисенко, доц., канд. техн. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Основні тенденції розвитку сучасного ріжучого інструменту

У машинобудуванні інструмент відіграє одну з найважливіших ролей. У поєднанні з іншим обладнанням він дозволяє вести продуктивне, високоточне і економне виробництво в рамках вимог і норм пред'явлених виробнику. Проте, на даний момент в цій галузі залишаються не вирішені проблеми, завдання і питання, які розглянуті в даній статті. Також проаналізовано сучасний стан з виробництва інструменту та визначені тенденції українського та світового ринків.

ріжучий інструмент, ріжуча пластина, мікропокриття, геометрія ріжучої частини

За останні 25 років було винайдено більше, ніж за всю історію людства. Прогрес не стоїть на місці: постійно привносяться зміни, поліпшення, а то й взагалі заміна деяких ланок виробництва; з'являються радикально нові рішення проблем. Наприклад, застосування швидкорізальної сталі замість вуглецевої інструментальної викликало різке підвищення режимів обробки і, відповідно, продуктивності праці. Подальший прогрес машинобудування був пов'язаний із застосуванням твердих сплавів, які використовувалися як матеріал для ріжучих інструментів. Використання твердих сплавів дозволило збільшити швидкість різання в 3-4 рази в порівнянні зі швидкістю швидкорізальних інструментів. Подібне різке збільшення швидкості різання вимагало створення нових металорізальних верстатів, які б могли відповідати можливостям нових інструментів.

З часом підвищення вимог до точності оброблюваних поверхонь, стійкості інструменту, продуктивності виробництва, спричинило винахід нових технологій, які могли б задовольнити потреби споживача.

На сучасному етапі основними тенденціями розвитку інструмента є: 1) розробка та освоєння виробництва нових марок ріжучих матеріалів; 2) широке застосування зносостійких покриттів; 3) розробка нових і вдосконалення існуючих конструкцій, обладнання, технологій виготовлення інструмента.

Хотілося б детальніше зупинитися на вище перерахованих пунктах і розглянути їх більш докладно.

Удосконалення конструкцій інструменту. Удосконалення конструкцій твердосплавного інструменту йде по шляху ускладнення робочих поверхонь і, в першу чергу, перехідних поверхонь змінних ріжучих пластин. Оптимізація конструкцій ріжучих пластин дозволяє підвищити стабільність і надійність механічної обробки. Основною тенденцією вдосконалення робочих поверхонь є універсалізація геометрії з метою розширення діапазону стружкодробління. Геометричні параметри канавок змінних багатогранних пластин різних фірм розрізняються незначно і їх застосування найчастіше обмежено обробкою вуглецевих і легованих сталей в діапазоні подач 0,25...0,7 мм/об і глибини різання 2...8 мм. Типовим прикладом такої пластини може служити пластина фірми Korloy (Південна Корея), форма якої приведена на рис. 1.

Застосовуються пластини з двома і навіть з трьома стружковими канавками. При малих перетинах зрізу працює перша канавка, при великих – друга і т.д. Тим самим досягається універсальність пластин, яка забезпечує дроблення стружки при різній глибині різання.

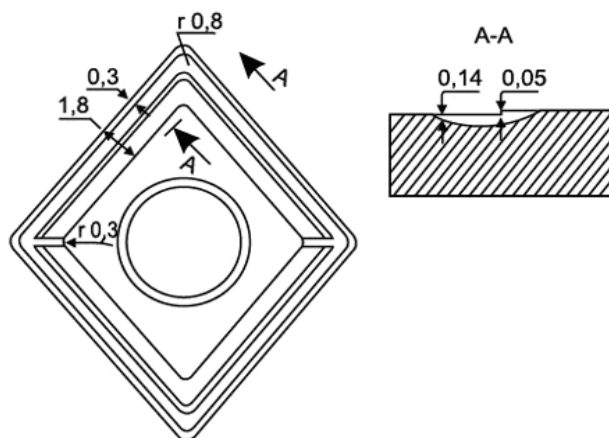

Рисунок 1 – Форма пластини фірми Kogloy (Південна Корея)

Формування стружки. Контроль над стружкодроблінням – один з ключових факторів у точінні. Існує три способи стружкодробління: стружка ламається сама (рис. 2, а) (наприклад при обробці чавуну); стружка ламається об інструмент (рис. 2, б); стружка ламається об заготовку (рис. 2, в).

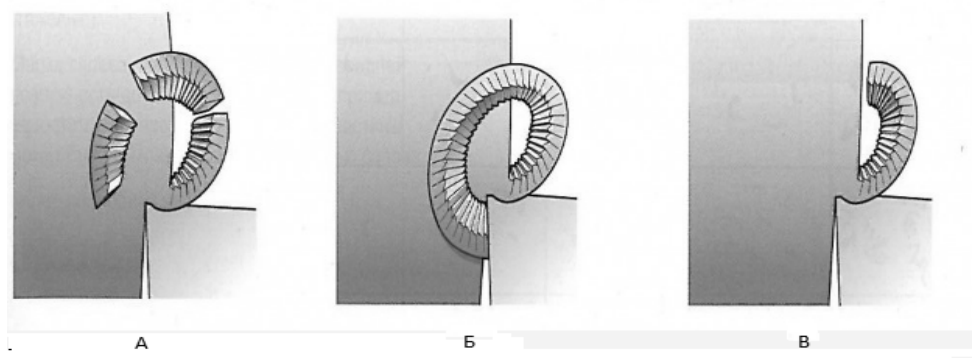

Рисунок 2 – Види стружкодробління при обробці різанням

До основних факторів, які впливають на утворення стружки відносяться:

Геометрія пластини

- Радіус при вершині пластини, r , мм
- Головний кут в плані, φ ,

Режими різання

- Глибина різання, t , мм
- Подача, S , мм/об.
- Швидкість різання, V , м/хв.
- Оброблюваний матеріал

Застосування змінних твердосплавних пластин. Все більше промислових підприємств застосовують на своєму виробництві змінні твердосплавні пластини для обробки металів і полімерних матеріалів. Основна перевага пластин над звичайними фрезами полягає в дешевизні та високій якості обробки. Сплави, з яких виготовляються пластини, спеціально оптимізовані для обробки певних матеріалів.

Змінні твердосплавні пластини забезпечують якісну обробку важкооброблюваних, жаростійких сплавів і кольорових металів. Так само, пластини успішно застосовуються при обробці пластмас і чавуну. Легкість монтажу змінних твердосплавних пластин на інструмент і висока зносостійкість забезпечують надійну і тривалу роботу, при цьому досягається відчутний економічний ефект.

Застосування змінних пластин значно знижує зусилля різання і, відповідно, дію на оброблюваний матеріал, а це особливо важливо при обробці кольорових металів, таких як високоміцні сплави алюмінію та титану. Використання пластин в якості ріжучого елемента значно знижує викривлення і зменшує внутрішню напругу оброблюваного металу. Швидкий і простий монтаж змінних пластин, надійне кріплення в поєднанні зі зносостійкістю гарантує високу якість обробки. Використання змінних твердосплавних пластин в кілька разів економічніше порівняно з монолітними інструментами. Застосування їх на підприємстві цілком виправдано і є інновацією виробничого процесу. Зносостійке покриття для ріжучого інструменту.

Використання металорізального інструмента з попередньо нанесеними тонкими (1-5 мкм) зносостійкими покриттями забезпечує ряд важливих переваг: підвищення продуктивності обробки різанням на 20-200%, збільшення терміну служби інструменту до 1,5-10 разів при обробці конструкційних сталей, до 4 разів - при різанні корозійностійких і жароміцних сталей, в 1,5-2,5 рази - при обробці титанових і нікелевих сплавів. Крім того, досягається зниження витрат складнопрофільного інструменту внаслідок зменшення кількості його переточувань. Однак не завжди застосування покриттів для ріжучого інструменту економічно обгрунтовано і призводить до очікуваного ефекту. Для того щоб оцінити доцільність та ефективність їх використання, необхідно знання загальних принципів застосування інструменту зі зносостійкими покриттями. Знос різального інструменту може бути зменшений попереднім нанесенням зносостійких покриттів тільки в тому випадку, якщо спочатку в технологічний процес механічної обробки не закладено такі механізми фатального руйнування матеріалу самого інструменту:

- пластична деформація, що виникає при неправильному підборі співвідношення навантаження на інструмент і твердості матеріалу інструменту;
- макросколювання, що виникає при невірному підбраному співвідношенні навантаження і в'язкості (пластичності) інструменту;
- тріщенноутворювання, що виникає в результаті невідповідності навантаження на ударну в'язкість інструменту.

Ефективність застосування зносостійких покриттів також істотно знижується при використанні недосконалого верстатного обладнання або ж при режимах обробки, які зумовлюють ударне механічне руйнування інструменту. На жаль, зношеність верстатного парку багатьох металообробних підприємств зводить переваги такого інструмента до мінімуму.

Перші зносостійкі покриття були отримані шляхом хімічного процесу осадження при високих температурах 950-1050°C з парогазового середовища. Даний процес прийнято скорочено називати CVD (Chemical Vapor Deposition). Слід зазначити, що дана технологія широко застосовується не тільки для нанесення зносостійких покриттів на ріжучому інструменті, а й в інших областях техніки, де потрібно отримання шарів покриття та плівок з кристалічних матеріалів з високою чистотою і заданою структурою. Процес CVD для нанесення покриттів на ріжучий інструмент, був вперше застосований компанією Sandvik Coromant (Швеція)

Удосконалення CVD покриттів. Еволюція CVD покриттів йшла у трьох напрямках. Перше – це зниження негативного впливу покриття на міцність твердосплавної основи. Друге – поліпшення адгезії. Третє – можливість нарощування товщини шарів покриття для посилення захисних властивостей, бажано, не на шкоду двом першим завданням.

Перші спроби підняти захисні властивості покриттів за рахунок нарощування товщини шару TiC не дали великого ефекту. Більший ефект був досягнутий від впровадження багат шарових покриттів CVD, де поверх шару карбіду титану TiC наносилися шари оксиду алюмінію Al₂O₃ і нітриду титану TiN. При цьому перший шар покриттів служив основою для створення якісної адгезії, а наступні шари посилювали

захисні функції від різних чинників зносу. Оксид алюмінію, як дуже проста хімічна сполука з високою хімічною інертністю і температурною стабільністю, є ідеальним компонентом покриття для захисту твердого сплаву від впливу високої температури і хімічних видів зносу. Кристалічна форма цього з'єднання – корунд – давно використовується в техніці для абразивної обробки. Шари Al_2O_3 були відносно тонкими – до 4 мкм. Згодом, з впровадженням прискорювачів зростання, стало можливим збільшення товщини шару до 8-10 мкм.

Удосконалення PVD покриттів. Покриття PVD з'явилися пізніше ніж CVD, але основний розвиток відбувався одночасно. PVD вільні від властивих CVD недоліків. Вони мають гарну адгезію, не впливають на міцність основного інструментального матеріалу і, навіть, створюють сприятливі стискаючі напруги в поверхневому шарі. Крім того, для PVD покриттів завжди існувала незайнята ринкова ніша підвищення різальних властивостей кінцевого, дрібно розміченого інструменту, як твердосплавного так і з швидкорізальних сталей. Еволюція PVD йде, в основному, по шляху пошуку комбінацій покриттів, що забезпечують більшу зносостійкість. Завдяки успіхам, досягнутим у цьому напрямку, покриття PVD відвоювали у CVD за різними оцінками від 30 до 40% ринку твердосплавних пластин. Підвищення розмірної стійкості профільного і розмірного інструменту є основною перевагою, оскільки часто такі покриття наносяться на дрібно розмірний інструмент, де отримати перевагу від збільшення швидкостей різання не можливо унаслідок технологічних обмежень по швидкості обертання шпинделя або подачі металорізального обладнання. Там, де швидкість різання не обмежена технологією, наприклад для токарних і фрезерних пластинах, PVD сплави можуть стійко працювати на швидкостях 200-250 м/хв.

Більш високі швидкості різання характерні для випадків високошвидкісного фрезерування, але слід розуміти, що в цьому випадку значення 500 м/хв і навіть до 1000 м/хв можуть бути досягнуті не за рахунок унікальних властивостей покриття, а в основному за рахунок вибору специфічних стратегій фрезерування, коли час реального контакту різальної крайки з оброблюваним матеріалом скорочується до мілісекунд. На даний момент існує нове покоління покриттів «Наноструктуровані», «Покриття DLC», «PVD».

Наноструктуровані покриття. В умовах високих навантажень на ріжучу кромку великі переваги при виробництві різального інструменту забезпечують наноструктуровані покриття. Ультрадисперсні матеріали зі збільшеною площею межзеренних кордонів мають більш збалансоване співвідношення між твердістю, що надає визначальний позитивний вплив на зносостійкість і міцність матеріалу, в тому числі і в умовах дії циклічних термомеханічних напружень. Відомо, що першопрчиною руйнування матеріалів стандартної (мікрометричної) структури з розмірами зерен понад $d > 1$ мкм є формування тріщин, що виникають внаслідок концентрації дислокацій у різних дефектів. У наноструктурованих матеріалах з розмірами зерен менше $d < 80...100$ нм проявляється інший механізм руйнування. Для подібних матеріалів превалюючою причиною руйнування є процеси на межзерених межах, що пов'язано з меншою кількістю атомів в зернах в порівнянні з їх кількістю на кордонах. Матеріал покриття в нанорозмірних зернах практично ідеальний. Руйнування зерен внаслідок дислокацій практично не зустрічається, а якщо вони і відбуваються, то швидко і ефективно гальмуються на межах зерен. У наноматеріалах спостерігається перешкодження розгалуженню і руху тріщин внаслідок зміцнення кордонів зерен.

Покриття DLC (Diamond Like Coatings). Покриття DLC (Diamond Like Coatings) також відносяться до класу PVD, але є принципово відмінними. Отримані при цьому вуглецеві наноплівки близькі за властивостями до алмазу. Такі покриття володіють дуже високою абразивною зносостійкістю, яка перевищує до 50 разів інші типи покриттів. На жаль, їх температурна стабільність і стійкість до окислення

обмежені величиною 300 °С, що недостатньо для більшості випадків металообробки, за винятком різання алюмінію та силуміну. Але, завдяки своїй абразивній стійкості покриття, DLC показують гарні результати при обробці різанням різних композиційних матеріалів на основі скло-і вуглеце-наповнених пластиків, що знаходять все більш широке застосування в техніці.

Висновки.

1. Світові тенденції виробництва ріжучого інструменту зосереджені на розробці та освоєнні нових марок ріжучих матеріалів; широкому застосуванні зносостійких покриттів; розробці нових і вдосконаленні існуючих конструкцій, обладнання, технологій виготовлення інструмента. Це забезпечує високу якість обробки, довговічність інструменту та добру зносостійкість.

2. Вітчизняний виробник в свою чергу виготовляє на порядок дешевший інструмент, але його довговічність і якість обробки залишають бажати кращого. Не зважаючи на усі проблеми які існують на даний момент на ринку українського виробника, продовжуються дослідження та відкриття в цій галузі. Основною проблемою стає впровадження розробок у життя, через нехватку фінансування та застарілий парк верстатів.

3. Незважаючи на те, що зарубіжні виробники міцно закріпилися на основних ланках світового інструментального виробництва, Україні є достойне місце серед виробників якісного інструменту. Ми повинні прагнути до якості провідних виробників, але залишити цінову категорію доступну Українському споживачу.

Список літератури

1. Маслов А.Р. Конструкции и эксплуатация прогрессивного инструмента / М.: Издательство «ИТО», 2006,– 166 с.
2. Титов В. Покртия для режущего инструмента состояние вопроса и перспективы / журнал „Национальная металлургия”, № 1, 2004,– С. 26-29.
3. Максимов М. Износостойкие покрытия как движитель инновационного процесса в технологии инструментальных материалов и современной металлообработке/ «NanoWeek » 13 - 19 апреля 2010 г, No. 106.

Е. Игнатъев, А.Лысенко

Основные тенденции развития современного режущего инструмента

В машиностроении инструмент играет одну из важнейших ролей. В совокупности с другим оборудованием он позволяет осуществлять производительное, высокоточное и экономное производство в рамках требований и норм предъявленных производителю. Однако, на данный момент в этой области остаются не решенные проблемы, задачи и вопросы, рассмотренные в данной статье. Также проанализировано современное состояние производства инструмента и определены тенденции украинского и мирового рынков.

Е. Ignatiev, O.Lysenko

The main trends of modern cutting tools

In the engineering instrument plays a major role. In conjunction with other equipment it allows productive, highly accurate and cost-effective production within the requirements and standards presented to the manufacturer. However, at this moment in this area remain unresolved problems, challenges and issues discussed in this article. Also analyzed the present state of production tools and certain tendencies of Ukrainian and world markets.

Одержано 08.04.11

УДК 681.3.06

О.К. Коноплицька, асист., О.В. Коваленко асист.

Кіровоградський національний технічний університет

Взаємодія мобільної платформи J2ME з комунікаційними лініями глобальної мережі

Описано організацію взаємодії мобільної платформи Java 2 Micro Edition (J2ME) комунікаційними лініями глобальної мережі. J2ME надає платформи-залежну функціональність мови Java для портативних пристроїв, дозволяючи широкому класу мобільних бездротових пристроїв використовувати однакові додатки.

комунікаційні лінії, J2ME, протокол, встановлення з'єднання, дейтаграма, сокети, HTTP з'єднання

Комунікаційні лінії забезпечують передачу інформації в глобальну мережу (рис. 1). Для роботи з мережею в J2ME [1-3] використовується спеціальний API Generic Connection Framework (GCF). Підтримка GCF здійснюється на рівні конфігурації (пакет `javax.microedition.io`). Основу GCF складає клас `Connector` і набір інтерфейсів. Клас `Connector` є основою для типів підключення. Інтерфейси визначають типи підтримуваних з'єднань. Розглянемо якими шляхами можна організувати взаємодію J2ME з лініями глобальної мережі Інтернет.

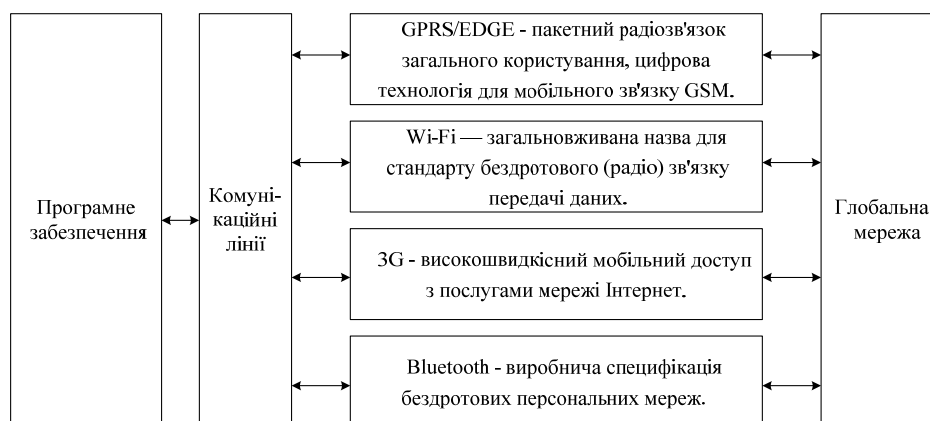

Рисунок 1- Взаємодія комунікаційних ліній з глобальною мережею

1. Наведемо код, що забезпечує найпростіше HTML з'єднання (лістинг 1).

```
HttpConnection MyCon = (HttpConnection)
Connector.open ("http://www.kntu.kr.ua/",
Connector.READ_WRITE, true);
```

Лістинг 1

Клас `Connector` визначає, який тип з'єднання потрібно створити, за допомогою спеціальної URL рядка.

2. В основі технології дейтаграм лежить передача даних без встановлення з'єднання. Дейтаграми передаються в мережу "наосліп", тобто факт доставки листа адресату не перевіряється. У разі якщо зв'язок поганий, дейтаграма цілком може не дійти до адресата. Розглянемо дейтаграму і передамо її за вказаною IP-адресою

(лістинг 2). Дейтаграма з текстом "TEST DATA", яка передається на порт 9001 локального пристрою (телефон передає дейтаграму сам собі).

```
try {
    DatagramConnection dgc = (DatagramConnection)
    Connector.open ("datagram://localhost: 9001");
    try {
        byte [] payload = "TEST DATA". getBytes ();
        Datagram datagram = dgc.newDatagram (payload,
payload.length);
        dgc.send (datagram);
    } Finally { dgc.close ();}
    } Catch (IOException x) {
        x.printStackTrace ();
    }
}
```

Лістинг 2

3. Іншим найпоширенішим типом з'єднання є TCP сонет з'єднання. Передача даних при роботі з сокетами відбувається на основі підключення. Це означає, що відправник і одержувач повинні встановити між собою канал зв'язку для обміну даними, ініціалізувати з'єднання (лістинг 3). Це як дзвінок по телефону. Якщо Ваш друг не зняв трубку, Ви не зможете передати йому інформацію. Використання сокетів увазі гарантовану доставку даних у тому порядку, в якому вони були відправлені.

```
try {
    SocketConnection sc = (SocketConnection)
    Connector.open ("socket://localhost: 9002");
    OutputStream os = null;
    try {
        os = sc.openOutputStream ();
        byte [] data = "TEST DATA". getBytes ();
        os.write (data);
    } Finally {
        sc.close (); os.close ();
    }
} Catch (IOException x) { x.printStackTrace ();}
```

Лістинг 3

SocketConnection встановлює з'єднання з 9002 портом локальної машини. Якщо з'єднання успішно встановлено, OutputStream записує повідомлення в вихідний потік. Для передачі даних сокетам потрібен канал даних. У разі якщо клієнтське ПЗ не запущено і не прослуховує порт, програма поверне помилку.

4. HttpConnection набагато складніше сокетів і дейтаграм. HttpConnection поєднує в собі InputStream і OutputStream. Кожен HttpConnection може відкрити та використовувати лише один InputStream і один OutputStream. Також важливий порядок в якому використовуються потоки. OutputStream повинен використовуватися перед InputStream. Після того як потік даних використаний, з'єднання повинне бути закрито і, якщо це необхідно, створено нове. Ця схема відповідає HTTP парадигмі запит-відповідь.

HTTP з'єднання може перебувати в одному з трьох станів: встановлюється, зв'язано, закрито.

Відразу після відкриття з'єднання HttpConnection знаходиться в стані "встановлюється". На цій стадії можна задати різні параметри, наприклад тип запиту (GET/POST) або налаштування HEAD заголовка (за допомогою методів setRequestMethod () і setRequestProperty ()).

У стан "з'єднане" потік переходить в результаті виклику будь-якого з методів, які призводять до передачі даних на сервер. Після того як потік перейшов у стан "з'єднане" виклик методів setRequestMethod () і setRequestProperty () призведе до виникнення IOException.

Отримання даних за допомогою `URLConnection` (лістинг 4), встановлюється з'єднання з <http://www.kntu.kr.ua/>. Демонструє зчитування даних `URLConnection`, оскільки порт не вказаний, підключення відбувається до 80 порту. За замовчуванням для запиту використовується метод `GET`.

```
URLConnection c = null;
InputStream is = null;
StringBuffer sb = new StringBuffer ();
try {
    c=(URLConnection)Connector.open ("http://www.kntu.kr.ua/",
        Connector.READ_WRITE, true);
    c.setRequestMethod (URLConnection.GET);
    is = c.openInputStream (); int ch = 0;
    for (int ccnt = 0; ccnt <150; ccnt)
    { ch = is.read ();
      if (ch == -1) {break;}
      sb.append ((char) ch);
    }
}
catch (IOException x){x.printStackTrace ();}
finally {
    try { is.close(); c.close();
        }Catch(IOException x) { x.printStackTrace ();}}
    System.out.println (sb.toString ());
```

Лістинг 4

Як висновок можна сказати, що `J2ME` це високотехнологічне рішення, яке найкращим чином дозволяє організувати взаємодію з лініями глобальної мережі Інтернет. Для швидкої перевірки доступу до Інтернет необхідно використовувати найпростіше `HTML` з'єднання (лістинг 1). При проектуванні складного мережного ПЗ треба використовувати `URLConnection` (лістинг 4).

Список літератури

1. Вишневикий В.М Широкополосные беспроводные сети передачи информации / В.М Вишневикий, А.И. Ляхов, С.Л. Портной. – М.: Эко-Трендз, 2005. – 592 с.
2. Горнаков С.Г. Программирование мобильных телефонов на Java 2 Micro Edition / С.Г. Горнаков. – М.: ДМК Пресс, 2004. – 336 с.
3. Пирумян В.В. Платформа программирования `J2ME` для портативных устройств / В.В. Пирумян Пер. с англ. – М.: КУДИЦ-ОБРАЗ, 2002. – 352 с.

О. Коноплицкая, А. Коваленко

Взаимодействие платформы `J2ME` с коммуникационными линиями глобальной сети

Описана организация взаимодействия мобильной платформы `Java 2 Micro Edition (J2ME)` с коммуникационными линиями глобальной сети. `J2ME` предоставляет платформу-зависимую функциональность языка `Java` для портативных устройств, позволяя широкому классу мобильных беспроводных устройств использовать одинаковые приложения.

O. Konoplitskaya, A. Kovalenko

Interaction `J2ME` mobile platform with a global network of communication lines

Describes the organization of interaction of mobile platforms `Java 2 Micro Edition (J2ME)` with communication lines of the global network. `J2ME` provides a platform-dependent functionality of the `Java` language for mobile devices, enabling a broad class of mobile wireless devices use the same applications.

Одержано 04.04.11

О.С. Оврашко, ст. гр. ОА-09-1, С. П. Римар, доц., канд. екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Проблеми розвитку молоді сім'ї в Україні

В статті розкриваються сутність поняття «сім'я» та її роль в суспільстві. Акцентується увага на причинах розпаду сім'ї та причинах небажання вступу до офіційного шлюбу. Розробляється програма по зміцненню молодих сімей та підвищення ролі сім'ї в свідомості сучасного українця.

Актуальність даної теми полягає в тому, що Україна поряд із соціально-економічними проблемами опинилась віч-на-віч із серйозною демографічною кризою. Під загрозою перебуває інтелектуальний і моральний потенціал народу, що зумовлено різким зниженням життєвого рівня більшості сімей в Україні. Повільно зростають прибутки населення, а ціни і тарифи випереджають темпи їх зростання. Очевидно, що за таких умов необхідними є ґрунтовні дослідження сучасної сім'ї та пошук ресурсів для подолання негативних явищ.

Дану тему у своїх працях досліджували такі науковці, як: А. І. Антонов, Ю.Е.Альошина, Т. В. Буленко, С. В. Кратохвил, тощо [4].

Сімейну проблематику визначають також психологи, соціологи, демографи, найвідомішими з яких є такі як Т. В. Буленко, Лавріненко, Гончарук, Н. В. Туленков, Оксамитна, Пилипенко, М. О.Балакірева та інші [6].

Метою даної статті є дослідження мотивів до створення сім'ї та визначення тих причин, які впливають на їх розпад. А також виділення соціальних проблем щодо розвитку молоді сім'ї і розробка рекомендації щодо розв'язання сімейної кризи.

Сім'я – це мала соціальна група, що має історично означену організацію, члени якої пов'язані шлюбними або родинними відносинами, спільністю побуту та взаємною моральною відповідальністю, соціальна необхідність якої зумовлена потребою суспільства у фізичному та духовному відтворенні населення [7, С.237]. За Арістотелем, сім'я – перший вид спілкування людей. Вона є первинним осередком, з якого виникла держава. Об'єднання кількох сімей грецький мислитель називає «поселенням», вважаючи його перехідною формою від сім'ї до держави. За С. Манухіним, сім'я - це природна група, в якій з часом виникають стереотипи поведінки. Ці стереотипи створюють структуру сім'ї, яка визначає функціонування її членів, окреслюючи діапазон можливих варіантів їхньої поведінки та спрощуючи взаємодію між ними [4, С.80].

Важливим завданням, що стоять перед дослідниками сім'ї є вивчення джерел напруженості в сімейних стосунках, сімейних конфліктів, психологічних аспектів тих хронічних непогоджень, сварок, які призводять до дезорганізації сімейного життя і, в кінцевому результаті, до розлучення.

Д. Ледерер та П. Джексон вважають, що хороший шлюб характеризується наступними ознаками: толерантність, повага одне до одного, відвертість, бажання бути разом, подібність інтересів та ціннісних орієнтацій [8, С.76-77].

Сім'я виконує ряд функцій, таких як [2, С.55-72; 5, С.82-94] :

1. Матеріально-економічна функція, яку становить сімейний бюджет, організація споживчої діяльності, участь у суспільному виробництві, здобуття професії, відновлення втрачених на виробництві сил.

2. Житлово-побутова функція - це забезпечення сім'ї житлом, ведення домашнього господарства, організація домашнього побуту. За даними соціологічних досліджень, лише 5-7 % молодих сімей, що беруть шлюб, забезпеченні власним

житлом. Через 5 років спільного проживання власне житло мають 23 % молодих сімей, інші або проживають з батьками, або наймають (48,5 %) окрему квартиру чи кімнату в гуртожитках (особливо це стосується студентської сім'ї). Усі ці негаразди негативно позначаються на організації домашнього побуту і загалом – на мікрокліматі сім'ї.

3. Репродуктивна (демографічна) функція сім'ї полягає у відтворенні життя, продовженні людського роду, тобто в народженні дітей. Мається на увазі відтворення не тільки кількісне, а й якісне (народження фізично і психічно здорового покоління, без біологічних і психічних аномалій). Статистичні дані свідчать про те, що особливістю сучасної молоді сім'ї є її малодітність (більшість сімей, десь біля 52 %, має одну дитину), бездітність, відкладання народження дітей на невизначений період. Наприклад, станом на 1 грудня 2010 року чисельність населення України становила 45795,9 тис. мешканців. З початку року чисельність населення скоротилась на 167,0 тис. (-4,1 на 1000 осіб) [9].

Зараз, на початок XXI століття, кількість населення України продовжує скорочуватись, з 2001 по 2010 рік чисельність населення зменшилась на 5,1% [9].

4. Комунікативна функція сім'ї передбачає створення сприятливого сімейного мікроклімату, необхідного для психічно-емоційного відтворення сил членів сім'ї, внутрішньосімейного спілкування подружжя, батьків і дітей, сім'ї та оточуючого мікро- і макросередовища, а також її спілкування з духовними та інтелектуальними надбаннями суспільства (засоби масової інформації, література, мистецтво тощо). Дезорганізація шлюбно-сімейних відносин призводить до зниження соціальної активності людини, позначається на її працездатності, погіршує стан психічного та фізичного здоров'я, негативно впливає на програму сімейного виховання, збільшує кількість дитячих захворювань, сприяє появі важковиховуваності, формуванню ранньої девіантної поведінки, невротичних, психосоматичних розладів, збільшенню суїцидних вчинків.

5. Виховна функція полягає у передачі дітям дорослими членами сім'ї соціального досвіду. Успіх виховання залежить від виховного потенціалу сім'ї, який у свою чергу залежить від її матеріальних і побутових умов, чисельності та структури сім'ї, взаємостосунків, які складаються між всіма членами родини, особистого прикладу батьків, їх педагогічної культури, специфіки самого сімейного виховання.

6. Рекреативна функція сім'ї – це організація вільного часу та відпочинку сім'ї. Вона виконує роль збереження сім'ї як цілісної одиниці, зміцнює сім'ю, закріплює кращі традиції, має велике значення у вихованні дітей, емоційному єднанні подружжя. Проблема реалізації рекреативної функції молоді сім'ї полягає в тому, що зараз обмежені умови для раціонального проведення вільного часу. Адже фінансові проблеми не дають можливості реалізувати свої потреби у відпочинку, оздоровлювати сім'ю в санаторії, будинках відпочинку, на морі, відправляти дітей у літній табір, мандрувати [10, С.74-76].

Серед інших проблем, що перешкоджають розвитку сім'ї, слід зазначити: погіршення дитячо-батьківських взаємин; загострення суперечностей між партнерами в орієнтації сім'ї на демократичний (з боку жінок) або патріархальний (з боку чоловіків) розвиток; дисфункціональний розвиток сім'ї [1, С.67];

Неможливість виконання сім'єю однієї функції веде за собою прорахунки у виконанні іншої функції. Тому для підтримки та розвитку нормальної життєдіяльності сім'ї необхідна державна політика, яка має бути спрямована на постійне удосконалення умов для реалізації економічного та духовного потенціалу сім'ї і має прагнути до того, щоб найменша кількість сімей потребувала допомоги, пільг, безкоштовних послуг тощо. Для цього слід постійно стимулювати внутрішні резерви сім'ї (економічні, демографічні, виховні, рекреативні), а також допомагати реалізувати їх.

Ситуація, яка склалася в сфері шлюбу і сім'ї вимагає невідкладного втручання зі програм суспільства, політиків, бізнесменів, вчених. Аналіз проблем, тенденцій,

механізмів функціонування сім'ї дозволить розробити концепції і програми допомоги. Науковий підхід до вирішення завдань соціальної і демографічної політики заключається у врахуванні об'єктивних процесів розвитку сім'ї і соціально-демографічних тенденцій, які дають можливість прогнозувати майбутнє інституту сім'ї.

Результати наукових досліджень, досвід роботи в психологічній консультації з питань шлюбу і сім'ї м. Луцька, самостійні дослідження дозволили виділити і описати сучасні тенденції у функціонуванні української сім'ї [3, С.45; 4, С.44-46,]:

- все більшого розвитку набуває неповна і позашлюбна сім'я;
- багато чоловіків і жінок свідомо не вступають у шлюб, а задоволення потреби в коханні пов'язують із пошуком сексуального партнера, а не створенням сім'ї;
- дошлюбна поведінка молоді характеризується активними сексуальними пробами на фоні недостатньої психосексуальної обізнаності;
- зростає кількість молодих сімей (до 39%), основним мотивом заключення шлюбів яких було "народження дитини". За нашими даними значна доля таких сімей (до 31%) розпадається протягом трьох років;
- серед мотивів вступу в шлюб у молоді домінують раціональний і матеріальний розрахунок;
- сучасна сім'я характеризується дезінтегрованістю і незахищеністю її членів перед зовнішніми факторами;
- значна частина молоді орієнтована на повторний шлюб і позашлюбні рязки (у випадку, якщо шлюб невдалий).

На сьогодні дослідження сім'ї в Україні, практична робота з сім'єю є доволі популярним напрямком психологічної науки і практики, особливо порівняно з попередніми роками, коли ця проблема знаходилася на периферії наукової думки. Так, зростають – як кількісно, так і якісно – установи та організації, що займаються проблемами сім'ї на державному рівні. Це насамперед установи, які реалізують державну політику допомоги сім'ї (Центри соціальних служб для молоді, відділи сім'ї та молоді, Служба у справах неповнолітніх). Діяльність недержавних фондів, організацій (Спілка захисту сім'ї та особистості, Центр екології сім'ї та ін.) також робить вагомий внесок у сферу практичної допомоги сім'ї та наукових досліджень. Ґрунтовними психологічними та соціально-психологічними дослідженнями проблем сім'ї займаються такі провідні наукові установи, як Державний інститут проблем сім'ї та молоді, Інститут психології АПН України, Інститут соціальної і політичної психології АПН України, Інститут проблем виховання АПН України. Одним з основних об'єктів соціальної роботи виступають молоді сім'я та сім'ї, які мають проблеми у сімейному вихованні, сім'ї, які за особливостями своєї життєдіяльності потребують соціальної підтримки, допомоги, реабілітації. Це неблагополучні, багатодітні, студентські сім'ї, сім'ї мігрантів та біженців, сім'ї з дітьми і батьками-інвалідами, сім'ї з нестандартною дитиною, бідні й малозабезпечені сім'ї, сім'ї одиноких та неповнолітніх матерів та ін.

Так наприклад, Українським державним центром соціальних служб для молоді розроблена і впроваджена програма молоді сім'ї. Завдання цієї програми – програма розв'язання питань стабілізації молоді сім'ї, підготовка молоді до шлюбу, профілактика сімейної дисгармонії, сімейного неблагополуччя, підготовка молодих батьків до виконання батьківських обов'язків і реалізація рекреативних потреб сучасної молоді сім'ї. Ця програма пропонує систему роботи соціальних служб для молоді з молоді сім'єю:

- 1) підготовку молоді до сімейного життя;
- 2) роботу з молодими сім'ями у плані стабілізації сімейних стосунків;
- 3) допомогу батькам щодо розв'язання різноманітних проблем сімейного виховання;
- 4) соціальну реабілітацію у роботі з сім'єю. Розроблена система програм молоді сім'єю має на меті сприяти удосконаленню соціальної роботи за цими напрямками.

Підготовка молоді до сімейного життя передбачає формування навичок здорового способу життя, психолого-педагогічних, юридичних, економічних, медичних знань з питань становлення особистості, формування статево-рольової ідентифікації, розвитку комунікативних навичок, корекції особистих проблем, духовного виховання, створення власного іміджу, оволодіння знаннями медико-соціальних проблем алкоголізму, наркоманії, профілактики захворювань, що передаються статевим шляхом, планування сім'ї та збереження репродуктивного здоров'я молоді, профілактики вагітності, народження здорових дітей, розвитку сімейних традицій тощо.

Ця робота проводиться серед учнів шкіл, шкіл-інтернатів, ПТУ, ліцеїв, коледжів, вузів, у робітничих та студентських гуртожитках, а також з молодими парами, які подали заяву до ЗАГСу. До роботи залучаються спеціалісти: соціальні педагоги, психологи, юристи, економісти, наркологи, гінекологи, програм, венерологи, сексологи, психотерапевти, спеціалісти з планування сім'ї тощо.

Отже, існує велика кількість проблем, які необхідно вирішувати. Для цього необхідна ефективна державна політика, щодо розвитку сім'ї, цілеспрямована діяльність центрів і служб, які займаються проблемами сім'ї. Стало очевидно, мета підготовки до шлюбу повинна полягати у формуванні в людини потреби в сім'ї, що проявлялася б як бажання мати повноцінну сім'ю, жити в ній і відповідати за неї. Адже потреба молодої людини мати власну сім'ю – це потреба в традиційній, суспільно значимій формі реалізації і організації особистого життя, яка відповідає соціальній сутності людини та її об'єктивному призначенню. Це потреба поєднати своє особисте життя з життям особи протилежної статі через інтимно особистісне ставлення до неї, поєднати з метою досягнення традиційних «вічних» цілей людського існування (це – кохання, діти, сімейний затишок і щастя, спільна праця, підтримка здоров'я, спілкування з близькими і рідними людьми). Здійснення загальних цілей має означати для молодої людини досягнення життєвого успіху, одним із складників якого є сім'я. Справжній життєвий успіх ґрунтується на поєднанні особистого і суспільного інтересів у життєдіяльності людини. Він приходить до того, хто прагне максимально проявити себе – і на ниві праці, суспільної діяльності і на ниві сім'ї, особистого життя.

Список літератури

1. Алєшина Ю.Е. Цикл развития семьи: Исследования и проблемы / Вестник МГУ. Психология. Сер 14., 2004.-№ 2. - С. 60-72.
2. Алексєенко Т. Ф. Виховний потенціал сім'ї в сучасних умовах // Український соціум. К. : 2002. – 143 с.
3. Алексєенко Т. Ф. Соціально-економічні причини насильства в сім'ї в Україні: аналіз проблем та шляхи запобігання / Алексєенко Т. Ф., Бойко В.П. // Соціологія сім'ї. К., 2004. - 139 с.
4. Антонов А.И. Кризис семьи и пути его преодоления / Антонов А.И., Борисов А.Л. – М.: Прогресс, 2007. - 86 с.
5. Балакірева М. О. Молоде покоління нової України: ескіз соціального портрету: навч. посібник. – К. : Знання-Прес, 2002. - 313 с.
6. Буленко Т. В. Соціально- психологічні основи функціонування сучасної сім'ї.- Київ, 2005. - С.52-53.
7. Кратохвил С.В. Психотерапія сімейно-сексуальних дисгармоній. М., 2000.- 322 с.
8. Листопад О. А. Соц. аналіз проблем сучасної студентської сім'ї // Південноукр. днрж. пед. ін-т ім. Ушинського. Наук. вісник.:1999. Вип.8-9, с. 125-128.
9. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
10. Українське суспільство: десять років незалежності (соціальний моніторинг та коментар науковців) / За ред. В.М.Ворони, М.О.Шульги. - К. : Інститут соціології НАН України, 2001. - 662 с.

Одержала 21.04.11

А.С. Златопольська, ст. гр. МЕ-09, А.О. Півень, ас.
Кіровоградський національний технічний університет

Специфіка прийняття рішень працівниками ризиконебезпечних професій

В даній статті автори проводять огляд процесу прийняття рішень, факторів впливу на нього та ефективного механізму прийняття рішень в екстремальних умовах.
процес прийняття рішення, ризик та ступінь ризику

Сучасні умови розвитку України характеризуються значною кількістю чинників, яким притаманні невизначеність та дестабілізуючий характер дії. Внаслідок нестабільності умов зовнішнього середовища та виникнення екстремальних умов функціонування, наявності гострої проблеми частих техногенних катастроф та проблеми безпеки життя населення постає перед державою завдання гарантування безпечних умов життя та функціонування населення держави.

На сьогодні зі змінами умов життя та діяльності збільшується кількість спеціалізованих служб порятунку та ризикових видів професій (пожежні, військові, рятувальники, охоронці, працівники правоохоронних органів та ін.). Діяльність в екстремальних умовах передбачає високі вимоги до представників ризиконебезпечних професій. Такі люди повинні вміти постійно контролювати свій стан, бути готовими до швидкого прийняття рішень, адекватно оцінювати ситуацію, а також бути здатними віддати своє життя у разі крайньої необхідності, що потребує від них значних психічних зусиль та психологічної стійкості. Від вмінь та швидкості прийняття рішень цими людьми залежить результат їх діяльності і як наслідок – життя та здоров'я людей.

Метою даної статті є дослідження процесу прийняття рішення працівниками ризиконебезпечних професій, зокрема, працівників аварійно-рятувальних служб, для більш повного розуміння перспективних напрямків вдосконалення та автоматизації цього процесу, виведення сучасних та ефективних імітаційних моделей поведінки та прийняття рішень.

Як відомо, прийняття рішення – це процес, який починається з констатації виникнення проблемної ситуації та завершується вибором рішення, тобто вибором дії, яка спрямована на усунення проблемної ситуації. На процес прийняття управлінських рішень впливає безліч різноманітних факторів. До найважливіших з-поміж них належать такі: *ступінь ризику* – розуміється, що завжди існує імовірність прийняття неправильного чи несвоєчасного рішення; *час*, який відводиться для прийняття рішення, і найчастіше відсутня можливість проаналізувати усі можливі альтернативи, відчуваючи дефіцит часу; *ступінь підтримки індивіда колективом* – від цього залежить довіра та якість виконання колективом прийнятого рішення; *особисті якості особи, що приймає рішення* – один з найбільш важливих факторів, адже незалежно від раціональності моделі процесу прийняття рішення, особа, яка його приймає, має нести відповідальність за нього, мати здібності до того, щоб приймати ефективні рішення.

Окрім зазначених факторів на працівника аварійно-рятувальної служби та на прийняття ним рішень безпосередній вплив мають умови діяльності. Адже, рятувальник - особа, яка має відповідну спеціальну підготовку, атестована на здатність і безпосередньо бере участь у проведенні аварійно-рятувальних робіт (робіт, спрямованих на пошук, рятування і захист людей, а також матеріальних і культурних

цінностей та захист довкілля під час виникнення надзвичайних ситуацій (НС) - порушення нормальних умов життя і діяльності людей, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом чи іншою небезпечною подією, які спричинили загибель людей чи створення на об'єкті або території загрози життю та здоров'ю людей і призводить до руйнування будівель, споруд, обладнання і транспортних засобів, порушення виробничого або транспортного процесу чи завдає шкоди довкіллю) [1].

Аварійно-рятувальні служби МНС України, покликані забезпечувати виконання суспільно-вагомої функції – попередження, запобігання і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Працівники аварійно-рятувальних служб виконують роботи під час НС гідрометеорологічного, геологічного, природного чи біологічного характеру, перебуваючи на хімічно-, пожежо-, вибухонебезпечних, гідродинамічних, радіаційних об'єктах. Якщо переглянути зони комфорту трудової діяльності, то працівники АРС перебувають під час виконання обов'язків у зоні несприятливих умов (психологічна межа сприйняття безпеки), зоні досить несприятливих умов та зоні неприпустимих умов (на фізіологічній межі можливостей) з високої імовірністю смертності та травматизму.

Саме це і визначає значну залежність результатів роботи, безпеки та наслідків для оточуючих від прийняття рішень рятувальним підрозділом. Схематично блок-схема обґрунтування варіантів рішення працівниками підрозділу аварійно-рятувальної служби з використанням показників ефективності та безпеки подано на рис. 1.

Рисунок1 – Блок схема обґрунтування рішення з використанням показників ефективності та безпеки [2]

Через необхідність розробляти управлінські рішення в умовах недостатньої або ненадійної інформації, а результати реалізації не завжди збігаються із запланованими. В таких випадках посиляються на непередбачувані невизначеності або ризики, які

стають постійними супутниками керівників і спеціалістів більшості аварійно-рятувальних служб.

В ході оцінки альтернатив і прийняття рішень керівники повинні прогнозувати можливі результати в різних обставинах, змінах стану природи та зміні ступеню ризику. Схематично класичний варіант прийняття рішення можна представити на рис.2.

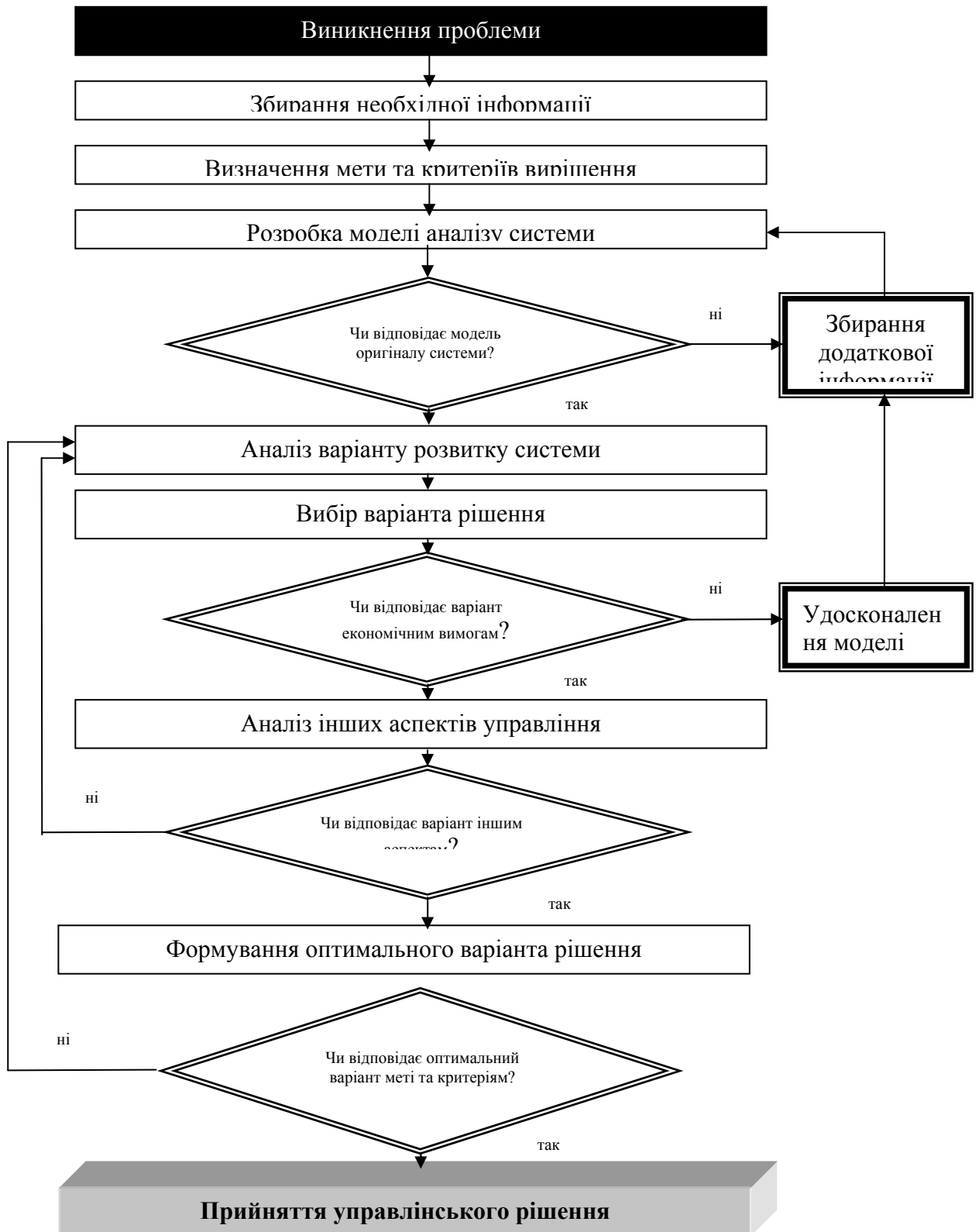

Рисунок 2 – Блок схема прийняття управлінського рішення

Ризик виникає тоді, коли приймаються рішення в умовах невизначеності, конфліктності, непрофесійності та підвищеної небезпеки.

Небезпека для працівників ризиконебезпечних професій виступає як стресфактор, що відображає усвідомлення працівником того, що обставини (пожежа, дія стихійних сил природи, аварія, катастрофа або необхідність порятунку постраждалих людей) можуть заподіяти йому фізичну або психологічну шкоду, призвести до нещасного випадку, а можливо, й до загибелі. Усвідомлення небезпеки звичайно супроводжується сильними емоційними переживаннями та негативними психічними станами. Залежно від ступеня реальності впливу небезпеки на поведінку працівників потрібно розрізняти:

а) потенційну небезпеку - із цього погляду вся діяльність пожежного-рятувальника є потенційно небезпечною, такою, що таїть у собі загрозу для життя, здоров'я й особистості співробітника;

б) уявну небезпеку - у цьому випадку реальна небезпека відсутня, але у свідомості працівника створений вигаданий образ небезпечної ситуації і відповідний цьому образу план своїх дій. Часто це відбувається через неточну оцінку ситуації, поведінку конкретних осіб, перебільшення окремих деталей ситуації, що як би носять загрозу для безпеки працівника;

в) спровокована небезпека - не маючи спеціальної психологічної підготовки й знань, як поводитися з потерпілими людьми або родичами загиблих, працівник може спровокувати агресивність, брутальність, жорстокість і навіть напад на себе з боку інших осіб;

г) реальна небезпека - реальна небезпека виникає і проявляється в динаміці небезпечної ситуації, що містить реальну загрозу життю та здоров'ю пожежного-рятувальника.

До числа розповсюджених небезпечних ситуацій в діяльності працівників аварійно-рятувальних підрозділів МНС варто віднести: виконання завдань за призначенням, як правило, на небезпечних, напівзруйнованих об'єктах, в умовах пожеж, природних та техногенних катастроф, на радіаційно-(хімічно) та пожежовибухонебезпечних об'єктах; в умовах ліквідації наслідків великих аварій, катастроф та стихійного лиха; в осередках ядерного, хімічного (біологічного) та комбінованого ураження й забруднення середовища в будь-який час доби, пори року та за несприятливих погодних умов і т.ін.

Саме в цих умовах ризик орієнтується на отримання позитивних результатів ефективними способами в умовах невизначеності та в ситуації неминучого вибору. Але в той же час, такий ризик може призвести до несприятливих соціально-економічних наслідків, бо оцінка чи вибір альтернативи базується на неповній, нечіткій, недостовірній на момент прийняття рішення інформації.

Порівняння рівня ризику з очікуваною віддачею дає можливість вибору альтернативних варіантів дій, перед якими стоїть рятувальник у конкретній ситуації. Досвідчений працівник має оцінити, як можна зменшити ризик, не знижуючи при цьому рівня ефективності операції чи проекту. Існує чотири загальних принципи, якими керуються, коли вибирають той чи інший альтернативний метод дій в конкретній ситуації:

1. по можливості передбачати та контролювати вплив ризику;
2. уникати ризику в тих ситуаціях, коли можливі втрати внаслідок несприятливих подій значні, а ймовірність зазнати таких втрат велика.
3. контролювати ризик у тих ситуаціях, коли можливі втрати внаслідок несприятливих подій незначні, а ймовірність зазнати таких збитків велика.

4. брати ризик на себе, в тих ситуаціях, коли можливі втрати та негативні наслідки внаслідок несприятливих подій незначні, а ймовірність зазнати таких збитків мала.

Стикаючись з невизначеністю, керівник рятувального підрозділу може використовувати різні можливості: 1) спробувати отримати додаткову релевантну інформацію і на її основі ще раз проаналізувати проблему; б) діяти у відповідності з минулим досвідом, інтуїцією і зробити припущення про імовірність подій.

Для покращення та оптимізації прийняття рішень рятувальними підрозділами пропонуємо застосовувати методику навчання дій у небезпечних та ризикових ситуаціях, яка ґрунтується на використанні імітаційної моделі подій та дій у надзвичайних ситуаціях. Тренування за допомогою такої моделі дозволять працівникам підрозділів МНС України приймати рішення виходячи з заздалегідь промодельованих ситуацій, опираючись на вже отримані знання та досвід. Функціональна блок схема такої імітаційної моделі представлена на рисунку 3.

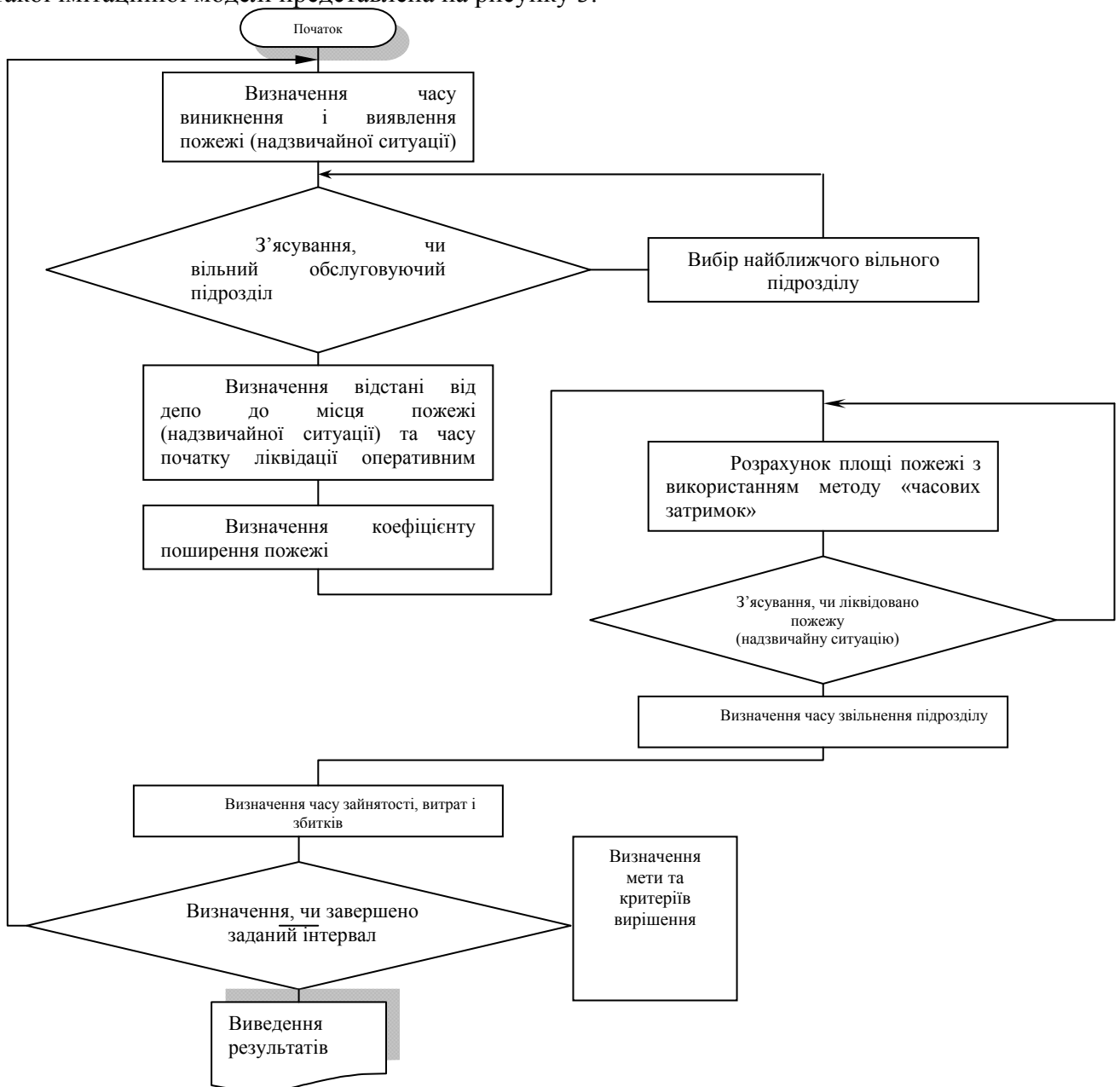

Рисунок 3 – . Функціональна блок-схема імітаційної моделі

Запропонована модель дозволить під час виникнення НС сформувати адекватну поведінку особового складу, яка починається з розпізнавання ситуації як ризиконебезпечної, появи потреби в адекватному реагуванні, пошуку програми адекватних дій та прийняття рішення для її реалізації.

На підставі викладеного вище огляду умов діяльності та ризиків у прийнятті рішень працівниками та керівниками підрозділів аварійно-рятувальних служб МНС України можемо зробити висновок, що проблеми формування адекватної поведінки та прийняття рішень в ризиконебезпечних ситуаціях потребують все більш глибокого вивчення в умовах постійних змін та техногенних ускладнень виникаючих надзвичайних ситуацій.

Список літератури

1. Закон України «Про аварійно-рятувальні служби» - Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 4, ст. 25
2. Акимов В.А. Катастрофы и безопасность / В.А. Акимов, В.А. Владимиров, В.И. Измалков; МЧС России. – М.:Деловой экспресс, 2006. –392 с.
3. Кононенко А.Ф., Холезов А.Д., Чумаков В.В. Принятие решений в условиях неопределённости // ВЦ АН СССР. – М., 1991. – 197 с.
4. Василенко В.А. Теорія і практика розробки управлінських рішень: Навчальний посібник. — Київ: ЦУЛ, .2003— 420 с.

А. Златопольская, А. Пивень

Специфика принятия решений работниками рискованно-опасных профессий

В данной статье авторы проводят обзор процесса принятия решений, факторов влияния на него и эффективного механизма принятия решений в экстремальных условиях.

A. Zlatopolska, A. Piven

Specifics decision-making of employee of rescue services

In this article the authors review the decision making process, factors of influence on him, and an effective mechanism for decision-making under extreme conditions.

Одержано 29.04.11

УДК 811.112.2

М. М. Москаленко, доц., канд. філол. наук, И. Л. Шкот, доц., канд. філол. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Конотація як засіб вираження оцінки в газетно-публіцистичних текстах

Відомо, що в мові відображається об'єктивна дійсність з усіма предметам, які знаходяться в ній, властивостями, діями, включаючи саму людину з її думками, почуттями, вчинками, тобто всі досягнення в розвитку матеріальної і духовної культури (3; 4). У мові відображається також взаємодія об'єктивної дійсності людини у різноманітних аспектах. Одним з важливих аспектів в оцінний, який дозволяв розглядати мову не тільки як засіб пізнання світу, але як засіб відображення людських почуттів, емоцій, інтенцій. Кожний процес відображення об'єктивної дійсності одвічно оцінний, оскільки відношення суб'єкту до об'єкту пізнання завжди детерміновано практичними та духовними потребами суб'єкту. Оцінне відношення до багатобічних явищ об'єктивної дійсності є невід'ємною властивістю пізнання людини, яка характеризує об'єктивну дійсність з точки зору оцінного характеру на позитивний і негативний, і "это вторичное членение, обусловленное социально, весьма сложным образом отражено в языковых структурах" (2, с.5). Оцінка проводиться на основі загальнонаціональних та соціально-групових критеріїв і відображає національну та соціальну належність суб'єкту оцінки.

Головною причиною породження мовних знаків, які містять оцінку, є потреба суб'єкту в процесі комунікації виразити своє оцінне ставлення до позначеного, тому під час експлікації оцінки ціннісно-оцінне ставлення людини до денотату може виявлятися безпосередньо з семантики вжитих одиниць, або виводиться на основі конотацій, контекстуальних та інших дистрибутивних властивостей об'єкту. Компоненти значення лексичної одиниці, як відомо, діляться на денотативні, які складають його концептуальне ядро та коннотативні - компоненти стилістичного забарвлення, включаючи оцінність, образність та функціонально-стильову маркерованність. Оцінний елемент мовних знаків входить складовою частиною в денотативний (der Prachtkerl, der Dummkopf, der Halunke, mein Lieber) або в коннотативний (du, Esel; nukleares Korsett, süsse Freiheit) аспект значення.

"Коннотация как экспрессивно маркированный макрокомпонент семантики является продуктом оценочного восприятия и отображения действительности в процессах номинации". (6, с.21). Експресивно-оцінне значення при наявності коннотативного компоненту головним чином є результат другорядної номінації, який відбувається внаслідок процесу переосмислення значення, при цьому нова семантична форте, яка виникла, поєднується з раціональною оцінкою. "Вторичная номинация осуществляется на основе аналогии, воплощаемой в тропах, самые употребительные из которых основаны на уподоблении, что уже предполагает возможность внедрения оценочных категорий в семантику переосмысленного имени", (6, с. 16). В такому випадку ідентифікаційна функція є другорядною для оцінних мовних знаків. Лексичні одиниці з оцінними конотаціями володіють узуально закріпленними відношеннями мовного колективу до того чи іншого предмету, чи явища дійсності і здібні виконувати

нарівні з вираженням головного денотативного змісту оцінну функцію. Пор.: *die Razzia, die Spekulation, der Militärputsch, die Abrüstung*. Знаходячись у складі коннотацій, оцінна сема сприяє метафоризації слів. Пор.: *nukleares Inferno, das Blutbad, gutes Klima, eiserne Lady, der Kreuzzug, nationaler Unrat*.

Оцінне значення формується в залежності від лексичного наповнення (лексичних компонентів), а саме лексичні компоненти дають можливість визначити вид оцінки, як що це не є можливим, то вид оцінки експліцирується в тексті.

Газетно-публіцистичний стиль німецькомовної преси, відображаючи актуальні проблеми сучасного суспільного життя, має широке коло мовних засобів, яскраву експресивність та оцінний характер. Газетно-публіцистичний стиль "...охватывает массовые популярные политические тексты, воздействующие на актуальные общественно-политические процессы оперативным документальным отображением, основанном на их идейно-политическом осмыслении и эмоционально выраженной оценке". (1, с.148-149). Своєрідність у вживанні оцінних мовних засобів в деякій мірі поєднується з жанровою специфікою газети, вона обумовлюється тематикою публіцистичних виступів. Особливо висока оцінність лексичних одиниць газетного вокабуляру в матеріалах на міжнародні теми. Вживання мовних одиниць в газетно-публіцистичних текстах особливо тих, які пов'язані з вираженням оцінної номінації не може не відчувати на собі вплив соціальних груп, суспільства в цілому, виражаючи певну оцінку. Так, в результаті регулярного вживання до слова спочатку приєднується, а потім і розвивається в ньому певне соціальне забарвлення, певний політичний відтінок змісту. Оцінка в соціально-детермінований компонент структури значення слова, виражаючи оцінне відношення носіїв мови до ознак референта. Принцип соціальної оцінності, соціального значення мови газети визначає у багатьох випадках відбір мовних засобів, які виражають перш за все соціальну оцінку фактів, явищ, подій. Пор.: *die Neonazis, der Frieden, die Zusammenarbeit, konstruktiv, das Wettrüsten, die Greueltat, das Gewaltkarussell*.

Для сучасної німецькомовної преси характерна мовностилістична специфіка, яка відрізняє її від художньої або наукової літератури. Ця специфіка полягає, перш за все, в мовних стилістичних засобах, які виражають оцінне відношення публіциста до відтворюваних фактів, явищ, подій, обумовлене загальнонаціональними та соціально-груповими критеріями. Досліджуваній газетно-публіцистичній лексиці притаманна інтенсивна емоціональна оцінність, яка не властива іншим функціональним стилями мови. Пор.: *der Terror, die Ausplünderung ausrotten, die Diktatur, der Tyrann, die Clique, der Gangster, zerschmettern, despotisch, zügellos, blutig, faschistisch, die Kriegsfurie, humanistisch, die Avantgarde, faschistische Giftschlange, profitieren, der Zerfall, der kalte Krieg, die Hetzkampagne, die Respektierung, feierliches Ende, zynisch, der Spuk, der Killer usw.*

Більшості наведених слів газетного вокабуляру притаманна соціально закріплена позитивна та негативна оцінність. За словами А. А. Стриженко, висловлення в пресі характеризується наявністю предметно-логічного і оцінно-емоційного змісту. (5, с. 149). Позитивна чи негативна оцінність, закріплена за словом, має за мету здійснити емоціональний вплив на аудиторію. Емоційність є невід'ємна властивість оцінної лексики і необхідною якістю публіцистики. У газетно-публіцистичних текстах широко використовуються емоційні засоби, насичені метафоричністю, яскравою образністю характеристик, одночасно являючись і соціально-оцінними. Пор.: *die flagrante Vergewaltigung der demokratischen Prinzipien, die Schaukelpartei, das Rad der Geschichte, der kalte Krieger, der Gewalttäter, der Rüstungswettkampf, wohlorganisiertes Chaos, grau in grau, der Vandale usw.*

З цього приводу влучно відмічає Н. І. Тропіна: "Трудно переоценить роль эмоциональности в публицистике. Если идейное содержание, строгость фактов и

логическая доказательность - разум публицистики, то эмоциональность - ее душа". (7, с.53). Лексика газетно-публіцистичних текстів, особливо в полеміці на політичні, міжнародні теми, здатна давати оцінку злободенним подіям сучасності.

Позитивнооцінні слова характеризуються в газетно-публіцистичних текстах функціональною єдністю - висловлюють позитивну оцінку і однорідними семантико-стилістичними властивостями, єдиним оцінним забарвленням. Пор.: *der Quelle - der Antifaschismus ist eine wesentliche Quelle, eine sinnvolle Geldquelle.*

Негативнооцінні слова, сформовані на основі різних пластів лексики літературної мови, представляють собою також єдиний функціональний аспект газетно-публіцистичного стилю, однорідний у функціонально-стилістичному відношенні, тому що ця лексика виконує негативнооцінну функцію, вона відрізняється за рівнем інтенсивності вираження негативної оцінності. Пор. *das Korsett - das nukleare Korsett, das Inferno - das nukleare Inferno, der Putsch - der Putschversuch in Kabul, die Schwadron - die Todesschwadron.*

Досліджуваний матеріал показав найбільшу різноманітність і багаточисельність мовних засобів, які служать для вираження негативної оцінки. Це пояснюється тим, що позитивне в житті сприймається людиною як саме собою зрозуміле, переборення негативного, навпроти, є більш важливим і значним, що і знаходить відображення в мові.

Слід додати, що в розділі газетної оцінної лексики необхідно розпізнавати експліцитну і імпліцитну оцінність. До першої належить така газетна лексика, оцінність якої входить у семантичну структуру слова, тобто в конотативний аспект значення одиниці, яка зберігав оцінне забарвлення і поза контекстом, а до другої відносяться ті лексичні одиниці, оцінність яких виражається лише в певних умовах контексту. Імпліцитною оцінністю характеризуються значною мірою слова суспільно-політичного змісту, хоча відображаючи поняття і явища суспільно-політичного життя, вони не можуть не викликати уявлень і асоціацій оцінного характеру, які додають словам оцінного забарвлення: *der Entspannungsprozeß, die Zusammenarbeit, die Abrüstung, die Friedenspolitik, die Solidaritätsbewegung.*

Отже, в газетно-публіцистичних текстах ми відзначаємо два пласти лексики - газетна неоцінна (нейтральна) лексика і газетна оцінна лексика. Загальною рисою більшості лексичних одиниць газетного вокабуляру в їх оцінне, а точніше соціально-оцінне забарвлення. У цьому одна з причин сили і вагомості газетного слова. Принцип соціальної оцінності мови газети визначав здебільшого відбір мовних засобів, які призначені висловлювати соціальну оцінність фактів, явищ, подій.

Список літератури

1. Брандес М. П. Стилистика немецкого языка. - М.: Высш. шк., 320 с.
2. Вольф В. М. Функциональная семантика оценки. - М.: Наука, 1985, 230 с.
3. Серебренников Б.А. О материалистическом подходе к явлениям языка. - И.: Наука, 1983. - 320 с.
4. Степанова О.В. Онтология языка как общественного явления. -М.: Наука, 1983. - 312 с.
5. Стриженко А.А. Роль языка в системе средств пропаганды. -Томск: Изд-во Томск, ун-та. - 1980. - 210 с.
6. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. - М.: Наука, 1986. - 144 с.
7. Тропина Н.Н. Глагол как средство речевого воздействия. -М.: Изд-во Моск. ун-та, 1989. - 96 с.

Одержано 10.05.11

УДК 811.112.2

Н.М. Москаленко, доц., канд. филол. наук, И.Л. Шкот, доц., канд. филол. наук
Кировоградский национальный технический университет

Системная организация терминологической лексики в современном немецком языке

В современной науке о языке утвердилось мнение о том, что словарный состав языка представляет собой лексико-семантическую систему, обладающую своими языковыми закономерностями и своими специфическими особенностями. Системный характер словарного состава языка предполагает системный характер его подсистем, в частности, изучаемой терминосистемы ОМД (обработка металлов давлением), под которой мы понимаем совокупность терминологических единиц, связанных друг с другом на понятийном, лексико-семантическом, словообразовательном и грамматическом уровнях.

Терминологическая система ОМД - это не простая сумма терминов, соотношенных с конкретной областью человеческой деятельности, а своеобразная языковая модель тех понятий (профессиональных), которые сконцентрированы в этой области знания. Терминологическое пространство ОМД, как и других языков науки и техники, служит цели профессионального изучения и практического освоения данной предметной области.

Мы выделяем следующие экстралингвистические фрагменты в изучаемой терминологической системе ОМД:

- кузнечно-прессовые машины;
- штампы;
- операцииковки и штамповки;
- средства автоматизации и робототехники.

Терминологическая система отражает в семасиологической структуре входящих в нее терминов определенные связи и отношения, объективно существующие в кругу именуемых понятий и явлений. Так, например, термин *n Lochen* - пробивка отверстий при штамповке - обнаруживает в системе ОМД следующую структурно-семантическую связь: инструмент (машина) *f Lochstanze* - процесс *n Lochen* - результат *n Lochblech*

Приведем еще ряд примеров, иллюстрирующих другие виды отношений:

- а) часть (*n Gestell* - станина) - целое (*f Presse* - пресс);
- б) общее (*m Hammer* - молот) - специальное (*m Gesenkschmiedehammer* - ковочно-штамповочный молот);
- в) деятель (*m Stanzer* - штамповщик) - действие (*n Stanzen* - штамповка);
- г) действие (*n Schmieden* - ковка) - объект действия (*n Schmiedenstock* - поковка).

Отсюда следует, что как невозможно дискретное существование предмета или явления без связей с другими предметами или явлениями, так невозможно появление термина-одиночки, лишённого семантических и структурных связей с другими членами терминосистемы.

Таким образом, при изучении терминологии нужно учитывать, что значение по своей природе системно, а системная природа научного знания находит отражение в

системе понятий. Любая отраслевая терминология более, чем другие слои лексики, обладает системным характером, так как эта системность следует из двойственной природы термина; с одной стороны, она связана с системой понятий (логическая системность), а с другой - терминология функционирует и развивается по законам языка (языковая системность).

Выделяя и систематизируя термины технической области ОМД, мы исходим прежде всего из следующих теоретических положений:

а) термин - это слово или словосочетание, выражающее научное или техническое понятие;

б) термин должен входить в терминополье, за пределами которого он теряет свой терминологический статус;

в) если единицы языка, обозначающие родовое понятие - термины, то и все единицы языка, обозначающие видовое понятие, также термины.

Признавая системность терминологической лексики и ее инклюзивный характер, можно, естественно, с различных точек зрения подходить к вопросу о членении терминосистемы ОМД на различные мик-рополя, подгруппы, так как "...роль языка в членении окружающей действительности, в выделении из реального континуума при помощи материальных знаков отдельных отрезков действительности в настоящее время не подлежит сомнению. Называя предметы, явления окружающей действительности, их признаки и качества, мы тем самым закрепляем в познании все то, что существенно для познания реального мира, для общественной практики" (1, с. 30).

С учетом лингвистических и экстралингвистических факторов основной единицей систематизации терминологической лексики ОМД мы считаем номинативно-тематическую группу (НТГ), которая характеризуется семантической близостью предметно-логической связи элементов, внешней системностью, основанной на внешних факторах и на своей внутренней системной организации. Такой подход к изучению номинативных процессов и системности исследуемой терминологической лексики ОМД через понятие НТГ правомерен, так как он отражает специфическую особенность специальной лексики, заключающуюся, по мнению Д.Н. Шмелева, в том, что языковые и внеязыковые факторы при рассмотрении предметной лексики в системном плане перекрещиваются. Более того, термины, представленные в НТГ, не являются случайными словами, а объединены функционально (2).

Техника, как известно, представляет собой совокупность материальных средств, предназначенных для осуществления процессов производства, обслуживания различного рода потребностей общества.

"В технике, - писал Д.С. Лотте, - терминируются следующие основные категории понятий: процессы (явления); предметы техники (материалы, орудия, инструменты, детали); **свойства**; расчетные понятия; единицы измерения" (3, с. 29).

Таким образом, в терминологической лексике ОМД, нами выделены следующие НТГ, связанные не только с определенными денотатами (референциальные отношения), но и с понятием (сигнификатом):

1. "Общенаучные и общетехнические понятия"
2. "Предметы"
3. "Действия, процессы"
4. "Материалы"
5. "Знания"
6. "Деятели" (профессии)

Список литературы

1. Шмелев Д.Н. Введение // Способы номинации в современном русском языке. - М.: Наука, 1982. - С. 3-44.
2. Шмелев Д.Н. Проблемы семантического анализа лексики. - М.: Наука, 1973. - 280 с.
3. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии. - М.: Изд-во АН СССР, 1961. - 142 с.

Одержано 10.05.11

УДК 001.11:165.744

В.Т.Кирильчук, доц., канд. філ. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Гуманістична спрямованість науки

В статті розглядається спрямованість науки на розвиток людини, її творчих здібностей, культури, мислення.

гуманізм, детермінація, знання, культура, наука, практика

Розвиток сучасного наукового знання, що за своїм характером є інтегральним, вимагає подальшого поглиблення суміжних досліджень у науці. Інтегративні процеси в сучасній науці роблять необхідним міждисциплінарний, комплексний підхід до досліджуваних проблем. Такий підхід стає однією з головних особливостей розвитку науки в сучасних умовах, оскільки в його основі лежать глибокі якісні перетворення в практиці науково-технічного і соціального прогресу, що зумовлює зміцнення зв'язків між різними структурними рівнями об'єктів, прискорення темпів пізнавальних процесів.

Складний і взаємозалежний характер сучасного суспільного розвитку обумовлює зміни не лише в змісті, а й у структурі пізнання, виникнення його нових напрямків і рівнів. З'являються особливі напрямки досліджень, які виступають міждисциплінарними, комплексними як за характером, так і за використаними засобами.

Разом з тим виникає необхідність не лише виявлення для дослідження нових комплексних проблем, а й аналізу, що передбачає глибокий зв'язок науки з людиною, її єдність з культурою в цілому, людське призначення наукових знань, їхню культурну цінність. На шляху такої інтеграції культури і науки найбільше виявляється гуманістична спрямованість наукових досліджень, набуває сьогодні не лише теоретичного, а й зростаючого практичного значення.

Характер і спосіб функціонування науки в суспільстві обумовлені не лише потребами технічного розвитку, інтересами матеріальної практики, а й більш загальними цілями культурного порядку. Наука в своєму розвитку також виявляє формуючий вплив на характер і зміст усіх культурних процесів у суспільстві, породжуючи при цьому якісно нову культурну ситуацію. Зміст наукового знання, характер розвитку в суспільстві можна правильно зрозуміти і всебічно розкрити, якщо врахувати входження науки в загальний культурний контекст. Тому важливо розкрити також соціокультурний механізм функціонування науки, визначити її загальнокультурну значимість, цінність з точки зору історичної перспективи.

Наука не лише співвідноситься з культурою, а й відноситься до неї. Інакше кажучи, — наука має власну культурну сутність, оскільки освоєння людиною об'єктивного світу (процес творення "другої природи") власне і є вираженням культури.

У сучасних умовах наука все більше перетворюється із засобу технічного прогресу, в органічну частину соціального і культурного розвитку, що охоплює не лише ставлення людини до природи, а й її ставлення до інших людей і до самої себе. Тут поєднуються технологічні, культурні та гуманістичні потенції науки.

Результатом цього процесу є зростання продуктивності суспільної праці, причому не лише за рахунок нової техніки, а й за рахунок її поєднання з підвищенням культури праці. Тому технічне застосування наукового знання виступає культурною силою, культурним феноменом, оскільки воно одночасно є і процесом розвитку самої людини. Безпосереднім завданням науки є досягнення об'єктивно правильного знання про дійсність і на основі цього — створення більш ефективних та доцільних засобів і джерел виробництва матеріальних благ. Однак ні знання самі по собі, ні матеріальні блага не є метою розвитку людини. Вони слугують лише основою для вирішення фундаментальнішого завдання — всебічного розвитку людських сутнісних сил.

Система знань входить у культуру тією мірою, якою вони розмежовуються в творчій діяльності — у виробництві, в мистецтві тощо, тобто в будь-якій сфері освоєння людиною дійсності. Як процес виробництва нового знання, наука тим самим є виробництвом людини як суб'єкта культурно-історичного процесу. Цей суб'єкт має формуватись не як функція власної професійної діяльності, а як цілісна особистість, як представник суспільства, тобто універсально.

Розкриваючи за допомогою науки закономірності природного і суспільного розвитку, перетворюючи на цій основі суб'єктивні умови своєї праці і спілкування, люди створюють такі форми життєдіяльності, які мають відповідати їхньому культурному призначенню. Лише усвідомлення і практична реалізація дійсно культурної потреби людини в науці надає її розвитку справді гуманістичного характеру. У зв'язку з тим, що наука орієнтується на розвиток творчого потенціалу людини, вона стає органічним компонентом культури, а також фактором, що визначає тип цієї культури. Все це надає науці гуманістичної орієнтації. Не тільки наука детермінує культуру, а й культура впливає на появу у науки нової якості — гуманістичної спрямованості. Гуманістична спрямованість науки є джерелом могутніх моральних стимулів наукової творчості.

Наука в сучасних умовах характеризується тим, що чим далі, тим більше вона стає співвідсною з людськими потребами, що виражаються не лише у вигляді соціальних цілей, а й безпосередньо. Досягається це завдяки підвищенню ролі людини як суб'єкта наукової діяльності. Крім того, наука все більше проникає не лише в суспільне, а й індивідуальне життя людини, суттєво перетворюючи його. В результаті цього наука стає ще більш залежною від суспільства, але разом з тим цей зв'язок індивідуалізується, набуваючи особистісного характеру.

Перед людством всім ходом об'єктивного розвитку історії поставлено завдання, від вирішення якого залежить і майбутнє науки — змінити соціальну спрямованість розвитку науки і зробити її органічним елементом гуманістично орієнтованої культури. Наука дедалі більше стає тією культурною силою, яка в поєднанні з художньо-практичним освоєнням світу і поглибленням моральних засад суспільства виступає одним із найважливіших і найнеобхідніших факторів не тільки перетворення зовнішніх умов людської життєдіяльності, а й творчого розвитку самої людини, її потреб і здібностей. Тісний внутрішній інтегративний зв'язок між розвитком індивіда та розвитком сучасної, науки стає в даний час очевиднішим.

Наука для людини — лише така гуманістична орієнтація створює основу для оцінки науки з точки зору її впливу на людину, підпорядкування її іманентних цілей загальній меті соціального розвитку, в яких реалізація сутнісних сил людини стає

самоціллю. Тому виникає питання не лише про цінності наукової істини, а й про її ціну, причому "точкою відліку" тут знову є людина.

Наука все більше перетворюється в своєрідний епіцентр культури, дедалі активніше впливає на подальший її розвиток і одночасно є складовою частиною, необхідною передумовою розвитку самої людини.

Все це дає підстави зробити висновок про те, що наука, спрямована на розвиток сутнісних сил людини, є феноменом культури. Звідси орієнтир науки на розвиток людини, її творчих здібностей, культури мислення. Наука тим самим є явищем величезного культурного значення, що докорінно змінює всю систему людських зв'язків з природою і людини з людиною.

Список літератури

1. Андрущенко В.П., Михальченко М.І. Сучасна соціальна філософія: - К.: 1996. В 2-х т. – К.: 1993. – Т.1.

В статье рассматривается направленность науки на развитие человека, его творческих способностей, культуры мышления.

In the article the orientation of science on a human development, his creativity, a culture of thinking is considered.

Одержано 10.05.11

УДК 001.11:165.744

В.Т.Кирильчук, доц., канд. філ. наук.

Кіровоградський національний технічний університет

Логічна структура науки

В статті розглядаються основи, закони, основні поняття, теорії, ідеї, які є складовими елементами логічної структури науки.

закони, елементи, ідея, наука, об'єктивне, структура, теорія

Наука як система знання виконує логічні функції. Тоді, коли наука існувала в формі нерозчленованого цілого, у неї взагалі не могло бути ніякої логічної структури, тому що не було створено чітких наукових теорій з певною структурою, системою доказів та ін. Фіксація деяких фактів, геніальні здогадки, фантастичні уявлення — от що становить зміст нерозчленованої науки. Логічну структуру наука стала набувати, коли з неї почали виділятися окремі галузі з відносно строгими науковими теоріями.

Набуття наукою логічної структури передбачає насамперед чітке визначення предмета її вивчення, особливості якого багато в чому визначають науку.

Оскільки науки відрізняються за предметом., мірою зрілості розвитку, можна говорити про своєрідність логічної структури кожної науки. Для логіки ж наукового дослідження надзвичайно важливо виявити логічну структуру побудови науки взагалі. Ця структура буде, носити певною мірою характер ідеалу, до якого має прагнути наука в своєму розвитку.

Не можна виявити логічну структуру науки шляхом порівняння структур різних галузей знань на всіх етапах їхнього історичного розвитку і знаходити загальне в їхній побудові. Є лише один шлях: розглядати сучасні зрілі галузі наукового знання, в яких найбільш чітко виражена і уже осмислена структура. На основі аналізу цих галузей знання слід помітити тенденцію в розвитку. Структури науки, що утворює реальний ідеал наукового знання. Елементами логічної структури науки є: 1) основи, 2) закони, 3) основні поняття, 4) теорії, 5) ідеї.

Основи науки. Потрібно виділити два види основ науки: ті, що перебувають за її межами, і ті, що входять у саму систему науки. Основою будь-якої науки і всього знання в цілому є матеріальна дійсність і практична діяльність людини. Перша становить об'єктивний зміст будь-якої науки, оскільки всі науки мають справу з відображенням закономірностей руху явищ об'єктивного світу. Друга — критерій істинності наукових теорій.

Але ні сама матеріальна дійсність, ні практика як така не входять у систему будь-якої науки і навіть наук в цілому. Вони включаються в систему наукового знання уже відображеними в свідомості людини: одне — у вигляді теорій, принципів, аксіом, законів науки, інше — в формі реального логічного способу побудови і доказу наукових теорій. В першій відображені закономірності, властивості об'єктивної реальності, в другій — у формі логічних фігур закріплюється практична діяльність людини.

Основи науки, що входять в її систему, становлять насамперед ті її теоретичні положення, які виражають загальні закономірності предмета даної науки, що розглядаються якоюсь мірою з якогось боку у всіх її теоріях. Ці положення беруться за основу при логічній побудові даної науки. Наприклад, в геометрії такими положеннями виступають її аксіоми, що розкриваються у вигляді визначень, постулатів, загальних понять.

Крім того, в структурі науки можна виділити три блоки основ: 1) ідеали і норми наукового пізнання; 2) наукова картина світу; 3) філософські основи.

Наукове знання регулюється певними ідеалами і нормами, що виражають цільові установки науки це ідеали і норми доказовості і обґрунтованості знання. Це ті основні форми, в яких реалізуються і функціонують ідеали і норми наукового пізнання.

Другий блок основ становить наукова картина світу, яка вміщує в собі загальні уявлення про світ. Ця загальна наукова картина світу включає уявлення про природу і суспільство. Уявлення про структуру і розвиток природи називають природничонауковою картиною світу.

Третій блок основ науки представлений філософськими основами, що включають в себе ідеї та принципи, які обґрунтовують ідеали і норми науки, з одного боку, наукову картину світу — з другого. При цьому філософські основи науки забезпечують входження наукового знання в загальну тканину культури людського суспільства.

Закони науки. Якщо основи науки стоять на верхній сходинці ієрархії логічної структури науки, то закони — на найнижчій. Закони, по суті, виконують функцію фактичної бази науки: відображають предмет даної науки і носять всезагальний характер. Як факти закони носять достовірний характер; в процесі розвитку науки вони не спростовуються, змінюється тільки сфера їхнього застосування. Закони науки — об'єктивно істинні.

Функції законів виступають принципами істинного знання, що є в даній науці. Поняття "закон" і "принцип" у науці одноступеневі й важко розрізняються. Закон стає принципом, коли він виконує логічну функцію в систематизації знання, служить вихідним положенням у побудові теорії, в дослідженні нового знання. Закони становлять кістяк теоретичних побудов, а відкриття закону — одне із головних завдань будь-якого наукового дослідження.

Основи, закони науки існують у формі понять або їх системи. Наука відображає свій предмет у поняттях, без яких не можна побудувати жодної теорії. Поняття науки за своїм місцем і значенням неоднозначні. Є поняття фундаментальні для даної науки; вони відображають загальні закономірності предмета, що вивчаються нею, і мають відношення, по суті, до всіх її теорій. Є поняття, які відносяться тільки до окремих її теорій; вони відображають окремі сторони, моменти предмета даної науки.

Історія розвитку науки показує, що аналіз та перегляд вихідних понять інколи призводить до революційних змін у ній. Поняття в науці виступає у вигляді системи, що утворює теорію.

Теорія є найвищим рівнем синтезу знання. В ній воно досягає певної міри повноти

і завершеності, набуваючи водночас безумовного характеру. Окремі поняття науки абстрактні і суб'єктивні. В теорії, яка є вираженням чогось цілого, тенденцією розвитку предмета, проявляється об'єктивність змісту понять науки.

Теорія — особлива форма пізнання, що має свою структуру. Загальне для всіх теорій те, що вони є системою знань. Йдеться про те, що в науковій теорії судження і поняття певним чином пов'язані між собою, утворюють певну цілісність.

Але не кожна сукупність понять і суджень становить наукову теорію. Необхідно, щоб ця система знання описувала і пояснювала явище, виявляла закономірні зв'язки, знання яких необхідні для практичної і теоретичної діяльності людини.

Судження і поняття-в теорії становлять певну єдність, що знаходить своє вираження в об'єднуючому началі, яке відображає важливий для даної сукупності явищ зв'язок. Таким чином, теорію можна визначити так: система наукового знання, що описує і пояснює певну сукупність явищ, дає знання реальних основ висунутих положень і зводить відкриті в даній галузі закономірні зв'язки до єдиного об'єктивного начала.

Сучасна формальна логіка бачить в теорії мову — систему знаків, пов'язаних між собою за певними, заздалегідь заданими правилами, і тільки з цього боку вона займається логічним аналізом теорії.

Функція теорії — не тільки звести в систему досягнуті результати пізнання, а й служити шляхом до нових понять, законів, які глибше і повніше відображають досліджуваній предмет.

Слід також відзначити, що починаючи з XIX ст. відбувається створення теорій, які об'єднуються в одну на основі єдиної ідеї.

Для розуміння суті цього процесу необхідно з'ясувати логіко-гносеологічну функцію *ідеї*, в якій органічно поєднуються два моменти, необхідні для науки: об'єктивно-істинне відображення дійсності і створення форм її перетворення із встановленням засобів практичної їх реалізації. Перший момент виражає споглядальну сторону знання, а другий — дієво-практичну. В ідеї вони злиті воедино і завдяки цьому ідея виступає своєрідним гносеологічним ідеалом, до якого прагне пізнання. Зрештою, наука створює теорії для того, щоб творити ідеї — форми, в яких людина здійснює свою мету щодо перетворення дійсності. Щоб утвердити себе в світі, знання мусить стати ідеєю.

В ідеї об'єктивне підноситься до рівня мети і прагнень суб'єкта, створений об'єктивно-істинний образ стає його внутрішньою потребою, тим, що він має внести в світ у процесі своєї практичної діяльності. Це з одного боку. А з другого — в ідеї цілі і прагнення людини набувають об'єктивного характеру, і через свою об'єктивну істинність, через матеріальну діяльність самі стають об'єктивною реальністю.

Щоб сформувавши ідею, потрібні знання не тільки про об'єкт, а й про суб'єкт, його мету і прагнення, суспільні потреби, про засоби і шляхи втілення теоретичного знання вжиття.

Ідея виступає як ідеал у кількох аспектах: у ній в концентрованому вигляді виражені досягнення наукового знання. Вона містить у собі прагнення до практичної реалізації, до свого матеріального втілення, містить знання про саму себе, про шляхи і засоби своєї об'єктивізації.

Будь-яка наукова ідея — історично минулий ідеал пізнання, який з часом перестає бути ідеалом, а суб'єкт досягає знання більшої об'єктивності і повноти з більшими реальними можливостями для реалізації, а тому створює новий ідеал.

Ідея — це кінець знання і початок речі. Ідея реалізується не тільки в практичній, а й в теоретичній діяльності людини. В будові науки ідея виконує синтезуючу функцію, об'єднує знання в певну єдину систему теорій. Синтезуюча функція ідеї впливає з її природи. В ідеї відбито пізнання фундаментальної закономірності, яке дає основу для об'єднання понять і теорій. В ідеї знання досягає вищого ступеня об'єктивності, що створює умови для синтезу попереднього знання.

Список літератури

1. Вахтомин Н.К. Генезис научного знания. – М.: 1973.

В статье рассматриваются основы, законы, основные понятия, теории, идеи, которые являются элементами логической структуры науки.

Foundations, laws, basic concepts, theories and ideas, which are the elements of the logical structure of science are considered in the article.

Одержано 10.05.11

УДК 539.2;541.124;669.017

К.Н. Марченко, доц., канд.техн.наук

Кировоградский национальный технический университет

Вера – основополагающий фактор информационных процессов и жизнедеятельности человека

Представлен человек как информационная система. Рассмотрены информационные процессы в организме человека и его жизнедеятельности. Показано влияние фактора веры на протекание информационных процессов и их эффективность.

информация, информационный процесс, информационная система, вера

Информационный процесс - процесс получения, создания, сбора, обработки, накопления, хранения, поиска, распространения и использования информации [1].

Когда речь идет об информационных процессах, невольно возникают ассоциации с компьютерами и средствами коммуникаций, настолько существенно сегодня человек зависит от технических средств, обеспечивающих хранение и передачу информации.

Человек, зачастую, не задумывается о том, что сам он в определенном аспекте

является сверхмощным биокомпьютером. В нем есть быстродействующий процессор – мозг, оперативное запоминающее устройство – структурированная клеточная вода, постоянное запоминающее устройство – молекулы ДНК, шины для передачи сигналов – нервные волокна, периферийные устройства для сбора информации – органы чувств, периферийные устройства для передачи информации – речевой аппарат, руки и т.д.

Осознавая этот факт, человек может не только эффективно пользоваться информационными ресурсами, но и наращивать мощь своего биокомпьютера, например, в виде целенаправленного творчества, концентрированного мысленного потока, тренировки памяти и воображения.

Сам человек является сложнейшей тонко организованной информационной системой. В его ДНК представлены все информационные образцы нашей вселенной и её обитателей. Ведь тема ДНК едина, а все сущее является её вариациями. Поэтому человека иногда называют живой библиотекой вселенной.

Именно информация и информационные процессы являются определяющими факторами как при построении биологического организма человека, так и в его функционировании. Все химические, энергетические процессы, процессы переноса и обмена веществ протекают по определенному плану, обеспечивающему стабильность человеческого тела, его неразрушимость в соответствии с информационной матрицей. Сами болезни, старение, засорение, разрушение и, наконец, смерть человеческого тела являются следствием накопленных информационных сбоях, неустранимых своевременно в силу безответственного отношения человека к своему организму, в силу невежества или неверия в свои возможности.

Новая, информационная фаза представлений о человеке возникла естественно и синхронно с постижением информационных ресурсов в информационную эпоху. Эта фаза ознаменовалась возникновением плеяды новых наук, таких как информационная медицина, информационная экология и др.

Информация принимает участие в формировании мировоззрения, убеждений, восприятия, мыслей, эмоций человека, что оказывает непосредственное влияние на химические процессы человеческого организма, биологические клетки и ткани. Признавая первостепенное влияние информации на свое самочувствие, здоровье и процессы жизнедеятельности, человек начинает относиться к своим информационным процессам с большей ответственностью. Человек часто делает свой выбор на базе имеющейся информации, а совокупность сделанных выборов формирует его жизнь.

Существует правило: чем более ответственно человек относится к своим информационным процессам, тем большей их эффективности он может достичь.

Мысль является элементарным информационным процессом в информационной системе человека. Каждая мысль имеет начальную точку, откуда она отправлена, - источник и точку, в которую она направлена. Таким образом, мысль образует связь, что имеет решающее значение в процессах переноса. Следующим важным моментом является то, что энергия следует за мыслью по образовавшейся связи. И, наконец, третьим важным моментом мыслительного процесса, как процесса переноса, является то, что человек осознанно или бессознательно определяет качество переносимой энергии.

Вера является дверью, позволяющей или не позволяющей информации войти в сознание человека, в его информационную систему. Слово «доверие» объединяет оба слова – «вера» и «дверь». Если человек доверяет информации, он принимает ее в свою базу возможностей и начинает ею пользоваться. Исследователями замечено, что эмоционально окрашенная информации наиболее эффективно усваивается подсознанием. Если человек неосознан, информация также может пройти в его подсознание минуя сознание и начинает влиять на определенные процессы жизнедеятельности. Если человек неосознан, это не освобождает его от

ответственности за принятую информацию и не уменьшает влияние информации на его жизнь. Таким образом, осознанность и ответственность – два стража информационных структур и процессов человека.

Вера есть признание чего-нибудь истинным без предварительной фактической или логической проверки, единственно в силу внутреннего, субъективного непреложного убеждения, которое не нуждается для своего обоснования в доказательствах, хотя иногда и подыскивает их [2]. Предположительно восходит к древнему индоевропейскому слову «варатра» (верёвка, канат; то, что связывает, соединяет).

Вера создает канал для передачи информации от источника к приемнику. Информация, которой не верят, отвергается и, следовательно, информационный канал не образуется. Этот прием, применяемый сознательно, в определенной мере предохраняет информационную систему человека от низкокачественных информационных инъекций, загрязнений и сбоев.

Вера является мысленной связью между субъектом и объектом веры, что имеет решающее значение. С методологической точки зрения, только поверив в возможный результат своей деятельности, человек приступает к его реализации, составляя алгоритм действий, планируя этапы реализации задуманного, подключая необходимые дополнительные ресурсы и средства. С энергетической точки зрения, поверив в нечто, представив нечто возможное, человек создает каркас результата. Далее, в силу своей веры в результат, человек периодически думает о нем, представляя его в различных аспектах. Как известно, энергия следует за мыслью, что позволяет наполнить каркас и ускорить реализацию. Подсознание и интуиция позволяют собрать недостающие «кирпичики» для формирования результата.

При взгляде в будущее, эти процессы кажутся невидимыми и почти фантастическими. Однако, если проанализировать то, как вы достигали тех или иных результатов в прошлом, то именно по этому сценарию все и происходило: идея, вера, концентрация, действия, результат. Если на получение одного результата требуются годы подготовительной работы, то другой реализуется почти мгновенно. Правильными мыслями можно быстро улучшить свое самочувствие или отношения с определенным человеком, а это, что ни говори, является весьма весомыми ценностями в нашей жизни. Анализируя и наблюдая эти быстротечные и управляемые информационные процессы, их причины и следствия, человек еще более укрепляется в вере в свое могущество и использует эти процессы осознанно с высокой эффективностью.

Рассмотрим, как проявляется вера в различных сферах жизнедеятельности человека.

По утверждению известного польского писателя и ученого С. Лема, вера является основополагающим фактором жизни любых живых систем. С. Лем пишет:

«Каждый гомеостат, стремящийся удержать свои существенные переменные в определенных границах, переход за которые грозит его существованию, должен проявлять “веру”, то есть действовать на основе неполной и неточной информации так, словно она полна и точна.

Всякая деятельность исходит из знаний, содержащих пробелы. При такой неуверенности можно либо воздержаться от действий, либо действовать с риском. Первое означало бы прекращение жизненных процессов. “Вера” же является ожиданием, что произойдет то, на что мы надеемся, что дело обстоит так, как мы думаем, что мысленная модель адекватна внешней ситуации.

Многokrатно подтвержденная опытом вера становится все более правдоподобной и таким образом превращается в знание. Индуктивное поведение не основано на абсолютной уверенности, тем не менее оно оправдывает себя, поскольку в значительном числе случаев увенчивается успехом» [3].

Первостепенную роль в жизни человека играет вера в себя. «Я ёсьмь» - таково

самое короткое и мощное утверждение, которое позволяет быстро собраться и наполниться силами, которое позволяет выстоять перед натиском событий, какими бы они ни были. Тот, кто твердо верит в свое могущество, воистину могущественный.

Чем больше человек верит в успех своего начинания, тем с большим энтузиазмом принимается за реализацию, проходя необходимые шаги на одном дыхании. Сомнение, напротив, порождает минимум два возможных исхода – удачу и неудачу, что разделяет поток привносимой энергии между вариантами, рассеивает её. В этом случае значительна вероятность того, что начатое дело будет вовсе брошено на полпути, а затраченная энергия останется в незаконченном творении. Чем больше у человека незаконченных дел, тем слабее он становится, разбросав энергию меж ними. Законченное дело доставляет облегчение и радость. Круг энергии замыкается, она возвращается к хозяину.

Известно, что фактор ожидания экспериментатора влияет на результаты проводимого им эксперимента. Наблюдения показывают, что с человеком происходит именно то, чего он ожидает.

Продолжительность жизни и ее качество во многом зависят от верований и убеждений человека. Ребенок и старик отличаются друг от друга не только состоянием души и тела, но и соотношением веры и скепсиса (неверия, маловерия). Придуманно даже выражение «здоровый скепсис», которым иногда подменяют выражение «здравый разум». Возможности и пути ребенка фактически безграничны, в то время как старик уже при жизни погребен под спудом множества искусственных ограничений:

$$\text{Возможности} = \frac{\text{Вера}}{\text{Скепсис}}$$

Из этой простой формулы следует, что когда скепсис стремится к нулю (абсолютная вера), возможности стремятся к бесконечности. Для успеха в любом деле, в том числе и в жизни необходимым условием является непоколебимая вера, несгибаемая воля. Вера и надежда зажигают глаза. Вера и надежда преумножают жизнь.

У каждого человека в изобилии есть творческие способности, но лишь поверив в них, он начнет их применять и совершенствовать. «Творчески мыслящие люди считают себя творческими личностями, а люди с менее развитыми творческими наклонностями думают, что не способны творить. Все мы обладаем творческим потенциалом, дарованным природой, - это неотъемлемая часть человека. Увы, многих еще с раннего детства убедили в отсутствии оногo, и в результате творческое начало было подавлено» [4].

Успех процесса обучения напрямую зависит от веры обучающегося в свои способности, в конечный результат, от доверия учителю.

Фактор веры существенно ускоряет процессы исцеления болезней, в том числе относимых к категории неизлечимых. Существует множество примеров исцеления, когда человек, настойчиво представляя себя здоровым, просто растворял болезнь. Известен факт того, что индонезийский мальчик «отрастил» себе ногу, отрезанную трамваем, просто не зная, что она вырасти снова не может. Он же всю жизнь баловался ящерицами, а нянька рассказывала ему сказки о живой и мертвой воде. Он купал ногу в море, считая его по легендам живым, и каждое утро вживую наблюдал, как отрастает нога. За тем, как растет нога, и вырастают пальцы, наблюдали американские журналисты, велись дневники и научные исследования, пока ребенок просто жил сказками и отращивал себе ногу. Мальчик однажды встал и пошел «двумя» ногами, оставляя на песке побережья следы.

Утрата веры отрицательно сказывается на личности человека, приводит к утрате целей, деградации, бесплодному скепсису, цинизму, чувству бессмысленности

существования, страха и т.п.

Человек может быть более или менее разборчивым в выборе пищи, питья, места нахождения. Информация в не меньшей, а скорее в ещё большей степени влияет на человека, как информационную систему, что требует ответственного отношения к ней. Информация может как созидать, так и разрушать. Критерием для различения качества информации может быть следующий. Вредная информация подрывает веру человека в себя и свои силы, вселяет страх, приводит к подавленности и унынию, сеет раздор и рознь между людьми. Полезная информация укрепляет веру человека в себя, наполняет его силой, доставляет радость, помогает в решении насущных проблем. У человека всегда есть выбор. Верить или не верить, привносить информацию в свою информационную систему или нет – осознанно может решить для себя каждый человек.

Список литературы

1. http://ru.wikipedia.org/wiki/Информационный_процесс
2. <http://ru.wikipedia.org/wiki/Вера>
3. С. Лем. Сумма технологии. М.: Издательство АСТ, 2002. – 668 с.
4. Д. Кехо. Подсознание может всё. Издательство: Попурри, 2009. – 176 с.

Представлена людина як інформаційна система. Розглянуті інформаційні процеси в організмі людини і його життєдіяльності. Показаний вплив чинника віри на протікання інформаційних процесів та їх ефективність.

A man as informative system is presented. Informative processes are considered in the organism of man and his vital functions. Influence of factor of faith is shown on flowing of informative processes and their efficiency.

Одержано 12.05.11

І.В. Рузмайкіна, доц., канд.екон.наук, С.М. Непомняща, ст. гр. ОА 08-2
Кіровоградський національний технічний університет, м. Кіровоград

Відрядження у межах України та за кордон: актуальні питання обліку

У статті розглядається порядок відшкодування працівникам витрат, пов'язаних з перебуванням у відрядженнях. Значна увага приділяється особливостям нових норм відшкодування витрат на відрядження в межах України та за кордон, пов'язаних із набранням чинності Податкового кодексу України від 2 грудня 2010 року №2755-VI.

Постановка проблеми та її актуальність. Актуальність теми службових відряджень зумовлена значною кількістю проблемних питань, які виникають у підприємств з приводу відправлення працівників у відрядження. На сьогодні коло таких питань поширюється у зв'язку із введенням у дію Податкового кодексу України від 2 грудня 2010 року №2755-VI, який змінив ряд основних положень щодо порядку визначення сум, пов'язаних з відрядженнями. Також необхідне правильне оформлення належних документів, щоб уникнути у майбутньому можливих помилок, а також виправити раніше допущені неточності в обліку та в оформленні документів.

© І.В. Рузмайкіна, С.М. Непомняща, 2011

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливий внесок у дослідження теорії і практики обліку розрахунків з дебіторами взагалі, і з підзвітними особами, зокрема, зробили такі вітчизняні вчені, як Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, З.В. Гуцайлюк, Г.Г. Кірейцев, М.В. Кужельний, В.Г. Лінник, Є.В. Мних, В.В. Сопко, В.Г. Швець та ін.

Але сьогодні підвищена увага до порядку розрахунку сум, пов'язаних з відрядженням, викликана необхідністю врахування змін податкового і бухгалтерського регламентування, що змушує підприємців знаходити підходи до оптимізації цього процесу, постійно опрацьовувати на практиці нові вимоги. Суттєво змінені підходи до регламентування методики розрахунків граничних сум добових по відрядженнях значно впливають на достовірність показників обліку і звітності практично кожного підприємства і потребують своєчасного внесення змін у практику ведення обліку.

Метою статті є аналіз перехідних положень Податкового кодексу України від 2 грудня 2010 року №2755-VI з питань нарахування добових у 2011 році при відрядженнях у межах України та за кордон.

Виклад основного матеріалу. Службове відрядження – це поїздка працівника за розпорядженням керівника підприємства на певний термін для виконання службового доручення поза місцем постійної роботи цього працівника. Порядок відрядження регламентує «Інструкція про службові відрядження в межах України та за кордон» від 13 березня 1998 р. № 59.

У тих випадках коли філії, дільниці та інші підрозділи підприємства знаходяться в іншій місцевості, місцем постійної роботи вважається той підрозділ, робота в якому обумовлена трудовим договором (контрактом). Службові поїздки працівників, постійна робота яких проходить в дорозі або має роз'їзний (пересувний) характер, не вважаються відрядженнями, якщо інше не передбачене законодавством, колективним або трудовим договором.

До моменту набрання чинності розділу III Податкового кодексу України основними документами, що регулювали порядок відшкодування працівникам витрат, пов'язаних з перебуванням у відрядженнях, та норми їх відшкодування, були:

– «Інструкція про службові відрядження в межах України та за кордон», затверджена наказом Міністерства фінансів України № 59 від 13.03.98 р. (в останній редакції від 17.03.2011 р.);

– пп. 5.4.8 п. 5.4 ст. 5 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» № 283/97-ВР від 22.05.97 р. (Закон втратив чинність крім пункту 1.20 статті 1 на підставі Податкового Кодексу № 2755-VI від 02.12.2010 р.);

– постанова Кабінету Міністрів України «Про граничні норми добових витрат і сум, що направляються на харчування (замість добових) членів екіпажів суден (інших транспортних засобів), що здійснюють діяльність за межами повітряного або митного кордону чи територіального моря (вод) України» № 3 від 04.01.99 р. (Постанова втратила чинність на підставі Постанови Кабінету міністрів № 73 від 02.02.2011 р.).

Проте з 1 квітня 2011 року, тобто з моменту набрання чинності розділом III Податкового кодексу України, порядок та норми відшкодування витрат на відрядження зазнають суттєвих змін.

Незважаючи на те, що протягом I кварталу 2011 року ще продовжували діяти норми Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств», у тому числі його пп. 5.4.8 п. 5.4 ст. 5 щодо розрахунку сум на відрядження. Це підтверджує і ДПА у своєму листі № 14545/6/17-0716 від 30.12.2010 р., а також постанова Кабінету Міністрів України «Про норми відшкодування витрат на відрядження у межах України та за кордон» № 663 від 23.04.99 р.

Отже, з набранням чинності розділу III Податкового Кодексу України, витрати на відрядження, як і раніше, враховуватимуться у складі витрат подвійного призначення при визначенні об'єкта оподаткування (п. 140.1.7 статті 140 Кодексу).

Зокрема, це стосується витрат на:

- проїзд (у тому числі перевезення багажу, бронювання транспортних квитків) як до місця відрядження і назад, так і за місцем відрядження (у тому числі на орендованому транспорті);
- оплату вартості проживання у готелях (мотелях);
- найм інших житлових приміщень;
- харчування чи побутові послуги (прання, чищення, лагодження та прасування одягу, взуття чи білизни), у випадку, якщо вони включені до рахунків;
- оплату телефонних розмов;
- оформлення закордонних паспортів, дозволів на в'їзд, віз, обов'язкове страхування;
- інших документально оформлених витрат, пов'язаних з правилами в'їзду та перебування у місці відрядження, в тому числі будь-яких зборів і податків, що підлягають сплаті у зв'язку із здійсненням таких витрат.

Водночас, до цього переліку не потрапили витрати на усний та письмовий переклади, які до початку II кварталу 2011 року були закріплені підпунктом 5.4.8. пункту 5.4. статті 5 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств».

З прийняттям Податкового кодексу не скасовано заборону включати до складу витрат на харчування вартість алкогольних напоїв і тютюнових виробів, суми «чайових», за винятком випадків, коли суми таких «чайових» включаються до рахунку згідно із законами країни перебування, а також плату за видовищні заходи.

Якщо згідно із законами країни відрядження або країн, територією яких здійснюється транзитний рух до країни відрядження, обов'язково необхідно здійснити страхування життя або здоров'я відрядженої особи чи її цивільної відповідальності (у разі використання транспортних засобів), то витрати на таке страхування включаються до складу витрат платника податку, що відряджає таку особу.

За відсутності відповідних підтвердних документів, наказу про відрядження або відміток уповноваженої службової особи Державної прикордонної служби України в паспорті або документі, що його замінює, сума добових не включатиметься до складу витрат платника податку.

У разі наявності запиту представника органу державної податкової служби щодо перекладу підтвердних документів, виданих іноземною мовою, витрати за такий переклад, як і сьогодні, буде покладено на платника податку.

Усі вищезазначені витрати можуть бути включені до складу витрат платника податку лише за наявності підтвердних документів, перелік яких також зазнав змін.

Так, окрім транспортних квитків або транспортних рахунків (багажних квитанцій), рахунків, отриманих із готелів (мотелів) або від інших осіб, що надають послуги з розміщення і проживання фізичної особи, та страхових полісів, з 01.04.2011 р. підтвердними документами офіційно вважаються електронні квитки за наявності посадкового талона та документа про сплату за всіма видами транспорту, в тому числі чартерних рейсів, а також витрати на послуги з бронювання місць у місцях проживання.

Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» подібної норми не містив, хоча Міністерство фінансів і ДПА визнавали електронні квитки підтвердними документами при належному оформленні їх фактичного придбання та використання.

Так, згідно з листом Міністерства фінансів України № 31-18030-07-21/12414 від 25.05.2010 р. «...документами, що підтверджують право на відшкодування витрат на придбання електронного авіаквитка, є такий пакет документів: оригінал розрахункового документа, що підтверджує здійснення розрахункової операції у готівковій чи безготівковій формі, роздрук на папері маршруту електронного авіаквитка та електронного купону з номером електронного квитка, оригінали відривної частини посадкових талонів пасажира». На думку ДПС, «...електронний

квиток — це електронний документ, що не має матеріальної форми, відповідно, він не може бути підставою для включення вартості авіаквитка до складу валових витрат. Тому документами, що підтверджують право на валові витрати при придбанні авіаквитка в електронній формі, будуть роздруковка маршруту, документ на посадку та документ, що підтверджує оплату вартості авіаквитка».

Будь-які витрати на відрядження можуть бути включені до складу витрат платника податку за наявності документів, що підтверджують зв'язок такого відрядження з діяльністю такого платника податку, зокрема (але не виключно) таких:

- запрошень сторони, що приймає, діяльність якої збігається з діяльністю платника податку; укладеного договору чи контракту;
- інших документів, які встановлюють або засвідчують бажання встановити цивільно-правові відносини;
- документів, що засвідчують участь відрядженої особи в переговорах, конференціях або симпозіумах, інших заходах, які проводяться за тематикою, що збігається з господарською діяльністю платника податку.

З моменту набрання чинності розділом III Податкового Кодексу України найсуттєвіших змін зазнають норми відшкодування витрат на відрядження в межах України та за кордон.

До кінця I кварталу 2011 року їх розміри були закріплені Постановою № 663 КМУ від 23.04.99 р. Тому згідно з п. 1 цієї постанови для визначення граничних норм добових витрат на відрядження застосовується офіційний курс гривні до долара США, установлений НБУ на день видачі авансу за загальним правилом, яке наведене в табл. 1.

Звичайно, у разі, коли до рахунків вартості проживання у готелях включаються витрати на харчування, сума добових зменшується в залежності від кількості разів харчування.

Таблиця 1 – Граничні норми добових витрат на відрядження до 01.04.2011 року

Умови застосування граничних норм	У межах території України	За межами території України (за кордон)
Якщо до рахунків на оплату вартості проживання у готелях не включаються витрати на харчування	30,00 грн.	Еквівалент до 50 доларів США (у гривнях)
Якщо до рахунків на оплату вартості проживання у готелях включаються витрати на одноразове харчування	24,00 грн.	Еквівалент до 40 доларів США (у гривнях)
Якщо до рахунків на оплату вартості проживання у готелях включаються витрати на дворазове харчування	18,00 грн.	Еквівалент до 27,5 доларів США (у гривнях)
Якщо до рахунків на оплату вартості проживання у готелях включаються витрати на триразове харчування	12,00 грн.	Еквівалент до 17,5 доларів США (у гривнях)

Однак з 01.04.2011 р. розмір добових витрат потрапив у пряму залежність від розміру мінімальної заробітної плати. Граничні норми добових витрат, що діють з 01.04.2011 року наведено в табл. 2.

Таблиця 2 - Граничні норми добових витрат з 01.04.2011 року

Витрати	У межах України		За кордон	
	Розмір	Сума	Розмір	Сума
Витрати, не підтвержені документально, на харчування та фінансування інших власних потреб фізичної особи (добові витрати)	0,2 розміру МЗП, що діяв на 1 січня звітного податкового року, в розрахунку на добу	188,20 грн.	0,75 розміру МЗП, що діяв на 1 січня звітного податкового року, в розрахунку на добу	705,75 грн.

Розмір мінімальної зарплати на 1 січня 2011 року становить 941 грн., тому шляхом найпростішого математичного розрахунку отримуємо 188,20 грн. (941 грн. x 0,2) добових для відряджень у межах України і 705,75 грн. (941 грн. x 0,75) для закордонних відряджень в 2011 році.

Враховуючи середній курс НБУ за 1 долар США 7,95 грн., це складе близько 90 доларів США на добу, що майже у два рази перевищує розмір закордонних добових, який діяв раніше.

Головна відмінність положень Податкового кодексу від Постанови № 663 стосовно цього питання полягає в тому, що він не містить норми, яка зменшує розмір граничних добових в залежності від кількості разів харчування.

Водночас Кабінетом Міністрів у новій Постанові «Про граничні норми добових витрат для відрядження членів екіпажів суден, інших транспортних засобів та суми, що спрямовуються на їх харчування замість добових витрат» № 73 від 02.02.2011 р. встановлено граничні норми добових у сумі, що не перевищує 75% розміру мінімальної заробітної плати, що діяв для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, в розрахунку на добу, для відрядження членів екіпажів суден/інших транспортних засобів або суми, що спрямовуються на харчування таких членів екіпажів замість добових, якщо такі судна (інші транспортні засоби):

- провадять комерційну, промислову, науково-пошукову чи риболовецьку діяльність за межами територіальних вод України;
- виконують міжнародні рейси для провадження навігаційної діяльності чи перевезення пасажирів або вантажів за плату за межами повітряного або митного кордону України;
- використовуються для проведення аварійно-рятувальних та пошуково-рятувальних робіт за межами митного кордону або територіальних вод України.

Суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів, також визначаються Кабінетом Міністрів України, зокрема, Постановою «Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів» № 98 від 02.02.2011 р. Норми обох вищезазначених постанов набули чинності з 1 квітня 2011 року.

Сума добових протягом відрядження визначатиметься, як і раніше, в залежності від кількості днів перебування у відрядженні, а саме:

- у межах України та країн, в'їзд громадян України на територію яких не потребує наявності візи (дозволу на в'їзд), - згідно з наказом про відрядження та відповідними первинними документами;
- до країн, в'їзд громадян України на територію яких здійснюється за наявності візи (дозволу на в'їзд), - згідно з наказом про відрядження та відмітками уповноваженої

службової особи Державної прикордонної служби України в закордонному паспорті або документі, що його замінює.

Висновки. Трансформація обліку в Україні здійснюється, як зазначалось не раз в офіційних документах, в рамках реалізації стратегічного курсу нашої держави на інтеграцію до світового економічного простору. Цей напрямок реформ має передбачати неухильну поступову адаптацію законодавства України до європейського рівня. Останнім часом українське бухгалтерське та податкове законодавство зазнало значних перетворень, та найбільш гучним і спірним з них є впровадження в дію Податкового кодексу України.

Зі значної сукупності нововведень та положень, які за сутністю суперечать старим постулатам, найбільш суттєві зміни в обліку спричинив чинний з 01.04.2011 розділ III Податкового кодексу України. Згідно нього значних змін зазнав порядок визначення граничних норм відшкодування витрат на відрядження в межах України та за кордон. По суті з 01.04.2011 року розмір добових витрат потрапив у пряму залежність від розміру мінімальної заробітної плати, яка на 1 січня 2011 року становить 941 грн.

Список літератури

1. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
2. А.Скуміна. Відрядження. Квітнева перспектива [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.vlasnasprava.info/ua/legislation_monitoring.html?_m=publications&_t=rec&id=13814. – Назва з титул. екрану.
3. Відрядження: оформлюємо правильно [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dtk.com.ua/show/1bid03491.html>. – Назва з титул. екрану.
4. Граничні норми добових витрат на відрядження [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.profiwins.com.ua/uk/directories1/trip.html>. – Назва з титул. екрану.
5. КМУ: про добові [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://buhgalter.com.ua/news/details/5591/>. – Назва з титул. екрану.

Одержано 11.05.11

К.Ю. Полоз, ст.гр.ФК-08-2, О.В. Яцун, ст.гр.ФК-08-2

Кіровоградський національний технічний університет

Податковий кодекс та міжнародний досвід впровадження змін до податкової системи України

Податкова система є важливою складовою національної економіки кожної незалежної держави. Національні податкові системи унікальні та своєрідні, як унікальна і своєрідна кожна країна. В той же час, податкові системи пострадянських країн мають багато спільного. Адже висхідним джерелом для їх формування була система оподаткування Радянського Союзу. Проте, маючи загальне коріння, кожна з країн обрала свій особливий шлях розвитку. У сучасному вигляді національні податкові системи країн СНД мають суттєві відмінності, як з точки зору особливостей їх побудови, так і з точки зору фіскальної ефективності. І хоча в процесі подальшого розвитку та вдосконалення національних податкових систем виникають аналогічні проблеми, найчастіше кожна країна шукає свій спосіб їх подолання. Деякі з таких способів можливо вважати вдалими та ефективними, деякі – ні. При цьому, неминуче

повстає питання щодо доцільності використання підходів інших країн до вирішення аналогічних проблем розвитку систем оподаткування. Досить часто, без належного наукового обґрунтування та врахування специфіки соціально-економічної ситуації в країні, копіюються не завжди ефективні закордонні підходи та методи вирішення проблем. В підсумку – мають місце повторення помилок. В той же час, іноді залишається непоміченим позитивний досвід, накопичений в процесі формування національних податкових систем.

Одним з найважливіших завдань становлення національних податкових систем країн з транзитивними економіками вважається формування системного підходу до податкового регулювання. Інструментами податкового регулювання системного характеру є спеціальні податкові режими. Системність таких інструментів проявляється в тому, що при їх застосуванні регулююча функція оподаткування реалізується не через окремі елементи податків, а шляхом системної зміни механізму визначення об'єкту оподаткування та обсягу податкових зобов'язань. Аналіз досвіду країн з транзитивними економіками дозволяє виокремити низку проблем, що виникають при застосуванні спеціальних податкових режимів. Вирішення таких проблем вимагає глибокого системного дослідження практичних та теоретичних аспектів використання таких інструментів податкового регулювання.

Серед наукових досліджень практики застосування спеціальних податкових режимів необхідно виділити праці вітчизняних науковців Ю.Б. Іванова [3, 4], А.І. Крисоватого [4], а також російських вчених І.А. Майбурова [3], М.-Б.А. Аушева [1], В.Ю. Жданової [2], А.І. Косолапова [6]. В той же час, залишились неопрацьованими з системних позицій теоретико-прикладні питання застосування деяких видів спеціальних податкових режимів, зокрема режимів спрощення загальновстановленої процедури оподаткування.

У структурно-логічному вигляді проблематика визначення особливостей міжнародного досвіду застосування спеціальних податкових режимів полягає у вирішенні триєдиної задачі. По-перше, визначення видів спеціальних податкових режимів за характером спрощення; по-друге, визначення сутності спеціальних податкових режимів спрощення загальновстановленої процедури оподаткування; по-третє, визначення способів спрощення загальновстановленої процедури оподаткування при застосуванні спеціальних податкових режимів.

Визначення видів спеціальних податкових режимів за характером спрощення. Особливості розвитку національних податкових систем країн з транзитивними економіками, зокрема країн СНД, знайшли своє відображення в різноманітті видів спеціальних податкових режимів, які ними застосовуються. На нашу думку, за характером спрощення їх можливо поділити на чотири види: 1) режими заміни сукупності податків єдиним адвалерним податком; 2) режими заміни сукупності податків єдиним фіксованим податком; 3) режими заміни сукупності податків розподілом продукції; 4) режими спрощення загальновстановленої процедури оподаткування (рис.1). Найбільш розповсюдженими на пострадянському просторі є перші два види режимів. Третій вид ще не отримав широкого розповсюдження, проте застосовується в деяких країнах. Четвертий вид режимів має дуже обмежене застосування в національних податкових системах країн СНД.

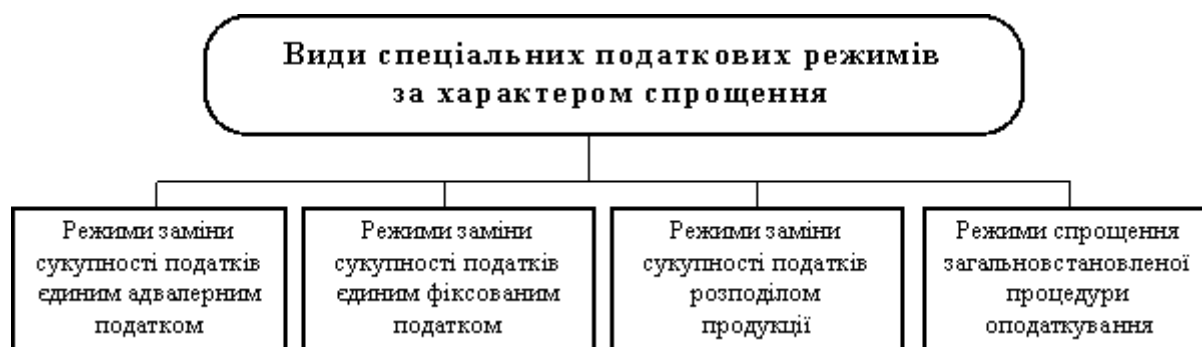

Рисунок 1 - Види спеціальних податкових режимів за характером спрощення

Визначення сутності спеціальних податкових режимів спрощення загальноствановленої процедури оподаткування. Спеціальні податкові режими, які, відповідно до здійсненої нами класифікації за механізмом спрощення, ми віднесли до четвертого з визначених нами видів режимів, відрізняються від інших трьох видів відсутністю заміни сукупності податків та зборів, що є обов'язковими до сплати, єдиним податком. Режими, що нами розглядаються, також суттєво відрізняються від режимів заміни сукупності податків розподілом продукції. Виходячи з мети дослідження для встановлення сутності режимів спрощення загальноствановленої процедури оподаткування, розкриємо сутнісно-структурну характеристику кожного із способів впровадження механізму спрощення процедури оподаткування.

Визначення способів спрощення загальноствановленої процедури оподаткування при застосуванні спеціальних податкових режимів. Аналіз практики застосування спеціальних податкових режимів в національних податкових системах країн СНД дозволяє виділити наступну особливість: механізм спрощення загальноствановленої процедури оподаткування здійснюється шляхом зменшення обсягу податкових зобов'язань, яке може впроваджуватися трьома способами: спрощенням механізму обчислення податкових зобов'язань; зменшення нарахованих податкових зобов'язань; звільнення від сплати податків (рис.2).

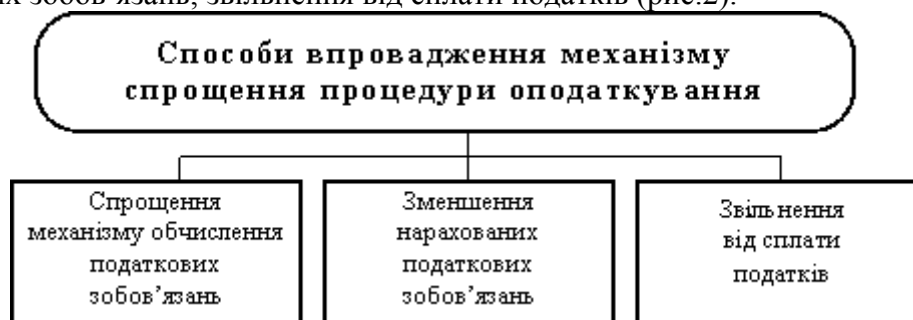

Рисунок 2 - Способи впровадження механізму спрощення процедури оподаткування

Спрощення механізму обчислення податкових зобов'язань. При такому способі спрощення порядку визначення податкових зобов'язань, не передбачається скорочення переліку податків, які повинен сплачувати платник податків за загальним правилом. Але спрощується порядок їх розрахунку завдяки спрощеному порядку визначення об'єкту оподаткування, бази оподаткування, зменшення ставки податку. Як правило, таке спрощення стосується податків з найбільш складним механізмом обчислення: податок на прибуток, податок на доходи фізичних осіб, податок на майно, єдиний соціальний податок. Такий спосіб спрощення при застосуванні спеціальних податкових режимів в національних податкових системах країн з транзитивними економіками широкого розповсюдження не отримав.

В якості прикладу можливо навести режим, аналогії якому відсутні в податкових системах країн СНД. Запроваджений в Казахстані для суб'єктів малого бізнесу

„спеціальний податковий режим на основі спрощеної декларації”, передбачає спрощення порядку обчислення і сплати двох податків: для юридичних осіб – корпоративного прибуткового податку та соціального податку; для індивідуальних підприємців – індивідуального прибуткового податку та соціального податку. Особливістю такого податкового режиму є встановлення для двох податків єдиного об’єкту оподаткування. Ним визначено дохід за податковий період, що складається з усіх видів доходів, отриманих платником податків як на території країни, так і за її межами. Для визначення суми податкових зобов’язань за двома податками, до об’єкту оподаткування за звітний податковий період застосовується ставка у розмірі 3 %. При цьому, прибутковий податок (індивідуальний або корпоративний), сплачується у розмірі $\frac{1}{2}$ від обчисленої суми податкового зобов’язання. А соціальний податок – у розмірі $\frac{1}{2}$ від обчисленої суми податкового зобов’язання за мінусом суми відрахувань на обов’язкове державне соціальне страхування. Нараховані податки перераховуються до бюджету після закінчення податкового періоду, який дорівнює одному календарному кварталу. Окрім того, значно спрощується ведення податкової звітності, яка у вигляді спрощеної декларації подається до податкового органу після закінчення податкового звітного періоду. Право застосовувати такий режим надається двом категоріям платників податків: а) індивідуальним підприємцям, у яких за податковий період чисельність найманих працівників складає 25 осіб, а граничний дохід не перевищує 10 000 тис. тенге; б) юридичним особам, у яких за податковий період середньосписочна чисельність найманих працівників складає 50 осіб, а граничний дохід не перевищує 25 000 тис. тенге. При цьому, заборонено застосовувати такий режим: юридичним особам, що мають філії, представництва; філіям і представництвам; дочірнім підприємствам юридичних осіб та акціонерним товариствам; платникам податків, що мають відокремлені підрозділи в різних населених пунктах. Передбачені, також, обмеження у застосуванні такого режиму для певних видів діяльності, зокрема ліцензованих, а також виробництва підакцизної продукції, надрокористування, реалізації нафтопродуктів, збору та приймання склотари, надання консультаційних, фінансових та бухгалтерських послуг [5].

Звільнення від сплати податків. При такому способі спрощення, зниження податкового навантаження здійснюється шляхом звільнення від сплати податків деяких видів діяльності окремих категорій платників податків. Таке звільнення може стосуватися як визначеного переліку податків і зборів, так і всієї сукупності податків і зборів, що складають національну податкову систему.

В якості прикладу звільнення від сплати всіх податків і зборів можливо навести „податковий режим у вільних економічних зонах” у Казахстані. Такий режим звільнення від усіх видів податкових платежів застосовується тільки стосовно діяльності суб’єктів вільних економічних зон з виробництва та реалізації товарів (крім підакцизних), робіт або послуг на відокремленій та спеціально загородженій території, яка за законодавством країни визнається вільною економічною зоною. По відношенню до діяльності суб’єктів вільної економічної зони за межами такої зони, а також на всій іншій території країни, застосовується загальний податковий режим [5].

Спеціальний податковий режим „оподаткування у вільних економічних зонах” в Білорусі поєднує два способи зменшення обсягу податкових зобов’язань: зменшення податкових зобов’язань та звільнення від сплати окремих податків. Так, організації, що є резидентами вільних економічних зон, сплачують податок на прибуток за ставкою, зменшеною на 50 % від законодавчо встановленої ставки, при цьому, прибуток, отриманий від реалізації товарів (робіт, послуг) власного виробництва звільнюється від оподаткування податком на прибуток протягом п’яти років з дати заяви про отримання прибутку. Податок на додану вартість при реалізації резидентами вільних економічних зон на території країни товарів власного виробництва сплачується у розмірі 50 % від суми податкового зобов’язання. Резиденти вільних економічних зон звільнюються від

сплати: податку на нерухомість по основним засобам (об'єктам незавершеного будівництва), що розташовані на території таких зон; збору до республіканського фонду підтримки виробників сільськогосподарської продукції, продовольства та аграрної науки в частині виручки, отриманої від реалізації товарів (робіт, послуг). Такий спеціальний податковий режим поширюється на шість вільних економічних зон: "Брест", "Вітебськ", "Гродноінвест", "Гомель-Ратон", "Мінськ", "Могильов".

Спеціальні податкові режими, що застосовуються в національних податкових системах країн з транзитивними економіками, за характером спрощення можливо поділити на чотири види: 1) режими заміни сукупності податків єдиним адвалерним податком; 2) режими заміни сукупності податків єдиним фіксованим платежем; 3) режими заміни сукупності податків розподілом продукції; 4) режими спрощення загальноствановленої процедури оподаткування. Найбільш розповсюдженими в країнах з транзитивними економіками є режими заміни сукупності податків єдиним податком (адвалерним або фіксованим). Режими заміни сукупності податків розподілом продукції ще не отримали широкого розповсюдження, проте застосовується в деяких країнах СНД. Режими спрощення загальноствановленої процедури оподаткування мають досить обмежене застосування в національних податкових системах.

При застосуванні в національних податкових системах країн з транзитивними економіками спеціальних податкових режимів спрощення загальноствановленої процедури оподаткування, механізм спрощення загальноствановленої процедури оподаткування здійснюється шляхом зменшення обсягу податкових зобов'язань, яке може впроваджуватися трьома способами: спрощенням механізму обчислення податкових зобов'язань; зменшення нарахованих податкових зобов'язань; звільнення від сплати податків.

Список літератури

1. Антипов В. І. Тіньова економіка та економічна злочинність : світові тенденції, українські реалії та правові засоби контролю (теоретико-методологічне узагальнення) : моногр. / В. І. Антипов. – Вінниця : ДП ДКФ, 2006. 1040 с.
2. Букина И. С. Современные тенденции налогового администрирования в зарубежных странах / Букина И. С. // Мировая экономика и международные отношения. 2009. № 7. С. 37-42.
3. Десятнюк О. М. Управління податковими ризиками нова парадигма розбудови податкової системи України /О. М. Десятнюк // Вісник Національного університету „Львівська політехніка”. 2007. №606. С. 355-361. – (Серія : Менеджмент та підприємництво в Україні : етапи становлення і проблеми розвитку).
4. Красницкий В. А. Налоговый контроль в системе налогового администрирования / Красницкий В. А. – М. : Финансы и кредит, 2008 – 168 с.
5. Основні статистичні дані про діяльність державної податкової служби України за 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009 роки та I півріччя 2010 року : Звіт. – Сайт ДПА України. – Режим доступу : <http://www.sta.gov.ua>.
6. Податковий кодекс України : від 02.12.2010 р. № 2755 – VI // Комп'ютерна правова система : ЛІГА : ЗАКОН. – Режим доступу : <http://www.liga.net>.

Одержано 19.05.11

К.Ю. Полоз, ст.гр.ФК-08-2, О.В. Яцун, ст.гр.ФК-08-2

Кіровоградський національний технічний університет

Вплив амортизаційної політики на формування фінансових ресурсів підприємства

В контексті сучасних економічних і політичних процесів провідне місце посідає активізація відтворення основного капіталу, зокрема забезпечення ефективної реновації – своєчасного й повноцінного відшкодування та оновлення елементів основного капіталу на новій техніко-технологічній основі. Однією з умов поступального економічного розвитку держави є здійснення прогресивної амортизаційної політики, яка б оптимізувала параметри відтворення основного капіталу. Саме амортизаційна політика як діючий інструмент державного регулювання процесу відтворення основного капіталу, як складова частина інвестиційної і загальної фінансово-економічної політики повинна створювати сприятливі умови для стимулювання процесу оновлення основного капіталу, сприяти зміцненню фінансової бази підприємств, їх інноваційній орієнтації і бути інструментом поєднання підприємницьких і загальнодержавних економічних інтересів у сфері науково-технічного прогресу.

Особливості формування амортизаційної політики розглянуті в працях вітчизняних науковців, які вказують на доцільність її подальшого вдосконалення. Так, О.В. Бондар зазначає, що це складова частина загальнодержавної політики, завдяки якій підприємство може впливати на розмір оподаткованого прибутку. А.П. Грінько пов'язує суть формування амортизаційної політики з обліковою політикою підприємства щодо використання основних засобів. Заслужують уваги праці таких авторів, як Бень Т.Г., Бачевський Б.Є., Гінзбург А.І., Дутчак Л., Кантор Є.Л., Клименко О.В., Круш В.П., Ловінська Л., Пиріг І.М.

Власні фінансові ресурси суб'єктів господарської діяльності необхідно розглядати як фундаментальний елемент у системі підтримки динаміки інноваційних процесів. У структурі таких власних фінансових ресурсів підприємств амортизаційні відрахування складають стабільне джерело ресурсів, які підприємство може використовувати як для простого, так і розширеного відтворення. [1].

В Україні термін «амортизація» є універсальним, оскільки його застосовують як в обліку основних засобів, так і нематеріальних активів. Поняття «амортизаційна політика підприємства» включає планування, нарахування та використання амортизації. Зміст амортизаційної політики підприємства складає сукупність економічних категорій та важелів, які виявляють свою дію через сутність і функції амортизації.

Згідно зі змінами, що відбулися в податковій системі України (прийняття Податкового Кодексу) змінилася диференціація залежно від виду витрат. Окремо мають розраховуватися чотири види амортизації.

1. Амортизація виробничих основних засобів та нематеріальних активів, безпосередньо пов'язаних з виробництвом товарів, виконанням робіт і наданням послуг у рамках визначення "витрат операційної діяльності".

2. Амортизація основних засобів та нематеріальних активів загальновиробничого плану у рамках визначення загальновиробничих витрат за статтею "інші витрати".

3. Амортизація нематеріальних активів загальногосподарського використання у випадку калькуляції адміністративних витрат за статтею "інші витрати".

4. Амортизація за іншими підгрупами статті "інші витрати"[2].

Найважливішими елементами амортизаційної політики підприємств є метод нарахування амортизаційних відрахувань та величина амортизаційного періоду. Обраний метод має сприяти прискоренню оновлення основних засобів та найкраще враховувати усі фактори, пов'язані з експлуатацією об'єкта основних засобів. Термін амортизації повинен бути економічно обґрунтований розмірами прибутку від застосування обладнання у процесі виробництва продукції та забезпечувати своєчасне оновлення до настання морального зносу[4].

Шляхом коригування тривалості амортизаційного періоду та обранням того чи іншого методу амортизації підприємство може варіювати розміром амортизаційних відрахувань, підвищуючи тим самим ефективність власної амортизаційної політики.

Підприємства можуть нараховувати амортизацію основних засобів (крім інших необоротних матеріальних активів), згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби", застосовуючи такі методи: прямолінійний; зменшення залишкової вартості; прискореного зменшення залишкової вартості; кумулятивний; виробничий.

Нарахування амортизації починається з місяця, наступного за місяцем, у якому об'єкт основних засобів став придатним для корисного використання.

Нарахування амортизації припиняється, починаючи з місяця, наступного за місяцем вибуття об'єкта основних засобів.

Суму нарахованої амортизації всі підприємства відображають збільшенням суми витрат підприємства і зносу необоротних активів.

Розглянемо особливості нарахування амортизації основних засобів різними методами (за умови незмінності первісно визначених облікових оцінок). Прослідкуємо це на прикладі підприємства. Підприємство придбало виробниче обладнання:

1) первісна вартість – 25000 грн.;

2) очікуваний строк корисного використання обладнання – 6 років;

3) ліквідаційна вартість обладнання – 1500 грн.

4) очікуваний обсяг продукції, яку буде вироблено з використанням даного обладнання – 36800 кг.

I. Розглянемо податковий метод зменшення залишкової вартості.

Відповідно до п.8.3. Податкового кодексу "Про оподаткування прибутку підприємств" суми амортизаційних відрахувань звітного періоду розраховують застосуванням норм амортизації до балансової вартості груп основних засобів на початок звітного періоду. В нашому прикладі обладнання належить до третьої групи. Тоді квартальна норма амортизації дорівнює 3,75 %

Згідно законодавству податковий метод прискореної амортизації визначається за такими річними нормами: 1 рік -15%, 2 рік -30%, 3 рік - 20%, 4 рік -15%, 5 рік -10%, 6 рік -5%, 7 рік – 5%. Амортизація нараховується від первісної вартості об'єктів основних засобів

III. Прямолінійний метод амортизації основних засобів.

За цим методом витратами поточного періоду впродовж усього строку корисного використання активу визначається завжди однакова частина вартості об'єкта основних засобів, що амортизується.

Сума амортизації визначається діленням вартості основних засобів, що амортизується, на очікуваний період часу використання об'єкта основних засобів. За рік в нашому випадку це становитиме $(25000 - 1500) : 6 = 3916$ грн. Суму нарахованої амортизації також можна розраховувати як добуток вартості основних засобів, і норми

амортизації. Річна норма амортизації за цим методом є величиною зворотною очікуваному строку використання об'єкта у відсотках:

$$1/6 \times 100 \% = 16,67 \%$$

Звідси річна сума амортизації дорівнює:

$$(25000 - 1500) \times 16,67 \% = 3916 \text{ грн.}$$

Цей метод використовується для тих об'єктів основних засобів, які виконують відносно постійний обсяг роботи впродовж всього строку служби і для яких основним чинником, який обмежує строк служби, є їх фізичне старіння.

IV. Виробничий метод.

Цей метод базується на тому, що амортизація об'єкта залежить в основному від інтенсивності його використання. Він застосовується, як правило, до активної частини основних засобів, які експлуатуються нерівномірно. Він ґрунтується на тому, що величина амортизації є результатом експлуатації об'єкта і залежить від обсягу виробленої на ньому продукції. Тому для визначення потрібно мати дані про розрахунковий сумарний обсяг продукції у натуральних показниках за весь строк корисного використання і фактичний обсяг одиниць продукції у конкретному періоді. Сума амортизації визначається як добуток фактичного обсягу продукції на виробничу ставку амортизації. Виробнича ставка визначається діленням різниці первісної та ліквідаційної вартості об'єкта на очікуваний загальний обсяг продукції з використанням даного обладнання. Нарахування за виробничим методом можна вважати обґрунтованим у разі, коли фактично отриманий дохід від використання основного засобу дійсно пов'язаний з обсягом виробництва за його допомогою у кожному обліковому періоді. При використанні цього методу амортизація виробничого обладнання розглядається як змінні витрати, оскільки їх сума змінюється прямопропорційно до кількості одиниць виготовленої продукції. Цей метод доцільно використовувати, наприклад, для амортизації вантажних автомобілів. Він ефективний також для амортизації тих основних засобів та нематеріальних активів, які можуть самостійно виконувати конкретний визначений обсяг робіт. В нашому випадку виробнича ставка:

$$\text{Виробнича ставка} = (25000 - 1500) : 36800 = 0,64 \text{ грн. за кг.}$$

V. Метод зменшення залишкової вартості.

Згідно з цим методом річна сума амортизації визначається як добуток річної норми амортизації на залишкову вартість об'єкта основних засобів на початок звітного року (або первісна вартість на початок нарахування амортизації).

$$\text{Річна норма амортизації} =$$

$$= 1 - \sqrt[T]{\text{Ліквідаційна вартість} / \text{Первісна вартість}},$$

де T – кількість років корисного використання об'єкта основних засобів.

В нашому випадку річна норма амортизації 34 %. Порівняно складніші математичні підрахунки норми амортизації дадуть змогу отримати більш точний, систематичний і раціональний метод розподілу вартості основних засобів. Єдине, що ліквідаційна вартість повинна бути трохи більшою від нуля.

VI. Метод прискореного зменшення залишкової вартості.

Норма амортизації, обчислена за прямолінійним методом подвоюється і застосовується до залишкової вартості об'єкта. У зарубіжній практиці його ще називають методом подвійного зменшення залишку. Ліквідаційна вартість у цей розрахунок не входить. Її величина потрібна лише для розрахунку амортизації за останній рік

Цей метод обмежує свободу вибору прискорення вітчизняним бухгалтерам. Водночас надання такого права, як зазначають фахівці, збільшує суб'єктивізм в обліку.

VII. Кумулятивний метод.

Метод полягає в тому, що для підрахунку суми амортизації за обліковий період вартість активу, яка амортизується, множать на кумулятивний коефіцієнт. У нашому

прикладі сума чисел років корисної експлуатації обладнання дорівнює $1+2+3+4+5+6=21$. Кумулятивний коефіцієнт становить для першого року, другого, третього, четвертого, п'ятого, шостого відповідно $6/21, 5/21, 4/21, 3/21, 2/21, 1/21$ [5].

Виходячи з цього можна зробити висновки:

- прямолінійному методу нарахування відповідають наступні фактори, що впливають на очікуваний спосіб отримання економічних вигод: а) виробництво різномірної продукції, б) рівномірна експлуатація об'єкта, в) незначний моральний знос;

- методу зменшення залишкової вартості: а) об'єкт використовується у виробництві різномірної продукції, б) швидкий фізичний і моральний знос, в) необхідність швидкого накопичення коштів для прискореного відновлення основних засобів;

- кумулятивному методу: а) об'єкт використовується у виробництві різномірної продукції, б) швидкий фізичний і моральний знос, в) необхідність швидкого накопичення коштів для прискорення оновлення основних засобів;

- методу прискореного зменшення залишкової вартості: а) об'єкт використовується у виробництві різномірної продукції, б) швидкий моральний та фізичний знос, в) необхідність швидкого накопичення коштів для прискореного оновлення основних засобів.

- виробничому методу: а) об'єкт використовується для виробництва одного виду продукції або надання тих самих послуг; б) строк корисного використання об'єкта безпосередньо визначається його ресурсом: кількістю випущених за його допомогою одиниць продукції т.п.; в) нерівномірність експлуатації об'єкта; г) кількість планової і випущеної продукції з його використанням надійно вимірюється; д) роль морального зносу незначна;

- методу зменшення залишкової вартості (податковий): а) не враховує строків експлуатації, б) не враховує фізичного і морального зносу, в) не враховує виробничих чинників використання основних засобів і розрахований тільки для цілей оподаткування;

- методу прискореної амортизації (податковий): а) розрахований в основному для цілей оподаткування, б) недопрацьований нормативно.

Цей метод не повністю відповідає своїй назві і його використання зумовлює потребу в коригуванні нарахування амортизації в останні роки строку експлуатації. Аналіз амортизаційної політики в Україні свідчить про недосконалість економічного механізму амортизації, що не сприяє налагодженню нормального процесу відтворення основних засобів підприємств. Економічні відносини у сфері державного регулювання амортизаційної політики потребують певних змін, зокрема: встановлення на рівні держави строків служби основних засобів з можливістю їх уточнення на рівні господарюючих суб'єктів, що дозволить останнім враховувати специфічні особливості використання засобів праці; надання дозволу підприємствам за розрахунку податкових зобов'язань вільно переходити на прямолінійний метод амортизації з прискореного в разі, коли переваги останнього перестають відчуватися; введення режиму оподаткування реальних інвестицій, за якого підприємства з високим рівнем зносу виробничого апарату мали б змогу вартість придбаних основних засобів цілком відносити у валові витрати з метою зменшення оподатковуваного прибутку.

Список літератури

1. Економіка України: підсумки перетворень та перспективи зростання / За ред. академіка НАН України В.М. Гейця. – Х.: Форт, 2000. – 432 с.;
2. “ ПОДАТКОВИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ ” <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>
3. <http://www.dpa.dp.ua/section.phtml?l1=21&l2=119&l3=14403> «Податковий кодекс України: окремі питання оподаткування прибутку підприємств»

4. Єрмолів Л.Л. Аналіз господарської діяльності підприємства: Навчальний посібник, М.: Інтерресервіс; Екоперспектива. – 2005р. –576с.
5. Хомин П.Я., Пиріг І.М. Амортизація: економічний зміст та методика відображення. // Фінанси України. – 2007р. - №6 – С.22-30.

Одержано 19.05.11

УДК 336

К.Ю.Полоз, ст.гр.ФК-08-2, О.В. Яцун, ст. гр.ФК-08-2

Кіровоградський національний технічний університет

Сучасний стан та проблеми фінансового забезпечення підприємств комунальної форми власності

Житлово-комунальне господарство є одним з складових господарського комплексу міст, важливим елементом містоутворювальної сфери. Галузь має визначальне значення як для забезпечення умов нормального функціонування підприємств, так і задоволення потреб населення. Стабільна і ефективна робота комунальних підприємств має не тільки велике народно - господарське значення, але і особливу соціальну значущість.

Проблеми становлення, організації та розвитку фінансування широко висвітлені в економічній літературі. Що ж до питання організації фінансів на підприємствах комунальної форми власності, то вчені і економісти-практики, такі як: Т.П. Юр'єва[1], О.Д. Василик, С.Д. Колосов - розглядають його, головним чином, при висвітленні інших проблем місцевих фінансів. Нині відсутні спеціальні праці, присвячені комплексному дослідженню проблем фінансування комунальної форми власності, які б, зокрема, характеризували особливості прояву сутності фінансів в цьому секторі господарювання в умовах переходу до ринкових відносин, що до певної міри впливає на ефективність їх використання місцевими органами самоврядування[2].

Фінанси підприємств комунальної форми власності є складовою місцевих фінансів і водночас вони являють собою самостійну економічну категорію, яка віддзеркалює економічні відносини, пов'язані з розподілом і перерозподілом вартості валового внутрішнього продукту шляхом формування та використання централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів на місцевому рівні з метою найбільш повного задоволення житлово-комунальних потреб населення.

Житлово-комунальне господарство як галузь місцевого господарства було найменше підготовлене до ринкових умов господарювання. Це пов'язане з тим, що в умовах адміністративно-командних методів управління плата за житло тільки частково покривала видатки на його утримання.

За рахунок державного бюджету та коштів підприємств майже повністю здійснювалось нове житлове будівництво та значна частина видатків на капітальний ремонт житлового фонду, тому про самоокупність житлово-експлуатаційних організацій та госпрозрахунок у цей період не могло бути й мови.

Планування видатків місцевих бюджетів на фінансування підприємств комунальної форми власності має свої особливості, бо розпочинається з визначення

доходів цих підприємств.

Як правило, доходи підприємств комунальної форми власності значно менші ніж видатки, тому після ретельної перевірки розрахунків підприємств місцеві фінансові органи планують державну дотацію в розмірі, необхідному для збалансування їх доходів і видатків. При цьому окремо планується дотація з урахуванням не тільки функціонального призначення підприємств, а й напряду надання дотації. Так, житлово-експлуатаційним конторам надається: бюджетна дотація на покриття збитків від експлуатації, від перевищення сплаченого ПДВ над отриманим і на покриття різниці в тарифах на тепло, яке подається відомчими котельними; дотація на капітальний ремонт. Транспортним підприємствам бюджетна дотація планується на покриття експлуатаційних витрат, на капітальний ремонт рухомого складу, на придбання нового рухомого складу та на капітально-відновлювальні роботи. Тобто дотації з місцевих бюджетів комунальним підприємствам плануються залежно від їх функціонального призначення. Крім того, у дотації комунальним підприємствам може закладатися прибуток, розмір якого залежить від стану місцевого бюджету, з якого планується отримати прибуток.

Фінансове планування в комунальних підприємствах починається з визначення грошових надходжень, при цьому їх склад і структура залежать від функціонального призначення підприємства.

Структура доходів житлового господарства має значні коливання, які пов'язані зі структурою житлової й орендної площі та її місцезнаходженням. Наприклад, у 2009 році житлові організації Ватутінського району м. Києва отримали 53% доходів від квартирної плати, у Дарницькому районі м. Києва це джерело доходів становило 59,5%, або на 6,5 пункту більше; орендна плата за нежитлові приміщення у Ватутінському районі становила 7,0%, а в Дарницькому — 19,3%, або на 12,3 пункту більше; кошти, отримані на відшкодування витрат на утримання внутрішньобудинкових мереж у Ватутінському районі дорівнювали 5,4%, а в Дарницькому — 5,8%, або на 0,4% пункту менше; інші доходи у Ватутінському районі становили 30,0%, а в Дарницькому — 15,4%, або на 14,6% пункту менше.

Дещо по-іншому плануються доходи транспортних підприємств комунальної форми власності. В основу планування покладені обсяги перевезень пасажирів, при цьому вони поділяються на перевезення пасажирів, які сплачують за свій проїзд, і пасажирів, які користуються пільгами. Крім того, плануються доходи від інших видів діяльності. Доходи від платних перевезень визначаються шляхом множення кількості пасажирів, що планується перевезти, на ціну одного перевезення (тариф). Перевезення пасажирів, яким надається пільга, здійснюється за рахунок бюджетних дотацій, сума якої визначається шляхом множення кількості безплатних перевезень пасажирів на діючий тариф. Доходи від інших видів діяльності плануються, виходячи з досягнутого в попередній період рівня з урахуванням змін, що відбудуться в плановому періоді. До інших видів доходів належать доходи, отримані від здавання в оренду власних приміщень, надходження від розміщення реклами на зупинках та рухомому складі. Слід зазначити, що на всіх видах транспорту склалась приблизно однакова структура доходів. Так, у м. Києві у 2009 році в доходах «Київміськавтотранс» надходження від перевезення пасажирів становили 95,0%, а інші надходження — 5,0%, аналогічна ситуація в «Метрополітені» та «Київелектротрансі»[4].

Необхідність кардинальних змін у житлово-комунальному господарстві гостро відчувається, особливо, протягом останніх років.

Економічна нестабільність в Україні привела житлово-комунальне господарство в критичний стан. І в першу чергу, це позначається на погіршенні якості наданих послуг, що приводить до дискомфортних умов проживання населення. При цьому можна відмітити, що житлово-комунальне господарство є технічно найбільш відсталою галуззю економіки з багатьма проблемами, які останнім часом особливо загострилися.

Одним з важливих напрямків у розвитку житлово-комунального господарства є вирішення проблеми забезпечення фінансової стабілізації житлово-комунального комплексу, яка необхідна для формування економічних взаємовідносин у цій галузі економіки[3].

Фінансова стабілізація житлово-комунального комплексу передбачає:

- реструктуризацію та ліквідацію заборгованості в сфері житлово-комунального господарства;

- подолання збитковості житлово-комунального господарства;

- забезпечення стабільного та достатнього поточного фінансування виробництва житлово-комунальних послуг.

Для оздоровлення фінансової ситуації в ЖКГ необхідно:

по-перше, провести інвентаризацію заборгованості та витрат підприємства житлово-комунального господарства;

по-друге, розробити порядок реструктуризації та ліквідації заборгованості в житлово-комунальному господарстві;

по-третє, скласти акти перевірки заборгованості з усіма кредиторами та дебіторами;

по-четверте, розробити стандартні форми для уніфікованого обліку та контролем за станом заборгованості.

Роботу з інвентаризації та реструктуризації бюджетної заборгованості в житлово-комунальному господарстві необхідно виконати в першу чергу. Для цього в кожному місті та районі варто створити комісії з розгляду питань погашення заборгованості за житлово-комунальні послуги під керівництвом голови місцевої Ради.

До складу комісії повинні входити керівники підприємств житлово-комунального господарства та представники народних організацій.

Також необхідно зазначити, що основними критеріями, які створюють достатній рівень фінансування діяльності підприємств ЖКГ, є:

1) забезпечення 100% оплати споживачами вартості виробництва послуг;

2) удосконалення системи надання пільг і субсидій по оплаті житлово-комунальних послуг;

3) державна підтримка модернізації житлово-комунального господарства, як шляхом виділення бюджетних грошей, так і формування фінансових інструментів надання гарантій на інвестиції, у тому числі іноземних;

4) формування фінансово-кредитної системи розвитку та модернізації житлово-комунального господарства на території місцевого самоврядування, механізму залучення та повернення короткострокових і довгострокових кредитів, і інвестицій.

В наш час для покращення фінансового стану підприємств потрібно розробляти необхідні заходи, визначати шляхи підвищення та впроваджувати їх в дію, що, на даний момент, є неможливим для комунальних підприємств, оскільки вони відчувають нестачу фінансових ресурсів.

З метою підвищення ефективності роботи підприємств комунального господарства необхідно особливу увагу приділяти пошуку та мобілізації резервів збільшення реалізації продукції та послуг споживачам за рахунок введення в дію нових і кращого використання діючих виробничих потужностей, економного та раціонального використання матеріалів, палива, пального, електроенергії, підвищення продуктивності праці.

Основні напрямки удосконалення господарського механізму в комунальному господарстві в період переходу до ринку ті ж, що і в інших галузях народного господарства, - розширення самостійності, самофінансування, посилення матеріальної зацікавленості підприємств у кінцевих результатах праці.

Список літератури

1. Юр'єва Т.П. Економіка підприємств міського господарства. Навчальний посібник. – Х.: ХДАМГ, 1997.
2. Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій // Українська інвестиційна газета. – 2008. № 3.
3. Буковинський С. А. Удосконалення вирівнювання фінансового забезпечення територіальних громад. // Фінанси України. — 2006. — № 5. — С. 80—84.
4. Бирюков А. Г. К оценке бюджетной обеспеченности регионов // Финансы. — 2009. — № 4. — С.10—13.

Одержано 19.05.11

УДК 007.52

І.І.Павленко, проф., д-р техн. наук, М.О.Годунко, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Аналіз та синтез кінематико-силової структури захватних пристроїв

У даній статті описано методику дослідження будови захватних пристроїв роботів на структурному рівні. Також приведені кінематичні схеми та структурні формули для типових варіантів виконання захватів. Запропоновано кінематико-силові схеми та формули балансу сил захватних пристроїв різних виконань.

захватні пристрої, структурні формули, промислові роботи, кінематико-силова структура

Захватні пристрої промислових роботів повинні забезпечувати надійне утримування транспортованих роботом деталей при різних режимах переміщень. Головною відмінною ознакою функціонування захватних пристроїв є те, що промислові роботи – це високо рухомі системи, які забезпечують зміну просторового положення захватів та їх рух у різних напрямках при переміщенні деталей різних розмірів, ваги та ін. Такі особливості функціонування призводять до зміни силового навантаження на захватний пристрій. Таким чином, в циклі роботи робота має місце велика кількість умов силового навантаження на захват, що супроводжується постійним циркулюванням сил в точках затиску транспортованих деталей, а відповідно в конструкції пристрою. Конструктивне розміщення захватного пристрою в кінці кінематичного ланцюга робота вимагає виконання точних розрахунків з метою забезпечення гарантованого утримування транспортованої деталі при мінімальних масо-габаритних параметрах захвату, а також знаходження нових досконалих їх конструкцій.

Пошук найбільш доцільних виконань захватних пристроїв промислових роботів вимагає визначення усіх його можливих конструктивних варіантів. Їх ґрунтовний аналіз доцільно виконувати на структурному рівні, для чого розроблена відповідна методика. Спочатку необхідно визначити основні складові захватних пристроїв та умови їх з'єднання і функціонування в конструкції. До таких складових, в першу чергу, необхідно віднести: двигун (Д) приводу захватного пристрою, який може бути конкретизований: двигун пневматичний (D_p), двигун гідравлічний (D_r), двигун електричний (D_e); проміжні передачі, які можуть мати різне виконання: важільні

механізми (B_M), клинові механізми (K_M), зубчасті (зубчато-рейкові) механізми (Z_M), гвинтові механізми (Γ_M) та ін; затискні елементи: одноточкові ($ZE_{от}$), двоточкові ($ZE_{дт}$), багатоточкові ($ZE_{от}$); утримувана деталь (УД).

З урахуванням наведеної елементної бази захватних пристроїв, їх конструкції можна записати відповідними структурними формулами. Для захвата з електричним приводом, гвинтовим, зубчастими і важільними механізмами та двоточковими затискними елементами (рис.1, а) структурну формулу представлено на рис.1, б.

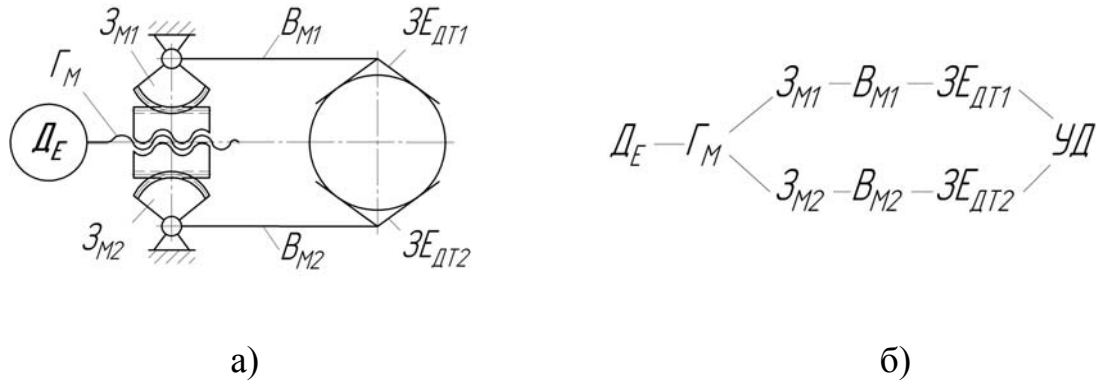

Рисунок 1 - Кінематична схема та структурна формула захватного пристрою

Подібно, на основі розробленої методики, можна розглядати інші можливі конструктивні варіанти захватних пристроїв та їх структури, а відповідно знаходити усі можливі їх виконання, аналізуючи які, попередньо визначати найбільш прийнятні схеми.

Для конкретизації запланованих досліджень захватних пристроїв по силових їх навантаженнях, запропонована кінематико-силова методика. Для цього кінематичні схеми захватів представляються в іще більш спрощеному та зручному для аналізу виді з відповідним формульним визначенням силового балансу. Так, вищенаведену кінематичну схему (рис.1, а) можна представити кінематико-силовою схемою (рис.2, а). На даній схемі представлені передавальні відношення використовуваних механізмів (гвинтового – $i_{ГМ}$, зубчато-рейкового – $i_{ЗМ}$ та важільного – $i_{ВМ}$), а також сили при одноточковому затиску (P_1 ; P_2) утримуваної деталі. Баланс передачі сил для такого захватного пристрою між привідною силою двигуна (Q) та силами затиску (P) буде – рис.2, б.

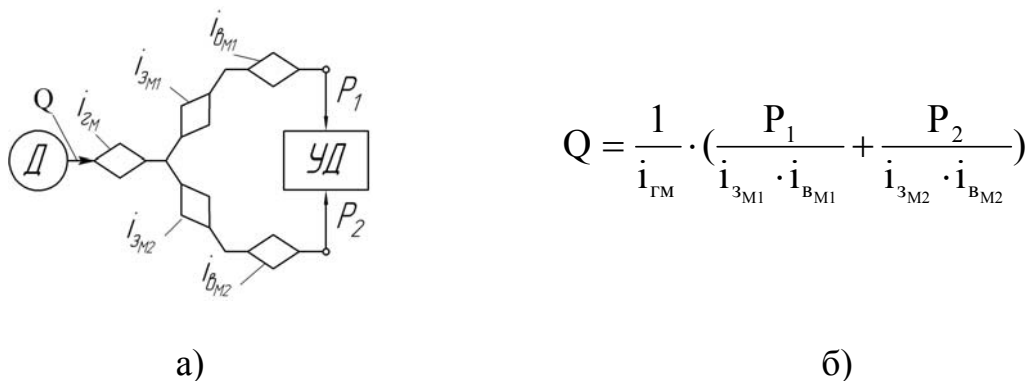

Рисунок 2 - Кінематико-силова схема та формула балансу сил захватного пристрою

На цій основі можна розглядати різні можливі варіанти захватних пристроїв. Приклади деяких із них представлено в табл.1. Такий варіант структури захватів дозволяє складати рівняння передачі сил від точок затиску до двигуна привода, що

забезпечує визначення їх величин при найбільш доцільних конструктивних виконаннях.

Таблиця 1 - Кінематико-силова структура ЗП

Кінематична структура		Кінематико-силова структура	
Кінематична схема	Кінематична структура	Кінематико-силова схема	Кінематико-силова структура
Двоточкові захватні пристрої			
	$\Delta - K_M \begin{cases} B_{M1} - Z_{E_{OT1}} \\ B_{M2} - Z_{E_{OT2}} \end{cases} \rightarrow \text{УД}$		$Q = P_1 / i_{KM} i_{BM1} + P_2 / i_{KM} i_{BM2}$
	$\Delta \begin{cases} B_{M1} - Z_{E_{OT1}} \\ B_{M2} - Z_{E_{OT2}} \end{cases} \rightarrow \text{УД}$		$Q = P_1 / i_{BM1} + P_2 / i_{BM2}$
Триточковий захватний пристрій			
	$\Delta - Z_M \begin{cases} B_{M1} - Z_{E_{OT}} \\ B_{M2} - Z_{E_{DT}} \end{cases} \rightarrow \text{УД}$		$Q = P_1 / i_{3M} i_{BM1} + (P_2 / i_{3e2} + P_3 / i_{3e3}) \cdot \frac{1}{i_{3M}} \cdot \frac{1}{i_{BM2}}$
Чотириточковий захватний пристрій			
	$\Delta \begin{cases} B_{Ш_{M1}} - B_{M1} - Z_{E_{DT1}} \\ B_{Ш_{M2}} - B_{M2} - Z_{E_{DT2}} \end{cases} \rightarrow \text{УД}$		$Q = (P_1 / i_{3e4} + P_2 / i_{3e3}) \cdot \frac{1}{i_{BM2}} \cdot \frac{1}{i_{Ш_{M2}}} + (P_3 / i_{3e2} + P_4 / i_{3e1}) \cdot \frac{1}{i_{BM1}} \cdot \frac{1}{i_{Ш_{M1}}}$

Таким чином, розроблена методика аналізу захватних пристроїв на структурному рівні дозволяє компонувати їх складові і знаходити нові раціональні варіанти конструкцій за допомогою представлених структурних формул. Вирішуючи зворотню задачу, отримуємо силову структуру захватних пристроїв. Так, синтезуючи відповідні складові, у вигляді передавальних відношень проміжних передач, отримуємо ланцюг для визначення сили на приводі. Отже, представлені методи аналізу та синтезу захватних пристроїв на структурному рівні є основою для подальшого вивчення їх будови, моделювання та пошуку найбільш доцільних їх виконань.

Список літератури

1. Павленко І.І. Промислові роботи: основи розрахунку та проектування/Павленко І.І. - Кіровоград: КНТУ, 2007. – 420с.
2. Павленко І.І. Роботизовані технологічні комплекси / Павленко І.І., Мажара В.А. - Кіровоград: КНТУ, 2010. – 392с.
3. Павленко І.І. Конструктивна та силова структура захватних пристроїв промислових роботів/ Павленко І.І., Годунко М.О. – Кіровоград: КНТУ, 2006.-С.44-49.- (Загальнодержавний міжвідомчий науково-технічний збірник. Конструювання, виробництво та експлуатація сільськогосподарських машин; вип. 36).

И.Павленко, М.Годунко

Анализ и синтез кинематико-силовой структуры захватных устройств

В данной статье описана методика исследования строения захватных устройств роботов на структурном уровне. Также приведены кинематические схемы и структурные формулы для типовых вариантов выполнения схватов. Предложены кинематико-силовые схемы и формулы баланса сил захватных устройств разных выполнений.

I.Pavlenko, M.Godunko

Analysis and synthesis of kinematics-forces structure of capture devices

In this article the method of research of structure of grippers of robots is described at structural level. Kinematics charts and structural formulas are also resulted for the typical variants of implementation of grippers. Kinematics-forces charts and formulas of balance of forces of capture devices of different implementations are offered.

Одержано 18.05.11

К.Г. Петрова, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Порівняльний аналіз типових та реальних добових графіків електричних навантажень промислових споживачів

Виконано порівняльний аналіз параметрів типових та реальних добових графіків електричних навантажень; виявлено принципову схожість та відмінності між ними, надано рекомендації щодо доцільності подальшого використання типових графіків навантажень в умовах сьогодення.

графік електричних навантажень, показники режиму електроспоживання, морфометричні параметри

Вступ. Для більшості розрахунків систем електропостачання (СЕС) важливими є відомості про режими електроспоживання, котрі характеризуються зміною електричних навантажень споживачів у часі. Вихідна інформація та характерні типові графіки електричних навантажень (ГЕН) для різних груп споживачів містяться у [1].

Типові графіки навантажень основних галузей промисловості були розроблені у 70 - ті роки ХХ-го століття, ґрунтуючись на однотипності тогочасних технологічних процесів окремих підприємств галузі. За сьогоdnішнього технічного розвитку, наукового прогресу та різноманіття технології виробництв ХХІ-го століття, підприємства, котрі працюють в одній галузі, залежно від використовованого ними техпроцесу мають різні режими електроспоживання. Не зважаючи на це, типові ГЕН й нині продовжують широко використовуватись при проектуванні СЕС, так як на практиці проводити вимірювання та знімати ГЕН реальних споживачів досить важко (внаслідок браку та високої вартості сучасних вимірювальних пристроїв, складності або відсутності доступу для їх підключення, довготривалості тощо).

Мета роботи. На основі порівняльного аналізу типових і реальних ГЕН виявити схожість та відмінність; надати рекомендації щодо ступеня їх придатності та уточнити доцільність використання типових ГЕН в умовах сьогодення.

Матеріал і результати дослідження. Головною особливістю графіка навантаження об'єднаної енергосистеми (ОЕС) є наявність двох піків: ранкового та вечірнього, а також значне зниження навантаження в нічні години (рис.1а [2]). Такий характер ГЕН визначаються біологічним ритмом людської діяльності та технологічним процесом виробництва; значна нерівномірність ГЕН і, перш за все, їх максимуми формуються при накладанні максимумів навантажень окремих галузей та споживачів. Максимуми більшості ГЕН потужних промислових споживачів (ПС) збігаються у часі з піковим навантаженням обласних енергокомпаній (ЕК) та ОЕС в цілому (рис.1б). А отже, шляхом вирівнювання графіків навантажень окремих споживачів, можна досягти вирівнювання результуючого графіку ЕК та ОЕС, що дозволить значно полегшити забезпечення балансу попиту-пропозиція.

Для аналізу нерівномірності ГЕН використовують спеціальні показники та коефіцієнти (табл.1). Серед наведених показників ГЕН лише коефіцієнт форми K_ϕ надає найбільш повну оцінку нерівномірності, близьку за характером до дисперсії D_p . Інші коефіцієнти характеризують нерівномірність лише в окремих точках графіка. Проте, використання дисперсії D_p , а також інших коефіцієнтів (K_{3T} , K_M , K_{HP}) не

дозволяє здійснювати однозначну оцінку нерівномірності навантаження, оскільки різні за формою ГЕН можуть мати однакове значення розрахункових коефіцієнтів.

Отже, жоден показник не дає всеосяжної характеристики нерівномірності ГЕН.

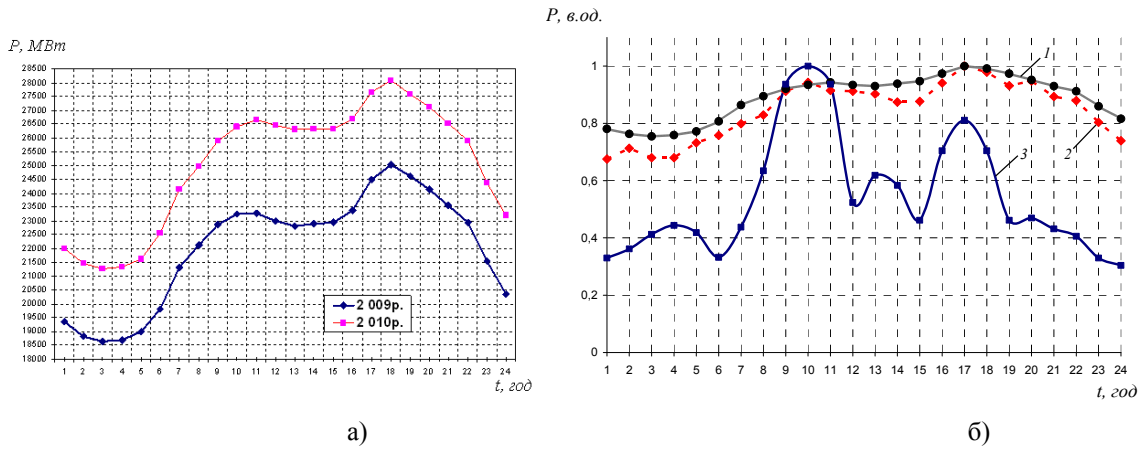

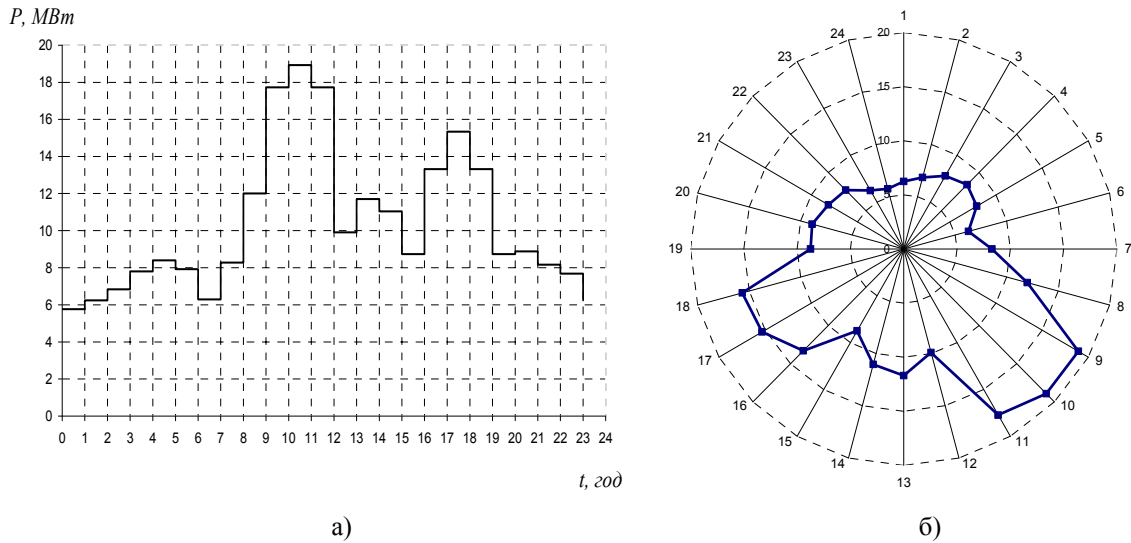
Рисунок 1– а) Графік зимового добового навантаження ОЕС за 2009-2010 роки; б) – Графік споживання електричної енергії протягом доби: 1- ОЕС; 2 - ЕК; 3 - машинобудівний завод

Таблиця 1 – Основні показники добового споживання потужності

№ з/п	Найменування	Формула розрахунку	Фізичний сенс
1	Коефіцієнт максимуму	$K_M = \frac{P_{MAX}}{P_{CP}}$	характеризує нерівномірність ГЕН у окремих точках
2	Коефіцієнт форми	$K_\phi = \frac{P_{CPKB}}{P_{CP}}$	характеризує форму ГЕН
3	Коефіцієнт заповнення графіка	$K_{зГ} = \frac{W_{СПОЖ}}{24 \cdot P_{MAX}} = \frac{1}{K_M}$	характеризує ступінь нерівномірності ГЕН
4	Коефіцієнт нерівномірності	$K_{HP} = \frac{P_{MIN}}{P_{MAX}}$	показує розмах графіка навантаження
5	Дисперсія	$Dp = P_{CPKB}^2 - P_{CP}^2 = P_{CP}^2 (K_\phi^2 - 1)$	оцінює нерівномірність як узагальнене відхилення від середнього значення потужності
6	Стандарт	$\sigma_p = \sqrt{Dp}$	розсіювання випадкової величини відносно її математичного сподівання
7	Зведений коефіцієнт форми	$K_\phi^* = (K_\phi - 1) \cdot 100 \%$	характеризує форму ГЕН

Добовий ГЕН може бути представлений не тільки у точковому вигляді (рис.1б, крива 3), а і у вигляді гістограми (рис.2а), яка дозволяє легко визначити споживану енергію без використання операції інтегрування.

Для отримання більш детальної оцінки нерівномірності ГЕН у [3] запропоновано використовувати діаграми радарного типу (рис. 2б) та морфометричні показники (табл.2) для аналізу їх форми. Морфометричні показники характеризують якість зміни ГЕН. Зокрема, ріст *видовження* (табл.2) вказує на те, що відношення навантаження вечірньо-ранішнього максимуму до навантаження нічного-денного мінімуму зменшилося. Спад *опуклості* показує, що загальна нерівномірність зросла, а піки та провали навантаження у графіку збільшилися. Опуклість є інтегральним коефіцієнтом максимуму, оскільки вона пропорційно залежить від суми всіх локальних максимумів. Спад *компактності* показує, що щільність графіку зменшилася, що зумовлено появою більш значних піків і провалів.

а) у вигляді гістограми; б) у вигляді діаграми радарного типу

Рисунок 2 – Графік добового навантаження машинобудівного заводу

Таблиця 2 – Морфометричні показники режиму електроспоживання

№ з/п	Найменування	Формула розрахунку	Пояснення
1	Коефіцієнт видовження	$K_{\text{вид}} = \frac{L_2}{L_1} \leq 1$	відношення між довжинами перпендикуляра L_2 до головної осі діаграми та найдовшою віссю L_1
2	Коефіцієнт опуклості	$K_{\text{вип}} = \frac{S_o}{S_d} \geq 1$	відношення між площею S_o опуклої фігури навколо графіка навантаження і площею фігури, обмеженою графіком S_d .
3	Коефіцієнт компактності	$K_{\text{комп}} = \frac{4\pi S_d}{P_d^2}$	відношення між площею фігури S_d і квадратом її периметра P_d

Але, при всіх перевагах морфопараметрів ГЕН, вони мають ряд недоліків: унеможливають простий (ручний) розрахунок, оскільки вимагають обробки значних масивів даних та графо-аналітичних обчислень параметрів складних геометричних фігур (рис. 2б) та створюють труднощі у практичній реалізації розроблених на їх основі

моделей для управління навантаженням в обласних ЕК. Крім того, представлення ГЕН у вигляді діаграм радарного типу є досить незвичним, а отже, для широкого впровадження морфопараметрів необхідне їх подальшого удосконалення.

Проведемо порівняння основних коефіцієнтів для типових та реальних графіків навантажень в Кіровоградській області (рис.3).

З аналізу рис.3 видно, що коефіцієнти заповнення $K_{зг}$ та нерівномірності $K_{нр}$ можуть відрізнятися на 45...85 %; найменшу відмінність має коефіцієнт форми $K_{ф}$ ($\Delta_{\max}=25,8\%$).

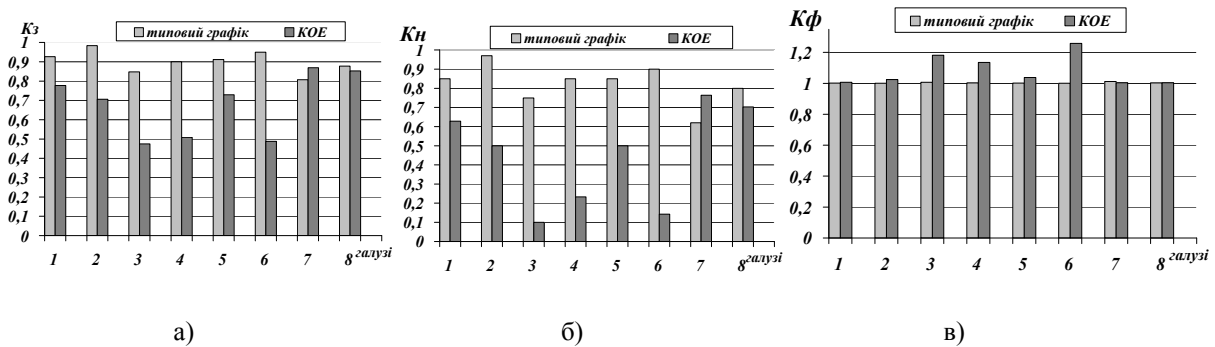

Рисунок 3 - Порівняння значення коефіцієнта заповнення (а), коефіцієнта нерівномірності (б) та коефіцієнта форми (в) для реальних та типових ГЕН за 2009 рік (1- чорна металургія; 2 – кольорова; 3 – хімічна та нафтохімічна; 4 – машинобудування та металообробка; 5 – деревообробна та целюлозно – паперова; 6 – легка; 7 – харчова; 8 - паливна)

Висновки.

1. Збіг у часі максимумів навантажень потужних споживачів призводить до нерівномірності режимів електроспоживання обласних ЕК та ОЕС в цілому. Дослідження форми ГЕН та можливостей їх вирівнювання дозволить забезпечити перманентний баланс попиту-пропозиції.

2. Порівняльний аналіз типових та реальних добових графіків показав, що довідникові ГЕН розроблені для застарілих технологічних процесів, тому не можуть бути застосовані для кількісних розрахунків СЕП. Застосування сучасних різноманітних техпроцесів обумовлює необхідність експериментального дослідження індивідуальних ГЕН для кожного конкретного ПС.

3. Подальшого удосконалення потребує система показників нерівномірності ГЕН, так як існуючі класичні та морфологічні не дають повної і однозначної характеристики режиму електроспоживання.

Список літератури

1. Справочник по электроснабжению и электрооборудованию, т.2. Электроснабжение/ Под общ. ред. А.А.Федорова – М.: Энергоатомиздат, 1986. – 586 с.
2. <http://www.ukrenergo.energy.gov.ua/>
3. Демов О.Д., Коменда Т.І., Коменда Н.В. Морфометрія графіка електричних навантажень // Енергетика та електрифікація, - 2009. - № 8. – С.59 - 62.

Е. Петрова

Сравнительный анализ типовых и реальных суточных графиков электрических нагрузок промышленных потребителей

Выполнен сравнительный анализ параметров типовых и реальных суточных графиков электрических нагрузок; выявлено принципиальное сходство и различия, даны рекомендации

относительно целесообразности дальнейшего использования типовых графиков нагрузок в сегодняшних условиях.

K. Petrova

Comparative analysis of typical daily schedules and actual electrical loads industrial customers

Performed the comparative analysis parameters of typical daily schedules and actual electrical loads found fundamental similarities and differences, provided recommendations about the advisability of further use of typical schedules in today's conditions.

Одержано 14.05.11

УДК 81'373.611

Т.В. Тимошенко, викл, Н.В. Гречихіна, викл.

Кіровоградський національний технічний університет

Загальні процеси словотворення

В цій статті пояснюються загальні процеси словотворення в англійській мові. Наведені приклади новоутворених слів за допомогою префіксів та суфіксів.

Процеси словотворення, префікси, суфікси, складні слова, значення.

Багато слів сформовані шляхом поєднання інших слів, чи шляхом приєднання слів та префіксів чи суфіксів. Досить часто можна дослідити зв'язок між значенням *новоутвореної* комбінації та значенням її окремих частин. Тому, якщо студент технічного вузу знайде нове слово в тексті, то він зможе здогадатися, що воно означає. Тож, почнемо з префіксів та суфіксів.

Префікси додаються на початку слова: **un-** ('not') + **clear** = **unclear** ('not clear').

Суфікси додаються до кінця слова: **green** + **-ish** ('slightly' or 'rather') = **greenish** ('slightly green').

Загальноживані види префіксів та суфіксів. Тут наведені деякі групи префіксів та суфіксів, які використовуються, щоб створювати певні види значень. В словнику можна знайти слова, з якими вживаються наступні префікси та суфікси:

rent-a-, uber-; -athon, -buster, -busting, -fest, -friendly, -gate, -impaired, -ista, -meister, -ville.

Наприклад: *an entertainment-meister* (= someone who is an expert in entertaining people).

Наступні префікси вживаються в словах, які відносяться до комп'ютерів та технологій чи до навколишнього середовища:

audio-, bio-, cyber-, e-, eco-, geo-, radio-, techno-, tele-, video-.

Наприклад: *a big increase in cyber-crime* (=crime involving the use of computers).

Наступні суфікси вживаються в словах, які відносяться до людей, які дійсно хочуть чи полюбляють якусь певну річ чи дуже наполегливо намагаються отримати її:

-aholic, -crazy, -hungry, -loving, -mad, -mania, -phile, -seeking.

Наприклад: *she's sports-mad* (= very enthusiastic about sports).

Наступні префікси та суфікси вживаються щоб створити заперечні слова чи слова з протилежним значенням. Найбільш частовживані префікси в цій групі:

a-, contra-, counter-, de-, dis-, il-,/im-/in-/ir-, mis-, non-, un-, -free, -less.

Наприклад: *non-toxic chemicals* (=that are not poisonous or harmful).

Наступні префікси вживаються щоб створити слова, які попереджають, що щось являється частково правдою, чи щось з'являється, щоб бути однією річчю, а насправді це є щось ще:

Crypto-, demi-, half-, mock-, near-, neo-, part-, pseudo-, quasi-, semi-.

Наприклад: *a semi-independent region* (=partly but not completely independent).

Наступні префікси та суфікси використовуються в словах, які містять значення типу 'having a lot of something', 'to a large degree' чи 'always':

all-, arch-, ever-, extra-, hyper-, mega-, multi-, oft-, pan-, poly-, super-, ultra-, infested-, intensive-, rich-, ridden-.

Наприклад: *an ultra-successful product* (=one that is extremely successful).

Наступні суфікси вживаються в словах, які означають, що щось виконано частково чи схоже на якусь певну річ. Найбільш вживаний суфікс цього типу є суфікс **ly-**, який додається до прикметників, щоб утворити прислівники типу **slowly** та **politely**. Інші суфікси зазвичай додаються до іменників:

-fashion, -like, -ly, -shaped, -style, -wise.

Наприклад: *moving spider-fashion* (=moving the way a spider moves); *a heart-shaped box of chocolates* (=in a shape of a heart).

Нові прикметники часто утворюються шляхом поєднання слова з прийменником, ч из іменником та '-ed'. Наступні суфікси вживаються в прикметниках, що описують чийсь одяг, зовнішність чи особистість:

-boned, -cheeked, -chested, -clad, -eyed, -faced, -haired, -handed, -hatted, -headed,

-hearted, -legged, --limbed, -lipped, -minded, -necked, -skinned, -sleeved, -tongued, -waisted.

Наприклад: *straw-hatted girls* (=wearing straw hats).

Складні слова формуються шляхом поєднання двох , а іноді трьох чи більше слів. Деякі пишуться як одне слово(**basketball, mailbox**), деякі як серія слів(**big business, point of view**), деякі через дефіс (**fifty-fifty, laid-back**). Деякі складні слова мають очевидне значення: **a computer game** is a game played on a computer. Інші є більш ускладненими: **big-ticket** items are expensive, and **heavy metal** is a type of rock music.

Існує багато інших способів, за допомогою яких формуються слова. Ось деякі, на які студенти можуть звернути увагу:

- деякі слова утворюються приєднанням частини одного слова до частини іншого слова: **biopic** (biography+picture), **brunch** (breakfast + lunch). Такі слова часто називають **blends** чи **portmanteau words**.

- деякі слова мають нове написання та неофіційну вимову: **gonna** (going to), **FX** (effects), **pix** (pics/pictures). Такі нові слова часто являються неформальними чи сленгом, чи мають спеціальне особливе значення.

- деякі слова утворені з перших літер слів в складному слові чи фразі. Наприклад: **Aids** (Auto-Immune Deficiency Syndrome) and **FAQ** (Frequently Asked Question).

В сучасній англійській мові існує дуже велика кількість слів з різноманітними суфіксами, котрі в даний час не розглядаються як утворені за допомогою суфіксів, так як ці слова не розкладаються. Про відокремленні суфікса частина, яка залишається, не представляє собою будь-якого слова. Це такі слова, як: **cottage, courage, station, session, document, loyal, equal, probable, possible, curious, serious** та багато інших. Такі слова вважаються простими, а не похідними. Суфікси в цих випадках служать лише показником тієї чи іншої частини мови.

Добре знання префіксів та суфіксів має велике значення при вивченні мови, оскільки воно дає можливість студентам розуміти без словника більшу кількість незнайомих їм слів, утворених від знайомого їм кореня. Так, наприклад, знаючи значення слова **happy** *щасливий*, студенти можуть легко перекласти незнайомі їм слова **happily**, **happiness**, **unhappy**, **unhappily**, **unhappiness**.

Список літератури

1. Macmillan English Dictionary. Macmillan Education, –Bloomsbury Publishing. Oxford, 2002.
2. К.Н. Качалова, Е.Е. Израилевич. Практическая грамматика английского языка. –Киев, 2004.

Т. Тимошенко, Н. Гречихина.

Общие процессы словообразования

В этой статье объясняются общие процессы словообразования в английском языке. Приведены примеры новообразованных слов при помощи приставок и суффиксов.

T. Timoshenko, N. Grechykhina.

General process of wordformation

This article explains the general process of wordformation in English. The examples of new formed words with the help of prefixes and suffixes are given here.

Одержано 30.05.11

УДК 81'27

Н.В. Гречихіна, викл., Т.В. Тимошенко, викл.

Кіровоградський національний технічний університет

Sociolinguistic causes of language change

Sociolinguistic causes of language change are considered in this article. It deals with three proposed external sociolinguistic factors – fashion, foreign influence and social need which can potentially affect the language and accelerate hidden trends already existing in the language.

sociolinguistic factors, fashion, pronunciation, accent, fluctuation theory, substratum theory, adopted language, foreign influence, bilingual, trilingual, borrowing, syntax, cultural contract, donor language, social need, conversion, accelerating agents.

For centuries, people have speculated about the causes of language change. The problem is not one of thinking up possible causes, but of deciding which to take seriously. In the quotation above, Phaedrus, a scientist is overwhelmed by the number of possible theories which come to mind in his work on physics. A similar problem faces linguists. As one noted: 'Linguists are a marvellously clever bunch of scholars; there is really no limit to the imaginative, elegant, and intellectually satisfying hypotheses they can dream up to account for observed linguistic behaviour.'

In the past, language change has been attributed to a bewildering variety of factors ranging over almost every aspect of human life, physical, social, mental and environmental. At one time, for example, there was a suggestion that consonant changes begin in mountain regions due to the intensity of expiration in high altitudes. 'The connection with geographical or climatic conditions is clear,' asserted one scholar, 'because nobody will deny that residence in the mountains, especially in the high mountains, stimulates the lungs.' Luckily this theory is

easily disprovable, since Danish, spoken in the flat country of Denmark, seems to be independently undergoing a set of extensive consonant changes - unless we attribute the Danish development to the increasing number of Danes who go to Switzerland or Norway for their summer holidays each year, as one linguist ironically suggested.

Even when we have eliminated the 'lunatic fringe' theories, we are left with an enormous number of possible causes to take into consideration. Part of the problem is that there are several different causative factors at work, not only in language as a whole, but also in any one change. Like a road accident, a language change may have multiple causes. A car crash is only rarely caused by one overriding factor, such as a sudden steering failure, or the driver falling asleep. More often there is a combination of factors, all of which contribute to the overall disaster. Similarly, language change is likely to be due to a combination of factors.

In view of the confusion and controversies surrounding causes of language change, it is not surprising that some reputable linguists have regarded the whole field as a disaster area, and opted out altogether: 'The causes of sound change are unknown', said Bloomfield in 1933. 'Many linguists, probably an easy majority, have long since given up enquiring into the why of phonological change', said Robert King in 1969. 'The explanation of the cause of language change is far beyond the reach of any theory ever advanced', said yet another around the same time.

This pessimism is unwarranted. Even if we cannot consider all possible causes, we can at least look at a range of causes that have been put forward over the years, and assess their relative value. We can begin by dividing proposed causes of change into two broad categories. On the one hand, there are external sociolinguistic factors - that is, social factors outside the language system. On the other hand, there are internal psycholinguistic ones - that is, linguistic and psychological factors which reside in the structure of the language and the minds of the speakers.

Fashion and random fluctuation

An extreme view held by a minority of linguists is that language change is an entirely random and fortuitous affair, and that fashions in language are as unpredictable as fashions in clothes.

There is no more reason for language to change than there is for automobiles to add fins one year and remove them the next, for jackets to have three buttons one year and two the next... the 'causes' of sound change without language contact lie in the general tendency of human cultural products to undergo 'non-functional' stylistic change argued an American linguist, Paul Postal, in 1968.

Another similar view is that random fluctuations occur subconsciously, as sounds gradually drift from their original pronunciation. A theory that speakers accidentally 'miss the target' was prevalent in the 1950s, popularized by an American, Charles Hockett. He suggested that when we utter a speech sound, we are aiming at a certain ideal target. But since words are usually comprehensible even if every sound is not perfectly articulated, speakers often get quite careless, and do not trouble too much about hitting the 'bull's-eye' each time. As he expresses it:

When a person speaks, he aims his articulatory motions more or less accurately at one after another of a set of bull's-eyes ... charity on the part of hearers leads the speaker to be quite sloppy in his aim most of the time. The shots intended for initial [t] will be aimed in the general direction of that bull's-eye, but will fall all about it - many quite close, some in the immediate vicinity, a few quite far away.

The actual shots, he suggests, will cluster round a single point at which there will be a 'frequency maximum'. As time passes, and quite a lot of shots miss the target, people hear numerous near misses. Eventually they begin to think the bull's-eye is in a different place:

How are we to assess these theories? Certainly, fashion and social influence cannot be ignored, as we saw in the case of New York. It is also clear that a person's speech can gradually alter over the years in the direction of those around, as is shown by British people

who pick up an American accent in a very short time. Nevertheless, there are three reasons why fashion and 'wandering targets' cannot be regarded as major causes of language change.

First, if sounds wandered around randomly in the way Postal and Hockett suggest, language would soon end up in chaos. Their theories suggest that sounds are like a room full of blindfold or drunken men randomly weaving and wandering around, and occasionally crashing into one another. Instead, language remains a well-organized patterned whole, and never disintegrates into the confusion implied by random fluctuation theories.

A second argument against random fluctuation is that similar changes tend to recur in quite unconnected languages. This cannot be chance. If language were purely governed by fashion, we would not expect so many different, far-flung languages to hit on the same whims of fashion in pronunciation over the centuries.

Thirdly, there seem to be hidden and inbuilt constraints concerning which elements can change in a language. There are often identifiable 'weak spots' in a language structure where change will be likely to strike, as well as stable elements which are likely to resist change.

For these reasons, the majority of linguists regard fashion changes simply as a triggering factor, something which may set off a tendency whose deeper causes lie hidden beneath the surface.

Foreign bodies

According to some people, the majority of changes are due to the chance infiltration of foreign elements. Perhaps the most widespread version of this view is the so-called substratum theory - the suggestion that when immigrants come to a new area, or when an indigenous population learns the language of newly arrived conquerors, they learn their adopted language imperfectly. They hand on these slight imperfections to their children and to other people in their social circle, and eventually alter the language. Consider four lines from Joel Chandler Harris's 'Uncle Remus' (1880):

Oh, whar shill we go we'en de great day comes,
 Wid de blowin' er de trumpits en de bangin' er de drums?
 How many po' sinners'll be kotched out late
 En find no latch ter de golden gate?

This is an attempt, accompanied by a certain amount of poetic licence, to represent the pronunciation of an American speaker of Black English. According to one theory, this variety of English arose when speakers of a West African language such as Mandingo or Ewe were brought over to America as slaves. When these Africans learned English, they carried over features of their original language into their adopted one.

In this type of situation the adopted language does not always move in the direction of the substratum language. Sometimes immigrants attempt to overcorrect what they feel to be a faulty accent, resulting not only in a movement away from the substratum language, but also in a change in the adopted language. Labov found an interesting example of this phenomenon in New York. He noticed a tendency among lower-class New Yorkers to pronounce a word such as door as if it were really doer (rhyming with sewer). At first he was puzzled by this finding. When he looked more closely, he found that this pronunciation was related to ethnic groupings. He discovered that it was most prominent in the speech of youngish lower-class people of Jewish and Italian extraction, and suggested that this may be a case of children reacting against their parents. He points out that the Jewish immigrants who came to New York at the beginning of the century spoke Yiddish. Yiddish speakers would normally find it difficult to hear differences between English vowels when these distinctions did not exist in Yiddish. They would therefore tend to ask for a cop of coffee, making the vowel in cup the same as the first vowel in coffee. Italian immigrants would have a similar problem. The second generation of immigrants, however, would be aware and perhaps ashamed of the foreign-sounding speech of their parents. They therefore made an exaggerated difference

between the vowels confused by their parents, so making a word such as coffee sound like cooffee and door sound like doer.

Another situation in which the infiltration of foreign elements commonly causes change is when different languages come into contact, which often happens along national borders. Inhabitants of such regions are frequently bilingual or have a working knowledge of the other language(s) in the area, in addition to their native language. In this situation, the languages tend to influence one another in various ways. The longer the contact, the deeper the influence.

A number of strange and interesting cases of language mixture have been reported in the literature. One of the most bizarre occurs in southern India, in the village of Kupwar, which is situated roughly 200 miles south-east of Bombay. Here, two dissimilar language families, Indo-European and Dravidian, come into contact. In this village of approximately 3,000 inhabitants, three languages are in common use: Kannada, which is a member of the Dravidian language family, and Urdu and Marathi, which are Indo-European languages. These languages have probably been in contact for more than six centuries, since many of the inhabitants are traditionally bilingual or trilingual. The Kupwar situation is strange in that, due to social pressures, borrowing of vocabulary has been rare. This is unusual, because vocabulary items normally spread easily. The inhabitants seem to have felt the need to maintain their ethnic identity by keeping separate words for things in different languages. Meanwhile, the syntax of all three languages has crept closer and closer together, so that now the Urdu, Marathi and Kannada spoken in Kupwar are fairly different from the standard form of these languages, with Urdu in particular having changed. The translation of the sentence 'I cut some greens and brought them' would normally be very different in the three languages concerned, both in word order and vocabulary. In the Kupwar versions, however, the syntax is surprisingly similar, with each translation having the same number of words in the same order, so that each language says, as it were, 'Leaves a few having cut taking I came'. It is unusual for the syntax of adjacent languages to affect one another to the same extent as the Kupwar example, though it illustrates the fact that with enough time and enough contact there is no limit to the extent to which languages can affect one another.

Ma'a, a language spoken in Tanzania (east Africa), provides another extreme contact situation. Ma'a is usually classified as Cushitic, a language family loosely related to Ancient Egyptian and Arabic, whose thirty-five or so languages are spoken in northeast and east Africa. Two or three hundred years ago, a group of Ma'a speakers moved southwards. Some of the migrants adopted local languages from the Bantu family. But today's Ma'a speakers, a proud, reserved people, anxious to preserve their own customs, tried to retain their own native tongue. However, partly through contact with their Bantu neighbours, and partly through continued connections with their own kinfolk who had switched to Bantu languages, Ma'a has become increasingly 'bantuized'. It has retained a lot of its own vocabulary, but in many ways it has become more like a Bantu language than a Cushitic one. For example, Bantu languages and Ma'a have objects following their verbs (Lions eat meat), but Cushitic languages have the reverse order {Lions meat eat). The Bantu languages and Ma'a have prefixes (attachments to the front of words) to show distinctions such as singular and plural. Cushitic languages mainly have suffixes (word endings). The result is a language which is neither truly Bantu, nor truly Cushitic. According to some, it is a rare but genuine example of a 'mixed language'.

So-called linguistic areas provide a further example of the way in which languages can influence one another over the course of centuries. These are areas in which some striking linguistic feature has spread over a wide range of geographically adjacent languages, which otherwise have little in common. In south-east Asia, Chinese, Vietnamese and Thai are all tone languages. In Africa, Bush-Hottentot languages and the neighbouring unrelated Bantu languages contain a set of rare sounds known as clicks, which involve clicking noises somewhat like the tut-tut of disapproval, and gee-up sound made to horses. In India, Hindi and other Indo-European languages share with the Dravidian language family certain unusual

consonants known as retroflex sounds, in which the tongue is curled backwards to the roof of the mouth. It seems unlikely that these uncommon features arose coincidentally in the languages concerned, and most linguists assume that they spread from their neighbours due to cultural contact.

The Balkans are another well-studied linguistic area. Modern Greek, Albanian, Romanian and Bulgarian are all Indo-European languages, but from different branches. Yet they show unexpected syntactic similarities. For example, they all say the equivalent of Give me that I drink for 'Give me something to drink.' The similarities probably spread when Byzantine culture was a unifying force in the region. Meso-America, the link between North and South America, may be another linguistic area. Here, a variety of languages have a surprising amount in common, such as the expression of possession by the equivalent of his-dog the man 'the man's dog. The infiltration of external foreign elements can therefore be extensive.

Need and function

A third, widely held view on sociolinguistic causes of language change involves the notion of need. Language alters as the needs of its users alter, it is claimed, a viewpoint that is sometimes referred to as a functional view of language change. This is an attractive notion.

Need is certainly relevant at the level of vocabulary. Unheeded words drop out: items of clothing which are no longer worn such as *doublet* or *kirtle* are now rarely mentioned outside a theatrical setting. New words are coined as they are required. In every decade, neologisms abound. A *twigloo* is 'a tree-house'. A *netizen* is a 'net citizen', a keen user of the Internet. *Twocking* 'taking without the owner's consent' is car theft. These words all became widely used recently. Names of people and objects are switched if the old ones seem inadequate. The word *blind* rarely occurs in official documents, and tends to be replaced by the 'politically correct' phrase *visually challenged*, which is supposedly less offensive to those who can't see. Similarly, in an American novel, garbage at the Board of City Planning in New York was not called garbage: it was called 'non-productive ex-consumer materials' - a new name which was probably coined in order to attract employees to an otherwise unattractive-sounding job. The introduction of slang terms can also be regarded as a response to a kind of need. When older words have become over-used and lose their impact, new vivid ones are introduced in their place. As one writer expressed it: 'Slang is language that takes off its coat, spits on its hands, and goes to work.'

Sometimes, however, social needs can trigger a more widespread change than the simple addition of new vocabulary items. Let us look at some situations in which social factors have apparently led to more widespread disruption.

Consider sentences such as:

Henry downed a pint of beer Melissa went to town and did a buy.

English, we note, lacks a simple means of saying 'to do something in one fell swoop'. This may be why the word *down* can be converted into a verb to mean 'drink down in one gulp', and the word *buy* into a noun which, when combined with the verb *do*, means 'go on a single massive spending spree'. This type of fast-moving, thorough activity may represent a change in the pace of life, which is in turn reflected in the language, since we increasingly make use of **conversions** - the conversion of one part of speech into another. If this trend continues, the eventual result may be complete interchangeability of items such as nouns and verbs, which were once kept rigidly apart. However, while it is true that conversions are becoming more numerous, there is no evidence that social need initiated them in the first place. Usages such as *Drusilla garaged her car*, or *Bertie upped his score*, have been around in the language for a long time. In other words, social need has accelerated a tendency which has been in existence for a considerable number of years. It did not in itself instigate a change, but is merely carrying an ongoing one along a little faster.

A more complex, and perhaps more interesting, example of need fostering a syntactic change is found in New York Black English. Consider the sentence *It ain't no cat can't get in no coop*, spoken by Speedy, the leader of the Cobras, a gang of New York City adolescents, in a discussion about pigeon coops. What does he mean? is one's first reaction. Speedy, it appears, means 'No cat can get into any of the coops.' Has Speedy made a mistake, or does he really talk like that? is one's second reaction. We confirm that Speedy's sentence was intentional by noting a number of other similarly constructed sentences. For example, an old folk epic contains the line *There wasn't a son of a gun who this whore couldn't shun*, meaning 'This whore was so good, no man could shun her.' One's third reaction is to ask how such a seemingly strange construction came about in the first place. On examination, it seems to have arisen from a need for emphasis and vividness. Let us look at the stages by which such sentences developed.

We start out with a simple negative sentence such as *No cat can get in any coop*, which was at one time found in both Standard and Black American English. However, in order to make the negatives emphatic, and say as it were 'Not a single cat can get in any coop at all', Black English utilized a simple strategy of heaping up negatives, a device common in Chaucerian and Shakespearian English, and in many languages of the world. So we find emphatic negative sentences such as *No cat can't get in no coop*. In the course of time, the heaping up of negatives was no longer treated as an extra optional device used for emphasis, but became the standard obligatory way of coping with negation. Therefore a new method of expressing emphasis had to be found. This was to attach the phrase *it ain't* 'there isn't' to the front of the sentence.

So we get *it ain't + no cat can't get in no coop*, giving Speedy's sentence: *It ain't no cat can't get in no coop*, parallel to a more standard 'There isn't a single cat that can get into any coop.'

Here, then, we have a state of affairs where a need for vividness and emphasis has led to the adoption of a new, optional stylistic device, in this case the heaping up of negatives. In the course of time, the optional device is used so often that it becomes the normal, obligatory form. So a newer, different device is brought in to cope with the need for emphasis - a process which could go on *ad infinitum*. Note, however, that although a new and superficially odd type of sentence has been introduced into the language, it came about by the utilization of two constructions already in the language: the heaping up of negatives and the use of *it ain't* at the beginning of the sentence. The example just discussed arose out of a need for vividness or emphasis, a requirement which is probably universal.

All the changes considered in this article were superficially caused by sociolinguistic factors – fashion, foreign influence, or social need. On closer examination, many turned out not to be 'real' causes, but simply accelerating agents which utilized and encouraged tendencies that are already under way.

The list of literature

1. Aitchison J. Language origin and evolution. -Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
2. Cheshire J. Syntactic variation, the linguistic variable and sociolinguistic theory. -Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
3. Chambers J.K. Sociolinguistic theory: Linguistic variation and its social significance. -Oxford, 1995.

Н. Гречихіна, Т. Тимошенко

Соціолінгвістичні причини зміни мови

В статті розглядаються соціолінгвістичні причини зміни мови. Пропонується розгляд трьох зовнішніх соціолінгвістичних факторів – мода, іноземний вплив та соціальна потреба, які можуть потенціально впливати на мову та розвивати вже існуючі у мові приховані тенденції.

Н. Гречихина, Т. Тимошенко

Социолингвистические причины изменения языка

В статье рассматриваются социолингвистические причины изменения языка. Предлагается рассмотрение трех внешних социолингвистических факторов – мода, иностранное влияние и социальная необходимость, которые могут потенциально оказывать влияние на язык и развивать уже существующие в языке скрытые тенденции.

Одержано 30.05.11

УДК 631.3.0

М.М. Петренко, проф., канд.техн.наук, Т.К. Марченко, ст. гр. ОМ-06

Кіровоградській національній технічній університет

Напрямки досліджень у галузі ґрунтозберігаючих технологій та знарядь для основного обробітку ґрунту

Проаналізовано переваги та недоліки існуючих технологій проведення оранки з екологічної точки зору, наведено основні напрямки збереження агрегатного стану ґрунту під час обробітку **деградація ґрунтів, оранка, збереження агрегатного стану ґрунту**

Загальновідомо, що обробіток ґрунту є одним із важливих чинників антропогенного впливу на стан ґрунтів на планеті. Сільськогосподарська освоєність земель в Україні найвища в світі. Рівень розораності її території сягає 55%.

Інтенсивна система землеробства з багатократним використанням робочих органів та рушіїв мобільних агрегатів, в кінцевому рахунку, веде до деградації ґрунтів. За останні 25 років площа еродованих ґрунтів на Україні збільшилася на 2 млн. га і складає 10 млн. га. За підрахунками Інституту охорони земель, по Україні за рік втрачається 344.6 млн. т ґрунту, або біля 20 т/га. На ефективні екологічно безпечні способи обробітку ґрунту, що розроблені і застосовуються в Україні, припадає не більше 20%. Застосування недосконалих способів обробітку ґрунту в Україні приводить до поступової деградації земель, поширенню ерозійних процесів.

Нині оранка в Україні є найбільш поширеним способом обробітку ґрунту (біля 55%о). До основних прийомів оранки належать відвальний обробіток ґрунту (плугом), безвідвальний (чизелювання), культивуація, пласкорізна та фрезерна обробка.

Основними недоліками відвальної оранки є те, що при обробці полів на схилах, де переміщення шару ґрунту можливе лише в один бік, відбувається поступове зміщення родючого шару ґрунту вниз, що призводить до оголення схилів; при обробітку полів з рівним рельєфом для виключення великих холостих проходів орного агрегату поле розбивають на загінки, при оранці яких утворюються звальні гребені та розвальні борозни, а також огріхи при стикуванні.

Використання ж оборотних плугів з двома комплектами робочих органів, які працюють поперемінно, дає можливість поліпшити якість оранки, тобто забезпечити гладку оранку, але це призводить до збільшення металомісткості плуга, тобто підвищення ступеню переущільнення.

© М.М. Петренко, проф., канд.техн.наук, Т.К. Марченко, 2011

Таким чином, конструктивну схему плуга, який оре за традиційною технологією, не можна визнати раціональною, а тому й перспективною.

Як відомо, ступінь кришення ґрунту плугами з лемішно-полицевими робочими органами не регулюється, тому вони, як правило, не можуть забезпечити якість кришення, що вимагається. Це призводить до необхідності проведення додаткового обробітку боронами, культиваторами, котками та іншими знаряддями, що в свою чергу веде до надмірного ущільнення ґрунту та руйнуванню його агрегатного стану (розпиленню).

Перевага ґрунтообробних машин з активними робочими органами полягає у можливості регулювання ступеня кришення, що дозволяє навіть на важких ґрунтах проводити обробіток за один прохід [1]. Однак їм властивий серйозний недолік: вони розпилюють ґрунт, а отже сприяють вітровій ерозії.

Глибокий безполицевий обробіток ґрунту знаряддями чизельного типу має ряд переваг порівняно з традиційною полицевою оранкою лемішними плугами. Це утворення кращих умов для збереження та накопичення вологи в ґрунті, знищення ущільненої підшви нижче шару, що обробляється, поліпшення аерації та інфільтрації ґрунту, запобігання або зниження водної й вітрової ерозії.

В останні роки новим напрямком ґрунтозберігаючого обробітку стає технологія прямого висіву або No-till, при якій ґрунт не ореється. Оскільки верхній пласт ґрунту не ушкоджується, така система землеробства запобігає водній і вітровій ерозії ґрунту, значно краще зберігає воду, відбувається збереження і відновлення родючого пласта ґрунту [3]. Головним недоліком застосування нульового обробітку є те, що він приводить до накопичення у верхніх шарах патогенних мікроорганізмів і шкідників, а тому вимагає активного хімічного захисту рослин (обробка гербіцидами та інсектофунгицидами), що призводить до погіршення екологічних умов, збільшується щільність орного шару.

До основних напрямків збереження агрегатного стану ґрунту під час обробітку належать:

1. Суміщення технологічних операцій обробітку ґрунту в одному ґрунтообробному знарядді.

Перевагою застосування комбінованих агрегатів є захист ґрунтів від надмірного руйнування і ущільнення, збереження ґрунтової вологи. Їх використання має особливе значення в умовах недостатнього зволоження і на ґрунтах, схильних до водної і вітрової ерозії. Основним недоліком таких комбінованих агрегатів є значна маса. На вологих і засмічених багаторічними бур'янами ґрунтах комбіновані машини надмірно переущільнюють їх, робочі органи забиваються рослинними залишками [2].

2. Обробіток без вертикального переміщення шарів ґрунту.

Прикладом може слугувати культиватор - глибокорозпушувач "Michel" призначений для обробки будь-яких ґрунтів без обороту пласта з одночасним збереженням рослинних залишків у верхньому шарі ґрунту.

3. Застосування адаптивних робочих органів, що пристосовуються до ґрунтових умов.

Лептєєвим О.О. розроблено модель плуга з автоматичним регулюванням параметрів плужної поверхні [4].

Коротченко О.С. запропонував модернізацію паралелограмного механізму чизельного культиватора КЧ-2.8. яка обумовлена створенням такого сільськогосподарського знаряддя, яке б знижувало енергоємність дорогих операцій глибокого спущення за рахунок диференційованої обробки залежно від фізико-механічних властивостей ґрунту.

4. Використання вібраційних робочих органів, що кришать ґрунт по природнім межах мікрофракцій

Як приклад, можна навести культиватор КПУ-12, призначений для суцільної передпосівної і парової обробки ґрунту за класичною технологією у всіх ґрунтово-кліматичних зонах, без винесення зволжених шарів на поверхню. Відновлення структури ґрунту відбувається при обробці ґрунтообробними машинами робочим органом яким є лапа, закріплена на пружинній стійці особливої конструкції, що створює при роботі мікрівібрацію. При обробці такими лапами руйнування грудок і пластів ґрунту відбувається по природних межах агрегатів, без утворення пиловидних фракцій.

5. Проектування ґрунтозберігаючих форм робочих органів

Глибокорозпушувачі серії VogelNoot SS / SSD були розроблені для рівнинних місць, щоб зберегти природний ґрунтовий шар. Завдяки формі лемешів і спрямовуючих щитків розбиваються ущільнення в ґрунті, і створюється вільний простір. Обтічна форма лап сприяє збереженню природного ґрунтового шару, оскільки запобігає підняттю землі з глибших шарів ґрунту.

Головним недоліком застосування вище перерахованих ґрунтообробних знарядь є те, що вони розроблені для певних умов застосування з вузьким діапазоном. В той самий час ґрунти України дуже різняться за агрегатним станом та вологістю, мають різну в'язкість та пластичність, тому постає питання необхідності розробки адаптивних робочих органів.

Зробивши огляд існуючих досліджень у галузі ґрунтозберігаючих технологій та знарядь для обробітку ґрунту можна зробити наступні висновки:

1. Ґрунти України значно варіюються за фізико-механічними властивостями: переважна крупність структурних агрегатів 1-10 мм. максимальна гігроскопічна вологість 3-40 %. а також відрізняються за зв'язністю та пластичністю. Тому для їх обробітку застосовується широка номенклатура знарядь в залежності від конкретних агротехнічних вимог.

2. Аналіз сучасних досліджень показав, що розробка засобів механізації основного обробітку ґрунту направлена переважним чином на підвищення рівня врожайності сільськогосподарських культур. При цьому не враховується збіднення ґрунтів та зменшення потужності гумусного горизонту, що неминуче веде до зворотного результату.

Подальші дослідження в даній галузі мають орієнтуватися на розробку адаптивних робочих органів для основного обробітку з метою збереження родючості ґрунтів при зміні їх фізико-механічних властивостей.

Для досягнення вказаної мети в подальшому необхідно:

1. Дослідити вплив окремого робочого органу на структуру ґрунту при різних умовах.

2. Вибрати оптимальну схему адаптивного ґрунторозробного знаряддя та обґрунтувати його оптимальні параметри за умови найменшого руйнування структурних агрегатів ґрунту.

Список літератури

1. Сисолін П.В., Сало В.М., Кропівний В.М. Сільськогосподарські машини: теоретичні основи, конструкція, проектування. Кн. 1: Машини для рільництва.- К.: «Урожай», 2001.- с. 182-193.
2. А.С. Добишев/ Промисловість і сільське господарство. Збірка статей. 25 травня 2010 р.
3. В.Тимохов. С.Фаер. NO.TILL В РОССИИ -. ВРЕМЯ ПРИШЛО? "ТРИЗ-профи: Эффективные решения".- №2. 2007.
4. Коротченко А. С. Улучшение агрофизического состояния почв на основе использования чизельных орудий с автоматической системой регулирования глубины обработки // Агро-Тех-Информ, ноябрь 2007.

Проанализированы преимущества и недостатки существующих технологий проведения вспашки с экологической точки зрения, приведены основные направления сохранения агрегатного состояния почвы при возделывании.

The advantages and disadvantages of existing technologies of tillage from an environmental point of view, are the major areas of conservation aggregate state of the soil during cultivation.

Одержано 12.05.11

УДК 657

В.І. Гуцул, доц., канд. техн. наук, В.О. Кадашова, ст. гр. ОА-10

Кіровоградський національний технічний університет

Оцінка значень коефіцієнта Джині при деяких законах розподілу сукупного доходу

В статті досліджується нерівномірність доходів населення за допомогою коефіцієнта Джині k . Аналізується залежність коефіцієнта Джині k від закону розподілу доходів населення та співвідношення мінімального і максимального розмірів доходів. Отримані результати представлені в аналітичній та графічній формах.

нерівномірність доходів, коефіцієнта Джині, крива Лоренца, лінійний розподіл, показниковий розподіл, кубічний розподіл

Міра нерівномірності доходів населення визначається за допомогою коефіцієнта Джині k . Метою даної роботи є дослідження залежності коефіцієнта Джині k від закону розподілу доходів населення та співвідношення мінімального і максимального розмірів доходів.

Розрахунки будемо робити в безрозмірних величинах. Кількість всього населення і сумарний дохід беремо рівними одиниці. Нехай функція $u = \varphi(x)$ ($0 \leq x \leq 1$) визначає розмір доходів u для особи, яка займає положення x , причому $\varphi(0)$ і $\varphi(1)$ – відповідно мінімальний і максимальний розміри доходів. Введемо параметр n , який визначає відношення максимального розміру доходів до мінімального, тобто

$$n = \frac{\varphi(1)}{\varphi(0)}. \quad (1)$$

Так як за домовленістю сумарний дохід населення дорівнює одиниці, то для функції $\varphi(x)$ повинна виконуватися умова

$$\int_0^1 \varphi(x) dx = 1. \quad (2)$$

Використовуючи залежність $u = \varphi(x)$ можна знайти функцію $y = f(x)$, де y – частка сукупного доходу, яку одержує частина x населення:

$$f(x) = \int_0^x \varphi(t) dt. \quad (3)$$

Графік функції $y = f(x)$ називають кривою Лоренца. Коефіцієнта Джині k обчислюється за формулою [1]

$$k = 1 - 2 \int_0^1 f(x) dx. \quad (4)$$

Розглянемо спочатку випадок лінійної залежності функції $u = \varphi(x)$, тобто

$$\varphi(x) = \varphi_1(x) = ax + b. \quad (5)$$

Використовуючи умови (1) і (2), отримуємо

$$\varphi_1(x) = \frac{2(n-1)}{n+1}x + \frac{2}{n+1}. \quad (6)$$

На основі (3) дістаємо

$$f_1(x) = \frac{n-1}{n+1}x^2 + \frac{2}{n+1}x. \quad (7)$$

За допомогою формули (4) визначаємо коефіцієнт Джині $k_1 = k_1(n)$ для даного випадку:

$$k_1(n) = \frac{n-1}{3(n+1)}. \quad (8)$$

Відмітимо, що

$$\lim_{n \rightarrow \infty} k_1(n) = \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{n-1}{3(n+1)} = \frac{1}{3}. \quad (9)$$

Нехай розмір доходу змінюється за показниковим законом, а саме

$$\varphi(x) = \varphi_2(x) = \beta \cdot a^{\alpha x}. \quad (10)$$

Аналогічно попередньому дістаємо:

$$\varphi_2(x) = \frac{\ln n}{n-1} \cdot n^x, \quad (11)$$

$$f_2(x) = \frac{n^x - 1}{n-1}, \quad (12)$$

$$k_2(n) = \frac{n+1}{n-1} - \frac{2}{\ln n}. \quad (13)$$

При нескінченному зростанні n отримуємо

$$\lim_{n \rightarrow \infty} k_2(n) = \lim_{n \rightarrow \infty} \left(\frac{n+1}{n-1} - \frac{2}{\ln n} \right) = 1. \quad (14)$$

Розглянемо тепер випадок, коли розмір доходів змінюється за кубічним законом, а саме

$$\varphi(x) = \varphi_3(x) = a(x-0,5)^3 + b. \quad (15)$$

Для цієї функції дістаємо:

$$\varphi_3(x) = \frac{8(n-1)}{n+1}(x-0,5)^3 + 1, \quad (16)$$

$$f_3(x) = \frac{2(n-1)}{n+1}(x-0,5)^4 + \frac{n-1}{8(n+1)}; \quad (17)$$

$$k_3(n) = \frac{n-1}{5(n+1)}; \quad (18)$$

$$\lim_{n \rightarrow \infty} k_3(n) = \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{n-1}{5(n+1)} = 0,2. \quad (19)$$

На основі отриманих співвідношень за допомогою пакету прикладних програм MathCAD були побудовані типові графічні залежності. На рис. 1 наведені графіки функцій $u = \varphi_i(x)$ ($i = 1, 2, 3$) при $n = 20$. Показниковий закон (крива $\varphi_2(x)$) на якісному рівні відображає ситуацію, коли в державі по суті не має так званого середнього класу. Кубічний закон (крива $\varphi_3(x)$) відповідає випадку коли представники середнього класу складають більшу частину населення.

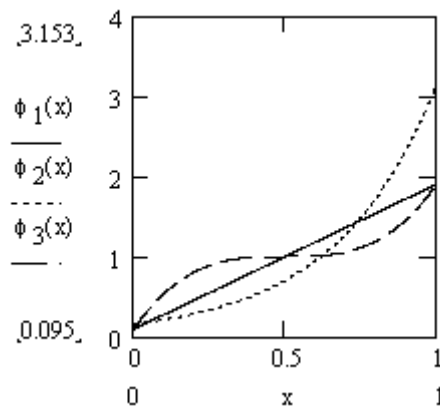

Рисунок 1 – Закони розподілу розмірів доходів

На рис. 2 зображені криві Лоренца при $n = 20$. Як бачимо найменше відхилення від рівномірного (від прямої $y = x$) спостерігається при кубічному законі розподілу доходів населення (крива $f_3(x)$). Найбільше відхилення відбувається у випадку показникового розподілу (крива $f_2(x)$).

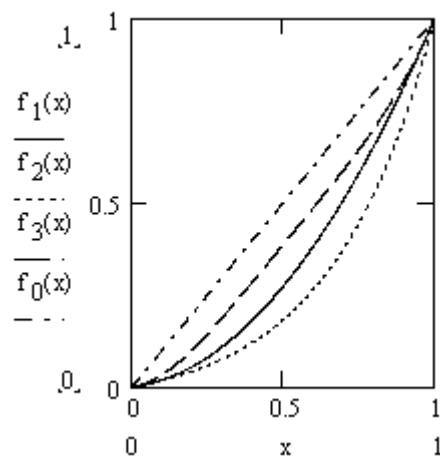

Рисунок 2 – Криві Лоренца

На рис. 3 наведені криві, які характеризують залежність коефіцієнта Джині k від співвідношення максимального і мінімального розмірів доходів. Як і слід було очікувати, зростання параметра n призводить до збільшення коефіцієнта Джині k для всіх трьох законів розподілу.

Найбільше значення коефіцієнта Джині спостерігається у випадку показникового закону розподілу доходів, тобто при відсутності явно вираженого середнього класу. У відповідності з формулами (13), (14) коефіцієнта Джині асимптотично наближається до одиниці при зростанні n (рис. 3; крива $k_2(n)$).

У випадку кубічного закону розподілу доходів, тобто при наявності у суспільстві явно вираженого середнього класу, значення коефіцієнта Джині є найменшим. У відповідності з формулами (18), (19) коефіцієнт Джині залишається меншим за 0,2 при будь-якому n (рис. 3; крива $k_3(n)$).

Формули (8), (9) показують, що при лінійному законі розподілу доходів населення значення коефіцієнта Джині не перебільшує $1/3$ (рис. 3; крива $k_1(n)$). Такі показники є досить оптимальними, але очевидно, що вказаний елементарний розподіл має мало шансів для практичної реалізації.

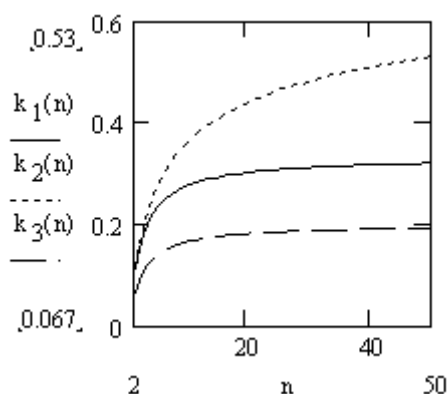

Рисунок 3 – Залежність коефіцієнта Джині k від співвідношення максимального і мінімального розмірів доходів

Можемо зробити наступні основні висновки:

1) В усіх розглянутих випадках коефіцієнт Джині збільшується при збільшенні різниці між мінімальним і максимальним рівнями доходів.

2) Коефіцієнт Джині приймає найбільші значення (відповідають найменш розвинутих країнам) при показниковому законі розподілу розмірів доходів, тобто у тому випадку, коли у суспільстві не має чітко сформованого середнього класу.

3) Коефіцієнт Джині приймає найменші значення (відповідають найбільш розвинутих сучасним країнам) при кубічному законі розподілу розмірів доходів, тобто у тому випадку, коли основна частина населення є представниками середнього класу.

Список літератури

1. Грисенко М.В. Математика для економістів: Методи й моделі, приклади й задачі: Навч. посібник. – К.:Либідь, 2007. – 720 с.
2. Бугір М.К. Математика для економістів: Посібник. – К.: Видавничий центр «Академія», 2003. – 520 с.

Одержано 01.05.11

С.В. Щербина, доц., канд. пед. наук, Р.Г. Щербина, ст. гр.ФК-09-1
Кіровоградський національний технічний університет

Склад фінансової системи Великобританії

Повна офіційна назва країни — Об'єднане Королівство Великобританії та Північної Ірландії. До складу Об'єданого Королівства входять Англія, Шотландія і Уельс, розташовані на острові Великобританія, а також провінція Північна Ірландія, що складається з 6 округів і міститься на острові Ірландія. Крім того, Об'єднане Королівство має тісні політичні й економічні зв'язки із самоврядними територіями — такими як острів Мен в Ірландському морі і Нормандські острови, що лежать біля північно-західного узбережжя Франції, у протоці Ла-Манш.

У 1991 р. такі витрати були затверджені в сумі 7,9 млн. ф. ст. на десятирічний термін. Близько 70% цих коштів йдуть на оплату праці тих, хто працює на Королеву. З 1993 р. Королева добровільно сплачує прибутковий податок зі своїх особистих доходів.

Основним завданням Вестмінстерського Парламенту, а точніше Палати громад, в галузі державних фінансів є затвердження ставок податків і зборів, видаткових статей і сум за кожною з них. Палата також стежить за тим, щоб виділені суми витрачалися тільки на передбачені Парламентом цілі.

Фінансова система Великобританії після другої світової війни одержала подальший розвиток у напрямку більш активного втручання держави в економіку країни і соціальні процеси. В даний час фінансова система включає чотири ланки:

- державний бюджет;
- позабюджетні спеціальні фонди;
- фінанси місцевих органів влади;
- фінанси державних корпорацій.

Головною ланкою є державний бюджет, йому належить основна роль у забезпеченні політичних і економічних умов відтворення виробничих відношень капіталізму, через державний бюджет перерозподіляється біля 40 % національного доходу країни. Він виступає як головну зброю державно-монополістичного регулювання і стимулювання економіки країни. За рахунок ресурсів бюджету здійснюється мілітаризація господарства і капіталовкладення в ряд нових галузей, що потребують значних витрат.

На сучасному етапі в розвитку окремих ланок фінансової системи спостерігаються нові явища і процеси, це насамперед виражається в усе більшій концентрації фінансових ресурсів у державному бюджеті й в інших централізованих урядових фондах.

Фінансова політика уряду спрямована на збільшення прибутків державного бюджету, посилення процесу нейтралізації засобів, що дозволяє здійснювати основні витрати, що забезпечують утримання державного апарата, втручання в економіку, витяг максимальних прибутків головними капіталістичними монополіями.

У той же час у загальнодержавних витратах значне місце займають місцеві бюджети. Витрати на соціальні цілі, особливо на освіту / крім системи вищої освіти/, центральний уряд перекладає на цю ланку фінансової системи. Крім того, із місцевих бюджетів фінансуються витрати на житлове і шкільне будівництво, спорудження доріг, мостів і інших об'єктів місцевого господарства.

Ріст витрат місцевих бюджетів не супроводжується розширенням їх власної дохідної бази. Більш половини витрат місцевих органів влади покривається за рахунок

субсидій із державного бюджету, істотний вплив робить бюджет і на фінанси державних підприємств. Багато націоналізованих галузей промисловості дефіцитні. Тому на фінансування капітальних вкладень із державного бюджету цим підприємствам направляються значні засоби у формі кредитів і субсидій.

Таким чином, основні фінансові ресурси Англії поєднуються в державному бюджеті, що впливає на всі ланки фінансової системи, на всі сторони економічного і соціального життя.

Бюджетний рік Великобританії охоплює період з 1 квітня по 31 березня наступного року. Бюджет є найважливішим із законів, які щорічно приймаються. За його основу береться Бюджетне послання Канцлера казначейства, з яким він виступає в жовтні-листопаді кожного року. У посланні викладається аналіз розвитку економіки за минулий рік і думка уряду щодо перспективи економічного розвитку на середньострокову і довгострокову перспективи, а також проголошується валютна і фіскальна політика держави, розглядаються питання стану державних фінансів і з'являються зміни в податковій та інших фінансових сферах. Детальний розгляд державних витрат проводиться в спеціальних комітетах Палати громад (наприклад, Комітет з рахунків державних установ) і в установах, яким делеговані відповідні повноваження.

У бюджетному процесі вирішальна роль належить уряду в особі Казначейства, тоді як проходження бюджету в Парламенті зводиться, власне кажучи, до формального схвалення дій уряду. Депутати не можуть вносити, а Палата громад не може приймати законів про збільшення загальної суми бюджетних витрат, запропонованої урядом. Таке правило розширює можливості уряду впливати на мінливу економічну ситуацію в країні. Палата громад формально має право відхилити законопроект про бюджет, але практично це ніколи не робиться. Незважаючи на тривалу процедуру, Парламент завжди затверджує бюджет у сумах, запропонованих урядом.

Особливість бюджетного процесу полягає в тому, що замість єдиного бюджетного закону Парламент щорічно приймає так званий «фінансовий закон», який фіксує зміни, внесені в систему бюджетних доходів, а також один чи кілька законів, які уповноважують уряд витратити протягом року з тією чи іншою метою певну кількість грошей. При цьому бюджет виноситься на розгляд по частинах і в різний час (спочатку по витратах, потім по доходах). Після схвалення Палатою громад бюджетний законопроект передається на схвалення Палати лордів, підписується главою королівської влади і стає законом. Звіт про виконання бюджету доводиться до відома Парламенту, але ним не затверджується.

З 1 червня 1998 р. новим лейбористським Кабінетом у Великобританії розпочата масштабна реформа органів управління фінансовим ринком. Суть реформи — створення єдиного органу — Управління з фінансового регулювання і нагляду, відповідального за регулювання і нагляд за діяльністю всіх інвестиційних, фінансових і банківських компаній, що здійснюють діяльність на території Великобританії. Нова організація замінила систему роз'єднаних і малоефективних саморегульованих і просто регулюючих організацій, які функціонували на фінансовому ринку Великобританії. В даний час Управлінню з фінансового регулювання і нагляду вже передані чи передаються функції таких організацій: Ради з цінних паперів та інвестицій; Організації з регулювання управляючих; Управління з цінних паперів; Управління з приватних інвестицій; Комісії з будівельних суспільств; Комісії з діяльності суспільств взаємного кредитування; Реєстру кредитних союзів і суспільств взаємного кредитування; Дирекції зі страхування Казначейства.

Зміни в структурі органів регулювання фінансовим ринком у Великобританії відбивають об'єктивні тенденції на ринку. На сучасному етапі діяльність банків та інвестиційних компаній стає дедалі універсальнішою, ризики на різних сегментах ринку перемішуються. У цих умовах ідея єдиного регулюючого і наглядового органу виглядає дуже логічною.

Перевагою нового режиму регулювання є те, що він передбачає чіткий поділ сфер відповідальності між Казначейством і Управлінням з фінансового регулювання й нагляду, при цьому міністри відповідають за законодавчу базу, а Управління — за ефективну роботу відповідно до діючого в даний час законодавства.

Управління з фінансового регулювання і нагляду відповідає за стосунки з фінансовими інститутами з метою забезпечення дотримання ними нормативних вимог. До його функцій входить:

- оцінка фінансових ускладнень становища організації і безпосередній вплив колапсу на інші установи;

- проведення оцінки можливості виведення даної організації з кризи за участю інших комерційних організацій (якщо виходу нема й існує ризик для усієї фінансової системи в цілому, тоді підключається Банк Англії. Він повинен оцінити характер системної загрози і виправданість підтримки будь-якого виду з боку представників державного сектору, буде вона забезпеченням короткострокової ліквідності чи необхідністю капіталовкладень. У тому випадку, якщо потрібно вкладення капіталу, підключається Казначейство, оскільки розмова вже йде про державні кошти;

- надання необхідних консультацій населенню (розповсюдження посібників з використання індивідуальних ощадних рахунків приватними клієнтами в майбутньому євро, телефонні лінії допомоги, які щодня обслуговують тисячі дзвінків, зустрічі в різних містах країни, що дозволяє ввійти в безпосередній контакт з інвесторами);

- зниження, наскільки це можливо, ступеня використання легальних форм фінансової діяльності в кримінальних цілях. До складу витрат нової організації включені як власні витрати, так і витрати регульованих фірм, що в цілому перевищує прямі витрати в пропорції 4:1. Об'єднання дев'яти різних організацій дало можливість одержання економії, обумовленої зростанням масштабу роботи, зокрема в галузі забезпечення поточної діяльності, це дозволило відшкодувати витрати багатьох фірм, повернувши переплачені ними кошти.

Отже, нова модель органу фінансового регулювання має дві основні переваги, одна з яких — здатність до своєчасного реагування на зміни ринкового середовища, а інша — її ефективність.

Одержано 30.05.11

М.В. Липатова, преп.

Кировоградский национальный технический университет

Обучение иностранных студентов составлению информативного реферата

Статья посвящена вопросу обучения иностранных студентов реферированию научной литературы. Автор рассказывает о формировании умений и навыков при овладении техникой реферирования, обобщает типы заданий при обучении реферированию.

информативный реферат, аналитико-синтетическая переработка, свертывание информации, композиционно-смысловой анализ, языковая обработка информации

Реферирование – один из видов речевой деятельности. Чтобы студент мог составить реферат, он должен чётко представлять себе логико-композиционную модель

и синтаксическую структуру текста, понимать сущность и назначение реферата, различать виды рефератов, знать структуру и содержание реферата, требования к его составлению.

Выработка умений и навыков реферирования научно-технических текстов - одна из важнейших задач продвинутого этапа обучения языку специальности. Реферирование представляет собой процесс аналитико-синтетической переработки первичных документов с целью их анализа и извлечения необходимых сведений. Этот процесс завершается составлением реферата – вторичного документа, дающего краткое изложение содержания первичного документа с указанием на характер документа, методику исследования и его результаты, а также время и место проведения исследования.

Реферирование предполагает все способы свёртывания информации первоисточника – резюмирование, аннотирование, а также, конечно, составление реферата – сокращённого текста научной работы, излагающего его основную проблематику.

В учебном процессе реферирование может рассматриваться в двух основных аспектах: как средство обучения видам речевой деятельности (аудирование, чтение, письмо) с целевой установкой на извлечение значимой информации и её передачу в краткой форме и как самостоятельная учебная деятельность, то есть способ оформления вторичных документов (реферата, резюме, аннотации).

Реферирование как форма работы над научно – техническим текстом выступает в качестве учебной деятельности, направленной на развитие умений составлять и переводить вторичные документы (реферат, резюме, аннотацию), когда особое значение придаётся стандартам изложения и оформления.

Составление вторичных документов в техническом вузе диктуется прежде всего практическими потребностями будущих специалистов, когда они постоянно сталкиваются именно с так называемой свернутой информацией (вторичные документы, составленные на основе аналитико-синтетической переработки первичных материалов, - статьи, монографии, доклады, отчеты и т.д.).

Знакомство со вторичными документами помогает специалисту следить за текущей литературой по своей специальности.

Вторичные документы служат также средством преодоления языкового барьера. Международный обмен научно-технической информацией привел к необходимости постоянной публикации этих документов (в частности резюме) на одном из общепринятых официальных языков мира.

Составление информативного реферата (реферата-конспекта) не исчерпывается формальным сокращением первоисточника и механическим переписыванием его отдельных положений. Необходим логический анализ текста, тщательный отбор материала, то есть вычленение главной, менее значимой и второстепенной информации, «сильных» и «слабых» элементов в лексическом и синтаксическом планах. Свёртыванию (конденсированию) информации нужно специально обучать, основываясь при этом на лингвистических исследованиях специфики изложения и языковых средств малых жанров (реферата, резюме, аннотации), а также используя методические приемы с целым текстом и его слагаемыми (абзац).

Овладение техникой реферирования на уровне текста предусматривает развитие следующих умений и навыков:

- 1) выделение ключевых мыслей при чтении и пересказе текста;
- 2) вычленение в материале первоисточника:
  - а) наиболее существенных положений, требующих обязательного отражения во вторичном тексте;
  - б) второстепенной информации, передаваемой в сокращенном виде;

- в) малозначимой информации, которую можно опустить;
- 3) нахождение доминирующих слов и словосочетаний, а также групп словосочетаний, в конденсированном виде выражающих смысл абзаца;
- 4) выделение смысловых центров отдельных фрагментов текста и объединение их в смысловой блок;
- 5) выявление общих содержательных сведений, комментирующих частей и суммирование всей информации;
- 6) определение и формулировка основной проблематики первоисточника;
- 7) постановка вопросов к целому абзацу или к смысловому куску текста;
- 8) сжатие текстового материала по заданному плану;
- 9) трансформация текста, то есть свернутое изображение основной информации с обобщением второстепенной и обобщенное изложение содержания двух или нескольких текстов (разумеется, близких по тематике);
- 10) соединение информации при построении вторичного текста (с помощью порядка слов, лексических повторов, связующих средств).

Формирование перечисленных умений целесообразно начинать на завершающем этапе обучения, то есть после того, как студенты ознакомятся с основными лингвистическими особенностями научно-технического языка, а также приобретут определенные навыки извлечения главной информации из текста и ее передачи в экономной форме, работая над учебным материалом (общенаучные тексты) при обучении разным видам чтения, пересказе текста, выполнении лексических упражнений и упражнений по синтаксису научной речи, иначе говоря, при выборе над закреплением лексики, грамматики. Выработке умений и навыков реферирования во многом служит уже усвоенный материал, требуется ввести и закрепить лишь некоторые специфические синтаксические конструкции, устойчивые словосочетания и обороты, а также средства связи, характерные для этих жанровых разновидностей. Таким образом, при обучении реферированию наиболее важными моментами становятся выявление специфических особенностей отдельных жанров научной речи, рациональный отбор конструкций и средств связи предложений, а также речевых образцов (шаблонных фраз), необходимых для оформления документа.

Чтобы приступить к составлению реферата как жанру научно – технической информации, студенты должны уметь реферировать, т.е. производить композиционно – смысловой анализ и сжатие текста. Для обучения реферированию используются следующие типы упражнений.

1. Упражнения на развитие навыков композиционно – смыслового анализа текста:

- 1) определите общую проблему текста по названию;
- 2) составьте вопросы к тексту;
- 3) составьте вопросы к тексту по памяти;
- 4) выделите композиционные части текста;
- 5) составьте план к тексту в вопросительной и повествовательной форме;
- 6) найдите текстуальные ответы к пунктам плана;
- 7) разделите текст на абзацы, выделите главную мысль каждого абзаца;
- 8) выделите информативные центры фрагментов текста;
- 9) составьте тезисы по плану;
- 10) базируясь на материале текста, закончите данные ниже предложения, несущие основную информацию текста;
- 11) в данные отрывки текста включите средства связи: союзы, вводные слова и вводные предложения, предложения, служащие средством межфразовой связи;
- 12) выделите в тексте иллюстрирующую часть.

II. Упражнения на развитие навыков сжатия текста.

1. Упражнения на сжатие текста путём сокращения слов и словосочетаний:
  - 1) обозначьте сокращённо слова и словосочетания;
  - 2) дайте условные сокращения терминов, характерных для технической литературы;
  - 3) обозначьте сокращённо в реферате часто повторяющиеся в данном тексте термины.

2. Упражнения на сжатие текста путём трансформации предложений.

Трансформация предложений с целью сжатия текста может осуществляться двумя путями: несколько простых предложений преобразуются в сложное; сложное – в простое. Используются средства синтаксической конденсации (причастные и деепричастные обороты, однородные члены предложения и обособленные определения).

Примерные упражнения:

- 1) передайте информацию, содержащуюся в двух простых предложениях, одним простым, используя причастный оборот, деепричастный оборот, однородные члены предложения, распространённые обособленные определения.
- 2) преобразуйте сложноподчинённые предложения с придаточными цели, времени, условия, причины в простое, используя для концентрации содержания различные средства синтаксической конденсации;
- 3) сконцентрируйте содержание нескольких предложений в одном простом, используя комплекс известных средств синтаксической конденсации;
- 4) сократите информацию предложения за счёт исключения выражений, представляющих собой средства синтаксической конденсации.

3. Упражнения на сжатие текста путём исключения контекстуальных единиц, не несущих основной информации, например, сократите текст, исключив предложения и абзацы, не несущие основной информации.

4. Упражнения на сжатие текста путём исключения смысловых фрагментов:

- 1) сократите текст, исключив из него:
  - а) обоснование выдвинутых тезисов, доказательства;
  - б) примеры, подкрепляющие теоретические доказательства;
  - в) повторения и уточнения.

Работа, предвещающая непосредственное составление реферата, состоит из нескольких этапов:

- общее ознакомление с текстом с целью выяснения его проблематики и тематики, актуальности темы, оригинальности подхода к освещению материала;
- анализ содержания текста с целью выявления основной информации;
- обобщение извлечённой информации;
- языковая обработка информации.

Таким образом, процесс составления реферата включает в себя комплексное использование различных навыков, которые были приобретены на предыдущих этапах работы.

Список литературы

1. Демидова А.К. Пособие по русскому языку. Научный стиль речи. Оформление научной работы: Учебное пособие. – М.: Рус. яз., 1991. – с. 55-92.
2. Гапочка И.К. Цели и содержание реферативного вида чтения на русском (иностранном языке).// Преподавание русского языка аспирантам-иностранцам. – М., 1981.
3. Арутюнов А.Р., Ожегова Н.С., Прохоров Ю.Е. Русский язык для специалистов. – М., 1982.

Одержано 05.06.11

УДК 621.9-229.324:006.354

Т.А. Тірошко, магістр ТМ-06, В.А. Мажара, доц., канд. техн. наук,
А.Ю. Подольський, інж.

Кіровоградський національний технічний університет

Аналіз конструктивних параметрів цангових затискних механізмів

В статті проведено дослідження основних конструктивних параметрів цангових затискних механізмів. Досліджено характеристики цангових затискних пристроїв, зокрема встановлено залежності довжини пелюстки l_d від площі її поперечного перерізу F , довжини пелюстки l_d від допуску заготовки δ_p та довжини пелюстки l_d від допуску заготовки Δd .

цанговий затискний механізм, пелюстка цанги, точність обробки, діамант оброблюваної деталі, площа поперечного перерізу пелюстки цанги

Обробні центри є найбільш оптимальним рішенням для виготовлення продукції в умовах серійного та дрібносерійного типів виробництва. Такі верстати є високопродуктивним обладнанням, що дозволяє виготовляти складні та високоточні деталі з великою кількістю оброблюваних поверхонь з мінімальними затратами часу на підготовку їх виробництва.

Для затиску пруткових і штучних заготовок на токарних верстатах з ЧПК, одно і багатошпиндельних автоматах та токарно револьверних верстатах у всьому діапазоні затискуваних заготовок використовують комплекти цанг, що забезпечують високу точність, швидкодію та надійність затиску.

Головною деталлю цангового механізму є цанга, тобто пружинна втулка, форма і розміри якої визначають, в основному, конструкцію і розміри інших деталей механізму. Цангові пристрої призначені, як правило, для виконання установочних і затискних функцій, і однаковою мірою використовуються для установки як по внутрішніх, так і по зовнішніх поверхнях, для баз малого і великого діаметру, довгих і коротких деталей, з великим і малим відношенням бази до її довжини і т.д. Тому конструкції і розміри цанг досить різноманітні, як різноманітне і конструктивне оформлення цангових пристроїв у цілому.

Тож, проблема дослідження історії виникнення та розвитку цангових механізмів на різних етапах розвитку металорізальних верстатів, зміна їх форми і функцій від вузькодіапазонних до широкодіапазонних є актуальною науковою задачею на даний час.

Метою досліджень є підвищення точності виготовлення деталі та надійності її закріплення при механічній обробці шляхом проектування і розробки конструкції спеціального пристосування та його затискних елементів.

Оскільки основним елементом для утримання деталі при обробці є цанга. Для ефективного використання силового пристрою треба проаналізувати його за декількома параметрами. Основним параметром є довжина пелюстки цанги. Даний параметр буде впливати на жорсткість конструкції її зносостійкість, та допуск на діаметр деталі (заготовки). Розглянемо розрахункову формулу довжини пелюстки цанги

$$l_d = \sqrt{\frac{I \times \varepsilon}{\xi} \times \left(\frac{I \times \varepsilon \times \lambda^2}{\xi} - 1 \right) + \frac{3 \times E \times \left(\delta_o + \frac{\Delta d + \Delta I}{2} \right) \times \gamma_{\max}}{([\sigma] - \sigma_p) \times \xi} - \frac{I \times \xi \times \lambda}{\xi} c}, \quad (1)$$

де I – момент інерції поперечного перерізу пелюстки, відносно центральної вісі мм⁴;

Момент інерції розраховуємо за формулою:

$$I = K_1 \times (R^4 - r^4) - K_2 \times \frac{(R^3 - r^3)}{R^2 - r^2}, \quad (2)$$

де K_1 – коефіцієнт для розрахунку моменту інерції, який розраховується за формулою:

$$K_1 = 0,125 \times (0,01745 \times \psi + \sin \psi); \quad (3)$$

K_2 – коефіцієнт для розрахунку координат центру тяжіння, який розраховується за формулою:

$$K_2 = 25,4648 \times \frac{1 - \cos \psi}{\psi}, \quad (4)$$

де ψ – центральний кут цанги, який розраховується за формулою:

$$\psi = \frac{360}{z} - 2 \arcsin \times \frac{t}{R + r}, \quad (5)$$

де z – число пелюсток цанги;

t – ширина розрізу 10мм;

R і r – відповідно зовнішній та внутрішній радіуси перерізу пелюстка цанги;

ξ – коефіцієнт, який враховує зміни поперечного перерізу пелюстка в поздовжньому напрямі; $\xi = 1,5$;

$[\sigma]$ – допустимі напруження при згині з врахуванням циклічності роботи цанги які залежать від її матеріалу.

$$[\sigma] = (0,4 \div 0,55) \sigma_B, \quad (6)$$

ε – стала заділки, $\frac{1}{\text{мм}^2}$, яка розраховується за формулою:

$$\varepsilon = K_5 \times \frac{1}{(R - r)^2}, \quad (7)$$

де K_5 – коефіцієнт для розрахунку ε , який розраховується за формулою:

$$K_5 = \frac{16300 \times (0,01745 \times \psi + \sin \psi)}{\psi^2}, \quad (8)$$

де E – модуль пружності для сталі $2,1 \times 10^6 \text{ Н / мм}^2$;

δ_o – стріла розводки пелюстки в задній частині губки 1 мм;

Δd – допуск на діаметр заготовки;

ΔI – конструктивний запас на знос 0,15мм;

λ – коефіцієнт затухання кутових деформацій в циліндричній болонці, $\frac{1}{\text{мм}}$.

Розраховуємо λ за формулою:

$$\lambda = \frac{1,815}{\sqrt{R^2 - r^2}}; \quad (9)$$

$\gamma_{\max}$ – відстань від центру тяжіння до крайніх найбільш навантажених волокон, мм; розраховуємо за формулою:

$$\gamma_{\max} = R - \gamma_c, \quad (10)$$

де γ_c – координата центру тяжіння поперечного перерізу пелюстки, мм; центр тяжіння розраховуємо за формулою:

$$\gamma_c = K_3 \times \frac{R^3 - r^3}{R^2 - r^2}, \quad (11)$$

де K_3 – коефіцієнт для розрахунку площі перерізу; розраховуємо за формулою:

$$K_3 = \frac{76,394}{\psi} \times \sin \times \frac{\psi}{2}. \quad (12)$$

σ_p – напруження розтягування (стиснення) пелюстка від дії осьової сили $\frac{H}{\text{мм}^2}$ розраховуємо за формулою:

$$\sigma_p = \frac{S}{F}, \quad (13)$$

де S – вісьова сила на одну пелюстку цанги Н;

F – площа небезпечного поперечного перерізу пелюстки цанги мм^2 , розраховуємо за формулою:

$$F = K_4 \times (R^2 - r^2), \quad (14)$$

де K_4 – коефіцієнт для розрахунку F ; розраховуємо за формулою:

$$K_4 = 0,00872\psi. \quad (15)$$

Схема розрахунку пелюстки цанги показана на рисунку 1.

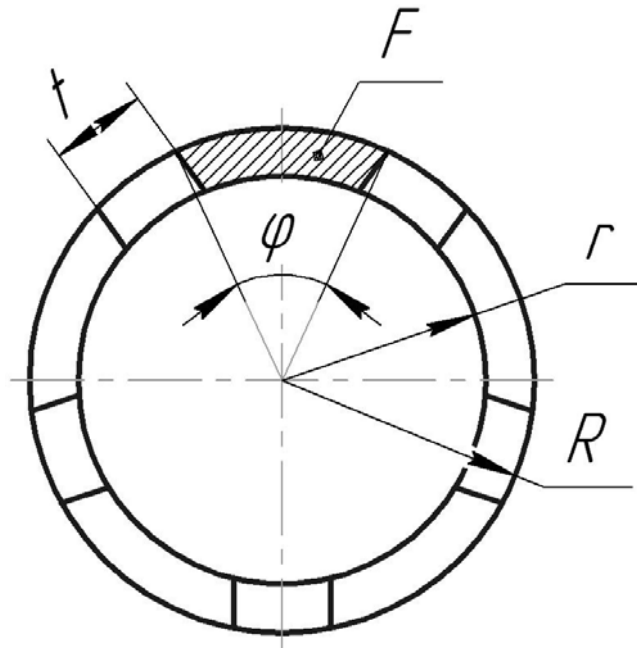

Рисунок 1 – Схема для розрахунку параметрів пелюстки цанги

Було проаналізовано яким чином зміна внутрішнього радіусу r буде змінювати довжину пелюстки цанги.

Прийнято для аналізу три значення внутрішнього радіусу r_{41} , r_{42} , r_{44} .

Графік залежності довжини пелюстки l_d від площі поперечного перерізу пелюстки F зображено на рис 2.

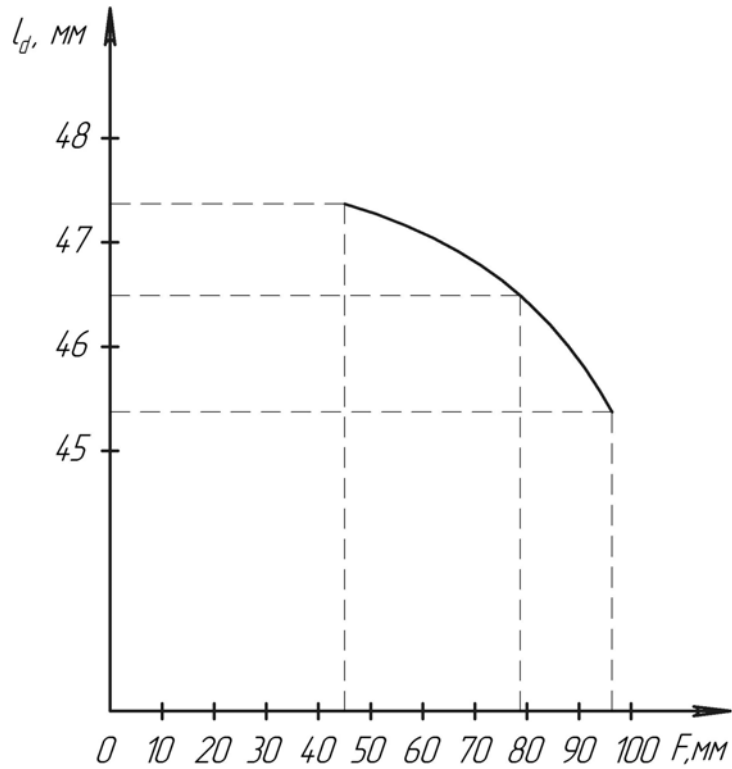

Рисунок 2 – Залежність довжини пелюстки l_d від площі її поперечного перерізу F

Проведено дослідження довжини пелюстки l_d від допуску заготовки. Для дослідження задамося квалітетами $h7, h9, h11$. Для дослідження обираємо цангу з товщиною пелюстки 4мм і площею поперечного перерізу пелюстки $78,75\text{мм}^2$.

Графік залежності довжини пелюстки l_d від допуску заготовки Δd представлено на рис. 3.

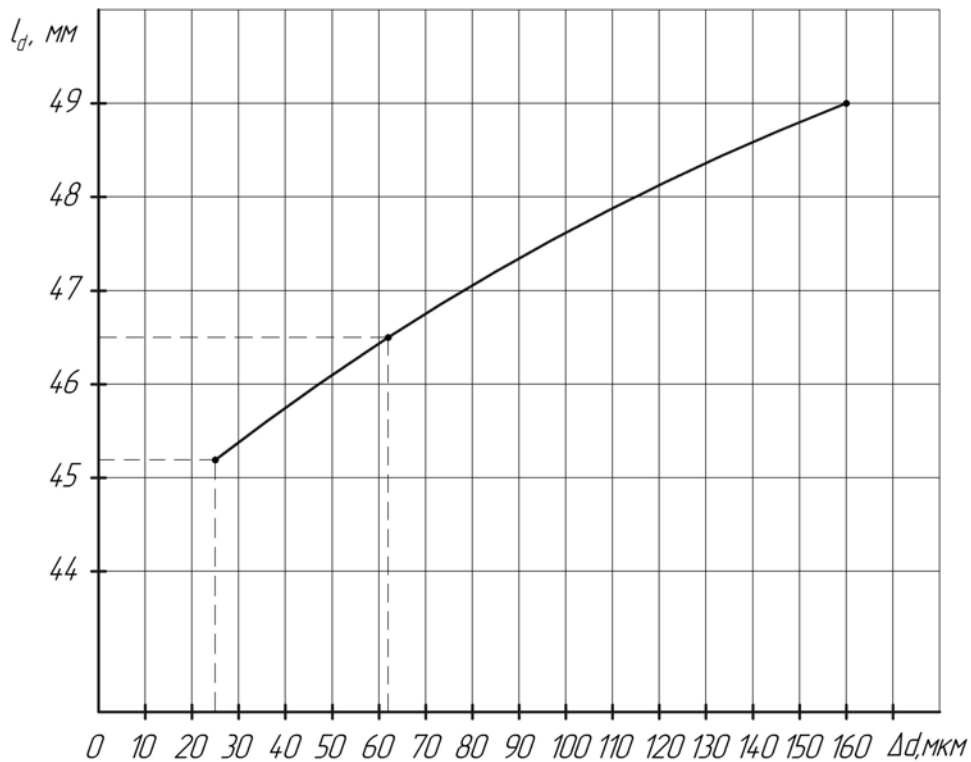

Рисунок 3 – Залежність довжини пелюстки l_d від допуску заготовки Δd

Також проведено дослідження довжини пелюстки l_d в залежності осьової сили тиску на одну пелюстку. Задамося параметрами тиску на пелюсток 450Н, 650Н, 850Н.

Графік залежності довжини пелюстки l_d від тиску на одну пелюстку зображено на рис. 4.

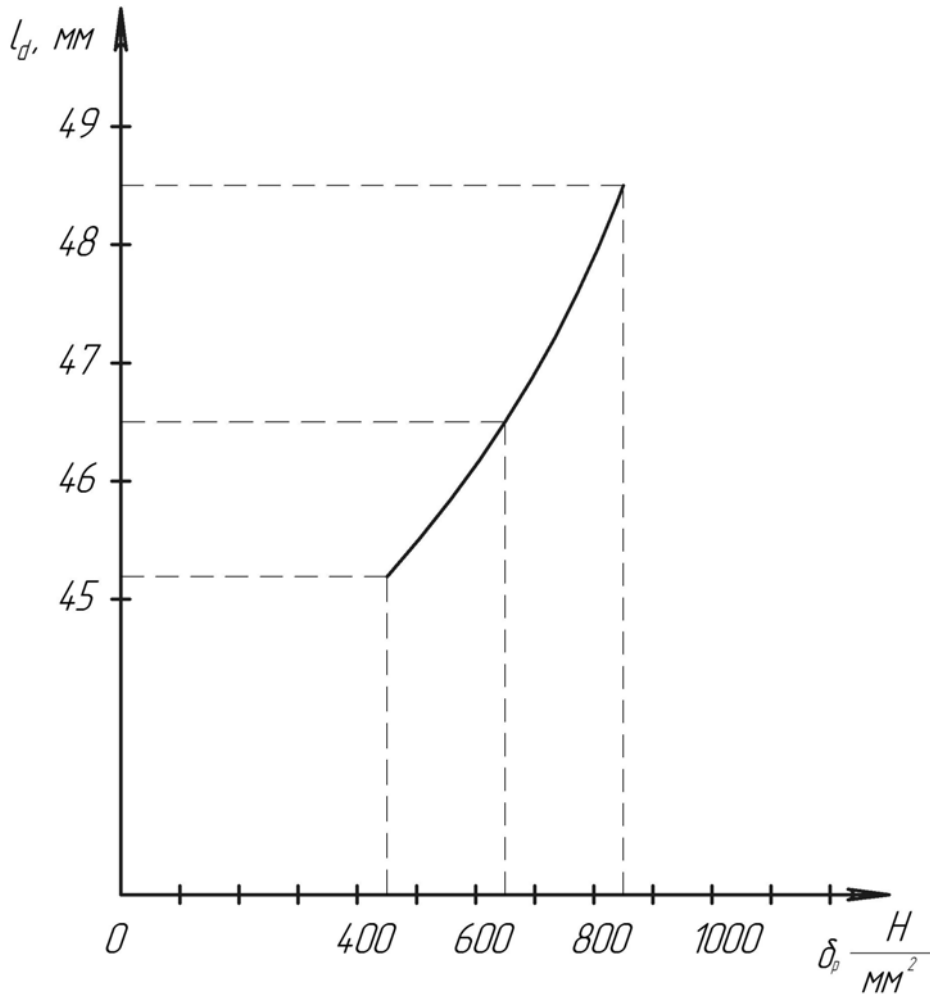

Рисунок 4 – Залежність довжини пелюстки l_d від допуску заготовки δ_p

Досліджено характеристики цангових затискних пристроїв, зокрема встановлено залежності довжини пелюстки l_d від площі її поперечного перерізу F , довжини пелюстки l_d від допуску заготовки δ_p та довжини пелюстки l_d від допуску заготовки Δd .

Список літератури

1. ГОСТ 2876-80 Цанги зажимные. Основные и присоединительные размеры.
2. Ю.М. Кузнецов, А.Р. Маслов, А.Н. Байков Оснастка для станков с ЧПУ: Справочник. – М.: Машиностроение, 1990. – 512с.

Одержано 23.05.11

УДК 657.4

В.В. Рева, магістрант гр. ОА-06-1, М.В. Ферман, магістрант гр.ОА-10-АБ
Кіровоградський національний технічний університет

АВС-аналіз та його місце в управлінні товарними запасами

У статті розглянуто метод АВС-аналізу, його завдання та методику. Проведено АВС-аналіз та дані практичні рекомендації по удосконаленню асортименту та структури товарних запасів аптечних закладів на прикладі ТОВ «Степ-Фарм»

АВС-аналіз, управління товарними запасами, правило Паретто, рівень, група, асортимент, структура, моніторинг

Торговий асортимент являє собою номенклатуру товарів, що підлягають продажу в роздрібній торговельній мережі. Формування асортименту це процес підбору груп, видів і різновидів товарів відповідно до попиту населення з метою його більш повного задоволення.

Особлива увага в аптечних звкладах має бути звернена на формування товарного асортименту, як розвивається в часі процесу встановлення такої номенклатури товару, яка задовольнила б товарну структуру попиту та призвела б до покращення фінансового стану підприємства.

Оскільки товарні запаси в аптеках – це специфічний об'єкт, який має широку номенклатуру, то ефективність оперативного управлінського обліку залежить від якісно підготовленої та своєчасно отриманої інформації, яка в більшій своїй частині береться з даних бухгалтерського обліку та даних отриманих в результаті АВС-аналізу. Адже саме така інформація, на нашу думку, стає центральним фактором господарського процесу.

Дані управлінського обліку широко використовуються для потреб внутрішнього менеджменту в процесі прийняття управлінських рішень, для аналізу господарської діяльності та пошуку резервів скорочення витрат.

Для оперативного управління і керівництва роботою підприємства, контролю та планування обсягу матеріально-технічного постачання, для контролю за збереженням всіх видів власності необхідний детальний облік та детальний аналіз товарних запасів.

В управлінні товарними запасами неабиякі можливості розкриває застосування АВС-аналізу. Його методика може бути застосована:

- для реалізації контрольної функції обліку в системі управління матеріальними ресурсами, яка в сучасних умовах змінюється від контролю за збереженням запасів до підтримки рівня капіталовкладень в запаси, контролю за ефективністю використання, оптимізації розміру, мінімізації витрат на створення і утримування;

- для підготовки інформації з метою обгрушування рішення щодо вибору найвигідніших постачальників та видів матеріалів;

- для підготовки інформації з метою обгрунтування рішення щодо прискорення оборотності виробничих запасів;

- для оптимізації постійних витрат та сфер діяльності у процесі виробництва.

Отже, для контролю рівня товарних запасів можливе використання цієї

методики 1 раз на квартал. При збільшенні періоду досягається велика міра об'єктивності. Проте для оперативного управління рекомендується періодичність 1 раз на місяць, оскільки чинник сезонних змін в продажах аптечних товарів може спотворити результати методики.

Деякі автори цей метод називають «контролем запасів за допомогою їх класифікації» [1, с. 96]. В економічній літературі з логістики, управлінського обліку, контролінгу його суть і можливості описані недостатньо глибоко, а в деяких виданнях ці питання взагалі не піднімалися.

Між тим, досвід свідчить про підвищення дієвості контролю, якщо основну увагу концентрувати на запасах високої вартості, які повинні підлягати 100 % інвентаризації, а малоцінні - контролюватися вибірково.

В основі методу АВС-аналізу лежить уже відоме українським економістам правило Паретто «20 на 80». Суть його полягає в тому, що якщо 80 % витрат припадає на 20 % видів товарних груп, то саме цим видам необхідно приділити увагу в процесі управління товарними запасами.

Зауважимо, що для проведення АВС-аналізу необхідно мати якісно вибудований аналітичний облік запасів, оскільки результати аналізу і контролю товарних запасів здійснюються за трьома групами - А, В, С.

До групи А мають бути віднесені найбільш вартісномісткі види товарів (20 %), тобто ті, які вимагають 80 % витрат. За запасами цієї групи найбільш ретельно визначають розміри і час замовлень. Розмір витрат на видачу і оформлення переглядають щоразу при розміщенні нового замовлення і за запасами встановлюють жорсткий контроль.

До групи В відносять товарні запаси середньої важливості. У кількісному відношенні вони становлять 15 % загального обсягу витрат. За цією групою визначають економічний розмір замовлення і моменти здійснення повторного замовлення.

Змінні величини переглядають раз на квартал чи півроку. За ними встановлюється звичайний контроль і передбачається підготовка якісної інформації для (своєчасного коригування змін у їх використанні).

До групи С відносять ті товарні запаси, сумарна вартість яких складає 5 % усіх витрат підприємства на їх створення. За запасами цієї групи жодних формальних розрахунків не проводять, повторні поставки здійснюють протягом 1-2 років, перевірка наявності здійснюється один раз на рік (табл. 1).

Таблиця 1- Види контролю за групами запасів

Група	Частка у витратах на створення товарних	Вид контролю
А	80	Систематичний, жорсткий, посилений,
В	15	Помірний, суцільний
С	5	Періодичний, вибірковий

Проілюструємо можливість АВС-аналізу на прикладі ТОВ «Степ-Фарм», яке займається роздрібною торгівлею лікарських засобів та виробів медичного призначення. Для створення сучасної моделі контролю товарних запасів необхідно виконати наступні процедури. Перш за все, класифікуємо увесь асортимент роздрібною точки ТОВ «Степ-Фарм» на групи А, В, С, склавши рейтинг продажів за місяць. Рейтинг складаємо по сумах продажів в грошовому вираженні (у грн.)

Група А - група товарів займає 80% від загального обсягу продажів за місяць. Цей показник визначається з першої позиції рейтингу підсумовуванням обсягів

продажів до досягнення суми, рівною 80% від загальної суми продажів за аналізований період та дорівнює 3354,35 грн.

Група В - група товарів, що становить 15% від загального обсягу продажів за місяць. Даний показник визначається наступними за групою А позиціями рейтингу підсумовуванням обсягів продажів до досягнення суми рівною 15% від загальної суми продажів за період, що аналізується, дану групу складають товари на загальну суму 619,41 грн.

По групі С – питома вага товарів становить 5% від загального обсягу продажів за місяць. У цю групу також входять товари, залишки яких є в продажі, але реалізації за цей період (місяць) не було. Показник визначається наступними за групою В позиціями рейтингу підсумовуванням обсягів продажів до досягнення суми, рівною 5% від загальної суми продажів за аналізований період і дорівнює 209,83 грн.

Наступним етапом АВС-аналізу є класифікація всього асортименту роздрібною точки на групи А¹, В¹, С¹. Складаємо рейтинг продажів за місяць. Рейтинг складається по кількості проданих упаковок.

При цьому група А¹ - група товарів, що становить 80% від загальної кількості проданих упаковок за місяць та дорівнює 833 упаковок.

По групі В¹ питома вага товарів становить 15% від загальної кількості проданих упаковок за місяць та складає 156 упаковок.

Група С¹ - група товарів становить 5% від загальної кількості проданих упаковок за місяць (у цю групу також можуть входити товари, залишки яких є, але продажів за цей період (місяць) не було), дорівнює 53 упаковки.

Наступним етапом АВС – аналізу є складання таблиць для надання аналітичних висновків по асортименту та структурі роздрібною точки ТОВ «Степ-Фарм». При цьому складаємо таблицю, поєднуючи АВС-аналіз і А¹В¹С¹ - аналіз. В результаті отримуємо таблицю АВС- А¹В¹С¹ - аналізу (табл.2).

Таблиця 2 - Таблиця АВС– аналізу

	А ¹	В ¹	С ¹
А	АА ¹	АВ ¹	АС ¹
В	ВА ¹	ВВ ¹	ВС ¹
С	СА ¹	СВ ¹	СС ¹

Ця таблиця дозволяє виявити: вигідний для продавця асортимент та потрібний для покупця асортимент.

Провівши АВС-А¹В¹С¹ – аналіз товарних запасів ТОВ «Степ-Фарм» можна зробити висновок про те, що в асортименті роздрібною точки мають бути обов'язково групи:

- АА¹, АВ¹, АС¹, ВА¹, ВВ¹, ВС¹ – як групи товарів, що вигідні продавцеві;
- СА¹, СВ¹ - як групи товарів, що мають підвищений попит у покупця.

Група СС¹ - група товарів, які найменш вигідні для роздрібною аптечної точки та мають мінімальний попит у покупців.

Цю групу необхідно проаналізувати по кожній позиції і приймати рішення про необхідність наявності цих товарів, виходячи з індивідуальних особливостей роздрібною точки і конкретного товару.

За рахунок позицій товару цієї групи можна зменшити асортимент, не знижуючи продажу і не завдаючи шкоди іміджу роздрібною точки. При цьому можна заощадити на товарних запасах та їх зберіганню.

Таким чином, оперативний управлінський облік товарних запасів передбачає систематичне проведення роботи з моніторингу стану товарних запасів, підтримки їх

оптимального розміру, своєчасного поповнення та підтримки товарних запасів на рівні встановленого нормативу.

Важливе місце в оперативному аналізі запасів торгівельних підприємств займає АВС-аналіз, що дозволяє забезпечити безперезвний та ритмічний збут товарів, зокрема в умовах зміни споживчого попиту, мінімізацію сукупних витрат з формування та зберігання запасів; недопущення втрат товарних та фінансових ресурсів підприємства, за рахунок ефективної збутової політики неходових та залежалих товарів.

Список літератури

1. Борбасова З. Оптимизация производственной программы торговых предприятий на основе применения “АВС-анализа” // Маркетинг. - 2010. – № 5 (72). С. 109–112.
2. Зельников И. Большой ассортимент – не помеха АВС-анализу // Логистик & система. - 2010. - № 5
3. Нападівська Л. В. Управлінський облік: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. – К.: Книга, 2004. - 544с.

В.Рева, М. Ферман

АВС-анализ и его место в управлении товарными запасами

В статье рассмотрен метод АВС-анализа, его задачи и методику. Проведено АВС-анализ и даны практические рекомендации по совершенствованию ассортимента и структуры товарных запасов аптечных учреждений на примере ООО «Степ-Фарм».

V. Reva, M. Farman

АВС-analysis and its place in the government reserves tovarnimy

In the article rassmotren ABC-analysis method, its tasks and methods. An ABC-analysis and practical advice on даны improve the assortment and structure trademarks zapasov aptechnihcenters on the example of ООО “Step-Pharm”.

Одержано 30.05.11

І.Р. Єлбаєва, магістрант гр. ФК-06-1, Т.А. Мельник, доц., канд.екон.наук

Кіровоградський національний технічний університет

Економічна сутність доходу підприємства

В статті досліджуються різні підходи до визначення терміну «дохід» підприємства. Обґрунтовується доцільність його подальшого уточнення.

дохід підприємства, валовий дохід підприємства, фінансові результати підприємства

На сучасному етапі розвитку економіки України помітно, що ефективна фінансова діяльність підприємств неможлива без раціонального і економічно обґрунтованого підходу до планування своєї діяльності, до визначення стратегії збільшення доходів підприємства, аналізу і оцінки отриманих результатів. Однією з найголовніших складових стратегії фінансової політики підприємства є політика максимізації доходності.

Формування оптимального доходу підприємств у розмірах, необхідних для покриття його поточних витрат, сплати податків і отримання прибутку, що дає змогу забезпечити розширене відтворення, є необхідною умовою функціонування будь-якого

суб'єкта господарювання.

У зв'язку з цим особливого значення набуває проблема джерел формування та використання доходів підприємства.

Метою написання статті є систематизація існуючих визначень та уточнення змісту поняття «дохід підприємства».

Теоретичні аспекти доходу підприємства висвітлені в розробках таких вчених: Бланк І.О., Блонська В.І., Борисенко Ю.В., Маринич І.А., Марцин В.С., Малушанова І.Ю., Полянко В.В., Сідун В.А., Пономаренко Ю.В.

Категорія доходу є однією з найскладніших в економічній науці. Вона була предметом широких дискусій серед представників різних економічних шкіл та напрямків. Однією з найбільш суперечливих вона залишається і на сьогодні, що обумовлює необхідність її поглиблення і уточнення.

В економічній літературі існує декілька визначень суті доходу. У широкому значенні дохід – це гроші або матеріальні цінності, отримані від виробничої, комерційної, посередницької чи іншої діяльності (виторг).

Згідно з визначенням економіста Г. Вознюка та А. Загороднюка, дохід - це різниця між виторгом з реалізації продукції, робіт та послуг і вартістю матеріальних витрат на виробництво та збут цієї продукції. До матеріальних витрат при визначенні доходу зараховують вартість використаних у процесі виробництва матеріалів, виробів, конструкцій, палива та енергії, а також амортизаційних відрахувань, кошти на соціальне страхування та інші виплати. Доходи підприємства відрізняються від прибутку на суму заробітної плати працівників: дохід дорівнює сумі прибутку і заробітної плати працівників [1, с. 363].

На думку російського економіста О. Волкова дохід підприємства – це приріст суми грошей над їх витратами на спожиті в процесі виробництва засоби, який отримує підприємство від реалізації новоствореної вартості [2, с. 364].

В.А. Сідун та Ю.В. Пономаренко характеризує дохід підприємства як виторг з реалізації продукції, послуг та виконання робіт без урахування податку на додану вартість та акцизного збору [3, с. 382].

Маринич І.А., Нікітіна – Львівська В.С. в своїй статті пишуть, що загальний дохід підприємства – це сума доходу, отриманого фірмою від продажу певної кількості продукції. Кількість проданого товару залежить від попиту на нього [4].

В.І. Блонська та О.М. Сподарик – Львівська пропонують визначати таким чином: "Дохід підприємства, – це надходження, одержані внаслідок його господарської діяльності за певний період часу у вигляді конкретних економічних вигод, отриманих внаслідок використання в господарському процесі залучених для цього економічних ресурсів в умовах прийняттого рівня підприємницького ризику"[5, с. 120].

Розглянемо бухгалтерський підхід до поняття «дохід підприємства». Зміст категорії дохід визначено в Міжнародному стандарті фінансової звітності 18 «Дохід»: «Дохід – це валове надходження економічних вигод протягом певного періоду, що виникає в ході звичайної діяльності суб'єкта господарювання, коли власний капітал зростає в результаті цього надходження, а не в результаті внесків учасників капіталу».

Аналогічне поняття в Національному стандарті бухгалтерського обліку – П(С)БО 3 «Звіт про фінансові результати» інтерпретується наступним чином: «Доходи – це збільшення економічних вигод у вигляді надходжень активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (крім зростання власного капіталу за рахунок внесків учасників (власників) за звітний період» [6].

Також визнання доходу наведено в П(С)БО 15 «Дохід» Так, відповідно до П(С)БО, доходи – це збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників) [7].

Податковим кодексом доходом визнається загальна сума доходу платника податку від усіх видів діяльності, отриманого (нарахованого) протягом звітного періоду в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах як на території України, її континентальному шельфі, виключній (морській) економічній зоні, так і за її межами [8].

Таким чином, визначення, надане в П(С)БО, відрізняється від поняття доходу відповідно до податкового кодексу. За новим податковим кодексом доходи та витрати враховуються при обчисленні об'єкта оподаткування в момент їх виникнення незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів.

Для узгодження Борисейко Ю.В. пропонує під поняттям валового доходу розуміти виручку від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), зменшену на суму непрямих податків, а також збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників) в результаті здійснення господарської діяльності в розрізі операційної, фінансової та інвестиційної, а також від надзвичайної діяльності. Таким чином, визначення більш точно характеризує поняття доходу і зменшує розбіжності між обліком за П(С)БО та податковим законодавством [9].

Сучасна економічна теорія, що ґрунтується на двох базових підходах до визначення сутності категорії доходу підприємства (витратний та ринковий підходи) і певною мірою інтегрують їх, наступні:

- факторна теорія доходу – розглядає дохід підприємства як результат корисного використання певних видів економічних ресурсів або факторів виробництва;
- . компенсаторна теорія доходу (або теорія підприємницького доходу) – розглядає дохід як плату (компенсацію) підприємцю за здійснення підприємницької діяльності і ризик;
- інноваційна теорія доходу – розглядає певний вид додаткового доходу, сформованого підприємством (понад нормальний його рівень), коли воно впроваджує більш ефективні технологічні, організаційні та інші інновації, що істотно підвищують продуктивність праці;
- теорія монопольного доходу – пояснює ті випадки, коли більш високий (додатковий) дохід є наслідком недостатньої конкуренції і навіть монопольного становища підприємства на певних сегментах ринку [10, с. 9].

Наведені вище теорії доходу не тільки не заперечують одна одну, а навіть частково збігаються. Кожна з них розкриває певний бік складного процесу визначення сутності доходу підприємства і несе інформацію про об'єктивні механізми його формування.

Таким чином, розгляд поняття «дохід підприємства» у широкому трактуванні як за економічним, так і за бухгалтерськими підходами дає змогу визначити наступні основні його характеристики:

- дохід підприємства являє собою один із видів фінансових результатів його господарської діяльності за певний період;
- цей фінансовий результат характеризує надходження економічних вигод;
- основними формами економічних вигод, що характеризують дохід підприємства, виступають виручка з реалізації іншого майна, а також надходження коштів з позареалізаційних операцій;
- економічні вигоди, що формують дохід підприємства, визначаються їх обсягом у грошовій формі [11].

З розглянутих визначень доходу підприємства, можна зробити висновок про те, що дохід підприємства є одним із найголовніших показників, які відображають його фінансовий стан, який показник відображає мету підприємницької діяльності.

Список літератури

1. Економічна енциклопедія: У трьох томах, т.1/ За ред. С.В. Мочерний та ін. – К.: Вид. центр "Академія", 2002. – 863 с.
2. Шмиголь Н.М. Аналіз методів формування доходів підприємства в ринковій економіці [Електронний ресурс] // Режим доступу до статті: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_ep/2010_2/files/EC210_51.pdf
3. Экономика предприятия: Учебник/ Под ред. проф. Волкова О.И. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 416 с.
4. Маринич І.А., Нікітіна – Львівська В.С. Стратегія збільшення доходів підприємства [Електронний ресурс] // Режим доступу до статті: http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvntu/20_2/207_Marynycz_20_2.pdf
5. Блонська В.І., Сподарик – Львівська О.М. Стратегія управління доходами торговельного підприємства в умовах розвитку ринкових відносин // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008, вип. 18.6.- С.118-123. http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvntu/18_6/117_Blonska_18_6.pdf
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 "Звіт про фінансові результати": наказ Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. №87: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0397-99>
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» від 29.11.1999р. №290 // [Електронний ресурс]: <http://www.cul.com.ua>.
8. Податковий кодекс України (із змінами, внесеними згідно із законом № 2856-VI від 23.12.2010): [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2755-17&new=1>
9. Борисейко Ю.В. Доходи в податкових кодексах України та Російської федерації: переваги і недоліки [Електронний ресурс] – Режим доступу до статті: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ptmbo/2010_3/6.pdf
10. Сідун В.А., Пономарьова Ю.В. Економіка підприємства: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 436 с. [Електронний ресурс] // Режим доступу до книги: http://www.ebooktime.net/book_60_glava_1_%D0%90%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F.html
11. Ніколаєва В.П. Економічна сутність і зміст категорії «Дохід підприємства» [Електронний ресурс] – Режим доступу до статті: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Oif_apk/2009_3/4_Nikol.pdf

Одержано 27.05.11

Я.Д. Ватаманюк, магістр гр. ФК-06-1, Т.А. Мельник, доц., канд.екон.наук.
Кіровоградський національний технічний університет

Теоретичні аспекти позикового капіталу підприємства

На сучасному етапі розвитку економіки України помітно, що ефективна фінансова діяльність підприємств неможлива без постійного залучення позичкових засобів. Бо саме використання позичкового капіталу дозволяє суттєво розширити обсяг господарської діяльності підприємств, забезпечити більш ефективне використання власного капіталу, формування різноманітних цільових фондів і, як наслідок, - підвищити ринкову вартість підприємств. Суттєвим явищем є те, що хоча основу будь-якого бізнесу становить власний капітал, на підприємствах багатьох галузей економіки обсяг використовуваних позичкових коштів значно перевищує обсяг власного капіталу. Тому досить актуальним і ефективним є аналіз обсягів формування позичкового капіталу та розробка механізму його залучення провідними підприємствами України.

© Я.Д. Ватаманюк, Т.А. Мельник, 2011

Залучення позикового капіталу дозволяє суттєво розширити обсяг господарської діяльності підприємства, забезпечити більш ефективне використання власного капіталу, прискорити формування цільового фінансування і на цій підставі підвищити ринкову вартість підприємства.

У зв'язку з цим особливого значення набуває проблема джерел формування та способів залучення позикового капіталу.

Метою написання статті є уточнення змісту поняття «залучений капітал підприємства».

Теоретичні аспекти висвітлення даної проблеми знайшли своє відображення в розробках таких вчених: Бланк І.О., Терещенко О.О., Васюк Н.І., Бобров Є.А., Мних Є.В., Онисько С.М., Партин Г.О., Селюченко Н.Є., Кірейцева Г.Г.

Будь-яке підприємство в умовах ринкової економіки для своєї діяльності потребує залучення фінансового капіталу, що є джерелом формування його майна. Діяльність підприємства безпосередньо залежить від обсягу і структури його фінансового капіталу.

Джерелами формування капіталу можуть бути як власні фінансові ресурси, так і позикові. Для більшості підприємств основною частиною і базою усього фінансового капіталу є власний капітал, але діяльність підприємства в системі ринкової економіки неможлива без періодичного використання різноманітних форм залучення позикових коштів. Позикові кошти займають досить вагоме місце в структурі капіталу підприємства.

Оптимальна структура загального капіталу є передумовою ефективності його використання. Використання позикових коштів дає можливість приросту рентабельності власного капіталу, але негативно впливає на фінансову стійкість підприємства.

Використання позикових коштів є важливим питанням для кожного підприємства і потребує виваженого підходу до визначення потреби в них, вибору їх джерел та обсягів залучення.

На сьогодні не існує єдиної точки зору щодо визначення позикового капіталу підприємства. Кожен науковець дає своє трактування поняттю «позиковий капітал» і характеризує його по своєму. Одні автори наголошують на необхідності використання та залучення додаткових коштів в розвиток підприємства, а інші вчені стверджують, що підприємство повинно використовувати більше власних коштів для свого розвитку.

Крамаренко Г.О. та Чорна О.Є. вважають, що чільне місце в інфраструктурному забезпеченні ринку посідає позичковий капітал сфери обміну та установи, що здійснюють його функціонування.

Позичковий капітал – це грошовий капітал, що надається в позику його власником іншому власнику-підприємцю на певний час, на умовах повернення, за плату у вигляді процента [1].

Поддєрьогін А.М. до залучених коштів відносить кошти інших кредиторів, які надаються підприємствам у позику під певний (обумовлений) відсоток на термін до одного року з оформленням векселя чи іншого боргового зобов'язання [9].

Романенко О.Р. називає позиковий капітал позичковий і стверджує, що це – грошові кошти власника, призначені для надання кредиту на принципах зворотності та платності у розмірі процентів до суми боргу. Джерелом позичкового капіталу є чимчасово вивільнені кошти різних підприємств, організацій та фізичних осіб, акумульованих в кредитній установі. Позичковий капітал створюється в результаті неспівпадання часу продажу товарно-матеріальних цінностей та послуг з їх покупкою, придбанням [2].

Згідно з П(С)БО 2 позиковий капітал – це заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди [7]. Тобто

зобов'язання — це обов'язок або відповідальність діяти певним чином. Це зобов'язання виникає тільки тоді, коли актив отримано, або коли підприємство укладає невідмовну угоду придбати актив.

Філімоненко О. С. додатково залучені кошти підприємства поділяє на:

- позикові кошти – це кошти, що отримані підприємствами у вигляді банківських кредитів для створення сезонних запасів матеріальних цінностей на покриття затрат виробництва. Вони додаються підприємствам на визначений строк, після закінчення якого повинні бути поверненні банку;

- залучені кошти – це кошти, що не належать підприємству однак у силу діючої системи розрахунків знаходяться у його обігу [3].

В економічному словнику доктора економічних наук, професора С.В. Мочерного йдеться про те, що позиковий капітал – це грошовий капітал власник якого надає його іншим особам на певний термін у користування за здалегідь обумовлену плату у вигляді процента. Позиковий капітал є відокремленою формою промислового капіталу, він формується із тимчасово вільних коштів, які утворюються в процесі обороту продуктивного та торгового капіталу із трудових заощаджень населення та інших джерел [8].

Колектив авторів Онисько С.М. і Марич П.М. називають позиковий капітал «залученими джерелами» і надають таке ж визначення цього поняття, як і Філімоненко О.С. залученим коштам, тобто це грошові ресурси, які не належать підприємству, однак в результаті функціонування діючої системи розрахунків знаходяться у його користуванні [4].

Залежно від строків виконання зобов'язань Терещенко О.О. позичковий капітал поділяється на довгостроковий і поточний.

Під довгостроковими зобов'язаннями, на його думку, слід розуміти зобов'язання, що будуть погашені протягом строку, який перевищує 12 календарних місяців, або протягом строку, що перевищує операційний цикл, якщо він більший 12 календарних місяців.

Під поточними (короткостроковими) зобов'язаннями необхідно розуміти зобов'язання, що будуть погашені протягом операційного циклу або повинні бути погашені протягом 12 місяців з дати складання балансу [5].

Група авторів Коваленко Л.О. та Ремньова Л.М. вважають, що ефективна фінансова діяльність підприємства неможлива без постійного залучення позикових коштів, їх використання в обороті підприємства зумовлене, з одного боку, об'єктивною необхідністю, а саме: невідповідністю у часі між надходженнями коштів та витратами, сезонністю виробництва, впровадженням інвестиційних проектів, які потребують значних обсягів вкладень на декілька років. З другого боку, за допомогою позикових коштів забезпечується розширення виробничо-господарської діяльності, оновлення технічної бази, використання ефекту фінансового левериджу тощо.

І надають таке визначення позикового капіталу – це заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди [6].

З розглянутих визначень позикового капіталу, можна зробити висновок про те, що позиковий капітал – це додаткові грошові кошти без яких, в сучасних умовах господарювання, не може обійтися жодне підприємство.

Список літератури

1. Крамаренко Г.О., Чорна О.Є. Фінансовий менеджмент. 2-ге вид.: Підручник. – Київ: Центр учбової літератури, 2009. – 520 с.

2. Романенко О.Р. Фінанси: Підручник . 4-те вид. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 312 с.
3. Філімоненко О.С. Фінанси підприємства: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2005. – 400 с.
4. Онисько С.М., Марич П.М. Фінанси підприємства: Підручник для студентів вищих закладів освіти. 2-ге видання виправлене і доповнене. – Львів: «Магнолія Плюс», 2006. – 367 с.
5. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єкта господарювання: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2003. -554с.
6. Коваленко Л.О., Ремньова Л.М. Фінансовий менеджмент: Навч. пос. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2008. – 483 с.
7. www.ligazakon.ua
8. Економічний словник. За редакцією доктора економічних наук, професора С.В. Мочерного
9. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств: Підручник 3-тє вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2000. – 460с.

Одержано 30.05.11

Ю.І. Тіпайло, магістр гр. ОА-06-1

Кіровоградський національний технічний університет

Сучасний стан організації обліку у бюджетних установах та напрямки його вдосконалення

В статті висвітлено стан обліку в бюджетних установах обґрунтовано необхідність удосконалення бухгалтерського обліку в бюджетній сфері та визначено перспективні напрями його реформування.

бюджетні установи, бюджетний облік, державний сектор, план рахунків стандарти бухгалтерського обліку

Бюджетна установа відповідно до Бюджетного кодексу України – це орган, заклад чи організація, відповідний статус якої визначено Конституцією України, а також установа чи організація, створена у встановленому порядку органами державної влади або місцевого самоврядування, яка повністю утримується за рахунок бюджету – державного чи місцевого.

Облік у бюджетних установах ведуть майже 100 тисячах суб'єктів господарювання державного сектору – освіти, медицини, культури, в наукових установах, інших міністерств і відомств, установах й організаціях органів законодавчої та виконавчої влади того. Діяльність бюджетних організацій (установ) спрямована на безпосереднє задоволення соціально-культурних потреб громадян, які мають в основному, нематеріальний характер. Некомерційний характер діяльності полягає, як правило, у наданні безоплатних (або частково) оплачуваних послуг населенню. При цьому за мету здійснюваної діяльності не ставлять отримання прибутку.

Дослідженню актуальних питань бухгалтерського обліку в бюджетних установах приділяють увагу такі вітчизняні вчені та практики як Атамас П.Й., Джога Р.Т., Канєва Т.В., Рудченко Ю.С., Свірко С.В., Сушко Н.І., Ткаченко І.Т., Чечуліна О.О. та інші. Проте, вітчизняний бухгалтерський облік у бюджетній сфері не є ідеальним і вимагає реформування, що зумовлює актуальність питання та вказує на необхідність подальших досліджень.

Бухгалтерський облік у бюджетних установах є складовою обліку в державному секторі України. Як система контролю за наявністю і рухом бюджетних коштів, він виконує управлінську, інформаційну та контрольні функції, має свій предмет, специфічні об'єкти, ведеться методикою, що відрізняється від методики у суб'єктів підприємницької діяльності.

Для організації своєї господарської діяльності бюджетні установи за рахунок отриманих із бюджету та власних коштів придбають і використовують матеріальні цінності, наймають обслуговуючий та управлінський персонал, нараховують йому заробітну плату, здійснюють інші господарські операції, які підлягають обліку.

Ведення бухгалтерського обліку в бюджетних установах та складання звітності ґрунтуються на використанні наступних принципів: законність, достовірність, повнота бухгалтерського обліку, дата операції, прийнятність вхідного балансу, превалювання сутності над формою, суттєвість, доречність, відкритість, сталість, правильність, обережність, незалежність, співставність, безперервність, окреме відображення активів і пасивів.

Фінансово-господарська діяльність бюджетних установ як суб'єктів господарювання характеризується низкою особливостей, які впливають на побудову обліку:

➤ бюджетні установи функціонують на правах державної чи комунальної форми власності. Таке положення визначає порядок придбання власного капіталу як основи для започаткування й подальшого здійснення діяльності, відчуження майна;

➤ бюджетні установи належать до неприбуткових організацій – метою їхньої діяльності є не отримання прибутку, а надання нематеріальних послуг, які, на відмінну від готової продукції, не є носіями матеріальної субстанції й не оприбутковуються на склад. Відсутнє поняття виробничого браку, а отримання негативного результату також може розглядатися як результат;

➤ бюджетні установи в процесі надання нематеріальних послуг здійснюють видатки, які за економічним змістом відрізняються від витрат суб'єктів підприємницької діяльності. Під видатками розуміють державні платежі, що не підлягають поверненню, тобто такі платежі, які не створюють і не компенсують фінансових вимог;

➤ бюджетні установи мають тенденцію до постійного відставання продуктивності праці порівняно із суб'єктами матеріального виробництва. Це пояснюється тим, що можливості заміни живої праці технікою у сфері послуг дуже обмежені. Адже праця лікарів, учителів, викладачів, науковців є творчим процесом, який не завжди завершується на робочому місці й не піддається автоматизації. Технічні засоби можуть лише розширювати професійні можливості таких працівників. Через це виробництво послуг характеризується високою трудомісткістю, великою питомою вагою видатків на заробітну плату;

➤ бюджетні установи не наділяються оборотними коштами. Фінансове становище їх визначається своєчасністю і повнотою надходження асигнувань із відповідних бюджетів чи оплатою рахунків згідно із прийнятими зобов'язаннями.

Бюджетні установи є первинною ланкою бюджетної системи країни і беруть участь у виконанні як дохідної, так і видаткової частини бюджету відповідно до затвердженого кошторису – основного планово-фінансового документа, який підтверджує повноваження кожної установи щодо отримання доходів і здійснення видатків, визначає обсяг і напрями витрачання коштів. Процес надання нематеріальних послуг є основним і найскладнішим видом діяльності бюджетних установ. Він супроводжується різноманітними витратами матеріальних і фінансових ресурсів – нарахуванням заробітної плати, придбанням і використанням основних засобів, запасів тощо. Внаслідок цього виникають і накопичуються видатки, порівняння яких із доходами визначає результат виконання кошторису бюджетної установи за рік.

Співробітництво України з міжнародними організаціями, фінансовим установами, діяльність на валютних фондових та інвестиційних ринках потребують відкритості та прозорості інформації з економічних питань, зокрема з питань

бухгалтерського обліку, відповідності міжнародним стандартам. На даний час бухгалтерський облік у бюджетній сфері України складається з обліку виконання державного і місцевого бюджетів та бухгалтерського обліку бюджетних установ, що потребує удосконалення методології та переходу на єдині методологічні засади бухгалтерського обліку і звітності, а також створення уніфікованого організаційного та інформаційного забезпечення бухгалтерського обліку.

Питанню реформування бухгалтерського обліку в бюджетній сфері присвячено декілька рішень Уряду та Міністерства фінансів України. Мета, завдання, основні напрями та заходи реалізації реформи знайшли відображення у Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007-2015 роки [5]. Метою модернізації обліку є вдосконалення системи бухгалтерського обліку в державному секторі з урахуванням вимог міжнародних стандартів.

Відтак між Міністерством фінансів України та Міжнародною федерацією бухгалтерів підписаний Меморандум взаєморозуміння, відповідно до якого Міністерство фінансів України отримало дозвіл на переклад, публікацію та розповсюдження міжнародних стандартів бухгалтерського обліку для державного сектору, оприлюднених Міжнародною федерацією бухгалтерів за станом на 01.01.2003 р. Пильної уваги потребують питання адаптації принципів міжнародної практики обліку та звітності суб'єктів державного сектора в національну систему бухгалтерського обліку.

Наказом Міністерства фінансів України № 504 від 19.04.2007 р. було затверджено План-графік розробки положень (стандартів) бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі України (з подальшими змінами), відповідно до якого планується частину національних положень (стандартів) обліку приватного сектору адаптувати до потреб державного сектору економіки, а частину суто специфічних стандартів для суб'єктів бюджетної сфери розробити [6].

Сьогодні вимоги первинних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку (далі – П(С)БО) не поширюються на установи бюджетної сфери. Практичне використання всіх елементів методу бухгалтерського обліку в бюджетних установах обумовлене відповідними нормативними документами, що затверджені Державним казначейством України. Це Інструкція з обліку необоротних активів бюджетних установ № 64, Інструкція з обліку запасів № 125, Інструкція з обліку коштів, розрахунків та інших активів бюджетних установ № 242, Порядок відображення в обліку операцій в іноземній валюті, Порядок складання місячної та квартальної фінансової звітності у 2009 році установами та організаціями, які отримують кошти державного або місцевих бюджетів та інші.

Наказом Міністерства фінансів України від 30.11.2009 р. № 1396 затверджено Зміни до деяких положень (стандартів) бухгалтерського обліку. Щодо П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» зазначено: «у пункті 2 слова «(крім бюджетних установ)» замінити словами «а також бюджетних установ та фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування (далі - установи)» [2].

Відповідних змін зазнав П(С)БО 7 «Основні засоби», який доповнять новим розділом такого змісту: «Особливості бухгалтерського обліку основних засобів установами»; П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» - оновлять розділом «Особливості бухгалтерського обліку нематеріальних активів установами»; П(С)БО 9 «Запаси» - доповнять розділом «Особливості бухгалтерського обліку запасів установами».

Відповідно до Плану-графіку розробки положень (стандартів) бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі України у 2010 р. передбачено внесення змін до П(С)БО 14 «Оренда», П(С)БО 28 «Зменшення корисності активів» та П(С)БО 32 «Інвестиційна нерухомість». На 2012 р. заплановано внесення змін та

доповнень до П(С)БО 11 «Зобов'язання», П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів», П(С)БО 22 «Вплив інфляції».

Одночасно здійснюються заходи щодо розробки та затвердження інших стандартів обліку для бюджетних установ. На виконання Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007-2015 роки затверджено П(С)БО в державному секторі 101 «Подання фінансової звітності», схвалене Методологічною радою з бухгалтерського обліку при Міністерстві фінансів України [3], яке набирає чинності з 01.01.2013 р.

Зазначеним Положенням (стандартом) визначаються зміст та форми фінансової звітності в державному секторі, загальні вимоги до визнання і розкриття її елементів, що застосовуватимуться бюджетними установами та фондами загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування.

Фінансова звітність в державному секторі забезпечує інформаційні потреби користувачів щодо:

- джерел надходжень коштів та напрямів їх використання;
- рівня фінансового забезпечення діяльності установи;
- стану виконання усіх зобов'язань установи та здатності установи виконувати їх у майбутньому;
- фінансового стану установи та змін у ньому;
- дотримання фінансової дисципліни установою;
- цільового використання бюджетних коштів;
- ступеня отримання та використання ресурсів відповідно до кошторису.

Склад фінансової звітності передбачається наступний:

➤ Баланс (форма № 1-дс) як звіт про фінансовий стан відображає активи, зобов'язання і власний капітал установи на початок року та на кінець звітного періоду на підставі звірених даних бухгалтерського обліку. Підсумок активів балансу повинен дорівнювати сумі зобов'язань, власного капіталу та фінансового результату.

➤ Звіт про фінансові результати (форма № 2-дс), де відображаються операції зі збільшення або зменшення доходів та/або видатків установи та державного/місцевих бюджетів за звітний період. Ця форма містить два розділи: для бюджетів – розділ I «Фінансовий результат виконання бюджетів», а для установ розділ II «Фінансовий результат виконання кошторисів».

➤ Звіт про рух грошових коштів (форма № 3-дс), що відображає рух грошових коштів протягом звітного періоду в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.

➤ Звіт про власний капітал (форма № 4-дс), який розкриває інформацію про зміни у складі власного капіталу.

➤ Примітки до фінансової звітності (форма № 5-дс), що розкривають інформацію, яку вимагають відповідні стандарти бухгалтерського обліку, яка не подана безпосередньо у фінансових звітах, але є необхідною.

Для забезпечення впровадження методу нарахувань, який є основним у міжнародних стандартах і дає можливість для складання прогнозу впливу господарських операцій на фінансову стійкість, а також надає повну інформацію про державні активи і зобов'язання, необхідно вдосконалити План рахунків, який відіграє важливу роль у процесі гармонізації національної системи обліку до міжнародних стандартів.

Сьогодні в державному секторі використовують два плани рахунків:

➤ план рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів, який ґрунтується на касовому методі обліку (що передбачено Бюджетним кодексом) і використовується Державним казначейством України;

➤ план рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ, який історично ґрунтується на методі повного обліку на основі принципу нарахування і застосовується всіма розпорядниками бюджетних коштів.

При побудові нового плану рахунків бухгалтерського обліку у державному секторі мають бути враховані всі найкращі здобутки, які мали місце в останні роки.

Передбачається, що структура нового Плану рахунків бухгалтерського обліку у державному секторі складатиметься з 9 класів:

- клас 1 «Нефінансові активи»;
- клас 2 «Фінансові активи»;
- клас 3 «Кошти бюджетів та розпорядників бюджетних коштів»;
- клас 4 «Розрахунки»;
- клас 5 «Капітал та фінансовий результат»;
- клас 6 «Зобов'язання»;
- клас 7 «Надходження»;
- клас 8 «Витрати»;
- клас 9 «Позабалансові рахунки».

Наприклад, інформація по рахунках класу 1 «Нефінансові активи» (зокрема про основні засоби, нематеріальні активи, незавершене будівництво, запаси, готову продукцію, малоцінні та швидкозношувані предмети) відобразатиметься у 1 розділі Активу Балансу (форма № 1-дс).

У реформуванні обліку важливим методичним підходом є обґрунтування управлінського обліку в фінансово-господарському механізмі бюджетних установ. Так, управлінський облік визначається як сукупність методів та процедур, які забезпечують підготовку і надання інформації для планування, контролю і прийняття рішень на різних рівнях управління підприємством, установою, організацією.

Управлінський облік сьогодні не тільки не регламентується, а й не передбачається Планом рахунків бюджетних установ (на відміну від Плану рахунків з обліку виконання бюджету). Основні причини активного пошуку ефективних методів ведення та організації управлінського обліку на сучасному етапі функціонування бюджетних установ наступні:

➤ у великих бюджетних установах, бюджет яких вимірюється десятками мільйонів гривень, у тому числі доходи і видатки за спеціальним фондом досягають двох третин. Виникає потреба в отриманні інформації не тільки в розрізі кодів бюджетної класифікації, а й за структурними підрозділами (відділеннями, факультетами тощо);

➤ управлінський облік орієнтується на докладний облік витрат (видатків) і калькулювання собівартості нематеріальних послуг. На сьогодні методика калькулювання таких послуг (освітніх, медичних, культурних, юридичних) потребує наукового обґрунтування. Існує необхідність адаптації категорій методів обліку і калькулювання, об'єктів калькулювання, калькуляційних одиниць та похідних від них до методики калькулювання нематеріальних послуг.

Управлінський облік у бюджетних установах перебуває на початковому етапі становлення, але впевнено розвивається. Так, бюджетні установи Збройних сил України планують видатки і ведуть їх облік за кошторисом Міністерства оборони України в розрізі різних служб (речової, продовольчої, медичної тощо). Ця інформація використовується для оперативного управління видатками на відомчому рівні, тобто формується система управлінського обліку з деталізацією за центрами виникнення витрат і центрами відповідальності.

Облік у бюджетних установах є одним з важливих галузевих обліків в Україні, нормативна база якого продовжує розвиватися і сьогодні. Удосконалення методології та перехід на єдині методологічні засади бухгалтерського обліку і фінансової звітності,

створення уніфікованого підходу щодо організаційно-інформаційного забезпечення обліку дасть змогу модернізувати систему обліку та звітності у бюджетній сфері.

Список літератури

1. Джога Р. Облік у бюджетних установах: основи побудови, нормативна база, реформування / Р. Джога // Бухгалтерський облік і аудит. - 2005. - № 8-9. – С. 36.
2. Про затвердження Змін до деяких положень (стандартів) бухгалтерського обліку: наказ Міністерства фінансів України від 30.11.2009 р. № 1396 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 "Подання фінансової звітності": наказ Міністерства фінансів України від 28.12.2009 р. № 1541 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
4. Прохорова О.С. Напрями реформування обліку і контролю в бюджетних установах / О.С. Прохорова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. - 2008. - №3. – С. 224-229.
5. . Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007-2015 роки: постанова Кабінету міністрів України від 16.01.2007 р. № 34 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
6. Сушко Н. Реформування бухгалтерського обліку в державному секторі триває / Н. Сушко // Бухгалтерський облік і аудит. - 2009. - № 8-9. – С. 22- 27.

Одержано 31.05.11

Т.В. Гавриленко, ст. гр. ОА-06-1м

Кіровоградський національний технічний університет

Формат звіту про рух грошових коштів та напрямки його удосконалення

Досліджено мету складання звіту про рух грошових коштів та існуючі методи подання інформації. Обґрунтована необхідність внесення змін щодо складу статей звіту та розширення формату його подання. Запропонована скорочена форма звіту для складання суб'єктами малого підприємництва.

фінансова звітність, звіт про рух грошових коштів

Грошові потоки обслуговують функціонування підприємства практично в усіх аспектах, а оптимальні грошові потоки забезпечують фінансову стійкість та платоспроможність організації. Раціоналізація грошових потоків сприяє досягненню ритмічності фінансово-господарської діяльності підприємств, установ та організацій. Ефективне управління грошовими потоками скорочує потребу підприємства в залученні позикового капіталу. Вищезазначене підкреслює важливість досліджень, присвячених проблемам управління грошовими потоками та проблемам обліку, аналізу та аудиту грошових коштів як основи інформаційного забезпечення управління.

Метою складання звіту про рух грошових коштів є надання користувачам фінансової звітності повної, правдивої та неупередженої інформації про зміни, що відбулися у грошових коштах підприємства та їх еквівалентах за звітний період.

Рух грошових коштів відображується в звіті в розрізі трьох видів діяльності: операційної, інвестиційної та фінансової. Така класифікація дає можливість оцінити спроможність підприємства забезпечувати грошові кошти, необхідні для продовження та розширення основної діяльності без залучення зовнішніх джерел фінансування, виявити вкладення коштів у активи, які забезпечуватимуть генерування прибутку та

грошових потоків у майбутньому, передбачити майбутній рух грошових коштів, пов'язаний з вимогами осіб, які надали підприємству капітал.

У світовій практиці використовують два методи складання звіту про рух грошових коштів: прямий та непрямий. Міжнародні стандарти фінансової звітності дозволяють наводити інформацію про рух грошових коштів у результаті операційної діяльності із застосуванням прямого і непрямого методів. Інформацію про рух грошових коштів у результаті інвестиційної та фінансової діяльності необхідно подавати у звіті про рух грошових коштів лише прямим методом.

Прямий та непрямий метод розкриття інформації про рух грошових коштів у результаті операційної діяльності відрізняються між собою повнотою представлення даних про грошові потоки підприємства, вихідною інформацією, необхідною для розробки звітності, іншими параметрами.

До 2011 року на Україні використовувалася комбінована форма звіту про рух грошових коштів, в якому чистий рух коштів від операційної діяльності розраховувався за допомогою непрямого методу, а рух коштів від інших видів діяльності (фінансової та інвестиційної) – методом прямого підрахунку надходжень та видатків. Така форма звітності, з одного боку, обмежувала можливості аудитора щодо аналізу напрямків руху грошових коштів, з іншого – дозволяла здійснити аналіз руху грошових коштів в ув'язці з показниками фінансових результатів діяльності підприємства.

За підсумками 2010 року підприємства подають звіт в новому форматі, в якому рух грошових коштів від операційної діяльності розраховується за прямим методом.

Побудова звіту про рух грошових коштів, який застосовується підприємствами України, вимагає певних змін. Ці зміни зумовлені тим, що певні показники звіту про рух грошових коштів не надають необхідної інформації, а в окремих випадках їх заповнення викликає труднощі, які абсолютно неспівставні з корисністю інформація, яка міститься у відповідних рядках. На наш погляд, до звіту про рух грошових коштів слід внести наступні зміни:

1. Необхідно рух грошових коштів від операційної діяльності розкривати за допомогою двох методів: прямого та непрямого. Прямий метод з 2010 року введений в основну таблицю звіту, тому розрахунок за непрямим методом слід відображати в частині II звіту про рух грошових коштів. Розрахунок зміни грошових коштів за непрямим методом слід залишити, оскільки така інформація є вельми корисною при аналізі результативності діяльності підприємства. Переваги непрямого методу полягають в тому, що він дозволяє встановити взаємозв'язок між отриманим чистим прибутком підприємства та чистим грошовим потоком, виявити найбільш проблемні місця в діяльності підприємства, оцінити динаміку всіх факторів, що впливають на обсяг чистого прибутку. Але для цього розрахунок краще передбачити другу частину Звіту (за аналогією другої частини Звіту про фінансові результати „Елементи операційних витрат”).

Запропонована форма частини II Звіту про рух грошових коштів, в якій наводиться вплив факторів на відмінності між величиною чистого прибутку (збитку) за звітний період та зміною залишку грошових коштів наведена в табл. 1.

Фактично запропонована частина II Звіту про рух грошових коштів дублює рядки та механізм визначення чистого руху коштів в результаті операційної діяльності, які існували до 2010 року.

Таблиця 1 - Запропонована форма Частини II Звіту про рух грошових коштів „Розрахунок чистого руху грошових коштів в результаті операційної діяльності за непрямим методом”

Стаття	код	Звітний період	
		Надходження	Видаток
I. Рух коштів у результаті операційної діяльності			
Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування	440		
Коригування на:	450		
Амортизацію необоротних активів	460		
Збільшення (зменшення) забезпечень	470		
Збиток (прибуток) від нереалізованих курсових різниць	480		
Збиток (прибуток) від неопераційної діяльності	490		
Витрати на сплату відсотків	500		
Прибуток (збиток) від операційної діяльності до зміни в чистих оборотних активах	510		
Зменшення (збільшення) оборотних активів	520		
Зменшення (збільшення) витрат майбутніх періодів	530		
Збільшення (зменшення) поточних зобов'язань	540		
Збільшення (зменшення) доходів майбутніх періодів	550		
Грошові кошти від операційної діяльності	560		
Сплачені відсотки	570		
Сплачені податки на прибуток	580		
Чистий рух коштів до надзвичайних подій	590		
Рух коштів від надзвичайних подій	600		
Чистий рух коштів від операційної діяльності	610		

2. Рух коштів в результаті надзвичайних подій слід відображати окремо, а не в складі трьох видів діяльності: операційної, фінансової та інвестиційної. Це зумовлено тим, що, по-перше, такий поділ не передбачений іншими стандартами та формами звітності, зокрема, звітом про фінансові результати, а по-друге, такий поділ не є необхідним. На нашу думку, користувачі звітності потребують загальну інформацію про рух грошових коштів в результаті надзвичайних подій без існуючого детального поділу. Тим більше, що надзвичайні події для вітчизняних підприємств є надто рідким явищем.

3. Основним призначенням звіту про рух грошових коштів є оцінка здатності підприємства акумулювати й використовувати грошові кошти за рахунок внутрішніх і

зовнішніх джерел. При цьому вітчизняні особливості формування звіту про рух грошових коштів призводять до неточності його показників та ускладнення контролю за правильністю їх формування. З метою підвищення прозорості процедур складання звіту та забезпечення оптимальності їх перевірки запропоновано ряд змін до форми звіту про рух грошових коштів (табл. 2).

Таблиця 2 - Запропоновані зміни статей звіту про рух грошових коштів

Стаття	Код	За звітний період	
		Надходження	Видаток
II. Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності			
Реалізація: ...			
доходи від інвестиційної нерухомості	190		
майнових комплексів	200		
Придбання: ...			
необоротних активів	250		
майнових комплексів	260		
Інші платежі:			
надання авансів	271		
надання позик	272		
капітальний ремонт, модернізація основних засобів	273		
III. Рух коштів у результаті фінансової діяльності			
Інші платежі:			
Сплачені відсотки	361		
Інші платежі	362		

Для врахування запроваджених змін до ряду стандартів бухгалтерського обліку необхідно показник статті 190 “Реалізація необоротних активів” змінити на “Доходи від інвестиційної нерухомості”. Підвищення аналітичності даних рядка 270 “Інші платежі”, 360 “Інші платежі” зумовлене потребою у розкритті інформації щодо інвестиційної активності підприємства (рядок 270) та деталізації напрямів витрачання коштів за фінансовою діяльністю (рядок 360). Запропоновані уточнення вказаних у табл. 2 показників звіту дозволять спростити порядок формування статей, підвищити доступність і точність звітних даних. Останнє, у свою чергу, підвищує прозорість аудиторських процедур щодо перевірки правильності заповнення звіту.

4. У зв'язку з важливістю інформації, яку містить цей звіт можна запропонувати скорочену форму Звіту про рух грошових коштів, що рекомендована П(С)БО 4, для використання малими підприємствами (форма №3м), яка повинна мати спрощений варіант. В основу форми №3м слід покласти прямий метод, який відображає рух грошових коштів від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. Для малих підприємств прямий метод доцільніше використовувати через його невисоку трудомісткість та наявність необхідної аналітичної інформації про рух грошових коштів. Сутність прямого методу полягає в складанні потоку грошових коштів за даними бухгалтерського обліку, в першу чергу, Головної книги. При цьому методі поступово накопичуються надходження та витрачання грошових коштів за видами в розрізі видів діяльності (звичайної, надзвичайної, операційної, фінансової, інвестиційної) і в результаті отримуються дані про зміни залишку грошових коштів за певний період. До переваг даного методу слід віднести простоту та зрозумілість. Крім того, форми та таблиці складені за даним методом дають повну інформацію про динаміку, склад, структур, обсяги грошових потоків за певний період. Звіт складений за прямим методом дозволяє:

- визначити основні джерела формування та напрями витрачання грошових коштів;
- формувати інформацію щодо забезпеченості грошовими коштами для проведення розрахунків за поточними зобов'язаннями;
- встановити взаємозв'язок між обсягом реалізації продукції та грошовою виручкою за звітний період;
- виділити статті з найбільшим надходженням та витрачанням грошових коштів;
- використовувати інформацію звіту про рух грошових коштів для прогнозування грошових потоків.

На наш погляд, запропоновані зміни дозволять підвищити важливість інформації, яка міститься в звіті про рух грошових коштів, інтерес користувачів фінансової звітності до даної форми та її інформативність.

Список літератури

1. Давидов Г.М. Звітність підприємств: навч. посіб. / Г.М. Давидов, Н.С. Шалімова. – К.: Знання, 2010. – 623 с. + компакт-диск. – (Вища освіта XXI століття).
2. Корягін М., Височан О. Взаємозв'язок звіту про рух грошових коштів з іншими формами звітності та типологія помилок при його складанні // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – №2. – с. 31 – 37.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 «Звіт про рух грошових коштів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

Одержано 30.05.11

УДК 657

О.В. Горун, ст. гр. ОА-06-1

Кіровоградський національний технічний університет

Організаційні аспекти податкових перевірок з набуттям чинності Податкового кодексу України

У статті проаналізовано підходи до організації перевірок в умовах дії нового Податкового кодексу, визначено основні положення ризикоорієнтованої системи адміністрування податків; акцентовано увагу на недостатності визначення ризиків, які безпосередньо інформують про ймовірність несплати податків.

податок, податкова перевірка, камеральна перевірка, документальна перевірка, фактична перевірка, податковий ризик, ризикоорієнтована система адміністрування податків

Необхідність регламентації процедури проведення податкових перевірок на сьогоднішній день є як ніколи актуальною у зв'язку з набуттям чинності Податкового кодексу України. В умовах проблематичності формування достатньої податкової складової доходів бюджету та необхідності скорочення рівня тіньової економіки особливої уваги заслуговує здійснення контролюючими органами заходів щодо

© О.В. Горун, 2011

підвищення ефективності податкового контролю за здійснюваними платниками податків всього масиву господарських операцій.

Питанням теорії та практики здійснення контролю за сплатою податків приділялася значна увага з боку як основоположників економічної науки - Ж. Бодена,

А. Вагнера, А. Сміта, Й. Зонненфельса, Й. Юсті, так і сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців – А. Крисоватого, О. Десятнюк, В. Антипова, К. Швабія, І. Букиної, В. Красницького, Е. Аткинсона та ін. Останні наукові дослідження доводять необхідність створення та функціонування систем автоматизованого відбору платників податків до перевірок та систем управління ризиками. Саме тому процесам відбору платників податків для проведення перевірок та методології їх здійснення приділялося багато уваги. Проте із введенням у дію Податкового кодексу, змінилися підходи до визначення об'єктів оподаткування та проведення контрольних заходів.

Враховуючи наведене, метою даної статті є аналіз норм чинного податкового законодавства щодо організації податкових перевірок та надання пропозицій з усунення наявних недоліків.

Одним з основним питань, які виникали при податковому реформуванні, визначалося уніфікація податкового законодавства. Саме така уніфікація повинна стати основою комплексної трансформації податкової системи. Прийнятий Верховною Радою України Податковий кодекс, попри його суперечливість, є важливим для розвитку вітчизняної податкової системи. Він сприяє узгодженості податкового законодавства з нормами законодавства інших галузей права; прозорості адміністрування податків, урегулюванню взаємовідносин між фіскальними органами та платниками податків. Кодексом визначено, що висновки актів перевірок можуть базуватися на підставі відповідних первинних, розрахункових та бухгалтерських документів, податкової інформації, експертних висновків, судових рішень, інших матеріалів, отриманих у порядку та у спосіб, передбачених податковим законодавством. Кодексом встановлені види податкових перевірок, підстави та терміни їх проведення, порядок прийняття податкових повідомлень-рішень. Проте, поза увагою Податкового кодексу залишилися підстави та порядок застосування непрямих методів визначення податкових зобов'язань.

Особливу зацікавленість платників податків викликає 8 глава II розділу Податкового кодексу України, присвячена порядку проведення перевірок органами державної податкової служби. Згідно із документом, органи державної податкової служби мають право проводити камеральні, документальні (планові або позапланові; виїзні або невиїзні) та фактичні перевірки.

Камеральною вважається перевірка, яка проводиться у приміщенні органу державної податкової служби виключно на підставі даних, зазначених у податкових деклараціях (розрахунках) платника податків.

Документальною перевіркою вважається перевірка, предметом якої є своєчасність, достовірність, повнота нарахування та сплати усіх передбачених цим Кодексом податків та зборів, а також дотримання валютного та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, дотримання роботодавцем законодавства щодо укладення трудового договору, оформлення трудових відносин з працівниками (найманими особами) та яка проводиться на підставі податкових декларацій (розрахунків), фінансової, статистичної та іншої звітності, реєстрів податкового та бухгалтерського обліку, ведення яких передбачено законом, первинних документів, які використовуються в бухгалтерському та податковому обліку і пов'язані з нарахуванням і сплатою податків та зборів, виконанням вимог іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на органи державної податкової служби, а також отриманих в установленому законодавством порядку органом державної податкової служби документів та податкової інформації, у тому числі за результатами перевірок інших платників податків.

Податковий кодекс вводить новий вид перевірки – фактичну, що здійснюється за місцем фактичного провадження платником податків діяльності, розташування господарських або інших об'єктів права власності такого платника. Така перевірка здійснюється органом державної податкової служби щодо дотримання порядку

здійснення платниками податків розрахункових операцій, ведення касових операцій, наявності ліцензій, патентів, свідоцтв, у тому числі свідоцтв про державну реєстрацію, виробництва та обігу підакцизних товарів, дотримання роботодавцем законодавства щодо укладення трудового договору, оформлення трудових відносин з працівниками (найманими особами).

Фактична перевірка здійснюється без попередження платника податків (особи). Вона може проводитися на підставі рішення керівника органу податкової служби, оформленого наказом, копія якого вручається платнику податків або його уповноваженому представнику під розписку до початку проведення такої перевірки та за наявності хоча б однієї з таких обставин:

– за результатами перевірок інших платників податків виявлено факти, які свідчать про можливі порушення платником податків законодавства щодо виробництва та обігу підакцизних товарів, здійснення платником податків розрахункових операцій, ведення касових операцій, наявності патентів, ліцензій, свідоцтв про державну реєстрацію та інших документів, контроль за наявністю яких покладено на органи державної податкової служби та виникає необхідність перевірки таких фактів;

– отримання в установленому законодавством порядку інформації від державних органів або органів місцевого самоврядування, яка свідчить про можливі порушення платником податків законодавства, контроль за яким покладено на органи державної податкової служби, зокрема, щодо здійснення платниками податків розрахункових операцій, ведення касових операцій, наявності патентів, ліцензій, свідоцтв про державну реєстрацію та інших документів, контроль за наявністю яких покладено на органи державної податкової служби, виробництва та обігу підакцизних товарів;

– письмового звернення покупця (споживача), оформленого відповідно до закону, про порушення платником податків установленого порядку проведення розрахункових операцій, касових операцій, патентування або ліцензування;

– неподання суб'єктом господарювання в установлений законом строк обов'язкової звітності про використання реєстраторів розрахункових операцій, розрахункових книжок та книг обліку розрахункових операцій, подання їх із нульовими показниками;

– отримання в установленому законодавством порядку інформації про порушення вимог законодавства в частині виробництва, обліку, зберігання та транспортування спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів та цільового використання спирту платниками податків;

– виявлення за результатами попередньої перевірки порушення законодавства з питань, визначених у п. 75.1.3 роз. II Кодексу, а саме: дотримання порядку здійснення розрахункових операцій, ведення касових операцій, наявності ліцензій, патентів, свідоцтв, виробництва та обігу підакцизних товарів, дотримання роботодавцем законодавства щодо укладення трудового договору, оформлення трудових відносин з працівниками;

– отримання в установленому законодавством порядку інформації про використання праці найманих осіб без належного оформлення трудових відносин та виплати роботодавцями доходів у вигляді заробітної плати без сплати податків до бюджету, а також здійснення фізичною особою підприємницької діяльності без державної реєстрації.

Згідно з п. 80.4. Кодексу перед початком фактичної перевірки з питань дотримання порядку здійснення розрахункових операцій та ведення касових операцій, посадовими особами органів ДПС може бути проведено контрольну розрахункову операцію (контрольну закупку). При цьому товари, які було отримано під час такої закупки, підлягають поверненню платнику податків у непошкодженому вигляді. У разі

неможливості повернення такого товару відшкодування витрат здійснюється відповідно до законодавства з питань захисту прав споживачів (пп. 20.1.9. Кодексу).

Фактична перевірка проводиться двома і більше посадовими особами органу ДПС у присутності посадових осіб суб'єкта господарювання або його представника та/або особи, що фактично здійснює розрахункові операції. Під час проведення такої перевірки може проводитися хронометраж господарських операцій, за результатами якого складається довідка, яка підписується посадовими особами органу ДПС та посадовими особами суб'єкта господарювання (п. 80.7, п. 80.8 Кодексу).

У Податковому кодексі збереглися „старі” підстави у проведенні позапланових документальних перевірок. Це насамперед стосується випадків неподання звітності, ненадання відповідей та документальних підтверджень на запити податкових органів, декларування від'ємного значення по податку на додану вартість більш ніж 100 тис. грн., припинення (ліквідації, реорганізації) підприємства, на виконання приписів суду, постанови слідчого, прокурора, винесену ними відповідно до закону у кримінальних справах, що перебувають у їх провадженні. Розширилися підстави у проведенні позапланових виїзних перевірок за рахунок випадків, коли платником податків після проведення перевірок додатково надаються документи, уточнюючі розрахунки податкової звітності за період, які вже були перевірені податковими органами.

За наявності підстав для проведення планових або позапланових перевірок, документальні перевірки можуть бути невиїзними. У цьому разі необхідне прийняття відповідного рішення керівником податкового органу та повідомлення платника податків про її початок за 10 календарних днів про дату початку та місце проведення такої перевірки.

Податковим кодексом передбачається створення інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної податкової служби як цілісної системи, спрямованої на загальний аналіз результатів господарської діяльності платників податків, що забезпечить покращення адміністрування, дозволить спрямувати податковий контроль на тих платників податків, які ухиляються від виконання податкового обов'язку, і зменшити навантаження на сумлінних платників податків. Світовий досвід вказує на недоцільність проведення документальних перевірок суцільним порядком. На практиці частка таких перевірок не перевищує 5% від зареєстрованої кількості платників податків. У країнах ЄС також спостерігається тенденція до вибіркового проведення перевірок заявоч на відшкодування ПДВ. Слід зазначити, що в Україні для юридичних осіб, частка планових документальних перевірок, які проводяться підрозділами податкового контролю, становить 5-8 %, що відповідає світовим тенденціям.

Податковим кодексом також запроваджується планування документальних перевірок на основі ризикоорієнтованої системи. Так, до плану-графіка проведення документальних планових перевірок відбиратимуться платники податків, які мають ризик щодо несплати податків та зборів, невиконання іншого законодавства, контроль за яким покладено на органи державної податкової служби.

Періодичність проведення документальних планових перевірок платників податків визначатиметься залежно від ступеня ризику в діяльності таких платників податків, який поділяється на високий, середній та незначний. Платники податків з незначним ступенем ризику включатимуться до плану-графіка не частіше, ніж раз на три календарних роки, середнім – не частіше, ніж раз на два календарних роки, високим - не частіше одного разу на календарний рік.

Порядок формування та затвердження плану-графіка, перелік ризиків та їх поділ за ступенями встановлюватиме центральний орган державної податкової служби.

Так, до високого ступеня ризику відносяться підприємства, рівень сплати податків яких неадекватний рівню сплати податків по відповідній галузі по податку на прибуток, темпи зростання валових доходів підприємства не відповідають темпам зростання сплати податків, податкова віддача менше 1 відсотка, декларування

від'ємного об'єкта оподаткування податком на прибуток протягом 2 податкових періодів та ін.

До середнього ступеня ризику відносяться підприємства, в яких сума інших витрат перевищує 10% суми скорегованих валових витрат, обсяги податкових пільг з податку на прибуток перевищують 1 млн. грн., сума відшкодованих з бюджету сум ПДВ перевищує сплату податку на прибуток, здійснення експортних операцій з товарами, невласливими основному виду діяльності підприємства, існують взаємовідносини з суб'єктами господарювання, які знаходяться на спрощеній системі оподаткування та є керівниками, засновниками або співробітниками даного підприємства, про які існує інформація підрозділів податкової міліції про ухилення від оподаткування та або своєчасного погашення податкового боргу, наявність у податкових органах інформації про відсутність торгових патентів і ліцензій та ін.

До незначного ступеня ризику відносяться підприємства, в яких сума сумнівної (безнадійної) заборгованості перевищує 10% суми скорегованих валових витрат, несвоєчасно нараховується та сплачується ПДВ, здійснюються зовнішньоекономічні операції через нерезидентів зареєстрованих в офшорних зонах, суми витрат від суми продажу перевищують на 10%, існує значна кількість і періодичність ремонтів РРО та ін.

Впровадження ризикоорієнтованої системи адміністрування податків надасть можливість забезпечити:

- значне підвищення ефективності використання інтелектуальних (людських) та матеріальних ресурсів ДПС України;
- зменшення впливу зовнішніх і внутрішніх факторів ризику на результати діяльності органів ДПС України;
- максимально підвищити рівень виявлення та запобігання порушенням податкового законодавства;
- підвищення рівня довіри суспільства до податкової служби держави.

Проте, по-суті наведених вище ризиків слід зазначити, що вони, за деяким виключенням, не містять цілеспрямованої інформації щодо ухилення від сплати податків. Так, з всієї сукупності ризиків лише 5 ризиків несуть інформацію об'єктивного змісту про можливі порушення податкового законодавства.

Податкова служба послідовно впроваджує принцип мінімізації втручання у бізнес сумлінних платників податків. Зазначений принцип закріплений у п. 77.2 ст. 77 Податкового кодексу України (від 02.12.2010 №2755-VI), до планів перевірки включаються лише платники податків, які мають ризик щодо несплати податків та зборів.

Органами ДПС України проводиться доперевірочний аналіз підприємств з найбільшими ризиками несплати податків, роботу щодо добровільної відмови від застосування схем мінімізації податків та вживаються заходи контрольно-перевірочної роботи, передбачені чинним законодавством.

Наслідком запровадження ризикоорієнтованого аудиту є зменшення кількості планових перевірок суб'єктів господарювання та підвищення рівня добровільної сплати податків.

Кількість планових перевірок в I кварталі 2011 року зменшено порівняно з I кварталом 2010 року на 18% (з 6,1 тис. до 5 тис.), зокрема, у березні поточного року кількість планових перевірок юридичних осіб зменшено на 32,1% порівняно із березнем минулого року (із 2123 до 1440 перевірок).

В II кварталі 2011 року - зменшено на 54% порівняно із планом – графіком II кварталу 2010 року (3,2 тис. СГ проти 7,1 тис.).

Таким чином, можна зробити висновок про те, що практика організації та проведення податкових перевірок в Україні потребує удосконалення за рахунок конкретизації податкових ризиків та їх належного відпрацювання та впровадженню

процедури визначення зобов'язань за непрямими методами. До інших пріоритетних напрямів удосконалення контрольно-перевірочної роботи слід віднести: удосконалення методології здійснення перевірок та порядку оформлення їх результатів, підвищення кваліфікації особового складу, що здійснює контрольно-перевірочну роботу, мінімізація корупційних ризиків, забезпеченню настання економічної та кримінальної відповідальності за несплату податків.

Список літератури

8. Податковий кодекс України : від 23.12.2010 р. № 2856-VI [Електронний ресурс] // Офіційний вісник України. – 2010. – № 92. – Ст. 3248. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
9. Кизилова Л.О., Кизилов Г.І. Організація податкового контролю: Навч. посібн. – Харків: ХНАМГ, 2006. – 153 с.
10. Онищенко В.А. Податковий контроль (основи організації). – К.: Ред. журн. “Вісник податкової служби України”, 2002. – 432 с.
11. Красницкий В. А. Налоговый контроль в системе налогового администрирования / Красницкий В. А. – М. : Финансы и кредит, 2008 – 168 с.
12. Крисоватий А. І. Податкові системи зарубіжних країн : навч. посіб. [для студ. вищих навч. закл.] / А. І.Крисоватий. – Т. : Економічна думка. 2001. – 258 с.

Одержано 31.05.11

І.М. Соловйова, ст. гр. ОА-06-1

Кіровоградський національний технічний університет

Формування фінансової звітності для суб'єктів малого підприємництва за умов дії нового податкового законодавства

Кроки Уряду України щодо стабілізації економіки ще контрастніше висвітлили недоліки існуючої податкової системи. Численні зміни, що перманентно вносилися до податкового законодавства і були спрямовані на вдосконалення податкової системи України, призвели до прийняття великої кількості законів та підзаконних актів, якими керується податкова служба України. Безумовно, такий стан податкового законодавства потребував докорінних змін та створення єдиного закону – Податкового кодексу, який би гармонізував податкову складову в системі державних фінансів України.

фінансова звітність, суб'єкти малого підприємництва, Податковий кодекс України

Питання змін податкового законодавства України та його вплив на форми звітності для суб'єктів малого підприємництва є актуальним для дослідження.

Проблеми функціонування суб'єктів малого підприємництва та форм звітності широко досліджені вченими. На думку Блінова А. це іманентний елемент системи економічних відносин в економіці ринкового типу, який забезпечує її інноваційну активність і підтримує конкурентне середовище[3;35]. На думку Азьмук Н.А. Мале підприємство – це підприємство, яким керує власник і яка не має складної організації управління [4;20] А Варналій З.С. взагалі вважає, що мале підприємства – це

© І.М. Соловйова, 2011

підприємство, яким керує незалежний власник, яке не посідає у своїй галузі домінуючого становища і відповідає певним критеріям за кількістю зайнятих і щорічним критеріям продажів [5;13]. Отже, при різних підходах визначені малого підприємства, суть залишається однаковою.

Дж. Бартон і Р. Палмер зазначають, що збір та надання облікової інформації в аспекті фінансової звітності є соціальним процесом розвитку процесі комунікації

економічних шляхів розвитку різних компаній [6]. Шелудько В.М. дає визначення, що фінансова звітність є основним джерелом інформації при проведенні аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства. Більш ширше визначення дає Партін Г.О., на його думку фінансова звітність – це узагальнена інформація, яка ґрунтується на даних бухгалтерського обліку про фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів підприємства і потрібна зацікавленим особам (користувачам) для прийняття рішень [7; 27с].

Ведення в дію Податковий кодексу України вплинув на суб'єкти малого підприємництва, що спричинило зміни у П(с)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва». Тому є необхідним вивчення впливу цих змін на формування фінансової звітності, а саме: правила переходу на загальну фінансову звітність; з якою періодичністю потрібно складати спрощений фінансовий звіт; з якого часу використовувати новий П(с)БО; зміни у системі спрощеної форми обліку; облік без подвійного запису, та ще багато інших питань.

Метою роботи є розробка методики адаптування фінансової звітності суб'єктів малого підприємництва до вимог Податкового кодексу України та здійснення порівняльної характеристики процесу формування показників фінансового аналізу за новою формою звітності та діючої до ведення податкового кодексу України.

Податковий кодекс України № 2856-VI від 23.12.2010 року набрав чинності з першого січня 2011 року. Основними змінами, що стосується суб'єктів малого підприємництва є нові вимоги до представлення фінансової звітності.

Згідно Закону України «Про державну підтримку малого підприємництва» № 2063 відбулися зміни щодо чисельності працюючих за звітний період (календарний рік), котрі не повинні перевищувати 50 осіб та обсяг річного валового доходу не більший 70 млн. грн., а раніше було не більше 500 тис євро.

Оновлений П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» передбачає існування двох типів звітів;

- фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва об'єднує Баланс ф. № 1-м та Звіт про фінансові результати ф. № 2-м.
- спрощений фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва (у складі, відповідно, ф. № 1-мс та ф. № 2-мс).

Фінансова звітність суб'єктів малого підприємництва за перший квартал 2011 року складається за формою, встановленою наказом Мінфіну України від 25.02.2000 р. № 39, а починаючи зі звітності за I півріччя 2011 року і в наступних звітних періодах — за формою, встановленою наказом Мінфіну України (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва».

Юридичні особи, що відповідають критеріям малого підприємства та знаходяться на спрощеній системі оподаткування зобов'язані складати та подавати до відповідних органів фінансову звітність, передбачену для суб'єктів малого підприємництва, один раз на рік. Цю норму можна розуміти так, що такі платники мали б подавати звітність як і для всіх суб'єктів малого підприємства, а не якусь окрему.

У цілому виходить, що спрощений фінансовий звіт мають подавати юридичні особи, які сплачують податок на прибуток за ставкою 0%. Право на це мають платники, у яких:

- доход за кожен звітний податковий період наростаючим підсумком із початку року не перевищує 3 млн. грн.;
- нарахована за кожен місяць звітного періоду зарплата (доход) працівників, які перебувають із ними в трудових відносинах, не менша 2-х мінімальних заробітних плат, установлених законом;
- відповідають одному з таких критеріїв ті, хто зареєструвався після 01.04.11 р. та діючих підприємств, у яких протягом трьох послідовних попередніх років (або

протягом усіх попередніх періодів, якщо з моменту їх утворення пройшло менше 3-х років) щорічний обсяг доходів задекларовано в сумі, що не перевищує 3 млн. грн., та всяких середньооблікова кількість працівників протягом цього періоду не перевищувала 20 осіб;

- які було зареєстровано платниками єдиного податку в установленому законодавством порядку в період до набрання чинності ПКУ до 01.01.11 року та у яких за останній календарний рік обсяг виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) становив до одного мільйона гривень і середньооблікова кількість працівників складала до 50 осіб.

Аналіз нового податкового законодавства дає можливість дійти висновку, що багато суб'єктів малого підприємництва не будуть звітуватися за спрощеним фінансовим звітом.

Раніше в старій версії П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» правила переходу на загальну фінансову звітність усіх суб'єктів малого підприємництва залежали від кварталу, у якому сталися події, які символізували, що така юридична особа втратила ознаки суб'єкта малого підприємництва. Перехід на загальну систему відбувався вже у наступному кварталі. Зі змінами у П(с)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва», де зазначено, що підприємство має складати фінансову звітність за загальними вимогами вже за звітний період, у якому це відбулося, а також у подальших періодах поточного (звітного) року.

Юридичні особи, які є суб'єктами малого підприємництва і ведуть спрощений бухгалтерський облік доходів та витрат, відкривають нові можливості, а саме:

- можуть обліковувати необоротні активи тільки за первісною вартістю без урахування зменшення корисності та переоцінки до справедливої вартості. Важливо, що це все-таки можливість, а не обов'язок підприємства;

- не створюють забезпечення наступних витрат і платежів (на виплату подальших відпусток працівникам, виконання гарантійних зобов'язань), а визнають відповідні витрати в періоді їх фактичного понесення;

- визнають витрати і доходи з урахуванням вимог ПКУ і відносять суми, які не визнаються ПКУ витратами або доходами, безпосередньо на фінансовий результат після оподаткування;

- поточну дебіторську заборгованість включають до підсумку балансу за її фактичною сумою.

Віднесення сум, які ПКУ не визнає витратами або доходами, безпосередньо на фінансовий результат після оподаткування з одного боку, йдеться про спрощення обліку витрат та доходів. З іншого — бухгалтерам запропоновано просто знехтувати загальними правилами формування собівартості. Тепер їм доведеться окремо витягувати всі інші витрати та доходи та на їх суму коригувати фінансовий результат.

Підприємства, котрі мають право ведення спрощеного обліку доходів і витрат та не зареєстровані платниками ПДВ, можуть узагальнювати інформацію в регістрах бухгалтерського обліку без застосування подвійного запису. Окремий баланс суб'єктів малого підприємництва складають у випадках, передбачених нормативно-правовими актами. Власне, очевидних випадків, коли доведеться складати окремий баланс, не так уже й багато. Більшість життєвих ситуацій буде зведено або до обліку у філіях (інших відокремлених підрозділах), які виділено на окремий баланс та ведуть бухгалтерський облік самі за себе, чи до операцій з управління майном.

Наскільки значні будуть зміни внесені новим Податковим кодексом України до форм фінансової звітності суб'єктів малого підприємництва представлено в таблиці 1.

Таблиця 1 - Порівняння форми Балансу із змінами внесеними ПКУ

Строки балансу до змін П(с)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва»	код рядка	Строки балансу після змін П(с)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва»	Код рядка
1	2	3	4

1.Необоротні активи		1.Необоротні активи	
Незавершене виробництво	020	Незавершене виробництво	020
Основні засоби		Основні засоби	
залишкові вартість	030	залишкові вартість	030
первісна вартість	031	первісна вартість	031
знос	032	знос	032
Довгострокові біологічні активи		Довгострокові біологічні активи	
Справедлива(залишкова) вартість	035	Справедлива(залишки) вартість	035
Первісна вартість	036	Первісна вартість	036
Накопичена амортизація	037	Накопичена амортизація	037
Довгострокові фінансові інвестиції	040	Довгострокові фінансові інвестиції	040
Інші необоротні активи	070	Інші необоротні активи	070
Усього за розділом 1	080	Усього за розділом 1	080
2. Оборотні активи		2. Оборотні активи	
Виробничі запаси	100	Виробничі запаси	100
Поточні біологічні активи	110	Поточні біологічні активи	110
Готова продукція	130	Готова продукція	130
Дебіторська заборгованість за товари роботи послуги:		Дебіторська заборгованість за товари роботи послуги:	
чиста реалізаційна вартість	160	чиста реалізаційна вартість	160
первісна вартість	161	первісна вартість	161
резерв сумнівних боргів	162	резерв сумнівних боргів	162
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	170	Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	170
Інші поточна дебіторська заборгованість	210	Інші поточна дебіторська заборгованість	210
Поточні фінансові інвестиції	220	Поточні фінансові інвестиції	220
Грошові кошти та їх еквіваленти:		Грошові кошти та їх еквіваленти:	
в національній валюті	230	в національній валюті	230
		у тому числі в касі	231
в іноземній валюті	240	в іноземній валюті	240
Інші оборотні активи	250	Інші оборотні активи	250
Усього за розділом 2	260	Усього за розділом 2	260
3. Витрати майбутніх періодів	270	3. Витрати майбутніх періодів	270
4.Необоротні активи та групи вибуття	275	4.Необоротні активи та групи вибуття	275
Баланс	280	Баланс	280
1. Власний капітал		1. Власний капітал	
Статутний капітал	300	Статутний капітал	300
Додатковий капітал	320	Додатковий капітал	320
Резервний капітал	340	Резервний капітал	340
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350
Неоплачений капітал	360	Неоплачений капітал	360
Усього за розділом 1	380	Усього за розділом 1	380
2. Забезпечення наступних витрат і цільове фінансування	430	2. Забезпечення наступних витрат і цільове фінансування	430
3. Довгострокові зобов'язання	480	3. Довгострокові зобов'язання	480
4. Поточні зобов'язання		4. Поточні зобов'язання	
Короткострокові кредити банків	500	Короткострокові кредити банків	500
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510	Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530
Поточні зобов'язання за розрахунками:		Поточні зобов'язання за розрахунками:	
з бюджетом	550	з бюджетом	550
зі страхування	570	зі страхування	570
з оплати праці	580	з оплати праці *	580
З необоротними активами та групами вибуття	605		
Інші поточні зобов'язання	610	Інші поточні зобов'язання	610
Усього за розділом 4	620	Усього за розділом 4	620
5. доходи майбутніх періодів	630	5. доходи майбутніх періодів	630

Баланс	640	Баланс	640
--------	-----	--------	-----

Отже, слід звернути увагу у формуванні нового балансу на такі моменти:

- стаття «Дебіторська заборгованість за рахунками з бюджетом», окрім визнаної дебіторської заборгованості перед казначейськими, фінансовими і податковими органами, слід показувати й заборгованість перед державними цільовими фондами. Очевидно, сюди потраплятиме дебіторська заборгованість соціальних фондів.

- П(с)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» передбачає, що у рядку 605 відображають зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, які утримуються для продажу. Тільки от у самій формі місця для такого рядка немає, доведеться малювати самим.

- у рядку 665 потрібно наводити суму заборгованості на кінець звітного періоду з виплат працівникам, котру не погашено (не виплачено) у встановлений колективним договором строк. Але цей рядок виведено за форму – зроблено приміткою.

Наскільки значні будуть зміни внесені новим Податковим кодексом України до форми фінансової звітності суб'єктів малого підприємництва представлено в таблиці 2

Таблиця 2 - Порівняння форми Звіту про фінансові результати із змінами внесеними ПКУ

Стаття до змін П(с)БО 25	код	Стаття після змін П(с)БО 25	код
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010	Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010
Непрямі податки та інші вирахування з доходу	020	Непрямі податки та інші вирахування з доходу	020
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	030	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	030
Інші операційні доходи	040	Інші операційні доходи	040
Дохід від первісного визнання біологічних активів і с/г продукції	041		
Інші звичайні доходи	050	Інші доходи	050
Надзвичайні доходи	060		
Разом чисті доходи	070	Разом чисті доходи	070
Збільшення (зменшення) залишків незавершеного виробництва і готової продукції	080	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	080
Матеріальні затрати	090	Інші операційні витрати	090
		У тому числі єдиний податок:	091
Витрати на оплату праці	100	Інші витрати	100
Відрахування на соціальні заходи	110		
Амортизація	120	Разом витрати	120
Інші операційні витрати	130	Фінансовий результат до оподаткування	130
у тому числі:	131		
Витрати від первісного визначення біологічних активів	132		
		Податок на прибуток	140
Інші звичайні витрати	150	Чистий прибуток	150
Надзвичайні витрати	160	Збереження матеріального заохочення	160
Податок на прибуток	170		
Від вибуття активів і погашення зобов'язання у наслідок			
прибуток	176		
збиток	177		
Разом витрати	180		
Чистий прибуток (Збиток)	190		

У новому П(с)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» угоду ПКУ відсутній поділ доходів та витрат на звичайні та надзвичайні. Однак найбільш кардинально автори підійшли до правил визначення собівартості реалізованої продукції (товарів робіт послуг).

Зазначимо, що прописано структура собівартості в П(с)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» повністю співпадатиме з озвученою в Кодексі. Тож, собівартість реалізованої продукції в суб'єктах малого підприємництва, які виступають платниками податку на прибуток, повинна складатися із витрат прямо пов'язаних із виробництвом таких товарів, виконанням робіт, наданням послуг, а саме: прямих матеріальних витрат, прямих витрат на оплату праці, амортизації виробничих основних засобів та нематеріальних активів, безпосередньо пов'язаних із виробництвом товарів, виконанням робіт, наданням послуг, інших прямих витрат.

Висновки:

Податковий кодекс має значну кількість новацій, які формують прозорість податкової системи, спрощують адміністрування податків, зменшують податкові навантаження, гармонізують податкову складову в системі державних фінансів.

Аналіз нового податкового законодавства дає можливість дійти висновку, що багато суб'єктів малого підприємництва не будуть звітуватися за спрощеним фінансовим звітом.

Розглянувши порядок заповнення звітності суб'єкту малого підприємництва, з урахуванням нововведень а також розглянувши низку законодавчих актів, що стосуються цієї тематики, можна зробити висновок про те, що спрощення ведення бухгалтерського обліку зводиться до того, що для достовірності відображення даних, уникнення помилок у веденні бухгалтерського обліку рекомендовано робити вибірки за рахунками Спрощеного плану рахунків. Це допоможе повніше відобразити діяльність підприємства і заповнити фінансову звітність малих підприємств.

Список літератури

1. Податковий кодекс України із змінами, внесеними згідно із законом №2856-VI від 23.12.2010
2. Наказ Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. № 87 Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємства»
3. Блинов А. Малое предпринимательство. Организационные и правовые основы деятельности. – М.: 2007. – 336 с.
4. Азьмук Н.А. Управління розвитком малого підприємництва на регіональному рівні. Дис. канд. екон.наук. – К.: КНЕУ, 2003. – 212 с
5. Варналій З.С. Малий бізнес України: проблеми становлення та перспективи розвитку // Урядовий кур'єр. – 1995. - № 62-63. – Стр. 4.
6. Дж. Бартон і Р. Палмер Фінансова підтримка малого підприємництва // Фінанси України. – 2001. - №6.
7. Паргін Г.О. «Бухгалтерський облік:основи теорії і практики» К.: Тов-во «Знання» 2004р.-245 .

Одержано 29.05.11

А.В. Безуменко, ст. гр. ОА- 06-1м

Кіровоградський національний технічний університет

Галузеві особливості поштового зв'язку та їх вплив на побудову обліку витрат

У статті розглядається специфіка діяльності і продукту галузі поштового зв'язку та виділяються найбільш суттєві чинники впливу на побудову обліку витрат та калькулювання собівартості окремих послуг поштової галузі.

поштовий зв'язок, витрати, галузеві особливості, облік, поштова послуга, калькулювання, тарифи

Постановка проблеми та її актуальність. В ринкових умовах господарювання процеси розвитку зв'язку стали однією із головних ознак прогресу, який справляє все більший вплив на стан економіки в цілому. Обґрунтування механізмів управління виробництвом послуг поштового зв'язку вимагає розгляду основних положень по формуванню і вдосконаленню організації системи обліку і аналізу витрат підприємств поштового зв'язку та калькулювання собівартості поштових послуг. Науковий та економічний прогрес ставлять перед бухгалтерським обліком нові завдання, вирішення яких потребує виокремлення факторів впливу на методичку та організацію обліку і аналізу витрат з деталізацією на рівні галузі, що забезпечить основи інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень на підприємствах поштового зв'язку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні проблеми організації та методички обліку і аналізу витрат досліджували у своїх наукових працях українські та зарубіжні вчені-економісти: Безруких П.С., Валуєв Б.І., Івашкевич В.Б., Єфіменко В.І., Кужельний М.В., Кузьмінський А.М., Линник В.Г., Мних Є.В., Палій В.Ф., Сопко В.В., Чумаченко М.Г., Бородкін О., Верига Ю.А., Голов С.Ф., Друрі К., Хорнгрен Ч.Т., Нападовська Л.В. та ін. Проте поки що залишається низка невирішених питань, зокрема, недосконалість обґрунтованих підходів до процесу розподілу витрат та формування тарифів на послуги поштового зв'язку, що враховують особливості технологічних процесів галузі. Це обумовлює об'єктивну необхідність подальшого дослідження змінюваної галузевої специфіки, що спричиняє необхідність постійного коригування підходів до обліку витрат як основи для встановлення тарифів на всі види послуг зв'язку.

Метою статті є узагальнення специфічних особливостей діяльності у галузі поштового зв'язку та виділення суттєвих чинників впливу на побудову обліку витрат та калькулювання собівартості окремих послуг поштової галузі.

Виклад основного матеріалу. Економічній природі послуг зв'язку притаманні специфічні галузеві особливості. Перша особливість визначається специфікою продукту, який не має матеріальної форми, а являє собою кінцевий корисний ефект або результат виробничої діяльності процесу передавання повідомлень та інформації від відправника до користувача. Неречовий характер кінцевого продукту обумовлює відсутність використання у виробничому процесі сировини і матеріалів та зв'язку їх витрачання з виробничою собівартістю наданих послуг, що суттєво впливає на структуру виробничих витрат поштових підприємств.

Друга особливість послуг поштового зв'язку тісно пов'язана з першою і характеризується нерозривністю у часі споживання послуг зв'язку та процесу їх виробництва. Відповідно до цієї особливості кінцевий результат виробничої діяльності

© А.В. Безуменко, 2011

галузі – послуга – не може зберігатися на складі, вилучатися із сфери виробництва і надходити до сфери обігу для реалізації. Із цієї особливості випливає вимога підвищення швидкості та якості наданих послуг і прискорення процесу обліку. Також в бухгалтерському обліку це означає, що відсутнє незавершене виробництво.

Третя особливість галузі зв'язку полягає в тому, що на відміну від промисловості, де предмет праці підлягає речовій зміні, а після цього, надходячи до сфери обігу, стає товаром і тільки через певний час використовується користувачем, то у виробничому процесі підприємств зв'язку інформація має піддаватися лише переміщенню у просторі (передавання повідомлень). Інші зміни означають її

викривлення, втрату ознак і цінності та завдають збитків користувачам. Поштової послугі як товару властиві такі специфічні риси, які наведені на рис. 1.

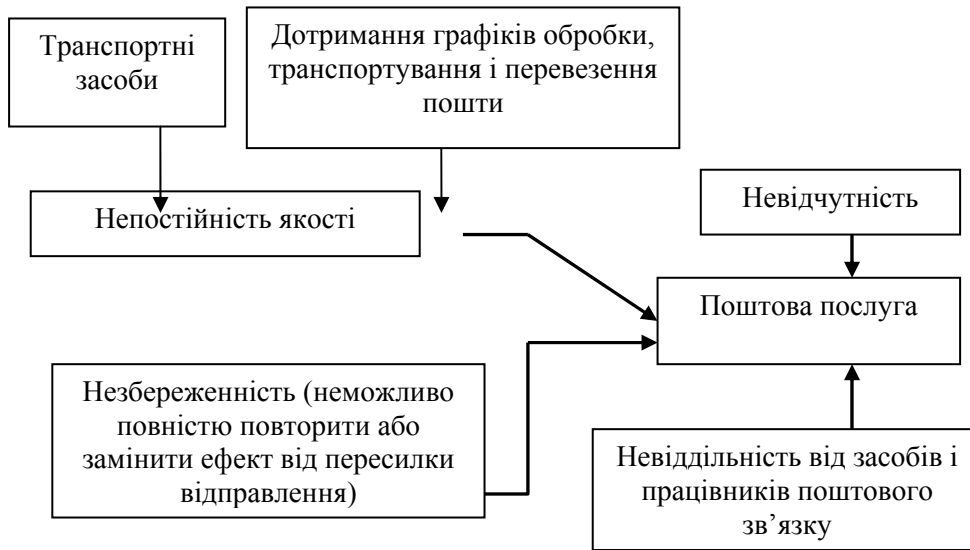

Рисунок 1 - Специфічні риси поштової послуги як товару [2]

Четверта особливість галузі зв'язку характеризується тим, що процес обміну інформацією завжди двосторонній і, оскільки потреба в передаванні кореспонденції може виникати в різних населених пунктах, то передбачає створення надійної і розгалуженої мережі зв'язку. Мережа складається із підприємств, об'єднаних між собою каналами зв'язку, що діють у межах єдиного технологічного процесу. В цих умовах окреме підприємство зв'язку не завжди виступає єдиним виробником послуг, а виконує визначені виробничі функції на конкретних етапах (вхідному, вихідному, транзитному) технологічного ланцюжка.

На відміну від галузей електричного зв'язку, радіозв'язку, телебачення, в яких процес передачі інформації неможливий без технічних засобів зв'язку, в поштовому зв'язку основним елементом виробництва залишається жива праця, витрати на відтворення якої складають половину. Трудомісткий характер поштового виробництва відрізняє дану галузь не тільки за структурою собівартості послуг, але і за тенденціями технічного прогресу і динамікою результативних економічних показників. Технічний прогрес у пошті спрямований на підвищення рівня механізації та автоматизації виробничих процесів, поліпшення якості послуг, тобто має соціальний і якісний ефект [2].

Зазначені вище особливості галузі та специфіка продукту, що виробляється, потребують специфічного підходу до визнання витрат, калькулювання собівартості та на їх основі формування тарифної політики підприємства поштового зв'язку.

Узагальнюючи вищевикладене, можна визначити найбільш значущі складові специфіки, зумовленої галузевою приналежністю підприємств поштового зв'язку, які впливають на побудову обліку. Риси, характерні для поштового зв'язку і його продукту, наведені в табл. 1.

Таблиця 1 - Галузеві особливості підприємств поштового зв'язку, які впливають на побудову обліку витрат

№	Галузева особливість поштового зв'язку	Характеристика
1.	Нематеріальний характер продукту	Предметом праці в поштовому виробництві є саме повідомлення (інформація), а результат, продукт діяльності — в його

		просторовому переміщенні.
2.	Збіг процесів виробництва і споживання послуг	Накладає на поштові підприємства підвищені вимоги до якості послуг.
3.	Специфіка якості поштових послуг	Визначається споживаними властивостями самого продукту – ефекту переміщення повідомлення, тобто показниками швидкості, збереження (точність), надійності зв'язку.
4.	Багатоланковий характер організації поштового виробництва	Обумовлений специфікою процесу пересилки відправлень за допомогою декількох підприємств, розташованих у різних регіонах країни і світу, значно віддаленого один від одного, за безпосередньої участі транспортних засобів.
5.	Територіальне співпадіння виробництва послуг поштового та електричного зв'язку	Обумовлено суспільною природою зв'язку і доцільністю з економічної точки зору розміщення засобів поштового та електричного зв'язку в одних і тих самих будівлях.
6.	Інфраструктурний характер побудови мережі поштового зв'язку	Обумовлює наявність в її складі нерентабельних установ, які не можуть бути скасовані за економічними критеріями, оскільки задовольняють послуги конкретних споживачів і виконують соціальну місію служби загального користування.
7.	Пряма залежність об'єму пропозиції послуг від величини і характеру попиту	Поштовий продукт створюється в процесі задоволення потреб клієнтів в пересиланні повідомлень (відправлень). Наслідком цього є складність організації системи поштового зв'язку в умовах невизначеності, тобто нерівномірності надходження навантаження як за часом (годинами доби, днями тижня, місяцями і сезоном року), так і за географічним простором, а також інтенсивності попиту за видами послуг.
8.	Використовування як власного, так і залученого майна	Орендованих приміщень, різних видів транспорту, які не є власністю поштової служби.
9.	Трудомісткість поштового виробництва	Основним елементом виробництва залишається жива праця, відтворення якої спричиняє значні витрати. Трудомісткий характер відрізняє поштову галузь не тільки за структурою собівартості послуг, але і за тенденціями технічного прогресу і динамікою результативних економічних показників. Технічний прогрес у пошті спрямований на підвищення рівня механізації та автоматизації виробничих процесів, поліпшення якості послуг, тобто має соціальний і якісний ефект.
10.	Замінюваність послуг	Як з боку електрозв'язку, так і зовнішніх конкурентів.

Лібералізація ринку, зокрема поштового, постійно викликає необхідність чітких і прозорих систем розрахунку собівартості послуг. Якщо говорити про діяльність «Укрпошти», то потреба визначення її витрат як постачальника універсальних послуг поштового зв'язку співпала з необхідністю рішення аналогічних проблемних питань по послугах, які підприємство надає тільки на внутрішньому ринку [4].

Це, перш за все, виплата і доставка пенсій і матеріальної допомоги, розповсюдження періодичних видань по підписці. Структура доходів і витрат операційної діяльності підприємства «Укрпошта» за 2010 рік наведена на рис. 2.

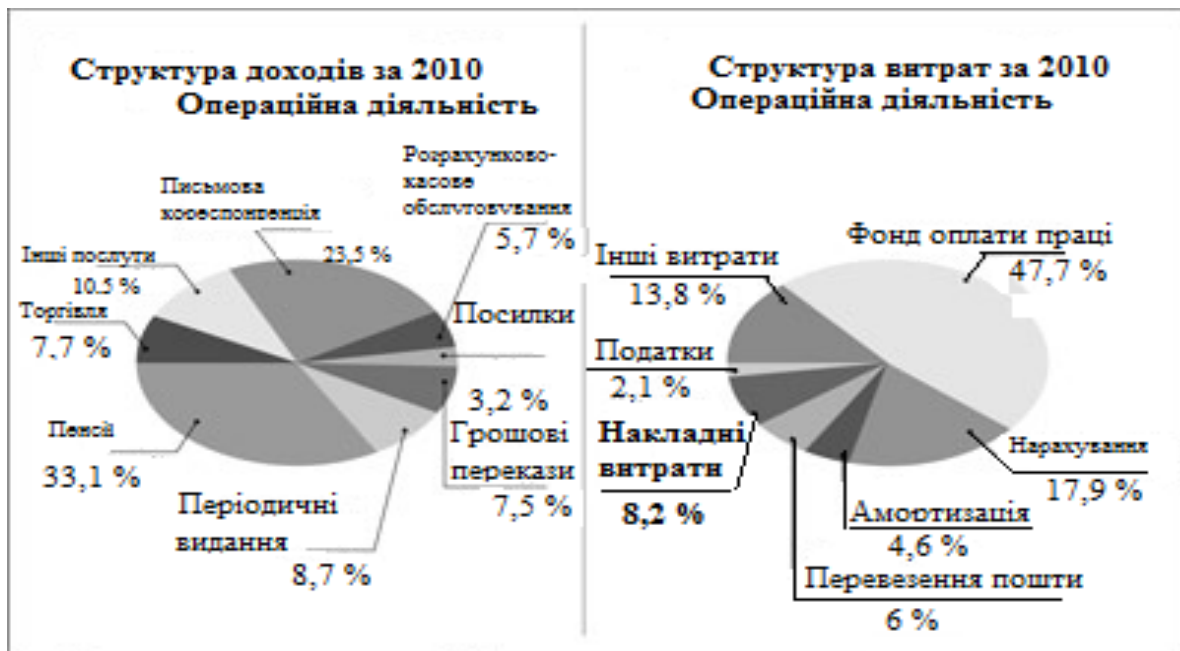

Рисунок 2 - Структура доходів і витрат операційної діяльності підприємства УДППЗ «Укрпошта» за 2010 рік [4]

Специфіка калькулювання собівартості поштових послуг обумовлена, перш за все, державним регулюванням тарифів, необхідністю проведення більш гнучкої тарифної політики і ефективного управління витратами.

Особливе значення приділяється визначенню того рівня тарифів, який, спираючись на собівартість, забезпечить нормовану прибутковість по кожній послугі.

В Україні сьогодні державне регулювання зберігається на універсальні послуги – прості і замовлені листи, картки, бандеролі; секограми прості; посилки вагою до 10 кг; доставку пенсій і підписку.

Складність полягає в тому, що витрати на поштові і інші послуги підприємницької діяльності взаємопов'язані, оскільки процес їх надання проводиться на єдиних виробничих площах (відділення зв'язку, цехи, ділянки), одними і тими ж працівниками в єдиному режимі робочого часу, а перевезення проводиться одним автомобілем. В той же час при формуванні тарифів на конкретні послуги поштового зв'язку повинна враховуватися собівартість їх надання.

В даному контексті користувачами інформації щодо витрат по видах послуг є саме підприємство і національні регуляторні повноважні органи України – Державний комітет зв'язку та інформатизації України, Міністерство економіки і з питань європейської інтеграції, Антимонопольний комітет, Міністерство транспорту і зв'язку та інші [3].

Мета, яку вони хочуть досягти, користуючись інформацією щодо витрат по видах послуг, є схвалення і встановлення ціни. Таке схвалення включає перевірку на відповідність фактичним витратам в усіх названих інстанціях і органах управління. Мета ж, яку хоче досягти підприємство «Укрпошта» – це, перш за все, обґрунтовано показати, що:

- сформована об'єктивна ціна (тариф);
- створена система ефективного управління витратами;
- присутній мотивація менеджменту щодо ефективної (прибутковою) роботи.

Враховуючи такий підхід, необхідно постійно вирішувати завдання розподілу витрат і розробки тарифів з урахуванням особливостей технологічних процесів галузі поштового зв'язку.

Отже, узагальнення галузевих особливостей поштового зв'язку дозволило виділити ті з них, що суттєво впливають на побудову обліку витрат, а саме: нематеріальність послуг, збіг у часі процесу виробництва і споживання послуг, багатоланковий характер організації поштового виробництва, територіальна залежність виробництва послуг поштового та електричного зв'язку, інфраструктурний характер мережі, еластична залежність пропозиції послуг від попиту, трудомісткість поштового виробництва, замінюваність послуг.

Врахування зазначених галузевих особливостей, що впливають на побудову обліку витрат, дозволяє:

- розробляти методичні рекомендації щодо обліку витрат і калькулювання собівартості окремих видів послуг для окремих підрозділів і типів підприємств галузі, які є найбільш поширеними;
- скоротити витрати на створення ефективної облікової політики в частині витрат;
- поширити підхід до побудови обліку витрат та калькулювання собівартості послуг із врахуванням галузевої специфіки на інші галузі зв'язку.

Список літератури

1. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
2. Економіка галузі зв'язку: Підручник для вузів і фах. зв'язку: у 2 – х т./ За ред. В.М. Орлова, Ф.З. Мардаровського, Н.Ю. Потапової – Сінько. – Т1: Управління, планування, ресурси / В.М. Орлов, В.М. Гранатуров, Мардаровський та ін. – 2 – ге вид., пер. і доп. – Одеса: УДАЗ, 1999. – 238 с.
3. Методика та програма розрахунку витрат на послуги поштового зв'язку / Н.О. Князева, Л.В. Кузнецова, С.І. Діденко, Н.М. Стужнева. – К: УДППЗ “Укрпошта”, 2003. – 50 с.
4. Система обліку витрат в Укрпошті [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://freepost.dp.ua/systema-obliku-vytrat-v-ukrposhti> – Назва з титул. екрану.

В статье рассматривается специфика деятельности и продукта отрасли почтовой связи и выделяются наиболее существенные факторы влияния на строение учета затрат и калькулирования себестоимости отдельных услуг почтовой отрасли.

The article discusses the specifics of the activity and the product area of the postal services and stand out are the most significant factors of influence on construction of accounting of the cost and cost price of individual postal services.

Одержано 30.05.11

М.О.Петренко, ст. гр. ОА-06-1м

Кіровоградський національний технічний університет

Оцінка аудитором дотримання принципу безперервності діяльності при проведенні незалежного фінансового аудиту

Проаналізовані обов'язки аудитора при розгляді дотримання підприємством принципу безперервності діяльності підприємства. Виділені ознаки, що свідчать про недотримання принципу безперервності. Обґрунтований порядок вибору виду аудиторського висновку в залежності від результатів дотримання принципу безперервності діяльності підприємства.

аудит, принцип безперервності діяльності, аудиторські процедури, аудиторський висновок

Особливу увагу при проведенні аудиту фінансової звітності слід приділити отриманню доказів стосовно наявності у суб'єкта перевірки умов продовжувати власну діяльність, тобто дотримання такого принципу підготовки фінансової звітності як безперервність діяльності підприємства. Це пов'язано з тим, що однією з найбільш складних для аудитора є ситуація, коли після аудиторської перевірки та видачі позитивного висновку підприємство раптово зупиняє діяльність з причини ймовірності банкрутства.

Розглянемо як проблема оцінки аудитором безперервності діяльності підприємства висвітлена в Міжнародних стандартах аудиту (далі – МСА). Даному питанню присвячений окремий стандарт (МСА 570 „Безперервність”), в якому зазначено, що плануючи та здійснюючи аудиторські процедури та оцінюючи їх результати, аудитор повинен розглянути відповідність використання управлінським персоналом при підготовці фінансових звітів припущення про безперервність діяльності підприємства (п.2).

Зупинимось на обов'язках та відповідальності аудитора (п.9-10 МСА 570). Аудитор несе відповідальність за розгляд:

- відповідності використання управлінським персоналом припущення про безперервність діяльності підприємства при підготовці фінансових звітів, навіть якщо концептуальна основа фінансової звітності, використана при підготовці фінансових звітів, не передбачає чітко вираженої вимоги здійснення управлінським персоналом спеціальної оцінки здатності суб'єкта господарювання продовжувати свою діяльність на безперервній основі;

- наявності суттєвих невизначеностей, які треба розкрити у фінансових звітах стосовно здатності суб'єкта господарювання продовжувати свою діяльність на безперервній основі.

При цьому зазначено, що аудитор не може передбачити майбутні події або обставини, що можуть спричинити припинення підприємством діяльності на безперервній основі. Відповідно, відсутність в аудиторському висновку будь-яких посилань на невизначеність щодо діяльності суб'єкта господарювання на безперервній основі не може розглядатися як гарантія здатності суб'єкта господарювання продовжувати свою діяльність на безперервній основі. Проте, підкреслимо, що в МСА обмежено фактори, які об'єктивно призвели до того, що підприємство, яке було кваліфіковано аудитором як безперервно діюче, припинило свою діяльність, лише майбутніми операціями або подіями.

© М.О.Петренко, 2011

І в міжнародних стандартах фінансової звітності, і в МСА 570 виділені дві обставини, при дотриманні яких можна без детального аналізу дійти висновку про доречність безперервності, а управлінський персонал (і, відповідно, аудитор) може дати таку оцінку. До таких обставин відносять: наявність в минулому прибуткових операцій

та відкритий доступ до фінансових ресурсів. В інших випадках управлінський персонал, перш ніж упевнитися у доречності застосування припущення безперервності, повинен розглянути ряд чинників, які оточують поточну та очікувану прибутковість, графіки сплати боргів та потенційні джерела відновлюваного фінансування тощо.

Ознаки того, що підприємство може не відповідати принципу безперервності, тобто не є постійно діючим, можна згрупувати наступним чином (п.8 МСА 570).

I. Фінансові ознаки:

- стан чистих зобов'язань або чистих короткострокових зобов'язань;
- короткострокові позики, термін погашення яких наближається, за відсутності реальної перспективи погашення або подовження терміну позики, надмірна впевненість у тому, що короткострокові позики будуть фінансувати довгострокові активи;
- ознаки, які вказують на припинення фінансової підтримки боржниками та іншими кредиторами;
- негативні операційні грошові потоки, що зазначені в історичних та прогнозних фінансових звітах;
- неналежні значення ключових фінансових коефіцієнтів;
- значні операційні збитки або значне зменшення вартості активів, що використовуються для генерування грошових потоків;
- заборгованості щодо виплати дивідендів або припинення виплати;
- нездатність вчасно здійснити платежі кредиторам;
- нездатність дотримуватись умов договорів позики;
- перехід від кредитних операцій з постачальниками до операцій на основі «оплати за фактом поставки»;
- нездатність отримати фінансування для розробки важливих нових продуктів або для здійснення інших важливих інвестицій.

II. Операційні ознаки:

- втрата ключового управлінського персоналу без належної заміни;
- втрата основного ринку, франшизи, ліцензії або основного постачальника;
- проблеми з робочою силою або дефіцит важливих матеріалів.

III. Інші ознаки:

- невідповідність законодавчим вимогам щодо капіталу та іншим законодавчим вимогам;
- розглянуті в суді або в органі регулювання позови (якщо такі позови будуть задоволені) стосовно суб'єкта господарювання, які можуть мати своїм результатом вимоги, що, ймовірно, не будуть виконані;
- зміни в законодавстві або політиці уряду, які можуть негативно вплинути на суб'єкт господарювання.

Узагальнюючи результати аудиту на підставі отриманих аудиторських доказів аудитор повинен визначити, чи є, на його думку, суттєва невизначеність стосовно подій або обставин, які окремо або разом) можуть породжувати значні сумніви в здатності суб'єкта господарювання продовжувати свою діяльність на безперервній основі. Невизначеність є суттєвою, якщо розмір її можливого впливу такий, що в судженні аудитора треба чітко розкрити інформацію про характер і наслідки невизначеності для того, щоб надані фінансові звіти не були оманливими (пп.30-31 МСА 570). Якщо виявлено суттєву невизначеність при відповідному застосуванні припущення про безперервність діяльності підприємства, то аудитор розглядає, чи фінансові звіти:

- відповідно відображають події або обставини, які породжують значні сумніви в здатності суб'єкта господарювання продовжувати свою діяльність на безперервній основі, та чи відображають вони плани управлінського персоналу стосовно цих подій або обставин;
- чітко визначають суттєву невизначеність, пов'язану з обставинами або подіями, які можуть стати підставою для значних сумнівів у здатності суб'єкта

господарювання продовжувати свою діяльність на безперервній основі, а отже, суб'єкт господарювання може виявитися не здатним реалізувати свої активи та виконати свої зобов'язання в процесі звичайної діяльності (п.32 МСА 570).

Важливим є порядок вибору аудиторського висновку в залежності від результатів оцінки дотримання принципу безперервності діяльності. При цьому можуть виникати різні ситуації, які описані нижче.

I. Аудитором підтверджується припущення про безперервність діяльності підприємства при існуванні суттєвої невизначеності.

1.1. Якщо у фінансових звітах здійснено відповідне розкриття інформації, аудитор повинен висловити безумовно-позитивну думку, але при цьому модифікувати аудиторський висновок, включивши до нього пояснювальний параграф, у якому зазначається існування суттєвої невизначеності стосовно подій або обставин, що можуть стати підставою для значних сумнівів у здатності суб'єкта господарювання продовжувати свою діяльність на безперервній основі, і який привертає увагу до приміток у фінансових звітах, що розкривають інформацію стосовно вищезазначених питань. У надзвичайних випадках (наприклад, у ситуації, коли є багато суттєвих невизначеностей, які мають велике значення для фінансових звітів) аудитор може розглянути доцільність відмови від висловлення думки замість того, щоб давати пояснювальний параграф (п.33 МСА 570).

1.2. Якщо інформація стосовно наявності суттєвої невизначеності не була відповідним чином розкрита у фінансових звітах, аудитор повинен висловити умовно-позитивну або негативну думку, відповідно до МСА 700 «Висновок незалежного аудитора щодо повного пакету фінансових звітів загального призначення» (пп. 45-46). У висновку треба зробити конкретне посилання на наявність суттєвої невизначеності, яка може породити значні сумніви в здатності суб'єкта господарювання продовжувати свою діяльність на безперервній основі (п.34).

II. Аудитором не підтверджується обґрунтованість підготовки фінансових звітів на основі припущення про безперервність діяльності підприємства.

2.1. Якщо, на думку аудитора, суб'єкт господарювання не зможе продовжувати свою діяльність на безперервній основі, а фінансові звіти підготовлені на основі припущення про безперервність діяльності підприємства, то аудитор повинен висловити негативну думку. Такий висновок слід видати, якщо на основі здійснення додаткових процедур і отриманої інформації (включаючи вплив планів управлінського персоналу) аудиторське судження полягає в тому, що суб'єкт господарювання не зможе продовжувати свою діяльність на безперервній основі, незалежно від того, чи було зроблене розкриття інформації про те, що використане при підготовці фінансової звітності припущення про безперервність діяльності підприємства є невідповідним (п.35).

2.2. Якщо, на думку аудитора, суб'єкт господарювання не зможе продовжувати свою діяльність на безперервній основі, а фінансові звіти підготовлені на іншій визнаній основі, то аудитор повинен перевірити відповідність альтернативної основи на підставі виконаних додаткових процедур і отриманої інформації. В цьому випадку аудитор може висловити безумовно-позитивну думку, але модифікувати висновок, ввівши пояснювальний параграф для того, щоб зосередити користувача на застосуванні цієї основи (п.36).

III. Управлінський персонал не бажає здійснити оцінку здатності підприємства продовжувати свою діяльність або збільшити період, охоплюваний оцінюванням.

3.1. Якщо управлінський персонал не бажає здійснити оцінювання або збільшити (на прохання аудитора) період, охоплюваний оцінюванням, то аудитор повинен розглянути питання про доцільність модифікації аудиторського висновку через обмеження обсягу роботи аудитора, оскільки аудитор буде не в змозі одержати

достатні відповідні докази, що стосуються використання припущення про безперервність діяльності підприємства при підготовці фінансових звітів. Аудитор за відсутності оцінки управлінського персоналу може не мати можливості підтвердити (або спростувати) наявність (або відсутність) подій чи обставин, які свідчать про існування значних сумнівів щодо здатності суб'єкта господарювання продовжувати свою діяльність на безперервній основі, аудитор також може не мати можливості підтвердити (або спростувати) наявність (або відсутність) програм управлінського персоналу, спрямованих на усунення (чи пом'якшення) таких подій та обставин. Отже, в такому випадку аудитор модифікує аудиторський висновок, як зазначено в параграфах 36-44 МСА 700 «Висновок незалежного аудитора щодо повного пакету фінансових звітів загального призначення». В обов'язки аудитора не входить виправлення недостатнього аналізу управлінського персоналу (пп.37-38).

3.2. За деяких обставин недостатній аналіз, проведений управлінським персоналом, може не перешкодити аудиторіві з'ясувати, чи здатний суб'єкт господарювання продовжувати свою діяльність на безперервній основі. Наприклад, інші аудиторські процедури можуть виявитися достатніми, щоб оцінити відповідність використання управлінським персоналом припущення про безперервність діяльності підприємства при підготовці фінансових звітів, оскільки суб'єкт господарювання в минулому мав прибуткові операції та відкритий доступ до фінансових ресурсів (п.38).

IV. Значна затримка при підписанні або затвердженні фінансових звітів.

У разі підписання або затвердження управлінським персоналом фінансових звітів зі значною затримкою після дати балансу, аудитор розглядає причини такої затримки. Якщо затримка могла бути пов'язана з подіями або обставинами, що стосуються припущення про безперервність діяльності підприємства, то аудитор розглядає питання про необхідність проведення додаткових аудиторських процедур, а також аналізує вплив на аудиторський висновок стосовно існування суттєвої невизначеності (п.39 МСА 570).

У зв'язку із нестабільністю економіки України та неналежної уваги до ведення управлінського обліку підприємствами, через значні недоліки в процесі управління, недосконалість чинного законодавства багато підприємств і організацій мають реальний шанс опинитись на межі банкрутства. Тому аудитор повинен приділяти цій проблемі належну увагу.

Для встановлення наявності на підприємстві об'єктивних або намірів, які сприяють припиненню діяльності в майбутньому або суттєвому скороченню її обсягу, аудитор може використати такі аудиторські процедури:

- аналіз умов кредитних договорів та інших боргових зобов'язань, фактів їх порушень;
- ознайомлення з документами керівництва для виявлення труднощів у фінансуванні підприємства;
- виявлення суттєвих правових проблем, пов'язаних з діяльністю підприємства;
- отримання підтвердження від третіх сторін про існування домовленості з підприємством щодо надання фінансової підтримки, що обов'язково потребує здійснення оцінки фінансових можливостей таких сторін надати підприємству додаткові ресурси;
- проведення оцінки наслідків для підприємства невиконання замовлень;
- отримання від керівництва пояснень щодо планів дій, у результаті яких очікується „оздоровлення” фінансового стану підприємства (продаж майна, залучення кредитних ресурсів, реструктуризація заборгованості, в тому числі податкової, скорочення витрат тощо).

Слід підкреслити, що в сучасних умовах одним із суттєвих факторів виконання вимоги щодо безперервності діяльності підприємства є правильність нарахування та

сплати податкових зобов'язань, оскільки саме можливість застосування до підприємства штрафних санкцій за порушення податкового законодавства може викликати сумніви щодо подальшого нормального функціонування підприємства.

Отже, якщо аудитор виявляє порушення цього принципу, що може бути достовірно зроблено лише після ретельного вивчення основних аспектів діяльності підприємства, він повинен, як мінімум, включити до аудиторського висновку спеціальний розділ для того, щоб привернути увагу зацікавлених користувачів фінансової звітності.

Список літератури

1. Адамс Р. Основы аудита / Адамс Р.: пер. с англ. / Под ред. Я. В. Соколова. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1995. – 398 с.
2. Арнс А., Лоббек Дж. Аудит: Пер. с англ. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 560 с.
3. Аудит Монтгомери / Ф.Л. Дефлиз, Г.Р.Дженик, В.М. О'Рейли, М.Б. Хирш, Пер.с англ. под ред. Я.В. Соколова. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1997. – 542 с.
4. Аудит: підручник / Г.М. Давидов, І.Г. Давидов, Ю.Г. Давидов та ін.; за ред. Г.М. Давидова, М.В. Кужельного. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Знання, 2009. – 495 с.
5. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики: Видання 2006 року / Пер. з англ. мови О.В. Селезньов, О.Л. Ольховікова, О.В. Гик, Т.Ц. Шарашидзе, Л. Й. Юрківська, С.О. Куликов. – К.: ТОВ «ІАМЦ АУ «Статус», 2006. – 1152 с.

Одержано 30.05.11

В.О. Кривошея, студентка групи ОА-06-1м

Кіровоградський національний технічний університет

Етапи аудиту аптечних закладів

У статті узагальнено основні напрями аудиту аптечних закладів і визначено методику їх аудиту. Встановлено особливості організації роздрібної торгівлі лікарняними засобами та правового функціонування аптечних закладів, які суттєво впливають на організацію аудиту.

аудит, аудиторські докази, процедури аудита, аптечні заклади

Наказом Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва і Держаної інспекції з контролю якості лікарських засобів «Про затвердження ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової, роздрібної торгівлі лікарськими засобами» від 03 березня 2009 р. № 44/27 [6] визначено такі терміни:

- аптека – заклад охорони здоров'я, основним завданням якого є забезпечення населення, закладів охорони здоров'я, підприємств, установ, організацій лікарськими засобами шляхом здійснення роздрібної торгівлі;
- аптечний пункт – структурний підрозділ аптеки, який створюється у лікувально-профілактичних закладах для торгівлі готовими лікарськими засобами;

© В.О. Кривошея, 2011

- аптечний кіоск – структурний підрозділ аптеки, який створюється на підприємствах, в установах і організаціях для роздрібної торгівлі готовими лікарськими засобами, що відпускаються без рецептів лікаря.

При проведенні аудиту необхідно враховувати те, що аптечні заклади за характером своєї діяльності мають багато спільного з підприємствами роздрібної торгівлі. Правові відносини, пов'язані з їх створенням та реєстрацією, контролем якості

та реалізацією лікарських засобів регулюються Законом України «Про лікарські засоби» від 04 квітня 1996 р. № 123/96-ВР [2], в якому наведено визначення та склад лікарських засобів, до яких відносяться: готові лікарські засоби; діючі речовини (субстанції); гомеопатичні засоби; засоби, що використовуються для виявлення збудників хвороб; лікарські косметичні засоби та лікарські добавки до харчових продуктів; допоміжні речовини, необхідні для виготовлення готових лікарських засобів; наркотичні лікарські засоби; отруйні лікарські засоби; радіоактивні лікарські засоби.

Серед лікарських засобів є такі, які включаються до Переліку прекурсорів, а отже здійснення діяльності у сфері їх обігу потребує особливого контролю.

У процесі перевірки аудитор повинен підтвердити державну реєстрацію лікарських засобів, що реалізуються аптечним закладом, відповідно до вимог Порядку державної реєстрації (перереєстрації) лікарського засобу, затвердженого постановою КМУ від 26 травня 2005 р. № 376 [9], а також наявність виданого сертифіката якості. Відповідальність за реєстрацію лікарських засобів покладено на підприємство – виробника лікарських засобів.

Аудитор повинен мати на увазі, що реєстрація лікарських засобів здійснюється із виконанням таких вимог: умови та терміни зберігання і вживання, способи застосування та дози, показання та протипоказання для застосування, визначення форми та умов упаковки, маркування етикетки й інші характерні рекомендації та показники. До кожного лікарського засобу, що реалізується, повинна додаватися інструкція про застосування лікарського засобу. Відповідно до інформації Фармакологічного комітету Міністерства охорони здоров'я України окремі лікарські рослини зареєстровані в державному реєстрі лікарських засобів. При цьому лікарські рослини за своїми властивостями можуть використовуватися як для виробництва лікарських засобів, так і для реалізації у відповідному вигляді для кінцевого споживання.

Аудитору необхідно звернути увагу на той факт, що кожна аптека повинна мати Реєстраційне посвідчення, яке є документом, що підтверджує факт реєстрації та дозволяє медичне застосування лікарського засобу в Україні протягом п'яти років з дня його реєстрації.

Аудитор перевіряє дотримання організаційних вимог аптечними пунктами й аптечними кіосками щодо торговельних приміщень, а саме: забезпечення відповідності складу та площ виробничих і додаткових приміщень аптек встановленим нормам. Наказом № 44/97 [6] визначено, що мінімальна площа аптечного пункту і аптечного кіоску повинна бути не менше 18 м² та 8 м² відповідно.

Аудитор повинен звернути увагу на дотримання кваліфікаційних вимог, які висуваються до персоналу аптечних закладів і визначені в Ліцензійних умовах провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової, роздрібною торгівлі лікарськими засобами, затверджених наказом № 44/27 [6]. Вимогами ст. 3 Ліцензійних умов передбачено, що особи, які безпосередньо займаються виробництвом, оптовою і роздрібною торгівлею лікарськими засобами, повинні мати відповідну спеціальну освіту і відповідати єдиним кваліфікаційним вимогам. Аудитор обов'язково перевіряє наявність у працівників аптечних пунктів диплому державного зразка про фармацевтичну освіту і сертифікат про присвоєння (підтвердження) звання провізора загального профілю (для фахівців, які закінчили вищий навчальний заклад після 1992 року).

Аудитору необхідно перевірити наявність ліцензій, які надають право підприємству здійснювати той чи інший вид торговельної діяльності, а саме: діяльність з виготовлення лікарських засобів, оптову та роздрібну торгівлю ними.

При перевірці аптечних закладів необхідно мати на увазі, що розрахунки зі споживачами за готівку здійснюють і проводяться тільки через належним чином

zareestrovani reestratory rozrakhunkovykh operatsiy. Programuvannya likarskykh zasobiv ta inshykh tovariv zdийsnyetsya za kozhnym найменуванням, які постійно знаходяться в асортименті та мають порівняно стабільну ціну. Programuvannya za grupami zdийsnyetsya za aptechnyimi tovarami, які часто змінюються в асортименті, та за цінами, а також за препаратами, які виготовляються в аптеках за індивідуальними замовленнями лікарів.

Auditorska perevirka finansovo-gospodarskoyi diyalnosti aptechnykh zakladiv povinna vrakhovuvati osoblyvosti obliku deyakykh gospodarskykh operatsiy. Slid zaznachyti, sho realizatsiya likarskykh zasobiv naselenniu za povnu vartistv vidobrazhaetsya v obliku aptechnykh zakladiv analogichno obliku realizatsiy tovariv pidpriemstvami rozdrіbnoyi torhivli (z vykorystanniam subrakhunkiv 282, 285, 289, 702 ta 902), ale vrakhovuyuchi isnyuchі pilgy po podatku na dodanu vartistv pri tshomu ne vidobrazhaetsya podatkoviy kredit pri pridbanni likarskykh zasobiv i podatkovе zobov'yazannya – pri іх realizatsiy [1, s. 254].

Auditor pereviryaє organizatsiyu operativnoho obliku likarskykh zasobiv u groshovomu vimirniku v rozrizi oblikovykh grup. Osoblyvu увагу аудитор приділяє перевірці організації оперативного обліку наркотичних і психотропних лікарських засобів, який повинен здійснювати окремо в спеціальному Журналі, де на кожен вид таких засобів повинна відкриватися окрема сторінка.

U protsesi perevirki auditor povinen vstanoviti pravylnistv vidobrazhennya v obliku realizatsiy likarskykh zasobiv cherez mereshu aptechnykh punktiv ta aptek, яка zdийsnyetsya yak za receptami, tak i bez nykh. Za receptami vidpuskayutsya likarskyi zasobi bezoplatno або на пільгових умовах. Auditoru neobkhidno pam'yatati, sho recepty na likarskyi zasobi i vyroby medychnoho pryznachennya povynni vyписуватися лікарем лікувально-профілактичного закладу із дотриманням вимог, передбачених наказом Міністерства охорони здоров'я України.

Peredbacheno try formy recepturnykh blankiv. Forma № 3 vykorystovuyetsya для vyписування наркотичних і психотропних препаратів. Такий рецепт додатково підписується керівником закладу охорони здоров'я і завіряється печаткою. U ньому dozvolyaetsya vyписувати тільки одне найменування лікарського засобу і він є дійсним протягом п'яти днів з дати виписки. Forma № 2 передбачена для vyписування лікарських засобів і виробів медичного призначення безкоштовно або на пільгових умовах, а також лікарських засобів, що мають одурманюючу властивість. Такі рецепти дійсні протягом 10 днів з дати виписки. Forma № 1 передбачена для vyписування інших лікарських засобів і такі рецепти дійсні протягом двох місяців з дати виписки. Recepty na krapli для очей можна vykorystovувати протягом одного року.

Pri vidpusku likarskykh zasobiv za receptami v aptekakh ta aptechnykh punktakh povynni zalyshatysya i zberigatysya recepty na zasobi, sho pidlygayut predmetno-kіlkyisnomu obliku, ta ti, za yakimi ліки відпущені безкоштовно або на пільгових умовах. Recepty na vsі інші zasobi повертаються замовникам.

Osnovnym dokumentom, sho reglamentuye pіlgyvyy vidpusk likarskykh zasobiv za receptami, є postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro vporядkuvannya bezoplatnoho і pіlgyvogo vidpusku likarskykh zasobiv za receptami лікарів u випадку амбулаторного лікування окремих груп населення і за визначеними категоріями захворювання» від 17 серпня 1998 р. № 1303 [10]. Na pіlgyvomykh umovakh vidpuskayutsya likarskyi zasobi bez receptiv okremim kategoriyam naselennya, napryklad, pensioneram, chornobilytsyam, veteranam vіynи ta pratsi, za наяvnosti v nykh vidpovidnoho posvidchennya. Realizatsiya likarskykh zasobiv, sho vidpuskayutsya bez receptiv ta bez nadannya pіlgy, zdийsnyetsya v zagalnomu porядku, sho zastosovuyetsya pri rozdrіbniy torhivli.

Osoblyvim etapom auditu aptechnykh zakladiv є аудит pravylnostі narahuvannya і vidobrazhennya rozrakhunkiv z byudzhетom за podatkom na dodanu vartistv. Neobkhidno

зазначити, що законодавством передбачено звільнення від оподаткування податком на додану вартість операцій з продажу лікарських засобів та виробів медичного призначення, зареєстрованих в Україні в установленому порядку. Відповідно до Податкового Кодексу у частині розділу «Про податок на додану вартість» [3] від оподаткування податком на додану вартість звільняються операції з поставки (у тому числі аптечними закладами) зареєстрованих та допущених до застосування в Україні лікарських засобів та виробів медичного призначення за переліком, що щорічно визначається КМУ до 1 вересня року, попереднього звітному. Якщо у такий строк перелік не встановлено, діє перелік минулого року.

Аудитор перевіряє правильність оформлення податкових накладних за операціями, що оподатковуються або звільнені від оподаткування. При цьому аудитор звертає увагу на те, що при одночасній поставці одному покупцю як оподатковуваних товарів (послуг), так і таких, що звільнені від оподаткування, аптечний заклад повинен скласти окремі податкові накладні.

Аудиторська практика свідчить, що аптечні заклади поряд із роздрібною торгівлею лікарськими засобами, які звільнені від оподаткування податком на додану вартість, здійснюють реалізацію супутніх товарів, що оподатковуються податком на додану вартість за загальною ставкою 20 %. До супутніх товарів включаються вироби медичного призначення, дезінфікуючі розчини, предмети особистої гігієни, оптика, лікувальне, дитяче й дієтичне харчування, лікувальні косметичні засоби тощо. Аудитор встановлює перелік супутніх товарів, що реалізується аптечними закладами, і перевіряє його відповідність переліку, затвердженому наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження переліку товарів, які мають право придбавати та продавати аптечні заклади та їх структурні підрозділи» від 21 листопада 2004 р. № 577 [7].

Такий різноманітний склад товарів і лікарських засобів, що реалізуються аптечними закладами, зумовлює існування специфіки у формуванні податкового кредиту з податку на додану вартість та певних складнощів при розрахунку його величини в конкретних умовах господарювання кожного звітного податкового періоду. Адже, якщо виготовлені або придбані товари (роботи, послуги) частково використовуються в операціях, що оподатковуються податком на додану вартість, а частково – в таких, що звільнені від оподаткування, до складу податкового кредиту з податку на додану вартість включають лише ту частину сплаченого (нарахованого) податку при їх виготовленні або придбанні, яка припадає на частку товарів, використаних в оподатковуваних операціях. Це зумовлює необхідність виконання додаткових спеціальних розрахунків та деякі особливості їх відображення в обліку розрахунків з бюджетом за податком на додану вартість.

При перевірці правильності формування податкового кредиту з податку додану вартість аудитор спочатку повинен узагальнити дані обсягів поставок товарів (робіт, послуг) та сум нарахованих податкових зобов'язань з податку на додану вартість за операціями, що звільнені від оподаткування, та за операціями, що оподатковуються податком на додану вартість.

Перевіряючи правильність формування податкового кредиту з податку на додану вартість аудитор звертає увагу на те, що відповідно до Податкового кодексу, до податкового кредиту відносять ту частку податку на додану вартість на сплачені товари (роботи, послуги), яка відповідає частці використання таких товарів (робіт, послуг) в оподатковуваних операціях звітного періоду. При цьому суми податку, що припадають на оборот, який не оподатковується, і не включені до податкового кредиту, відносяться до складу валових витрат підприємства.

Аудитор повинен обов'язково перевірити ведення окремого обліку аптечними закладами операцій з поставки і придбання, що підлягають оподаткуванню і звільнені від оподаткування, відповідно Податкового кодексу, тобто окреме введення реєстрів отриманих і виданих податкових накладних.

Аудитору слід звернути увагу на те, що розподілу підлягають витрати, зв'язок яких з тією чи іншою діяльністю визначити складно. Зокрема, до таких витрат можуть бути віднесені загальногосподарські витрати, пов'язані з управлінням і обслуговуванням аптечних закладів, зі збутом (продажем) продукції. У разі, якщо аптечний заклад придбаває товари (роботи, послуги), наперед знаючи, у яких операціях вони використовуватимуться, розподіл не здійснюється [8].

Аудиторська практика свідчить, що найпоширенішим методом розподілу податку на додану вартість є метод розподілу за коефіцієнтом доходів. Аудитор підтверджує дохід підприємства від реалізації лікарських засобів та надання послуг охорони здоров'я і дохід від реалізації супутніх товарів, що оподатковується за ставкою 20%. Далі перевіряється правильність розрахунку коефіцієнту співвідношення доходу, що обкладається податком на додану вартість, і загального доходу, який включає операції, що оподатковуються податком на додану вартість і звільненні від його оподаткування. Частина податку на додану вартість, що підлягає включенню до складу податкового кредиту, визначається як сума податкового кредиту з податку на додану вартість за операціями, що підлягають розподілу, помножена на коефіцієнт співвідношення операцій, що оподатковуються ПДВ, і загального обсягу операцій.

Слід зазначити, що Комітет ВР України з питань фінансів і банківської діяльності у Листі № 609 [5] також пропонує визначити витрати, виходячи з питомої ваги доходів, отриманих від інших видів діяльності. Щодо підприємств, які здійснюють операції, що мають більш-менш однаковий спосіб визначення кінцевого результату, незалежно від оподаткування податком на додану вартість, не можна не навести метод, запропонований Державною податковою адміністрацією у Листі № 2685 для розподілу витрат. У запропонованому варіанті витрати визначають у такому ж пропорційному співвідношенні до витрат, понесених при здійсненні оподатковуваних та звільнених операцій до загального розміру витрат підприємства.

При застосуванні методу співвідношення витрат аудитор підтверджує витрати, що понесені на здійснення операцій, які звільнені від оподаткування та оподатковуються, окремо за видами, а саме: матеріальні витрати, що використовуються у операціях звільнених від оподаткування та оподатковуваних; загальновиробничі витрати, які відносяться до оподатковуваних і неоподатковуваних операцій; витрати на збут підприємства. Далі перевіряється розрахунок співвідношення розміру матеріалів витрат, які використовуються у операціях, звільнених від оподаткування, до загальних витрат підприємства. Виходячи з цього співвідношення розраховуються інші види витрат підприємства.

Список літератури

1. Атамас П.Й. Бухгалтерський облік у галузях економіки: навчальний посібник / П.Й. Атамас. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 392 с.
2. Закон України «Про лікарські засоби» від 10.04.1996 р. № 123/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
3. Податковий кодекс України від 02.12. 2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
4. Лист ДПА України «Про податок на додану вартість» від 01.12.1999 р. № 18043/7/16-1220-16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dtkt.com.ua>.
5. Лист Комітету Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності «Щодо податкових пільг суб'єктам видавничої справи» від 23.10.2001 р. № 06-10/609 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dtkt.com.ua>.
6. Наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, Держаної інспекції з контролю якості лікарських засобів «Про затвердження ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової, роздрібною торгівлі лікарськими засобами» від 03.03.2009 р. № 44/27 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

7. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження переліку товарів, які мають право придбавати та продавати аптечні заклади та їх структурні підрозділи» від 26.11.2004 р. № 577 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
8. Назарова Г.Б. Організаційно-методичні аспекти аудиту аптечних закладів / Назарова Г.Б. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки. Вип. 18. Ч. II. – Кіровоград: КНТУ, 2010. – С. 152–159.
9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку Державної реєстрації (перереєстрації) лікарських засобів і розмірів збору за їх державну реєстрацію (перереєстрацію)» від 26.05.2005 р. № 376 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про впорядкування безоплатного та пільгового відпуску лікарських засобів за рецептами лікарів у разі амбулаторного лікування окремих груп населення та за певними категоріями захворювань» від 17.08.1998 р. № 1303 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

Одержано 26.05.11

С.П. Медведенко, ст. гр. ОА-06-1м

Кіровоградський національний технічний університет

Напрямки удосконалення механізму нарахування зносу в бюджетних установах в умовах реформування бухгалтерського обліку

Досліджені особливості в нарахуванні зносу по об'єктам основних засобів та у визначенні їх первісної вартості в бюджетних установах. Виділені проблемні питання діючого порядку та його невідповідності міжнародній практиці. Запропоновані напрямки удосконалення порядку нарахування амортизації та зносу по об'єктам основних засобів в бюджетних установах з урахуванням особливостей їх фінансово-господарської діяльності.

бюджетні установи, основні засоби, знос, амортизація

Ринкові методи господарювання вносять принципові зміни не лише в систему обліку та оцінки в господарському секторі економіки, але й дедалі більше торкаються бюджетного обліку. В останні роки Україна інтегрується у світовий економічний простір. Тому перехід національної системи бухгалтерського обліку у бюджетних установах та складання звітності на міжнародні стандарти є лише вимогою часу. Багато країн відповідно до сучасних тенденцій розвитку світової економіки прийняли шлях розвитку бухгалтерського обліку, спрямованого на його уніфікацію та дотримання єдиних принципів ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

Основні засоби підприємства, установи, організації є однією з найважливіших категорій обліково-аналітичного процесу. У системі теоретичних основ формування і використання необоротних активів важливу роль відіграє концепція їх оцінки, що впливає на об'єктивність обліку і формування фінансової звітності організації.

© С.П. Медведенко, 2011

Враховуючи зміст заходів, передбачених Стратегією модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007-2015 роки, виникає об'єктивна необхідність дослідження проблем теорії бухгалтерського обліку і, особливо, елементів його методу, в тому числі й оцінки, яка з методологічної точки зору є одним з найважливіших аспектів обліку. Особливу увагу необхідно приділити порядку нарахування зносу по об'єктам основних засобів та інших необоротних активів, що прямо впливає на об'єктивність та достовірність визначення їх залишкової вартості.

Українським законодавством нарахування амортизації взагалі не передбачено. Бюджетні установи на об'єкти основних засобів нараховують лише знос за допомогою прямолінійного методу, норми зносу при цьому встановлюються централізовано для кожної групи основних засобів.

Поняття зносу основних засобів у бюджетних установах не тотожне зносу основних засобів галузей матеріального виробництва, оскільки тут не здійснюється перенесення вартості на результати праці. Таким чином, на основні засоби бюджетних установ не нараховується амортизація у тому вигляді, в якому нараховується на підприємствах. Вартість основних засобів бюджетних установ зникає із споживанням їх споживчої вартості. Однак це правило не стосується нарахування амортизації на об'єкти основних засобів, які використовуються в позабюджетній діяльності установи. Крім того, не можна недооцінювати роль амортизації для тих об'єктів основних засобів, які використовуються для отримання доходу. В Україні нарахування амортизації на такі основні засоби також не передбачено. На нашу думку, нарахування тільки зносу в даній ситуації є неправильним і потребує вдосконалення.

Отже, вважаємо, що більш доцільно було б на об'єкти необоротних активів, які знаходяться в оперативному управлінні установ в Україні нараховувати не знос, а амортизацію.

Введення нарахування амортизації на основні засоби в міжнародну облікову практику аргументується спеціалістами-обліковцями тим, що від споживання установою в процесі своєї діяльності економічних вигід, утілених в активі, відбувається фактичне знецінення об'єкта, яке потребує адекватного відображення в обліку у вигляді зменшення його балансової вартості через нарахування витрат на амортизацію.

Ще більше проблемним моментом є відсутність за сучасним законодавством можливості нарахування амортизації на об'єкти основних засобів, які використовуються в позабюджетній діяльності установи, тобто при наданні платних послуг.

Основа ринкової економіки – це боротьба за споживача товарів та послуг, іншими словами, конкуренція. Добросовісна конкуренція можлива лише там і тоді, де і коли для всіх учасників економічних відносин створені рівні конкурентні можливості. Оскільки держава перестала бути монополістом у виробництві соціальноорієнтованих послуг (охорона здоров'я, культура, кіно, спорт і т.д.), то ринку та споживачам даних послуг необхідно надати вичерпну відповідь – скільки реально буде коштувати виробництво тієї чи іншої послуги, як воно співвідноситься з вартістю аналогічних послуг, які вироблені в реальному секторі економіки. Платник податків повинен бути впевнений в тому, що за рахунок його ж податків не утворюється недобросовісний конкурент в особі держави.

Якщо ж поглянути з іншого боку, то в дійсності більшість установ вимушені вести підприємницьку діяльність, оскільки доходи від такого роду діяльності є головним, а у ряді випадків – і єдиним джерелом фінансування їх основної діяльності. На перший погляд, не включення витрат на амортизацію до собівартості платних послуг, які надаються бюджетними установами, в результаті збільшує їх доходи. Завищуючи свої доходи бюджетні установи тим самим завищують податок на прибуток. Крім того, в установах фактично не здійснюється перенесення вартості основних засобів на готову продукцію, послуги, що призводить до повного зношення існуючих основних засобів і неможливості їх своєчасного оновлення. Отже, вважаємо, що підприємницьку діяльність бюджетних установ необхідно прирівняти до діяльності комерційних підприємств і обов'язково нараховувати амортизацію, а не знос на основні засоби.

При цьому слід враховувати наявність різних методів нарахування амортизації. Всі методи, запропоновані міжнародними стандартами фінансової звітності,

розподіляються на наступні групи: методи, які ґрунтуються на часі використання основних засобів (рівномірної амортизації, дегресивної (прискореної) амортизації, прогресивної (уповільненої) амортизації); методи, які ґрунтуються на кількості одиниць, отриманих від використання об'єкту основних засобів (виробничий). П(С)БО 7 „Основні засоби” передбачені наступні методи нарахування амортизації: прямолінійний; зменшення залишкової вартості; прискореного зменшення залишкової вартості; кумулятивний; виробничий; податковий. Для розподілення вартості активу, що амортизується, Міжнародний стандарт фінансової звітності в державному секторі 17 пропонує різні методи амортизації, які представлені у таблиці 1.

Розглянемо інші проблемні питання у визначенні реальної вартості основних засобів, які безпосередньо впливають на об'єктивність величини зносу. Як відомо, інструктивними матеріалами України з питань обліку в бюджетних установах передбачено, що транспортні витрати не включаються до первісної вартості основних засобів. На нашу думку, це порушує принцип історичної (фактичної) собівартості, згідно до якого первісна вартість формується з урахуванням всіх витрат, які понесені у зв'язку з прийняття до експлуатації об'єкта основних засобів. Крім того, за Міжнародними стандартами дані статті є складовими формування первісної вартості основних засобів в бюджетних установах.

Таким чином, врахувавши міжнародний досвід та проаналізувавши практичну діяльність, вважаємо, що до складу первісної вартості необоротних активів бюджетних установ також необхідно включати витрати, пов'язані з їх придбанням та доведенням до стану експлуатації, оскільки це впливає з самого визначення первісної вартості. Це, в свою чергу, дозволить сформувати повну вартість необоротних активів бюджетних установ. Більш того, вважаємо, що дані аргументи можна приводити і для обґрунтування включення суми копійок до первісної вартості основних засобів.

Таблиця 1 - Методи амортизації основних засобів в міжнародних стандартах фінансової звітності в державному секторі

№	Метод амортизації	Сутність
1	прямолінійного (рівномірного) списання	полягає у здійсненні постійних відрахувань протягом усього терміну корисної експлуатації об'єкта
2	зменшення залишку	базується на підході зменшення суми відрахувань протягом терміну корисної експлуатації
3	суми одиниць продукції	ґрунтується на варіанті визначення суми відрахувань залежно від очікуваного використання або продуктивності активу

Витрати на придбання основних засобів зараз відображаються одночасно з придбанням основного засобу. Якщо подивитися з іншого боку, то придбання необоротних активів це перетворення фінансових активів в нефінансові, тобто грошових коштів в основні засоби. Відповідно витратами дані операції не є. Витрати слід визнавати під час експлуатації таких основних засобів в сумі амортизаційних відрахувань. У даному випадку бюджетним установам необхідно переглянути систему обліку, і перейти від касового методу до методу нарахувань.

Для того щоб остаточно перейти на метод нарахувань, необхідно переглянути існуючий план рахунків бухгалтерського обліку в бюджетних установах. Витрати на амортизацію основних засобів повинні входити до собівартості послуг, які надаються установою. Однак на сьогодні в плані рахунків бухгалтерського обліку в бюджетних установах відсутній рахунок, на якому можна було б акумулювати дані витрати. Тому пропонуємо ввести додатковий рахунок 84 «Собівартість наданих послуг». В межах

даного субрахунку пропонуємо розробити аналітичні рахунки, серед яких зокрема і буде рахунок, наприклад, 842 «Витрати на амортизацію основних засобів виробничого призначення».

Окремі питання, викладені вище, знайшли відображення у прийнятому Національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку в державному секторі 121 "Основні засоби", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 12 жовтня 2010 року № 1202, який буде введений в дію 1 січня 2013 року. Даним стандартом передбачено наступне:

1. Об'єктом амортизації є вартість, яка амортизується.
  2. Не підлягають амортизації земельні ділянки, музейні фонди, піддослідні тварини, багаторічні насадження, що не досягли експлуатаційного віку, природні ресурси, незавершені капітальні інвестиції.
  3. Нарахування амортизації здійснюється протягом строку корисного використання (експлуатації) об'єкта основних засобів при визнанні цього об'єкта активом (при зарахуванні на баланс) і призупиняється на період його реконструкції, модернізації, добудови, дообладнання та консервації.
  4. Після визнання втрат від зменшення корисності об'єкта основних засобів нарахування амортизації здійснюється виходячи з переглянутого строку його корисного використання (експлуатації).
  5. При визначенні строку корисного використання (експлуатації) об'єкта основних засобів враховуються такі чинники:
    - очікуване використання об'єкта основних засобів суб'єктом бухгалтерського обліку в державному секторі. Використання оцінюють виходячи з очікуваної потужності або фізичної продуктивності об'єкта основних засобів;
    - очікуваний фізичний знос, який залежить від інтенсивності використання об'єкта основних засобів, якості сервісного обслуговування;
    - моральний знос, який виникає внаслідок змін та вдосконалення виробництва або від зміни ринкового попиту на продукт чи послуги, що надаються об'єктом основних засобів;
    - правові або подібні обмеження на використання об'єкта основних засобів.
  6. Вартість об'єкта основних засобів розподіляється на систематичній основі протягом строку його корисного використання (експлуатації) шляхом щомісячного нарахування амортизації. Місячна сума амортизації визначається діленням річної суми амортизації на 12. Нарахування амортизації починається з місяця, наступного за місяцем, у якому об'єкт основних засобів став придатним для корисного використання. Нарахування амортизації припиняється, починаючи з місяця, наступного за місяцем вибуття об'єкта основних засобів, переведення його на реконструкцію, модернізацію, добудову, дообладнання, консервацію.
  7. Амортизацію основних засобів (крім інших необоротних матеріальних активів) суб'єкти бухгалтерського обліку в державному секторі нараховують із застосуванням прямолінійного методу.
  8. Амортизація необоротних матеріальних активів нараховується в першому місяці передачі у використання об'єкта необоротних активів у розмірі 50 відсотків його первісної вартості та решта 50 відсотків первісної вартості - у місяці їх вилучення з активів (списання з балансу). Переоцінка таких необоротних матеріальних активів, що перебувають у використанні (експлуатації), не проводиться.
  9. Суму нарахованої амортизації суб'єкт бухгалтерського обліку в державному секторі відображає збільшенням суми зносу основних засобів та витрат.
- Отже, введено поняття «амортизація» замість поняття «знос», яка прив'язується до витрат. Але залишена можливість використання лише прямолінійного методу, хоча надано право самостійно визначати строк експлуатації, враховуючи різноманітні

фактори.

Вважаємо, що для основних засобів, які використовуються в основній діяльності установи логічним буде нараховувати амортизацію прямолінійним методом. Але установам, які крім основної діяльності займаються ще й наданням платних послуг і при цьому використовують основні засоби необхідно надати можливість не тільки нараховувати амортизацію, але й право вибору методу її нарахування: лінійного, одного з прискорених методів, виробничого.

Список літератури

1. Голов С. Концепции амортизации и их влияние на на учет и управление в современных условиях // Бухгалтерський учет и аудит. - 2004. - № 8. -С. 8-15.
2. Голов С.Ф., Костюченко В.М. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарі. Практичний посібник. – К.: Лібра, 2001. – 840 с.
3. Чумаченко М. Амортизаційні відрахування – суттєве джерело фінансування інвестицій підприємств // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. - №8. – С.6-8.
4. Інструкція з бухгалтерського обліку необоротних активів бюджетних установ, затверджена наказом Державного казначейства України від 17 липня 2000 р. № 64 (у редакції наказу Державного казначейства України від 21 лютого 2005 р. N 30) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
5. Національне положення (стандарті) бухгалтерського обліку в державному секторі 121 "Основні засоби", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 12 жовтня 2010 року № 1202 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

Одержано 31.05.11

УДК 631.162

Ю.С. Кравченко, магістрант гр. ОА-06-1

Кіровоградський національний технічний університет

Організаційні та методичні аспекти формування облікової політики сільськогосподарських підприємств

У статті розглянуто проблеми формування облікової політики за організаційним та методичним аспектами. Розглянуто галузеві особливості сільськогосподарського виробництва та вплив галузевих особливостей сільського господарства на регламентацію та методологію формування облікової політики. **облікова політика, сільськогосподарське підприємство, організація і методика обліку, система обліку, система управління, біологічні активи, елементи облікової політики**

Актуальність теми дослідження. Облікова політика суб'єктів господарської діяльності є атрибутом ринкової економіки. Є суттєві особливості сільськогосподарської

© Ю.С. Кравченко, 2011

діяльності, що мають бути враховані при формуванні облікової політики. В обліковій практиці спостерігаються у сільському господарстві суттєві проблеми, що обумовлені наявністю низки проблем формування облікової політики на нормативно – методологічному рівні. Працівники облікових служб не мають навичок творчої роботи та не усвідомлюють роль облікової політики, що обумовлює необхідність подальших досліджень спрямованих на вивчення стану формування облікової політики у сільському господарстві та визначення напрямів його удосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування та реалізації облікової політики підприємств знайшли відображення в працях українських вчених: Т.Білухи, Ф.Ф.Бутинця, Л.М.Кіндрацької, Ю.А.Кузьмінського, М.В.Кужельного, В.Г.Лінника, О.В. Пальчук., М.С.Пушکارа, В.В.Сопка, В.Г.Швеця; і зарубіжних – Р.А.Алборова, А.С.Бакаєва, П.С.Безруких, М.Ф. ван Бреда, Н.П.Кондракова, С.Л.Коротасва, М.І.Кутера, Б.Нідлза, С.О.Ніколаєвої, В.Ф.Палія, Л.П.Хабарової, Е.С.Хендриксена, Л.З.Шнейдмана.

Проблематика формування облікової політики у сільському господарстві висвітлюється у працях Г.Г.Кірейцева, В.Б. Моссаковського, В.М. Жука., В.М. Савченко. Незважаючи на значні наукові напрацювання, є необхідним визнати, що спостерігається суттєва невідповідність рівня теоретичних напрацювань та практичної їх реалізації стосовно облікової політики.

Постановка завдання. Є необхідним дослідити практику формування облікової політики в сучасних умовах сільськогосподарського виробництва та з'ясувати проблеми і визначити напрями їх розв'язання, що і поставлено за мету публікації.

Виклад основного матеріалу. Вимога достовірності та сумлінного створення інформації, що є предметом бухгалтерського обліку, історично зумовила виникнення облікової політики та дає можливість усвідомити її зміст. Об'єктивним підґрунтям появи облікової політики як елементу інформаційного забезпечення системи управління є те, що облікова інформація носить суб'єктивний характер.

Сучасний етап розвитку економіки має високий рівень інтернаціоналізації, що зумовлює зміну суб'єкта облікової політики, а також зміну ідеології нормативної регламентації: від централізованої регламентації технології та процедур до централізованої регламентації принципів та децентралізованої регламентації облікової політики суб'єктів господарювання.

Розвиток економіки, пов'язаний з розвитком методології формування інформаційного забезпечення господарського життя, викликав необхідність відпрацювання і прийняття певних правил саме для забезпечення можливостей адекватного сприйняття інформації.

Облікова політика – це не лише сукупність способів ведення обліку, обраних відповідно до умов господарювання, але це ще й вибір такої методики обліку, яка надає можливість використовувати різні варіанти відображення фактів господарського життя. Облікову політику, в широкому розумінні є можливим визначити як управління обліком, а у вузькому – як сукупність способів ведення обліку (вибір підприємством конкретних методик обліку).

У сучасній фаховій літературі останнім часом спостерігається неоднозначність підходів до оцінки стану та наслідків формування облікової політики на рівні суб'єктів підприємницької діяльності, що у першу чергу стосується проблем її застосування у аграрній сфері.

В Україні розроблено та функціонує система нормативної регламентації що має різні рівні відповідно до суб'єктів що регулюють та документів, що визначають аспекти економічного життя та відповідно інформаційного забезпечення управління. Ми приєднуємось до позиції авторів, які вважають, що є необхідним єдиний документ, який би встановлював методологічні засади формування інформації про облікову політику в бухгалтерському обліку. У зв'язку з цим є доцільним розробка положення (стандарту) бухгалтерського обліку «Облікова політика підприємства» в Україні. Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку розроблено міжнародний стандарт фінансової звітності 8 «Облікова політика, зміни в облікових оцінках та помилки»

Формування облікової політики є відповідальним завданням суб'єктів господарювання і полягає насамперед у застосуванні нормативно передбачених

принципів ведення бухгалтерського обліку, складання і подання бухгалтерської фінансової звітності, в виборі методів і процедур обробки облікової інформації.

На формування облікової політики у сільському господарстві впливає особливість господарської діяльності що враховано у галузевому стандарті «Біологічні активи» П(С)БО 30.

В останні роки відбулися істотні зміни у ставленні користувачів інформації до фінансової звітності, що обумовлено фактами банкрутства компаній, які мали позитивні аудиторські висновки. Вплив професійних інститутів обліку та аудиту в США обумовили тенденції розвитку МСФЗ. Ці тенденції суперечать ситуації, що склалась у регулюванні облікової політики в Україні. Так, з 01.04.2011 року із впровадженням Податкового кодексу України (ПКУ) який декларував те, що прибуток з метою оподаткування визначається за даними фінансового бухгалтерського обліку і відповідно податковий облік наближається до бухгалтерського. Зміст ПКУ та нормативних документів, що регламентують перехід на новий порядок дає можливість стверджувати, що бухгалтерський облік має наблизитись до податкового. Більшість підприємств у сільському господарстві не є платниками податку на прибуток на загальних засадах, проте, не передбачено виключення з необхідності узгодження облікової політики сільськогосподарських підприємств з Податковим кодексом України. Позиції ПКУ стосовно обліку суттєво суперечать вимогам МСФЗ, що також є проблемним.

Згідно чинного законодавства сільськогосподарські товаровиробники можуть вести підприємницьку діяльність із створенням юридичної особи або без неї. В разі створення юридичної особи залежно від обсягів сільськогосподарського виробництва та в залежності від обраної системи оподаткування вони мають право вести спрощений облік. Це значно полегшує роботу сільськогосподарських підприємств в сфері обліку, дозволяє скоротити витрати на ведення обліку, але не завжди дозволяє визначити дійсні обсяги доходів, витрат та отримувати вчасно достовірну інформацію про економічний стан підприємства. Особливо негативним є відсутність інформаційного забезпечення земельних відносин. Адже лише бухгалтерський облік накопичує достовірну інформацію у необхідній формі для економічного аналізу, господарського планування, управління та забезпечує якісний контроль.

Аналіз нормативної системи регулювання бухгалтерського обліку в Україні, наукової літератури щодо формування наказів з облікової політики, практики господарювання щодо формування облікової політики дало можливість дійти висновку, що процедура та методичні підходи формування облікової політики потребують удосконалення.

З основних недоліків облікової політики підприємств можна виділити такі:

- окремі підприємства наказ про облікову політику складають формально, елементи наказу не обґрунтовані й дублюють окремі пункти нормативних документів;
- більшість агропідприємств визначили свою облікову політику ще на початку реформування бухгалтерського обліку, тобто одночасно з набранням чинності Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». Після цього в переважній більшості до наказів не вносились ніякі зміни, незважаючи на затвердження нових П(С)БО та внесення змін і доповнень до діючих;
- зміст більшості наказів про облікову політику не структурований. Деякі питання формування обліку окремих об'єктів наводяться не в повному обсязі або зовсім не висвітлені;
- не розробляється облікова політика щодо формування обліку, а саме: не наводиться в ній або додатках до неї робочий план рахунків, графік документообігу, перелік облікових реєстрів, що застосовуються на підприємстві тощо;
- не розробляється облікова політика щодо управлінського обліку.

Ці аспекти є проблемними для більшості сільськогосподарських підприємств, що потребує виважених рішень при розробці заходів оптимізації облікової політики кожного сільськогосподарського підприємства.

Аналіз організаційних і методичних аспектів облікової політики сільськогосподарських підприємств виявив необхідність її оптимізації, стосовно методичних аспектів – необхідності врахування вимог П(С)БО 30 «Біологічні активи», обліку та розподілу загальновиробничих витрат, податкової облікової політики та облікової політики в частині надзвичайної діяльності.

Облікова політика біологічних активів та сільськогосподарської продукції повинна відповідати таким умовам: простота застосування (зрозумілість), універсальність, повнота і достовірність висвітлення інформації, а також спрямування на зменшення витрат на організацію і ведення обліку. На підставі вивчення облікової практики та вимог П(С)БО 30 обґрунтовно, що з метою документального підтвердження оцінки біологічних активів та сільськогосподарської продукції за справедливою вартістю в Наказ про облікову політику доцільно внести такі зміни: методику обліку біологічних активів та процесу виробництва доповнити наступним чином: «Визначення справедливої вартості біологічних активів та сільськогосподарської продукції проводити щомісячно станом на 1 число кожного наступного місяця. Затвердити номенклатуру біологічних активів та сільськогосподарської продукції, що додається». Додатком до Наказу про облікову політику визначити перелік біологічних активів та сільськогосподарської продукції, облік яких здійснюється за справедливою вартістю.

Отже, одним з основних методичних підходів за організаційним аспектом до облікової політики в частині біологічних активів та сільськогосподарської продукції є регулярне щомісячне визначення справедливої вартості станом на перше число кожного наступного місяця.

Список літератури

1. Податковий кодекс України Із змінами, внесеними згідно із Законом N 2856-VI ([2856-17](#)) від 23.12.2010, <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Барановська Т.В. Облікова політика як фактор впливу на результати аналітичних досліджень // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. – 2003. – № 1 (23). – С. 30-34.
3. Кірейцев Г. Г. Облікова політика підприємства / Г. Г. Кірейцев // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2000. – № 4. – С. 2–6.

Одержано 31.05.11

УДК 339.187

А.В. Гурко, магістрант гр. ОА-06-1

Кіровоградський національний технічний університет

Стратегія збуту в маркетинговій діяльності підприємств

В статті розглянуті основні зовнішні і внутрішні фактори, які визначають організацію і ефективність збутової діяльності підприємств України, та визначені чинники формування стратегії збуту в маркетинговій діяльності підприємств.

маркетингова діяльність, збутова діяльність, стратегія, інформаційні послуги

Постановка проблеми. У процесі реформування економічних відносин, в Україні розвиваються нові форми господарювання, створюється ринкове середовище. У зв'язку з цим перебудовується діяльність підприємств, створюється значна кількість фірм малого та середнього бізнесу. У змінених відносинах до власності формуються нові ринкові сегменти та ніші. Стратегічна і оперативна діяльність підприємств змінюється адекватно розвитку відносин економіки ринкового типу. Все більшого значення набувають елементи стратегії маркетингу, формуються нові ринкові підходи до збутової політики, відбиваючи умови реструктуризації виробництва. Становлення нових ринкових відносин взаємопов'язане з кризовим станом в економіці. Це уповільнює процес реформування підприємств і перехід до ринкових методів господарювання. Потрібні нові підходи до наукового обґрунтування маркетингової і збутової стратегії підприємств.

До останнього часу головним чинником економічного зростання вважався науково-технічний прогрес (НТП). В умовах ринкової трансформації економіки, найважливішою складовою інтегрального підвищення її ефективності є маркетингові дослідження і збут, як стратегічні фактори розвитку підприємств. При настанні постіндустріальної епохи відбулися якісні зміни в економіці, зумовлені не тільки техніко-технологічними, але і соціальними, екологічними, ресурсними, інституційно-організаційними та інтеграційними процесами. У зв'язку з цим традиційні концепції ринкової рівноваги вимагають ув'язування із системою управління та організації діяльності підприємств з розробки нової продукції, виробництва товарів (послуг) при комплексному обліку змін, що відбуваються на ринку, вивченні попиту, ціноутворення, реклами, стимулювання збуту, планування асортименту, якості.

Теорія і методологія маркетингу, обґрунтування його стратегії і збуту вимагають поетапного та якісного вдосконалення, розширення меж і функцій впливу маркетингової діяльності не тільки щодо забезпечення виробництва, а й організації конкурентних програм процесів розподілу, споживання, системи інформації, формування нових кадрів і багато іншого. Особливе значення відводиться стратегії збуту, так як у структурно-відтворювальній трансформації економіки збут - тільки один з сполучних елементів виробничого циклу, що вимагає практичної організації маркетингових досліджень в складних системах ринкового господарства.

Перехід до ринкової економіки потребує створення нової системи збуту продукції і нових підходів щодо управління цією сферою діяльності. Важливо відзначити і те, що в умовах ринкової економіки особливе значення для розвитку підприємства і забезпечення конкурентних переваг на ринку в умовах швидких змін

© А.В. Гурко, 2011

набуває маркетинговий підхід щодо рішення кон'юнктури проблем управління виробництвом і збутом продукції та послуг. Цій проблемі в країнах з розвинутою ринковою економікою вже не одне десятиріччя приділяється дуже велика увага, тому там є значні досягнення як в теоретичному, так і в практичному плані. Концепція сучасного маркетингу є ядром нової підприємницької мотивації, котра орієнтована на

потреби споживачів як основа для досягнення мети підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор. Вивчення наукових робіт таких відомих зарубіжних вчених як Ф. Котлер, І. Ансофф, Г. Дж. Болт, Х. Віссема, С. Маджаро, Х. Маккей, М. Портер, Дж. Р. Еванс, Б. Берман, П. Друккер та інших дозволяють опанувати багатий зарубіжний досвід і застосувати його у вітчизняній практиці. Але маркетинг потрібно розвивати і конкретизувати відповідно до реальних умов в Україні і національної системи господарювання. Слід відмітити появу за останні роки наукових робіт з проблем маркетингу, які підготовлені вченими України та інших країн СНД. Це роботи перш за все таких українських авторів як Л.В. Балабанова, А.В. Войчак, С.С. Гаркавенко, В.Г. Герасимчук, О.О. Ком'яков, А.І. Кредисов, В.П. Онищенко, А.О. Старостіна, а серед російських авторів – Г.А. Азоев, Є.П. Голубков, А.П. Градов, П.С. Зав'ялов, О.В. Зирянов, А.М. Романов, В.Є. Хруцький. Однак рівень теоретичної розробленості цієї важливої і дуже складної науки, яка б урахувала особливості економіки України і специфіку окремих галузей промисловості, ще недостатній. Практика показує, що потрібні глибокі наукові дослідження з питань управління збутовою діяльністю підприємства на принципах маркетингу в сучасних умовах, формування нової системи збуту, яка б була адекватна ринковій економіці, та інших проблем доведення товарів та послуг від виробника до споживача.

Усе це визначає актуальність проблеми формування системи збуту, управління і забезпечення ефективного її функціонування в умовах ринкової економіки.

Метою роботи є визначення основних зовнішніх і внутрішніх факторів, які визначають організацію і ефективність збутової діяльності підприємств України, та визначення чинників формування стратегії збуту в маркетинговій діяльності.

Виклад основного матеріалу. Організація і ефективність збуту визначається зовнішніми і внутрішніми факторами, які за своєю природою чи характером впливу поділяються на три групи: економіко-фінансові, організаційно-правові і соціально-психологічні.

Найбільш визначальними з них на макро – та мікроекономічному рівні є економіко-фінансові фактори. А саме: тип економіки; ступінь загальної макроекономічної стабільності у державі; стан розвитку економіки України - динаміка обсягу і структури виробництва верстатобудівної продукції, її конкурентоспроможність, ступінь монополізму у виробництві та у сфері реалізації, рівень стабільності економічної кон'юнктури і ємкість товарного ринку, стан грошового обігу і надійність національної грошової одиниці, рівень інфляції; системи оподаткування, фінансування, кредитування, страхування; фінансовий стан товаровиробників, підприємств-покупців; система розрахунків між партнерами та її стан; система оплати і стимулювання праці робітників служби збуту.

Серед організаційно-правових факторів, що найбільш обумовлюють організацію і ефективність збутової діяльності промислового підприємства, є такі: особливості промислового підприємства (його організаційно-правова форма, розміри, спеціалізація і специфіка виробляемого асортименту, тривалість виробничого циклу, географічна локалізація споживачів, наявність конкурентів); особливості і кількість підприємств-покупців продукції; стан розвитку інфраструктури, що забезпечує здійснення збуту підприємствами на внутрішньому і зовнішньому ринках; менеджмент збутової діяльності; правова база здійснення збутової діяльності; система нормативних та інструктивних документів, що регулюють збутову діяльність, їх однозначність і стабільність.

До групи соціально-психологічних факторів належать: ставлення держави до виробничої та посередницької діяльності; громадська думка щодо посередницької діяльності; ставлення підприємств до оптових посередників; готовність кадрів до

роботи в умовах ринкової економіки; наявність професійних знань та досвіду щодо здійснення збутової діяльності на принципах маркетингу; можливість працівників, що забезпечують збутову діяльність, отримати професійну підготовку і постійно підвищувати свою кваліфікацію.

Для належного управління збутовою діяльністю на підприємстві необхідно визначити критерії та показники, з допомогою яких оцінюються результати цієї діяльності.

Критерії не є постійними. Вони змінюються відповідно головним цілям, які стоять перед підприємством у даний і найближчий час, а також згідно умов, в котрих воно функціонує, бо зовнішнє середовище значно впливає на життєздатність і можливість підприємства. Критеріями ефективності збутової діяльності багатьох вітчизняних підприємств у даний час, на наш погляд, є прибуткова реалізація виробленої продукції при максимальному задоволенні потреб споживачів і забезпеченні високоякісного їх обслуговування.

Для кількісної оцінки ефективності збутової діяльності підприємства, а також, щоб знаходити резерви її удосконалення і підвищення ефективності, оцінювати і стимулювати працю робітників, що займаються збутом, слід використовувати широке коло різних показників. Показниками оцінки економічної ефективності збутової діяльності можуть бути: частка підприємства на товарному ринку; чистий прибуток у розрахунку на 1 тис. грн. обсягу реалізації всієї продукції, у тому числі експортованої; питома вага реалізованої продукції на експорт; показники ефективності укладеного договору постачання (рівень рентабельності договору; рівень рентабельності витрат, що пов'язані з виконанням договору); обсяг реалізації (прибутку) у розрахунку на одного працівника, що займається збутом; питома вага чисельності працівників, що займаються збутом; питома вага витрат на заробітну плату працівників, що займаються збутом; витрати товароруху і обслуговування покупців та ін.

Оцінку якості обслуговування покупців можна надати, розрахувавши коефіцієнти зміни за певний період: кількості покупців, кількості і обсягу укладених договорів, кількості і обсягу наданих покупцям послуг, витрат щодо стимулювання збуту, витрат на рекламу, суми штрафів за рекламаціями покупців, кількості негативних відповідей споживачів продукції відносно її якості і рівня обслуговування за даними анкетного опитування тощо.

Важливим фактором ефективності збутової діяльності підприємства є сучасний менеджмент, який забезпечує оптимальну організацію цього виду діяльності та належне управління нею. А це можливо лише в умовах всебічного використання маркетингу, бо він не обмежується тільки продажем певного продукту чи певної послуги. В першу чергу він займається підготовкою, а потім здійсненням збуту, його стимулюванням і завоюванням покупців.

Основою для успішної збутової діяльності підприємства є знання економічної ситуації (кон'юнктури), що склалася на ринку і буде у перспективі, виявлення найбільш "плодоносних" ринків, визначення свого місця та стратегії і тактики діяльності на них. У найбільш повному обсязі оцінити ситуацію на конкретному товарному ринку, виявити тенденції і спрогнозувати його розвиток можливо лише, коли це виконують науково-дослідні інститути (центри), у яких більше можливостей у застосуванні сучасних інформаційних технологій, методик і у залученні висококваліфікованих фахівців з цих проблем.

Вивчення ринків повинно бути цілеспрямованим з виділенням його сфер, сегментів, можливих замовників. Необхідно визначити, які машини і обладнання потрібні споживачу-замовнику в даний час і в майбутньому. Потрібно досліджувати не тільки внутрішній ринок, а і ринок експорту вітчизняної продукції, яка конкурентоспроможна з аналогічною продукцією зарубіжних фірм. При цьому необхідно виявити ту номенклатуру продукції, котра може бути розроблена і запущена

у виробництво з використанням українського науково-технічного потенціалу, що може бути більш ефективним, ніж її імпорт.

Вітчизняні підприємства майже не вивчають своїх конкурентів, що пояснюється слабкістю конкуренції на внутрішньому ринку, відсутністю необхідної інформаційної бази, досвіду з цього і недооцінкою даної роботи. Для вивчення конкурентів підприємствам слід створити електронний банк даних про них, постійно доповнюючи його. При оцінці конкурентів підприємству необхідно порівнювати свої можливості не з деякою усередненою виробничою одиницею, а безпосередньо з лідером на ринку. Потрібно враховувати і динаміку позиції суперників на ринку, особливо в період нестабільності. Для виявлення найбільш активних конкурентів підприємства можна використовувати портфоліо-метод, вибираючи їх на основі індексних оцінок.

В Україні необхідно створювати ринок інформаційних і консультаційних послуг. Причому перш за все повинна бути єдина інформаційна система, яка б охоплювала усі регіони країни і інтегрувалася з інформаційними мережами інших країн. Без неї ринок засобів виробництва нормально функціонувати не зможе.

При формуванні стратегії маркетингової діяльності слід урахувати, що ні одне підприємство не в змозі досягти переваг над конкурентами по всім характеристикам товару і засобам його просування на ринок. Необхідно зробити вибір пріоритетів і розробку стратегії так, щоб вони у найбільшій мірі відповідали тенденціям розвитку ринкової ситуації і дозволяли як найкраще використати сильні сторони діяльності підприємства.

Ринкова діяльність підприємства повинна здійснюватися на основі ретельно розробленої товарної політики. Її відсутність (те, що зараз маємо на більшості підприємств) веде до загострення проблем збуту продукції і погіршенню фінансового стану підприємств, збитковості їх функціонування. Поточні рішення, що приймаються керівництвом, у таких випадках нерідко ґрунтуються лише на інтуїції, а не на розрахунках, орієнтованих на довгочасні інтереси.

Важливим етапом у формуванні товарного асортименту є визначення рейтингу продукції, тобто місця, яке займає та чи інша номенклатурна позиція в ранжируваному ряді усіх позицій товарного асортименту. Ранжирування номенклатурних позицій може здійснюватися за будь-якою цільовою економічною характеристикою продукції – як по убуванню значень характеристик, котрі визначають стратегічну корисність для підприємства включення даної позиції до його товарного асортименту, так і по зростанню значень характеристик, які оцінюють величину витрат ресурсів, необхідних для освоєння і виводу на ринок даної продукції.

При формуванні товарного асортименту важливим є також визначення співвідношення між старими і новими товарами, наукомісткими і звичайними товарами, матеріалізованими товарами і ліцензіями “ноу-хау», товарами одиничного і серійного виробництва.

Для управління асортиментом необхідна координація взаємопов’язаних видів діяльності - науково-технічної і проектної, комплексного дослідження ринку, організації збуту, сервісу, реклами, стимулювання попиту. Цю функцію координації повинна виконувати служба маркетингу.

Висновки.

1. При формуванні системи збуту, відповідної до нових умов господарювання, слід урахувати вплив економіко-фінансових, організаційно-правових і соціально-психологічних факторів. Поряд з цим потрібна об’єктивна оцінка сучасної ролі великих господарських одиниць і глибокий аналіз стану і тенденцій розвитку концентрації і спеціалізації виробництва в українській економіці. Монополізм і концентрацію слід

розглядати у контексті перш за все конкурентоспроможності національної економіки і національних виробників. Крупні й найкрупніші підприємства, що активно працюють на світових ринках, не можуть оцінюватися під кутом зору тих критеріїв, котрі діють для окремих галузевих і продуктових ринків. Якщо вони успішно діють в умовах міжнародної конкуренції, то висока концентрація виробництва безпосередньо піднімає конкурентоспроможність національної економіки і не повинна підводити такі підприємства під загрозу антимонопольних санкцій. Практика свідчить про необхідність проведення спеціальних наукових досліджень з проблем оптимальності розмірів підприємств, щодо їх організаційно-правової форми, доцільності і напрямів створення різних об'єднань (концернів, ФПГ, корпорацій, у тому числі транснаціональних, та ін.), що дозволить визначити найбільш оптимальні рівні концентрації і спеціалізації виробництва, а також проводити більш виважену політику щодо демонополізації і приватизації у конкретній галузі виробництва. У відповідності до цього можна буде формувати адекватну систему збуту.

2. Збутова діяльність промислового підприємства може ефективно здійснюватися при наявності відповідної ринкової інфраструктури на загальнодержавному, регіональному і місцевому рівнях. Рішення цієї проблеми сприяло б покращенню зовнішнього середовища, в якому функціонують промислові підприємства, а в результаті і створення умов для виробництва продукції, потрібної споживачеві, та її збуту.

3. Важливою передумовою забезпечення ефективності збутової діяльності промислового підприємства є її здійснення на основі маркетингу як інтегратора, що відіграє ведучу роль у комплексі взаємопов'язаних процесів виробництва, збуту і споживання продукції. Його вмиле використання дозволяє підприємству не просто виживати в умовах економічної кризи, але й добиватися вагомих успіхів.

4. Здійснення збутової діяльності промисловим підприємством у системі маркетингу потребує докорінної зміни в формуванні товарної, цінової і збутової політики, перетворення організаційної структури і форм управління, втілення нових методів, сучасної технології та інших складових, які забезпечують своєчасне і ефективно доведення виробленої продукції до її споживачів.

5. На вітчизняних підприємствах необхідно значно підняти рівень аналітичної роботи усіх сфер діяльності, зокрема збутової, створити сучасну систему обліку, нормативну базу різних показників і мати відповідне не тільки інформаційне, а і методичне, технічне і кадрове забезпечення.

6. Велике значення у просуванні товарів і послуг на ринок має стимулювання праці робітників служби маркетингу. Диференційований підхід до оцінки результатів праці кожного робітника згідно запропонованої автором системи показників забезпечить більшу їх зацікавленість в ефективному виконанні своїх функціональних обов'язків і в досягненні підприємством конкурентних переваг.

Список літератури

1. Атамас П.Й. Основи обліку в бюджетних організаціях: Навчальний посібник. – Центр навчальної літератури, 2003. – 284 с.
2. Бабич В.В., Свидерский Е.И. Бухгалтерский учет на предприятиях малого бизнеса в Украине. 4-е изд., испр. и доп. К.: ООО «Издательство Либра», 1996. – 160 с.
3. Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І., Петрова К.Я. Фінансова діяльність підприємства: Підручник. – К.: Либідь, 1998. – 312 с.
4. Бирюкова И.К., Кодрянский А.В. Бухгалтерский учет в Украине. – К.: Товариство “Знання”, КОО, 1998. – 408 с.
5. Борисов А.Б. Большой экономический словарь. – М.: Книжный мир, 1999. – 895 с.
6. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік. Підручник. – Житомир: ЖІТІ, 2000. - 608 с.
7. Верига Ю.А. Заець О.В. Бухгалтерський облік в основних галузях господарства споживчої кооперації. – Київ: “Лібра”, 1997 – 312с.

8. Ворончук П.Т., Онищук В.Н. Справочник по вопросам бухгалтерского учета. Киев: Издательство “Украина”, 1991. – 366 с.
9. Грабова Н.Н. Бухгалтерский учет в торговле. Практическое пособие. – К.: Учет информ, 1996. – 382 с.

Одержано 31.05.11

УДК 339.372.842

Р.І. Похила, ст. гр. ОА-06-1м

Кіровоградський національний технічний університет, м. Кіровоград

Організаційні аспекти обліку, аналізу та контролю в торговельних мережах в світлі різних концепцій управління

У статті розглядаються підходи до організації облікових, аналітичних і контрольних структур в торговельних мережах в контексті контролінгу та традиційної системи управління. Запропоновано можливі варіанти удосконалення організаційних структур обліку, аналізу і контролю та розроблено критерії оцінки варіантів з точки зору досягнення заданих показників.

облік, контроль, торгівельні мережі, концепції управління, облікова політика

Постановка проблеми та її актуальність. Тенденція швидкого зростання сфери товарного обігу найбільш виражено проявляється в підсистемі роздрібної торгівлі продовольчими товарами, яка характеризується високим рівнем конкуренції і експансії зарубіжного капіталу. Проте теоретичні і методичні засади організації і методики обліку, аналізу та контролю в торговельних мережах практично не розроблені. Невизначеними є підходи до формування обліково-аналітичної моделі роздрібної мережі, адекватної сучасним потребам управління. Роздрібні мережі розвиваються стихійно, часто вони неузгоджені з потребами ринку, низькою залишається ефективність функціонування та якість обслуговування.

Тому існує об'єктивна необхідність нових підходів до системи обліку, аналізу та контролю в управлінні торговельною мережею. Облік повинен ставати оперативнішим і одночасно забезпечувати стратегічний розвиток підприємств, орієнтуючись на поточний результат та ефективність у довгостроковому періоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні питання обліку, аналізу та контролю на підприємствах роздрібної торгівлі досліджували як вітчизняні науковці – М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, В.П. Завгородній, С.В. Івахненко, Л.В. Нападовська, В.С. Рудницький, В.В. Сопко, Н.М. Ткаченко, так і зарубіжні – Я.В. Соколов, І.В. Аверчев, Р. Додж, В.Е. Керімов, А. Прайснер, М.Ф. Ван Бреда. Методичні напрацювання та нормативні документи, що розроблені в роки реформування бухгалтерського обліку в Україні, створили достатньо міцну основу для ведення обліку процесів роздрібної торгівлі в умовах ринкових відносин, однак у теорії і практиці ще

© Р.І. Похила, 2011

існує ряд дискусійних і невирішених питань. Зокрема, багато спірного і необгрунтованого містять нові управлінські концепції логістичного управління та контролінгу, застарілим є підхід до розглядання сукупного процесу руху товарів в торговельних мережах, багато в чому занадто традиційними залишаються цілі,

завдання, принципи і форми організації роботи облікових, аналітичних та контрольних служб.

Метою статті є аналіз організаційних аспектів обліку аналізу і контролю в світлі концепції контролінгу, логістики та традиційної системи управління.

Виклад основного матеріалу. На підставі аналізу літературних джерел та наукових досліджень встановлено, що останнім часом виникли та розвиваються нові підходи, визначення та терміни в управлінні торговельними мережами. Наприклад, «контролінг в управлінні торговельними мережами – сучасна управлінська технологія, головна увага якої сконцентрована на ефективному інформаційному забезпеченні, принципах маркетинг-орієнтованого управління, специфічному наборі кількісних та якісних показників, особливому методичному інструментарії, застосуванні методологічного інструментарію дослідження та планування показників діяльності суміжних сфер економіки, забезпеченні самоокупності, гнучкості та самостійності усіх елементів торговельної мережі з акцентом на зовнішні та внутрішні логістичні системи, ефективність використання торговельних площ, а також на забезпеченні належного рівня фінансового стану» [1]. В економічній літературі з управління торговельними мережами широко впроваджуються такі поняття, як «логістичне управління», «стратегічне антикризове управління», «логістичний контролінг» і т. ін.

Сьогодні термін «контролінг» поступово стає все більш поширеним як в галузі економічних знань, так і в практиці, але зміст контролінгу визначається по-різному. Під контролінгом може розумітись функція підтримки економічного управління, зайнятості, напрям економічної роботи на підприємстві, сукупність методів управління, концепція, система або навіть філософія управління. Найбільш точно можна визначити сутність контролінгу, назвавши його "внутрішнім консалтингом" системи управління.

Контролер є радником для осіб – розробників рішень. Він забезпечує отримання керівництвом необхідної інформації, координує роботу підрозділів та осіб, що беруть участь у підготовці, прийнятті та виконанні рішень, рекомендує відповідні методи і технології управління.

З урахуванням проведених досліджень літературних джерел [1, 2, 3, 4] можна сформулювати визначення місії контролінгу в управлінні торговельними мережами, пропонуване в економічній літературі. Місія контролінгу в управлінні торговельними мережами полягає у незалежній, всеохоплюючій та самоудосконалюючій підтримці управління з метою задоволення інформаційних, аналітичних, консалтингових, методичних, інструментальних, інноваційних потреб менеджменту у вигляді спеціальної управлінської звітності та індивідуальних консультацій, що спрямована на досягнення системи цілей торговельної мережі.

На наступному рівні системи цілей контролінгу в управлінні торговельними мережами знаходяться його стратегічні та оперативні цілі. Передусім доцільним є дослідження сутності терміну «ціль» та його порівняння з іншими термінами: «місія контролінгу» та «завдання контролінгу».

Отже, ціль контролінгу в управлінні торговельними мережами – кінцевий стан, результат функціонування контролінгу в управлінні торговельними мережами через певний проміжок часу. В свою чергу завдання контролінгу в управлінні торговельними мережами – це перелік конкретних дій, які необхідно здійснити для досягнення системи цілей контролінгу в управлінні торговельними мережами.

Координуючи, інтегруючи і спрямовуючи діяльність усієї системи управління підприємством на досягнення цілей, контролінг виконує функцію "управління управлінням" і являє собою синтез планування, обліку, контролю, економічного аналізу, організації інформаційних потоків і багато іншого [5].

В даному випадку, тиражується зарубіжна концепція німецьких авторів, відповідно до якої ціль контролінгу полягає в орієнтації управлінського процесу на

досягнення всіх цілей, що стоять перед підприємством. На думку авторів, його розділами є встановлення цілей, планування, управлінський облік, інформаційні потоки, аналіз планів, результатів, відхилень, контроль, моніторинг, вироблення рекомендацій [5].

Стверджується, що для поділу бухгалтерського обліку на фінансовий та управлінський підстав немає. Слід змістити акценти, коли у контурах традиційної системи накопичення обліково-фінансової інформації виділяється відповідний інформаційний блок [6]. Інакше кажучи, цей блок поглинається функцією контролінгу, котрий реалізує тепер не тільки оперативні, але й стратегічні цілі підприємства [6].

Як наслідок теоретичних побудов, пропонується нова, додаткова організаційна структура в апараті управління – служба контролінгу. В одному варіанті вона існує поряд з відділами цінних паперів і фінансів, планово-економічним, бухгалтерією, причому на схемі організаційної структури керівник служби контролінгу не має ні власних підрозділів або окремих виконавців, ні зв'язків з сусідніми відділами [5], у другому – на середньому рівні структури відсутня планова економічна служба і бухгалтерія [6]. Незрозуміло, таким чином, місце в структурі управління функції обліку взагалі, управлінського, зокрема.

Багато питань залишається невирішеними в зв'язку з цією концепцією. Це і знаходження в одному ряді планування, обліку та інформаційних потоків, хоча розривати їх не можна в принципі, і аналіз та моніторинг, які, по-суті, використовують спільні методи, і вироблення рекомендацій, без яких аналіз нічого не вартий був і раніше.

В обох випадках проігноровано функцію організації, призначенням якої саме і є узгодження дій численних структур, підструктур і виконавців. Якщо організація та контролінг – синоніми, і другий термін просто більш звучний, ніж перший, якщо "управління управлінням" – це і є організація, тоді питань зі змістом немає. Якщо це – різні речі, тоді потрібні додаткові обґрунтування стосовно недоцільності існування функції організації.

Головне питання, на яке потрібно відповісти при дослідженні, полягає в тому, чи повинні взагалі існувати традиційні, діючі сьогодні організаційні структури економічного блоку в торговельних мережах, коли існує чітка альтернатива в вигляді контролінгу, чи їх можна просто замінити на нього?

Зміст "першої вітчизняної роботи, що охоплює всі сторони контролінгової діяльності на підприємствах" [5] свідчить, як вважають її автори, на користь контролінгу.

Ми дотримуємося протилежної точки зору. Об'єктивно існує функція організації, кора визначена ще в часи А. Файоля. На протязі всього періоду становлення та розвитку вітчизняної теорії управління вона займала і зараз займає [7] відповідне місце в складі функцій управління. Тому не варто запозичувати конкуруючи між собою зарубіжні концепції управлінського обліку, контролінгу, стратегічного менеджменту та логістики. Потрібно розвивати функцію організації, що передбачає інтеграцію зусиль всіх складових системи управління торговельної мережі в інтересах досягнення цілей підприємством.

Водночас ми бачимо суттєві змістовні недоліки впровадження в практику самостійної служби контролінгу, тим більш, – надання їй певних переваг в статусі [5].

По-перше, тим самим буде свідомо звужене коло функцій персоналу підрозділів. Вони початково не будуть прагнути до узгодження і поєднання власної діяльності з інтересами суміжних підрозділів і системи управління в цілому, виходячи з того, що це покладено на службу контролінгу.

По-друге, ті ж самі функції будуть виконувати планово-економічний, фінансовий відділи та бухгалтерія. При тому вони повинні бути для служби

контролінгу постачальниками інформації. Практика минулих років свідчить проте, що антагонізм між функціональними відділами не припинявся ніколи. Наприклад, самостійні підрозділи економічного аналізу, що були створені на підприємствах у часи реформи 1965-1972 рр., зустріли жорстку протидію з боку традиційних економічних відділів, тому одразу ж опинилися в інформаційному вакуумі, не одержали розвитку і припинили своє існування [5].

Не випадково прихильники "управління управлінням" зазначають, що з великою долею впевненості можна стверджувати, що планово-економічний відділ буде вважати служби контролінгу "вторгненням" на його законну територію, гальмувати інформацію, словом, чинити опір [5]. І це при тому, що, на відміну від безправних служб економічного аналізу минулих років, сучасна служба контролінгу має мати незалежність і вищий статус.

По-третє, як і в інших запропонованих варіантах, зберігається принцип централізованого підходу до розміщення функцій управління. У відділах інвестицій, матеріального забезпечення, виробництва, збуту, маркетингу відсутній персонал з планування, обліку, контролю, аналізу, процесів відповідних сфер діяльності, тому неможливо створити в цих центрах завершений цикл управління з усіма втраченими в зв'язку з цим можливостями.

І все ж таки, в принципі організаційне впровадження контролінгу можна розглядати як один з можливих варіантів розвитку системи управління і розв'язання організаційних проблем обліку в торговельних мережах.

Але його недоліки, і ті, що зазначені вище, і ті, котрі бачать самі автори, а саме: недосконалість існуючих методів аналізу; загроза статусу бухгалтерії, планового та інших відділів, невисокий ступінь поєднання з корпоративною культурою; низьке поєднання з традиційними системами інформаційного забезпечення тощо, — всі вони обумовлюють можливість реалізації варіанту тільки в умовах докорінної перебудови традиційної структури управління.

Порівняння можливих варіантів вирішення проблемних питань організації обліку, аналізу та контролю в системі управління торговельною мережею в світлі розглянутих концепцій наведено в табл. 1.

На ідеї радикальної перебудови існуючого економічного блоку організаційної структури засновуються два варіанти [8], котрі в обох випадках передбачають ліквідацію самостійних відділів обліку, аналізу, контролю.

У першому варіанті йдеться про створення на їх основі єдиного економічного відділу з підрозділами управління основними засобами, матеріальними ресурсами, трудовими ресурсами, виробництвом і собівартістю, збутом, грошовими коштами.

У кожному з цих підрозділів пропонується зосередити функції обліку, контролю, аналізу відповідними об'єктами управління, а також створити у відділі сектор зведених робіт і координації, поклавши на нього обов'язки стратегічного і поточного зведеного планування, складання фінансової звітності, здійснення контролю діяльності підрозділів і т. ін. Горизонтальна координація в усіх її напрямках — таке основне призначення сектору.

Створення такого відділу здатне розв'язати проблему неузгодженості функцій обліку, аналізу, контролю в економічному блоці організаційної структури управління. Внутрішня побудова відділу адекватна складу і змісту процесів окремих стадій кругообігу капіталу, і це дозволяє уникнути дублювання функцій, втрати відповідальності, дефіциту інформації, інших недоліків функціонального розподілу праці, і в цьому сильна сторона підходу.

Однак варіант передбачає практично повну централізацію функцій, тому інтеграційні процеси будуть проходити тільки у межах економічного відділу. Але всі процеси використання ресурсів і створення економічних результатів відбуваються не в економічній службі, якою б не була її структура, а саме в підрозділах і відділах, котрі

безпосередньо здійснюють процеси фінансового і матеріального забезпечення, просування товарів в мережі та їх продажу. Варіант не передбачає необхідність і реальну можливість зміцнення взаємодії персоналу підрозділів єдиного економічного відділу з оперативним, виробничим та іншим персоналом цих підрозділів. В цьому слабка сторона підходу.

Таблиця 1 - Порівняння можливих варіантів удосконалення організації обліку, аналізу і контролю в системі управління торговельною мережею за різних концепцій

Варіанти удосконалення	Показники оцінки варіантів	Критерії оцінки можливих варіантів	
		Позитивні характеристики	Негативні характеристики
1	2	3	4
1. Удосконалення організаційних структур обліку, аналізу і контролю в контексті концепції контролінгу	1. Ступінь узгодженості організаційних структур об'єкта і суб'єкта управління. 2. Можливість поєднання зусиль персоналу різної функціональної спеціалізації. 3. Достатність інформації.	Варіант 1.1. Створення контролінгової структури	
		В умовах існування звичайної структури переваг не має.	Є альтернативою функції організації. Має такі самі недоліки, що властиві іншим варіантам, які передбачають збереження звичайної функціональної структури. Надбудова її ще однією, контролінговою, посилить дублювання, створить для нової структури інформаційний вакуум.
2. Удосконалення організаційних структур обліку, аналізу і контролю на основі глибокої інтеграції функцій управління.	1. Ступінь узгодженості організаційних структур об'єкта і суб'єкта управління. 2. Можливість поєднання зусиль персоналу різної функціональної спеціалізації. 3. Достатність інформації.	Варіант 2.1. Створення єдиного економічного відділу	
		Інтеграція функцій відбувається в межах єдиного економічного відділу, створеного на базі відділів економічного блоку.	Не передбачається поєднання зусиль персоналу відділу з персоналом структур основних сфер діяльності.
		Варіант 2.2. Створення дворівневої організаційної структури економічного блоку	
		На нижньому рівні поєднуються оперативно-виробничі та інформаційно-економічні функції, завдяки чому поєднуються зусилля відповідного персоналу в структурах основних сфер діяльності, на верхньому – здійснюється функція координації.	Радикальна перебудова організаційної структури неминуче зустрине протидії відділів – планового, праці та заробітної плати, бухгалтерії в зв'язку з ліквідацією цих структур.

Другий варіант передбачає комбінування централізованого та децентралізованого підходів до розміщення функцій та організації персоналу. В рамках цього варіанту:

- здійснюється децентралізація функцій планування та обліку і відповідний персонал переводиться у відділи і підрозділи;

- як і у першому варіанті, на базі існуючих економічних відділів створюється єдиний економічний відділ, але на нього покладаються функції обліку, контролю, аналізу тільки у тій їх частині, що стосується вироблення стратегії економічного розвитку, координації економічної роботи у підрозділах, що виконують сукупність функцій управління відповідними процесами основних сфер діяльності, узагальнення всіх видів інформації, що в них створюється.

Варіант, на нашу думку, дає змогу вирішити актуальні питання перебудови існуючої системи управління торговельними мережами.

Вважаємо, що з запропонованих саме варіант 2.2 відповідає основним принципам функціонування та розвитку системи управління – її адекватності організаційній структурі об'єкта управління, зосередження функцій обліку, аналізу і контролю в центрах управління, достатності інформації, особистої зацікавленості персоналу у високих результатах діяльності.

Список літератури

5. Тарасюк М.В. Особливості організації та методичного забезпечення бюджетування в торговельних об'єднаннях // Формування ринкових відносин в Україні. - № 7(50). - 2005. - С. 38-43.
6. Большая экономическая энциклопедия [авторы и составители Т.П.Варламова и др.]. - М.: Эксмо, 2007. - 816 с.
7. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. - 4-те вид., випр. та доп. - К.: Т-во „Знання”, КОО; Л.: Вид-во Львів. банк. ін-ту НБУ. - 566 с.
8. Федотова О.В. Управление конкурентоспособностью продукции диверсифицированной компании на основе системы контроллинга // Социально-экономические и технические системы: исследование, проектирование, организация. - 2006. - № 9. - С. 24-27.
9. Контроллинг как инструмент управления предприятием / Е.А. Ананькина, С.В. Данилочкин, Н.Г. Данилочкина и др. Под ред. Н.Г. Данилочкиной. - М.: Аудит, ЮНИТИ, 1999. - 297 с.
10. Сухарева Л.А., Петренко С.Н. Контроллинг – основа управления бизнесом. - К.: Эльга, Ника-центр, 2002. - 208 с.
11. Мильнер Б.З. Теория организации: Учебник. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: ИНФА—М, 2002. - 480 с.
12. Валуев Б.І. Організаційні можливості поглиблення інтеграційних процесів в управлінні підприємством //Наукові праці Кіровоградського державного технічного університету. Економічні науки. Бухгалтерський облік, аналіз і аудит. - вип. 4. - Кіровоград: КДТУ, 2003. - С.17-21.

Одержано 30.05.11

Діяльність бюджетних установ як об'єкт державного фінансового аудиту

У статті систематизовано поняття «державного фінансового контролю, «державного фінансового аудиту» та «аудиту ефективності», які забезпечують перевірку на мікро- та макроекономічному рівнях системи контролю державних фінансів, визначено їх сутність, порядок та способи проведення. **державний фінансовий контроль, державний фінансовий аудит, аудит ефективності, перевірка, бюджетна програма, бюджетні установи**

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Дослідженню системи державних фінансів та їх контролю, державного фінансового аудиту, Ю аудиту ефективності приділяли багато уваги такі вітчизняні вчені, як О. Петрик, І. Пилиненко, І. Стефанюк, О. Хаблюк, С. Савченко, І.Чугунов, В.Федосов та ін..

Мета статті – обґрунтування сутності державного фінансового контролю та державного фінансового аудиту, визначення сутності аудиту ефективності, визначення їх значення у системі контролю державних фінансів.

Основний матеріал:

Фінансовий контроль держави – одна з найважливіших функцій державного управління, спрямована на виявлення відхилень від прийнятих стандартів законності, доцільності й ефективності управління фінансовими ресурсами та іншою державною власністю, а за наявності таких відхилень – на своєчасне вжиття відповідних коригувальних і запобіжних засобів. Від ефективності державного фінансового контролю залежить економічне, і, значною мірою політичне благополуччя нації.

Одним з найважливіших елементів системи державного управління є державний контроль за формуванням і використанням фінансових ресурсів.

За таких умов виникає необхідність у трансформації державного фінансового контролю, оскільки саме відхилення від заданих параметрів є свідченням того, що існуюча система контролю не відповідає сучасним вимогам державного управління.

Однією з сучасних форм контролю, яка відповідає вимогам сьогодення, є аудит. Оскільки дієвий контроль не тільки виявляє порушення, а й не допускає їх, то саме державний фінансовий аудит в усіх сферах економіки є пріоритетним напрямом розвитку державного фінансового контролю.

Метою даної статті є вирішення окремої складової проблеми функціонування механізму системи державного управління, яка стосується діяльності бюджетної установи як об'єкта фінансового аудиту.

Безумовно, у період, коли Україна розбудовує ринкові відносини, не можна недооцінювати роль фінансового контролю держави, яка полягає в забезпеченні фінансової дисципліни. Слід пам'ятати, що фінансовий контроль це один із способів наповнення державного бюджету, що є важливим для такої країни, як наша.

Міжнародна практика доводить, що ефективна система бюджетного фінансового контролю та аудиту має включати такі взаємопов'язані компоненти, як внутрішній фінансовий контроль, внутрішній фінансовий державний аудит, зовнішній аудит. Так, за європейською моделлю внутрішній фінансовий контроль є базовим рівнем системи контролю та аудиту в організації. Він складається з фінансового управління і контролю.

сучасні потреби в управлінні фінансами держави та економікою країни загалом. Дотримання системності управління потребує ґрунтовного контролю на засадах дедуктивного підходу, який охоплює макроекономічний рівень функціонування державних фінансів. Таким вимогам відповідає державний фінансовий аудит.

Основою створення цілісної підсистеми державного фінансового аудиту в структурі Державної контрольно-ревізійної служби України є створення відокремлених підрозділів з проведення аудиторських перевірок, які сприяють:

- забезпеченню належних заходів із проведення аудитів та підготовки аудиторських звітів високої якості за результатами проведених перевірок;
- удосконаленню роботи і виправленню виявлення порушень і жорстке покарання за їх допущення.

Навпаки, фінансовий аудит здійснюють з метою запобіжних заходів. Основною відмінністю фінансового аудиту від інших форм контролю є надання незалежних та об'єктивних рекомендацій.

Державний фінансовий аудит полягає у перевірці та аналізі фактичного стану справ щодо законності розподілу та ефективного використання державних коштів, комунальних коштів, майна, інших активів держави, правильності ведення бухгалтерського обліку й достовірності складання фінансової звітності у системі внутрішнього контролю.

Державний фінансовий аудит проводять відповідно до планів контрольно-ревізійної роботи органу Державної контрольно-ревізійної служби, які складають та затверджують у встановленому законодавством порядку.

Процедура проведення державного фінансового аудиту складається із чотирьох етапів: 1) планування аудиту; 2) підготовка програми аудиту; 3) перевірка факторів ризику; 4) звітування про результати аудиту.

На першому етапі за результатами оцінки зібраної інформації керівник групи аудиторів складає план аудиту, який затверджує в Державній контрольно-ревізійній службі.

На другому етапі за результатами дослідження системи внутрішнього контролю надається позитивна, умовно-позитивна або негативна оцінка та визначається, чи забезпечує система внутрішнього контролю самостійне виявлення і виправлення суб'єктом господарювання можливих ризиків.

На третьому етапі аналізують фактичну наявність і стан активів, дані фінансових і бізнес-планів, бухгалтерських документів, статистичної та фінансових звітів, договорів, розпорядчих документів, пов'язаних з фінансово-господарською діяльністю, веденням обліку, складанням фінансової звітності та організацією внутрішнього контролю.

На четвертому етапі за результатами проведеного аудиту складають аудиторський звіт, обов'язковим розділом якого є висновок про дотримання вимог законодавства і забезпечення ефективності фінансово-господарської діяльності об'єкта аудиту та обґрунтованості рекомендації щодо її вдосконалення.

У практику роботи Рахункової палати України та органів Державної контрольно-ревізійної служби у зв'язку із уведенням економічної категорії «державний фінансовий аудит» запроваджені такі види державного фінансового аудиту, як :

- аудит ефективності виконання бюджетної програми;
- аудит діяльності бюджетних установ;
- аудит діяльності державних підприємств;
- аудит систем внутрішнього контролю;
- аудит ефективності використання державних коштів.

Сукупність цих видів аудиту забезпечує потенційні можливості охоплення контролем мікро- та макроекономічні рівні державних фінансів.

Аудиторський звіт є документом встановленого зразка, який складає керівник групи державних аудиторів .

Мікроекономічний рівень контролю забезпечується проведенням державного фінансового аудиту діяльності бюджетних установ та підприємств, заснованих на державній формі власності.

Впровадження аудиту в систему внутрішнього контролю бюджетних установ та державних підприємств покликане поєднувати мікро- та макроекономічний підходи і охоплювати всю ієрархічну вертикаль органів відомчого контролю.

На макроекономічному рівні контроль державних фінансів здійснюється завдяки аудиту ефективності виконання бюджетних програм, сутність якого погоджується з місією державного фінансового контролю.

Контроль державних фінансів здійснюється на макрорівні через проведення державного фінансового аудиту, спрямованого на пошук помилок, порушень, відхилень від законів і правил, ознак зловживань та нецільового використання коштів, а на макрорівні – через проведення аудиту ефективності, спрямованого на перевірку ефективності витрачання бюджетних коштів. Особливості проведення контролю в системі державних фінансів на мікро- та макро- рівнях обумовлені характерними ознаками, притаманними державному фінансовому аудиту й аудиту ефективності зображено в табл.1.

Таблиця 1 - Характерні ознаки державного фінансового аудиту та аудиту ефективності на мікро - та макрорівнях у системі контролю державних фінансів

Характерна ознака	Система контролю державних фінансів	
	На макрорівні – державний фінансовий аудит	На макрорівні – аудит ефективності
Мета	Оцінка ефективності та законності використання державних чи комунальних коштів, майна, інших активів держави, правильності ведення бухгалтерського обліку, достовірності складання фінансової звітності та належне функціонування системи внутрішнього контролю.	Систематичний підхід і всебічний аналіз економіки суб'єкта господарювання або певного виду його діяльності, наприклад інвестиційної, маркетингової тощо.
Об'єкти	Система внутрішнього контролю суб'єкта господарювання, на якому орган Державної контрольно-ревізійної служби провадить державний фінансовий аудит.	Система організаційної та управлінської діяльності, програма або вихідні дані діяльності організації.
Науково-методична база	Чинна нормативно-законодавча база, яка регулює питання ведення бухгалтерського обліку.	Політика, економіка, фінанси, менеджмент, політологія, соціологія, право тощо.
Методи	Майже стандартизовані, визначені законодавством та стандартами з аудиту, такі як перевірка, аналіз, письмове пояснення, анкетування, звірка, обстеження, тестування, експертиза тощо.	Нестандартні, різні, що залежать від мети й об'єкта аудиту.
Критерії аудиторської оцінки	Стандартні критерії, які застосовують для проведення фінансового аудиту.	Суб'єктивні, унікальні критерії, які розробляються окремо для кожного виду аудиту.
Звіти	- стандартна форма звіту, яка має відповідати встановленим вимогам стандартів з бухгалтерського обліку; - висновки за результатами оцінки системи внутрішнього контролю.	- Нестандартна структура звіту, зміст якого залежить від завдань аудиту; - Висновки на основі сукупності різноманітних аргументів і доказів.

Проведення державного фінансового аудиту сприяє запобіганню фінансових порушень завдяки перевірці адекватності та ефективності функціонування системи внутрішнього контролю суб'єкта господарювання, що дає змогу своєчасно виявити недоліки в облікових процесах, правилах, процедурах та забезпечити достовірність

складання фінансової звітності; передбачити ризики в діяльності, які можуть перешкоджати досягненню поставлених цілей; забезпечити керівництвом інформацією для підвищення ефективності функціонування системи внутрішнього контролю.

Державний фінансовий аудит є важливим напрямом в оцінці ефективності діяльності органу чи організації державного сектору управління. Дослідження системи державного фінансового аудиту в Україні передбачає визначення механізму проведення аудиту ефективності виконання бюджетної програми.

Аудит ефективності у практичній діяльності зарубіжних країн реалізується переважно за такими напрямками:

1) Діяльність державних аудиторів із проведення контролю урядових структур державних підприємств і неприбуткових операцій;

2) Діяльність, що проводиться за контрактами незалежними аудитором в приватних компаніях, корпораціях і фірмах.

Становлення аудиту ефективності виконання бюджетної програми в Україні відбувалося з використанням зарубіжного досвіду через створення системного, нормативно-правового, інформаційного, методичного, кадрового забезпечення та побудови організаційної вертикалі виконавців.

Метою аудиту ефективності виконання бюджетної програми є проведення оцінки досягнення запланованих показників, виявлення проблем у виконанні бюджетної програми та розробка пропозицій щодо підвищення ефективності використання ресурсів держави.

Висновки. У статті систематизовано поняття «державний фінансовий аудит» і «аудит ефективності» та визначено їх місце у вітчизняній системі державного фінансового контролю. Розкрито сутність державного фінансового контролю та сферу застосування державного фінансового аудиту. Розкрито види та процедури проведення державного фінансового аудиту. Визначено економічну сутність аудиту ефективності виконання бюджету.

Список літератури

1. Петрик О. Законодавчо-нормативне регулювання аудиторської діяльності в Україні: реалії сьогодення / О.Петрик//Бухгалтерський облік і аудит. 2010. № 9. Ст.-77-78.
2. Пилипенко І. Національна система аудиту: досвід становлення та спрямування розвитку/ І. Пилипенко, В.Шевчук // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. - №3. – с.5-13.
3. Стефанюк І.Б. Нова парадигма розвитку державного фінансового контролю / І.Б. Стефанюк: ЗБ, праць Всеукр. Наук.-прпакт. Конф./ За аг.ред.проф.В.Д. Базилевича. – К.,2009. – С.353-356.
4. Городянська Л. Державний фінансовий аудит та аудит ефективності в системі державного фінансового контролю. / Городянська Л. // Бухгалтерський облік і аудит . – 2010 – С.35-43.

Одержано 31.05.11

Ю.В. Зубаха, магістрант гр. ОА-06-1

Кіровоградський національний технічний університет

Напрями удосконалення контролю лізингових розрахунків в системі НАК “Украгролізинг” за організаційним та методичним аспектами

У статті розглянуто проблеми обліку та контролю розрахунків з лізингоотримувачами - сільськогосподарськими підприємствами в системі НАК “Украгролізинг”. Розглянуто підходи до удосконалення організаційних аспектів контролю стану розрахунків лізингоотримувачів з лізингодавцем. **лізинг, лізинг сільськогосподарської техніки, облік розрахунків з лізингових операцій, контроль лізингових операцій, НАК “Украгролізинг”**

Актуальність теми дослідження. У ринкових умовах господарювання підвищення конкурентоспроможності вітчизняних сільськогосподарських підприємств неможливе через високий рівень морального та фізичного зносу техніки та відсутність необхідних коштів для закупівлі запасних частин. Потрібне оновлення матеріально-технічної бази, запровадження нової техніки, технології та організації виробництва. У сільськогосподарських товаровиробників відсутні власні фінансові ресурси, тому дана проблема вирішується комплексно за участю державного бюджету, банківських кредитів, коштів підприємницьких структур. Неплатоспроможність більшості українських сільськогосподарських підприємств робить майже неможливим придбання ними необхідної техніки на умовах одночасної оплати повної її вартості. Це спонукає аграріїв знаходити нестандартні форми оновлення власного машинного парку, запроваджувати досконаліші технології. Так, однією з нових форм фінансування капітальних інвестицій сільськогосподарських товаровиробників є лізинг, який виступає джерелом фінансового забезпечення інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств та важливим чинником оновлення їх матеріально-технічної бази.

Існують суттєві особливості обліку, контролю та оподаткування лізингових операцій, зокрема у структурних підрозділах, що мають статус філій, що обумовлює актуальність тематики даної публікації.

Постановка проблеми. Останнім часом в обліковій практиці виникають проблеми як стосовно побудови обліку так і організації контролю за розрахунками з лізингоотримувачами. Саме необхідність визначення проблемних аспектів обліку та контролю лізингових операцій обумовлюють необхідність розробки напрямів їх удосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження наукових та практичних аспектів лізингових операцій та організації обліково-аналітичного процесу їх реалізації зробили вітчизняні вчені та практики: В.Г. Андрійчук, Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, А.П. Грінько, Л.В. Гуцаленко, М.Я. Дем'яненко, В.П. Завгородній, Г.Г. Кірейцев, Я.Д. Крупка, В.Г. Лінник, В.І. Міщенко, В.Б. Моссаковський, П.Т. Саблук, А.В. Савчук, Н.Г. Слав'янська, В.П. Трач, Я.Б. Усенко, В.М. Хобта. Дослідженню даних питань присвячені також роботи таких зарубіжних вчених як В. Беренса, М.Ф. Ван Бреда, В.Д. Газмана, В.А. Горемікіна, О.В. Кабатової, Н.А. Паничева, Л.Н. Прилуцького, Ю.Н. Самохвалової, І.К. Тальє, П. Хавранека,

Е.С.Хендріксена, В.Хойєра, О.Н.Чекмарьової, Є.М.Четиркіна, В.А.Шатравіна та інших науковців.

Однак, є необхідним, на підставі вивчення напрацювань науковців та практики господарської та облікової діяльності структурних підрозділів НАК «Украгролізинг», визначити проблемні аспекти та шляхи їх подолання.

Постановка завдання. Метою написання даної публікації є обґрунтування напрямів оптимізації контролю лізингових операцій в системі НАК «Украгролізинг» на підставі вивчення та узагальнення теоретичних, організаційних та методологічних положень щодо обліку і контролю лізингових операцій та господарської і облікової практики в частині лізингових розрахунків.

Виклад основного матеріалу. Державна підтримка сільського господарства у формі фінансового лізингу дає можливість у найкоротший строк здійснити оновлення техніки до технологічної потреби і є найбільш ефективною у порівнянні з іншими. Для забезпечення технічного переоснащення сільськогосподарських підприємств у 1997 р. було створено державний лізинговий фонд, правонаступником якого є НАК «Украгролізинг».

НАК «Украгролізинг» є юридичною особою та має у своєму складі 25 структурних підрозділів на правах філій у всіх областях України в тому числі і Кіровоградську філію, яка немає статусу юридичної особи і повністю підпорядковується головній компанії та 29 акціонерних товариств, акції яких було передано до статутного фонду Компанії.

Діяльність Кіровоградської філії спрямована на забезпечення сільськогосподарських товаровиробників, переробних підприємств та інших суб'єктів господарювання сільськогосподарською технікою, тракторами, автомобілями, обладнанням і запасними частинами. Кіровоградська філія НАК «Украгролізинг» здійснює фінансовий прямий та непрямий чистий лізинг рухомого і нерухомого майна та обладнання на термін 5-7 років з передплатою у розмірі 22%, з яких 15% - передплата вартості техніки, 7% - комісійні лізингодавцю. Наступні лізингові платежі містять відшкодування вартості техніки рівними частинами та 7% річних комісійної винагороди, яка нараховується на залишкову невідшкодовану вартість техніки.

За три останні роки діяльності філії було надано у лізинг 145 одиниць сільськогосподарської техніки та обладнання до неї, з них ґрунтообробної техніки – 41, або 28,28%, комбайнів – 29, або 20%, приставок до них – 1, або 0,69%, сівалок – 12, або 8,28%, тракторів – 49, або 33,79%, іншого обладнання – 13, або 8,97%.

За останні роки діяльності Кіровоградської філії спостерігаються випадки несвоєчасного розрахунку або наявності заборгованості, за якою не сплачуються лізингові платежі. Ми вважаємо, що ця ситуація склалась у зв'язку з недостатнім рівнем обґрунтування прийняття рішення про надання певному суб'єкту господарювання у лізинг техніку чи обладнання. Тому, рекомендовано Кіровоградській філії до укладання угоди провести попередній аудит потенційної платоспроможності лізингоотримувача.

НАК «Украгролізинг» з метою забезпечення встановлення єдиного порядку та основних методичних засад проведення поглибленого аналізу фінансового стану потенційних лізингоотримувачів затвердила Положення про методику оцінки платоспроможності потенційних лізингоодержувачів.

Фахівцями НАК «Украгролізинг», на основі цього Положення, розроблена також програма для розрахунку фінансових показників діяльності підприємства, яка може використовуватися в автоматизовану режимі. Ця програма дає можливість здійснити фінансовий аналіз в програмному забезпеченні Excel та ґрунтується на розрахунку коефіцієнтів узагальнення результатів та експертній оцінці.

Кіровоградська філія НАК «Укراгролізинг» перш ніж надати у лізинг техніку чи обладнання проводить аналіз фінансово-господарського стану лізингоотримувача для формування впевненості у ефективному використанні наданого в лізинг майна та можливості підтвердити здатність і готовність клієнта сплатити лізингові платежі у відповідності з умовами договору.

При здійсненні процедур попереднього контролю, фахівці НАК «Украгролізинг» повинні впевнитись, що надане в лізинг майно – доцільно вибране (відповідає потребам виробництва, специфіки, галузі та сучасним тенденціям), буде використовуватися згідно з цільовим призначенням, із максимальною ефективністю, так, що забезпечить доходи, які покриють всі витрати лізингоотримувача і забезпечать належний рівень прибутку. Тому, надзвичайно важливим питанням є розроблення ефективної методики аналізу фінансово-економічного стану лізингоотримувача, враховуючи специфіку галузі, для забезпечення мобільності, гнучкості та блискавичної реакції у швидкозмінних умовах сучасної економіки України. При проведенні аналізу інформаційними джерелами є пакет фінансової та статистичної звітності. Ми вважаємо, що результати аналітичних процедур, навіть за умови ефективної методики, можуть бути викривленими.

Необхідно застережливо оцінювати результати фінансового аналізу, адже він ґрунтується на фінансовій звітності, яка в свою чергу обумовлена обліковою політикою. Тому, вивчення рівня платоспроможності лізингоотримувача недостатньо, необхідно також розробити методику оцінки облікової політики сільськогосподарських підприємств, які бажають отримати техніку чи обладнання в лізинг. Є важливою оцінка достовірності показників, які містяться у фінансовій звітності даного суб'єкта лізингу. За наявності сумнівів щодо достовірності звітності є необхідним визначити як обов'язку умову - проведення аудиторської перевірки фінансової звітності, що може бути поширено також на лізингові угоди, які укладаються на значні суми. Так, є необхідним визначити вартісну межу. Вважаємо, що у сучасних умовах прийнятною є вартість угоди більше 100 тис. грн.

У зв'язку з випадками неотримання лізингових платежів від лізингоотримувачів, головою правління НАК «Украгролізинг» було затверджено Розпорядження про перевірку наявності та технічного стану техніки, умов її експлуатації та зберігання. Проте, дане Розпорядження має на меті лише огляд на наявність техніки та правильності умов її експлуатації. Ми вважаємо, що ці застережливі заходи є недостатніми. Потрібно, здійснювати процедуру поточного контролю з проведенням аналізу платоспроможності та оцінкою ймовірності банкрутства лізингоотримувача. За необхідності представники лізингової компанії мають брати участь у процедурі санації.

Висновки. Наведені пропозиції та рекомендації щодо контролю за лізинговою діяльністю філії, дадуть змогу зменшити ризик несплати лізингових платежів лізингоотримувачами та своєчасність відшкодування вартості техніки і сплати лізингової винагороди лізингодавцю.

Таким чином, є необхідним та доцільним на етапі попереднього контролю платоспроможності потенційного лізингоотримувача, обстеження облікової політики, а в окремих випадках і проведення аудиту фінансової звітності. Також, на етапі поточного контролю є необхідними процедури аналізу платоспроможності лізингоотримувачів. Практична спрямованість наведених висновків обумовлена тим, що їх впровадження дасть можливість забезпечити повернення коштів за техніку, що отримана на умовах лізингу.

Список літератури

1. Безус Р.М. Фінансове забезпечення оновлення матеріально-технічної бази аграрних підприємств за допомогою лізингу/ Економічна наука. – 2008. - №10. – С. 34.

2. Метелиця В.В. Забезпечення сільськогосподарських товаровиробників вітчизняною технікою на умовах фінансового лізингу/ Фінансовий лізинг. -2006. - №2. - С. 35.
3. Про компанію [Електронний ресурс]: www.ukragroleasing.com.ua.

Одержано 31.05.11

УДК 621.941.01

Н.В. Сафронова, магістр ТМ-10 МБ, В.А. Мажара, доц., канд. техн. наук
Кіровоградський національний технічний університет

До ефективності використання сучасних токарних обробних центрів

В статті досліджено шляхи підвищення якості оброблюваних поверхонь на сучасних обробних центрах. Зокрема можливість використання різців, що виготовлені з використанням технології Wiper. Проведено оцінку ефективності використання сучасних обробних центрів, побудовані відповідні залежності, що доводять доцільність використання токарних обробних центрів. Встановлені подальші перспективи щодо подальшого підвищення продуктивності обробки деталей на обробних центрах, зокрема використання автоматичних пристроїв завантаження деталей чи промислових роботів, які дозволяють зменшити час простоювання обладнання.

обробний центр, швидкість різання, частота обертання шпинделя, технологія Wiper, шорсткість оброблюваної поверхні, продуктивність

Обробні центри є найбільш оптимальним рішенням для виготовлення продукції в умовах серійного та дрібносерійного типів виробництва. Такі верстати є високопродуктивним обладнанням, що дозволяє виготовляти складні та високоточні деталі з великою кількістю оброблюваних поверхонь з мінімальними затратами часу на підготовку їх виробництва.

Токарні обробні центри відрізняються від універсальних токарних верстатів підвищеною точністю і стабільністю обробки, підвищеною жорсткістю станини, меншим допоміжним часом і більш низькою шорсткістю поверхні при виготовленні деталей. Також на даному обладнанні є можливість встановлення приводного інструменту. Такі верстати комплектуються високошвидкісними та високоточними шпинделями. Токарні обробні центри мають високу продуктивність і відповідно швидку окупність.

Тож дослідження ефективності використання обробних центрів є актуальним питанням, що дозволить розширити ступінь їх впровадження у виробництво, покращити якість та конкурентоспроможність продукції і підвищити продуктивність.

Як відомо, для підвищення якості оброблюваної поверхні (зменшення шорсткості оброблюваної поверхні) необхідно зменшувати подачу та збільшувати частоту обертання шпинделя.

Провідні виробники сучасного ріжучого інструменту для обробних центрів, зокрема фірма Iscar, пропонує конструктивно нові пластини, що мають модифікований радіус при вершині (нова геометрія Wiper). Використання даного ріжучого інструменту у поєднанні з можливостями сучасних обробних центрів дозволяє значено покращити якість оброблюваних поверхонь при використанні тих самих режимів різання у порівнянні з пластинами, що мають звичайний радіус при вершині.

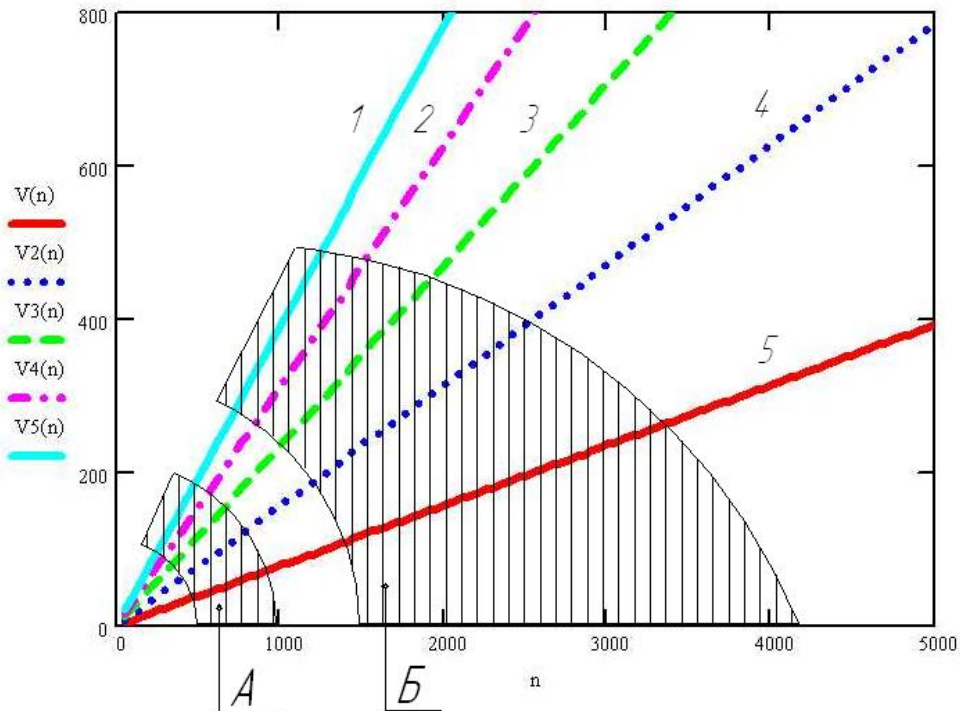
Використавши відому залежність:

$$V = \frac{\pi \cdot D \cdot n}{1000}, \quad (1)$$

де D – діаметр оброблюваної деталі;

n – частота обертання шпинделя.

Використовуючи програмний продукт MathCAD побудуємо графік залежності швидкості різання від частоти обертання шпинделя при різних діаметральних розмірах оброблюваної деталі.

1 – при $D = 125$ мм; 2 – при $D = 100$ мм; 3 – при $D = 75$ мм; 4 – при $D = 50$ мм; 5 – при $D = 25$ мм

Рисунок 3 – Графік залежності швидкості різання від частоти обертання шпинделя

Аналізуючи графік можна зробити висновок, що збільшення частоти обертання шпинделя веде до збільшення швидкостей різання, а відповідно до збільшення продуктивності праці. Таке збільшення можливе лише на сучасних обробних центрах, при використанні прогресивного ріжучого інструменту.

На графіку можна виділити дві зони: А – зона швидкостей різання в якій працюють токарні автомати, напівавтомати та револьверні верстати; Б – зона швидкостей різання в якій працюють сучасні обробні центри.

Оскільки збільшення частоти обертання призводить до зменшення основного часу обробки, то резонним буде проаналізувати цей вплив. За формулою:

$$t = \frac{L_{px}}{s \cdot n}, \quad (2)$$

де L_{px} – величина робочого ходу;

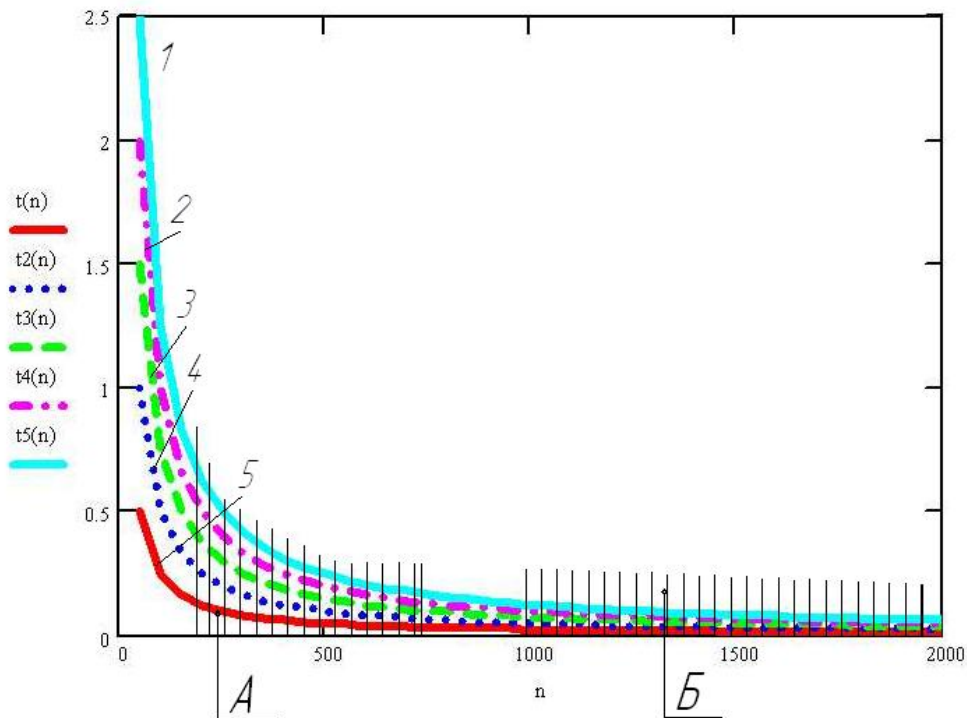
s – хвилинна подача;

n – частота обертання шпинделя.

Дані графіки побудовані при сталому значенні подачі, що становила 0,2 мм/об. На графіку можна виділити дві зони: А – зона в якій працюють токарні автомати, напівавтомати та револьверні верстати; Б – зона в якій працюють сучасні обробні центри.

Аналізуючи графік можна зробити висновок, що зменшення частоти обертання шпинделя менше від 500 об/хв. веде до стрімкого збільшення основного часу обробки. Це ще раз підтверджує доцільність використання на виробництві сучасних обробних

центрів.

1 – при $L_{рх} = 125$ мм; 2 – при $L_{рх} = 100$ мм; 3 – при $L_{рх} = 75$ мм; 4 – при $L_{рх} = 50$ мм; 5 – при $L_{рх} = 25$ мм

Рисунок 4 – Графік залежності основного часу від частоти обертання шпинделя

Оскільки на основний час обробки вагомий вплив має ще й величина подачі, то у системі Statistica проаналізуємо комплексний вплив на величину основного часу обробки, як частоти обертання шпинделя, так і подачі.

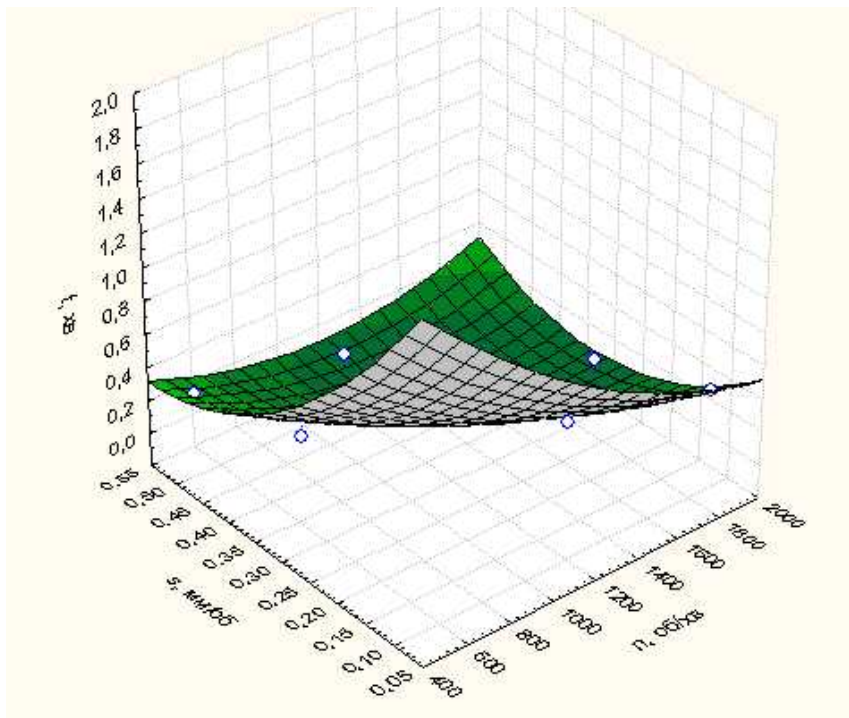

Рисунок 5 – Графік залежності основного часу обробки від подачі та частоти обертання шпинделя (при $L_{рх} = 75$ мм)

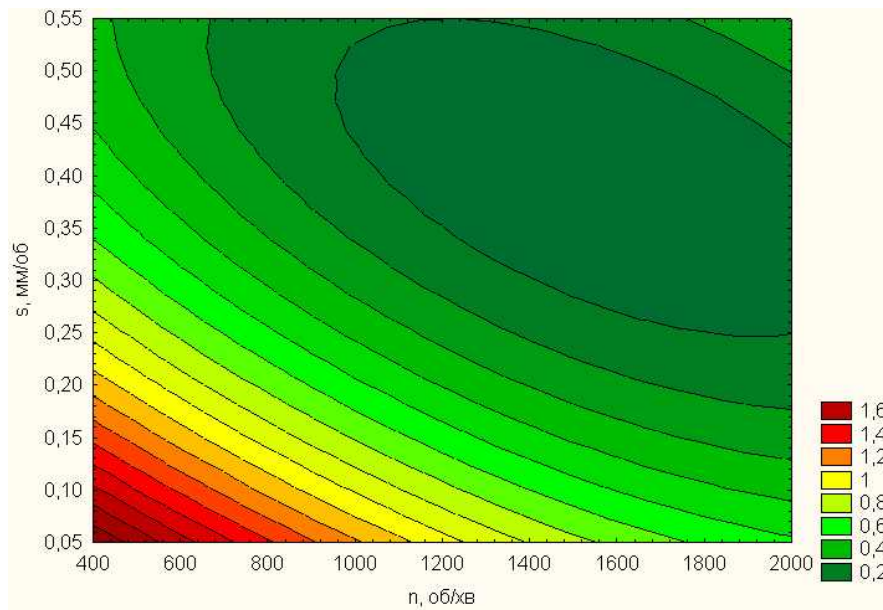

Рисунок 6 – Лінії рівня графіка залежності основного часу обробки від подачі та частоти обертання шпинделя (при $L_{рх} = 75$ мм)

Аналізуючи графіки робимо висновки, про те, що для підняття продуктивності роботи обладнання (зменшення основного часу), необхідно збільшувати як частоту обертання шпинделя, так і величину подачі. Такі умови, без втрати якості обробки, можливі лише за умови використання сучасних обробних центрів та прогресивного ріжучого інструменту.

Ще одним із способів підвищення ефективності є використання пристроїв автоматичної подачі прутка або автоматичних пристроїв завантаження деталей.

Досліджено шляхи підвищення якості оброблюваних поверхонь на сучасних обробних центрах. Зокрема можливість використання різців, що виготовлені з використанням технології Wiper. Застосування такого ріжучого інструменту дає змогу підвищити продуктивність на 200%. Проведено оцінку ефективності використання сучасних обробних центрів, побудовані відповідні залежності, що доводять доцільність використання токарних обробних центрів. Встановлені подальші перспективи щодо подальшого підвищення продуктивності обробки деталей на обробних центрах, зокрема використання автоматичних пристроїв завантаження деталей чи промислових роботів, які дозволяють зменшити час простоювання обладнання.

Список літератури

1. Technology Wiper. Iscar 2011. – Iscar. 2011. – 8с.
2. Павленко І.І., Мажара В.А. Роботизовані технологічні комплекси: Навчальний посібник. – Кіровоград: КНТУ, 2010. – 392с.

Одержано 25.05.11

Т. В. Іванова, ст. гр. УТ-06, С. С. Макаренко, ст. викл.

Кіровоградський національний технічний університет

Проблеми зайнятості в Кіровоградській області

В статті розглянуто сучасний стан зайнятості населення в Кіровоградській області. Виявлено основні проблеми, які виникають на ринку праці при пошуку чи зміні робочого місця. Розроблено рекомендації щодо формування та забезпечення ефективної зайнятості та економічного зростання Кіровоградської області.

зайнятість, ринок праці, інвестиції

В умовах ринкових перетворень фінансові відносини використовуються державою як ефективний регулятор усіх сфер економічного життя суспільства. Сфера зайнятості України характеризується посиленням протиріч між попитом на робочу силу та її пропозицією, послабленням мотивації населення до продуктивної трудової діяльності.

Невідповідність сучасного механізму забезпечення ефективної зайнятості населення Кіровоградської області потребам його випереджаючого розвитку зумовлює необхідність нагального вирішення широкого спектру стратегічно важливих проблем розвитку ринку праці, серед яких соціально значущими є: його недостатня дієвість щодо забезпечення бажаної трудової поведінки економічно активного населення області; посилення розбалансованості між попитом на послуги праці та їх пропозицією; регіональні, галузеві та секторні диспропорції в зайнятості цієї групи населення; послаблення дії стимулів до активного кваліфікаційно-освітнього зростання особистості; ускладнення самого процесу перетікання робочої сили до відкритого сегменту сфери зайнятості, її ефективного залучення до продуктивної зайнятості.

Саме тому актуальною потребою є запровадження принципово нових важелів регулювання регіонального ринку праці, адаптації до цих процесів відповідного мотиваційного механізму забезпечення зайнятості. Актуальність вирішення цих проблем у стратегічній перспективі обумовлена також потребою збалансованого розвитку регіонального ринку праці як структурно цілісного утворення та загалом забезпечення необхідних темпів економічного зростання та підвищення добробуту населення Кіровоградської області.

Метою дослідження є: на основі аналізу зайнятості населення та стану ринку праці Кіровоградської області обґрунтувати напрями формування та забезпечення ефективної зайнятості населення.

Дослідженню проблем зайнятості населення приділяли увагу такі вітчизняні вчені, як С. Бандур, Т. Заяць, О. Грішнова, Ю. Краснов, Г. Купалова, Е. Лібанова, Л. Лісогор, В. Мортіков, В. Онікієнко, І. Петрова, М. Семикіна, І. Терон, Л. Фільштейн та інші. Незважаючи на значну увагу, яка останнім часом приділяється даній проблемі недостатньо розробленим залишається механізм формування та забезпечення ефективної зайнятості на регіональному ринку праці.

Зайнятість – це діяльність громадян, що пов'язана із задоволенням особистих та суспільних потреб і така, що, як правило, приносить їм доход у грошовій або іншій формі. Ринок праці – система суспільних відносин, пов'язаних із купівлею і продажем такого товару як робоча сила. Крім того, ринок праці є сферою працевлаштування, формування попиту і пропозиції на робочу силу, це є механізм, який узгоджує ціну та умови праці між роботодавцями і найманими працівниками.

Зайнятість повинна базуватись на трьох взаємопов'язаних елементах:

- висока продуктивність праці;
- виробництво висококонкурентної продукції, що має попит на внутрішніх та зовнішніх ринках;
- гідна оплата праці, що забезпечує розширене відтворення робочої сили, високі добробут і життєвий рівень населення.

Оскільки зайнятість населення визначає стан економіки, обсяг національного виробництва і всі складові економічного зростання, вона є фундаментом соціально-економічного прогресу України, а також Кіровоградської області. Продуктивною може вважатися тільки зайнятість на сучасному обладнанні, що забезпечує високу продуктивність праці і ефективне використання людського потенціалу, а також гідний дохід працівників, достатній для задоволення природних економічних, соціальних і культурних потреб.

Характерною ознакою ринку праці в Кіровоградській області в 2010 році є зниження попиту на робочу силу. За даними державної служби зайнятості на обліку цієї установи на 1 серпня 2010р. перебувало 12,8 тис. незайнятих громадян, які шукали роботу, з них більше половини становили жінки, понад третину – молодь у віці до 35 років.

Кількість вільних робочих місць і вакантних посад станом на 1 серпня 2010р. становила 999 місць проти 1109 місця на 1 липня.

Навантаження незайнятого населення, яке перебувало на обліку державної служби зайнятості, зросло з 12 осіб на одне вільне робоче місце, вакантну посаду на кінець червня п.р. до 13 осіб на кінець липня.

Кількість зареєстрованих безробітних на 1 серпня 2010р. становила 12,3 тис. осіб., що на 1,4% менше ніж на 1 липня. Рівень зареєстрованого безробіття в цілому по області за липень знизився на 0,03 в.п. і на 1 серпня п.р. становив 2,09% населення працездатного віку. Зниження рівня безробіття спостерігалось майже в усіх містах та районах області.

За сприяння державної служби зайнятості в липні 2010р. працевлаштовано 2 тис. осіб, що на 10,8% менше ніж у червні.

Із Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття в липні п.р. на допомогу по безробіттю було витрачено 6336,3 тис.грн. Середньооблікова кількість безробітних, які її отримували впродовж зазначеного місяця, становила 9,6 тис. осіб. Розмір допомоги по безробіттю в середньому на одного безробітного дорівнював 659 грн.

Незважаючи на певні позитивні зрушення у сфері зайнятості, ситуація на ринку праці Кіровоградської області залишається напруженою: збільшення зайнятості (принаймні, в офіційному секторі економіки) відбувається повільними темпами; чисельність звільнених з підприємств перевищує чисельність прийнятих; низька якість вакансій, які пропонуються службою зайнятості; наявність значної територіальної диференціації показників навантаження на вільне робоче місце та рівня безробіття; посилення тенденцій зайнятості у сфері торгівлі.

Ринок праці Кіровоградської області характеризується високою конкуренцією серед претендентів на працевлаштування, значною напруженістю ситуації, що позначається як на тривалості пошуку місця праці, так і на перспективах та якості працевлаштування. Майже третину усього обсягу попиту на робочу силу складає попит на посади службовців, дві третини – на робочі місця, що засвідчує низьку затребуваність трудового потенціалу осіб, які мають вищу освіту. З іншого боку, третина нових робочих місць, що створені в області не є продуктивними, оскільки не забезпечують оплату праці на рівні прожиткового мінімуму.

В умовах ситуації з низькою оплатою праці підштовхує до від'їзду багатьох кваліфікованих робітників та фахівців за межі області. Як результат, Кіровоградська область у 2008-2010 рр. лідирує за показниками міграційного скорочення населення.

Через низьку мотивацію до трудової діяльності, недостатню конкурентоспроможність на ринку праці Кіровоградської області, відсутність необхідних професійних навичок протягом усього періоду ринкових трансформацій має місце масштабне безробіття серед молоді, особливо випускників навчальних закладів. Зокрема, у 2009 р. рівень безробіття серед молодих людей у віці до 25 років у два рази перевищував безробіття серед усього населення (13,3% проти 6,4%). Значним є дисбаланс між попитом на робочу силу і професіями (спеціальностями), що їх здобувають молоді люди у професійно-технічних і вищих навчальних закладах. У 2004–2009 рр. на ринку праці Кіровоградської області постійно не задовольнявся попит на верстатників, електро- і газозварників, будівельників, інженерів-механіків, інженерів-технологів. При цьому через обмежений попит місяцями не мали можливості працевлаштуватися молоді люди, які здобули спеціальності операторів комп'ютерного набору, продавців, економістів, бухгалтерів, юристів. Багаторазове скорочення інвестицій в основний капітал у 1990-ті роки і подальше вкладання підприємцями коштів насамперед у торговельно-посередницьку і фінансову діяльність спричинили загострення проблеми оновлення виробничих потужностей. На кінець 2009 р. ступінь зношення основних засобів у цілому в економіці становив 52,6%, у сільському господарстві він перевищив 40%, у будівництві – 50%, а в промисловості досяг 59%, що призвело до домінування в українській економіці низькотехнологічних робочих місць, на яких не можна виробляти конкурентоспроможну продукцію. У свою чергу, низькі продуктивність праці і якість продукції гальмують зростання заробітної плати.

Негативно впливає на структуру робочих місць і зайнятість населення деформована структура експорту. У результаті тривалої сприятливої кон'юнктури металу на світових ринках та багаторічного заниження реального курсу гривні в структурі українського експорту переважала первинна і проміжна продукція, перш за все чорних металів (41,2%). У 2009 р. доходи від експорту машин, устаткування і приладів, транспортних засобів у загальній структурі експорту становили лише 16,4%.

Безглузде знищення матеріальної бази колгоспів і радгоспів та недостатня фінансова підтримка сільського господарства спричинили ліквідацію великих підприємств, а з ними - мільйонів продуктивних робочих місць. На селі панують дрібнотоварні напівнатуральні господарства – незареєстровані селянські приватні господарства з примітивними засобами виробництва і переважанням ручної праці. Частка сільського населення становить близько 31%, а зайнятість у сільському і лісовому господарстві, мисливстві – 15,7% від усього зайнятого населення, що приховує масштабну неповну зайнятість – потенціал майбутнього безробіття й міграції.

Тривала неухвага держави і підприємців до впровадження техніко-технологічних інновацій, деформована структура економіки, високий податковий тиск і низька заробітна плата поряд із накопиченням і консервацією прихованого безробіття спричинили масштабний тіньовий ринок праці в Кіровоградській області.

У 1990-х роках неформальна (незареєстрована) зайнятість в умовах тотальної відсутності вільних робочих місць давала можливість для фізичного виживання людей. Але після 2000 р. під час економічного піднесення її масштаби мали б зменшитися, проте вони навіть збільшилися. За результатами обстежень робочої сили у 2000 р. частка неформальної зайнятості становила 14,8%, а у 2009 р. – вже 21,8%.

Найбільш поширеною є неформальна зайнятість у сільському господарстві (понад 70%), торгівлі, будівництві, послугах з ремонту, готельних послугах і громадському харчуванні.

Переважання в структурі зайнятості низькотехнологічних робочих місць призвело до істотного зменшення питомої ваги працівників у сферах промисловості, що виробляють високотехнологічну продукцію. Кількість найманих працівників у переробній промисловості скоротилася за 2000–2009 рр. на 25%, у машинобудуванні та виробництві електричного, електронного та оптичного устаткування – на 41%, а в легкій промисловості – більш ніж у два рази. Низька якість робочих місць зумовлює зниження попиту на кваліфікованих працівників і втрату ними кваліфікації.

Для ефективного регулювання зайнятості на місцевому рівні бракує надійної статистичної бази. Результати обстеження економічної активності домогосподарств за методологією МОП не дають інформації щодо зайнятості і безробіття в розрізі міст і районів, а це не дає змоги місцевим органам влади приймати обґрунтовані управлінські рішення, спрямовані на удосконалення зайнятості населення, профілактику безробіття. У змісті державної статистики відсутня інформація про професійно-кваліфікаційний склад зайнятого населення, що ускладнює формування державного замовлення на підготовку кадрів у професійно-технічних і вищих навчальних закладах, є однією з причин професійного дисбалансу на ринку праці Кіровоградської області.

В обласній програмі зайнятості з року в рік передбачаються майже однакові заходи щодо регулювання зайнятості, що стосуються працевлаштування громадян, які самі звернулися до Державної служби зайнятості з цих питань, а також підприємств – з цього приводу, при цьому такі функції здійснюються лише в обсягах, обмежених фінансовими ресурсами фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття. Одноманітність підходів до проблем залучення трудового потенціалу у сферу офіційної економіки можна, звичайно, пояснити, передусім, відсутністю фінансових джерел, необхідних для активного впливу на стан ринку праці (обмеженість бюджетних коштів, неефективна фінансово-кредитна політика, проблеми залучення інвестицій в економіку регіону тощо).

Водночас не можна не побачити і окремі позитивні можливості та шанси, використання яких у регулюванні ринку праці, діяльності обласної та районних державних адміністрацій може принести економічні вигоди та інноваційні зрушення для розвитку економіки загалом і регіонального ринку зокрема:

- збереження кваліфікованих робітників та фахівців на підприємствах регіону завдяки зростанню оплати праці, розвитку соціальної інфраструктури;
- активізація процесів підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів, організація безперервного навчання дорослих в регіоні;
- розширення ємності легального сектору ринку праці за рахунок удосконалення стимулювання праці, територіально-галузевих пропорцій зайнятості, формування дієвої системи соціального захисту зайнятих осіб і тих, хто шукає роботу;
- сприяння піднесенню мобільності працівників, раціональному та ефективному використанню трудового потенціалу регіону у легальному секторі економіки області;
- стимулювання розвитку експортного потенціалу області, модернізація робочих місць на підприємствах регіону, передусім, експортно-орієнтованих;
- заохочення роботодавців, які впроваджують інновації, формують попит на конкурентоспроможну робочу силу, підтримують діяльність навчальних закладів, які готують робітників і фахівців відповідно до потреб економіки регіону;
- сприяння розвитку інфраструктури ринку праці, створення належних умов для широкої інформованості населення про створення нових робочих місць, про особливості попиту на ринку праці на певні професії.

Отже, для подальше процвітання економіки в Кіровоградській області має здійснюватися не за рахунок посилення експлуатації найманих працівників і очікування покращення кон'юнктури на зовнішніх ринках, а на підставі створення умов для продуктивної зайнятості. В узагальненому вигляді ці умови мають базуватися на вирішенні перш за все трьох груп проблем: створення ефективних робочих місць;

підвищення якості робочої сили, що охоплює не лише її кваліфікаційний рівень, а й здоров'я, освіту на базі гідної оплати праці; удосконалення інституційного забезпечення зайнятості.

Кількісний і якісний склад ефективних робочих місць формується перш за все під впливом інвестиційної, грошово-кредитної, бюджетно-фіскальної, експортно-імпоротної політики. Необхідно стимулювати інвестиції в інноваційні проекти на базі вітчизняного інтелектуального капіталу, орієнтацію українських підприємців на реінвестування отриманих прибутків у впровадження інноваційних розробок, закупівлю вітчизняних інновацій, Досягнення продуктивної зайнятості населення поряд із створенням ефективних робочих місць потребує професійно-кваліфікаційного розвитку робочої сили, удосконалення професійної компетентності працівників, що, попри все інше, створює передумови для зростання конкурентоспроможності вітчизняної продукції, а отже, підвищення оплати праці. З іншого боку, лише освічений і кваліфікований персонал може вимагати впровадження інноваційних технологій і методів управління підприємствами, справедливої участі в їх прибутках, у тому числі через володіння акціями. Доцільно створити на підприємствах спеціальні цільові фонди, які б формувалися за рахунок відрахувань із фонду оплати праці, наприклад у розмірі 1,5%, з їх включенням у собівартість продукції, що дасть змогу з часом відродити матеріальну базу профнавчання на виробництві, здійснювати підвищення кваліфікації працівників один раз на 4–5 років, щорічно навчати новим професіям 300–500 тис. робітників.

З метою подолання професійного дисбалансу між попитом підприємств на працівників і професійною підготовкою молоді в професійно-технічних і вищих навчальних закладах необхідно створити державну систему прогнозування професійного розвитку ринку праці.

Слід розробити систему стимулів і пропагандистських заходів щодо підвищення престижу кваліфікованої праці і робочих професій, удосконалення профорієнтації населення, особливо молоді. Слід щорічно передбачати в місцевому бюджеті кошти на фінансування заходів з професійної орієнтації населення, перш за все у школах і закладах професійно-технічної освіти, посилити відповідальність реабілітаційних установ, центрів зайнятості, молодіжних центрів праці, підприємств за доступність і високу якість профорієнтаційних послуг.

Для досягнення максимального економічного та соціального ефекту від використання трудового потенціалу необхідно підвищувати ефективність регулювання зайнятості населення. Для цього є необхідною реалізація в регіоні концепції продуктивної зайнятості. Цільовими орієнтирами концепції мають бути: створення умов для задоволення найбільш актуальних потреб людей роботі і гідному заробітку як умови розширеного відтворення робочої сили; забезпечення ефективного використання трудового потенціалу на основі оновлення основних фондів та технічного переозброєння промислових підприємств області; створення нових продуктивних робочих місць (орієнтованих не на мінімальну заробітну плату, інакше – вони безперспективні); забезпечення підготовки і гнучкої, мобільної перепідготовки фахівців, рівень знань яких і кваліфікація відповідали б сучасним потребам підприємств на даному етапі ринкових перетворень і в подальшому.

Головними пріоритетами політики зайнятості та підвищення ефективності функціонування ринку праці Кіровоградської області, спрямованої на розширення сфери прикладання праці, формування сприятливого підприємницького середовища та підвищення соціальної захищеності населення, мають бути:

– нормалізація процесів відтворення робочої сили відповідно до цільових орієнтирів соціально-економічного та інноваційного розвитку регіону;

- підвищення якості робочої сили, вдосконалення її професійно-кваліфікаційних характеристик відповідно до попиту ринку праці;
- збереження ефективно функціонуючих та створення нових продуктивних робочих місць в усіх сферах економічної діяльності, зниження рівня і тривалості безробіття, ліквідація прихованого безробіття;
- посилення мотивації до легальної продуктивної зайнятості за рахунок зростання доходів від праці, розширення сфери нетрадиційних видів зайнятості, стимулювання самозайнятості та підприємницької ініціативи населення;
- збільшення обсягу громадських робіт та поліпшення їх організації, надання додаткових гарантій працевлаштування громадянам, не здатним на рівних конкурувати на ринку праці;
- сприяння орієнтації на масову само зайнятість як на форму трудової діяльності громадян, поєднуючи її з розвитком трудового потенціалу за державною підтримкою праце містких виробництв;
- розширення кола науково-пошукових робіт (методичного, нормативно-правового, програмного забезпечення), спрямованих на підвищення ефективності процесів управління трудовим потенціалом. регулювання його використання та розвитку.

Реалізація запропонованих комплексу заходів, має забезпечити всебічний соціально економічний розвиток ринку праці Кіровоградської області, формування та забезпечення ефективної зайнятості населення, підвищення конкурентоспроможності робочої сили, сприяти поступовому піднесенню добробуту населення до рівня соціальних стандартів високорозвинених країн світу.

Список літератури

8. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір: [колективна монографія] / За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008. – 316 с.
9. Маршавін Ю. М. / Ринку праці та зайнятості населення. - №1. – 2010р. – 17 ст.
10. Семикіна М.В. Мотивація ефективної зайнятості: проблеми, тенденції, вибір стратегії: [монографія] / М.В. Семикіна, Н.А. Іщенко, М.О. Родіонова.– Кіровоград: КОД, 2009. – 200 с.
11. Чухно А.А. Актуальні проблеми стратегії економічного і соціального розвитку на сучасному етапі / А.А. Чухно // Економіка України. – 2004. – № 4. – С. 15-16

Т. Іванова, С. Макаренко

Проблеми занятості в Кіровоградській області

В статье рассмотрено современное состояние занятости населения в Кировоградской области. Выявлены основные проблемы, которые возникают на рынке труда при поиске или изменении рабочего места. Разработаны рекомендации относительно формирования и обеспечения эффективной занятости и экономического роста Кировоградской области.

T. Ivanova, S. Makarenko

Employment problems in Kirovograd region

In the article the current state of employment in Kirovograd region. The main problems in the labor market in finding or changing jobs. Recommendations for ensuring effective development and employment and economic growth in Kirovograd region.

Одержано 03.02.11

Зміст

<i>Д.С. Насипайко, С.В. Гречушкін</i> Перспективи розвитку податкової служби України.....	3
<i>К. В. Самсонова</i> Проблеми фінансування бюджетного дефіциту в Україні.....	7
<i>Г. І. Міокова, К. В. Самсонова</i> Фактори впливу на фінансову стійкість підприємства.....	12
<i>І.А. Валявський, І.І. Павленко, В.В. Здоровенко</i> Модульна будова кінематичних ланок технологічного обладнання з паралельною кінематикою.....	16
<i>І.М.Замкова, К.О.Федорова, С.С. Макаренко</i> Підвищення ефективності використання трудового потенціалу в Кіровоградській області.....	19
<i>І.О. Головка, В.О. Гребенюк</i> Практичні вправи для подолання «культурного шоку» на заняттях з англійської мови.....	25
<i>І.О. Головка, В.О. Гребенюк</i> Навчання студентів вищих навчальних закладів стандартів комунікативної поведінки в США.....	30
<i>В.Л.Штефан, І.С.Конобрицька, Н.В.Криворучко</i> Українське вільне козацтво в боротьбі за незалежність України(1917-1918 рр.).....	34
<i>В.Л. Штефан, І.С.Конобрицька, Н.В.Криворучко</i> Національна еліта як основа державності: стан, проблеми її формування та завдання.....	38
<i>В. Л.Штефан, А. М. Янкова</i> Такий рідний, близький і...незнаний.....	42
<i>В.М.Пестунов, О.С. Стеценко, К.П. Дьомін</i> Екологія душі людини і «стихійні» процеси на Землі.....	47
<i>О.О. Решетов, В.Т. Кирильчук, З.В.Стежко</i> Проблеми елліністичної та римської філософії.....	50
<i>О.О. Решетов, В.Т. Кирильчук, З.В.Стежко</i> Філософія середньовіччя.....	51
<i>О.О. Решетов, В.Т. Кирильчук, З.В.Стежко</i> Про деякі проблеми філософської антропології.....	55
<i>О.О. Решетов, В.Т. Кирильчук, З.В.Стежко</i> Джерела та рушійні сили розвитку суспільства.....	57

<i>О.Г. Боднаров, Т.А. Потапчук</i> Політичні та правові вчення Спінози.....	59
<i>О.Г. Боднаров, Н.В. Полторак</i> Своєрідність німецької ідеології на рубежі XVIII- XIX ст.....	62
<i>В.О. Буряк</i> Соціальна складова бюджетної політики України.....	65
<i>Г. І. Міокова, В.О. Буряк</i> Принципи організації оборотних активів.....	68
<i>Д.С. Насипайко, В.О. Буряк</i> Переваги та недоліки Податкового кодексу України.....	75
<i>В. М. Лисенко, К.В. Самсонова</i> Інформатизація в Україні: основні тенденції та проблеми.....	80
<i>В.М.Пестунов, О.С. Стеценко, К.П. Дьомін</i> Шляхи подолання негараздів і «страждань» в житті людини.....	85
<i>А.В. Галико</i> Деякі принципи раціонального легування і термічної обробки швидкоріжучих сталей.....	88
<i>В.М.Пестунов, О.С. Стеценко</i> Багатооперайійні верстати розроблені на кафедрі «Верстати та системи» КНТУ.....	90
<i>Ю.А. Головин</i> О звездах и планетах.....	92
<i>В.В. Мошнягул, Т.Г. Сабірзянов</i> До питання про підвищення надійності та довговічності двигунів внутрішнього згорання.....	97
<i>О.Г. Боднаров</i> США: prіmerіes 2009.....	99
<i>О.Г. Боднаров</i> Становлення категорії політичного інституту.....	104
<i>К.Ю. Полоз, О.В. Яцун</i> Бюджетування для торговельних підприємств України.....	108
<i>К.Ю. Полоз, О.В. Яцун</i> Соціальні та економічні наслідки податкової реформи в Україні.....	113
<i>Л.В.Філіппова</i> Методичні основи переходу від читання текстів до усного мовлення.....	115

<i>А.С. Кондрашова, А.П. Мартиненко</i> Прогнозування радіонуклідного забруднення Кіровоградщини.....	117
<i>О.В.Яцун, М.В. Горпинченко</i> Основні аспекти формування фінансового ринку як форми переміщення фінансового капіталу.....	124
<i>Л.Д. Збаржжевецька, М.В. Горпинченко, О.В. Яцун</i> Оцінка міграційних процесів в Україні.....	126
<i>М.В. Горпинченко, О.В.Яцун</i> Особливості розвитку трудового потенціалу закладів вищої освіти у сучасній Україні.....	128
<i>О.В. Яцун, М.В. Горпинченко</i> Взаємозв'язок валютного регулювання та фондового ринку в Україні.....	130
<i>Л.Д. Збаржжевецька О.В. Яцун</i> Основні тенденції розвитку персоналу.....	132
<i>В.В. Підоренко</i> Обучение иностранным языкам в техническом вузе на современном этапе – проблемы, тенденции развития.....	134
<i>В.В. Підоренко</i> Сучасні технології викладання іноземних мов у вищій школі.....	136
<i>А.І. Валявський, В.С. Кожанов</i> Кінематично-структурні схеми верстатних систем з паралельною кінематикою типу «Дельта».....	138
<i>А.І. Валявський, С.С. Шматько</i> Порівняльний аналіз будови механізмів паралельної структури з механізмами традиційної компоновки.....	140
<i>І. А. Валявський С.А. Сачок</i> Методика проведення експериментальних досліджень параметрів та форми робочого простору верстата з паралельною кінематикою типу «Дельта».....	140
<i>С.П. Попова, К.Ю.Полоз, О.В. Яцун</i> Стан та проблеми державного фінансового контролю на регіональному рівні.....	148
<i>Г.І. Міокова, О.В. Яцун</i> Контроль за якістю прибутку.....	151
<i>Л.В.Філіппова</i> Методичні аспекти застосування комп'ютера у навчанні іноземним мовам.....	155
<i>В. Н. Ломакин, В. В. Пукалов</i> Растворение феррохрома в потоке жидкого чугуна.....	156

<i>А.С. Виговська, А.П. Мартиненко</i> Екологічні наслідки реконструкції магістралі Київ-Одеса на території Кіровоградської області.....	160
<i>В.І. Кравченко, В.В. Рошак</i> Вибір холодоагентів для теплових насосів.....	165
<i>К.Ю.Полоз, О.В. Яцун</i> Необхідність фінансового планування на підприємстві.....	169
<i>К.Ю.Полоз, О.В. Яцун</i> Маркетинговий потенціал як складова ресурсного потенціалу підприємства.....	171
<i>І.А. Валявський, І.І. Павленко, В.В. Здоровенко</i> Методика вибору раціональної модульної будови кінематичних ланок верстатів з паралельною кінематикою.....	174
<i>М.В. Горпинченко, О.В.Яцун, К.Ю. Полоз</i> Система ризиків при управлінні дебіторською заборгованістю на автотранспортних підприємствах.....	177
<i>К.Ю.Полоз, О.В. Яцун</i> Перспективи та основні принципи побудови стійкого фахового конкурентного середовища.....	180
<i>Д.С. Насипайко Є.С. Кузьмін, А.О Могилей</i> Економічна безпека України: стан та перспективи.....	183
<i>С.П. Римар, А.О. Могилей</i> Людський чинник в економіці ХХІ століття.....	188
<i>Н.В. Гаврилова, А.О. Могилей</i> Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: правовий аспект.....	192
<i>І.О. Черненко, В.П. Резніченко</i> Етичні і соціальні проблеми браконьєрства.....	195
<i>О.М. Васильковський, А.С. Кожанова</i> Перспективи застосування фрезерних агрегатів в Україні.....	198
<i>Л. М. Фільштейн Т. В. Іванова</i> Особливості використання робочого часу на підприємствах енергопостачання (регіональний аспект).....	203
<i>С.П. Попова, В.О. Буряк</i> Сутність та необхідність фінансового вирівнювання в Україні.....	209
<i>А.О. Дудкін, С.С. Макаренко</i> Бідність в Кіровоградській області та шляхи вирішення цієї проблеми.....	215

<i>Е.С.Игнатъев, О.В. Лисенко</i> Основні тенденції розвитку сучасного ріжучого інструменту.....	221
<i>О.К. Коноплицька, О.В. Коваленко</i> Взаємодія мобільної платформи J2ME з комунікаційними лініями глобальної мережі.....	226
<i>О.С. Оврашко, С. П. Римар</i> Проблеми розвитку молододі сім'ї в Україні.....	229
<i>А.С. Златопольська, А.О. Півень</i> Специфіка прийняття рішень працівниками ризиконебезпечних професій.....	233
<i>М. М. Москаленко, И. Л. Шкот</i> Конотація як засіб вираження оцінки в газетно-публіцистичних текстах.....	239
<i>Н.М. Москаленко, И.Л. Шкот</i> Системная организация терминологической лексики в современном немецком языке.....	242
<i>В.Т.Кирильчук</i> Гуманістична спрямованість науки.....	244
<i>В.Т.Кирильчук</i> Логічна структура науки.....	246
<i>К.Н. Марченко</i> Вера – основополагающий фактор информационных процессов и жизнедеятельности человека.....	249
<i>І.В. Рузмайкіна, С.М. Непомняца</i> Відрядження у межах України та за кордон: актуальні питання обліку.....	253
<i>К.Ю. Полоз, О.В. Яцун</i> Податковий кодекс та міжнародний досвід впровадження змін до податкової системи України.....	258
<i>К.Ю. Полоз, О.В. Яцун</i> Вплив амортизаційної політики на формування фінансових ресурсів підприємства...	263
<i>К.Ю.Полоз, О.В. Яцун</i> Сучасний стан та проблеми фінансового забезпечення підприємств комунальної форми власності.....	267
<i>І.І.Павленко, М.О.Годунко</i> Аналіз та синтез кінематико-силової структури захватних пристроїв.....	270
<i>К.Г. Петрова</i> Порівняльний аналіз типових та реальних добових графіків електричних навантажень промислових споживачів.....	274

<i>Т.В. Тимошенко, Н.В. Гречихіна</i> Загальні процеси словотворення.....	278
<i>Н.В. Гречихіна, Т.В. Тимошенко</i> Sociolinguistic causes of language change.....	280
<i>М.М. Петренко, Т.К. Марченко</i> Напрямки досліджень у галузі ґрунтозберігаючих технологій та знарядь для основного обробітку ґрунту.....	286
<i>В.І. Гуцул, В.О. Кадашова</i> Оцінка значень коефіцієнта Джині при деяких законах розподілу сукупного доходу..	289
<i>С.В. Щербина, Р.Г. Щербина</i> Склад фінансової системи Великобританії.....	293
<i>М.В. Липатова</i> Обучение иностранных студентов составлению информативного реферата.....	295
<i>Т.А. Тирошко, В.А. Мажара, А.Ю. Подольський</i> Аналіз конструктивних параметрів цангових затискних механізмів.....	299
<i>В.В. Рева, М.В. Ферман</i> ABC-аналіз та його місце в управлінні товарними запасами.....	304
<i>І.Р. Єлбаєва, Т.А. Мельник</i> Економічна сутність доходу підприємства.....	307
<i>Я.Д. Ватаманюк, Т.А. Мельник</i> Теоретичні аспекти позикового капіталу підприємства.....	310
<i>Ю.І. Тіпайло</i> Сучасний стан організації обліку у бюджетних установах та напрямки його вдосконалення.....	313
<i>Т.В. Гавриленко</i> Формат звіту про рух грошових коштів та напрямки його удосконалення.....	318
<i>О.В. Горун</i> Організаційні аспекти податкових перевірок з набуттям чинності Податкового кодексу України.....	322
<i>І.М. Соловійова</i> Формування фінансової звітності для суб'єктів малого підприємництва за умов дії нового податкового законодавства.....	327
<i>А.В. Безуменко</i> Галузеві особливості поштового зв'язку та їх вплив на побудову обліку витрат.....	333
<i>М.О.Петренко</i> Оцінка аудитором дотримання принципу безперервності діяльності при проведенні незалежного фінансового аудиту.....	338

<i>В.О. Кривошея</i> Етапи аудиту аптечних закладів.....	342
<i>С.П. Медведенко</i> Напрямки удосконалення механізму нарахування зносу в бюджетних установах в умовах реформування бухгалтерського обліку.....	347
<i>Ю.С. Кравченко</i> Організаційні та методичні аспекти формування облікової політики сільськогосподарських підприємств.....	351
<i>А.В. Гурко</i> Стратегія збуту в маркетинговій діяльності підприємств.....	355
<i>Р.І. Похла</i> Організаційні аспекти обліку, аналізу та контролю в торговельних мережах в світлі різних концепцій управління.....	360
<i>Ю.С. Коломієць</i> Діяльність бюджетних установ як об'єкт державного фінансового аудиту.....	366
<i>Ю.В. Зубаха</i> Напрями удосконалення контролю лізингових розрахунків в системі НАК “Укراгролізинг” за організаційним та методичним аспектами	370
<i>Н.В. Сафронова В.А. Мажара</i> До ефективності використання сучасних токарних обробних центрів.....	372
<i>Т. В. Іванова С. С. Макаренко</i> Проблеми зайнятості в Кіровоградській області.....	378

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Випуск 11

Частина I

Відповідальний за випуск

Комп'ютерна верстка І.М. Каліч

Тиражування О. Г. Каліч

*Приватне підприємство «Ексклюзив-Систем»
Свідоцтво про реєстрацію № 05720-ПП-1 від 10.12.1996.
25006, м. Кіровоград, вул. Шевченка, 25
тел./факс 24-35-53*

Підписано до друку 02.06.2011р. Формат 60x84/8. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.Офсетний друк. Умов. друк. арк. 48.875.
Тираж 300 прим. Зам. №00035